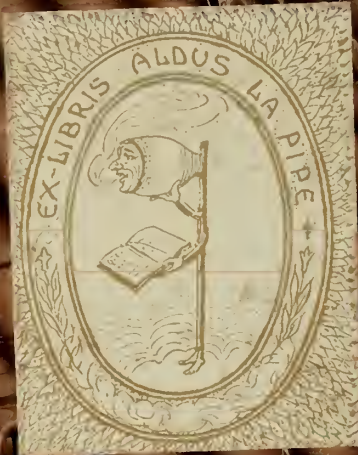

ROMEYN DE HOOGE. Hieroglyphica of merkbeelden der oude volkeren.
Te Amsteldam, by J. Van der Woude, 1735, grand in-4°, demi-
basane brune à coins, dos orné, étiquette, t. jasp., non rogn.
Ce curieux ouvrage contient 63 figures hors-texte par R. de Hooghe
et son portrait gravé par J. Houbræke.

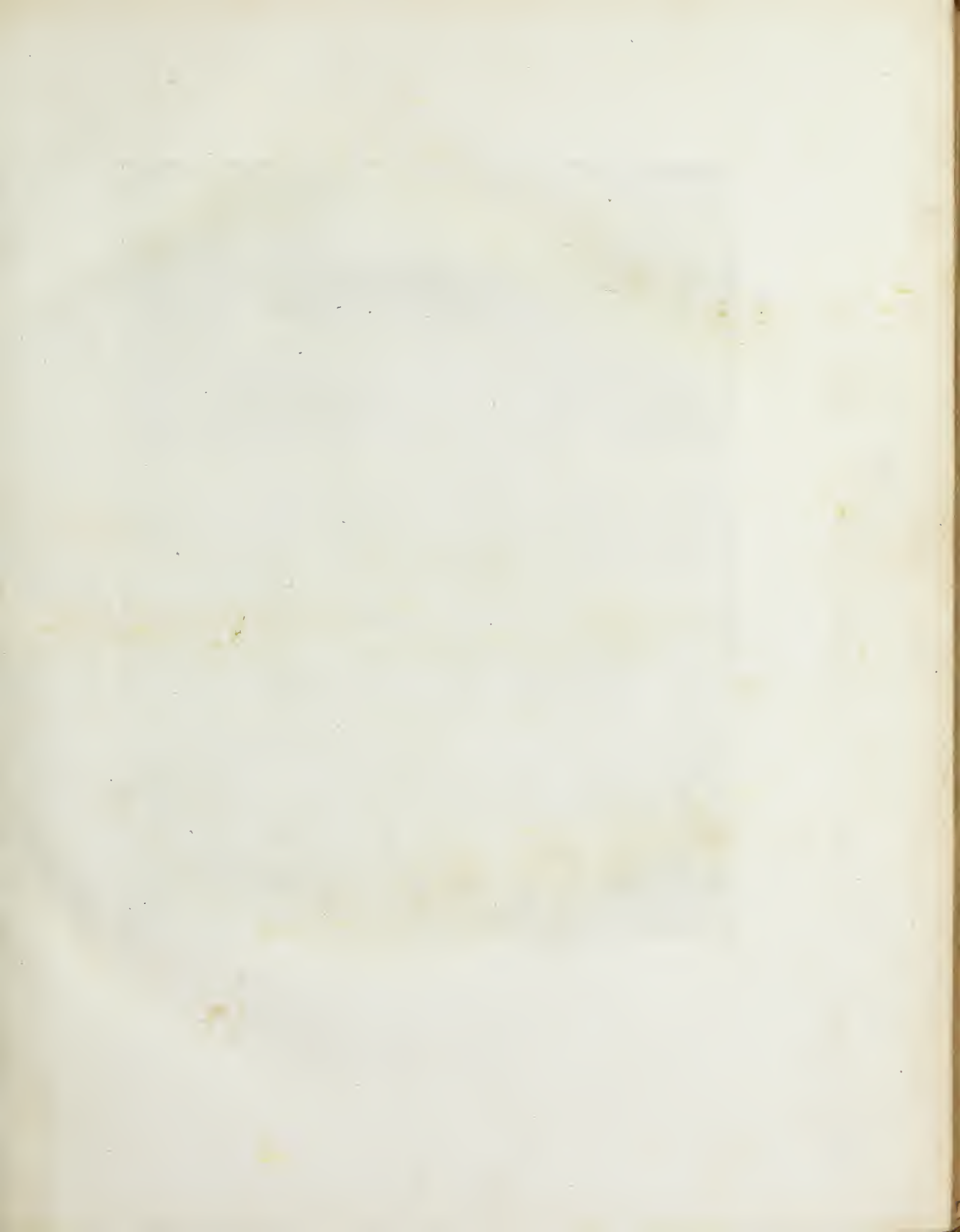
63 groups of *Pteropus* de Hongkong
de l'Asie et des Indes

First Edition

enq. 1
63 pl + carte + pl. esp.

HIEROGLYPHICA
OF
MERKBEELDEN

DER OUDE VOLKEREN:

NAMENTLYK

EGYPTENAREN, CHALDEEUWEN, FENICIERS,
JODEN, GRIEKEN, ROMEYNEN, enz.

Nevens een omftandig Bericht van het
VERVAL en voortkruypende VERBASTERING
DER

GODSDIENSTEN

Door verfcheyde Eeuwen; en eyndelyk de

HERVORMING,

Tot op deze Tyden toe vervolgt.

In LXIII. HOOFDSTUKKEN, en zoo veele Kopere
PRINTBLAADEN,

Befchreven en Verbeeld door

MR. ROMEYN DE HOOGHE,

Rechtsgeleerde, en Commiffaris van zyne Koninglyke Majesteit,

WILLIAM DE DERDE.

Overzien en Befchaaft

DOOR

ARN. HENR. WESTERHOVIUS,

V. D. M. GYM. GOUD. RECTOR.

Te AMSTELDAM,

By JORIS VANDER WOUDE.

MDCCXXXV.

THE UNIVERSITY OF
MICHIGAN LIBRARY

1800 N ZEEB ROAD
ANN ARBOR MI 48106-1500
TEL: (313) 763-1000
FAX: (313) 763-1001
WWW: WWW.LIBRARY.MICHIGAN.EDU

GOVERNMENT PRINTING OFFICE

1980 O 481-1000
MICHIGAN LIBRARY
ANN ARBOR MI 48106-1500
TEL: (313) 763-1000
FAX: (313) 763-1001
WWW: WWW.LIBRARY.MICHIGAN.EDU

1980 O 481-1000
MICHIGAN LIBRARY
ANN ARBOR MI 48106-1500
TEL: (313) 763-1000
FAX: (313) 763-1001
WWW: WWW.LIBRARY.MICHIGAN.EDU

1980 O 481-1000
MICHIGAN LIBRARY
ANN ARBOR MI 48106-1500
TEL: (313) 763-1000
FAX: (313) 763-1001
WWW: WWW.LIBRARY.MICHIGAN.EDU

DEN HOOG GEBOORNEN HEER
JOHAN HENDRIK;
GRAAF EN BAANDER HEER
VAN-EN TOT
WASSENAAR,
HEER VAN OBDAM, HENS BROEK, ZUYDWYK, KERNHEM,
VRYHEER VAN LAGE,
RIDDER VAN DE ORDRE, VAN S^t. JAN VAN JERUSALEM,
BESCHREEVEN IN DE ORDRE VAN DE RIDDERSCHAP VAN HOLLAND,
WEGENS DE ZELVE GECOMMITTEERD TER VERGADERINGE VAN
HAAR HOOGMOGENHEDEN DE HEERE STAATEN GENERAAL
DER VEREENIGDE NEDERLANDEN,
EERSTEN CURATOR VAN HAARER EDELE GROOTMOGENHEDEN
UNIVERSITEIT TE LEYDEN; enz. enz. enz.

WORDEN DEZE MERKBEELDEN VAN
M^r. ROMEYN DE HOOGHE
EERBIEDIGLYK OPGEDRAGEN DOOR ZYNER HOOG EDELHEYDS
ZEER NEDERIGEN DIENAAR
ARN. HENR. WESTERHOVIUS.

V O O R R E D E

V A N

ARN. HENR. WESTERHOVIUS

OVER DE UYTGAVE DER

HIEROGLYPHICA.

En zeldzaam én doorwrocht Werk wórd alhier den Weetgierigen Nederlandschen Lezer aangeboden. Wy zullen van de vermaardheyd des Autheurs opzettelyk niet spreken. Het is bekend, dat de Heere MR. ROMEYN DE HOOGHE niet alleen geweest is Commissaris en Directeur der Bergwerken en Revenuen in het Graaffschap Lingen, daar toe van wegen zyne Groot-Brittannische Majesteit, Koning WILLIAM de Derde, in 't jaar 1689. aangestelt; voorts door de Ed. Achtb. Regeering der Stad Haarlem aangestelt tot Commissaris van de Justitie, en Regent van Godshuyzen, enz. zynde daarenboven uyt aanmerkinge zynere zonderlinge hoedanigheden door zyne Poolsehe Majesteit, Johannes de Derde, in 't Jaar

*

1675.

V O O R R E D E.

1675. Geadelt; en waar van wy beyde de authentyke ope Privilegie-Brieven der Koningen gezien hebben; maar ook, dat hy in schrandere vindingen nauwelyks zyn weêrga gehad heeft. Hoe keurlyk een Plaat-Etzer hy geweest zy, weten de Liefhebbers van die uytmuntende Kunst beter, dan wy het zouden kunnen verklaren. Trouwens zulks blykt niet alleen uyt zyn *Spiegel van Staat der Nederlanden*, maar ook uyt verscheyde andere Gedenkstukken, van welke de Kenners met den eersten opslag van 't Oog aanstonts kunnen oordeelen, dat het Konst-Stukken van ROMEYN DE HOOGHE zyn.

Maar in het byzonder munt het tegenwoordig Werk zoo in veelvuldige Wetenschap, als Zinryke Verbeeldingen uyt. En het was niet te begrypen, hoe een eenig Man zulk een uytgestrekte kennis in Oudheden van die natuur konde bezitten, ten ware het uyt zyn eyge getuygenisse bleek, dat hy verscheyde Landen, voornamentlyk Italie, Spanje, enz. bezogt, en aldaar die zeldzame Stukken vergadert hadde. Om niet te spreken van 's Mans ongemeenen yver in het naspooren en opdelyen van diergelyke Beeldsprakige Geleertheyd, die ons van de gryze oudheyd in deze en gene overblyfzelen is nagelaten. Hier by kwam de gemeenzame omgang, die de Heer ROMEYN DE HOOGHE had met alleley Aanziennelyke en Geleerde Mannen; by voorbeeld, met verscheyde Regenten, zoo van Amsterdam, Haarlem, als elders, en anderen van den eersten rang; met Heeren Professoren, Predikanten, en verders Kenners en Liefhebbers van Oudheden en andere Wetenschappen, Bezitters van Rariteyt-Kamers en Kunst-Cabinetten. Het welk den Geleerden Autheur tot deze zeldzame Verzameling ook niet weynig geholpen heeft.

Het is wel waar, dat anderen ook iets omtrent deze Stof-
fe

V O O R R E D E.

fe hebben ondernomen. Dus heeft men van eenen zoogenaamden *Horus Apollo* de *Hieroglyphica*, of Beeldspraken der oude Egyptenaren, een Volk by de Oudheyd wegens hunne uytmuntende Wysheyd vermaard; van anderen iets anders; maar niemand heeft onzes wetens dit onderwerp met die uytgestrektheyd onder handen genomen, of uytgewrocht. Behalven dat het Werk meest al de verscheide Godsdiensten en byzondere Volkeren, in de oude Gedenkschriften beroemt, betreft, en tot een algemeen gebruyk in de Nederlandsche Tale opgesteld is.

Twee Amsterdamsche Vrienden, my in het laatst voorlede Jaar 1734. bezoekende, booden my het eyge Handschrift van den Heere ROMEYN DE HOOGHE aan, met verzoek, ik wilde het zelve met alle mogelyke oplettendheyd doorbladeren, en ter Drukpers bevorderen. Ik liet my overreden; hoewel men my betuygde, dat het Werk ten zelven eynde zedert eenige Jaren reets in verscheyde handen was geweest, zonder dat men nochtans het gewenschte oogmerk had kunnen bereyken.

Nauwelyks had ik het onder handen genomen, of ik ontdekte een veelvuldige belezenthcyd, gepaart met een behoorelyke Taalkunde, en schrander oordeel. In het byzonder schiepte ik genoegen in de deftige bewoordingen, zoo dikwils de Geleerde Autheur gelegenheyd ontmoet, om van de Mozaïsche Schriften, of andere Goddelyke Waarheden, door welke het Gelove der Christenen gestaaft word, te spreken. En men zal hem in zaken, rakende dat onderwerp, menigmaal niet als een gemeen Christen, maar als een Hoogleeraar in de Godgeleerdheyd sprekende ontmoeten.

Hoewel ik niet tegenstaande dit alles zoo nu en dan nootzakelyk heb geoordeelt, de Woorden des Geleerden Schryvers

V O O R R E D E.

vers of nader op te helderen, of te beschaven, daar ik zulks meende te behooren; voornamentlyk omtrent de omstandigheden van zaken en Oudheden, rakende deze of gene *Merkebeelden*, gelyk de Heer ROMEYN DE HOOGHE dezelve noemt; die ook mogelyk, indien hem de Heere God het Leven langer had gespaart, de laatste hand aan zyn Opstel en Plaatverbeeldingen zou gelegd hebben. Vindt men zyn Schryfstyl zoo hier en daar wat schamper, het is meest al, om de botte Bygelovigheden, en Dwingelandy, die men in de Roomsche Kerk ziet heerschen, ten toon te stellen.

Meer hebben wy den Lezer van dit voortreffelyk Werk, bekwaam, om Geleerden en Ongeleerden te vermaken, niet te berichten; maar vleyen ons, dat het met geen minder graagte by het Gemeen zal ontfangen en gelezen worden, als wy het met genoeg doorbladert en beschaaft hebben.

Gouda den 20. Febr. 1735.

By gelegenheid, dat het Werk elders gedrukt, en maar eens, zonder Revisie, van my gecorrigeert is, zal mogelyk eene en andere drukfeyle zyn ingesloopen; die de Goedwillige Lezer vriendelyk verzocht word, te willen over het hoofd zien. De grofste, die ik by het herlezen, en opmaken van het Register heb ontdekt, staat bladz. 111. lin. 2. alwaar *Triformis* in plaats van *Trifornus* moet gelezen worden.

MR. ROMEYN DE HOOGHE,

A A N D E N

L E E Z E R.

Waarde Ampt- en Landgenoten.

M u niet lang met deze Voorreede, in 't Portaal van myn Werk, op te houden, zal ik niet eens spreken van 't nut, 't geen in de Merkbeelden, zoo voor de Ouden, als voor ons, bevat is; want dat zal zig in 't Werk zelf genoeg openbaren; alleenlyk zal ik maar zeggen, dat dezelve door veelen, by gebrek van genoegzame kennis, slegt uytgevoert is, die Tyden, Zaken, Gevallen, enz. zoo door een haspelen dat een verstandig oordeel, zulks nootwendig moet veragten; want zy en merken niet, dat by 't eene Volk zoo eene Zaak, Dier, Kruid, of beweging aangenomen is, voor het Merkbeeld van zulken handel, het welk by anderen geenzins gebruykelyk is. En dit is eene van de reedenen, waarom ik dit Werk heb ondernomen, op dat een Reedenaar, Dichter, Konstenaar, en andere, zoo veel het doenlyk was, zoude houden eene nette overeenstemming van alle de By-stoffen, doeningen en leydinge, zoo als dezelve in elk Land, in eene en dezelve Eeuw gebruykt zyn; om niet te vervallen tot mislagen van zoo voortreffelyke Meesters, die dat niet waarnemende, wel aan hunne Beelden behoorlyke driften en zekere omtrek hebben gegeven; maar ondertusschen, Meders, Joden, Grieken, Romeynen en Duytschen, in zeer onderscheyden Eeuwen door een gemengd. Neem eens tot Voorbeeld eene Prent van de Slag van *Israël* tegen den *Amalekiten*, door een berugt Man nagelaten. In deze worden de Joden, die geen Paardevolk hadden, als wel opgezete

* 3

Ruy-

A A N D E N L E E Z E R.

Ruytery verbeeld , meest met Roomsche Rustingen en Geweer ; daar nogtans in de Wet zelve was verboden , dat men zyne Paarden niet mogt laten vermenigvuldigen ; en *Jozua* moest der Overwonnen Vyanden Paarden verminken , 't welk ook zoo is gebleven tot *Salomons* tyd , die ze in Egypten opkocht. Gelyk een ander groot Man de Romeynen onder *Severus* , als of 't *Numiden* of *Libyers* waren , zonder Toomen doet Ryden. En een derde zyne Grieksche en Macedoonische Ruyters heeft nagelaten , met Zadels en Stengelreepen , die men in geene Historien vind , als by *Zonaras* eerst , in 't voorval , dat *Constans* zynen Broeder *Constantyn* uyt de Zaal en van 't Paard smyt. Grover ziet men op de Kachel-yzers der Duytschen Geschut en Musquetten in 't Beleg van *Betulia* ; en diergelyke wanorder elders. Daarom behooren zig de Konstenaars , en zelf alle Stelders , Schryvers , enz. wel te beneerstigen , om boven alle die overeenkomst van Tyd en Plaats te doen zien. Deeze nabootzing van de eerste soort , die van het inwendige tot het uytwendige gaat , is Omtrek , platte Grond , Zydtek of Profil , met of zonder Verwen , Halfrond , Beeldhouwery. Maar gelyk de eene Mensch die nabootzings-kragt minder doordringend , duurzaam , en klaar heeft , als de ander , (zoo als wy buyten de Konst zelfs in Vertellingen zien , want een en dezelve handel word van den eene zoo leevend verhaalt , en zoo afgeschildert en gebootst , dat wy daar van bewoogen , zulks zelfs schynen te zien en te voelen , tot uytperffing van Tranen en andere Hertstochten toe ; daar den anderen Dichtende , Redenvoerende , Schilderende , of Beeldsnydende , zoo kout nabootst , het geen hy wil verbeelden , dat het ons het minste niet en beweegt ;) dus ziet men ook van deze *Hieroglyphen* enige wonderbaarlyke gedacht , tot de grond in de Natuur nagespoort , en zoo leevend geraakt , dat wy aanmerkende het nagebootste , aanstonds vormen in ons begrip , 't geen zy hebben willen affchilderen. Ja met zommigen handelen wy , als *Tacitus* en andere fyne Staatkundigen met de woorden en gedagten der Grooten , welkers Beelden zy ons affchilderen , dat wy meer daar in zien , om

ons

A A N D E N L E E Z E R .

ons eyge Verstand te doen pralen , als zy ooyt dachten. Zoo twyffel ik niet , of onze opdelvers der *Obelisken* , *Pyramiden* en *Hieroglyph*-wulven hebben het zelve gedaan.

Maar meer ongemak leyd 'er in der Ouden nabootzing , om dat wy niet klaar genoeg van hunne Tyden , en 't geen in dezelve gebruykelyk was , onderregt zyn ; en 't aldergrootste kwaad is in de Hovaardy der Ouden ; welker Wysgeeren , berucht voor Philosophen , Priesters en Propheten , ja voor half Goddelyk , van 't geen zy wisten , zoo veel stank maakten , als of het voor geene andere Menschen doenlyk was , den weg tot hun weeten in te slaan. Zoo ziet men , dat het met onze Leermeeesters gaat , die of door botheyd , of Hovaardy , of Schacherziekte , van hunne Wetenschappen en kunsten wondere geheymen maken , en groote Boeken schryven , om dat zy zelf zouden schynen een wonderbaarlyk weeten te bezitten , daar ze eenvoudig willende of konnende leeren op een Blad of in weynige Aanwyzingen en Voorbeelden , den Leerling met hen zouden kunnen evenaren.

Dewyl nu een iegelyk wel wil veele zaaken Verbeeld zien door Beelden , of Merk-teekeningen , en zulks den Konstenaars zelden toevalt wel te kunnen uytvoeren ; om dat zy meerendeels , 't zy Schilders , Plaatsnyders , of Beeldhouwers , van geringe Ouders , tot het nazoeken der Gronden , waar van dezelve in de Oudheyd gehaalt zyn , niet kunnen doordringen ; zoo heb ik myne gedagten gewend , om dezelve zoo veel in my was , de helpende hand te bieden. Men moet om die van de Oudheyd te kennen , Taalkundig zyn , Leezing der oude Schryvers hebben , Penningen , Boeken en Teekeningen by een zamen , en dan daar van doorvoed , vindingryk en vruchtbaar zyn van verscheyden invallen en gedachten op elk Voorwerp. Men moet de gedachten kunnen tot Beeltenissen brengen , en Teekenen de al te ver gezogte vreemdigheyd der oude Babylonische , Indische en Egyptische Beelden. Anderen kan men naar onze , en andere Landswyze verschaven ; Grieksche , Romeynsche , en andere Europeërs Beelden naar hun Land-aard , en de nu bekende Waar-
heyd

A A N D E N L E E Z E R

heyd en toestand verschikken; of men misdoet, met onverstanelyke wysheyd op te dischen. Gelyk de School-Redenaars, die, om te toonen, hoe groote Letterkennis zy bezitten, hoe zeer zy de Ouden doorbladert hebben, eene zoo oude deftigheyd in hare Redenvoering mengen, dat ze heerlyke Tuyteryen voor Dooven opsnyden, zonder eenige voldoening aan 't rechte Oogwit, het welk altyd is, en moet zyn, den Toehoorder te doen weeten, 't geen uwe gedachten zyn. Wie zou nu droomen alle de Goddelyke hoedanigheden in een Pluym te zien, of Zon- en Maans-krachten, loop en veranderingen in een Drek-Vlieg der Cophten? wie zou de *Ganges*, den *Donau*, *Rbyn* of *Seyne* nu wel verbeelden, volgens de manier der Grieksche of Roomsche *Medailles*? als zyne mening was, den Leezer of Ziender te doen klaar bemerken, de kracht, loop en geweld van die Rivieren, die nu van andere Volkeren en Machten bevaren worden, en van hare oude Zeeboezems, Invloeden, en daar aan gebouwde Steeden en Slooten gansch verandert zyn?

Om dit euvel te gemoet te koomen, heb ik dit Werk te meer nodig geacht, om dat die Liefhebbers niet anders zig zelyven behielpen, als met Prenten, die zy weynig verstonden, van Vinding-ryke Meesters der voorlede Tyd; en dan veelyds met goede wil verkeert werkten; of om dat zy in *Cesar à Ripa*, *Pierius* of diergelyke groote Mannen wat vindende, zonder onderscheyd der tegenwoordige Tyd, derzelve verbeeldingen aanhingen; ook de namen maar nazoekende, zonder ziften van de gansch verscheyden zaaken op eene en dezelve Naam; het een voor het ander uytkipten. Gelyk de Gerechtigheyd van eenen Vorst, met die van eenen Christen, en deeze met die van eenen Koopman, zonder verschil te toonen, door eene geblinde Vrouw, met het Zwaard in de eene, en de Weegschaal in de andere Hand; de Hemelsche en Vorstelyke Genade aan welverdienden of Doodschuldigen op eene trant te verbeelden, is geenzins voldoende aan de meening van die haar te werk heeft verzogt. Om zulken te voldoen, heb ik dit Werk begonnen. Zonder beezigheyd te zyn kan in my niet vallen, om dat

A A N D E N L E E Z E R.

dat ik my in de flender der vervalte Landsgenooten niet wil, nog kan geeven, die veele tot leedige vadzigheyd gewend, buyten slecht of kwaad spreekken, of wel heele Dagen slyten in Coffy- en Wynhuyzen, met de daar in eyge Raadzelen over het Nieuws, of morren op de Regeering, en den staat van anderen te maaken hun vermaak vinden. In drie Deelen heb ik het begreepen.

Het Eerste, om van de *Merkbeelden* der Ouden, zoo eenvoudige als zamengestelde, tot die der meer bekende Grieksche en Romeynsche, en alzoo op onze tyd passende, over te gaan, en tot al het Metaphysische, of Boven-Natuurkundige, het welk zy in den Hemel, Lucht, Aarde, en Helle verdicht, tot Goden en Godinnen gemaakt, van den Onnozelen voor Goddelyk doen eeren, en in Tempelen aangebeden hebben.

Het Tweede Deel, om alle Ryken en Staaten der oude en tegenwoordige Tyden te vertoonen naar den trant der Ouden, en op de tegenwoordige best geschoent, met diergelyke *Merkbeelden* te doen zien; en elk in zynen stand, Steeden, Rivieren, Bergen, en andere aanmerkelyke zaaken, als Ryksvergaderingen, Staats- of Stads-Ampten, en diergelyke; met eene verbeelding der Konsten, Zeldzaamheeden, Wapenen, Overwinningen en Neêrlagen, Volkplantingen, als anders, daar in en bygevoegt.

Het Derde Deel, alle de Aandoeningen des Gemoeds, alle Driften, en Tegenspoeden, die ons dryven in het Geestelyk en Wereldlyk, en al wat de Zeede-kunde tot Voorwerpen heeft, zoo wel als de Godsdienst en Godvruchtigheyd te doen zien, gelyk in de twee andere Deelen, met Beelden.

Maar in het behandelen van het Eerste Deel heeft de zaak zelve my gedwongen, daar in te mengen het overgaan van de eene Godsdienst tot de andere; en dat niet wel voorby kunnende, heb ik ook goed gedacht, in het Werk der *Merkbeelden*, de Geschiedenissen der onder of boven rakende Godsdiensten, met hunne jaren aan te merken, en den Leezer tot aan onzen Tyd te brengen; gelyk ik ook in het Tweede Deel meene te doen met de *Historien*

**

der

A A N D E N L E E Z E R.

der Vorsten en Ryken, tot op den huydigen dag toe. En misschien zal op die nieuwe wyze van schryven de lust der Jeugd aangeprikkelt worden, om tusschen de vermakelyke nadenkingen der vreemdigheden, de zaken van Godsdienst, zoo wel als de Bestieringen van andere en hunne eyge Landen te leeren.

Welke te zaamen myn oogmerk is te doen zien Beschreeven en Geprent, om den Liefhebberen van veele moeyten af te houden. Dog als deeze enkele doorgegaan zyn, zal ik ook (gunt my God het Leven) tot allerley soorten en zaaken doordringen, en pogen te voldoen. Eerstelyk in die, welke de Goden der Volkeren betreffen, na der zelve verscheyden Tyden, om Dichters, Schilders, Beeldhouwers en andere Liefhebbers te doen werken, met die voldoening, dat zy onder de Duytsche geene Indische, onder Egyptische geene Scythische, Saxische, Batavische of Britsche mengen, nog de eene duyzend Jaren in de anderen verwarren; ten eynde men in die Verbeeldingen houde de Heylige Regel, dat alles met zyn Tyd, Plaats, en verdere Omstandigheden over een koome.

VERKLARING

VAN DE

TYTEL-PRENT.

DE nieuwsgierigheyd in de Eerste Menschen deed hen vallen, om nog meer te willen weten, als 't geen den eersten Mensch toegeschreven word, en zelfs Geesten en Bovennatuurlyke Bewegingen te begrypen. De nutte en nodige kennis der zelve is van Gods Genade onmiddelyk ingevloeyd, in zyne Uytverkore Vaten, *Seth*, *Enoch* en anderen. Door deze geleyd, hebben zy ook gelukkiglyk de Verborgentheden door 't Geheel-Al verspreyd, konden navorschen, en voor hunne Nakomelingen den weg bannen, tot uytvindingen der Konsten en Gereedschappen, onderscheyding der Aardstoffen, krachten van Vuur, Water en Lucht; en zulks wetende, hebben zy 't by Monde overgezegt, of by Merkbeelden verstantelyk nagelaten.

Der Joden oudste en beste Schryvers verzekeren, dat de Naalden van *Seth*, of *Noach*, uyt de Zondvloed overgeschoten, nog te zien waren, met de daar op onzekere Beelden, op de weg daar *Ehud* bazuynde, tot byeenroeping en Wapenkreet aan den *Israëlitien*; na dat hy *Eglon* doorgeftooken had, zynde de *Gefnede Beelden* genaamt, in het *Boek der Richteren*, III. 26. met eene waarschyntlykheyt van gebakke Steen, en (gelyk 'er nu nog zulke by den Liefhebbers der Oudheyd overschieten) daar in, wanneer de Leem of Pot-aarde zacht was, ingedouwt.

Josephus zegt van *Seth*, dat hy deugdelyk, en by *Adam* wel opgevoed, ook zulke Kinderen naliet, aan welker geest en werkzaamheyd men de Sterrekunde verplicht is. De vreeze, van dat deze wetenschap zoude verloren gaan, deed hen twee Pilaren bouwen; de eene van gebakken, de andere van gehouwen Steen; om, of 'er eene Watervloed die van Briksteen verdelgde, de andere van gehouwe Steen zoude overblyven; en hy voegt hier by: *haar voorzien luke*. Men verzekert ook nog, dat de Steene Pilaar in *Syrië* te zien is.

Op deze wyze hebben de schrandere Indianen, de Seres, de Chaldeën Arabiërs en Egyptenaars ook gewerkt; 't zy dat zy uyt deze Beginsselen hun verstand licht gaven, of door hun eyge snelheyd de geheymen der Nature doordrongen. De middelen en aanwasch dezer Leermanieren zyn van veele zeer verschillender wyze behandelt. Maar de meesten hebben hunne ken-

V E R K L A R I N G

nis misbruykt; om zig zelve daar van te kunnen bevoordelen, met staat en gemak. En ziende den aanwasch van de verwondering en achting des Volks, begrepen zy, dat men dit Weten spaarzaam moest overhandreyken, de klare Waarheden bezwalken, en eyndelyk in vercierde grillen bezwachtelen. De beste en zuiverste gedachten en ondervindingen lieten zy in holen, of onderaardsche wulften, in de Boogen metzelen; zynde op Leem ingegriffyt en gebakken. Deze Merken, *Hieroglyphen* van de Grieken genaamt, als H. Merkbeelden, zyn het, dewelke ik op myne manier behandle; volgende of aftappende van dezelve, na de beter bekende ontdekkingen in de Natuur, met verwerping der diep gedroomde en belachelijke spitsvinnigheden, van die Ouden in ongeachte onderwerpen, zoo zy waanden, gevonden. De Tytelplaat toont dit, met byeen te vergaären, in *Serapis* Ondertempel, die de overgeschote Merkwulften langst heeft bewaart, alle de Medewerkers in deze diepe Geheymkonstenary.

A. De eerste, die zig opdoet, is een *bejaard Leerling*, met een Kransje van Yzerkruid, tot een teeken van een volkome overgave van zig zelve aan zyne Meesters, om zyn Hoofd; sluytende zyn Mond, als een *Harpocrates*, met eene Vinger; als een die Jaren lang onder die Leeraars, niet als met zwygen, hooren, denken en schryven moest doorbrengen. Een Arabisch Boek van op een genaayde *Biblis*, of Parkement-bladeren, vol Merkbeelden en Konst-trekken, legt aan zyne zyde; terwyl hy op de Grieksche en Romeynsche wyze een Tafeltje van Wasch voor zig heeft, om daar in met zyn Stift te griffien dat gene, het welk hy van hen leert.

B. Tegen dezen over staat de beste Leermeeſter, verbeeldende de *Stookkonst* der Ertzen, Aardstoffen en Kruiden. Die Baas staat met eene Glazige Kolf gedekt, met een veracht kleed aan, by eene Smeltkroes, waar in hy zyne ondervindingen t'elkens waagt, om te doorgronden ieders aard, om door 't Vuur de Zwavel, het Kwik, en het Zout te scheidyden; het welk door de Zonnestralen zamengestremt was. De vlam voed zig met de Zwavel en Balzemachtigheyd, door Salpeter verbeeld, die het eenigste Zout is, het welk brand. De Rook daar uyt ryzende, is van slymiger en kouder aard, als Kwik, dat wechvliegt van 't Vuur, maar als *Sal Armoniac*, wel *gesublimeert*, maar niet verbrand kan worden. Die twee vlugge zelfstandigheden van Lucht en Water alzoo gescheidyden zynde, blyft de vaste Asch, als gemeen Zout, zoo als men door Loog daar uyt kan trekken, of door heet Water; zyne verw behoudende, mits dat het Vat wel gesloten blyft. Zoo houd hy dan niets over op de grond, als dood laf Zoutaard, *Kali* by den *Egyptenaars* en *Arabiërs* genaamt, het welk door geweld van nieuw Vuur tot Glas-aarde word. Zyne Potten, Wortels, Steenen en Gereedschappen betuygen de noefte drift en gestadige werkzaamheyd, door welke hy

VAN DE TYTEL-PRENT.

hy leert kennen 't geen voor de *rest* verborgen is; want niemand kan het zamengestelde beter kennen, als die 't scheidt kan. Maar dit by uytstek kennende wil hy verheerlyken, en trekt daarom in zyne Spil de Zon, de Maan, en wat 'er meer hoog aanzienelyk onder de zichtbare heerlykheden bralt. Hy geeft hare namen aan zyne zaken; en schikt zyne Hoofdstoffen tot Goden, naar de namen van elk Land.

C. Maar *Urania*, de heldachtigste der Zanggodinnen, stapt in, daar de Natuurkunde stil houdt. Deze verciert de eerste Vorsten van elk Ryk tot Perzonen in de Hemel-tekenen inwonende, en streelt door Wonderdigt de Ooren der Heerschenden, met op haar te doen afdalen de Goddelykheden door Menschemakery. Zy is gehelmt, en daar op met *Phæbus* Lauweren geciert. Eene Ster, die zy, is 'er eene nieuwe ontdekt, de overgeplaatste Ziel van der Vorsten naaste Bloed noemt, tintelt op haar Helm. Zy houdt de Klaroen van Oorlogsroem in hare Hand, daar mede zy de Wereldsche Geschiedenissen tot Reuzen en verslage Wanschepzels, ja de veranderingen der Stook-konst, tot *Meduza's*, *Gorgones* en andere halve Godheden vervormt. Zy voert de Schacht in de Rechterhand, om de ruymte van haren Geest in zamenflanssing van buyten met binnenlandsche Voorvallen te doen verwonderen. *Hercules* Knods, die zy by halve dozynen in verscheyden Landstreeken doet arbeyden, Aarde, Zee en Hel openen, en alle Monsters Knotten, legt voor haar.

D. Zy heeft te baat de *Beeldhouwery*, die hare vinding voor de Vorsten met Puyk-beelden uyt Ivoor en Marmer doet brallen, en in Tempelen opstellen, tot *Colossen* of overgrooten Beelden gieten, en met Goddelyke Eer aanbidden.

E. Ter zyden achter deze zietmen de *Wysgeerte* tot vorming der Zeeden, die, wyl het Menschdom ongaarn bestraft en berispt word, door H. Merkbeelden het zelve Menschdom zyne gebreken doet kennen. Deze heeft eene *Chimæra* op haar Hoofd, met een Leeuwen-kop, Geyten-lichaam; Draken-staart en Vlerken; leerende de gramschaps-drift der Jeugd, de wispelturige wuftheyd van 't Jongmanschap, en de verhitte onderneming der Mannen, met hunne gevaarlyke beweging. Door zulke en fynder vindingen leert zy hen de waarheyd hunner Gebreken, en wyft hen aan, met hare Staf, de weg om hunne eyge driften te bematigen. Deze Merkbeelden zyn 'er ook niet weynige nagelaten, tot een nog dierend dagelyks nut. Van die soort zyn vol de Dichten der H. Propheten, en de Gelykenissen van onzen Zaligmaker, en zyner Leerlingen.

F. Daar tegen staat de *Fabel*, niet minder onder de Merkbeelden wer-
ke.

V E R K L A R I N G

kelyk. Zy heeft altyd eene zwarte Mom voor, sprekende van Geschiedenissen tusschen Onredelyke Dieren, derzelve Redenering en Onderhoud; en heeft daarom nooyt schyn van Waarheyd. De Vos en Kraan, malkander wel groetende, draagt zy op hare Handen. Hare Herffenen zyn gedeckt met eene Muts, daar allerley Dieren op geborduurt zyn. Dewylze altyd wat ongehoorts en nieuws opdoet, is zy jong achter de Mom, en met gretigheyd ontfangen. Zy kan ook op de gemoederen sterk werken, want zy kan hare gedachten zelfs den Kinderen indrukken, die ter betuiging van hun zelve die vermākelyke Spookjens aangeleert hebbende, overgehaalt kunnen worden tot afschrik voor het Boozel, door de vertooningen van de Hel, en de daar in zynde Gedrochten.

G. Die *Schrikdichtery* komt als een Oud Spook met de driehoofdige Helhond op zyn Kop, met de blazende Slangen voor eene Pruyk daar om. Zyn verzengd zwart Aangezicht word verlicht door zyne vlamme Oogen, brandende Baard, en uytgebraakt Vuur. Eene yzerverwige bebloede Drakenhuyd dekt zyne verdere grouwzaamheyd. Deze heeft mede zyn aandeel in de Merkbeelden; want men vond daar door Ikkers, Geesten, Nachtmerrien, en Spooken, waar door veele gemoederen het Kwaad lieten uyt vrees, 't geen de Edelmoedige deden uyt de Voorbeelden van *Hercules*, *Theseus*, *Minos* en andere Helden, door den Dichters, als aanzienelyke Leden van den Godsdienst, zonder ware grond verdicht; maar betoverende de Braven, als zy zulken in Pleyster of Metaal verbeeld, als Goddelyk zagen eeren. Kortom de Ouden stelden vast, dat de meeste Verftanden tot begrip der Wysgeerte niet te brengen en waren, en vyzelden daarom tot Vergoding toe hunne verdichtingen op, om door 't Loon, of de Straf te lokken of te verbazen die gene, welker bestier zy ondernamen.

H. *Chaldeewen*, *Toscanen*, *Grieken* en *Romeynen* komen uyt deze Merkbeelden afleeren, en ontleenen hunne Staatkunde, Wysheyd en Godsdienst, veranderende de namen naar hunne Prinzen.

I. In deze Tempel staan de Pilaren van aantekeningen op 't hoogste Water, het wassen en vallen van de Nyl, dewelke geen gering deel in de *Hieroglyphen* bevat heeft. Om dat het welvaren der Egyptenaars daar van afhing, eene gift van de Nyl genoemt, en de Nyl Egyptus zelf; in *Julius* beginnende, (door veele Regenen *) tot diep in *Julius* wassende. Die Rivier uyt de twee Meyren van 't Ryk *Goyanne* in *Abyssinië* spruytende, sleept veel Salpeter mede in zyn afrollend Slib; niet als andere Vloeden,

* IN DE MAANBERGEN.

den, zichtbaar in den aanwafch, maar even zacht omtrent *Cirene* om hoog, als om laag onder *Cairo* vlietende. Deze Tempel van *Serapis* stond op een Eyland tegen over Oud *Cairo*, *Michias* of Maatland genaamt. Hier nu is eene Mofkeè, met eene vierkante Put in zyn Voorhof, agtien elbogen diep. Hier in loopt eene Waterleyding, waar in eenige Pylaren, met wulften overdekt, staan. Dagelyks van den 13. *Juny* komen hier de daar over gestelde Egyptenaars, die door Jongens doen afkondigen, hoe veel Duym de Vloed is gewaffen. By aldien hy tot 15. Elbogen opzweld, voorspelden zy een vruchtbaar Jaar; tot 18. dan loopen 'er veele Hoven onder tot bederf; maar blyvende onder de 11. of 10. groote Hongersnood. XL. Dagen duurt het waffen, en even zoo veele het afnemen der Wateren. Deze kennis heeft oudtyds aan de Merkbeelden der Godsdienst klem gegeven, die ook overvloeyen op de *Obelisk*en, of Gedenkzuylen; gelyk men op de *Medicafche* Naald in dezen zin ziet. De zegeningen der Goddelyke *Ofris* moet men door Offerhanden en zamenhechting der Geesten bezorgen, op dat men de weldaden van de Nyl zoude erlangen. Dus wierd het Priesterschap ingevoert, maar als eene Konst, om gelyk aan zyns gelyk uyt te deelen, van de hoogste tot de middelste, en van die tot de onderste doorgaande; lichamelyke aan lichamelyke uytdelede, en aan ieder Godheid, 't geen aan dezelve het meest eygen was.

K. En wierd alzo de *Goden-dienst* ingevoert, die hier niet eenvoudig staat, (want zoo begeerden zy dezelve niet) maar met Myter, Kap en Cazuyffel, omhangen met alle Plechtigheids-Kleederen. Zy verwekten vreeze in het Volk door de kennis der *Eclipsen*, *Komeeten* enz. Plengen Brand-offerende op de opgetooyde Altaren, op veelvoudige wyzen; bestaande uyt eene overeenbrenging van alles tot elkander, om de Wereldsche zaken door te dringen, en den Geesten als te nooddwangen, en door die den Goden te behagen.

L. Dog nutter bleef de *Wet* hier door in kracht, die door Natuurlyke Gelykenissen en Merkbeelden 't Graauw intoomde, en tot Reden bragt. Die staat in de Rok van eenen *Areopagyt*, als Rechter, wyzende de rechte weg ter Deugden, houdende de *Pythagorische* Letter Y, het onderscheyd van de Heyrbaan der gebreken tegen 't naauwe Pad van de Deugd, in zyne Hand, met de Koopere Tafelen, waar op hy zyne Wetten laat snyden met Merkbeelden; en de Voorbeelden alzo verthoont, als nevens hem blykt aan den Keuken-hond, en Jacht-hond; de eerste aan de Keuken, en de andere ter Jacht gewoon; die met den Haas, den anderen met het gesnoept Gebraad in de Bek, om de kracht der Opvoeding te bewyzen.

M. Door de Wulf-grot heen ziet men de *Vleyery der Sterrekykers*,
wel-

VERKLARING VAN DE TYTEL-PRENT.

welker kennis de eerste van de Merkbeelden-makers is geweest. Deze zweert ten gevalle der Dwingelanden, dat hy de Zielen hunner Voorzaten, in de schoonste Hemelsteekenen verandert, heeft geschoten aan den Hemel, en dat 't Geslacht-register van zoo veele Goden aan den Vorst behoort.

N. Die, als ter *Dwingelandy toegerust*, met eene Aziatische Rok, Hermelyne Mantel en Tulband, de door hem in brand gestookten Wereld in de hand houd, met de Zabel op zyde, gescherpt op de Halzen der gener, die tegen zyne Oppermacht en verdichte vergoding kikken. Zulke Wereldplagen zyn die heerlyke Dwaalsterren, en andere geworden, voor welken men Altaren, Priesters en Nonnen zonder getal heeft geordent, die men te *Romen*, alwaar men de Stapel van 't Godendom maakte, alle in 't *Pantheon*, aller Goden Tempel, nu *St. Maria in Rotundo*, heeft ingefloten, dewelke, nevens de Grafnaalden in *Egypten*, verder in *Africa*, en elders zyn gebouwt. Alle vol zulke Merkbeelden, welke buyten de Sterre-Natuur-en Stookkunde, ook de Daden en Geschiedenissen afmaalden. Van zulke zyn de beruchtste *Semiramis*, en het *Duyvebeeld*, *Belus*, *Taut*, en die hier in *Serapis* Tempel staan, en naderhand beschreven zullen worden. *Serapis* of *Isis* Tempel is meest een en dezelve; gelykmen de uytgegeven ruymte te *Romen* aan die Godendienst, *Isaem*, en *Serapaem* zonder onderscheyd noemde; alwaar met groote zorg en eerbied *Isis* onder de gedaante van eene jonge Koe wierd aangebeden; *Apis* by anderen genaamt, en verschillende tienmaal, naar der Landschappen onderscheydene Talen. 'T maakzel was, als men buyten de Hoofdkerk van *Thebais*, daar na in die van *Memphis* navolgde, een Koper gegooten Stier, met Hoornen byna tot een rond aan een gekromt. Op zyn Rug was een Gulden dek-kleed, met eenen daar op gewerkten Kalkoenschen Haan, houdende zyne Veeren uytgespreyd; waar van de Beschryving zal volgen.

O. *Osiris*, ook *Serapis*, de Man van *Isis*, met een Haviks-kop, en daar op eene Priesterlyke Kerk-of Chooromuts, mede hier na te beschryven, en

P. *Amun*, of by den Arabieren *Ammon*, of *Hammon*, met zyn Ramshoofd; welke alle, gelyk veele andere, eyndelyk op Zon of Maan uytkomen.

H. Bos Pinx. J. Houbraken Sculp. 1733.

D E
HIEROGLYPHEN
 O F
MERKBEELDEN
 D E R
O U D E N.

EERSTE HOOFDSTUK.

Uytlegging van de Prent- en Merkbeelden der Egyptenaaren. Wat dezelve zyn; haar Oorsprong en Voortgang.

Et heeft my goed gedagt, eer dat ik in't algemeen de *Hieroglyphen*, Beeld-spraaken, der Ouden zou behandelen, eene opening van dezelve te doen: welke, om datze by uytne- mentheid in en om Egyptenland, in haare bloeyenste kracht zyn geweest, tot eene Konst boven alle anderen zyn opge- heven; en genaamt

A

ARS

2 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEEDEN.

A R S H I E R O G L Y P H I C A .

De Konst om Beeld-spraaken te maaken : en

S C I E N T I A H I E R O G L Y P H I C A .

De Wetenschap om dezelve te verstaan.

Deze Wetenschap is zoo groot, en van zoo ruyme uytgestrektheit, als 'er eene te vinden is. Want alles wat in alle taalen en zaaken met woorden word verbeeld, bevat dezelve: en als zy zamengesteld word van veele Merkbeelden op malkanderen passende, is die zoo onbepaalt, als aller menschen vernuft. Als dewelke alles wat die by een geschakelt heeft, tot een deel, ofte geheel van eene reeden gevoeglyk vertoont. Nooyt ophoudende van uytgerekt te kunnen worden, wyl de *Analogie*, of overeenkomst van de tong, met de hersenen moet gaan. Nu kan men niet spreken, of men heeft eerst het Merkbeeld klaar. En zoo veel overtreft die konst en wetenschap het spreken en hooren; als de oogen meer treffen als de ooren, en 't gezigt boven 't gehoor gaat. De zin des Maakers van het Merkbeeld, is even dezelve als de zin des Spreekers. Te oordeelen uyt het werk, even als uyt de woorden. Waarom ook de Konstenaar scherp moet letten, dat hy net voldoe aan de hoedanigheden van dat gene, het welk hy wil vertoon. Het zy zulks of enkel, of zamengesteld zy, het moet zyne overeenkomst in allen deelen vinden; en het zelve word ook vereyft in de wetenschap der Merkbeelden. De edelste manier van verbeelden gaat voor, maar egter dat gene, het welk op het krachtigste den Beschouwer overhaalt, om in te dringen in het diepste begrip van het vertoonde, gaat boven al. Om dat het even veel is, door welke weg de leerling zynen meester verstaat, of de Beschouwer het verbeelde bevat. Maar in die overeenkomst blyft de kracht van 't werk hangen; om het oogmerk en het doelwit, het welk men beteekenen wil, wel te recht in het gemoed van den Beschouwer te doen plaats nemen. Het welk gelukkiglyk geschied, als men alles heeft aangeraakt, het welk uyt de vergelyking van het beteekende met het teeken was te haalen. Gelyk de Schilders, die in het afmalen, *Contrefeyten*, zelfs de minste trek niet verzuymen, den Beschouwer overhaalen, ten getuygen van de krachtigste gelykenis van hun, naar het leven, geschildert konstituk. By aldien dit in de konst der Merkbeelden is waargenoomen, als dan heeft ook de wetenschap nodig zoo net by haar zelve te vormen de overeenkomst van de *Linien* en bywerken van 't Merkbeeld, met het Onder-of Voorwerp. Niets verzuymende, hoe gering, van het vertoonde, zoo verre als het met de welvoegentheyd, betamelykheyd, en cieraad van het onderwerp over een komt. Gelyk een Timmerman, of Metzelaar, niet een streepje of lyntje van den Bouwmeester verachtelyk voorbygaat, maar stiptelyk opvolgt, zoo doet de Beschouwer, om het gebouw in zyne

zyne zinnen tot begrip te voltrekken, het geen hy in de schets ontworpen had gezien.

· VERKLARING VAN DE PRENT, verbeeldende

A. Eene *Thebaische Vrouw*, vol, poezel, en om den overvloed van hare gelukkige drachten, met eene schoone en volle boezem. Zy draagt eene Egyptische schynhoed, of vrouwe turband, op haar hoofd, om de Geheymen, ende de eygenichappen der zaaken in die overschaduwde somberheyd, beter te doorgronden; wyl zy is de konst om door Merkbeelden te spreekken. Zy is naar de wyze der Thebaische Vrouwen gekleed, alwaar de gaauwste der Merkbeeld-Konstenaars byzonderlyk uytstaken; hoewel die Konst alom genoegzaam was verspreyd, was dezelve echter aldaar ten top gevyzelt. Zy ziet, schoon zoo zeer overschaduwet, echter met klare oogen, doorstraalende tot al het merg der zaaken. Want als zy al het Beeldsprakelyk wel en omzichtig heeft doorgezien, moet zy echter daar na nog dieper in het Geestelyke doordringen; het welk wel in de gedachten kan vallen, maar geenzins in de zinnen zig ook verbeelden. Om haare Gedachten wel by een te houden, ziet men hare ooren bewaart door een Koorkleed, op dat hare aandagt niet en zou afgetrokken worden. Een Sphinx, welk ondier gezegt word Raadzelen uyt te geeven, ziet men op den Turbant, doende daar door zien, dat zy niet plat voor alle groove kykers werkt, maar voor de groote verstanten zoo klaar is, als raadzels voor de geringen.

B. Zy grift hare merken achter in eenen geplysterden steen, van eene *Hecate*, te *Barcelonie* gevonden, eertyds op de naam van de Godheyd *Besa*, in *Abydo*, buyten *Thebais*, gevierd, alwaar zy dier landen Godspraak was; en naar oogenschyn, door Priesters van *Isis* eertyds daar van daan gebragt. Daar schryft de Konst door Merkbeelden, 't geen *Hecate* en haare dienst betreft. Voor haar leggen de gereedschappen van Graafyzers, Hamers, Troffel, schilder-en bootzeer-tuyg, om in de onderaardsche wanden te kletzen, en de Grotten, onderaardsche Tempelboogen, en andere koele of heylige Plaatzes, die de schoole der Merkbeelden wierden, uyt te graveeren; of in steenen in te bikken. De Lamp, getuyge van haare naarstige oeffening by nacht, zoo wel als by dag, staat 'er by; en de Schryf-ley insgelyks, op welke zy de eerste schriften van haar denken heeft gelettert. Zy voert in de andere hand eene Staf, als van eenen wegwyzer tot Deugd, Godsdienst, en Wysheyd. Zy heeft in hare schoot eene lange reex Pergamentbladeren, aan-een-ge-naayd en ingerold, gelyk de Boeken der Ouden. Deeze Pergamenten, om datze Rietbladen uyt den Nyl zyn, en in haar gewest voor papier gebruykelyk, heeft zy vol geschreeven met haare aanmerkingen en beelden. Deeze Konst is nog gestreng, nog droefweezig, want haar werk is wel diep van gedagten, maar echter, om klaarheyd en deugd

4 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEEDEN.

te baaren, laatze niet na te gelyk zeer behaaglyk te staan. Op hare lange kleederen; en om zig op te cieren, heeftze de *Pommetten*, met allerley enkelde Merk-beelden getooyt.

C. Zy heeft eenen van hare oudste Konstenaars, het zy *Toth*, *Hermes*, of *Manethon*, uyt Porphyrsteen gehouwen voor haar leggen, met eene graaf of schup, om uyt de grond te delven, 't geen de oorlog, puyn of stof van de tyd daar in had gedompelt. Zulks legt voor hare voeten, dewelke zy bloot heeft, om dat zy door het opschorten der rokken, te beter door de Zand-zee van de eene *Piramide* of Naaldzuil tot de andere zoude konnen wandelen, en aldus van alles haar voordeel en leering trekken. Men ziet 'er een geheugnisvat der *Phœniciers* vol Penningen, van goud, zilver en koper opgedolven, om de Merkbeelden der oude Eeuwen daar uyt op te zamelen.

D. De Weetenschap der Merkbeelden, of *Hieroglyphen*, is vertoont door eenen Geheimpriester en Schriftgeleerden in die Konst. Hy is alseen Hoogepriester van *Thebais* gekleed, want die Maan, en Naaldswyze opklimmende stift uyt de Hoornen, zyn de hoogste cieraaden voor de Zon en Maan, onder welke benaming zy die ook wilden neemen. Hy zit agter de Konst, als dagelyks zynde een scherp Onderzoeker van de Rykdommen der Natuur, waar van de Merkbeeld-kunst voortgaat in het uitdenken. Hoewel hy over veele jaaren ingewyd, en zelf Priester is, houd hy nogtans met zyne Vingeren de manier van de Mond te sluyten, gelyk yder eene veeljarige stilzwygendheid eerst moest ondergaan. Alzo toondenze opmerkende te zyn op de Leerlingen, en zelf ook anderen leerende door het sluiten van hun lieder Mond aldus den aangenoomen Leerlingen de vereifchte stilzwygendheid aan te beveelen.

De Konst moest als oneyndig weezen; (want de gansche Natuur, het Geheel-Al, was, en is nog, haar Voorwerp:) waaromze als eene ryke, welvarende Moeder, en zoogvrouw verbeeld is, uyt alles het beste voedsel trekkende en overgeevende aan haar Kroost, om af te zuigen. En dit verbeeld, by dat Puykbeeld, van allerley *Hieroglyphe* Beelden, gewis het voortreffelykste en voornaamste. Het is dat Hoofdbeeld welk men voor de Kabinetpop, en Boekzaal der Natuurgehymen mag schatten;

DE DIANA VAN EPHEZEN.

E. Deeze als een zommierbeeld der geschapene dingen, is van der Thebaiters vinding, en of daar in Thebais, of in Memphis gemaakt. Ik noemze by dien bekenden naam, als de beruchteste in de Geschiedenis-Boeken, Tooneelspeelen, Beelden en Penningen niet alleen, maar ook by uytmentheid in het *Nieuwe Testament*. Men ziet, dat zy in de Handelingen der Apostelen XIX. als de Beschuts-Godes van Epheze, en de Broodwinster der werk-

werklieden was; dat deeze vreezende de kracht en indruk van hare Godheyd, door de prediking der Kruysgezanten te zullen gekrenkt worden, oproer maakten, en de Apostelen in het uysterste lyfgevaar brachten. Dit beeld in Egypte *Isis*, hier *Artemis*, elders *Opis* genoemd, draagt gene naamen dan de allerhoogst geachtste, welke de grootheyd van hare Goddelyke macht uytrekken en verbreyden, gelyk de naam van *Opis* doet zien; om datze alles wat tot behoef der sterfelingen nodig was, onder de mombeeldery, met welke zy getooyt was, deed opkomen, voor der Bedevaarders oogen. *Groot is de Diana der Efezeren!* schreeuwde van haar de oproerige *Demetrius*. Zy was de Veelborstige, om datze uyt dit overvloedig opboeyzel toonde, datze was de Voedster der leevenden. Welker stand door de uytwaassening der Aarde, ende de beweging der Lucht moet bestaan. De Beeldsprakige Konst, ontziet zig niet die *Diana*, met den toefstel der Egyptische *Isis* op te cieren. Veele zulken zyn 'er geweest; maar even als de *Marie-Beelden* nu; onderscheyden volgens de soorten van heul of heyl, welk dit of dat Beeld toegeeygent wierd, of naar de Steeden en Plaatzten, waarze aangebeden wierden. Gelyk *Nuestra Signora d'Atocha*, of de *Buen Puerto*, *La Sainte Marie de bon port*, en zoo als onze Lieve Vrouw van *Aken*, *Scherpenheuvel*, *Kevelaar*, of andere plaatzten: de *Thebaische*, de *Memphitische*, de *Pharische*, en zoo voort.

Deeze is opgeschikt naar de wyze der Pharische, en de uytlegging derzelve wydluftig naar de stof is, als volgt uyt de Merkbeelden.

Haar Hoofd, is jeugdig en van bloeyende kracht, met eene vriendelyke Mond en Oogen, gedekt met een ryk, glinsterend, wederzyds afhangend Kerkdekzel, met zeer fyne zilvere stippen, als of het met sterren bezaayt was. Waar op eene Bloementuyl van de langstlevende bloemen, als de *Chrysanthemum*, de *immortelles* en diergelyke; om dat de bovenschorsse der aarde altyd met de eene, of de andere bloemen haar tapyt borduurt. Uyt welke Krans eene Burgt opryft, met Tinnen of Burgtoorentjes; om de hooge rotzen, en de daar opgebouwde sterkens en paleyzen te verbeelden. In deze Burgt legt een scherpgehoornde Maan, om de onderste deelen der lugt, het eigen der maanligten, te vertoon. Uyt, en boven deeze Maan, spruyten twee Gierenveeren, welke als twee pluymen opsteeken; de wisselvallige verandering, en de verderfkykheyd der ondermaansche, en moogelyk bovenmaansche stoffen verbeeldende. Want de veeren van de Gieren zyn betrekelyk op deezer vogelen aard, en inborst, welke is zeer oud te worden, en zig te voeden door het verderf van andere dieren, vogelen, krenge, en diergelyke zonder onderscheyd, door eene gestadige onverzadelykheyd alles verflindende.

Tusschen en boven verheft zig de Drekvlieg, aan welk slegt, en schier veracht schepzelken, de Egyptenaaren de gelykenis en 't Merkbeeld van de Godheyd gaven; om zekere gelykenisse in oogen, hoorentjes en andere

6 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEEDEN.

kleinigheden, waar van hier na breeder. Dit is 'er evenwel van te zeggen, dat de Egyptenaars eene lompe misgreep in deeze verbeelding hebben, om dat de hoogste waarde van eene Godheyd, door zulk een veracht zinbeeld zeer verkort word; moettende gestadig gelet worden, dat de geachtste zaaken door diergelyke teekenen doorgaans by hen verbeeld worden.

De Hoornen van de Maan zyn zoo scherp, als ons de verlichte puntdeelen en de Boog voorkoomen, op de derde en vierde dag van haar eerste *Quartier*; om voorts de rest van zyn rond naar de zyde der Aarde te vullen, volgens den gewoonen loop. Om dat de nacht, de koelheyd, duysterheyd, en 't beschynend licht, deeze *Diana* toege-eygent was, heeft het beeld de Koorfaly-plooyen zoo dicht op de ooggen zitten, welke zoo veele ribbetjes of plooyen draagt, als de Maan dagen in haren loop heeft. De koelte, zoo aangenaam in de heete landen, *Abissynie* of *Egypten*, heeft de Goddelykheyd aan die Godheyd *Isis* hoog opgevoert; want haare inwoonders en konden buyten den wasdom, niets behaaglyker begeeren, als dat algemeen goed, die koelte in de nacht, met eene zoo behaaglyke klaarheyd. Het aangenaame der wasdom blykt aan de Rooze-Krans, welke Bloemen te gelyk zeer verkoelen, en van de aangenaamste kouleur en reuk zyn. Deze praalen onder de Toorenkrans van *Cybele*, welke zy met die naam, of met *Syria*, of andere, als de Moeder de Aarde, of de Grootte Moeder eerden. Want gelyk door de Maan, zoo steldenze ook uyt de Aarde de voortzetting der schepzelen. *Rhea*, welke aangebeden wierd voor het middelpunt der Aarde, is de eerste, welke de Burg of Toorenkroon droeg. Alles paste dit Beeld, en zy is voor alles aangenoomen. De naamen zyn schier zonder tal of eynde by de Dichters en Godezangers, waar van in de voortgang van dit werk genoegzaam zal gesproken worden. Allerley bêvaarden, beloften, en offerhanden wierden aan Haar toegevoegt. En men kan niet zeggen, dat men Volkeren kent, welke niet onder deeze of die naam Haar hebben aangeroepen, ten minsten ge-eerd. Het welk ook my reeden gegeven heeft, dit Beeld by vooruytneming liever, als eenig ander, te gebruyken als het Voorwerp der Merkbeeldens-konst, wyl dit van de zaamengestelde *Hieroglyphen* het aanmerkelykste is. Om in dat eene te verbeelden alle de byzonderheeden, die in een gansche winkel van die natuur passen; zonder dat 'er egter iets bykomt van *Eleusinische Mysterien*, of Verborgendheden, die vry groove en ontuchtige behandelingen hadden, welke hen verplichtten om de Geheymen van dien Godsdienst met dat woord van *Mysteria* te onderscheyden, zynde een woord, van het mond-fluyten afgeleyd.

Haar Hals draagt eene Kroplap van Eykelen of Aakers, de eerste kost en voedzel-spys der menschen, eer men van dat alles de kennis had, het welk het koorn ver-eyfcht, eer dat het tot meel word. De sterkte van dat voedzel, te gelyk met de zoberheyd, word hier door aanbevoolen, en aan Haar gegeven als eene overwinning of zeegepraal; om dat men deeze *Isis* of *Ceres*,

res, de eere gaf in de geheugenissen, van de manieren van het zaayen, maayen, dorfschen, wannen en maalen van het koorn gevonden te hebben. Zedert welken tyd men deeze akers de zak gaf.

Om het gemak dan, datze den menschen met de graanen had aangebragt, draagtze, tot zeegenpraal, de verworpen Akers.

De menigte van hare Borsten, en de uytpuylende zogrykheyd van haare Tepels is de krachtigste verbeelding van de voedende en onderhoudende kracht; die zy aan de schepzelen toebrengt, dan eens als de Maan, dan eens als de Aarde ge-eerd. En men namze wel drievoudig, om dat 'er niet zou ontbreeken aan Haare onderwerping; want men voegde by de Lucht, de Aarde, en by die beyde, den Afgrond. De driehoofdige *Hecate* floot dan alle de hoedanigheeden in.

'T schynt my egter toe klaar te zyn, dat de Heydenen zoo verward daar niet mede zyn te werk gegaan; maar wel, dat door dagelyks onderzoek van de Natuur, dan eens iemand van hunlieder Wysgeeren of Priesters heeft staande gehouden, dat alles zynen invloed uyt het onderaardsche kreeg, en dat die zwavel-deelen het waare zout waaren, door wiens snelle punten de levendige geesten in de planten, ja in allerley zaad werkzaam wierden; en dat de zulken, aangezien de vrye, en van zelf rypende rykdom der onder-aarde, deeze voor uytwerkende oorzaak van het leeven maakten; en naar hunlieder landschap of lust dan een naam aan zulke eene Grootte Moeder gaven.

Dat wederom anderen, ziende de vrugtbaarheyd der bovenschorsse, en hoe oneyndig die vol is van allerley leevendige Planten, Dieren, Zappen, enz. deeze voor de andere hebben gestelt. *Cybele* is in het Babylonisch warmroerende Heerinne te zeggen. Dat zy daar van *Cybele* de Aarde genoemd hebben, of *Vesta*, om datze door haar eygen gewigt staat. Dat 'er wederom eene soort geweest is, welke den invloed der Lucht, de medewerking der Hemelteekenen, en haare gunstige zamensterring tot het bezielen nodig oordeelden. En die blyven by *Ijs*, *Diana* of diergelyke Naamen. Zamen maar bezig om te verbeelden eene invloeyende Magt, tot teeling, voortzetting en onderhouding; als het queekzog van het Heel-al.

Dat 'er Landschappen om zulke Leer verschilden, blykt by de opschudding, die van de Voorstanders van het Water tegen het Vuur is verwekt; het welk ons hier na in de hand zal komen. Ter zyde, langs beide de armen, ziet men de Leeuwen, welke anders voor *Cybeles* of *Vesta's* waagen gaan; de Koningen der dieren, welke de macht van *Diana* over Boffchen, Rotzen, Woestenyen en Hoolen bewyzen; aan dewelke zy, uit kracht van het meesterfchap over de boffchen, deze Godinne toekomende, huldiging en onderwerping bewyzen.

De Kroplap was van onderen geborduurt met de twaalf Teekenen der Zonnekring, om de Tyden wel te leeren onderscheyden, welke men in allerley planting, queeking en teeling moet waarneemen.

Het

8 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEEDEN.

Het Lyf is geflooten in Vier Deelen, op het welk men Gestaltens van verfcheyde zoorten ziet. Maar agter zoo wel als voor is een Vak open gebleeven.

Let eens op de naaukeurigheid van Hunlieder waarneeming. De vier Vakken ftelden zy, volgens hare platte Wereld-befchryving, voor twee Warme en twee Koele Deelen; maar de twee, welke open gebleeven zyn, voor het onbewoonde Deel, om de al te ftrengte Koude, en het onbewoonbaare tegen-deel, om de al te vinnige Hitte. Zynde onder de *zona torrida*, en *frigida*; welk Klimaat by hun tyd ook nog wel onbewoond kan zyn geweest; hoewel *Chuzestan* in Africa digt kruypt onder de *Linea Equinoctialis*, en van de oudft bekenden in de Heylige Schriften is, met de naam van *Cufch*, zynde een gemeene naam voor de ryken en landen van *Ethiopie*, *Sufiane*, en *Arabie*.

De Hoogte der Vakken hieldenze met een doorgaand ftuk van melfing of geel-koper doorgeboort, om een Aspunt van het Zuyden, boven; en een Aspunt van het Noorden, onder te vinden, in welke aanmerking haare Wysgeeren, by uytftek, boven de Jooden, en eerfte Christenen wel hebben geoordeeld, en ons in verwondering gelaaten, hoe zy zonder de fcheepvaart door de *Linea Equinoctialis*, die, nog gene vier Eeuwen geleeden, nooyt was gedaan, die kennis hadden; moogelyk iets uyt het onderwys der Scythen, welke al berugte Wyzen hebben uytgelevert; van 't Noorden; en door Braminen van 't Zuyden, onderrigt zynde, is hare Wiskunft en Hemelmeating op sterke giffing gegrond geweest.

De Menfchen, Offen, Schelphoorens en Byen, zyn de cierzels van het bovenfte deel; en zoo toonde die Eerfte Trans de zulken, dewelke de bovenkorft van de Aarde bewoonen, beploegen, verciereren, en vermaaken. In de Tweede zag men Voffen, Mollen, Wortelen, en Viffchen; als te zaamen dieper in de Aarde nestelende, wroetende, doorschietende, en fwemmende. In de Derde Draaken, Griffioenen, Zalamanders, en Chimæren, als onbekende, ja verdichte dieren, bequaam om te vertoonen de opklimmende kracht, de fwavelachtige voortzetting door de Pypjes in de Gronden. Eyndelyk bestond de Onderfte Trans in onbekende Gedrogten, om den Afgrond rondom het Middelpunt te verbeelden. Dit Kafwerk van zoo veele Vakken is onder aan met Cirkelbanden, als hoepen, omleyd en ingevat; zynde vier in getal, en van fynder omtrek, eenige min, andere meer, om de verbeelde Boogen der omgevatte Aarde en 't Heel-Al te fluyten; in welker vermenigvuldiging de Ouden niet luy waaren, makende t'elkens op het ontdekken van eenige gang van nieuwe Sterren, een nieuwen Cirkel, den voorigen omfluytende.

Ook fluyten zy alle die Hoepen en Ronden in een gelyk vierkant Steunblok, wel willende ons te kennen geven, dat de Hoofd-Stoffen, hoe zeer dezelve ook gemengelt worden, nooyt zoo kunnen in een gefmolten worden, of zy redden zig wederom; ieder Hoofd-ftof-deel, Vuur, Lugt, Aarde

en

en Water, tot zyne soort, die als Hoeksteen, van gelykmatigen evenstand het werk der Schepping staande houden.

De Voeten van de Godin zyn bloot, zonder leedere Brooskens of Laarskens; alleen met tengere Koordekens, houdende de Slitters onder de Voeten vast; om te bewyzen, dat de Goddelyke gunst bereydwillic is, om op de beeden der Smeekelingen te letten; welker laage stand door de Zoolen, en hare gebeden, door de Koordekens vertoont worden; vast houdende aan de Voeten, welke de onderwerping der Smeekende, gelyk men in alle *Historien* vind, best beteekenen kan.

De *Kreeft*, boven uyt de *Kroplap* aan den hals van de Godinne kruypende, en van agteren ook op het ruggestuk gehouwen, is in zyne eygenschapen de Maan veel gelyk; zynde koud, vochtig, waterig, sterk tot voortteeling, meer by nacht, als by dag kruypende; en zoo verliest op *Diana's* Fakkell of nagebootst Maan-Licht; dat menze by nacht door Fakkell-Licht best vangen kan. Want na dat licht toezettende, vat menze ('t geen eene vermakelyke Visschery is) met een Schepnetje van onderen op. Ook is het Hemels-Teeken van *Cancer* of de *Kreeft*, de intrêc en poort der Menschen in het leeven, gelyk *Capricornus*, of Steenbock, van de Goden; volgens de praat der oude Geheimzoekers. Behalven dat de *Kreeft*, als een Schalbyter, hoornen draagt, en met zyne voortangen de wassende Maan nabootst; na welkers volheyd hy beter in smaak bevalt. By zommige Schryvers schynt het waar te zyn, dat hy zyne oude huyd zou afleggen als eene Nieuwe Maan; maar zulks is vals, en men kan zyne Huyd by de Jaaren affigten.

Haare Handen zyn, de eene open, als een Merkteeken van der Godinne wyd-uytgestrekte macht, en milde uytdeling; de andere schynt als ontvangende; zoo datze by verderf van 't een, het ander doet gebooren worden. Een donkere Steen is de rust van dit werk, om de ondoorgrondelykheyd der wonderen van de Godin, en 't onvermoogen van ons menschelyk verstand in de ontdekking van de beginsselen te bewyzen.

Zie daar Leezer een Proefftuk van de Beeldspreek-Konst, waar in de Beeld-Konst heeft in een getrokken 't Geheel-Al, en waar aan de Egyptenaars en andere Volkeren zoo vele en verscheyde Naamen gegeven hebben; het Scheppende en het Geschaapene, de Onderhouder met het Onderhoudene, als in een vermengende; naar het getuigenisse van *Hermes*, *Orpheus*, *Seneca*, en anderen, onder welken egter de beste zoo verlicht schynen, dat zy stellen: Dat, de naam van de *Natuur* te gebruyken, tot afbeelding van het Heel-Al, met zynen Schepper en Onderhouder, is Gods eer te bezwalken, met eene veranderde Naam; daar zy dat Woord neemen en willen, voor God en de Goddelyke reeden in de Wereld of 't Geheel-Al, ingelyfd; dog buyten die bestaande, Eeuwig en Oneyndig.

De *Harpocratische* Priester (reets boven onder de Letter D enigzints

beschreeven) heeft hier zyne plaats voor de stilswygende Leergierigheyd. Hy draagt voor op zyne Myter den Inwyband, met de Voorletter van het *Thebaisch* tot het Grieksch overgebrachte woord, van *Harpocrates*, en in de Nekband de Blaaderen van Moerbeziën, eene vrucht zig laat, maar fris opdoende, van groote smaak in de heete Landen om zyne koelte, met welke zy de vrucht der verstande, die zig laat, maar niet, dan wel doorkneet en ryp, vertoonen; en welke bladeren tot voedzel der Zy-Wormen, die zoo grooten winst aan die Landen aanbrenge, en voorraad genoeg is, om te toonen, wat nut zulke verstande aan hunne volkeren baaren. Op den Myter-Top, draagt hy als boven het Maanteeken, en het opgaande Vuurpunt der Zon, aan welke twee Goden, byna alle de naamen van de Goden en Godinnen zyn gegeven; om datze zoo zigbaarlyk zig deden voelen, zien, en achten, door Vocht, Warmte en allerley Lucht-bewerking tot den Wasdom, behalven de Winden en andere Lucht-en Water-veranderingen, die van hen afhangen, en zulks der Menschen grootste Weldoenders of strengste Straffers.

F. In het verschiet doet zig hier op een Grafnaald, op dewelke de daaden, en lof der Koningen, door Beelden zyn vertoon, welke soort van uytdrukking, wat groover duydelykheyd heeft gehad, en ook vereischt, om dat dezelve het oog van Kleinen en Grooten, Vreemden en Inlanders voldoen moest, staande in het openbaar ten toon, tot Praal der Koningen, welker Lyken daar in geslooten waren.

G. Deze steungrond, waar op men een School of Oeffenpoort ziet, in dewelke Artzen, Wiskonstenaars, Sterrekykers, en diergelyke Liefhebbers by een kwamen, draagt eene derde soort van *Hieroglyphen*; zynde van uytstrekking zeer groot, meest uit enkele kringen, lynen, schuynze en dwarze streepen bestaande, als 1. der Dwaalsterren, *Saturnus*, *Jupiter*, *Mars*, *Venus* enz. 2. der Bergwerken, als *Salpeter*, *Vitriool*, *Zwavel*, en zoo meer anderen in de Stookkunst bekend, 3. of Letters voor Merkbeelden als A en Ω, dat is, Begin en Einde, voor *God*, $\frac{P}{X}$ zynde de twee eerste Grieksche Letteren van ΧΡΙΣΤΟΣ, voor *Christus*; SC. voor *Senatus consultum*; I.U.D. voor *Juris Utriusque Doctor*. COSS. voor *Consules*, Burgermeesters; SP.Q. voor *Senatus Populusque*; dat is, de Raad en 't Volk: en diergelyken. 4. of meer zamengevlochte Letters, gelyk wy de Cyffers noemen, waar in de Voor-Letteren van naam en toenaam met order gevlochten ons doen zien den Heer of Vrouw, op welke Zegels dezelve zyn. 5. van Wapens, en haare Couleuren. Waar in de barren, *Chevrons*, *Chiquets*, en andere *Herautery* of *Blazoenkunst*, ons toonen de Vorsten, Ryken, of Geslagten, welke beteekent wierden. Waar toe ook behoort de Artzeeringe voor Couleuren, als gestipt voor Goud, recht opgaande streepen voor rood, enz. 6. de Merken in Land-en Zeekaarten; hare Hoofdsteeden,

steeden, Ryx-steeden, Abdyen, en anders; of wel Ondieptens, Havens, Plaatzen, Blinde Klippen, en andere.

7. De Letters van Hebreë, Grieken en Romeynen, die getaalen in de Jaaren uytwyzen.

Daar zyn nog meer andere soorten, verscheyden naar de zeeden van de verscheyde Landen; gelyk het bekendmaaken van Liefde, Minnenyd, Koelheyd, Haat, Vrees of andere driften, door Bloemen, enkel of zamengezet, zoo als men in 't *Serrail* of Vrouwentimmer van den *Sophy*, en *Sultan* gewoon is. Door 't speelen met de Vingeren, gelyk de verliefde Italiaanen spreken.

Eyndelyk schiet hier over eene zotte Merkbeelden-Konst, by onze Boeren en geringe Borgers, gelyk elders niet onaangenaam: met de welken men Spreekwoorden, Uythangborden, en andere verciert of uytdruckt. Zynde genoomen uyt gelyklydende woorden, die gantsch wat anders beteekenen: als by voorbeeld onder den Franschen om te zeggen, dat elk zyne beurt in de fortuyn heeft, een A in een O, aldus (A); willende zeggen, *Chacun a son tour*: of een Eyndvogel in een Poort, om de kragt van het Geld te verklaaren, met het byschrift, *Mon oie en Porte*. Voor, *La force de la Monnoye Emporte tout*. En by onze Nederlanders, twee Mollen zagende op eene strenggaren; om te zeggen, Wy zagen gaaren. De Ronde Bol van de Aardkloot by een Endtvogel, voor het Eynd van de Wereld. En diergelyke grillen meer; maar die meerendeels als de Fransche *turlupinades*, malle kuuren, belacchelyk zyn, en walgen. De Letters zyn van Merkbeelden ook gemaakt, en wy zienze wederom tot Merkbeelden keeren. Neemt eens voor de WI. ik neem die twee Letters van des Grooten Koning *Williams* naam tot voorbeeld. Men maakte de vier Ryks-Staven onder twee aan twee aan malkander voor de Scepters van vier Ryken; een Scepter met een Roos voor Engeland; met eene Distelbloem voor Schotland; met eene Harp voor Yerland; en eene Lely voor Vrankryk. De tweede Letter is gemaakt tot een Choorligter met een ontsteekte Ligt, en diergelyke anderen.

De Tempelen waren geenzins alleen de *Hieroglypische* Schoolen, maar byzonderlyk als in de Plaatdruk is aangewezen, het werk der Naalden, welke onderscheydelykste naam *Obeliscus*, en de bekendste *Pyramide* is; hoewel 'er ook veele Hoofden van vervaarlyke grootte, en Hoofden met halve Lyven nog te zien zyn, in de welke van binnen een wonderlyke groote ruymte was, tot die *Hieroglypische* uytdrukzels, ruyme Wanden en Muuren verschaffende. De uyerlyke gestalte der Naalden was van vier gelyke hoeken, boven scherp tot niet loopende, of om met de Egyptenaars te spreken, in de Lugt tot de Zon opklimmende; welke de vier Deelen der Wereld bestraalt. De Zon, by henlieden onder de naam van *Bayet* geëerd, is met dat woord ook prachtig naar waarheyd afgemaald; want die twee Woorden zyn te zeggen de Oppergeest der Sterre-Wereld. Als 'er

duuren tyd, om de droogte of andere voortekenen te vreezen was; namen het de Priesters (gelyk over al) op 't verwaarloozen van den Godsdienst; en preekten dan, dat men die Godheyd *Bayet*, of de Voorzitter der Wereld *Busiris* en veelogde *Jupiter*, of de magt der Waterlanden *Serapis*, moest verzoenen: tot welke zy dan Middelaars waren. Deeze Godverzoening was zoo duyster verbeeld, en zoo geheym gehouden, dat de vlugste der Grieksche verstanten zelfs getuygden, na het toeluyfteren en Leere van veele Jaaren; dat zy zich zelven niet toevertrouwen, na die lange oefening, de zaaken in de grond, als die Meester Priester, te verstaan. Maar zoo duyster by den *Europeen* te beteekenen, en zoo veele omweegen, te moeten na gaan, zou uytlacchens waardig worden, wyl deeze volkeren, byzonder in de Nederlanden, geerne eene zaak verbeeld zien, op het stuk aan; ten minsten zoo klaar, dat het den braaven Kyker zoo wel verstaanbaar worde, als het aan den Maaker is.

Men vind 'er by den Arabier *Gelaldin*, in zyn boek, *de Wysheyds Steenen van Metzraim*, en by *Kircherus*, en anderen, al vry te ver gezogten, dewelke stukken en brokken van Steenen ingegriffyd, met de Heylige Taal hebben gemeen gemaakt; maar meer van de Hoftaal buyten op de *Obelisken*. Van welke zig Grieken en Romeynen, en Wy ons ook nu bedienen; daar dog de Heylige Taal, al by de eerste Keyzers, zoo te zoek was, dat men geene bekwaame Meesters en vond, om eenige van zulke *Obelisken*, tot Roomen te maaken.

Men ziet, hoe wy die gebruyken in deze Gewesten; even als de snedige Koks de Speceryen in de Zauffen, om aan dezelve de hooge smaak te geven. Want men moet die schoone deelen gebruyken, maar niet van allerley soort zoo veel in onze Cieraaden en Beelden mengen, dat het doorsteekt. De Provincien, der Romeynen geweld onderworpen, hebben uyt klein *Azië* en Griekenland, wonderlyke fraye Beelden en Penningen ter eere der Keyzers gemaakt, in de welke zy de grootste Merkbeelden zoo verstandig in hare Beelden hebben gevoegt, dat de Aanschouwer twyfelt, waar over hy zig eerst of meest zal verwonderen, of over de juyfste welgevormtheyd der Beelden; en de grootsheyd van haare naakten, of over de verstandige byhangzelen der *Hieroglyphische* Merkteekens. De laatste roeren de Ziel, en 't herinneren der groote hoedanigheeden van de Perzoonen die ons voor oogen gestelt worden, terwyl de eerste de Oogen verrukken, met de juyf gevormde omtrek der Leeden, en cierlykheyd der gewaaden. Zy bezorgden in de zelve de klaarheyd zoo wel als de schoonheyd, door de meest bekende *Hieroglyphen*, als de *Schaal* voor de Gerechtigheyd; de *Palm-tak* voor de Vreede; de *Slang* in 't rond met zyn staart in de bek voor de Eeuwigheyd; en diergelyke uyt de Heylige Hoftaal.

Wy volgen hun lieder voetstappen na, en neemen ook liefst de alderbekendsten: hoewel 'er alle dagen nieuwe gebooren worden.

Als van Landen, een dobbel Arend voor het Duytsche Ryk; een Leeuw met Zwaard en Bundel Pylen voor de Vereenigde Nederlanden.

Van Machten, als eene Driedubbelde Kroon voor de Kerkelyke Staats-Macht; eene Lely op eene Ryksstaf voor Vrankryk; met eene Roos daar op voor Engeland; de twee Ankers voor de Admiraliteyt.

Van Gilden en Broederschappen, eene Schietspoel voor 't Wevers Gilde, eene Schaar voor de Kleermakers; een Doodshoofd voor de *Chirurgie*.

'T Merk van *Jezus, Maria*, en anderen voor die Heyligen en groote Perzoonen; van IHS. voor de Maatschappy der Vaders *Jezuïten*.

Kort om, het is eene zeer breede en uytgerekte omtrek, dewelke alles bevat. Men voldoet het oogwit, als men de hoedanigheden, doeningen en lydingen, standen en tyden der zaken met bevalligheyd en betamelykheyd tot eene beknopte gedaante kan brengen.

Om een nog wezentlyk staaltje van de *Pyramiden*, (wyl 'er zoo vaak van gerept word) te geeven, welke nog vry gaaf en schier geheel in wezen is, dient deeze korte verklaring van myn Neef *Romeyn de Hooghe* in zyne Reyzee aan- en nageteekent.

Omtrent zeven Hollandsche Mylen van *Alcaïro* vind men nog staan eene byna geheel gave Naaldzuil, of *Pyramide*, waar van de gestalte en maat van die geene is opgegeven, welke daar op en in geweest zyn. De *Pyramide* was gemerkt van onderen tot boven met Schreeven als Trappen. Naar boven allengs van vier gelyke kanten tot niet loopende, elke Schreef of Schreede, was wat meer als drie antique Palmen; de *Basis* of het Voetstuk, was van twee honderd en zeventig Passen, recht gelyk vierkant, al te zamen van harde natuurlyke steen gemaakt. Men kan daar van buyten opklimmen, maar niet gemakkelyk, want daar en is niet wel zoo veel ruymte, dat men daar den voet op zetten kan. Het getal der Stukken en Trappen van de *Basis* tot de *Scima*, of het hoogste, is twee honderd tien. Zy zyn alle van eender hoogte; zoo dat de hoogte van de geheele *Massa* zoo veel houd, als de *Basis* of het Voetstuk. Deze had gewisselyk gedient tot eene Koninklyke begraafplaats; want men vondze alom van binnen met allerley *Hieroglyphen* van de daaden der Vorsten; binnen in was een zeer groote steen, in 't midden vol Merkkeelden, waar op nog brokken zyn van een steene Lykkist. Om hier in te gaan, was aan de Oost-zyde een opgang van steen. Omtrent het middel is nog een ingang, maar vast geslooten, daar is aan 't Oosten een schoon Pleyn, het welk van ouds daar schynt geweest te zyn; breed agttien treden.

Niet verre daar van daan vind men een Hoofd, waar in men aan de weg kan ingaan, zonder Armen tot onder de Borsten; het aangezigt van een Steen, is lang tien treden. Maar binnen in 't Boven-Lyf is dat als eene Kapel geweest, met onderaardsche gangen, en vol *Hieroglyphen*: waar tusshen in om hoogklimmende veele gebrookene Egyptische Letters staan.

T W E E D E H O O F D S T U K .

*Rakende de Naam en Eerste Gang van de Hieroglyphica of Beeld-
spraak-Konst in het gemeen.*

Het woord *Hieroglyphisch*, Beeldsprakelyk, is uyt het Grieksch, tot het Latyn, Fransch, en Italiaansch, gelyk ook in 't Hoog-en Neêrduytsch, en alle anderen Europeesche Talen overgegaan; en zamengesteld van *ἱερός* heylig, en *Γλύφειν* etzen of inschrabben. Zynde in de alleroudste tyden daar toe gebakken Steen (gelyk de Heylige en andere Schriften getuygen) meer als andere, die diep uyt de Bergen en Kuylen te graven waren, gebruykt. Wanneer deeze Steenen eerst van Leem, Mergel of Potaard gevormd waaren, ondergingen dezelve zeer ligtelyk het inschrabben van zulke streepen en trekken, als de Konst goed vond te maken, byzonder op de Grafnaalden, Tempels of Kapellen; welke alle nu noch schynen als bekladde Gewelven oversmeerd te zyn. Binnen dezelve droogde het langzaam, en gaf tyd aan de Geesten, om hare gedagten uyt te werken. Ook waren die Merkbeelden niet onderworpen de ongemakken van de Lucht, als Reegen en Wind, zoo datze, hoe zagt en ondiep ingeëts, lange Eeuwen konden bestaan en volduuren; en daar op liet elk een groot Man, als Leeraar van zyn Landaard zyne gedagten zien.

Van deze soort, waren de eerste de Egyptische, Phoenicische, en Chaldeeusche Schriften; en het Werk van dien aard wierd genaamt

ἱερογραφικόν, voor den Priesteren.

Het tweede soort was, om dezen de hand te bieden, en die Konst aan anderen te leeren, genaamt

ἱερογραμματικόν, voor de Priesters en Leerlingen;

Het derde soort was

κυριολογικόν, Heeren Taal, in dewelke men Plakkaten uytgaf, Geschiedenissen naliel, en aan der Koningen en Vorsten Hoven sprak.

Het vierde was

ἐπιστολογραφικόν, Brieven of Handel-Taal, zynde voor het volk en de verrijting der Koopmanschap.

De twee eersten zyn meer als de anderen ons voorwerp, om dat de anderen tot Letters en Woorden naar ieders Landskeur zyn gebracht; of schoon de eene Landstreek veel van de andere heeft ontleent; en wel meest van de Egyptenaren, Phoeniciers en Chaldeeuwen ontfangen. Hoewel veele brave Mannen gevreesd hebben de Heylige Schrift te kort te doen, als zy uyt achtting voor dezelve, niet en maakten, dat de Hebreeusche den voorrang behield. Lust dit iemand, hy stel het, of verwerp het, naar zyn welgeval-
len.

len. Anderen hebben den rang wel aan Scythifche, Slavonifche, Gothifche en Duytfche Letteren willen geven; makende een zoet spel voor den Geest, en veel omhalens zonder nut.

De Heylige Bladeren egter blyvende het Rigtsnoer der Christenen; zoo verpligt ons het Geloof, dat men eene taal aan de eerfte Wereldlingen toefchryve, en dat dezelve van *Adam* byna geheel is gekomen. Maakende denzelven den benaamer van alle Dieren, Viifchen, Boomen, Planten en wat 'er in 't geheel aan en om den Omtrek van *Eden* was: *hy noemdefe, elk naar haren aard*: Maar hoe zeer dit moet doorgaan, zoo blyven die menfchen, welke of geen, of minder achting voor *Mozes* hebben, denken, ja fttaande houden; dat de taal alleen is nodig en onvermydelyk in der menfchen gezelfchappen, en dat *Adam* zonder gezelfchap, de benaming aan niemand mededeelde. Want zonder andere meerder menfchen, maken wy niet alleen geene Taal, maar wy vergeeten zelf de Moeder-Taal, en verleeren het fpreken; waar van wy de beginzelen en proeven zien, in de menfchen die lang omzwerven, in Slaverny, Mynen, of Steenkuylen gehouden worden; welke hunne Moeder-Taal glad quyt raken; zelfs ook de bekwaamheyd van fpreken. Dus hebben onze maats gevonden, eenen *Claas Jansz. Wel te Vreen*, op *Jedzo*, by *Japan*; welke nog verftond, nog fprak in vele maanden, en het fpreken weer langzaam door het gehoor aanleerde. Diergelyk is ook bevonden aan eenen *Jacob Pietersz*; die, wanneer hy door den tyd wederom de fpraak meester was, vertelde by de Dertig Jaar op een afgelege Rots in de *Orcades*, door Schipbreuk gebergt te zyn; en dat hy alleen daar in allerlei elenden dien tyd doorgebracht hebbende; Taal en alles door den tyd was quyt geraakt.

De Menfchen hebben moeten beginnen van wyzen en gebaarden, zo als de Eerfte Ontdekkers der Vreemde Landen en Eylanden gedaan hebben, om van die inwoonders verftaan te worden; den klank nabootzende van de Dieren, dewelke zy begeerden, als *boe*, voor Offen en Koeyen; *bla*, *bee*, voor Schaapen, *koekeloela*, voor Hoenders; in den Mond te wyzen voor honger; en diergelyke meer.

Zoo heeft men aan oude Vondelingen gezien, welke dertig jaaren oud op Eylanden onder de Wilde Beesten wierden gevonden, gelyk *Beaulieu*, in de Befchryving der *Antilles* bewyft gefchied te zyn. De alleenlopende hebben maar ongevormde geluiden. Aan de *Cabo de bona Esperanza*, ziet men onder de Landzaten, die weynig byeen fchoolen, datze naauwlyks eene Taal hebben.

Maar als de Menfchen tot bywoning of inwoning by elkanderen verftaan, dan heeft men aan die ongevormde klanken niet genoeg; het behoef is te groot, en dwingt hen op Konftmiddelen te denken. In al de Zamenspraak gaat teekenen voor fpreken. Niemand kan iets vertellen, zonder te vooren eene bevatting van eene Schildery van de vertelling te vormen. Zulke Schilder-

dery van den Spreker, gevat en geuyt zynde, zoo tekent de Aanhoorder wederom eene Schildery van het aangehoorde in zyne Herffenen, en by beyde, zoo den Spreker, als den Hoorder, gaat de Teekening of Schildery voor het fpreeken en het hooren.

In ons zit dan eene kragt van nabootzen of teekenen, op twee manieren; (1) een *Verbeelding* van het inwendige naar het uytwendige, door welke wy aan anderen verbeelden de omtrekken van het geen wy van binnen in onze Herffenen hebben befpiegelt; (2) de *Verbeelding* van het uytwendige tot het inwendige; door een begrip van de Zaken, die wy indrukken in onzen Geest, uyt den klank vormende de Schildery van het vertelde; en zoo elkanderen verftaande. Het welk zoo verre gaat, dat als wy malkanderen met Teekeninge op Tafereelen fpreeken, gelyk als men in der Priesters en Heeren-Taal met Beelden doet, dan raaken wy verder den Befchouwer. Want den omtrek makende van eenen *Caffer* of *Moor*, terwyl wy de trekken zien van een Lammeren Bol, met platte Neus, groove omgekrulde Lippen, hoo-ge Koonen, donkere neêdrukkende Winkbraauwen; dan, zeg ik, heeft de Befchouwer niet alleen eene verbeelding van eene Menschelyke gefalte, maar te gelyk den indruk van de zwarte verw of kleur, dewelke op een Moorenhuyd legt. Ja zelf ontdekt men zoo de driften van de ziel des geenen, welke verbeeld is, in de omtrekken van Oogen, Mond, Neus en Spieren der Wangen en Keel. Want de Befchouwer ziet klaar de beweging van eenen vroolyken Lacher, van eenen grimmig Vertoorenden, van eenen Vlyer, van eenen Verbaazden, van eenen Gepynigden, van eenen Dreigenden, en van andere lydingen van ons gemoed; zoo dat het Beeld door zyn omtrek, dadelyk gelyk als vertelt, Liefde, Vreeze, Hope, en Haat, zelf fnel-der, als door de Taal.

Waar uyt men dan ziet de waardigheid, en achting, welke de Merkbeeldkonft, 't zy in Priester-of Heeren-taal verdient; en te gelyk klaar bevat, dat in alle Menschen een ingedrukte kragt is, van te konnen Teeke- nen, maar zeer volmaakt in den een, middelbaar in den anderen, en zeer onvolmaakt in den meeften.

De Menschen, met die nabootzende hoedanigheyd zynde begaafd, wa- ren van ouds, even als nu; zommigen beter, anderen flechter, eenigen ge- matigt, anderen vinnig van Hertstogten; een deel hovaardig, fier en ftout; een deel loos, yverig en fyn; yders gang ftrekkende naar de overhellingen van zyne Natuur, inborft, of opvoeding.

De Boozen en Stouten gebruykten hunne fterkte en krachten om ande- ren te overheeren; de Loozen om onder bedekte fchyn van gelykheyd, bo- ven anderen uyt te fteken. Door booze of looze middelen, haar oogwit bereikende, ondernaamen zy veele dingen uyt te voeren; om hare Macht wyder uyt te ftrekken, maakten zy op dien voet eene Oppermacht of Ryk. Welke daaden zy door de vleyery der bevreesde onderworpelingen, voor

Deugden deden doorgaan; dan vatteden enigen op de booze uytvoeringen van hunne Ouderen, met pracht en praal na te laten voor Pronkstukken van Eer; ja eenigen maakten die voor zich zelven, vreezende dat de Nakkoomeling hen mogt vergeeten.

Aldus kwam de Heeren-Taal zig voor te doen, mogelyk met Huyden, Hoorens, Koppen en Vlerken van Beesten en Scherpvogels, zoo zy daar tegen hare eerste Heldenstukken toonden, mogelyk met Koppen en Beenderen van Menschen die zy omgebragt hadden, op Struyken van Boomen of ander Hout, of scherpte van Rotzen; te mets ook met de Waapenen en Gewaaden der vermoorde Lyken. Maar naderhand, met hoogtens van Steen, als Naalden of Boogen, en in de zelve gekratst of gehouwen zulke Beelden, als tot de vertelling der daaden, welke zy wilden vereeuwigen, de bequaamste waren. Dewyl de andere Gedachtenis-teekens van Huyden en Waapenen te vroeg vergingen, gebruykten zy Schorssen, gebakken of harde Steenen en andere Bergstoffen. De grootheyd en dwingelandy overgaande van de Vaders tot de Zoonen en Naneeven; zoo bedagten de Vleyers, den Eersten en Oudsten te vergoeden; aan welken zy de aanmerkelykste teekenen van Zon, Maan, en Sterren gaven, en ook eenen Gewyden Dienst, zelfs Offerhanden toe-eygenende; om welke des te sterker en duurzamer te maken, de Priester-Taal gebooren wierd. Van de welke zig ook bedienden de Deugdelyken en Vroomen, welke door Gods Geest geleyd zynde, der Vroomen klein getal voor de Zondvloed de Deugd en Godvruchtigheid leeraarden; en nodig vonden, die groote gunsten van God ontfangen, niet te doen vergeeten; en daarom gezegt of geloofd worden, op zekere Steenen, Merkbeelden gemaakt te hebben, van het geene, het welk zy wisten geschied te zyn, of te behooren. Gelyk als men van den Voorvader *Seth* verhaald by meer als een der Joodsche Rabbynen, en *Jozephus* zelfs in zyne Joodsche Geschiedenis-Boeken heeft nagelaten. Op dien voet hebben ook daar na de Chaldeën, Egyptenaars en Phœniciërs voortgezet die *Hieroglyphica* of Beeldspraak-Konst, welke der Priesteren Taal was. Men vind van dezelve onderscheydentlyk veele naamen,

Als:

Hieroglyphica, welke wy zullen houden onder de benaming van Beeldspraak-Konst.

Sapientia Memphitica, Memphische Wysheyd.

Schema Hermeneuticon, Uytleggende Gedante.

Notæ Mesraicæ, Mesraïsche Tekenen.

Symbola Ægyptiaca, Egyptische Zinnebeelden.

Emblemata Thebaica, Thebaïsche Zinspreuken.

Allegoriæ Chaldaicæ, Chaldeeuwische Zinspreuken.

Myste-

Mysteria Insculpta, Ingegraveerde Verborgendheden.

Imagines Thebaicae, Thebaïsche Beeltenissen.

Typi Phœnicici, Fenicische Voorbeelden.

Icones Absconsæ Sapientiæ, Beelden van Verborgte Wysheyd, en meer soort van naamen; meest daar op uytkoomende op 't geen wy noemen *Merkbeeld*, en wy erkennen dat woord voor een naam der uytdrukzels van de Egyptische Wysheyd.

De Heylige Schriften zyn vol van dat soort, maar Gedichten en Gezangen meest; gelyk *Job* overvloeyt van Chaldeeuwfche; het *Hoogelied* Salomons van Egyptische Spreek-trant. De *Psalmen* trekken veel of naar het Egyptische of Phœnicische. Al het Prophetische is op die *Merkbeelden* zinspeelende. En het was nodig, dat groote Verftanden zig gansch aan dit naaspooren overgaven; zy zouden ons veele twyffelachtige duyfterheden ophelderen. Want alle die gelykenissen en de kragt van dien styl, is, om veel grooter gewoel te baaren in onze Herffenen, door korte beknopte en kleine tekenbeelden: gevende minder te zien, om meerder te zeggen, nochtans Beeldsprakelyk.

Maar het is te vreezen, dat de beste Verftanden naauwlyks regt zullen doordringen tot het zuiver verstaan van de *Merkbeelden* der Ouden, om dat veele Dieren, Vogels, Planten en Werktuynen niet onderscheiden genoeg voorkoomen, zynde vooreerst, door de Tyd uytgegeeten; en daar na, om dat ons nu veele Werktuynen van die vroeger tyden onbekend zyn; en veele Vogels en Dieren by die Ouden dieper en nader in hare eygenschapen zyn bekend geweest, mogelyk te veel, mogelyk boven hun aard, als nu aan ons.

Ook kunnen Handen, Vingers, Handel, of stand van Ligchaam, doemaals by den Ouden anders zyn gebruykt geweest, als nu by ons. Neemt eens om te Zweeren, ziet men by den Aartsvader *Abraham*, dat hy zynen Knecht doet in zyne zyde vatten, en zo Zweeren; by andere Volkeren deed men het met heilige zaken aan te raken; by ons met de Twee voorste Vingers op te steeken; by Saracenen en Muhammedanen met Een of Twee Vingeren op den *Alcoran* te leggen; zo als men al vroeg in de Christenkerk het Kruys of het *Euangelium* aanraakte. En gelyk den Eed zoo verschilt, zoo kunnen ook andere dingen veel verschillen. Deeze zwaarigheyd nochtans raakt meer zulke behandelaars van Godgeleerdheyd, of doorkneede Letterkunde, als Konstenaaren. Dien 't nu lust, van de nalatenschap der Egyptenaars, Chaldeën, Phœniciërs, Grieken en Romeinen te erven, neeme het nodige, nutte en behaaglyke: om op Pronkpenningen, of andere Gedenktekenen, beknopt in een of weinige Beelden groote zaaken te doen begrypen; en om hare bywerken op te schikken met die Merkbeelden, 't zy in Gebouwen, Kleedingen of Cieraden. Zoo dat alle deeze te zaamen werken, om den Beschouwer krachtig te verrukken en over te halen; niet

alleen tot het enkel vertoog van Perzoonen of Geschiedenissen; maar tot het Merg van alle het heerlyke en nutte, dat uyt die te halen is, alzo door te gaan, en dubbeld te voldoen met het innerlyke der hoedanigheden, niet minder als het uysterlyke der omtrekken te vertoonen. In dewelke te verkiezen en te gebruyken myns oordeels waar te neemen is:

Eerstelyk: dat de Merkteken passen aan het beteekende in waarde en betamelykheyd.

Ten Tweeden; dat dezelve zoo klaar en niet van al te diepe nazoeking zyn.

Ten Derden, zodanig (als 't kan zyn) dat dezelve op 't beteekende alleen ten minsten by uytstekendheyd passen.

Ten Vierden, dat men met alle omzichtigheyd onderscheyde de Tyden, Landen en Zeeden der Volkeren, om niet by *Cimbren* of Duytschen te voegen, 't geen by Indianen, Babyloniers, Egyptenaars, Arabiers en zulke Volkeren maar bekend was; of by deze 't geen in 't Noorden alleen te vinden is.

Ten Vyfden, dat alle de Merkbeelden, 't zy in waepen of gebouw, cierraden, werktuygen, weefzel, borduring, of diergelyk behangsel, met malkanderen werken, en het eene het andere niet om ver werpt; maar dat alle de gedagten ingespannen blyven, om in alles alle de Merkbeelden te doen op een middelpunt, of in een wit schieten.

Ten Zesden, dat men Heylige zaken nooyt en vermene met Poëtische, of Fabelachtige; of Satyrische en gekscheerende met ernstige. Want anders word 'er nooyt eenige overeenkomst van een werk gebooren, dewyl het een het ander verdelgt en omver stoot.

Om welke mislagen te klaarder te doen onderkennen, zal 't misschien niet ondienstig zyn, dezelve door voorbeelden voor te stellen.

Een Drekvlieg (als gezegt is) voor eene Opperste Godheyd, of een Varken voor een diep Onderzoeker, en Overdenker der Geheymen. Beyde egter, hoewel kwalyk, by den Egyptenaaren gebruykt: want de ongeachtigheyd en vuyligheyd deezer Merken stoot tegen de achting der Godheyd, en de waarde van een braaf Onderzoek.

De Draay-Kringen om een Pylaar, of Snoerkens om den hals van een *Chameleon*, om de verbeelde loop van Dwaalsterren of anderen aan den Hemel te vertoonen. Want de Pylaar van vaste Stof sluyt niet op de Lugt, wiens veel verbeelde Hoepen en Cirkels met de Lynen der Bouwkonst gezins over-een-koomen.

Aan geenen Vorst of groot Man een Merkbeeld te geeven, van Leven, Eeten, Spreken, Slaapen, of Gaan; want zulke hoedanigheden of hebberlykheden zyn anderen, ja allen Menschen en Dieren gemeen.

Niet te geeven *Wapenrustingen* der Romeinen aan *Cimbren*, *Beelden* van hunne Goden aan Duytschen; *Paarde-Volk* of *Ruytery* aan *Jooden*, voor den

den tyd van *Salomon*; *Toomen* en *Zadels* aan de oude *Grieken* en *Latynen*. *Kanon* aan de Voorvaders. Want op die wyze heeft zig menig braaf Meester vergreepen, gelyk *Tempeest* in den Slag van *Amalek* tegen *Israël* in de Woestyne; alwaar men *Romeynsch* Paarde-Volk tegen malkander ziet, als in den Veldslag van *Pharsalien* tusschen *Cæsar* en *Pompejus*. Daar een Wet was onder den *Jooden*; dat men zyne Paarden niet mogt laten vermenigvuldigen, en zy in den Voetknecht hunne sterkte stelden, als *Roomen* in hare *Legioenen* Soldaten. Behalven datze in de Woestyne gebrek aan *Voeragie* zouden gehad hebben, en men zelfs der overwonnen *Canaäniten* Paarden moest verminken. Zoo dat *Salomon* dezelve eerst in *Egypten* schynt opgekogt te hebben. Wanneer het *Joodsche* Ryk zoo ver was uytgebreyd, dat het tot aan *Perzië* raakte, had het ook Ruytery van nooden, om het wyd en vlak Land; zoo als men in de tochten van *Trajaan* en andere ziet.

Men ziet ook zoo van *Vazari*, waarlyk anders een groot Konstenaar, dat hy de Roomsche Ridderfchap, in een Zeegepraal, doet ryden zonder *Toomen*, als ofze *Numiden*, of *Lybiërs* waren. De *Macedonische* en *Grieksche* Ruyters met *Zadelen* zyn door een ander nagelaaten; daar men in geene *Historien* vind van zulken soort met Stegelreepen, Buykriemen enz. als eerst by *Zonaras*, in het voorval, daar *Constans* zynen Broeder *Constantyn* uyt de Zaal smyt. Geschut en Musquetten ontzien de Duytsche Meesters niet by *Judith*, in de belegering van *Bethulie*, in te flanssen.

Dus verbeeldde iemand het Vuur in *Egypten* met een Turf. En andere wanvoegzels van diergelyken aard.

Maar dit gebrek, even zeer in Reedenaars, Pleiters, en alle Schryvers te berispen, is genoeg hier mede aangetoont.

Dat men alle Grootfche en Heerlyke Merkbeelden by groote Mannen of Vrouwen en hare *gevallen* doe by-een-vloeyen; mydende dat het eene Merkbeeld niet en kruypt, daar het ander heerlyk verheeven is; neemt by Ryxstaven, Kroonen, Zeegepraal-Takken, Leeuwen, Arenden, Paarden, en andere geachte Dieren en Vogels te voegen; zulks houd een over-eenkommende trant; maar daar by Ezels, Zwynen, Mollen, Vleermuyzen te plaatzen, is de deftigheyd van het een, door de flegtheyd van het ander overhoop werpen. Zoo moogen wel Blixemen, *Centauren*, *Bellerophons* en diergelyke verzierde Zaken of Dieren daar by te pas komen, op Schilden of Harnasschen, maar geene Haazen, Padden, Meerkatten, Ravens, of Ratten.

Zoo moet men ook ieder Godheyd 't hare geeven, en niet doen als zeker Meester van onzen tyd, die de *Bandon Royaal*, of het *Diadema*, Koninglyk Hoofdiersel *Jupiter* eygen, aan *Mercurius* Voorhoofd had geeven; en Spaansche Stoelen aan de Tafel van *Lucullus*, in de plaats van Rustbedden had gezet.

Chauveau, anders Meester genoeg, zette de Wolvin van *Roomen* op een

een Legioen-Standaard met *Romulus* en *Remus*, onder de Trojanen van *Aeneas*, als men nog van geen *Roomen* en droomde, by *Carthago*.

Heydensche Goden in Joodsche Cieraaden te kleeden, gelyk *Frans Florisz.* heeft nagelaaten, daar de een van den anderen zulk een walg had, en geen Jood Beelden mogt maaken nog dulden, is belachelyk, uytgezondert daar men den verachten staat der verslaafde Jooden, onder den Romeynen doet zien, die hen dit dwongen te lyden. Een *Speenverken* of *Haas* onder de geregten van *Salomons* Tafel, voor dat hy de Heydensche Vrouwen aanging; Het Kruys te toonen op de weegen, als *Joseph* de vlucht met *Maria* neemt naar *Egypten*; of de twee steenen Tafelen van *Mozes* in de Zaal van *Nimrod*, zulks als van *Bauwer* was gedaan. Alle deeze zaken stryden met malkander. *Lycaon* in eenen Wolf; *Jupiter* in eene Goude Reegen; by deftige ware Geschiedenissen. De *Fabelen* zyn ook al zoo naauw, als de *Metamorphosis*, (Gedaante-Verwisseling) te wagten en te ziften; maar nadeemaal die byna allen volkeren en tyden zyn gemeen geweest, konnen de voortreffelykste by Vorsten, of in Hunlieder Gebouwen, of op derzelve Huyscieraaden gebruykt worden.

Cherubynen in der Dichteren Goden-Zaal te brengen, is zoo zot, als *Pan* en *Faunus* in 't openen van eene Hemelsche Gloor voor Jooden en Christenen. Zulke wanorder verderft al den indruk, die enig Tafereel, Beeldwerk, of reeden kan maken; en toont dat de Maker, nog leezing heeft, nog oordeel. Tyd, plaats, en alle hoedanigheden moet men zig beneerftigen wel te verbinden. Maar hoe veel de eene wyken moet voor den anderen, in die waarneeming en uytvoering, weeten en zien wy in alle Konst-en Praal-Werken; want hoewel het Teekenen, en het nabootzen van het Geteekende inwendig door de Taal ieder gemeen is, zoo blykt, dat die kracht wonder doordringend, zig zelve gelyk en voortreffelyk in den een; en zeer laf en koud is, in den anderen. In de vertellinge zelf worden wy zulks gewaar, want een en dezelfde handel word van deeze zoo levend verhaald, en zoo klaar met woorden nagebootst en afgeteekent, dat wy daar van zoo bewoogen of gekittelt worden, als of wy 't zelf zagen. Ja de een, Geestig en Natuurlyk voordoende een geval, by ons voor valsch bekend, als *Iphigenia's* dood, perst ons de traanen uyt de oogen, daar geene een waarachtige elende, van eenen der Heylige Voorvaders uytleggende, zoo flegt op ons werkt, dat wy, hoewel van de waarheyd overtuigt, geen smert daar van gevoelen.

En gelyk zulks in 't hooren gebeurt door 't spreken of vertellen, zoo werken de Beeldspraken op het zien, door de kennis in dezelve gebruykt; want eenige, ja veele zyn zo wonderlyk wel gedagt, zoo tot in de grond van de Natuur nagespoort, en zoo leevend opgedaan, dat de Toeziender, aanmerkende het nagebootste, aanstonts vormt in zyn begrip, alle de hoedanigheden, met alle het doen en lyden zamengevloeyd, welke de Beeldsprakmaaker heeft willen affchilderen.

Ja

Ja met zommigen handelen de Toezienders, als *Tacitus*, *Hoofd* en andere Staatkundige Historifchryvers, met de woorden en zelf de gedagten der Grooten, welker Verftand en Tongen, tot overfynne overleggingen en gefleepe Redenering, zoo breed voor den Leezer worden opgedifcht, dat dezelve nog meer zondigt, in het al te groote denkbeeld van der Doorluchtige Mannen verftand, als de Schryver; ziende en na-oogende nog al dieper, de een zo wel als de ander, verborge fcherpzinnigheyd, in de daaden, gebaarden en woorden, als de grooten immer dachten. Het is met deze Beeldfpraken der Ouden, myns bedunkens, dikmaal mede zoo gefelt; dat wy in dezelve al dieper polfen, en vaak meer zien, als 'er de Stigters, Vinders en Maakers in voor gehad hebben. Elk om zyn eygen fchranderheyd te doen praalen, ziet 'er al wat meerder in, gelyk zommige dartele verftanden met uytlegging van deze en gene Voorzeggingen, zoo Heylige als anderen, waar door wel ligt gebeurt, dat men zoo fyn fpint, dat de draad van waarheyd breekt.

Alle de Opdelvers en Verklaarders der Beeldfpraken, op of in Gedenkzuilen en Grafnaalden, of Zinnebeeldige Wanden, Verwulfzels, of Beelden hebben 't zelve gedaan.

Maar nog is deze vlyt om veel te viffchen uyt Prophetien of Merkbeelden, van meerder nut; als dat men niet fchrander genoeg word om 'er naar vereyfeh door te zien; dewyl daar door 't geheel nut van dezelve wel kan verlooren worden; en dat te ligter, om dat wy nu, niet wel klaar genoeg van de tyden verligt zyn, of oordeelen kunnen, wanneer zy deze of die oude geheugtekens van Grafnaalden, of Tempelen en Schoolen hebben gebouwt, en in die Tyden mistaftende, missen wy menigmaal in de Landftreken, waar uyt zy gehaalt of overgebragt zyn: en onderzoeken daar door de zuyvere beteekening van veele merken, zeer wankelend. Het gemeen gebrek, 't welk wy thans veelzins in Meesters en Leeraars ontdekken, zal ook in hunne Priesters en Hoofdleeraars geweest zyn; van grooter klank van hare vlugheyd, bekwaamheyd en geeft onder hunne Leerlingen en andere Menschen te doen verluiden, als zy waarlyk waardig waren.

Want deze Priesters en Hoofdleeraars, welke boven de naamen van groote Wysgeeren, Natuurkenners, Priesters en Voorzeggens, naamen kregen by het volk, van byna Goddelyke; gelyk men van *Hermes*, (zoo 'er een geweest is) *Trismegistus* maakte; waren gewoon, ja bykans gedwongen zoo veel stanks te maaken, van haar weten; als of dat voor andere Menschen ondoenlyk was te evenaaren; en aldus in plaats, van den weg tot de kennis hunner Beeldfpraken te verlichten, luffte het hen dezelve onverftaanbaarder te maken.

Wy zien zulks in de Meesters der Konften en Taalen dagelyks; welke, deels door botheyd, deels door Hovaardy en fchraaplufft, van hare wetenfchapjens en konftgreepjens breed opfnyden, groote Boeken befchryven, en

24 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

zonderlinge geheymen maken, daar een openhertig klaar en bereydwillich verstand zynen Leerling met geringe tyd en moeyte kan doorhelpen, eenvoudig en zakelyk hun willende leeren, en houden buyten het Doolhof van zoo veele zamengefmeede *Termen*, en Konftwoorden. Ik zal hier van alleen bybrengen het Etzen, zynde Plaatsnyden door behulp van Sterkwater. *Boffé* tot *Parys*, en anderen meer, hebben 'er geheele Boeken van in druk gebragt, en alle, die daar na wilden te werk gaan, Tyd en kosten verdubbeld, daar al dat van de Etskonft te zeggen en te onderregten is, op een blad Papier ligt en klaar kan voorgestelt worden: maar als zy het ligt maaken, zoudenze zelfs niets groots schynen te bezitten, nog lang leergeld van hunne Leerlingen trekken.

Wy moeten dan openhertig willen overftorten in anderen, het geen wy van den Ouden begreepen hebben, en ook daar in matelyk wys zyn. Nog te weinig, nog te veel dervende, van hen of ons zelve te veroordeelen. Want wy nu missen in de kennis van veele zaken, die de Ouden hebben gehad in Wiskonftige en andere werken, zo wel als in het weeten; van de welke de schaduw in de Boeken overgebleven zyn, en niet de zaken, welke de Oorlogen vernietigt hebben. Byzonderlyk van deeze Beeldspraken, op de welke ook de Haat der Joodsche, Christelyke en Mahometaansche Godsdienst, meer als op andere zaken gewoed heeft, wyl dezelve in de Tempelen en hare onderaardsche verwulfsels meest gegraveert stonden, en de gronden ook der Natuurkunde, en daar uyt gevloeyde Godsdienst, in de zelve bleven staan, zelfs na het uytroeyen der Priesteren van het Heyden-
dom.

Behalven dat zoo misten de Ouden veele zaken, welke in tegendeel deze Eeuwen bezitten, en dagelyks vermenigvuldigen, tot onze Beeldspraken dienstig, om sterk te vertoonen, welke, of uyt de Scheepvaart, of uyt de Stookkunst, of uyt de Vergroot-glaazen gehaalt worden. Van alle welke wy nu veel ligter kennis en mededeeling krygen door het gemak, het welk *Europa* heeft van de Druk-en-Plaatsny-Konsten.

De Koopmanschap, een mannelijke Handel om voordeel, geeft ook eene ruyme baan, om uyt alle de Gewesten malkander te kunnen schryven en mededeelen het geen in onze Konft-Cabinetten, zoo behaaglyk en gemakelyk te zien is, namentlyk de vreemste Diertjes, Vogelkens, Bloemen, Zaaden, Gewassen, Bergwerken en andere stoffen, alle tot onze Beeldspraken dienstig. Want, zoo grouwelyke overstromingen en verwoestingen ziet de Wereld nu zelden, welke de Ouden beproefden. De manier van oorloogen, welke men leest van *Jozua* en *David*, van den *Perzen*, *Mee-den*, *Macedoniërs*, *Romeinen*, *Gothen* en *Wandalen*, zyn bequaam geweest, alles te verdelgen; 't Zwaard spaarde slechts voor 't Vuur, en 't Slot was wegvoering in Slaverny, met beplundering en slooping van al, wat heerlyk of sterk was.

Daar

Daar men nu, ter zyde zettende de Spaansche wreedheyd in de *West-Indien*, de Vorsten ziet oorloogen, om de Landen en Ingezeetenen niet te verdelgen, maar in hun Gebied in te trekken, en tot hunne eygene onderdaanen met welvaaren te maken; bewarende meest de frayigheden der Oudheyd en alle cieraaden; of men moest de *Paltz* en de verwoesting daar in door den *Franschen* begaan, ook uytzonderen.

Vind men zich dan verleegen by te veel duyfterheyd, tot ons voorwerp, als wy wat door Beeldspraken op te schikken hebben van de Ouden; zoo staat ons open, het Nieuwe en tegenwoordige aan te nemen, en te gebruiken, ten minsten met zoo veel nut, als van de Ouden, om dat de Nieuwe Gereedschappen, nieuw bekende Kruiden, Vogelen, enz. nu in hare hoedanigheeden aan ons klaarder zyn, als die der Ouden; alles maar wel beschaaft zynde, naar de eygenschap en waarde van ons voorneemen. Van welk alle duyfterheyd moet verre zyn, en de trant genoomen, overeenkomende met het Land, waar in het voorgenoome moet gezien worden; want wy beminnen in *Europa* de klaarheyd, in zaaken, schriften en Beelden; en begeeren dat een of meer Merkbeelden hoe enkel of zamengefelt, zoo klaar zyn, dat dezelve worden als een Uythangbord, waar door de kyker in zig zelve schildert de gansche winkel van 't geen wy verbeelden willen.

Men heeft dit vertoog uytgebeeld als volgt:

A. Daar ryzen op in 't verschiet, twee Pilaren van gebakke steenen, in welker rondom uytgekletste leem, in Merkbeelden door den Aartsvader *Seth* gegrift of geëft zyn geweest de gevallen van Hem, zynen Vader, Moeder en Broeders; en, naar oogenschyn, om dat aan *Seth* als den oudsten der Zoonen van Adam, na 't verval van *Cain*, en de moord van *Abel*, de Stamregering, en Priesterschap toekwam, zoo zal die Godvruchtige Leeraar op dezelve ook gelaten hebben voor den Nakomeling, gronden en regelen van eene zekere Godsdienst; om dat hy het verval van goede zeeden en waare kennis zag, om welke hy te meer zal geyvert hebben. Hy kan daar op vertoont hebben een Rond van straalen en sterren, voor het eeuwig Weezen, boven aan; waar van de rest afdaalt. Eene woeste Klomp daar onder, in welk Vuur, Lucht, Aardbrokken en Golven door een haspelen; met eene Waterkim, waar over dat Goddelyk Straalrond, als een Geest zweeft. De scheidyng der Hoofdstoffen makende redding in de Chaos. De Boomen, Planten, Dieren, Vogelen en Vijschen daar onder in de Lucht, Aarde en Water; een Lusthof; een Menschelyke gedaante als Man en Vrouw; een gescheyde gedaante van Man en Vrouw; twee Boomen in den Lusthof, om de eene een Slang geslingert met eene behaaglyke vrucht in den bek; de Vrouw aan den Man die meededeelende, en zelfs eetende; de Man en Vrouw zig zelve nu kennende, en dekkende; een Blixemende Lucht of ander Merk-

D

beeld

beeld voor de uytdryving en Toorn Gods; De Rampzaligen troosteloos met vellen bekleed, op eene kaale grond; enz. De verdere beloften, en gevallen. By deze twee Pylaren predikt *Seth*, uytleggende den Vroomen, hun vervallen staat, ende de hope van hunne herstelling. By deze zal mogelyk ook *Enoch* en *Noach* gepredikt hebben, wiens Kist-ark of Schip, op de toppen van *Ararat* word gezien.

B. De *Pyramide* alhier vertoont is meer als half overschaduwet, om de duysterheyd der vertoonde zaken te bewyzen; en hoe dezelve, om verlicht te worden, nodig hebben, opheldering van leering en uytlegging, door spreken of schryven; bestaande booven in een Rond vol golven, waar in een *Ibis*, of roerdomp, verdrinkt, de Ark daar by dobberende, voor de eerste Wereld, waar in het geweld en de boosheyd, door de Zundvloed word gestraft. Een recht opgaande lyn met de letter Y naderhand de *Pythagorische* genaamt, het Merkbeeld van de Deugd van *Noach*, ende de tweederley gangen van zyne kinderen, ter deugden en gebreeken; eene Kreeft voor 't verargeren der volgende, eene Papegaay, om door minnelijke welspreekentheyd deze te recht te brengen. Eene Kraan met eene keyzelsteen in de klaauw, voor de wakende zorg der geener, dewelken voor hoofden der menigte geacht wierden; een wegwyzers Staf, met twee Slangen wederzyds, voor het recht bestier en de boozewichten, die zulks van alle zyden trachten te onderkruppen; een Oliphant voor sterkte by verstand, voor die, welke zig meester maakten; een Plat-rond van veelvoudige hoekpunten, voor de eerst verbonden Geweldenaars om te heerschen, en elk voor hun deel uyt te steeken; en daar na een Diamant van vier hoeken in een hoog punt aangesleepen, voor de Oppermacht van *Nimrod*, die aan allen zyden wyd en breed heerschte, en onwrikbaar oppermeester bleef, en dan zyne Toorenbouw te Babel.

C. Een Oppervorst als *Nimrod* word hier verbeeld met de kroon der Chaldeën, Meden, Parthen enz. gelyk men op de Medaillen ziet, op zyn Hoofd; en de Koninglyke Harmelynen Mantel aan met hondert Oogen op zyn Armdeckzel of Mouw van die Hand, waar in hy zyn Ryx-staf voert; welke van Yzer is met pinnen van een Egel boven aan, zich rollende in 't goed van anderen, en de beste Vruchten wechsleepende. Hy heeft by hem de Hoofsche Vlyery, door eenen slaafschen Aziaan vertoont, met de kop van een Juffers Honden op zyne schouders; zyn kleed is gevoert met Vossevelen; hy kapt in de steenen of graaft 'er in, en maalt daar op de Teekening van dien Tooren van Babel, en wil de Zon, wiens beeld hy boven (voor des Konings verbeelding) ingezet heeft, aanbiddelyk maken. Hy bekratst de rest met stryden en overwinningen over zyne tegenstreevers; en is alzoo bezig met de Heeren-taal.

D. Maar

D. Maar de Koninglyke Dwingeland, vergood zynde tot de Zon, eifchte wat meer. Daar ziet men een der Magen of Chaldeeuwſche Wysheyd-Priesters, zitten als knielende, uyt eene uysterlyke Godsdienſtige gril. Deze is met veele Hoofddekzels gekapt, willende zyn doelwit, dat is, verborgentheyd vertoonen; waar van hier na zal gezegt worden. Om wat meer als anderen uyt te ſteeken, laat hy zyn baard ruyg en ruym genoeg uytgroeyen; hy is met een Kerkkleed overdekt, en ſchryft of graveert de Eygenſchappen der Zon, Maan, Sterren en Machten der Lucht, met zulke merken, als hy tot zyne verborgentheden, als uytlegger van nooden en nut oordeelt, en maakt alzo de Priester-taal.

E. Het Vuur, een aanmerkelyke Godheyd geworden, brand op zynen ſteeds geſtookten Altaar. De Plengoffer-Leepel van het Water, niet minder Goddelyk geacht, legt naaft hem.

F. Maar de Moeder van deze Merkbeelden in de Priester-taal, is de Wysgeerte of *Philosophie*. Eene Maagd, naar haren vollen wasdom trekende, eenvoudig maar betamelyk gekleed, met snelle wicken aan haar Herſenvat, welke zy vlug van beweging houd, door het ſnedig denken; zy fluyt de vloeyentheyd van haar boven en onderkleed, met eenen hechten middelband, brengende vaſte en gegronde ſtelling van reeden, tot begrip der zaken, welke in 't wild en breede veld der Natuur zich opdoen. Met de eene Hand heeftze de bezigheyd van Merkbeelden te ſchetzen, zo lang tot zy die welpaſſende heeft gevonden, aan de eygenſchappen, welke zy heeft te vertoonen. Daarom ziet men, datze een Grift gebruykt met een Sponſje aan 't booveneynd, om het ontworpen ſteeds weer uyt te wiſſchen, als de ſchets niet en voldoet aan hare gedachten. Met de andere Hand wyſt zy den Leerlingen na den recht opvliogenden Arend, het Merkbeeld der snelle en Goddelyke beſpiegelingen. Zy ſteekt haar Hoofd in de Hemelsloop, van de welke zy eerſt de kennis najaagt, eer zy die van de Aarde doorzoekt, met de geſchaapene zaken zelfs van 't Hoogſte naar beneden daalende. Zy vind daar weegen, Hemeldrayen, elk met zyne verſcheyde bewegingen. Zy waakt zonder ruſt, tot deze opmerkingen, by nacht en by dag in 't Veld, en op de Bergen, by de Indianen, Arabieren en Æthiopers, om net waar te neemen de Zon, de Maan, en andere Planeten. Zy ſtaat op den Aardkloot, in het onderſte der Lucht onderzoekende, wat dampen van beneden naar booven ſtygen, en welk een geweld van booven naar beneden gedreven word; eerſt, nevens 't ruwe graauw, voor Natuurlyke zaken beevende, en van alles, wat zy niet gewoon waren, ontzet. Zy was dan eerſt voor Staart-ſterren, Baard-ſterren, vliegende Draaken, (zoo als men noemt de ſchielyk beweegende en aangefteeken vuurige deelen) Maan-en Zonnetaningen, of *Eclipzen*; en diergelyke groote veranderingen, als Weêrlich-

28 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

ten, Blixem, Donder, uytbarftende Zwaveldampen, uytbarfting en inkolking van Bergen en Poelen, en meer zulke rampen. Maar derzelver kwaaden onderzoekende vind zy veele niets gevaarlyks in zig te hebben, en andere onvermydelyk te zyn. Zy ziet de Staart-fterren, welker naam *Comeeten*, by zeer groote Schryvers doorgaans wat vervaarlyks dreygt, en van welke veele Historiefchryvers vertellen, datze als uytdukkelyke voorbooden waren der elenden, welke het een of het ander Ryk over kwamen, voor gemeene Lichten aan, en verneemt datze by de Noordpool zeer gemeen zyn, en gene voorzegging medebrenge. Zy kent den Donder voor een geluyt der barftende Wolken, en niet anders. Zy fchrikt min voor de Blixem, om datze zulke ongevallen niet kan ontvluchten. De Eclipsen van Zon en Maan leert zy wiskunftig; en is daarom voor haar zelve geruft. Maar dit ontdekt hebbende trekt zy daar haar voordeel uyt, en gebruykt haar weeten tot nut, en byzonder tot inteugeling der ruwe gemoederen. Nagefpoort hebbende, hoe de Dampen door de hitte der Aarde worden getrokken, en met byzondere fcheiding, deels tot dikke Aarde en waterige Wolken opklauteren, in een geklontert door de vette en Zwavelachtige deelen, dan van de Zon aangefteeken, naar beneeden gedrukt doorbarften, Blixem, Regen, Wind, en anders uytleveren; zwygt zy die eerfte oorzaaken, en laatzte niet, als in de omtrekbeelden der Priesterlyke Taal, koomen; maar hangtze het graauw niet aan de neus; het welk indien het alles onderscheydentlyk wift, niet en zou vreeze genoeg overhouden, om in order gehouden te worden. Maar in tegendeel vermeerdert zy dien fchrik, door allerley natuurlyke kwaade gevallen, bovennatuurlyk uyt te fchreeuwen, en verdigt daar toe Goden in den Hemel, op de Aarde, Wateren en Afgronden; aan deze voegt zy toe felder driften, als de menfchelyke, en houdt de verwoefting door Blixemen, Wolkbreuken, en diergelyke kwaaden, als geringfte staaltjes van hare Grimmigheeden, Watervloeden, Droogtens, Vuurbraaken der Bergen van Neptuun, of Pluto, en de anderen van Jupiter, of andere Goden Naamen, naar de verfcheydenheyd der Landen afleydende. Deze kwaaden, den Goden toegevoegt zynde, als wreekers van de Zonden, weerhielden gewiffelyk vele booswichten. En al stoot het tegen eenige Redenering, die voor bloote waarheyd ftryd, en allerley bygeloof wil wech hebben; zoo is het ftatkundig goed, het by-en overgeloof te vermenigvuldigen. Zoo hebben de fchranderfte altyd gevoelt; en hier van daan fproot de achting voor de Priesters. Want als die vreeze de Goden in ftand hield, deden zy dezelve aanmerken als Middelaars en Maakelaars, door minder geeften, tuffchen de Zondaars en de vergrimde Goden, en kregen zoo al de eerbied van andere Menfchen, nevens de macht, ende het vette der Aarde.

G. De eerfte van die, (zoo verre als het nazien der Historien oplevert,) zyn

zyn de Wyzen der *Seres*, of Chineezen, of Indianen geweest, *Quanti-cong*, *Zamolxis*, *Alpetragi*, *Confucius* in China, *Ardeneph*, *Amunx* in Indoftan, en meerder zulke Vorften, door de kennis der Merkbeelden, welke zy afleerden van ouderen, nalieten aan anderen, tot Heerschappy zelf doorgedrongen.

Wy neemen hier een grof en gemeen Merkbeeld, als het openbaarste voor allen, dat is de Stier, of Os, wiens hoofd eerst by de Zon geleecken door de hoornen en het lyf voor de Aarde genoomen wierd; dewylze met Ossen ploegden, en wiens vier Voeten zy by de hoeken der vier Winden vergeleecken; hoewel ik zulk een Merkbeeld zoo by het hayr getrokken nooyt zou hebben durven maken; uytgezondert voor den Landbouw. Ook namze *Joseph*, voor de vruchtbaarheid, vet zynde, en mager voor den duuren tyd. Zoo is dan, om de Egyptenaars op te volgen

H. De Stier *Amunx* of de Os *Apis* hier vertoont met zyne dagelyksche nieuwe Krans, voor God gehouden, en orakel gevende met voer uyt iemands Hand te neemen, of te weygeren. Zoo weygerde *Apis* van *Germanicus* Hand het voer, tot voorzeg van zyn Dood. Voor deeze Godvruchtige Merkbeelden beteekenende te gelyk eene verdichte Godheyl met de gelykenis naar de Zon en Maan door zyne Hoornen, en te gelyk de Offerhande, welker getaalen en manieren op allerley wyze meerder en breeder uytdeyden; zoo dat men offers van hondert te gelyk, als *Hecatombes*, en meerder heeft gemaakt, van veele zoorten door elkander, als *Suovetaurilia*; van Kinderen, als aan den *Moloch*; en van Menschen, als aan *Mars* en anderen, of Gevangenen, of daar toe geschikten en gemeesten. En zulke Offerhanden zyn in de Merkbeelden by uytmentheyd veele, met de reedenen waarom zulke Goden of Godinnen liever door zulke Dieren, Vogelen, of Menschen gepaayt wierden; welke Reukwerken deze meer als die beminden; van welke order en behandeling die Priesters angstelyk wierden aangesprooken. Men vraagde hen raad, om de Goden te stillen, of op zyn hand te krygen; en zy maakten Merkbeelden van Middelaar-Geesten, *Dæmones*, *Nymphes* en diergelyke. En wyl men den Priester geloofde met deezen te kunnen handelen, kreegen zy wat zy begeerden; maar zy kreegen 't niet als door schrandere Loosheyd, en diepe Geleerdheyd. Waarom die kennis uytwerpt

I. De vadzige Luyheyd, welke zy in hunne Merkbeelden aldus vertoonden: Een jonge laffe ongehavende Gaper; met de Rechterhand in de Boezem, en de linker onder zyn leunende dompige Kop; wiens Ezels-Ooren de Botheyd, uyt zyne Luyheyd gebooren, doet zien. Hy is bykans naakt, want Luyheyd maakt Armoede; en zit op eene Misthoop, met een gesloote Boek, waar op een Hommel legt, die geen Honig nog Wasch en

maakt; daarom de Bedelkorf aan zyne zyde legt met de *Lazarusklap* van deezzen tyd daar by gedaan.

K. *De Beestachtigheyd, of Brutaliteyt, door Nebucadnezar* uytgebeeld, die beestachtig genoeg van Hovaardy, en moetwillige Dwingelandy, nog word beschreeven, zelfs van de Kroon vervallen, en met den Beesten in 't Veld gegrast en geschaft te hebben.

L. Een Duffe, Kleyngoedige, en by helder licht *Luye Ransuyl*, waar in leven nog lust en is, *voor den smaakeloozen verachter van alle kennis en Wetenschap*, zit by hem neêrgedooken; wiens botheyd zoo groot is, dat hy, zo dra hy zig by andere Vogelen laat zien, van ieder uytgejouwt en verbeeten word, gelyk de zuffe botterikken onder de Menschen. Het voedzel der Merkbeelden is voor zoodanigen niet, maar Onkruid op het Veld, Paddestoelen, Maankoppen, en zulken opschot van kwaaden aard.

M. Eyndelyk ziet men daar ook by eene *Dulle Woefte Koppigheyd*, vol haastige en verbolge driften; zoo als de onleerzaame verstanden meest bevallen, welke men bezwaarlyk kan beschaven. Deze Dolkop is door *Cain* verbeeld, die met opgesparde blikken zyn galachtig weezen met opstaande Hayren te gelyk dragende, in zyne Hand een Kakebeen houd, als zyn eerste Moordgeweer, schendende met de andere de Eeuwigheyd, van de welke hy in zynen Vader was afgedaalt; dien hy nog kende, nog als Wrecker vreesde. Zulken tragt de Merkbeeldkunst wel in te drukken eene vreeze voor het tegenwoordige en toekomende, dog niet te werven tot hare Leerlingen. 't Is haar genoeg, de *Luyheyd* door haar voorbeeld te beschaamen, de *Beestigheyd* te overtuygen, en de *Koppigheyd* te doen vreezen en schrikken.

DERDE HOOFDSTUK.

Van de Op-en Doorgang der Merkkeelden.

GOd heeft gewilt, dat de Dwaasheyd tot Wysheyd der Wereld zou opklimmen, en de Wereldsche Wysheyd door de eenvoudige Waarheyd wederom tot Dwaasheyd gemaakt worden. Van alle kleine, ongeachte, en slechte Merkkeelden, gelyk men aan *Amunx* of *Apis* ziet, welke de Egyptenaars eyndelyk in den Zonnenhoep voor een der twaalf Teekenen stelden, klom de Konst hooger op; met het gemeene lot van veele Konsten, welke als de jonge Beyren van eene rouwe lompe klomp tot eene behoorlyke gëstalte gelykt worden. Ja dezelve wierd zoo groot, dat men de braafste van andere Volkeren, volmondig hoort getuygen, dat zy al het weezen van die Merkkeelden uyt die Schoolen hebben gehaalt.

Men zoude de werken der grootste Mannen, onbescheenen van het Goddelyke Genade-Licht, kunnen waan en ydelheyd noemen: maar daar zyn meer als een of twee Wysheeden; ten minsten vier:

1. De Goddelyke, Oneyndige, en Onbegrypelyke; en de Menschelyke, zynde drierley:
2. Vreeze Gods, en 't wandelen in zyne Wegen.
3. Zich staatkundig en onbesproken te gedraagen.
4. De Natuurlyke zaken tot Gods eer te doorgronden.

De kennisse Gods ende der Godvruchtigheyd vloeyt af van Openbaring, als ingestort door Gods Geest. Vleesch en Bloed openbaart die kennisse of rechte Wysheyd niet, die zaligmakende is door het Geloove. Staatkundige en Zeeden-Wysheyd hebben de Heydenen niet minder als wy bezecten; en de Natuurlyke zaken (hoewel niet tot Gods eer) wel willen doorgronden.

De eerste der Menschelyke Wysheyd verheerlykt de tweede, en de tweede verbeetert de derde. Tot de kennisse van de Goddelyke Wysheyd is de weg voor eenigen gebaant geweest, als Heylige Keurlingen van God zelve. *Enoch* wandelde met God; *Mozes* zag God van achteren; *Elias* wierd tot hem overgevoert.

De Heydenen waren naast aan God van achteren te zien; dat is hem te kennen uyt zyne werken. De kennisse der Heyligen, God te zien van Aangezichte tot Aangezichte, was ondoenlyk voor de Heydenen; gelyk ons zwak oog door het te groote licht van de Zonnebol overstraalt, ja zelf van de Maan in de Kykbuyzen overstelt word; en beter langs de buytenranden ontdekt, als in het Ligchaam, waar langs men ook de Maan maar net heeft kunnen teekenen; om dat haar vollen ommekrits te vollen licht geeft. Al-

zoo overftelpte het al te groote Licht Gods de Heydenen, de oneyndige wonderen van vooren willende inzien, tot het welk Gods Genadelicht den Menfchen alleen bekwaamt. Zy lieten echter, daar van ontfteeken, niet na groote Mannen te zyn. Van welker uytftekend verftand te kennen, ook zelfs *Job*, *Abraham*, *Mozes*, ja *Christus* zelve niet vreemd zyn geweest. De een by den Chaldeen, en ook de ander by dezelve, zoo wel als de derde by den Egyptenaars hebben kennis genoomen; en onze Zaligmaker heeft van allen, te weeten Chaldeën, Magen, Egyptifche Priesters, Phoeniciërs en Syriërs gelykeniffen ontleent. *Azaf*, *Salomon* en de Propheeten zyn hunliedertant gevolgt. Het welk te zien is uyt de Merkbeelden, van hunne gelykeniffen. Zulks bemint *Asia* en *Africa*. Van diergelyke weetenfchap maken wy nu vry grooter praal, in het toepaffen van den Tabernakel en Tempel, in derzelve Maakzel, Sieraden en Huysraaden vinden wy eene overeenftemming, tot verzeekering van onze aangenoome waarheyd dienende.

De Aziatifche Wysheyd, heeft dan eens knikken, wenken en gebaarden, dan eens ftilzwygentheyd tot Wysheyd gebruykt, (want zoo fpak het Orakel van *Ammon*) en die kleine bewegingen zelfs het Antwoort der Wyzen genaamt; eene fpreek of gereedschap fpak voor een zeedeles, voor een antwoord aan gezanten van Vorften en verder, als *Dionysius* te *Korinthe* by den Grieken, tot antwoord aan eenen dreigenden Dwingeland; de Maankoppen geknot voor een Staatkundige raad aan *Tarquyn*, tot het dempen der groote Hoofden. Het voorbeeld van een Jacht-en Keukenhond tegen hare gewoontè tot keuken en jacht gebruykt, als *Lycurgus* de kracht der opvoeding boven de Natuur wilde aantoonen.

Hoewel ons gedeelte van *Europa* dat minder bemint, zoo koomen ons nog al vele diergelyke Merkbeelden onder onze Duytsche Oudheden voor, van de Schoolen der *Druïden*. Anders ftonden onze Voorouderen meer daar na, om een naam door *ftryden* dan door *weeten* te behaalen. Het was by den Alouden Volkeren zoo geheel anders gelegen; de Ryxbeheerfching viel, zelfs in *Darius* tyd, aan de *Zeven Magi*, Wysheyds-oeffenaars, van dewelken hy een was. Aan *Jozeph*, om 't uytleggen der Merkbeelden van *Pharao's* Droom, die te vooren de *Zon* en *Maan*, en de *Schooven* in 't Veld, als Merkbeelden van zyne *aanftaande Hoogheyd*, al had aangemerkt. Zy zullen die mogelyk wel ook niet eerst ontworpen hebben, want het fchynt my niet ongevoegelyk te gelooven, 't geen eenige Rabbynen hebben vafteftelt, dat *Adam* de grootfte Natuurkenner in den itaat der Volmaaktheyd geweest zynde, daar van denkbeelden genoeg heeft over gehad, om daar van genoegdoenende Merkbeelden te vormen, en dezelve na te laaten; 't zy op Boomen ingefneeden, 't zy in fteenen gegraveert, van welke veele uyt de Natuur in de Bergen zoo zacht zyn, dat men in en op dezelve alles kan ingriffien, wat men tot Beelden of Letters van nooden heeft; welke Steenen daar na mede in de lucht, nevens het daar op

gekratste Yzer hard wierden. Zoo wel zal *Adam* het Geschiedenis-Verhaal van de Schepping, als van zynen *Val* en *verhuysen* uyt het schoone Land booven *Bassora*, bewatert met zoo veele Stroomen, in de woeste, steenachtige of dorre zandige hoeken; zyne rampen van *Cain* en *Abel*, en andere gevallen daar op hebben nagelaaten, als de gronden van de kennisse Gods, zyne vernedering, zyne beloofde redding door het Zaad der Vrouwe, en de Dienst Gods, bestaande in zyne Genade te smeeken, en zyn H. Naam groot te maken; en zulks van *Seth* gevolgt zyn, van de welken wy uyt *Josephus* aangeraakt hebben. Waar op *Noach*, onze tweede Vader, ook niet kan onachtzaam zyn geweest, welke *Scheepsbouw*, en *Timmerteekening* verstaande, en der Beesten en Vogelon aard in zyne Ark naauwkeurig konnende beschouwen, zeer fyne Merkbeelden zal hebben konnen voortbrengen; om het wonderlyk voorval van zyn Huysgezin, nevens de nodige leringen tot Godsdienst, de oude verdronke Wereld, zyn dobberen op de Wateren, zyn rusten op Ararat, het Genade-Verbond door het Teken van de Regenboog, herplanting van het geschondene en verslenste, en andere zaken aan zyne Nakoomelingen na te laten. Want indien zulks niet op diergelyke wyze was voor den Volkeren by Merkbeelden staan gebleeven; waar van daan zou die groote en algemeene overeenstemming der Volkeren koomen, welke overal, ja zelfs in *America*, van eene schrikkelyke overstroming of Zondvloed, melden? De eene Natie spreekt van *Deucalions* Vloed, de andere van *Ogyges*, of *Inachus*; uytgezondert de *Arcadiërs*, die zich zelve vleyden, overgeschooten te zyn, en ouder van oorsprong als *Jupiter*. Men ziet by *Lucianus*, 't geen zedert van een deel bereisde Schryvers bewaarheyd is, dat men in de Heylige Stad aan de *Libanon*, by *Byble* een Tempel had gesticht over het gat, in het welke, als in eene draijende Afgronds-kuyl, ingezwolgen wierdt het water van de Zondvloed, om samen te loopen om en in den Afgrond. Naar welken Tempel *Cilicië*, *Afsyrië*, *Babel* en *Phœnicië*, veele Bedevaarden deden en prachtige gaaven bragten. Door deeze Merkbeelden, van den eersten en tweeden Vader der Menschen, kan die Konst voortgegaan zyn tot anderen; want *Jehud*, hebbende *Eglon* in de Buik gesteecken en gedood, week naar de zynen langs den weg der *Gesnedene Beelden*. *Richt.* III. 26. Daar zegt de Heylige Text wel zoo zeer *ingesneeden* beelden op *steen* als iets anders. Deze zullen mede al van veele oudheyd zyn geweest, en ontwyffelbaar Merkbeelden. De groote steene Beelden van *Canopus* en *Memnon*, zoo verre als 'er de brokken van *Cambyses* verwoesting overig zyn, bewyzen, dat zy van buyten met die Merkbeelden zyn opgeschikt geweest. De *Copten*, naast aan *Thebais* wonende, verstaan dezelve wel, en zyn nog hedendaags, gelyk de Reyzigers getuygen, daar op hunne Huyzen en Kerkwanden meede bezig, want het voordeel en het vermaak derzelve was te groot, om die Konst niet voort te zetten.

34 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

De Heylige Aartsvaders wilden naar Gods begeerte den Godsdienst boven al gestelt hebben: de andere zagen wel, dat die rouwe menigte zonder die niet en was te bestieren: zy zagen den Godsdienst aan voor het Bolwerk der Regering, en de Beukelaar van Staat. *Lycurgus*, *Numa Pompilius*, en anderen hebben zulks geleert, volgende der Ouden voorgaan, uyt de Merkbeelden. *Mozes* heeft onder de Gods-Regering, over de Twaalf Stammen groot bewind aangaande de Plechtigheeden in den Godsdienst moeten maken. De Heydenen, volgende de wyze van doen van deezen grooten Wetgever, hebben het hunne beschikt, met schrandere vonden, en door verdichte konstgreepen, vervullende 't geen zy te kort schooten aan de Goddelyke Wonderdaden en zyne Heylige Beveelen.

Elk van hen verzierde eene heele of halve Godheyd, om klem aan zyne instelling te geven; zy bedienden zich van Donder, Blixem, Hemels-teecken en andere veranderingen, of korter, of langer, te voorzien. Om dit nu wel te verrichten, moest des Wetgevers verstand te vooren wel gefleepen zyn, waar toe de Merkbeeldkonst den weg opende. Want zy van Eeuw tot Eeuw voortgaande, uyt waare en uyt valsche gronden voortzettende; deden zy den Leerling de verborgentheeden der Natuur, Hemelsloop, Wereldbouw, Bergwerk en alles napolsen; en op het werk van anderen voortgaande, brachten zy Merkbeelden van verwondering voor den dag: en door zulke klare kennis van zaken onderleyd, scheenen zy meer als Menschen; want de Hoofdoeffening was de Hemelsloop; en daar van hadden zy mogelijk wel zoo goede kennis als wy; het Land en Gewest daar toe helpende, door de fyne en meest onbezwalkte Lucht, wiens koelheyd 's nachts te lichter in de hitte, den Menschen lokte tot opzitten, waaken en waarneemen der Sterren; zy blonken door die weetenschap wonderlyk uyt, deden zich zelden zien, zoo om hunne bezigheyd, als loosheyd; van hunlieder weetenschap trokken zy al het voordeel, het welk daar uyt te halen was; wanneer de Zon-en Maan-taningen net te vooren wisten, hielden de anderen hen byna voor Goden. Men weet uyt de Heylige Schriften, dat men Menschen voor Goden nam, als aan *Paulus* en anderen voor hem. Zy lieten zig alle grootheyd en heerlyke naamen aanleunen, en hadden hunne Leerlingen gereed, die ook wel opsneeden. Door deze loosheden maakten zy van het bewind der Hemelsteekenen, Perzoonen, en om den Heerschers dienst te doen, vleyden zy de Dwingelanden, met de naamen hunner Voorzaaten, aan de Zon, de Maan, of andere Sterren en Hemelsteekenen te geeven; ja zelfs wyft de H. Bybel, en de Roomsche Gedenkboeken, datze de Levenden daar voor durfden doen eeren en aanbidden. Zoo vind men 'er, die by den Roomschen Keyzer be-ëdigden, datze de Ziel van deezen of geenen, in eene Sterre hadden zien veranderen. Zoo zwoer een Pluymstryker, dat het Hayr van *Berenice* tot een gesternte ten Hemel was opgevoert. Van dit vergooden trokken zy en de Dwingelanden voordeel, de ee-

ne Hand wiesch de andere. Ja zy maakten zig zoo nodig, datze meede heerschten; want zy boogden met die gene, welken zy vergood hadden, gemeenschap te houden; om kwanswyze door 's Hemels wil gestyft, klem aan de wetten te geven. Met die Konstenary praalden de Wetgeeevers, en de macht viel in handen van die, dewelke van 't volk zoo groot aangezien wierden, dat de veranderingen aan den Hemel ontstonden, als zy spraken; onder welker dreygen de Menschen bevreesst bukten, groote en gaauwe schelmen waren deze Heydensche Priesters: maar aan welken men nog dank moet weten, om datze den Godsdienst deden gebooren worden, met eeuwige straffen of beloningen, en daar door, (ondanks de valsheyd) veele stoute, woefte, en gevaarlyke moorden, vergifgevingen en andere grouwelen ongedaan bleeven, met verloop van tyd, naar ieders landswyze of behoef vermenigvuldigt, bloeyende en verheerlykt, gestadig door de Merkbeelden van de Voorzaaten gestyft, gelyk de Merkbeeldkonst door hen vergroot en prachtiger wierdt, en by de Beeldspraak-kunst zig ook voegde de *Theotechnie*, of Godmakery-kunst.

Het gezag der groote wyd en zyd heerschende Dwingelanden, wiesch niet op, of het deed ook, naar evengelykheyd het Priesterdom opklimmen. Derhalven sprooten en verspreydden zich wyder uyt de bestieringen tot het Priesterdom, hunlieder werk, Tempelen, offeren en voordeelen, waar van zy de Godspraaken zelden afzonderden, en vermeersterden dus alles; de Vorsten waren het met hen eens, en zoo hadden zy 't vet van kleinen en grooten; want het was zoo gevaarlyk die horsselen te tergen, als het onder de Roomsche Christenen is gebleeken in den Ban gedaan te worden. Menig Vorst heeft de Tempel-Paapen tegen wil en dank moeten achten; en misse hy, zy brachten hem om land en goed.

Eyndelyk wierdt de Priester-taal en Merkbeeld-Konst meester; want zy bedacht, gelyk alle Ketels door den tyd zwart worden, ontallyke schelmsche greepen, onderaardsche toegangen, bewegingen, ja klank en spraak in Beelden, waar van hier na meer, om de gemeente en buytenlandsche Raadvragers de beurs te leegen, doende de Beelden knikken of kopschudden, naar de groot-of kleynheyd der medegebrachte geschenken. Deze kraam is als verтоond in Merkbeelden, welke ik zelf uyt Steenen, overgebleve brokken van Gewulfszels en Naaldzuilen, of van andere van dit middel gediend, geteekent hebbe.

Uytlegging van de Plaat tot het Derde Hoofdstuk.

A. Het onderzoek en de *Opheldering der Natuurkunde* is door een Oud Man verbeeld, met een Chaldeeuwse Baard; want de Chaldeeuwse *Magi* moeten niet zonder reeden onder de eerste Merkbeeld-Uytvinders

ders en Maakers vastgesteld worden, nademaal aldaar het aldereerst de zetel van Heerschappy en de eerste Oppermacht is geweest; blykende daar uyt, om dat die Vorsten en zig zelve en de hunne te doen aanbidden, zeer genegen zyn geweest; ziende dat hunne wyze Natuurkenners, tot zulke eer waren opgeklimmen, als gezegt is, enz. Het woord van *Magus* betekent by den Babyloniërs *Onderzoeker*; gelyk *Chaldaeus* nog by Cicero voor een Voorzegger in gebruyk was door Merkbeelden. Als ook *Magus* en *Magia* voor eenen Tovenaar, en Toverkunst. En boven al, om dat de tweede Wereld zig neêrzette, tot dezelve van een scheidde, en verstoort wierd door de verwerringe der Taalen. Het welk, als het zoo gestelt word, de noodzakelykheid der Merkbeelden aanstonds deed gebooren worden; want de Taalen, of de gemeene spraak ophoudende, zoo konden de Menschen aanstonds zoo niet van malkanderen afloopen. Schiften en scheiden kon ook zonder taal niet zyn. Die ontschietende moest men malkanderen door Teekenen en Beelden verstaan. En zoo ontstond door die nood aldaar, 't geen in de nieuwe ontdekkingen geschied, namentlyk door Merkbeelden malkanderen zyn zin en meening te kennen te geven. Deze Chaldeër dan zit met eene Meesterlyke Tabbaard en een Priesterlyk Hoofddekzel, op een Leeraarstoel, met zyne Leerlingen aan zyne Voeten, houdende in de eene Hand een werk van veele kringen, in welker midden een beweegpunt is, datze alle doet draayen, met Vleugels daar aan van een *Arend*, bewyzende, dat dit *middelpunt* zig tot verdere uytzetting oneyndig beweegt, en te gelyk, neemende die Vleugelen voor het doordringen van des onderzoekers verstand, toont het ook aan, dat snelle schranderheid kan doordringen tot in de uiterste uytspanning, welke zoo verre niet kan gaan, of het verstand kan zich een grooter omtrek verbeelden; zoo dat het denkbeeld, ten minsten altyd met het ontdekte zig kan evenaaren. Hy houd in zyne andere Hand eene Sterre; zynde zyne dagelyksche oefening, derzelve loop en beweging stip gade te slaan. Zyn Arm rust op een *Neph*, of eerste Vuurziel by de Chaldeën; by de Copten en Egyptenaaren met *Nephtha* gevolgt, met eene Bol op haar Hoofd, en Lauwerbladen van overwinning wederzyds uyt spruytende, betekene door de Bol de Wereld, door haar Balzem en Zwavel bewaart; en de zeegepraal van 't Vuur, welk alles zyne klaarheid gelyk maakt en opmag. Van de Grieken is deze *Isis Hylaea* toegenaamt. De Ster van den Priester staat in de Maan, en die op het hoofd van eene *Havik met een zwart Halskleed*, en een *Panters-vel op een Leeuwenlyf*, om zoo te doen zien, *Tob Col*, of 't Heel-Al, als:

Door de Sterre, het vast blaauw gewelf der Sterrehemel, *Cælum empyreum*.

Door de Maan, den Hemel; waar in der Dwaalsterren plaatzen.

Door den Havik, om zyn hoog en recht opvliegen, de fyne boven-Lucht.

Door het donker Halskleed, de onderste Lucht, waar in Mist, Dauw, Reegen, Wind, Donder en Blixem enz. werken.

Door

Door het Panters-vel, het schoone borduurzel van de boovenste schorsse der Aarde.

Door den Leeuw de Aarde zelve, als uytgewerkt door de Hoofdgeest, die eerst weezende als een stil middelpunt, van alles zig heeft uytgerold in alle die andere geesten en bewaard door *Neph*, die de gansche Kloot op haar Hoofd draagt. De uytlegging hier van is op het Voetsuk van den Leeuw.

Des ouden Chaldeeuwfchen Leermeefters rechter-of onderwyzende Arm, steunt op

B. *Eene Kuysche Stilswygendheid*, *Harpocrates* genaamt, een Beeldje doorgaans jong; want het verbeeld het zwygen der Leerlingen, die zeven en meer Jaaren, (welk in Griekenland door *Pythagoras* wierdt nagevolgt) moesten zwygen, hooren en leeren; en zoo wierdenze tot stille bedenkingen gewoon gemaakt. Ook wierd het voedzel hen zoo schraal toe-gedeelt, datze nooyt wierden bezwalkt door de dampen van gulzigheyd in spyze of drank; zonder wyn of vleesch, om te kuyscher en zuyperder te leeven, en daar door den Gooden welkoomer te zyn, by 't volk onderscheyden te worden, en snelder te denken. Het verwonderde eenen Indiaanfchen Vorft niet, dat iemand deezer Wyzen zoo zeeker van de Hemelen sprak, kennis hebbende van zyn ingetooge leven; weshalven hy dus uytborst: „ Ik ver- „ wondere my niet, dat zulk een veel van de Hemelen weet, die zoo veel „ lucht in de maag houdt”. Zoo hielden zy hunne Leerlingen tot alles bekwaam, welke manier de *Braminen* nog onderhouden, en voortzetten in de jonge *Facquiers* in *Indostan*. Het welk ook al van eenige Ordens onder de Christenen gevolgt is, en daar uyt zyn hardvochtigheyd, onbeweeglykheyd, en andere martelstuypen gevolgt. Men heeft iets diergelyks by den *Spartanen* door wetten vast gestelt, en geformeerde strenge Mannen aldus uytgelevert.

Deze Leermeefters, door de voorkennis dan der Zon-en Maan-taningen, welke zeekere en klare beurten, door hare Merkbeelden wierden geleerd, waren door deze en de aankleevende Wetenschappen reets zeer gevreesd en geacht. Want hoe weynig deze zaken aan het volk bekend waren, blykt aan den Keyzer *Claudius*, die in de VIII. Eeuw na Romens oorsprong, en alzoo wel twee duyzend Jaren na de elders begonne Merkbeelden, het Ryk aanvaardde, daags voor eene *Zon-Eclipsis*, en vreesdde, wyl dat weêr aanstaande was, voor oproer; waarom hy alom liet afkondigen, en de reeden daar by schryven van die verandering aan de Zon en Maan, welke aan hem door Egyptenaars opgegeven wierd. Maar den indruk die het volk ontving tot achting van die, welke zulks vooraf zeyden, en de oorzaaken verzwegen, zag men te gelyk; zoo dat den Prierteren van zelf in de hand kwam, Orakelen te durven opstellen, 't welk allerley schatten in hunlieder schoot bracht, en hen de noodzakelyksten maakte in de kuyperyen der Grooten.

Deze alle te vertoonen, is van een al te wyde uytgestrektheyd, om de oneindige verandering die ieder Godspraak had; deze met wenken en knikken, die met spreekken, dichten, schryven, met het lot, met klank, eenigen vaststaande als *Memnon*, *Belus*, *Canopus*, andere verwandelende of omgedragen als *Apollo*, *Isis*, enz. enigen met byslapen, met dolmaking, slaap en andere middelen; welke te veel zyn om hier te vermelden en te verklaren.

Maar om den Liefhebberen eenigzins in de Merkbeelden derzelve te helpen, zal ik eene *Plaat* van de meest bekende ook in dit Werk voegen.

C. Hier ziet men eenen Priester, die met een Choorkleed, waar op het rond van de Zon op de Borstflap staat met twee trekken en gekronkelde Slangen, gelyk men van *Bels* Priesters, en die van *Memnon* vindt, welke men als de oudst bekende voor een Merkbeeld neemt. Hy draagt de Wichel-staf in de linke hand, en dreigt het volk met de rechte, veinzende te kunnen doorsnuffelen en weeten des Godheyds voorbeschik, en het geen verder ging, als het voorzegggen der gevallen, ook de middelen te weeten, hoe men de aanstaande rampen zou afwenden. Zulks door den Leerlingen stout uytgebazynt, door den schyn van hunlieder Heylige wandel gestaaft, en door het aanzien by den Grooten, hunlieder medestanders in top gevoert, bracht den Merkbeeld-geleerden tot Papen, Godspreekers, Heylvragers, Hemel-Raden en Propheeten.

Maar ziet eens, Leezer, den aanwasch en zamenstelling der Merkbeelden uyt de vergelyking der eerste eenvoudige streepen, tegen de vreemde by een geschikte Beelden daar na.

D. Zeeker stuk harde Steen, van eenige vierkanten met Letters, naar het Chinees trekkende, maar onbekende Taal, bewaard by *Soderini*, te *Pizza*, bewyft die eenvoudigheyd, maar geenzins bottigheyd der *Seres*, *Indianen*, *Chaldeën*, of wie daar van Maakers zyn geweest. In het midden booven aan is een merk der Zonne, met de Maan, de Wereld en vyf andere voor Dwaalsterren daar rondom, het Beweeg-punt van alle, zynde ondeylbaar in het middelpunt en het krachtig weezen, waar uyt dit alles is voortgevoeyt. Dan volgen drie malkander insluytende half-ronden met een uytvlammend middelpunt, welk over een komt met de Chineefche *Tunx*, of bewaarster der Aarde. De hoogste, middelste en laagste Lucht, met Regen, Dauw, Blixem enz. werkende op de platte lyn der Aarde; want meest al de Ouden geloofden, dat de bewoonbare boovenkorst der Wereld plat was. De daar onder golvende lynen, beteekenen de Wateren; het diep Kruysgewerkte Vierkant verbeeldde den Afgrond, en de Vlammen, daar onder te zien, en boven uytkoomende de binnekrachten van 't Zwavel-vuur, het welk door de Aarde verspreyd is, en op meer als eene plaats uytberst, als

OP-EN DOORGANG DER ZELVE. III. HOOFDSTUK. 39
als *Stromboli*, *Mongibello*, of *Ætna*, *Vesuvius*, de Berg op *Ternate*,
Hekla en anderen.

Deze zoo enkele trekken zyn nog meest in gebruyk gebleeven, by den *Braminen* en *Yantiven*, of *Jentiven*; de Indiaansche Moorpriesters; nu ziet men, van dat gewest, daar de Braminen nog zyn, tot *Copht*, aan *Abysinië*, waar in *Babel*, *Syrië*, *Palestina*, *Arabië* en *Egypte* met *Phœnicië* geslooten worden, afgedaalt alle de Godsdiensten; ja buyten alle de Heydensche Godsdiensten, de Joodsche, Christelyke, Mahometaansche met veele bysoorten, van elke, als secten; want dat deel van Asië en Africa levert eene slaafsche, botte, lichtgeloovige en onstantvastige meenigte uyt, en daar en tegen de zeldzaamste en uytgekipte verstanden, van voortreffelyke hoedanigheden, om Godsdiensten en Heerschappyen te vormen, Wetten te maaken, en Geheymen te bewaren. Tot welke hoedanigheden de Europeërs niet licht doordringen, zynde geenzins zoo scherpzinnige denkers; maar groote Werkbaazen en Soldaaten. Waarom ook zeer licht open stonden voor nieuwe Leeringen, gelyk zy den zeegen ontfingen van vroeg het Zaligmakend Licht van *Christus* aan te neemen. Waar van daar na het Priesterdom een groot beslag heeft gemaakt, naar het model der Heydensche en Joodsche Opperpriesters: want daar toe zyn de Italianen en Grieken wel geschikt, om op de ontworpen schetzen van anderen, grootsher voort te gaan.

De invloed van de Lucht, op de bovengenoemde deelen van Asië en Africa, is *fyn* en *best* getempert, tusschen de verzengde deelen onder de *Linie Equinoëtiaal*, of *Evenaar*, en de grover Lucht van Tartarië, Scythië, Germanië, en de rest naar het Noorden; schier in 't midden van Oost en West. De Cimbren, Celten, Geten en Scythen, hadden zoo veel met de verbeelding of vermenigvuldiging der Goden niet op. Voor veele deezer Volkeren zyn de Goden gansch onbekend of duyfter gebleven, of verdicht, en ons door Grieksche Schryvers en anderen in de hand gedouwt; die echter van veelen der *Druïden* geweert, of zonder Tempelen Boffchen en Moerassen gehouden wierden; want zulke, die wy in eenige plaatsen vinden, zyn alle Uytlandsche, door Romeynen hier gebracht. Al wat wederzyds boven de 60. en onder de 10. Graden loopt, is te koud, om snellen invloed, ofte verzengt, tot welgezette stellingen. Bekwamer is het Noorden tot sterkte van het lyf, en het verzengde onder de *Linie* is ook tot werken vry sterk gemaakt; maar beyde zwakker voor klare begrippen, en van doorstraalende geesten minder voorzien.

Waarom de Ouden bovengenoemt, *Cancer* en *Capricornus*, (welker *Tropici* zy beyden, na de *Linea Equinoëtialis*, voor onbewoonbaar hielden) by de slaauwe, matte, en lasse onwetenheyd hebben geschikt, gelyk men dezelve in hare Merkbeelden met een *Caffers-Mooren*-omtrek zien kan. Wat tusschen deeze tien en zestig Graaden begreepen is, voelt beter tempering.

De-

Deze vyftig getemperde graaden zyn van de volgende uytwerking op de verftanden: die van tien graden tot vyf en dertig zyn van buyten warmer, en van binnen flauwer; bekwaam tot eenzaam doordenken, met een matig *Phlegma* en *Melancholi*. Welke tempering tot voorbedachte wyze of raadflagen, tot ftille bedenkingen en looze uytvoeringen bekwaam maakt. Wetten vormen en Heerschappyen beftieren, fpitsvinnige doorgronding der zaken opleeveren. De andere vyf en twintig graden, van vyf en dertig tot zeftig, hebben de Lucht van buyten kouder, het lyf van binnen heeter, zetten fterker de ligchaamen uyt, als de geesten; beminnen gezelfchappen, zoeken verhittende dranken, en naar de grofheyd hunner ligchaamen en geesten werkende, zoo zynze tot groote werken, rechten, en alle de laft en onbedachtheyd van den oorlog bereyd. Van welke zeftig graaden opklimmende naar den Noordpool, als meer en meer die ongetempertheyd aangroeyt; en nog al fterker ligchamen, maar flechter geesten, en groote vruchtbaarheyd opkoomen; tot wel gebieden en wel gehoorzamen niet zeer bekwaam, maar hartnekkig op de ingenoomme waan, en gezet op vryheyd; welke eertyds zoo groot was, dat men in alle die Gewesten geen Koningen en vond als met de Naam. De beften der Roomsche Gefchiedenis-Schryvers en Dichters hebben zulks al overlang nagelaten, *Afië* flaaffch noemende, en zeggende van deze Gewesten, dat derzelve vryheyd een goed was, waar van de waarde by hen onbekend was. De Noordsche zyn grof en trouw; de Zuydelyke zyn loos en kwaadwillig; by de Noordsche zyn groove misdaden en ongeveynfde Deugden, lang overleyde looze veynryen, fyne onderneemingen, vinnige uytvoeringen. Hebbende groote hoedanigheeden in weten, Deugden en gebreeken. Het Zuydelyker deel is vol geloof en bygeloof. Gansch anders was het in 't Noorden. 't Zuyden grimmelde van prachtige Tempelen, Godspraaken, en alle guyteryen die daar aan vast waren; zoo dat men nergens zoo hoog-geachte Priesters en Papen vond. Naar welk model zich anderen in *Europa* naderhand wel gefchikt hebben. Het ontzag der Priesteren klom by de *Azianen* zoo hoog, dat zy het volk deden gelooven, dat zy op Geesten, ja Goden macht hadden, om dezelve te bezweeren; dat zy fpraken, met *Neph*, *Tunx*, *Hecate* en anderen, dat hunlieder Toverdichten de Maan deden afdaalen; zy hadden daar toe *Meziten*, of mindere Godekens, welke zy dwongen de grooter Goden, zoo lang te vryen of te kwellen, tot dat die zelf tot hun dienst gereed waren.

E. Deze *Goden-bezweering*, die men anders met eene oude Kol, in de Hand houdende een oud Characterboek, en eene kromme Staf van Taxis met Maanbollen aan 't eynde bewonden, prevelende zou vertoonen, is naar het onderwerp verbeeld, door eenen ouden tierenden en raazenden Paap, welke met eene Egyptifche Ratel of *Siftrum* in de Hand, bezweerende eenen

nen der *Meziten*, die voor hem geknield zit; houdende een Beeld van *O-firis* in eene kas, tusschen zyne Handen, zoo als dezelve by de Ouden tot Merkbeeld is nagelaaten. Dit minder-of Maakelaar-Godeken, *Mezite*, met een Egyptisch Kapzel of Choorkleed gedekt, draagt niet anders dan een Halscieraad, waar aan een merk hangt van die grooter Godheyd, wiens *Agent* of Zaakbezorger hy is; anders niet als met een opgeschort Roksken bedekt, om met die naaktheyd en het knielen, beter te schynen een ootmoedig verzoek te doen aan de Hooger Godheyd. Van dezen hebben de Grieken gemaakt hunne *Damones*, *Heroës*, *Nymphæ*, *Dryades*, *Najades*, *Furien*, en anderen; welken zy, op de grondleggingen der Egyptenaaren, in loosheyd voortgaande, en niet min in vleyery, der Goden kinderen noemden, gebruykende de oudste Vorsten, op de wyze der Egyptenaren, voor Opper-Goden, en hunlieder nazaaten voor die onderhoorige Godheden. Dit geschiedde als de Heydenen iets baden om te verkrygen. Maar was het, om gedreygde of tegenwoordige rampen af te keeren, dan bezwoeren de Priesters van *Hecate*, *Proserpine*, of wel van *Pluto*, of *Typhon*, hunlieder minder Goden. Zodanig een Beeld heeft men by *Rozes* gevonden, zynde voor de *Duyvel-bezweering* in eenige Merkwulven ter neêr gestelt.

F. Een rookende en bezweerende Paap, verbaast zyne Leerlingen, Smeekers en Raadvragers, door de kwaadaartige dampen en voorbereyde inge-noome dranken, in de Herffenen beroert; door zyne gebaarden; en on-verstaanbare woorden; voor het Beeld van eene *Hecate*. Zy zit op hare hurken naar de Indostansche manier; is met geslooten Oogen, om datze niemand aan en ziet, met een Rouwdekzel of tip op het Voorhoofd, om datze over Dooden, en derzelve Geesten heerscht; met een beascht kleed over 't Hoofd van de verbrande Lyken; maar echter met eene Pluym, die ze den Goden opzetten; byzonderlyk den veranderden. Nu was deze by enige Driehoofdig, dan voor de eene, dan voor de andere Godheyd dienende. Zy is zonder Hayr, om dat 'er geene onzuyverheyd aan zou gezien worden; zy sluyt kruyswys haren Boezem met hare Handen, om dat niemand de eygensenschappen der onderaardsche deelen en afgronden heeft konnen ontdekken; maar zy heeft het Hoofd van *Cybele* met hare Burgkroon op en voor haar Buyk, bewyzende dat zy alles doet opkoomen op de Aarde; dat de verderving aan haar stond, om 'er de Herschepping door te bezorgen; en het Leven van het een, door de Dood van het ander, te veroorzaken; waaromze eene groote Vlieg in de schoot heeft, in dewelke die verandering gestadig gaat, van eyeren tot Wormen, van die tot Popskens, en zoo tot Vliegen, zulks als in de Zywormen aan een iegelyk bekend is. Op dit voorschoot van de Vlieg staan twee lynen als staven of scepters, om deze order eeuwig te houden, in elk Dier of Beestje, Boom of Bloem, en zulks naar zyn soort.

G. Onder de Babylonieren, en daar omtrent, was de gevoelige en zichtbaare Wereld zeer hoog ge-eerd; zyne verbeelding of Merkbeeld zoo als het door den Heer *Thius* uyt de overblyfzelen van *Persepolis* is overgebracht. Dit was *Hor* of *Horus*, waar van de Grieken den naam hebben overgenomen, die de Latynen door *Terminus* hebben vertaalt. Deze, om de vaste Sterre-hemel te verbeelden, eene vaste band om zyn Hoofd houdende, praalde met hoornen der Zon en een Paradysvogel daar boven op, welke, zonder Voeten geloofd, het Merkbeeld van eeuwigduurende werkelykheyd en beweging is: met een Tempelierskleed of Sterren-rok bedekt, de Godheyd en Heerlykheyd voordragende, maar alleen een Borststuk zonder Handen of Voeten, dienende om ons te verbeelden, dat de uytvoeringen van de Godheyd in 't Geheel-Al, niet door zichtbaare, maar verborge krachten doorging.

Deze Godheyd by de Egyptenaaren *Amun*, dat is, Heer der Waarheyd en Wysheyd, genaamt, bleef voorts in een hoog opgemetzelt Steenwerk; waar in men vierkanten zag, naar de Winden of hoeken der Wereld gesticht; in welker vlaktens vier ronde gaaten waren, met vlammen van binnen gecierd, dienende om ons voor te dragen de inwendige Hitte, door welke alles zyn leven en groey ontfangt. De booglynen vertoonen het Water of den Afgrond, het welk en haar en zelf der Heylige Blaaderen gevoelen is. Zy geloofden, dat 'er kracht van Water na den Afgrond gedrongen was, en dat 'er ook naar boven opgeperst waren, die zy de *Fonteynen des Hemels* noemden.

Tunx, komt ook met die zelve kracht in der Ouden schat van Merkbeelden voor den dag. Maar ik geloove, dat *Hor*, *Amun*, *Tunx*, *Hemphtha*, *Emeph*, *Osiris*, *Jupiter*, en alle meerder namen meest een Opperst Weezen alleenlyk beteekenen; Schepper zomtyds alleen, zomtyds Schepper met het Geschapene, of ook wel Schepper en Onderhouder, met het Geschapene en Onderhoudene in 't Heel-Al; en de Kunst-Denkbeelden, daar in bedacht te zamen; als *Equator*, *Zodiac*, enz. dog dat de veranderinge tot alle die zoo verscheyden talen, of verscheyden inzittende hoedanigheeden, of eygenschappen door de Priesters aan die Goden of Godinnen zyn bygezet. Want zoo wy eens zien, hoe veel Europa verschilt: *Iddio*, *Dios*, *Dieu*, *God*, en meer in andere Talen: en wederom in de toegevoegde eygenschappen, *Jehova* uyt het Hebreeuwsch; *Adonai*, of de Heere; *Il Signor*, *Nôtre Seigneur*; *De Heylige Drieëenheyd*; *Onze Vader*, en ontallyke andere namen, als, *Schepper*, *Heer der Heyrscharen*, *God des Vredes*, enz. Op die manier acht ik ook al veele van die namen, niet zoo veel verscheyden Goden, of de zonderlinge eygenschappen en uytvloeyende krachten van 't zelve oneyndige Weezen te beteekenen. Neemt eens, in deze Plaat alleen ziet men van zulke Godheyd zes of meer zeer verscheyden Merkbeelden, maar

maar die alle door verscheyden Beelden schier tot een lopen. Zelfs dat kleyn-
je in de kas; het welk gehouden word voor de onder-God, of het Make-
laar Godeken, met de naam van *Mezite*, in Egypte, by den Grieken
Αποροπαία, by den Toscanen eertyds *Averrunca*, is *Osiris en Yunx* ge-
noemt in de Letters, die 'er achter op staan; gelyk men te *Mirandola* ziet,
en een byna diergelyk in de Hoven van *Farnese*. Deze *Yunx*, om tot de
bezweering eens weder te keeren, in het Duyvel bezweeren voor eene kwa-
de Godheyd aan te nemen, draagt nochtans de Merkbeelden (zie Letter E)
van 't Geheel-Al. De Haviksplymen ziet men uyt zyn Tulband wederzyds
opklimmen, met de Bol van 't Heel-Al in 't midden, als de Zon en Maan-
verbeelders. De Hoornen heeft het Beeldeken aan zyn Hoofd met eene Rys-
staf in de eene Hand, over alles gebiedende, maar houdende de Rechterhand
geslooten, om te doen zien, dat zyne werken niet zyn om na te spooren,
en dat men zyne werken, raad, en besluyt niet voor uyt kan zien. Onder
eyndigt dit Beeldeken als een *Terminus*, om dat hy meester van den tyd,
en zelf zonder den tyd is; van onbedenkelyk begin en onmogelyk eynde.
Maar men ziet de vinnige Bezweerder dreygen of slaan; zoo verre was de
zer boeven uytspoorige laatdunkentheyd, gegrond alleen op de botheyd der
bevreesde menigte, die hen veel te hoog achtte; zoo datze zelfs de Godekens
wel dorsten slaan, en de Beelden mishandelen, zig veynzende, als of zy in
hunne gebeden van der Godheyds weegen, die men nodig had, gewaar-
schouwt wierden, dat het Makelaar-Godeken niet genoeg de zaak der be-
kommerde Smeekelingen aandrong en doorzette. Ik weet uyt den mond
van Spaansche Reyzigers na de West-Indiën, dat *St. Antonis* Beeld, op
die tocht steeds heen en weër varende, ook wel zweepslagen ontving, als
weër en wind zeeker Admirant te dwars viel.

De Priester, die de *Mezite*, zoo wel als *Yunx* voor een steene Beeld
kent, wierdt ondertusschen door die verwatenheyd boven Goddelyk gehou-
den; en alle giften vloeyden hem toe, daar den Spaanschen Admirant, over
zoo eene verbolgentheyd tegen zynen Heyligen Leidsman, wel ten uysterste
kwalyk had kunnen varen, zoo niet uyt botheyd, ten minste uyt Staatkun-
de. Gelyk *Appius Pulcher* voer in den eersten Punischen oorlog, die de
Hoenders der Wigchelaars liet in Zee smyten, als hy zag, datze niet en pik-
ten in 't Offerkooren, zeggende: *Willenze niet eeten, zoo mogenze drin-
ken*. De Raad, ten minsten de aanzienlykste, en de vyftien mannen, op-
zienders der Wichelary en Heylige zaken, wisten wel, dat de Hoenders
gene Godheyd in zig hadden, en dat men het Kooren-pikken kon maken,
of door konstenary doen missen. Maar zy wilden en wisten zig ook al tot
nut van die streeken te bedienen, om die schoften, die daar van leefden,
de hand niet boven 't hoofd te houden. Door zoo eene stoutheyd maakten
de Priesters van *Hecate*, of *Isis*, zig zelve boven alle anderen meesters;
want zy dwongen door hen de afgestorve zielen, pynigden de levenden, ja

dreygden de Goden, welke ook by *Hecate* en *Styx* zwoeren, weshalven zy ze erkenden boven zig zelve, zoo als uyt *Homerus* en anderen blykt.

De Priesters beloofden, en leverden deze Zeegen en Rust naar evenmaat der vette offers, van dewelke zy met alle hunlieder medestanders wel smulden. Maar eerst poogden zy eenen grooten naam te verkrygen, door hunlieder ingetogenheyd en spaarzaam leven. Zoo te leven wierden zy gedwongen, eer dat zy ingewyd wierden, en ingewyd zynde lukte het elk niet in 't Heylige vet tot den elleboog te zoppen. Zy hielden de botsten voor Choorzels, de koppigsten en swaarbloedigsten, tot hartnekkige grillenbekwaam, om martelstuypen, ter eeren hunner Goden en Godinnen te ondergaan. Men ziet 'er nu nog onder den *Fackiers*, die een Arm laten verdroogen, met die om hoog te houden, op een en dezelfde plaats blyven staan of leggen, zig zelve snyden en kerven, en diergelyke dolheeden uytvoeren. Door zulke kregen zy by 't botte volk naam en achting van Heyligen. Waar by Martelaarſchappen en andere soort van Tydingen, uyt vreemde en onbekende Landen gebragt, en welke loop kreegen door hunne medestanders, al mede holpen; gelyk nu nog by anderen. Zy toonden ook op steenen, buyten voor 't volk, gaarne

H. Deze *gemaakte Zoberheyd*; waar van den Zaligen Heer *Uytenbo-gaard*, eene Figuur van Speksteen had, op welke men in *Benjaansche* kleding eenen Paap zag zitten, (*Vitzinagars* Beeld) met een kleyn stukken van eene Palmbezie in de Rechterhand, scheppende met zyne holle Linkerhand Water uyt de *Ganges*. Eene Offer-tafel staat aan zyne zyde, en een biddend Offeraar, die hy om eenige vruchten verhoort en zeegent. Zoodanige Voorschriften en verdichte Wonderstukken waren het Huysraad der Portalen en Ingangen in hunlieder Tempelen. Van waar de Smeekelingen omgeleyd wierden, zomtyds geslept, zomtyds getrokken, daar men hen begeerde te hebben, en daar damp, gerommel, schieleyke lichten, voedzel en slaap al te zamen hunlieder vrees en bygeloof verdubbelden; welk nog best was te veynzen, want zag men eenig verstand met voor-oordeel van 't bedrog te schrande, dan brak men hen goedkoop den hals; en schond zyn naam en faam, als of hy door den God gedood, gestikt, vernield, of dat hy verzonken was.

I. De bekommerden wilden 'er wezen, en kwamen 'er wel met volle handen; elk naar zyne gelegentheyd; want anders was het offer niet aange-naam, of de Godheyd had kwaade luymen, en de voortekens waren ongelukkig. Deze *Godſpraakvragery* is door eenen bekommerden Krygsman, eenen Syriër, verbeeld, hy legt zyne Zabel af, eer hy knielt om in te gaan; kruypt langs de Heylige Drempels, in zyne onderkleëren, om tot badin-gen,

gen, stovingen en andere bedomping voorbereyd te zyn; de Schenkagien heeft hy al overgegeven, en vouwt nu Godsdienstig zyne leêge Handen tē zamen, zoo blyvende tot dat hy in-en opgehaalt word. Maar doordien hy in eene gestadige vreeze is, zit 'er een bang Konyn boven op zyn Lyf; terwyl hy prevelt de Gebedekens, welke op den God, dien hy komt aan te bidden, zyn gepast. Op zyn Hoofd staat de Onrust, gestadig zyne Herffenen ontroerende.

De offering kan men, naar gelegentheyd der Landen, Perzoonen en Tyden, wonderlyk grootfch en heerlyk verbeelden; maar ik wil liever aan der Egyptenaren voorbeeld blyven, en beschouwen, wat zy hebben nagelaten tot een krachtig *Merkbeeld* der Offerhanden. Waar toe men eerstelyk moet wecten, dat elke Godheyd zig niet tot alles uytstrekke, maar de eene voor Verstand, Kennis en Wysheyd, de andere voor Rykdom, Macht en Ontzag; deze voor Vruchtbaarheyd, die voor Gezondheyd; eene voor Vreede, en wederom een ander voor Oorlog; voor Kinderen, voor Liefde enz. En aan elk deezer Goden moest zodanige offerhanden toegebracht worden, als tot het begeerde, en aan deszelfs Godheyd naast kwam. De offerhanden der *Hieromysten*, Heylige Geheymkenners, of Merkbeeld-Priesters, geschiedden in de Kapellekens boven de grotte in de gedekte opene Tempelen. Zulke Kapellen en Altaaren waren alle nog maar onderaardsche, dan wel boven de grond, om door donkerheyd bekommerde Godvruchtige vreeze den Offeraar in te boezemen, maar ook niet minder, om in die duyfterheyd te konstiger en zekerder der Papen kunsten te kunnen uytſpeelen, 't zy met te doen hooren, of schielyk zien van iets, 't welk zy uytvoerden, verdichtende het van dien God te geschieden, of met de lekkerste bouten en brokken van 't geofferde wech te knappen, of om met malkanderen, op rekening van die Godheyd, wel te flempen, gelyk van de *Bels* Priesters bekend is. Immers duyfterheyd en laagte kwam hare guychelary te pas, en men ziet nu nog in Egypte, in 't Land rondom Babel, te *Epheze*, *Roome* en elders, hoe lage Kapellen in de Tempelen, van nog veel lager Wulfkelders, Mynen, en uytgebikte Galderyen (die men nog kan in, ja zommigen doorgaan) verzien waren. In welke ook al veele Byeenkomsten, Nachtmaal-bedieningen, Predikingen, Doopingen en andere zaken door de eerste Christenen geschiedden; dewelke de vervallen Goden-Tempels, en de onder-uytgebikte of gebouwde verwulfwerken zy tot hunlieder berging, schuyelhoek en dienst namen.

Want de Godspraaken, de Goden, en de Tempelen, bleven niet altyd in eene en dezelve hooge achting; nu had de een, dan de ander de bovenrang, de loop en aanzien. Dan zond men uyt Griekenland of Romen, om *Belus*, *Ammon*, *Isis*, of anderen te gaan raadvragen en offeren; en daar na zonden *Babyloniërs*, *Arabieren*, *Syriërs* en *Egyptenaars*, na *Epheze*, *Delphos*, *Dodone*, en elders. De Vorsten brachten zommigen uyt,

46 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

anderen in de achting. De fchranderheyd van een of twee looze opper-Priesters maakte dan hier, dan elders, door nieuwe vonden en greepen grooten opgang. De misflagen van anderen deden wederom 't vooroordeel en 't geloof van hunlieder Godheyds-Macht vergaan.

Die in kracht waren, maakten in de muuren van de Offerkapellen in witte zachte steenen, gelyk 'er veele brokken overschieten, de gebeden aan hare Godheyd door Merkbeelden, van verscheyden zoorten, maar alle zoo geschikt, als de Priesters zulks verstonden die Godheyd naaft te komen, en zoo moesten ook de Offerhanden zyn. De Dieren, Vogelen en Vruchten moesten met die Godheyd en 't begeerde net over een komen, of zy wierden door de Priesters van de hand gewezen en afgekeurt.

Zy waren tweederley: of *behagende door overeenkomst met de Godheyd*, om op te offeren; of ze waren *behagende aan de Priesters en hunlieder aanhang*, als, alle lekkere Beesten en Vogels, Schaapen, Geyten, Kalveren, Ossen, Hoenders, Kalkoenen, Duyven; ook Vruchten van overeenkomende krachten. Welk voorrecht, om te onderscheyden of kennen de Priesters voor zig zelve behielden; want dat was een Hoofdpunt voor hunlieder achting, dat zy zulken God of Goden kenden, dat zy van jongs af hem of haar toegewyd, of hare Lievelingen waren; dat zy zulks die Goden wisten af te vragen, of door zig zelve; of door de *Meziten* of Makelaar-Goden: en eyndelyk, dat zy door bezweeringen, woorden, Merkbeelden en schriften, over deze *Meziten* bevel en gebied konden oeffenen, en die dwingen hunlieder begeerten by dezen of genen God of Godin uyt te voeren. Waar toe dan de Arme menigte de liefste en laatste Stuyver byzette, en de Ryken vry machtige geschenken tobrachten. Doch om dat deze liefelyke smeekingen, zoo wel als de grouwelyke bezweeringen, op de muuren in Merkbeelden waren rondom die offer stooven; zoo koomen ons, zommige der Merkbeelden zoo slecht voor. Want men ziet op dezelve dikmaals drie-ja viermaal het zelve Beeldeken, dezelve gestaltens en trekken. Maar deze brokken steen zyn dan gewisselyk zulke, welke tot de gebeden of bezweeringen dienden. Om in de Merkbeelden de Natuur te onderscheyden, die te kennen, en anderen te leeren, vindmen geene zulke gelykgaande of staande merken, zoo veele van eene soort. Tot deze kennis en dienst waren vyfderley soort van menschen in gebruyk, als:

1. De Meesters of oude Rabbynen, *Magi* en *Mystæ*, en *Hieromystæ*.
2. De Priesters, *Sacerdotes*, *Sacrificuli*, *Incantatores*, Offerars.
3. De Ingewyden, die hunlieder Jaren van stilzwygen te leeren door waren.
4. De Offerdienaars, die nog in hunlieder inwyings Jaaren waren.
5. De Dichters en Schryvers, Merkbeeldmakers en Houwers.

De *Magi*, *Rabbynen* en *Hieromystæ*, enz. eene zaak beteekend door verscheyden namen in onderscheyden Taalen, bedachten de dingen, kenden
en

en onderzochten de Natuur, en bewimpelden die kennis, zoo datze daar Godheeden van verdichtten.

De Priesters en Bezweerders namen acht op den uysterlyken dienst, en leerden malkanderen op allerley wyze, affchouwelyke gebaarden, verdrayingen van leeden, grouwelyke schreeuw-geluyden, gedommel en gebrom maken, of ook lieflyk en lieflokkend praaten, keuzelen en zingen, na dat hunlied voordeel-winkel zulks vereyichte.

De Ingewyden speelden de geheyme konsten, lazen de diepste wetenschappen, en de naamen van hunlied Geesten en Machten; verkooren de Choorkleeden, Hoofd-dekzels en Cieraaden, welke de Priesters op zulken dag, tyd of zaak aangenaam, en over een komende met der Goden wil, moesten aandoen.

De Offerdienaars wieschen den Smeekelingen en Aanbidders in de Heylige Vyvers, schikten de Offerhanden, en dienden van de uytgepikte keur op, en aan der Priesters Tafel, ontfingen de Tafereelen der Raadvragers, kondigden de Offerhanden af, en zongen de gedane wonderwerken door Land en Steeden; passende voorts op het onderhoud der Dieren of Beesten, die de Priesters, elk naar hare soort, hadden te kweeken; de laatste soort, zoo zy uytstaaken in vinding en bekwaamheyd, wierd gebruykt van de eerste soort en deelgenooten der fynste geheymen; dog waren zy maar van gemeen verstand, bleevenze alleenlyk om te werken of te dichten, naar het voorbeeld der schranderen. Alles wierdt overal in donkere, onderaardsche en duystere schuyelhoeken verricht; waar van men nog overig vind plaatsen, waar de Altaaren, op welken de Goden stonden, en andere, op welken de giften geoffert wierden, gezien worden.

De Goden, 't zy groote, mindere of kleine, wierden van gedaante zoodanig verwisselt, dat men aan eene Menschelyke gedaante, een Ossen-Honden-of Haviks-kop gaf, Tulbanden van wonderlyk ophulzel opzette, en die met vleugels, klauwen, vele borsten, beesten, lyven, en anders vervreemde. Wonderlyk in uysterlyke gestalte, maar vies en mislyk. Dog indien men oplet, en der Meesters of *Magi* gedachten nagaat, ieder cieraad, streep, lyn, of koord, beduyd iets groots in zaken van Hemel, Aarde, Zee en Afgrond. Welke wederom zoo veel genoeg in de bespiegelingen maken, als zy behagen wechneemen aan het gezicht.

De *Grieken*, groote Teekenaars, Beeldhouwers en Schilders, wendden de oogen van grooten en kleynen af van die affchouwelyke Beelden, en lieten ons na, voor *Jupiter*, *Venus*, *Hercules* en andere opperste Godheeden, of halve Goden, zeer uytsteekende en volmaakte Mannen en Vrouwen. De *Italianen*, krygende zoo een wydgebiedend Ryk, voerden de heerlyksten na Romen, maar volgden in hunlied Beelden de Grieken, zomtyds duldende, zomtyds verbiedende de Egyptische en Babylonische. Ja Christenen zynde maakten zy, gelyk zy nog doen, van de Godheyd, de H. Drie-eenig-

nigheyd, de Heylige Vrouwen en Mannen fchoone Beelden, en gaven den Engelen of fchoone Jongelingen, of fchoone Jongens gedaantens, alleen datze dezelve vleugelen aandeden, om de snelle beweging der Geesten te verbeelden door het vliegen. Deze liefhebbers verkooren deze tot Engelen, om datze aan de grouwelyke onnatuurlyke liefde vast waren, en in de vervloekte Hofwelluften van enige Keyzers, die zoorten uytgepikt zagen.

En zeekerlyk hebben de Grieken den beften weg ingeflagen; want de vertoning van die verborgentheeden, welke zy met een Havikskop, Ramshoornen, of Drekvlieg verbeelden, kan men op eene behaaglyker manier vertoonen; maar zy en zochten juyft de dadelyke klaarheyd niet. Want de verborgene vreemdigheyd bracht de gemeente in meer verbaazende verwondering, en alles watze minft verftonden, achtenze meest, als zy enigzins zoo iets meenden van nooden te hebben; en byzonder in het Godsdienstige. Maar wy zullen rakende het verbergen en deszelfs voordeelen hier na wel meer zeggen, en keeren tot

K. *De Offering of Offerhanden der Merkbeelden.* Hier ziet men dan uyt de Konft-kamer van *Laurentius Augustyn*, bewaarder der Oudheden van zyn Heyligheyd, een Beeld, het welk doet zien eenen Offerdienaarin zyn gewaad; geenen Priester, gelyk *Kircherus* meent; wyl dit Beeld aan naakt, hayr en aangezicht niet boven de twintig Jaaren kan haalen, en in alle de Godsdienften, 't zy in die van *Apis*, in het *Hyleum*, *Isæum*, of *Serapæum* ingefchreeven, waren zy (om zoo te fpreken) zeven Jaaren jongens, en zeeven Jaaren gezellen, en de rechte inwyding gefchiedde niet voor dat men dien loop van Jaaren had voldaan, indien men anders den Opperpriester en zynen Hoogen Raad van Schriftgeleerden wel beviel. De inwyding gefchiedde wel omtrent de twintig Jaaren, maar de inzegening, of toeeygening van de Perzoon aan de Godheyd, niet voor de dertig Jaaren, wanneer zy proef hielden van digt te zyn, en den Eed der Verborgentheyd afleyden; op de welke streng gelet wierd. Men ziet uyt *Petronius* en anderen, dat die iets uytblaterden van de geheymen van den Godsdienst, gevaar liepen van den hals. Nu wift de Griekfche en Roomsche Regering wel, dat de *Sacra Eleufinia* en andere fchandelyke Geheymen, meer het werk van Bordeelen als dat van Tempel-Dienaren vertoonden, waarom zy dezelve niet alleen voor Guyten en fchendige Hoeren hielden, die dezelve Kerkgeheymen onder den gemeenen man brachten, maar ftraftenze ook strengelyk, en dit houdende tegen Waarheyd en Deugd misdeeden zy wel tegen de Redelykheyd, maar niet tegen de Reeden van Staat; want door de kennis van de nietigheyd der zaken, welke, verborgen zynde, groot te boek ftonden, verging des volks vrees, en daar uyt kwam de verachting der Goden, waar uyt Meyn-edigheyd inbrak, Vergifgeving, Land-dievery en alle boosheyd, die de kwaaden ter fluyk doen konden; volgens de klachte van *Tacitus*. De.

Deze knaap is dan een Offerdienaar, met een Hoofdcieraad, welke om *Isis* en *Osiris* in 't gevley te koomen, (want alles moest op allerley wyze in woorden, toestel en cieraad, eygen zyn aan die Goden, voor welken de Offerhanden waren) een top voerde met een dunne zyde Koord in 't Hayr gehouden, op welke twee blaaden van *Lothus*, of Waterpompel vast zyn, in eene knoop vattende eenige Haviks-veëren, door welke Havik *Osiris* word verbeeld. Boven uyt den top komt eene ronde Bol, welke vertoont den Goddelyken invloed van *Osiris* en *Isis* naar beneeden, en het wederopklimmen derzelve ingevloeyde krachten naar om hoog door dezelve *Lothus*-blaaden, waarom zig de bovenste naar om laag, en de onderste naar om hoog wenden. Om deze verborge Wysheyd van 't werk der Zon en Maan eenvoudiger te zeggen: die *Lothus*-bladeren, dewelke opgaan, vertoonen dat de geesten en dampen uyt de Aarde opstygen, en dewelke naar om hoog gaan, dat de stralen van Zon en Maan nevens de Regen en andere Luchtbeweging op de Aarde daalen. De Jongman is naakt, om dat hy zou bewyzen, dat hem in deze Geestelyke bezigheeden zynde, gene Wereldsche zaken aan en hangen, als alleen de eerbied voor de Goden; om welke reden hy zyne schaamte alleen bedekt heeft met een ligt Broecksken van Biezen, gelyk de Maagden van Biezen een gevlochte streng of gordel onder om, en voor haar lyf droegen, om de Koelheyd tot verbeelding der Kuyschheyd of Maagdelykheyd gebruykt Hy staat op een Rond uyt een ander verheven, dekkende het derde met den toestel van zyn offer, en toond zoo, dat het hoogste Rond de Godheyd toebehoort, wien het Offer eygen is; dat het tweede voor de Dienaaren der Godheyd is, die zig van het laatste Rond (het gemeen) moeten afzonderen, en dienen; zoo dat zy zig uyt het Aardsche verheffen, om den Goddelyken Dienst waar te neemen.

Hy heeft aan zyde koorden hangen, Bloemen en Blaaden van *Nymphaei* of Pompel-bladen, *Lothus* en *Perzea* om de Huyshouding van *Osiris* en *Isis*, of Zon en Maan in de groeyzaame Natuur te doen begrypen. Van vooren ziet men jonge Kalkoenen hangen, de Zon en Maan toege-eygent; en wederzyds Viisschen opgehangen, als de vyandelyke booze dampen van *Typhon* vervloekende, waar van zy altyd de Viisschen het Merkbeeld maken, gelykze dan ook in den *Zodiac* derzelve teeken, voor de rouwste, koudste en kwaadste maand doen speelen. Op deze voor gerechte en gedekte Altaar houd hy het Tafereel, het welk de Offeraar, Smeekeling of Raadvrager ingegeven heeft van de beloften der gaaven, die hy zal offeren, om 't zelve den Goden, of den God of Godin voor te dragen; welke dan door de Priesters nagezien, en van de Meesters gewikt wierd, of het te schraal was, dan of het bestaan kon; en daar na diende om Tegen-Boek te houden van het geen ten offer gebracht wierd.

Maar in alle deze verklaring der Merkbeelden ziet men wel, dat men

naar het voorschrift van *Jamblichus* moet doen; die zegt: „ In de ge-
„ sneeden Geheymbeelden moetmen nog de woorden of het uysterlyke aan-
„ zien, maar den zin aanmerken.”

L. Hier op volgt nog 'een uytvoerig Merkbeeld, *Mophta*: zynde een Vrouwenbeeld, om de vruchtbaarheyd en overvloed der Natuur door en in het Geheel-Al. Zy is boven op haar Hoofd gedekt met eenen jongen Kalkoenschen Haan, welke men *Meleagersche* noemt, en *Pharos*-vogel, dewyl deze zeer schoone en veelverwige flikkerende verwen in zyne wel wiskunstig gestikte staart, hals en lyf heeft, verbeelden zy daar door den Hemel; de doek en tip van *Isis* dekt haar Hoofd en beyde zyden, en haar Voorhoofd; zy zelfs was tintelende, als of ze de Zon vertoonde, met veele kringen om den Hals, als de bewegingen der andere Planeeten. Op hare Boezem hangt een T met kleyne Juweelen geciert, bewyzende den invloed der Goddelyke wil en zeegen in de voortkweking der geschapen zaken; waarom dit merk tusschen de borsten inhangt. In de Rechterhand houdze eene Kloot, vertonende, dat 'er geen begin nog eynd aan de geschapene dingen is; maar datze alle hare groote soort bewaren, en maar vergaan voor zig zelve, elk in 't byzonder. Deze hoewel op *Mophta's* naam bekend, is nochtans, gelyk men ziet, zonder Leeuwen-huyd of Ligchaam, waarvan de naam achter op de steen is te zien in Coptische taal by den Heer *Jabac* tot *Parys*, aan my vertoont, alwaar de uytlegging van die naam bleek, een zamengestelt woord te zyn van *Mo*, Water, en *ptha*, fyne Geest.

Dit Beeld heeft eene Maagd met de Maan, Haviksveëren en Hoornen aan 't Hoofd, dragende vyf Borsten, gezeten als op haar ontzag steunende, met twee anderen, de rechter met Vuurstraalen en de andere met Schelpen in de handen, voor Water en Vuur; van achteren met een kleed gedekt; *Coptische* Letters, waar onder de Oudheyd zoo veel meester was geweest, dat 'er in 't Jaar 1668. geen Geleerde te Parys meesters af konden worden. Maar ik geloofde, dat de Coptische Papen dit *Mophta* daar op gezet hadden, en dat het *Amun*, de Alderopperste Godheyd vertoonde, of op die, of op eene andere naam. De Voeten waren gezwachtelt in een ruymen Rok, om te bewyzen, hoe verborgen de eerste oorzaken, de beginzelen en wortels der meeste dingen waren. Zyn snelle Goddelyke invloed is met de snelle Slang in verscheyden bochten, zonder Handen, Voeten of Vleugels gedraayt, gelyk de Goddelyke invloed uyt hare eyge zelfstandigheyd werkt en bewaart, de Kloot der Wereld, om welke Oppermachtige Heerschappy te toonen haar ook de groote Ryxstaf van 't Heel-Al in de Hand past.

De drie Beelden zoo veel kleynder op dit Beeld zittende gisse ik dat de *Meziten*, of Onder-Goden van het Groot, Oneyndig uyt-en invloeyend Weezen zyn: want onder op de steen ziet men een voorstel van offerhande

aan

aan de Middelaar-Godinnen toege-eygent; bestaande in eene Korf met Me-
loenen of Pompelmoezen; een Wierooksvat of Test; twee schooven Koo-
rens, en twee Kannen Oly, of Oly en Wyn, welke door hem, die dit
Beeld heeft doen maaken, dagelyks, maandelyks, of jaarlyks aan de Prie-
sters van die Godheyd zyn tot inkoomen gestelt geweest. Door zulke giften
wierden de Middelaar-Goden tot het beweegen der Opper-Goden gebracht,
zynde alle als de bedienden van *Hemphtha*; welke over de geschapene We-
reld als opzienders by hen gestelt zyn, van dewelke zy enige hadden, als
Nephte, *Hecate*, en *Arueris*; voor de voornaamsten, en anderen veel
meer onder hen. Maar, zal iemand denken, wat straf konden zy Priesters
den Goden dreygen? Van deze dreygementen zyn 'er verscheyden, die ons
belagchelyk schynen te zyn. Ten zy gy Godheyd, dit doet, of ook an-
ders, zoo gy dit of dat niet en doet, zoo zal ik de Hemelen scheuren; de
verborgentheden van *Isis* openen, of gemeen en wereldkundig maken, het
geen in de Afgronden is opgeslooten; of ik zal het Schip *Bavis*, by den
Egyptenaars zoo genoemt, en in den Sterren-Hemel geplaatst, (van de Grie-
ken tot *Argos* Schip herdoopt) doen stuyten in zyne vaart; of ik zal de lee-
den van *Osiris* tot buyt aan *Typhon* geeven; en andere zottigheeden meer.
Dog zulks wierdt niet als met het gevaarlykste gebulder uytgedondert; ge-
lyk men by Grieken en Latynen vind, dat de booze Geesten uytgedreven
wierden met ysselyke bezwerings-dichten, en eene Egyptische stem na te
bootzen. Daar toe, schotels met ingesneeden Merkbeelden, en diergelyke
gedreeven van koper tegen een rinkelende, waar van 'er een van *Ophiti-
sche* steen te zien is, met Havikken, Ronden, Sphyngen en anders be-
werkt, aan *Osiris*, *Mophta* en *Tot* sprekende. Om de nutte Warmte, ma-
tige Vochtigheyd, en de op-en toefluyting van passe word gebeden van
den Heyligen Sluyswachter, *Tot* of *Mercurius*.

Maar, zal de Leezer denken, ik vind meer hier van de Goden en der-
zelve dienst in Egypten, als men in 't algemeen verhandelen van Beelden
had te verwachten; daar op moet ik den zelve te gemoed voeren, dat die
Magi en Priesters, de kennis van *Hieroglyphen*, of Heylige Merkbeelden,
op te stellen, die te maken en te doen maken, dezelve te verstaan en aan an-
deren uyt te leggen; dit alles te zaamen was hunlieder Godsdienst, uyt de
Natuurkunde. Men kan dit niet van malkanderen scheyden; want zy ver-
toonden gene Denkbeelden van hun innerlyk begrip, nog van de schikking
en ordre der zamenhangende en malkander bewerkende Natuur; nog van
den Mensch, of den staat, zonder die te willen vertoonen aan anderen, en
dat te doen, al te plat, (indien 'er al woorden toe waren) was niet genoeg,
om tot schrik of troost der menigte te dienen. En voor al zouden zy met die
groove opene onderwyzing noyt opgeklommen zyn tot zulken grootmaking
van zig zelve; ja zelfs, zy zouden zoo verre niet ingedrongen hebben in

52 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

de kennis van de Geheymen der Natuur. Maar nu de een ziende de beginzelen van den anderen, en die zoo verborgen en bezwachtelt, zagen een deel van hunne gedachten in die Merkbeelden, en bedachten wederom andere meerdere uitvindingen daar by; waar uyt te mets een sterke Waarheyd en Wysheyd zou gevloeyt zyn, was het Waare Licht daar by gekomen.

VIER-

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de Goddelyke Huyshoudinge en het Raadbesluit.

DE *Magi*, Egyptische *Hierophanten*, en andere Priesters, en Meesters der Merkbeelden, hebben begrepen, dat de welstand van hunlieder Vaderland de hoogste Wet was; dat die welstand zonder order van bestiering, of Regeering tot zyn grootste steunzel door den Godsdienst moest geholpen zyn. Die Godsdienst lukte zoo niet by hen, als by den Jooden of Christenen, alwaar ze aangenoomen is, als van God zelf aangekondigt, bewerkt in de Herten, en uyt de Beloften, met daar op gevolgde Vervullinge, door eene Goddelyke Menschheyd, in 't Geloof opgevoert tot de Hoogste Gelukzaligheyd.

Van de zotheyd aangedaan zynde, die aan zoo veele Volkeren gemeen is, te weten, zoo groot gevoelen te hebben van zyn eygen Land, dat men het zelve voor de geheele Wereld noemt of neemt, hebben zy Chaldaea of Egypte voor de geheele Wereld aangezien, ten minsten de rest niet veel geacht.

De Jooden spreken zoo dikwils van hunlieder *Kanaän*, de Grieken van hunlieder *Hellas*, de Latynen van 't Roomsche Ryk, de Spanjaarden van hunne Monarchy. Waarom men in de Egyptische Merkbeelden alle de gebeden ziet geschikt naar het welvaaren van dat *Mizraim*, het welk zig van den oorsprong des *Nyls*, tot de *Levant* uytstrekt met zyne aanpaalende Landen, zoo naa het Roode Meyr of Riet-en Schelfzee, als naa Paap Jans Land en Libyën. Het geen ik nut en nodig acht voor af te laten gaan, om dat men het anders dwaas zou vinden, zoo men de byzondere aanmerkingen op hunlieder Vaderland, voor 't Geheel-Al zou willen trekken. Gelyk wy vinden van den Grieken, datze den *Olymp*, den *Parnas*, en andere, maar gemeene Bergen, voor den Hemel, de woonplaats der Zanggodinnen, en andere plaatzen voor diergelyke opgevyzelde grillen wilden doen doorgaan. De andere voornoemde Volkeren hebben het zelve gebrek op andere manieren. De Hemelloop is door vlyery aan den Vorsten, van alle Hanzen voorzien. *Buziris*, *Isis*, *Astarte*, en andere zyn voor Zon en Maan, en andere teekens aanbeelden by de Egyptenaren. *Ops*, *Vesta*, *Saturnus*, *Jupiter*, en andere Koningen en hare Wyven voor Opper-Goden; *Julius Cæsar*, *Augustus*, en meer Keyzers voor Nieuwe Sterren. Deze mislag kruypt door de vlyery der Hoflyke guyten en Dichters in, en klimt, met aangewende slaverny steeds hooger, gelyk wy nu in Vrankryk zien. Hunne Vorsten te gebruyken voor Goden, hunne *Nyl* voor eene Godheyd, dat moet men den Egyptenaren en Grieken, zoo wel als Babyloniërs, ten kwaadsten niet duyden;

den; want de Vorsten maakten de Priesters, en de Priesters de Vorsten groot; zoo dat het onvermydelyk was, daar op uyt te koomen, dat zy door de Priesters vergood wierden. Maar ook door te veel zulke kunsten moest vervult worden de Voorzegging van *Hermes Trismegistus*, wien de voortzetting en order der Geheym-Priestery en Merkbeeld-Konst nagegeven word; hoewel ve ele twyffelen, of 'er dezelve wel ooyt geweest is.

O Egypten! Egypten! daar zullen in later tyden niet overschieten als verdichte sprookjens van uwe Godsdiensten, en die zullen aan uwe Nazaaten ongelooffelyk zyn; want die innerlyke kennisse, zoo wel Natuurlyke als Hiftorische, ging wech, en de vieze grillige Beelden bleeven, welker uytlegging nog making, niemand in der eerste Keyzers tyden machtig was. De al te groote veelheyd van Godekens moest ook door zig zelfs vervallen, en zy maakten dat echter tot een grondslag. Men ziet in *Plutarchus* van *Pythagoras*, dat hy zig van ieder deed verwonderen, die Priesters navolgende, met het bezwachtelen van zyn weeten en reedenen der Natuurkunde. Waarom ook alle die Godsdiensten ingestelt, Steeden of Wetten gemaakt hebben, dat duystere soort van Raadzels hebben gebruykt.

De reeden van de vermenigvuldiging der Merkbeelden, de vermeerdering der Goden, de groote uytbreyding en zwaren omslag van het Priesterdom, en 't verval van de Merkbeelden-Konst moeten wy nu doorzien.

De macht der Babylonische Vorsten blykt zelfs uyt de H. Bybel zeer groot te zyn geweest, en niet minder uyt de Heydensche Historien. Want *Nimrod* zoo machtig zynde, dat hy kon Oppermeesterlyk gebieden, zoo zwaare werken, als de Tooren en Vesten van Babel, en andere Steeden bouwen, eer de verwerring der Taalen was, heeft naar oogenschyn zyne vertrouwelingen, zyn Krygsvolk of Wachten en Hofhouding, met alles, waar van zyne dwingelandy mede wel voer, by zig gehouden; en kon die by hem bleeven te stouter beheerschen, en die by deelen van hem afgescheyden, naast en zwak waren, dwingen; waar van de zoo wyd uytgestrekte eenhoofdige Oppermacht is gekoomen.

Deze heeft Merkbeelden door zyne Priesters ingevoerd; want zy aanstonts Beelden maakten van de Zon, van de Maan, van *Belus*, van *Semiramis* Duyve, en andere zaken, uyt de natuurlyke geschaape en zienlyke Schepzels genoomen, en met de naamen der Oppervorsten en Vorstinnen benoemt. Ja dit ging zoo gemeen door, dat zelfs het Zaad der Gelovigen, als men aan *Laban* ziet, *Teraphim*, Huysgoden, of Makelaar-Goden-Beelden, hield; van welke *Rachel*, zoo lang aan *Jacob* getrouwt, nog groote voordeelen waande te kunnen trekken, dezelve haar Vader ontfal, en door een loogen behield, zonder dat men leeft, datze *Jacob* verwierp of wedergaf.

Egypten, indien het niet vroeger eene groote en eenhoofdige beheersching

is geweest, heeft ten minsten iemand voor Koning erkend, die al streng gebod, en in den naam van *Pharao*, welken zy aannaamen met de Heerschappy, bewees een rang van Koningen, lang den anderen gevolgt te hebben, als *Joseph* daar in wierdt verheerlykt enz. De macht van *Pharao*, opgewassen tot eene gansche volflage alleenheersching, (zynde de Landen, het Vee en de Menschen aan den Koning onderworpen geworden, en eygen, om de honger,) hoe groot te vooren, had ook uytgezet de macht van het Priesterdom. En hoe groot hunlieder overvloed was, blykt daar uyt, dat zy alle hunne Landen, Eygendommen en Perzoonen vry hielden, en zoo meesters bleeven van hunne bezittingen, als de Koning over het overige meester was. Welk van deze beyde groote Koningryken aangemerkt zynde, te meer is versterkt, door het groot beslag, het welk *Mozes* voor den Levysten belastte uyt de Hooge Waardigheyd van het Opperpriesterdom; want *Heli* en *Samuel* waren te gelyk opper-Rechters. Zoo groot was het by den Romeynen, dat het *Cesar* en veele andere Keyzers aan zig behielden. En zoo groot is het Opperpriesterdom nu van Rome, dat men den Paus voor den machtigsten der Prinssen van Italië kent; welke grootheyd nog mogelyk van eertyds den Hoogepriester in Egypte niet en overtreft.

Van *Hermes* vindmen, dat die naam van Buytenlanders gegeven is, aan eenen, *Adris* genaamt, met den eertytel van den *Driemaal Grooten Propheet, Priester en Filosooph*, en mogelyk nog een tweede, *Adris*, (want die naam van alle de groote Wyzen in Egypten gevoert wierd) ten tyden van *Araham*. Deze was Propheet, Koning en Filosooph. Deze hebben Pylaaren opgerecht, en op dezelve Kenmerken, Metaalscheyding, Hemel-meting en Geneeskunst met Landbouw betreffende, na de Merkbeelden van *Adris*, de eerste en tweede, gehouwen. Maar de alderuytstekendste Geheymen der Godheyd, in zyne Hieroglyphische Letteren, welke de Merkbeelden zyn, heeft hy wel uytvoerig bedacht, en doen opmaken in de verborgen Wulven en Wandén, welke onder in de beneden Tempelen gehouden wierden, afgescheyden van de oogén des volks. Van deze spreekt *Salomon*, dat die Wysheyd tracht te bekoomen, zal hooren naa de uytleggingen der Wyzen en hunlieder raadzen.

Zyn en zyner Navolgers doen is aldus nagelaaten.

Hy leerde het Geheel-Al bespiegelen, door Merkbeelden van vreemde gestalten, welke niemand zonder grooten yver en schranderheyd kon begrypen. De manier van dit schryven wierd door de Grieken, de *Heylige Dialect*, of Schryfftyl genaamt; en Voorbeelden. De Babyloniërs en Egyptenaars zyn met eene ongelooflyke scherpzinnigheyd en verstand doorgedrongen, om de wezens der Wereld te bevatten, en verre het edelste, het

het welk is het Eerste en Eeuwig Weezen der Boven-Wereld; het welk door zyn invloed en uytrolling alle de wezentlyke dingen, die in onze zinnen kunnen vallen, doet bezielt zyn, groeyen, bloeyen, voortzetten en veranderen. Zy scheenen niet genoeg te kunnen verstaan uyt de mond-leering; maar dachten zoo diep en zoo wel aan een gefchakelt, dat zy tot hunne gedachten gene woorden en hadden, waarom zy verkoozen der Heylige Merkbeelden-Schrift, en zulks deden zy in alle Weetenschappen en Kunsten; van de welke de Merkbeelden-Konst Moeder en Voedster was.

Deze plaatsten zy in de Onder-Tempelen, als of de Wanden bladeren van Boeken waren, doende zulke steenen, door het wonderlyk zamenstel van hunne Beelden, voor geheele Kunstboeken der Ziele doorgaan. Want de vreemdigheyt verrukte die genen, welke die zagen; die nochtans voor ingenoomen waren van hare voortreffelykheyd, en die de gestalte, den stand, de byvoegzels en cieraaden naogden, vonden eene verrukking in zig zelve, welke meer begreep, als de Meester hen mondeling had kunnen zeggen: want in deze hunne schoone Merkbeelden vond men de krachten, zoo wel als het weezen, om op het gemoed te werken, van dat Onstoffelyk Verstand, die Eeuwige Wysheyd, de Reeden en het Woord, het welk alles heeft geschaapen en doen zyn, en ieder deeltjen voorzien met meer als onnaspoorlyke hoedanigheeden, om zig zelve te behouden en voort te zetten. „ Maar Ach! (zeyd 'er *Aristoteles* van) hadden zulke „ Mannen ook nagelaaten, hoe men die wonderlyke verborgenste krachten „ van dit Oneyndig Weezen naaft uytvloeyende, kon naderen, om dit „ Oneyndige ons eygen te maken. Alzo zou de Hoogheyd van dit Myste- „ rie (zoo noemt hy hunlieder wetenschap) van verborgentheyd nooyt ge- „ noeg volpreezen worden”.

Maar wy weten, dat zulks den Heydensche Wyzen onmoogelyk was, welcher doorgronding wy aandachtelyk in, en doorzien kunnen, en door de genadige Openbaaring van Gods Geest ophelderen en in het net stellen, om dezelve in eene matige Wysheyd, in het Gelove, te eeren, te vreezen, en aan te bidden. Men kan echter wel denken, dat alles wat 'er voor wakere Mannen, uyt het licht der Natuure te haalen was, door hen voldaan is; want de Konst en de Merkbeelden maalden af en dachten uyt, zoo wonder diep den zamenhang der zaken; dat de Romeynen nog Grieken in de alderbloeyenste staat des Roomschen Ryks onder *Augustus*, geene Mannen uytleverden, die de Geheyme Wetenschappen, nog zelfs hunlieder Priesteren, konden ontdekken, volgens de verzeekering daar van door *Plinius*, dewelke zegt, dat *Cornelius Tacitus* ook onder de afgezonde Romeynen is geweest, om die Geheymen te gaan onderzoeken, welke door *Cambyfes* eerst overhoop zyn geworpen, gedrukt door *Alexander* en zyne Nazaaten, en om reedenen van staat by het Romeynsch Priesterdom door *Pompejus* of *Cesar* voort uytgeroeyt. De Romeynen, niet vindende aldaar hunne vol-
doc-

doening, en die vruchteloze tocht, om wakkere Mannen in Egypte te vinden, machtig of verstandig tot de uytlegging der Merkbeelden, of tot bedenking van nieuwe; deden in die tyd naar oogenschyn het zelve, het welk twee of drie der laatste Eeuwen gezien hebben; dat is, als zy Obelifken, Pyramiden of Beelden vonden, waar in door den tyd, of eenig geval, zommige Merkbeelden waren uytgegaan, flanst de Beeldhouwers, zonder eenige reeden of kennis, in de uytgesleeten of bedorven plaatzen, daar wederom in Merkbeelden, van anderen ontleent, en overgenoomen, welke nu in dezelve veroudert zynde, eene schrikkelyke en verwarde duysterheyd moeten geven. Gelyk, of iemand niet konnende lezen, in een brief drie of vier plaatzen, die uytgewischt waren, met regels uyt andere vreemde brieven, vulde.

Het begrip der Natuurkunde geenzins van buyten te haalen, moest dan door Denkbeelden bevat worden, en dwong de verstanden uyt de werken der Natuur tot de Scheppende, als de eerste oorzaak, op te klimmen; waar in zy al een zeer schoone gang maakten, gelyk uyt hunne Merkbeelden te zien is; maar echter niet op het rechte pad kwaamen, dewyl de instorting van Gods Geest, en het Zaligmakend Geloof hen was ontbreekende.

Waarom ik daar van het begin meen te moeten maken, om naar der Joden en Christenen stelling, uyt Gods H. Woord, eene *Goddelyke Huys-houding* te vertoonen. Dog, eer ik daar toe treede, zal ik nog iets van de orde der behandelingen, gehouden by de Meesters en Priesters der Heydensche Verborgentheden, doen voorgaan.

De Egyptenaaren, volgende den aart van 't Heel-Al, en 't werk van alle de Goden, hebben van de kennisse, die zoo verborgen in de zaaken zitten, Beelden gemaakt, gelyk de Natuur in de verborgen reeden en in de uysterlyke gedaantens vertoont, en de Goden de waarheyd der Denkbeelden door openbaare gedaantens uytleggen. Als zy nu meenden, dat de wezens boven hen zig verheugden in de gelykenis der dingen onder hen; en zy zelve wenschten van alle de gunsten der Goden gevoelen te ontfangen, zoo offerden en maakten zy alles volgens hunlieder beste begrip en vermoogen, overeenkomende met die Goden. Zy hadden hier eene reeden voor, daar in bestaande; dat het gehele opstel van die overgroote omslag der Wereld, zonder die lust der Goden had moeten achter blyven, dewyl der Goden geluk daar door niet kon vergroot worden, als zynde zonder verandering in volmaaktheyd; en het hen nochtans geluft had, dit Geheel-Al te vormen, dat te bewaaken en te bewaaren; waar van zy niets trokken, als het geen aan henlieden gelykvormig geoffert, gemaakt en gezegt wierd. Gelyk zy in alle hunne verborgen Merkbeelden zulke overeenkomende hoedanigheeden maken en leeren. Zy laten de woorden achter, en doen ons den zin ontfangen. Gelyk als zy leem of een aarde klomp toonen in hunne Merkbeelden, zoo mag men die neemen voor de stof van levenbarende

H

kracht,

kracht, in de zaaken als eene grondslag gezet, en voornaame oorzaak der voortzetting. Dewyl een Opper-God, ondeylbaar, ongemaakt, geheel uyt zig zelve, of in zig zelve, onstoffelyk boven alle stoffen is, zoo hebben zy die uytgebeeld, zittende op eene *Lothus* of Meerbladen struyk, om te beteekenen, dat die God boven al het leem of stof is, als eene macht, die door zynen geest daar in heerscht. De Blaaden, de geslooten Blom en Appel van de *Lothus*, zyn alle rond, betekenende de rondom doorwerkende kracht van zyn zin in het Geschapene over al dezelve zynde. God bestaat, boven deze doening, uyt en in zig zelve, Heylig en eerbiediglyk te vreezen, en in zig zelve berustende. Waaron zy denzelven God verbeelden als Stuurman van een Schip, om te doen zien, dat hy is de Beheerscher der Wereld; want al is de Stuurman van het Roer en Schip afgescheyden, echter in een zeer licht oogenblik, beweegt en stiert hy dit Schip naar zyn wil, en zoo als hy het Roer heeft vastgesteld. Maar dit Weezen met vreeze aanbeddende, neemen zy den oppersten Middelaar, de Zon, van welke alle Hemels-teekenen, met de beweging van 't Heel-Al worden bezielt, en wiens krachten over al invloeyen. Deze doenze door den Havik verbeelden, en zetten daar andere groote Merkbeelden by; en neemen veelvoudige machten, naar de verscheydenheyd der uyt te voeren zaaken daar by, om, door die menigte der Goden, eenen God in te voeren, en om te toonen, door al de by een gehaalde krachten, dat 'er eene Gods kracht overal by is.

Zie daar een verhaal van hun Heydensch Denkbeeld, verre opgehaalt uyt het Natuurlyk Licht. En dit zal ons in de Merkbeelden zoo voorkoomen.

Maar wy zullen echter een begin maken met onze *Goddelyke Huyshouding*.

GODDELYKE HUYSHOUDING

Is een Kunstwoord, door het welk de Christenen beteekenen, hun eerste Denkbeeld voor de Schepping; en hoe de Godheyd voor alle Eeuwen de Wereld zag in zyn binnenste, regelde de paalen en 't lot van alles, en stelde vast alle de gebeurde en geopenbaarde voorvallen, van zyne Uytverkoore Kerk, met de Zeegepraal van haren Bruydegom, zynen Zoon, zelfs God, met alle de Wonderen en Genade, die door den Heyligen Geest, meede zelfs God, in en op die gelukzalige Geesten geopenbaart en bewerkt zyn. Van welk alles men beeter denken als spreken kan; zoo men het Ryk Gods in zyne Ziel gevoelt.

De geopenbaarde Waarheeden van de Oneyndige Godheyd, naar ons krank bezef, zullende voorstellen door Merkbeelden; die alle zyn van eene zodanige hooge verhevendheyd, dat men bevinden zal, in iets van dezelve te verbeelden, het eenvoudigste het beste te zyn. Vuurig te bidden om de Zalig-

ligmaakende kennis, met een reyn Hert daar op te denken, zuynig en met diepe eerbied daar van te spreken, is nader als met opgesmukte Reedenvoering, Denkbeelden tot angels te zaajen in slechte verstanden. Hoe zulk verhoog praalryker word opgevyzelt, hoe grover het neêrploft. Zonder Denkbeelden daar van kan men geen Merkbeelden maken, zonder Merkbeelden blyftmen aan anderen onverstaaubar; en wederom, met Beelden te vormen, raakt men hoe langs hoe meer van 't Weezen Gods af; de diepte der Verborgentheyd word vermeerdert door zulken, welken begrypen willen 't geen begrepen konnende worden, zou ophouden te zyn het geen het is.

A. Men ziet hier twee Gordynen opgeschooven; door twee *Seraphims*, welke doen zien een ontoegankelyk Licht, in wiens ronde (van Gods eygen Zelfstandigheyd) tintelt boven de snelste punt van eene Diamant, het Eeuwige alziende en bestierende Oog, het welk van alle, en voor alle Eeuwigheden is geweest, eene Driehoeks-straal uyt-en invloed van God den Vader, God den Zoon, en God den Heyligen Geest. Zynde omzet met de pronknaam, welke God voor zig had uytverkoren; gewoonlyk geleezen JEHOVA, na het voleynden van het werk der Schepping; door welk woord, gelyk door JAH, benaamt word de Zelfstandige, Zelfweezende, en van zig zelve zynde voor alle Eeuwen. Gelyk God, aan *Mozes*, zynen Gezant, tot de Kinderen Israëls, beval te zeggen: IK ZAL ZYN *heeft my tot u gezonden*. Deze Letters van יהוה vervullen het rond, het welk de Driehoek, zynde de Goddelyke Raad, met dewelke de Wereldschepping, zyn Val, Redding, en de Eeuwige Gelukzaligheyd der Uytverkoorenen, voor den Tyd is beslooten, die is, zal zyn en blyven voor en na alle Tyden. Waarom het staat voor eenen

B. *Terminus* of Tydpaal, op welke leggen de staalen Hamer en diamante Spykers, welke onder aan heeft opgeslooten de Tyd, zynde een Oud grys Mansbeeld met eene vleugel van een Vledermuys voor de Nacht, en eene van eenen Arend voor den Dag; de aanstaande kringen der Eeuwen, voor de Eerste en voor de Tweede Wereld, zyn om zyn lyf geslooten als Slangen, welke hare staarten styf in haren bek houden, terwyl de Zeyffen van den Ouden Gryzaard, buyten weêrwerk blyft; want de Tyd kan niet voortvliegen, zonder getallen, en ze kan in de Eeuwigheid niet reekenen. De Zeyffen kan ook niets uytvoeren, wyl de bederving, verandering en uytspuyting buyten den Tyd niet en valt. De tēere Wolkdeeltjens, die men om en by de Letters in de glans der Goddelyke Driehoek ziet, zyn onzichtbaare menigte van Chooren, Engelen, en Aarts-Engelen, in dit Goddelyk Weezen, als zyn Heyr, bloeyende in 't juychen van haar eeuwig Hallelujah.

Dit word wederom alles met nieuwe Heerlykheden en praal van Sterren tot drie, vier, en meer Hemelen uytgestrekt.

C. In deze zietmen de Goddelyke Wysheyd, welke was met God en by God, zelfs voor dat 'er iets was. Deze is zonder Degen of Zwaard, zonder Wapenrusting of Schermkleed, en echter sterker als alles. De Zon, Maan, Sterren, Donder, Blixem, Aarde, Zee en Afgrond, met alle hare Heyren moeten zich gereed houden, om geduurig God te looven en voor de zyne te sryden; want zy was voor alle begin, en heerscht na alle Eeuwen. Eene Duyve, het Merkbeeld van den Heyligen Geest, spreyd hare Heerlykheyd over den staalen Helm, welke de uytvoering der Wysheyd, volgens de Eeuwige Voorbeschikking staft. Een driedubbeld Kleed bedekt hare Leedemaaten: een Spierwit Onderkleed van eeuwige Zuyverheyd, Vreede en Genade; een Middelkleed van Hemelsblauw, voor de Onderhouding, Troost en Verkwikking, voor Gods Schepzelen en den Uytverkoorenen; en een schoon Purperrood van Heerlykheyd, macht en ontzachelykheyd. In de Rechterhand zietmen het Lam Gods met de Wysheyd des Heeren, door Zeven Zegelen geslooten, maar door het zelve aan den Mensch geopenbaart, staande aan de Rechterhand Gods; en in de andere Hand ziet men eene Ryxstaf, op welke het Geheel-Al, door de Zonne van Gods Gerechtigheyden Wysheyd bestraalt, is pralende met een Kristalyne Schild, op het welk men de Kop van *Medusa* schynt te zien, zynde hier dat zelve niet, maar eene verbeelding van een Vrouwenkop, zoo als men de Slang neemt tot verbeelder van den Verzoeker, om den Boom der Kennisse des Goeds en Kwaads. Waarom de Duyvel, om te lichter te verleyden, met eene Vrouwe Trony, en de Loosheyd met een Slangenlyf is vertoon; gewisselyk ook naar den styl der Merkbeelden. Zoodanig is hier op dit flikkerend en tintelend schild, waar door de Goddelykheyd overal kan doorstraalen, bewerkt en gestelt tot zeegepraal der Goddelyke Wysheyd, het Hoofd van het Heyr, dat tegen die Wysheyd aangespannen is geweest, en ter Eeuwiger Afgrond gedoemt, en daar na op de verleyding der eerste Menschen, heeft toegelegd, en is door de Goddelyke Wysheyd, Mensch zynde geworden, en, zoo belooft, voor de tweede maal overwonnen, strekkende met die Kop en de Slangen voor eene dobbele zeegepraal om ook te verbryzelen die gene, de welke tegen deze Wysheyd opstaan. Zy was voor alle Eeuwen, en staat daarom op eene vierkante Hoeksteen, op dewelke twee kanten met de Slangen-kring, toonen dat ze in den Tyd zyn, en twee anderen vlak en effen blyvende, welke zyn vier:

1. De Tyd *van de Wet en onder de Wet.*
2. De stand voor de Tyden.
3. De Tyd der Menschwordinge.
4. De stand na de Tyden.

Het

Het Aangezicht der Goddelyke Wysheyd buyten den Tyd blyft onveranderlyk, en daarom jong en zedig schoon.

D. Daar tegen over ziet men de Goddelyke Wil, heerlyk schoon en blinkende van Aangezicht, met Lauw'ren van overwinning op haar Hoofd. Deze is met Vleugelen van snelle beweging, en uytvoering voorzien, schryvende met de Rechterhand de Naamen van zyne te vooren Verordineerde Uytverkoorenen onder de blinkende Sterren; met welk heerlyk cieraad de Ouderlingen pralen om den Throon Gods, dezelve ter eeuwiger Heerlykheyd inwydende. Men ziet haar in de andere Hand voeren een Zeegeftandaard, op de welke Gods eygen Tegenwoordigheyd tuffchen de Cherubim op de Arke des Verbonds gefelt, en boven dezelve, de in een geflagen Handen, van Chrifthus met zyne Bruyd. De verwe van haar Kleed is vuurig rood, alles verteerende, wat zig tegen die Wil durft aankanten; maar de Voeten zyn bedekt, om dat niemand van te vooren kan begrypen, de Weegen, door welke de Wille Gods begint en voortgaat tot haar eynde. Men ziet een opengerold Boek, naar de Joodsche Wetboeken gevormt, in het welk men ziet voor de Hebreën een א, *Aleph*, en ת, *Thau*, en voor de aangewonne en tot den Heyland toegebrachte Heydenen op de Grieksche manier het zelve met een Α, *Alpha*, en Ω, *Omega*; welke *Aleph* en *Thau* gelyk de *Alpha* en *Omega*, bewyzen dat God, gelyk zyn Wil, is het begin en eynde van alles. Het *Pedestel*, of Voetftuk, waar op de Wil ftaat, moet even eens zyn, als dat van de Wysheyd.

E. Het behaagde aan het Goddelyk Raadbesluit te zeggen: *Laat ons Menschen maken.* En volgens het Eeuwig besluit, voerde God zyn Besluit uyt, en fchiep den Mensch naar zyn Evenbeeld; blazende van zyn Eeuwige Adem, als een deeltje Goddelyks van reeden en begrip in zyn Schepzel, van dat Leem of Aarde gemaakt, welk woord, de stof, zoo even aangeroert, ook beteekent by de Latynen *Materia*. Men ziet den Man gefchapen leggen, met behaaglyke verwondering aanzierende zyne Vrouw, het bekoorlykste Schepzel boven alle andere in de uysterlyke gedaante. Beyde dankenze aanbiddende hunnen Schepper, die als een begin van dat beheerschend geflacht over den Aardbodem, met den Ryxftaf over haar onder en tuffchen zyne Armen leggen, als deszelfs beheerscher onder God, van welken Tyd de *Theocratie* (Gods-regeering) begint, beyde bestraalt door een Goddelyk weeten in eenen ftaat van eenvoudigheyd; waarom men op ieders Borst de Gerechtigheyd des Heeren, als een Zon, ziet uytblinken. Maar vervallende helaas! door de ongehoorzaamheyd op de verleyding van

F. De *Slang* in Edens Lufthof, welke Slang de vrucht van den verboden Boom in den bek houd; door welke te eeten, 't verderf en de Dood

de Goddelyke bouw der Menschen inkroop. Welke zoo wel als de Zonde, waar van zy het loon waren, door eenen Mensch in de Wereld kwam, overgaande van dien Eersten Aartsvader tot alle Menschen, zyne afzetzels. Welk kwaad van Adam gevolgt, en voor begreepen voor zyne Nazaten, hem had overstelpt; aangezien hy en Eva, in een slag, buyten alle praal, gemak en weelde uytgeworpen wierden, zoo verre van dezen Goddelyken Planthof, tot in een Land, het welk vervloekt was, en kennis kreegen van hunlieder slechten staat, ten zy hen tot troost was gekoomen

G. Een *Troost-Engel*, die als een *Cherub* de zwarte gordynen van Gods afzyn opschooft, latende zien den Leeuw uyt *Juda*, die de Slang zyn kop vermorzelt. Deze Engel is zelfs eenigzins overschaduwet, en vry gedekt met donkere veelverwige stoffe, om de twyffelachtige duysterheyd der Voorzeggingen te vertoonen, met eene Harp op de zyde, van den Koninglyken Propheet *David*, uytsteeken; welke hier zoo word verbeeld, maar anders wel rykelyker ons zal voorkoomen, daar de Prophetie zelf behandelt word. De heerlykste der Vervullingen, wyl alle de voorgaande beloften aan 't Volk Gods, meer aardfch en ligchamelyk zyn, dan geestelyk, en meer ten aanzien van hare Voorbeelding waardig zyn, als tegen het verderfelyk bezit.

H. Dat was de Verkondiging van het *H. Euangelium*, het welk is het Nieuwste Verbond, verre boven de Regenboog, die men ziet, de Wolk-en Vuur-Colom en alle andere wonderteekenen uytsteekende. Deze Engel, *Gabriël*, vrolyk en met eene witte Lelytak van blyde boodfchap in zyne Rechterhand, spreyd zyne andere Hand uyt om de grootheyd van het Ryk van den Messias te voorzeggen. De Sterre, zoo wel als de Engele-schaare waren de Wegwyzers, de eene der onnozele en geringe Herders, en de andere van Wyzen en Vorsten. Deze Engel schuyft verder de gordyne der duysterheyd wech, en brengt voor, de zamenstel eertyds voorzien van de Vier Euangelisten, *Mattheus*, *Marcus*, *Lucas*, *Johannes*; door den Engel, den Leeuw, den Os, en den Arend, welke alle met overeenstemmende waarheyd, het Heyl van Gods Volk door *Christus* Menschwording, Lyden en Opftanding beschreeven hebben nagelaten.

Dit is in de stralen van glans, die voor God heen gaande koolen vuurs ontsteeken, uyt de duysternisse, die God rondom hem heeft gezet als Tenten, en uyt de donkerheyd, die onder zyne Voeten is. De Engel van de verkondiging des Euangeliums is nog eenigzins gedekt met een doorschynend kleed; om dat 'er nog al deelen tot Koning *Jezus* Ryk behoorende, onvervult en twyffelachtig overblyven.

I. Het *Lam Gods*, dat de zonden der Wereld is wechneemende, komt tuf-

tusschen Eva en Adam in, om dat Christus Jezus was het *Zaad der Vrouwe*, het welk de kop van de Slange zou vermorsfelen, hoe zeer hy dat Zaad in de verzenen zocht te byten. Daarom draagt het Onnozel Lam zyne zeegenpraalende Standaard, waar in op eene Purpere grond, zynde zyn Dierbaar Bloed, de Gulde naam van *Christus*, in de voorste Letteren, als die by den Grieken zyn uytgedrukt, brallen, zynde X en P met een Merkbeeld van het Kruys, aan het welk hy lydende heeft overwonnen. Dit Lam is de wereld tot Gelukzaligheyd en Heyl verscheenen, na dat veele Jaaren door het Volk Gods waren doorgebracht, onder den last van de Wet, waar van een Hoofddeel staat in twee Tafelen van *Mozes*, en onder de gebooden van Aangezicht tot Aangezicht, van God aan zyne Liefelingen geopenbaart, en bevoolen, zoo voor als na de Zundvloed. Tusschen deze tyden hebben alle Aarts-en Voorvaders den Zaligmaker verwacht; telkens meenende, dat dan deze, dan gene, de *Schilo* wezen zoude; maar buyten de door Gods Geest aangedaane Heyligen; verwachtte niemand zulken Verlosser uyt eene nederige en geringe Dochter, aan een gering Man ondertrouwt. Ja *Maria* zelve, toen haar de Geest Gods overfchaduwde, en lang daar na, bleef twyffelachtig, *bewarende alles* wat haar geopenbaart, gezegt wierd, en voorkwam, *in haar herte*. En zoo verre had de Geest Gods nochtans alles voorzegt, tot de plaats, staat, en stonde, waar op de Godheyd de Menschelyke Natuur aannam, de Wet vervulde, en die in hem en door hem wech nam, met die gene, dewelke de macht der Wet hadde. Welk Lam zoo Wonderbaarlyk Heerlyk zal verschynen, ingaande in zyn Eeuwige Heerlykheyd, na zyn gehouden Rechtigdag en Oordeel, als hy nederig is ingekoomen in de Wereld om te lyden.

K. Het Volk had wel, om hare dwalingen, veel geleeden, maar het was tusschen beyden ook Wonderlyk, Verschrikkelyk, Machtig, Prachtig, en Ontzachelyk geweest. Zy hadden nog geheugenis van hare Wonderen door de Rode Zee onder *Mozes*; van de Schrik dieze alom brachten onder *Jozua*, van de Macht onder *David*, van de Pracht onder *Salomon*, en van de Ontzachelykheyd onder de andere Vorsten. En konden zig niet verbeelden, dat hunlieder Verlosser in zulke Nederigheyd zou koomen. *De Vaders voor en onder de Wet* ziet men vertoon onder de beeltenis van eene sterke Vrouw, die een gebrooke Hert van berouw over hare overtredingen in de Linkerhand houd, en in de Rechter een brandend Hert tot God, gelyk de Heylige Aartsvaders hebben gehad; deze beyde strektze om hoog tot de Godheyd, die haar Prophetisch verschynt, als een God en een Drie-eenig God, wiens straalen zy mag bespiegelen. Zy is met Yzerverwige Kleederen behangen, die grof zyn, en haren vervallen staat vertoon, met bloote Been, als die door de Woestyne en naar *Babel* heeft moeten gaan. Het jok, voor het verschynen van haren beloofden Verlosser, legt nog wel
op

64 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

op hare schouderen, maar 't is gebrooken. Men ziet op haar Voorhoofd de Myter van het Priesterdom, het welk met grooten omflag in den Tabernakel, en met ongemeene Heerlykheyd in den Tempel bezig was. Haar jok is echter zwaar geweeft, zynde gekeetend aan een Wasch-vat, en aan een Wierook-vat, om te bewyzen, hoe veele badingen, zuuyveringen en wafschingen, en ook hoe veele Reukoffers zy uythouden moest. Het Priesterlyk Keelmes legt 'er by, tot een vertoog van die zwaare offeren van zo veele soorten, tot dewelke zy verbonden was, nu met het eene offer van haren Zaligmaker eens vooral voldaan. Deze Godsdienst, door de Geboden des Eeuwigen Wetgevers heerlyk geworden, verwacht echter met uytgestrekte Armen den Verlosser van het jok der Wet, wienze ziet, met de oogen des Geloofs.

L. *De Maagd, de Boven-Natuurlyke Godsdienst*, is een Nieuw Schepzel, het welk toont, dat het Ryke Gods steeds begint in onze Zielen; en is hier by verbeeld, terwyl zy de onverdiende Genade gevoelt van hare Voorberoeping, en Voor-uytkiezing ter Eeuwige Gelukzaligheyd. Waaron zy eene tintelende Kroon van flikkerende sterren om haar Hoofd heeft. Zy is anders eenvoudig gekapt, haatende de wufte pracht. Zy draagt hare Ooren bloot, wylze haar geloof uyt het gehoor heeft, en opwaarts in de aanmerkingen der Oneyndige Goddelyke Genade opgetoogen, toont zy, datze haar van al het Aardsche verheft door Vleugelen, welke zy aan hare Schouderen draagt. Zy heeft het merk van *Christus* in hare Hand, biddende om de geduurige bystand van haren Zaligmaker. Men ziet op hare Schouderen geene Leeuwen of Dolphynen, om te Land of te Water verschrikkelyk te zyn, maar vrolyke en juychende Engelen-Hoofden, die met dobbele Vlerken wederzyds zig dekken, tegen den aanval van den briefschende Leeuw, die rondom haar gaat. Haar Borststuk is dat van een standvastig Geloof en Gerechtigheyd, de Lendenen omgord hebbende met Waarheyd, de Voeten geschoeyt met bereydwillichheyd van het Euangelium des Vredes, met het Zwaard des Geestes, het welk is Gods Woord. Zoo heeft zy de geheele Wapenrustinge Gods. Anders is zy niet rykelyk gekleed, om dat de Erfgenamen des Koningryks uyt den minderen voor God zyn uytverkoo- ren, echter zynze lang en wit, reyn gewasschen zynde in de Bloedstroom- en van haren Verlosser, dewelke hy belooft heeft den geen- en, die hem liefhebben. Ook wilze niet ryk zyn, want zy acht maar te hebben, 't geen- ze nuttelyk heeft wechgeschonken aan de behoefstige Broeders en Zusters, voor welken zy nog uytstort een rykelyke Hoorn van Overvloed, van Geld, Kleederen, Kost en Drank, Rantzoenen voor Gevangens, Troost, Waaken, Bidden, Bystand en verkwikking der Zieken; men ziet de rykelyke Aalmoessen en verbrooken Boejens, met de Beekers voor Drank, en de Waterglaazen voor Geneesdranken, de Granen voor Brood, en Stof voor Klee-
de-

deren als de Merkbeelden zyn. Haar Rechter arm steunt op de Hope, die niet en beschaamt, welke door een Plegt-Anker is aangewezen, het gewoon teeken van de Hope; welke gehecht is aan het Kruys van Christus, in wiens Lyden en Verdiensten hare Gelukzaligheyd bestaat, niet in hare Werken, uyt welke zy nochtans onvermoeyt haar Geloof doet zien.

Dit Goddelyk Raadbesluit, dit Goddelyk Huysgezin en deze Huyshouding, welke voor alle Eeuwen hebben bestaan, moetmen zoo het mogelyk is, spaaren en te eerbiedig ontzien, om 'er Beelden van te maken; maar zoo men de *Poëtische* of Dichtkundige styl der Propheten in Merkbeelden wil volgen, zoo is 'er al groot beslag van te maken; hoewel van de Eeuwigheden voor de Schepping niet wel iets kan uytgevonden worden, waar in eene Godeberaamelyke, en wel over een koomende beeltenis gezien word. Want wy hebben de stoffelyke en verbeeldelyke dingen niet, voor dat by ons de geschapene Wereld is begrepen. Zon, Maan, Sterren, Straalen, Donder, Blixem, Afgrond, de Mensch, de Dieren en Vogelen, behooren alle tot de geschaapene Wereld: en de Geestelyke Machten, zyn volgens de H. Schrift de Engelen, Aarts-Engelen, Cherubim, Seraphin, Chooren, Hemelsche Heyschaaren. Maar diergelyke, als *Dæmones* en *Heroës*, *Nymphæ*, *Dii Averrunci*, enz. zyn voor een groot gedeelte spruyten van dweeperyen, droomen of bedriegeryen der Cabbalisten.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

V Y F D E H O O F D S T U K .

Van de Voorbeschikking en het Noodlot.

DE Merkbeelden-Konst en Weetenſchap is in hare doorsnuffeling en eerste onderzoek gegrond op het doordringen van het Menſchelyk verſtand, tot de oorzaaken en beginzelen van alles, wat in 't Geheel-Al voor oogen komt, en de zaamenſchakeling, die het zelve tuſſchen de zaaken en oorzaaken maken kan.

Zy is ten aanzien van haar aldereerste werk *Phyſiſch*, of Natuurkundig, waar van de luſt omze te kennen *Philoſophie*, of Wysbegeerte is genaamt.

Voortgaande en kennende, word deze Konst aangelegt, om het volk tot nut en dienſt te zyn; het welk uyt die kennis kan vloeyen, in Landbouw, Aankweeking van gemak en voordeel aanbrengeude Beesten, Vogelē, Viſſchen enz.

In het cieren en behaaglyk maken, door Bloemen, Hoven, Hofbouw, Scheepsbouw, en 't beſtier der zelve; zynde alzoo *Oeconomifch*, ten dienſte en tot vermaak der Huyshoudingen.

Maar dan hooger tredende word de Merkbeelden-Konst en hare Wetenschap, Staatkundig, dienende tot ſterkte, verzeekering, en voorzorg der behoeften, welke tot onderhoud des volks van nooden zyn; ja zy kan een onafhankelyke macht uyt hare waarneemingen doen opkoomen. Gelyk tot voorbeeld dient, *Pharao*, welke door *Jozeph*, die de Dorre Jaaren, uyt de Merkbeelden, des Drooms voorzien hadde, wierd een ongebonden Heerſcher, en eygenaar der ligchaamen zyner onderdanen, en derzelve bezittingen in Egypte; welke al het hunne, nevens zig zelve aan *Pharao* overgaven. Of tot affchrik der boozen, oproerigen en wederſpannigen, die van *Germanicus*, en anderen te vooren, door *Eclipsen*, Zon-of Maan-tanningen, of andere Natuurlyke Wiſkunſtige veranderingen tot hun plicht gebracht zyn. En zoo voorts.

Waar door die Kunſtenaars en Weeters in aanzien aangroeyden, en met machtige aanſpannende, ligt de grootſte wierden; want het verſtand en de macht, kan ligt de menigte en 't onverſtand, zonder raad en oordeel, overmeesteren.

De menigte was zoo bot niet, datze ganſch niet begreep; want op iets dat niets en begrypt, kan ook het verſtand en de ſchranderheyd niet veel werken. Neen maar men begreep, dat de Zon, de Maan, en Sterren, dienſt deden, door haren getemperden invloed; en men zag verzengen, verſchrooken en verdorren, 't geen van al te vinnige Zon geraakt wierd.

Men zag verflensfen 't geen te veel nat ontving ; het wel en kwalyk vaaren , door de Winden ; het niet of fchaadelyk opzwellen door Stroomen of Zee- golven , en de daar uyt volgende Overvloed of Honger.

Zoo leerde de Buyk het Hoofd buygen. Wyl nu de menigte dit kleyn getal fchrandere en doorgedronge geeften zag zonder te miffen den Hemels- loop voorzeggende , en wonderlyke eygenfchappen van Kruyden , Beeften en anders weeten , en eene Taal gebruyken van Merkbeelden , waar in ze zoo diep zagen , als in eenen Slypsteen , of volgens ons zeggen , als een Os in den Bybel ; zoo gaven zy zig zelven over , tot een gehoor dat onderdanig was. Welk met de Natuurlyke luft der Menfchen , om boven anderen uyt te fteeken , bewerkte voornamentlyk de geduurige aanwasch van doordringend weeten ; en om dat uyt te voeren , was een geduurige werkzaame oeffening en inspanning van nooden ; welke de meesters kreegen , en zelfs gefladig nog grooter deden worden.

Want de eerften en beruchtften , leefden in eene voorbeeldelyke tucht , omtrent het onthouden van de byflaaps-vermaakelykheden , ende , de daar by uytfchietende dertelheeden , van veel en fterk eeten , van fterke Wynen , en veel drinken ; ja zy maakten die onthoudingen tot eene *Wet* , voor den in te wyen Leerlingen , om dat zy 't bekwaam breyn in henlieden zouden vermeerderen. Zout , Vleefch , Wyn , ja zelfs het Water van de Nyl , als te voedzaam , weygerden zy , niet als Indifche Kers , *Nasturtium* , of *Helleborus* nuttigende. Zulke ftrengheyd , die door de gewoonte niet laftig was , moogelyk ook in de fchriften , en 't loftuyten der Leerlingen , wel wat breeder , als naar waarheyd , uytgemeeten , kon niet nalaaten de achting in het volk te doen fteygeren. Want zoo als ons van de Babyloniers , Meeden en Perzen blykt , zynze vry groove Zuypers geweest. En dewyl hunlieder Vorften zoo flempten , heeft het Volk , elk naar vermoogen ook zoo gedaan , de Feniciers door de Koophandel van over Zee tot weelde gedient , zullen als de Egyptenaars , tot alle welluften zyn gereed geweest. Ons blykt de dertelheyd der Volkeren om en in Palestina ; weynig verbeterd door Gods Wetten. Gelyk ook wy , en ook andere Europeers , zeeker door het Zaligmaakend Geloof , wel in weeten , gaauwer , maar tegen de oude gebreeken , weynig vroomer geworden zyn.

Door dit aanzien van ftrenghe tucht en eerbaar leeven , gevoegt by het groote weeten , het welk zy dagelyks door gewoonte van haar diep denken vermeerderden , en die Merkbeelden , die zy dagelyksch fynder maakten , kwam de Weetenfchap niet alleen Godsdienftig , maar zelfs *Theologifch* , of God-kundig te worden. Maar 't en liep ook zoo hoog niet , of het Heylig bedrog fpeelde zyn Rol , op eene manier , die by na aller Menfchen Denkbeelden heeft ingenoomen.

Om hunne Godsdienftigheyd tot welftand der Volkbeheerfching te doen dienen , vondmen krachten in den Hemel , om de Deugden hier naamaals te

loonen, met die, welke voorbeeldelyk wel deden, te vergoeden; waar tegen van den Afgrond wierd uytgevonden een getal Godheeden, dat allerley kwaad hier kon toevoegen, en den booswichten, na de Dood, verduyvelen.

De zeegen op de onderneemingen, of de ramp op de uytkomst, wierd van deze Opper-of Onder-Goden bewerkt. Die onzekerheyd is in den Menschen een alderonverdragelykste zaak. Wyl dan elk om het yverigste daar op uyt was, om den uytflag van zyne voorneemens te vooren te weten, gelyk men aan *Saul* ziet; wierden de Godspraaken uytgevonden, met duyzend looze strecken.

Moogelyk om dat de Heydenen, eene zoo groote en eene zoo verwonderlyke Godspraak zagen onder den Jooden; het beweegen, of staan, van het Volk Gods by dag of by nacht, door de Wolk-of Vuur-Kolom, en het Raadvragen aan den *Urim* en *Thummim*. Mogelyk hebben die gaauwers onder de Heydenen al vroeger Godspraaken werksellig gemaakt, waar van hier na breeder.

Het Loon van de Deugd, en de Straf van de Godloosheyd, en de Vrees die daar uyt ontstond, en door de Priesters wierdt vermeerderd, maaken de Vette Offers, van dewelke de Priesters ryk en weelderig wierden.

De Vorsten zagen zulks aan, en wierden zelfs na hunlieder dood Goden; gelyk zy aan hunlieder Vaders en Voorvaders deden offeren en raadvragen, dus deden hunne Zoons aan Hen. Ja men wachte niet tot de Dood. *Belus*, *Memnon*, en anderen viel dit al by hun leeven te beurt; en de Raad van Romen was al in den beginne zoo slaafsch, datze de naam *Julius* gaven aan de Maand, op welke *Caesar* was gebooren; hem God en *Jupiter* noemende, hem ter eere een Tempel stichtende, en *Marcus Antonius* tot zynen Priester verkiezende. Waar toe mogelyk hielp, dat de Oppermacht over de Krygslegioenen in derzelve hand was, door dewelke het Opperpriesterdom bedient wierd. Want *Caesar* was Eeuwighduurend Vry-opper-gezachvoerder, en Opperpriester, *Dictator Perpetuus*, en *Pontifex Maximus*.

De Raadvragers, de vertwyffelden, en bevreesden, antwoord van der Priesters ontfangende, zouden, als de antwoorden met de zaken niet over een kwamen, den ontzagchelyken staat der Priesters over hoop geworpen hebben; maar om zig zelve tegen zulke stormen te beveyligen, vonden zy het *Noodlot* uyt.

De Merkbeelden der inwoonders van Asia en Africa, der Babyloniers of Egyptenaars zyn hier in zoo zonderling breed niet bekend, als dat men vind, eene Slang met de staart in de Bek, welk een keeten tusschen de staart en de Bek sloot, gevat van *Osiris* en *Typhon*; boven de Slang stond een stip met eenige straa-len voor *Ichton*; of het eerste Denkbeeld van het Goddelyk Opperste Weezen. Het geen by die Volkeren dus wierd uytgelegd.

Dat de Eeuwige Godheyd, of *Ichton*, de stoffe van alles, in verwarring

houdende, en doorstraalende nochtans alles door zyne Geesten, moest op zyn wil baaren, het welk was, zyne oneyndige kracht uytrollen, en doen door alle de verwarde stoffe heen boren; en dat *Ichton*, van het scheppen van het Heel-Al, eerst eene schets ontwierp, die van hem koomende, niet anders en kon zyn als Goed; dewyl dit alles in die *Ichton* was bevat geweest, die zelfs goed was. Want hy was en moest Eeuwig zyn. Zoodanig zag *Ichton* het ook alles aan, dat is, ten aanzien van hem goed. Wanneer hy dat goed gezien had, volgde het opmaaken van die schets; want verandering en kon 'er niet in vallen, dewyl *Ichton*, de eerste oorzaak, goed was, en geene andere, of tegenstrydige buyten hem kon zyn. De schets wierd aldus het Voorbeschikte of de Voorbeschikking; want het werken, en het bewerkte was in *Ichton* het zelve, bleef met hem, en was in hem. Waarom dan in de schets gene verandering vallende, ook noodzaakelyk het uytgewerkte zoo moest volgen. Waar door alle geschaapen dingen, ja Goden en Menschen hun Noodlot kreegen. Het welk zy beschreeven; een onvermydelyk goed of kwaad, daar toe zy de middelen eerst volgens 't gezicht der schets aangelegt hadden, die het ontvingen.

Zoo dan is *Ichton* dat ondeylbaar stip, voor Opper-God met zyne stralen getoont van en aan wien de Eeuwigheyd komt, in welkers tydbepalingen het goed en kwaad Lot, geluk of ongeluk; van ieder door de goede of kwade Godheeden wierd uytgedeeld. Zynde *Osiris* of *Typhon*.

Welke beyde Goden, aan de Landen, Steeden, Vorsten, ja byzondere Menschen, voorbesteede, Bescherm-of Bestook-Engelen; goede of kwade *Dæmones*, welwetende machten, welke uytvoerden 't geen die *Osiris* of *Typhon*, tot voldoening van het Noodlot, op ieders Voorbeschik hadden vast en onwrikbaar gestelt, naar de eerste schets van *Ichton*.

Dit is het geen ik van de Egyptenaaren en Babyloniërs heb kunnen ontdekken. Maar de Grieken hebben eene geheel andere kraam daar van opgestelt, welke ik hier heb vertoont.

Edog daar by is eene Babylonische, het Noodlot vertoonende, en welke voor moet gaan. Dit Noodlot by den Romeynen overgebracht; en boven alles geacht, wierd by henlieden genaamt *Fatum*; Uyt spraak, Vonnis, of *Arrest* des Goddelyken onveranderlyken Raads. De Babylonische was verbeeld aldus:

A. Een zeer *Oud Man*. Want de Tyden, 't Noodlot en de Schepping zyn even oud, Broeders genoemt, met de Eeuwigheyd hare oudste Zuster; te zaamen kinderen van *Ichton*, welke aan *Yfal*, of de *Harmonie*, de over al over een komende Heerlykheyd, getrouwt was; de Dochter zynde der Duyfsteris. Die *Oude Man* heeft tweederley Vleugels aan zyn Hoofd, de eene als een wiek van eene Duyve, alles goeds, en de andere, als eene vlerk van een Vleermys, alle kwaad belovende; zonder Ooren; want het Noodlot

is onvermydelyk; en 't Voorbeschikte Lot stelden zy vast niet te kunnen door beeden of offers verzet worden. Deze zyn omringt door de Eeuwigheid, de *Slange* uyt zig zelve een Rond uytmakende door 't vatten van zyn staart met de Bek; aan deze, wylze gezegt word jaarlyksch hare huyd tusschen de reeten van eene Steenrots af te haalen, en met eene nieuwe versche te praalen, is als een vervolg van jaaren zonder tal tot Merkbeeld nagelaaten. En dewyl dit Noodlot voor alle Eeuwen is vastgesteld, zoo gaf men dat Merkbeeld aan den *Ouden Man* tot eene Kroon of Halskraag, van welke twee Keetens afdaalen, de rechter verguld en blinkende, de linker yzer en verroeft; de goede en kwaade gevallen voorspellende. Deze houden vast aan eene *Gordiaansche Knoop*, maar die van niemand los gemaakt of in stukken kan gekapt worden. Aan dezelve zyn vast eenige banden, welker zommige hoog, andere laag, andere middelbaar, of naar om laag loopen. In deze legt de *Wereldkloot*, onderworpen het trekken der ketenen. Hy houd in zyne Hand de staale *Hamer* en *Diamante Spykers*; voor hem gesmeed door bevel van *Erebus* en de Nacht: welke *Erebus* my schynt (hoewel hy anders voor eene Helische Vloed gaat) dezelve te zyn als *Démagorgon*, de eerste der Goden, in 't midden der Aarde wonende, gansch bleek, en omwonden in eene zeer dikke damp, ruyg uytgeslaagen, en als wollig, gelyk de opgeslooten dingen in vochtige plaatzen worden. Maar zy zyn gesmeed van stoffen, bereyd door *Uranus* en *Cosmus*, de Hemelen en de Wereld. Een wonderlyke vinding zeeker! want na dat zy de verborgentheid der weegen en gangen van de Voorbeschikking heeft getoont, zoo bewyft dezelve Oudheid, dat die door den Hemel gestelt is, en van de Wereld word uytgevoert, door God voorzien en vastgesteld, door den Mensch bewerkt, op ondoorgrondelyke Reedenen, by den Menschen niet na te gaan, maar danks of ondanks te volgen. Hy draagt voor Schootsvel de Geytenhuyd of *Diphthera* van *Jupiter*, waar op de Monster-rol der Stervelingen staat; op welke hy de Wereldkloot behandelt.

Zyn Voet zet hy op eene vierkante steen, by den Babylonieren voor *Venus* aangebeeden, als een vasten hoeksteen, welke alom dezelve is, om dat de overeenkomst tusschen de deelen altyd zig zelve gelyk blyft. Want de bederving van 't een, maakt de geboorte van 't ander, en niets en kan 'er verhuizen uyt zyne soort, nog de Hoofdstof, waar in het t'huys hoort. Maar gelyk deze vierkante steen *Venus* en de voortzetting vertoont, legt daar en tegende Zeyssen aan de linker Voet, om de bederving te beteekenen.

Want het voorschikte Noodlot is in het verhoogen en verlaagen van alles gelegen; hoewel het eygentlyker op Landen en Menschen word gebruykt.

B. Hier tegen moeten wy eens in de weegschaal zetten de Eeuwige Voorzienigheyd onder de Christenen aangenoomen, in beeltenis vertoont. Het is
een

een welgemaakt Schepzel, welke de Eeuwigheid heeft als een *Gordel*, naar den H. Text, om een half zuyver en spierwit *Kleed*, welk zy aangegord heeft, en op kan schorten, t'elkens om toe te treden tot de middelen, welke voor de eynden en oogmerken dienstig zyn. Het Hoofd van dit Schepzel, Man en Vrouw schynende, is de Zonne gelyk, zoo aftintelende met zyne stralen, dat zelf de scherpste Oogen daar in verbysterd zig luyken moeten, en bidden 't aan zonder door of in te zien. Gelyk waarlyk de Goddelyke Voorzienigheyd zoo weynig voor den Menschen doorzichtig is, dat de Heyligsten uyroepen: O diepte der Wysheyd en der Kennis! ondoorgrondelyk zyn uwe Weegen!

Nochtans breekt tusschen die stralen door, een Weezen van zoo aangename, als verschrikkelyke Majesteit, wyl men het eene Oog vol lieffelyke Genade-winken ziet, na den Verkoorenen, en het ondersteeken van uytsparkende Vuurvlammen dreygt den Verworpelingen. En zoo gelyk het linker Oog fel is, is ook de andere helft van het Kleed zwart en doodelyk. Men ziet een wyd uytgestrekte *Arm*, uytreyken aan Gods Liefelingen. Eene *Sterrekroon* der verheerlyking, ter Eeuwiger Zaligheyd, ter rechter, maar ter linker zyde ziet men een vlamvend *Zwaard*, gelyk onze eerste Voorvader en Moeder uyt het Paradys dreef. Maar onder den Arm houdt het Beeld der Voorzienigheyd het *Boek* des Eeuwigen Levens en der Eeuwige Straffen, het welk een verzegelt Noodlot-boek is; zynde voor den Menschen verborgen gehouden, de Raad van God; en zyn eygen Besluit.

Men ziet de *Wonden* van den Zaligmaaker op de Handen en Voeten, indien zulks by Roomschegezinden moet verbeeld worden, om dat de Vyf Wonden, aan den Heyligen *Franciscus* als pand van zyne Gelukzaligheyd gegeven zyn.

Maar indien voor anderen, zoo zynze als de eenige Verdiensten op welke de Uytverkooren moogen tellen. Ter linkerzyde staat een *Vat* ter Eeren, met rype *Druyven*, het Zinnebeeld der Goede Werken daar in, en Abrahams *Offerhande*, als Gehoorzaamheyd en Geloof, daar boven op uytgehouden. De linker Voet verbryzelt een *Vat* ter Onceeren, leggende op verachte *Stoppelen*, verzegelt zynde, aan de Rechterhand met een *Schaap*, en aan de linkerzyde met een *Bok*, zoo als van het Laatste Oordeel de uytvoering des Noodlots, volgens de Voorzienigheyd, geschreeven is.

Nu is ons overig het Grieksche uyt te leggen; alwaar men ziet de drie *Parcae* of Schikgodinnen; waar van de jongste

C. *Clotio*, met beyde hare Handen de Diamante *Spil* houdt, dewelke van boven tot beneeden, over de wyde Wereld heerscht. Op het *Rokken*, het welk van Vlas by een gebundelt is, om den ingang van het Menschelyk leeven te beduyden, en het begin der gevallen, welke ieder der Stervelingen moet ondergaan; met de *Sterre* van de Dageraad op haar Hoofd; met
wit-

witte Narciffen, om de vrolykheyd en ligte ontfluyting van deze Bloem. Los en weelig Hoofdhayr krult om haar Hoofd, en zwayt over hare Schouderen. De Boezem is open en malfch. Het Kleed van Appelbloezem kleur met geopende knien, als van *Lucina*, die de Geboorte bevordert. Zy heeft eene water-kom in hare Schoot, op welke men het getal van IX ziet, zynde de getal-maand der volle dracht. In dit water doopt zy het Vlas, als zy begint te spinnen. De Atheners maakten van deze jongste der Schikgodinnen, *Venus*. De naam van deze eerste is een opgestelt Spinrok te zegen.

D. De tweede, *Lachesis*, de voortgang van het spinnen zelf beteeke-nende, is eene Vrouw, heeft eene Kroon op haar Hoofd, en om haren bloeyenden staat te bewyzen, een Purperverwig Kleed aan, van heerlyke stand in 't leeven. Zy gaat yverig voort met spinnen, en twernende geerne haar draad, omze sterker te maken. Zy zit op een Gulden Zetel, maar zwak van stel, om de flikkerende broosheyd van den Menschelyken staat te doen zien; alwaar ter zyde een Vuur ontsteeken is, nabootzende die Stoel, op welke een zomber Vorst zynen gunsteling zette met een scherp Zwaard aan een Paarde-hayr boven zyn Hoofd.

E. De derde, *Atropos*, Zonder Keer, genaamt, is een Oud Wyf, met een Zweetdoek om haar Hoofd, als die veeg is, met de Vleugels van eene Gier, aan hare magere Schouders; wyl de Dood en 't Verderf over al te vroeg komt. Haar naam is by veelen *Libitina*, zynde eene andere *Venus*, aan welker Tempel dikmaal de Kleederen en Praal der Overleedenen wierden opgeoffert; om de brooze lichtvergankelykheyd van der Menschen staat en leven te brengen voor der Aanschouwers oogen, tot vermaning. Haar Kleed is als een Doodkleed van wit Linnen, latende dorre Borsten zien, om te toonen, dat 'er voedzel nog voortzetting meer dienst of vermaak kan doen. Deze knipt met haar Schaar de draad van het Leven af.

F. Die Diamanten Spil gaat van de eene Pool tot de andere, wordende gedraayt door *Jupiter*, en gehouden door het Noodlot;

G. Zynde een Tweehoofdig Beeld, het eene van een straf, hovaardig Opzicht, naar de Goddelyke Zetel van *Jupiter* de Oogen verheffende, gelyk de opgeklommen Dwingelanden. Deze zwaayt in zyn Rechterhand een Ryxstaf, gekleed met een Koninglyke Mantel. De andere met een Rampzalig laag weezen; dor van honger en kommer, heeft niet aan zyne linkerzyde, als een gelapt Kleed, van allerley vodden en todde, met de Bedelkorf aan zyn uytgeteerden Arm. Maar onder aan staan die twee Hoofden op een Voet in een Graf; wyl de Dood aan beyden gelyk is, en maar

dat onderscheyd vind, dat die het ongaarnst wil uyt het leven scheyden, die 'er 't meest van gezondheid, welvaart en aanzien in bezit.

In of aan het Graf leggen twee Doodshoofden, uyt *Diogenes* antwoord genoomen; welke Philosooph van *Alexander* den Grooten gevraagt, wat hy op het Kerkhof deed, met de Scherminkelen en Doodshoofden? ten antwoord gaf, dat hy onder die zocht, het Hoofd van *Philippus*, den Vader van *Alexander*, en 't Hoofd van zynen *Knecht*; maar dat hy geen onderscheyd en vond tusschen het Doodshoofd van dien grooten Vorst, en van den Knecht van eenen kaalen Philosooph.

Met de Rechterhand heerscht dit Beeld over de Wereld met fluweele Koorden, terwyl de linkerzyde vast is aan eene Yzere Keeten. Aan deze trekt het *Fatum*, of Noodlot, heen en weer, dan met de Yzere, dan met fluweele Koorden aanhaalende een iegelyk der Sterfelyken, die zyn rol speelt en zyn deel krygt. Maar beyde deze hoofden waarfchouwen een ieder niet opgeblaazen in 't goed, nog vertwyfelt in 't kwaad Geluk te weezen, maar te volgen zonder morren, werwaarts de Noodloten henlieden heen en weer trekken. Want zy hebben een Allerhoogste Oppermacht tot Hoofd, aan welken de Grieken een Tempel hadden gesticht met naamen van *Jupiter Merages*, of Leydsman en bestierder der Parken.

Die by anderen *Jupiter Nemius*, de Vergelder, wierd genoemt, om dat veele onder de Heydenen, van het Voorbeschikkings Noodlot zoo straf niet en wilden gelooven en staande hielden, dat die zig bitter inschonk, bitter dronk; of dat het gedreygde kwaad, was af te keeren door bidden, en dan noemdenze dezen *Jupiter Ἰκέου*, den Patroon der ootmoedige Verzoekers.

Die *Jupiter* was dan de bestierder, en zyn wil was *Heimarmena*, of Noodlot; de drie Parken waren de voortzetters, der vonnissen des Eeuwigen Raads; en wierden daarom genaamt *Canceliers der Goden*, opschryvende de Vonnissen van der Goden Rechtbank; om die op haar tyd uyt te voeren. Zy worden ook gevonden aldus: Een schoon Jongeling met Vleugels, hebbende achter zig Vuurvlammen met de Letters boven zyn Hoofd *Lachesis*, aan de eene zyde Bloemen, Boomen en eenen grazigen grond hebbende, tegen de andere zyde, die dor en steenachtig is. Onder zyn Arm legt een Doodshoofd, hebbende een Schinkel in de Mond; waar by zit *Clotho*, zig met beyde Handen de Oogen sluytende. Zoo zegt *Appianus* die gezien te hebben. En zy zyn in Stiermark op eene Lode Plaat gesneeden A. 1500. waar *Clotho* de blindheyd der Menschen in 't weeten van haar Noodlot toont, en de blindheyd der Jeugd; *Lachesis* de schoonheyd, de drift, opwalmende haastigheyd, en wispeltuurgheyd der beste Jaaren; en met het Doodshoofd *Atropos* der Menschen eynde, aan welken niets zekerder is, als eenmaal te sterven.

Homerus maakt 'er drie Zusters van, welke 't Hoofd en Vleugels met het al-

alderwitste Meel bestrooyt hebben; *Catullus* maaktze oud, en de Hoofden gebonden, met linnen breede Hayrsnoerbanden.

Zy zyn de Dochters van de Noodzakelykheyd, en aan deze word de be-
deeling door de Moeder aldus gedaan: zy geeft *Lachesis* het voorleedene,
Clotho het tegenwoordige, en *Atropos* het aanstaande te beschikken. Welk
zy doen als zingende *Sireenen*; waar meede de Ydelheyd der Menschelyke
giffingen en de verkeerde hoope, met welke zy zig vleyen en kittelen, word
te kennen gegeven.

Om dat de tyd der Menschen zoo vol blinde slagen is, en 't eynde zoo
onzeeker, zoo worden zy de Dochters van *Erebus*, de duyfterste plaats van
de Wereld of de Afgrond, en van de Nacht genaamt.

Zy wierden gehouden *Pluto* ten dienste te staan, en van zyn Huysgezin
te zyn, om dat hare macht maar was over de Wereldsche Zaaken, en *Plu-*
to voor de Aarde genoomen wierd. Zy worden ook gezegt voortgekoomen
te zyn uyt *Uranus*, den Hemel, en *Chaos*; dewyl aanstonts in 't begin, als
de rouwe en verwarde Klomp was geredert, gebooren wierd een staat van
zaaken. Welke alle hebben drie bewegingen, een Begin, waar meede zy
aanvangen, een Middel van voortgang en aanwasch, en een Eynde, waar toe
zy zyn geschikt.

H. De *Jupiter Meragetes* houd de Eeuwigheyd, dewelke hem om-
ringt, wederzyds vast, al drayende de Diamante Spil of Weefboom, door
welke zoo onverwachte, als groote veranderingen in de Wereld koomen.
Wyl zyn Goddelyke bezigheyd is den kleynen groot, en den grooten kleyn
te maken, om verre en aan allen kanten] naa te spooren aller boozen raadsla-
gen, en die te gelyk volgens zyn Noodlots-rol te straffen, heeft hy [den *A-*
rend met zyn Blixemschichten by hem, verdelgende de verwatenen, en ver-
nederende de Hovaardigen. Welke *Arend*, zoo hy de Blixemen uytfschiet,
zoo zyn de rampen door de vlucht niet te ontgaan. In het Veld doodde hy
Æschylus door de val van eene Schildpad. Immers 't Lot is onvermyde-
lyk.

Om deze *Parca* te beletten, datze de Wereld niet ontvolken en verwoe-
sten, hebben eenigen haar werk zoodanig gestelt, datze aan de een het Ge-
booren worden, aan de andere het Leven, en aan de derde maar de Dood
toe-eygenen.

I. Zoo vliegt de begeerte van voortteeling toe, en ontsteekt in Menschen,
Dieren, Boomen, Planten, en alles het Vuur van lust om zig zelve voort
te zetten. Men heeft dezelve altyd jong vertoont, om de zappigheyd, den
groey en dertelheyd van die drift en derzelve werking te doen zien.

K. Achter deze ziet men den Albeheerscher, welke met veele sphaalronden zyn Throon ontoegankelyk houd. Van zyn Aangezicht gaan uyt ontelbaare Engelen, welker Heyrschaaren zyne beveelen, als Machten, uytvoeren. Waar van ons Denkbeeld zeer verward blyft. Men heeft groote Verstande gevonden, die anders voor eerlyke Mannen geacht waren, welke niet ontzagen zoo stoutelyk van die Machten en Heyrschaaren te schryven, als of zy van een Land schreeven, door haar bereyft, en als of zy des zelfs Provinciën en Vorsten optelden. Andere hebben de wonderbaarlyke Denkbeelden, van welke de Cabbalisten vol staaken, verworpen, en durven zeggen, datze niet en waren, als verdichtzels van wufte herffenen vol dwepery. Andere kendenze voor vercierde wezentlykheeden, maar begrepen dat dezelve haar in hare Rekening te pas kwaamen, om hun aanzien te vergrooten; want zy gestelt zynde, als Machten om de Goddelyke Gebooden uyt te voeren, en zynde van lyf nog stof, en daar door in staat, om overal door te dringen en alles te hooren, zien, overbrengen, en straffen, moesten nootwendig in de gemeente eene groote vrees maken, om haar te beletten, de verborge Zonden te doen. En zeeker, die met zulke Machten gemeenzaam kon omgaan, haar spreken, smeeken, beweegen of beletten, moest al wonderbaarlyk aan die, welke zulks van haar geloofden, voorkoomen. De Heylige Schriften verzeekeren ons, datze 'er zyn, en maken 'er Heyrschaaren van; welker daaden aan verscheyden Legers getoont zyn; maar zy zeggen ons niet, watze zyn. Men heeft door laten gaan, schoone, jonge, welgeschapen Ligchaamen met Vleugels, maar de schranderheyd des Meesters moet blyken in de aangevoegde Vleugelen, cieraaden, en toefel, neygende naar het werk, het welk zy te verrichten hebben. Men ziet 'er hier van den Throon uytgaan met Phiolen van Gramschap, van Lely-Palmen Granaat-takken, met Blixem-schichten, met Boogen en Pylen, van Pest en Doodelyke Ziekten; met Bus en Verkwikdoozen, om te geneezen; met Maalstokken, Weegschaalen, Zwaarden, Pennen, Schryf-en Bouwtuyg, Kost en Drank, en oneyndige anderen. Ook koomenze als Reyzigers, als Boodens, als Reysgezellen, en Gasten; maar 't behaaglykste met Zang-of Speeltuygen; immers akelig of behagelyk. Zy zyn de uytvoerders, als boven, van Gods voorbesloten Wil.

Het nut is groot voor den welstand der menigte, dat zy alle groote en ontzachelijke Denkbeelden van zulke Hemellingen hebben. De Vroomen hebben daar van veel troost; en de Godloozen veel schrik. Hoewel het tot oneyndige bedriegeryen de deur heeft geopend. Het welk niet kon missen, want de Priesters lag 'er niet aan, te betwiften, of ze 'er waren of niet, wylze niemand kon op doen koomen, zoo 't onderaardsche waren, en zoo weynig doen daalen, als zy Hemelsche Wooningen verlaaten moesten.

Zoo kan men lichtelyk denken, als de Cabbalisten zulke by 't gros oplever-

verden, en zoo veele hoedanigheeden en krachten aan dezelve toefchreeven, datze zulks deden om haar eygen welvaren en belang. Waar door dan, naar den aard der Volkeren, eenige toezienlyke, anderen tot onzienlyke, met Menschelyke, Dierlyke, Vogelen en andere Beesten gelyke zamenftellinge opgebracht, wonderlyke lieflokkende en aanminnelyke, of grouwelyk affchuwlyke Schrik-dieren vertoonende; waar in de Merkbeeld-Konft de baas was. Die met Schilderen en Steenhouwen, in alle Metaalen werken, als anders door Babel, Syrië, Arabië, Egypten, Griekenland en 't Roomfche gebied alles vervulde, door welke behaaglyke pracht zy wel haast uytftaken boven de Godvruchtigen, die in enkele befpiegelingen God zoekende, in de vernedering van zig zelve, den rechten weg, en Godsdienst naar Gods Wil en Woord, hielden.

Zy vergaten zelf hare eyge begreep Godheyd; en namen daar voor hare eyge houtte, steene, en gegoote Beelden, door hen zelfs gemaakt, voor waare Goden aan; Scheppers zynde van hunnen Schepper, hulp biddende van dien zy tot die gefalte geholpen hadden. De Man twyffelde of hy van een ftuk houts een Zitbank of Thuyn-God zou maken; zo viel de keur, om 'er een God van te maken, dien hy aanbad. *Micha's* Moeder had wat Geld vergadert, haar Zoon vergoot het tot een *Ephod*, hy nam 'er eenen Lantloper (*Levyt* echter) toe tot Priefter; die wift van Wet Gods nog Godsdienst, alleen was hy op de beste brokken gefteft, en ging met de Volkplanting van Dan, die het Beeld heymelyk wechnamen, op goed avontuur met den Zoldaten, verkiezende liever hunlieder Priefter, als *Micha's* Huyspaap te zyn. De Israëlitē plunderden zig zelve van Goud en Zilver, gooten daar een *Apis* of Kalf van, en baaden 't aan. Deze voorbeelden en de straffen daar op gevolgt zyn oneyndig in de H. Bybelbladeren.

Z E S D E H O O F D S T U K .

De Scheyding van de Chaos, of War-klomp.

Het Noodlot voor de Menschen verzonnen hebbende, bonden zy ook zelfs hunne Goden aan zulken Voorbeschik; Jupiter zelf aan Styx en Acheron. En men dreygde die Opper-Godheyd in de Werken der Poëten, dat indien hy deze of andere zaken niet en begeerde, dat de Breede Raad der Twaalf Grooten Goden, alles wederom in de *Warklomp* zou brengen. Want het eerste werk, van de Voorbeschikking gestelt zynde, moest het voortgaan der Schepping, en de voorzienen gevallen noodzakelyk volgen.

Men moest al de stoffelykheeden uyt malkanderen scheidende, en in dezelve hare Noodzakelykheyd doen werken, uyt welke dan de eerstelingen der Vier Hoofdstoffen, of Elementen wierden. Maar het geen de Heydenen van zodanige *Warklomp* verdichten, is klaarblykelyk zoo uyt *Nasa*, als anderen te zien, dat grootendeels genoomen is uyt de Heylige Bladeren en andere Hebreuwsche en Fenicische Gedenkschriften; waar van die Dichter, en moogelyk voor hem zoo veele anderen wel meer hebben kunnen leezen, als wy nu; wyl 'er zeckerlyk eenige Boeken verlooren zyn, volgens de schyn daar van in den Bybel, alwaar op verscheyden plaatzen word gezegt, dat deze en gene zaken, van welke in de H. Geschiedenis wordt gewag gemaakt, breeder in zulke of andere Boeken, met alle hare omstandigheden te vinden zyn. *Mozes* raakt min of meer als de Heydensche Dichters, het werk van de redding der in een verwarde stoffen aan; want de rouwe ineenhangende van al den Hoop in eene woeste ongevormde Klomp, is het zelve, als de *Duysternisse was op den Afgrond*, welke schynt in het Begin, tot de scheidende der zwaare stoffe van de lichten te zyn voorgegaan, want *in den Beginne schiep God Hemel en Aarde; de Aarde was woest en ledig, en de Geest Gods zweefde op de Wateren.*

Het verhaal van *Mozes* is hier ganschelyk voldoende; want met dat woord van *Begin* snyd men af alle zotte vragen en twyffeling van die dolle, welke het Begin van hen, van hunne Voorzaaten, en die van anderen wel erkennen, maar in zig zelve zoo eene oneyndigheyd van den Menschelyken stand zoeken te brengen, en diergelyke in andere vergankelyke dingen door te dringen; by voorbeeld het Ey van 't Hoen, eeuwig optellende, en de Bloem uyt het Zaad, gelyk het Zaad uyt de Bloem door eene eeuwige rang teelende.

Hoewel men Heydenen vind, die *Mozes* wel durven aanwryven, dat hy wel veel zegt, maar weynig bewyft, of reedekavelt; zoo vindmen echter het oordeel der grootste Mannen van hem wonderlyk. *Longinus* in zyne Ver-

Verhandeling van het Hooge en Verrukkende in eene Reeden, zegt: „ De „ Joodsche Wetgever toont het hoogste recht in zyn begin der Scheppin- „ als hy zegt van God.

Daar zy Licht.

En daar wierd Licht.

De woorden van *woest* en *ledig*, nevens de *Duyfternis op den Afgrond*, drukken uyt, de uysterste rouwe verwartheyd, ongestalte van weezen, ongevormdheyd, en ledige onbruyk der door een zwermende deelen. Dat *Mozes* niet gaat *philozopheeren* van de wyze der schiftingen of de uytvloeijing van die stoffelykheeden uyt het onstoffelyke en Eeuwige, was, om dat hy een Propheet zynde, niet meerder ons had te verkondigen, voor de Eer van God, wyl zyn werk meer op de Heerlykheyd van Gods Kerk, Gods Volk, en Gods Huyshouding ziet, als op het optoojen van het tooneel der Schep- pinge, het welk veel eer de dartele onderzoekers en nazifters verbaast of verbaastert, dan wel gesticht zou hebben. De *Ledigheyd* van de Aarde zegt genoeg, dat 'er niets en was, als eene in een hangende groove stoffe. De *Duyfternis van den Afgrond* bewyft het ondoorgrondelyke, en onmooge- lyke, dat 'er in onze Denkbeelden overschiet, en in 't uytdrukken; welke Afgrond en Water de Aarde bedompte als een Kleed, op welke en in wel- ke de Geest Gods beweging maakte, om te schiften en uyt een te redden deze ruwe onbeschaafde Klompstoffen. Het *zweeven van Gods Geest op de Wateren*, is met het zelve woord in 't Hebreuwsch nagelaaten, waar mede men uytdukt het overspreyden der Vleugelen, in de Vogelen over de eye- ren omze uyt te broeyen.

Welk gewisselyk zamen voor 't aangaan van het werk der onderscheyden- de Schepping genoeg zegt. En was 'er in Gods Kerkstichting meer ver-eyfcht, het was door *Mozes* volstreker en uytvoeriger nagelaaten.

Want hy was een Man Gods; zyne inblazing was van God; zyn wee- ten was van God, en door Gods Geest wierd zyne Pen bestiert.

Maar hy toont, dat hy op eene Godebetamelyke Voet instapt in zyn groo- te Werk, zeggende: *In den beginne schiep God Hemel en Aarde.* Want daar de Heydenen van de Geschape zaken, ja zelf maar de zienlyke, of zinlyke, die in 't begrip derzelve vallen kunnen, alleen God opstelden; zoo is *Mozes* ver voor uyt, die (gelyk ons op veele andere plaatzen in Gods Woord voorkomt) de Godheyd voor alle Eeuwigheden zynde, de Wereld uyt niet doet scheppen, alleen het woord *Begin* gebruykende, het welk, zoo lang als zulks aan God niet en lustte, geen bekend woord kon zyn; want in de Godheyd was geen Begin. Zoo dat Begin zelf te kennen geeft het opkoomen der vergangelyke stoffen, en daar uyt de Schepzelen; van de welke der Heydenen Goden beginnen. Hoewel 'er nog glinsteringen van het Waare Licht in hunlieder donkerheeden zig opdoen; nademaal zy stel- len een Weezen, aan het welk hunlieder Zon, Hemel, en andere Goden het zyn, en den invloed van hare krachten schuldig waren. Welk Weezen

zy

zy zeer verscheide namen geven, naar welker beteekenis wy waarlyk maar raaden; 't zy *Tunx*, *Ichton*, *Pur*, *Amun*, of anderen; om dat hunne eerste schriften verlooren zyn, of om dat de Merkbeelden op en in de wanden, verbryzeld en verbroomen zyn in de Oorloogen van *Cambyses*, *Ptolomeus*, *Cleopatra*, of door den *Romeynen*, *Mammelukken*, *Saracenen*, *Musulmans*, *Turken* of anderen.

Daar in tegendeel de Heylige Schriften, ten minsten die God voor zyne Kerk nodig acht, de Eeuwen verduuren, ondanks de zwaare gevallen, van slaverny, vervoering, en ballingschap van Gods Volk, zynde de Heylige Boeken onder *Ezra* weder in ordre gebracht, hoewel met veele Chaldeeuwfche Letteren daar in gemengt; welke wel zodanig van den beginne konnen geweest zyn, dewyl *Abraham* van daar herkomstig was. Waar na dezelve met Klinkpunten zyn opgeheldert, en later in Kapittelen en Vaarzen doorsneden; en zoo den latere Eeuwen medegedeelt.

Abraham kon by overlevering van Mond tot Mond, levendig verslag der gebeurde zaken hebben, of dat weeten uyt Merkbeelden, indien het schryven niet al van den eersten Vader *Adam* is afgekoomen; want dat de Letters van *Ibis*, Slangen of andere Dieren genoomen zyn van Egyptenaars en Feniciërs, dringt niet genoeg om vast te stellen, dat alle andere Volkeren geene Letters en hadden. Het verschil der Chineefche, Gottifche en Arabifche Letteren van de Fenicifche is groot; maar de Grieken, aapen der Egyptenaars, en mogelyk Volkplantingen van dezelve zynde, hebben die Volkeren of zig zelve, de eere aangematigt van die vinding, die bewezen is, zoo wel voor den afzynden en den handel, als de Merkbeelden voor den Filosofhen en Priesters, aan allen eygen te moeten zyn; elk naar zynen trant. De nood en 't nut van 't schryven was te groot, de Letters kon men niet lang missen. Ook sterven 'er zoorten van Letters, en andere worden gebooren. Want de Dwingelanden, die met geweld van Wapenen Koningryken en Volkeren te onderbrengen, wiffchen geerne uyt de geheugenis der Volkeren, die overwonnen zyn, de Historien van derzelve Vorften, Daaden, Vryheeden en Krachten. Nademaal die alle enkel maar overblyven, als toortzen, om de onderleggende hun moed weder te ontsteecken; alwaarom zy invoeren nieuwe Wetten, nieuwe Taalen, nieuwe Letters en Schriften; en meestendeels ook nieuwe Godsdienften.

De Taalen zyn of der Geletterden, of der Heerschenden. De Heerschende hebben den Geletterden overmeestert; de Heerschende zyn de Taalen der Volkeren, welke nu in bloeyenden stand zyn, als *Turken*, *Duytschen*, *Italiaanen*, *Spanjaarden*, *Engelschen*, *Franschen*, *Neêrlanders*, enz. die hebben wechgehölpen, de *Hebreeuwfche*, *Arabifche*, *Griekfche* en *Latynfche*. Welke vier echter gepolyft en zuiver onder de Geletterden in stand blyven.

Om dat de *Hebreeuwfche* de Grondtaal van de *Bybel* is.

Om dat de Arabifche die van den Alcoran is.

Om dat de Griekfche de Grondtext van 't Nieuwe Testament is, en van zeer Geleerde en geestige Verftanden, zelfs onder Romeynen, als *Lucianus* en anderen is gebruykt.

Om dat de Latynfche de tale is in de Rechten, en onder de Roomfchgezinden in het Kerkelyke. Zulke groote voordeelen bewaren die, anders zoudenze, als de oude Cimbrifche, Gotthifche, Celtifche, Gaulifche, Britfche, en zoort-gelyke al uyt de Wereld raaken.

Op dezelve wyze heeft het zig ook met den *Letteren* toegedragen. De Hebreewfche, Arabifche, Griekfche en Latynfche zyn in ftaat, maar de Latynfche alleen in de Capitaalen; die men op de *Inscriptien* der Ouden vind: want de andere is verandert, tot de Letters der Spaanfchen en Franschen. De Spaanfche Monarchie, en hare macht in de Nederlanden, heeft onze Nederduytfche Letteren de krak gegeven; de Italiaanfche is door de Koopmanschap meefter geworden; en de Fransche Brief-en Druk-letter, die by ons te veel aangenomen is, zal nog het overige der onze hoe langer hoe meer wech helpen. *Abraham*, of *Cadmus*, of iemand diergelyk voor den Vinder der Letters te zetten, komt my niet reedelyk voor; want hunlieder macht was te kleyn, om hare vinding anderen op te dringen. Men heeft vroeg onder de by een wonende Menfchen kunnen uytvorfchen, welke geluyden zy konden vormen, naar de veranderde zetting, van tong, tanden en lippen; en die klanken onderscheydentlyk vindende, gavenze de eerfte klanken, aan de noodzakelykfte dingen; of plaatzen, die in alle Taalen meeft woorden van cene Lettergreep uytmaken, en wy *Wortels der Talen* noemen. Want of men *Radamanth* onder de Aflyriërs, *Lumis* onder de Chaldeën, *Hermes*, *Orpheus* of *Cadmus*, wil vinder derzelve maken, zoo blyven dog die meningen enkele Raadzels. Waarom zouden de eerfte Vaders, die zoo veele Jaaren bereykten, en zoo naa aan het eerfte Schepzel waren, en van de ingeblaazen Goddelyke adem meer geeft en verftand bezaaten als wy nu, die allerley Speeltuig, Toonen en Snaaren vonden, niet alzo wel Letters uytgevonden hebben, dewyl ze het fpreken onder malkanderen niet konden miffen? Daar wy dagelykch zien, wat Letters 'er gebooren worden voor de *Chymie*, of Stook-konftenaars, voor de Verraad-brouwers, voor den Verliefdten, voor Kooplieden. Wy kennen het fchryven met *Charakters*; wy zien de Taal der Italiaanfche Minnaars met hare Handen en Vingers, ja wy vormen nog jongens zynde, nieuwe Letters by handgreepen, Vingers en andere leeden. Kan de dertelheyd zoo veel doen, zoo kan de nood en 't welvaren beter vinden. Waarom my de Merkbeelden, Spraaken, en Letters, met de gezelfchappen der Menfchen fchynen opgekoomen te zyn.

Maar deze uytweyding moet wederkeeren tot het Hoofdstuk, het welk de *Chaos* en zyne Scheyding door Merkbeelden laat zien.

A. De Klomp, zoo verward als hy was, wierd echter dan gestelt, en van het wanzyn der zaaken een Merkbeeld gevormd, dat by den Heydenen voor de eerste Godheyd doorgaat, dewelke van het oneyndige Weezen (waar van eenige gedachten hadden) of *Tunx* of *Ichton*; voortgezet wierd. Deze word *Demogorgon* genaamt, eene affchuwelyke bleeke en bemorste Gedaante, door dikke nevel bezet en vol dampen, met Hoofd, Handen en Knyen in een gekrompen, kruyslins de Beenen onder 't Lyf houdende. Ruyg bezet met zulke bemorschte morssigheyd, als men op de Vaten of goederen vind, die uytgeslagen zyn, om dat die te lang op bedompte of vochtige plaatzen hebben gelegen. Deze *Demogorgon*, of *Volks Ikker*, was omzet met eene Eeuwigheyd; zynde eene Slang met de staart in zyn Bek. Zyne woonsteede is in het middelpunt der Aarde. Maar dewyl deze Eeuwigheyd ons hier voorkomt, zoo moet ik zeggen dat de Heydenen al vry zorgvuldig waren in het onderscheyd te maken van eene Eeuwigheyd, die God eygen was, namentlyk den God, dien zy voor het oneyndig Wezen eerden, van dewelken de anderen hun stand en invloed ontfingen. Want zulk een Eeuwig vertoon en zy niet dan door een Rond, zonder eynd of begin, van vuurige stralen, die uyt een middelpunt schooten; welke Eeuwigheyd uyt zig zelve uytstitterende, en zonder verandering blyvende, invloed gaf, door het Geheel-Al, aan den Goden in de Hemelen, en aan alle de Schepzelen der Wereld. Maar deze *Demogorgon* sluytenze in eene Eeuwigheyd, die wy om te onderscheyden, Altydduurendheyd kunnen noemen; en verbeelden dezelve door eene rondgebooge Slang. Want alhoewel de Slang met de Staart in de Bek schynt geen eynd over te laten, zoo heeft hy echter hoofd en staart, begin en eynde, hy is wonderlyk in zyne geweldige kronkelingen, zig zelve zonder Voeten of Vleugelen bewegende. Ook legt hy of wringt hy zyne oude huyl (zoo men zegt) jaarlyksch af, en praalt met eene nieuwe; maar hy sterft evenwel. Waarom zy dezelangduurendheyd tot Altydduurendheyd gebruykten. Maar de naam van Eeuwigheyd, dieze aan zulke Beelden gaven, stelden echter, datze van iets grooters begin en invloed hadden; want haar tyd, hoedanig vermeerdert begreepen, liet altyd aan den Denker de vryheyd, om 'er wat meerder tyd by te denken, en dat begreepenze daarom niet genoeg te voldoen voor het Eeuwig eerste Weezen, het welk boven de oneyndigheyd des Tyds is. Waarom zy rondom dezelve, gelyk gezegt is, een Rond met een Stip toonden. In een Slangenrond was *Demogorgon* geslooten, want men stelde hem van een ander en eerste Weezen afgedaalt te zyn; ja als in een Kerker geslooten, en met Vuur, Licht, Steenen, Dampen, Water, Aardkluyten, Zaadstoffen, Zwavelrook, Bergerts, Rots, Grot, en allerley mengelmoes bezet.

B. Naast deezen vind men *Eneph*, voor den eersten God der Egypte-
 naars,

naars, en den Schepper der anderen, dog de Spruyt van *Ichton*, zonder Moeder. Deze is zeer oud verbeeld, om te zyn voor anderen; hy is gedekt met eene eenvoudige Tulband, waar op dat Rond met stralen, van welke hy zyne afkomst heeft, zou uytdrukken. Op deze staat eene Plum, het klaarste Merkbeeld van Godheyl by de Egyptenaaren, om datze van Vogels koomen, die van boven uyt de Lucht op andere nederdaalen en weêr opvliegen, gelyk de Godheyl in de Schepzelen vloeyt, en weêr tot zig zelveen keert; ook om de lichte beweging, die zy den Goden om derzelve onstoffelykheyl, toepassen. Uyt zyn Mond gaat een Ey, tot bewys, dat met zyn Wil alles is, en met zyn Woord alles geschapen word. Eene groote Mantel van blaauwe Sterrekens overdekt een ruym Kleed van vuurige verwe, de Lucht en het ontogankelyk Vuur beteekenende. Zyne Rechterhand zwaayt een Gulde Staf met een Rond daar op, om te vertoon, dat hy het Al bestiert, houdende in de andere Hand een Gordel, veel verwen en vormen door malkanderen dragende, op eene donkere grond. Deze staat met zyne Voeten in Rotzklyuten en Watergolven, het overschot van de verwarde *Chaos*, welke hy geduurig oppreddert. Men vind hem ook met een band om het Lyf van den *Zodiac* of Zonnenhoep:

C. Daar na ziet men *Saturnus*, draagende eene zeer opgetooyde Muts, welke aan hem vereert is van *Astarte*, zyne Vrouw en Zufter, met Vleugels en vier Oogen *gegarneert* of opgetooyt; van welken twee waaken, terwyl de twee andere by beurten rusten, om vlug alzo te bewaaken het bestier der Schepzelen. De Vleugelen zyn de eene donker, voor het verstand en het denken; de andere licht en vrolyk, voor de zinnen. Deze staat ook nog ten deele in de verwarde Klomp; maar heeft vier Vleugels, de eene van Vliezen, om de dunwording; de andere van vuurige roode Paradysvogelsveeren, om nooyt rust te willen, maar zyne inwendige hitte te doen doorgaan; de derde van eenen Kalkoensch Haan, om de schoone veranderingen, die men op dien Vogel ziet; de vierde van veeren van Endvogels, om te bewyzen, dat zyne werklykheeden zelf onder water, en tot in de Poelen en gronden gaan.

Hy dekt zyn Buyk, Borst, en Teel-leden, met een geborduurden Mantel, dien hy vast houd, op welken de meeste gestaltenissen der zaaken staan; maar in zyne Linkerhand houd hy eene kromme Zikkel of Zeyffen, met welke hy het geen wel en lang gestaan heeft, wech snoeyt, en affnyt. Zoo doende blyken de Grootheyl en de Rykdom van 't Heel-Al. De duystere en schier niet na te oogene gangen der voortzetting en vermeerdering der ligchaamen, en te gelyk derzelve onophoudelyke verandering en verdering, om tot hare eerste beginselen weêr om-en in te keeren.

De Scheyding uyt de *Warklomp* of *Chaos*, is ook door *Pan*, welke hier byna dezelve is, als *Jupiter Licens*, gelaaten als een Merkbeeld aldus:

D. *Pan*.

D. *Pan* met eene roode Huyd, beteekent het Vuur, over al 't Geheel-Al influytende. Zyne twee gerimpelde Hoornen zyn voor de Zon en Maan; zyne Borstelhayren zyn de rouwe Bergen; zyn ruyg Onderlyf en Boksvooten, de ruygte der vellendragende Dieren, met hare hayren en wolle vachten; als meede de groene ruygte van Gras en Kruyden, Planten en Boomen. In zyne eene Hand houd hy een Ruyspyp met zeven fluytjens, vertoonende de *Harmonie*, overeenstemming der Zeeven Planecten, zynde verbonden in 't midden door eene band, welke de lyn aanwyft, onder dewelke Nacht en Dag even lang is.

Zyn Harderftaf is rond gekromt, den ommeloop van het Jaar aanwyzende. Hy is gemaakt van een Rotting-riet van twaalf leeden, en verdeelt als de Twaalf Maanden. De Panthershuyd, met zoo veel cierlyke runde vlekken, heeft hy voor het bewys der Sterren. Hy zit mede op eenige klompen Aarde, tusschen dewelke men zelve Zwavel ziet branden, en Wateren vallen, voor de zolferachtige vochtigheyd en hitte, die in de afgronden der Aarde geflooten is; en de voedende waassenen naar boven dringt. Hy rust tegen eene Bol, op de welke men ziet een Dolphyn, voor 't Water, eene Mol voor de Aarde, een Zaalamander of Draak voor 't Vuur, en een Valk voor de Lucht; uyt malkanderen, en uyt die grove klompen gered, op welke hy zit, als hebbende nu de Hoofdstoffen gezuyvert en geplaatst, die te vooren als een mengelmoes door den anderen haaspelden. En aan deze gaven zy den naam van *Pan*, of het *Geheel-Al*. Men vind eene Schildpad, in die oude Grieksche Merkbeelden by dezen God; dog dat is alleen, om dat daar veele Schildpadden in 't Bosch en geweest van zyne Tempel gevonden worden, zeer bekwaam tot Lieren om snaren in te spannen, die eel weergalmen; welke de inwoonders niet durven opneemen, nog dooden, om dat zy die aan *Pan* geheyligt houden. Op deze Boksvlyve gestalte van onderen maakten de Heydenen alle hunne *Faunen*, *Sylvanen*, en *Satyr*s, met staarten en splitkooten. Welke soort van kleyne staarten aan sterckgehayrde Menschen nu en dan gevonden worden. Maar de Boksvooten, Knyen, en andere deelen geenzins; immers by onze geloofverdienende Reysbeschryvers zynze onbekend. Het bovenste deel van *Pan*, van Menschelyke gestalte zynde, tegen 't onderste van een Beest, bewyft de Hemelsche bestiering, over het Vleeschelyke en Wereldsche, dewelke zy *Intelligentia Pura*, zuiver verstand, in tegenstelling van het andere, *Corpora*, *Brutalitas*, lichamen, beestachtigheyt noemen.

E. De Feniciërs hadden eenen *Busiris*, of *Jupiter* met veele, of *Argus* Oogen. Deze heeft voor de Zon zyn Rechteroog open; en voor de Maan zyn Linkeroog toe. Zyn Hoofd draagt eene Kroon, het praalteeken van Oppermacht. Hy is over zyn gansche Bovenlyf, geheel voor, achter

en aan allen zyden met Oogen voorzien; waarom men hem ook *Jupiter Argus* heeft genaamt; met eene Staf met een Rond, als *Pan*, in de Hand, voor dezelve beteekening; houdende met zyne Rechterhand zyn Kleed vast, schoon groen van verwe met allerley behagelyke Bloemen geborduurt, en van binnen met allerley gesteenten bezet, op eene donkere grond; beduydende het eerste de aangename bovenschors van de Aarde, de Mynen en Bergwerken. Hy staat in eene Schelp, om de vochtigheyd en ziltigheyd, als de meeste oorzaken van den wasdom, voor onze oogen te stellen. Men ziet aan alle kanten van deze Schelp Vuurvlammen en heete dampen opklimmen; zynde het opdringend Vuur, het welk aan alle deze andere oorzaken van wasdom klem en doorzetting geeft.

F. De Egyptenaars namen *Tunx* voor de reddering der *Chaos*, vertoonende eenen Man, zittende op zyne hurken, zoo dat zyne Borst en Hoofd neygen naar zyne gebooge Knyen; van achteren en over zyn Buyk gedekt door eene Mantel, van veelderley verwen door een geweeven. Op zyne Nek rust eene vergulde Kloot, gevat in de loop der lynen, hoepen, en boogen, die de Sterrekykers en Hemelmeeters tot hunne Denkbeelden hebben uytgevonden. Deze draagt de Wereld, niet als een *Atlas*, maar houd beyde zyne Handen in zyne zyden, om te vaster te bewaren, 't geen hy onder zyn Kleed heeft.

G. De Chaldeën, die laater Menschen-beelden voor Goden namen, als de Egyptenaars, want men ziet van hen eene vierkante Steen voor *Venus*, eene ronde voor *Bel*, of de Zon, enz. hebben voor de betekening van de verwarring aller stoffen, in een duyfter gat van eene Rots uytgebikt eene ongelyke Driehoek; en die niet gantsch uytgekapt, maar onder op zyne rust laten leggen; waar door zy de zware oplossing voor hen, hoe zig de Klomp heeft doen brengen tot die volmaakte schikking, te kennen gaven. En wylze de Steen vast lieten, beteekende zy daar door, dat 'er nog veel in de Afgronden van die Klomp verward was gebleeven.

H. By den Palmyrenen is gevonden eene vlakke zwarte Steen, waar op vier Kinders waren in een hol, het welk van binnen dieper liet zien eene volle rustige Vrouw, met een open Hoorn in haren Schoot, en de Armen en Beenen van een gespreyd, met een Gier by haar, en een Oud Man blaazende een vlamme Vuurs uyt zyn Mond. Halslyfs zonder Handen. De Oude Man, zonder Handen, en het Onderlyf in de Aarde, is het bewys der duyftere beginzelen voor de gefchape dingen, uyt den Afgrond, en dat daar in nog veel is ingebleeven, dat nog door arbeyd daar uyt gehaalt word. Hy blaast eene vlamme Vuurs uyt zyne Mond; waar meede hy de Natuur fchynt te bezielen; en heeft Armen nog Handen, wyl de stoffen, door een
on-

oneyndig en niet stoffelyk wezen, zonder hulp of bystand uyt hem zyn voortgevloeyd en bezielt. De poezele vette Vrouw is de, Moeder Natuur, om te ontfangen en te baaren gereed, met eene Overvloeds Hoorn in haar Schoot, uyt welke zy alles oplevert. Maar eene Gier verzeld haar, die greetig alles, ja zyn eygen Jongen, verslind; bewyzende, dat alles, wat zy voortbrengt, verderffelyk is. De vier Kinderen, welke voor aan de Steen te zien zyn, zyn de Hoofdstoffen; waarom het *eerste* met Hoofdhayr van vlammente Vuur voorzien is, voor het *Vuur*; het *tweede* met eene Veder op zyn Hoofd, voor de *Lucht*; het *derde* met Bloemkens tusschen de Hayren, voor de *Aarde*; en het *laatste*, met een Hoofd zonder Hayr, maar met schubben over zyn lyf, voor het *Water*.

I. Maar de allergrilligste van allen is by den Grieken nagelaaten, zynde eene dikke zwaare Wolk, waar in eene Gulde Keeten vast is, aan haar bovenste eynde, met vuurige vlammen eyndigende; daar aan *Juno* hangende met de Handen en Armen op de Rug gebonden, met veele banden tot negen in 't getal, zynde de getallen der Hemelen, welke van haar tot die veelheyd uyt zeeven opgeklimmen waren; want men vind, dat hunlieder *Astronomi*, of Hemel- en Sterreschieters, als ze wederom eenige nieuwe Sterren of beweging ontdekten, dan daar voor weër eene nieuwe Kristallyne Hemel verdichtten; waarom zy deze banden als van gegote Kristalle Korallen namen. Deze *Juno* had aan hare twee Voeten hangen twee Aambeelden, waar meede zy het Hemels Vuur, en de dikke Wolkenstof verbeeldde. Zy had de Gulde Keeten om haar Hals, om den Goddelyken invloed op de Lucht te bewyzen, die van hooger nederdaalt. Zy is gekroont, als de Godinne Regeerster, en om daar door te betekenen, dat zonder lust geen ding leeft of vergroot. Maar door de twee Aambeelden, aan beyde hare Voeten vast, zyn te verstaan gegeven de twee zwaare Hoofdstoffen, *Aarde* en *Water*, op welke en in welke, het ingevloeyde Vuur ontfangen en bewerkt word.

K. In de Heylige Schriften van het Oud en Nieuw Verbond, komt ons, uyt verscheyden Texten te vooren een te zamen gestelt Merkbeeld, van Aangezicht blinkende als de Zonne. Zyne Rechterhand houdt het Troostboek van Gods Verbond; en zyne Linker, dat scherp tweefnydend Zwaard, het welk uyt zyne Oogen of Mond is gegaan, van 't Hoofd tot de Borst door Wolken bedekt, in welke alle de Heerlykheyd der Hemelsche Genade, onder Prophetische Spreekwyzen, Merkbeelden, en Schaduwen is benevelt geweest, en in de eene bevat, en van de andere verkondigt word. Een paar hechte Pylaaren, nu van Kooper, dan van gebakken Steen, dan wederom van prachtiger metaal, welke de Beenen des Beelds nabootzen, betoonen den welstand en het verval van Gods Kerk, in dewelke God zig zelve wezentlyk, of oogenschynlyk heeft doen zien, en haar staat weder herstelt,
als

als die te zeer verviel, om dat alles, op de Aarde, en in de Wateren naar den Wille Gods moet luyfteren, van Wien alle de wasdom en redding der Zielen en Lichamen moet verwacht worden. Ook kan hier het Boek het WOORD beteekenen, dat, als de *Wysheyd Gods*, alles heeft meede geschaapen; de Zonne voor God den Vader, met de Wolken, in de welke zyn Geest zweefde op de Wateren. De andere Hand kan ook wel een Scepter of Bestier-staf voeren, en aangemerkt worden als de Geest Gods, welke als een Goddelyke Adem alles beheerscht, en het leven en wasdom geeft. De twee Pylaaren voor de Twœ Werelden, de eene voor, en de andere na den Zundvloed.

L: De Rouwe Klomp, die in de duyfterheyd des Afgronds, en neêrgezonde Aarde, tusschen de Wateren en Lucht lag, zynde gescheiden; zoodanig, dat 'er eenige Wateren om hoog, en eenige om laag geschikt wierden; zoo zag de Godheyd, de Heerlykheyd der opgekoomte Aarde, en zyn Geest zweefde op de Wateren, gevende het Goddelyk invloeyend Vuur in de Lucht, of fyne Waterdeelen, en sluytende een deel van het zelve Vuur in den Afgrond, om van onderen op in de Aarde, en Wateren te werken. Dit *Zweeven* is, als gezegt is, het woord van *broeyen*, gelyk de Vogels doen, als zy door hare warmte en Vuur overdekken de jongen, dieze uyt de Eyeren moeten kippen. Deze Geest Gods is door eene ovaal-ronde flikkerende straal gemerkteekend, als zynde (met eerbiedigheyd gesproken) het Ey, waar uyt Alles moest voortgebroeyt worden. Eene *Duyve* ziet men in 't Goddelyk tintelend Vuur, welke voor den Geest Gods, door God zelven, verkooren is, als blykt by den Doop van Onzen Zaligmaaker. Deze welbeminde, vruchtbaare en minnelyke Vogel, is het Merkbeeld van veele goede en Heerlyke zaaken, als by den Chaldeen voor *Venus*, en by den Arabiërs voor de *Deugd*, by de Babyloniërs, aan het Beeld van *Semiramis*, voor een gewenschte boode der geredderde en herstelde Wereld, by den Jooden, en in 't algemeen voor de Vruchtbaarheid; ja zelfs by de dartele *Venus* voor hare Wagen, als een Merkbeeld van kriele drift, tot de voortteling, en verder tot meer zaaken.

De Jooden, onderwezen van die geene, die van de Egyptische Wysheyd in den bloeyensten staat van dat Ryk hadden doorzien, vielen ook tot een diep zoeken. De Feniciërs waren hunne naaste buuren; Syrië en Arabië raakten hunne grenzen; welke alle diepdenkers uytleverden. Zy dan hebbende of geene, of weynig bekende Hooge Schoolen, hielden ook by deeze of die van hunne geachtste *Rabbynen*, of *Cohens* hunne leerplaats; gelyk *Paulus* aan de Voeten van *Gamaliël*. Deze *Rabbynen* of Meesters, waren de fynste Wereldkundigen of Natuurkenners niet. Waar toe veel hielp, eerstelyk dat de Jooden, by den Heydenen, zynde de rest der Wereld, walgelyk waren, om het alderaanmerkelykste verschilpunt, namentlyk de
Gods-

Godsdienst, waar door zy alle de Merkbeelden moesten tegen gaan: zynde aan henlieden scherpelyk verboden, gelykenissen te maken; en de Merkbeeldkonst behelsde niet, dan gelykenissen. Ten tweeden, om dat zy den Egyptenaars bestoolen hadden, wanneer zy ter sluyk uyt hun Ryk sloopen; want de Heydenen hadden gene kennis van de Gebooden, die God aan *Mozes* had gegeven. Ten derden, om datze voor de tyd van Salomon geene Scheepvaart hadden, door dewelke veele Natuurkunde word gehaalt. Ten vyfden, om datze de Volkeren uytgemoord hadden, welke door henlieden waren overwonnen geweest. Ten zesden, om dat zy veele Dieren en Vogels, als onreyn, niet en dorsten behandelen. Van ontleding, *Anatomie*, en meer diergelyke zaken, kondenze, uyt vrees van onreyn te worden, geen scherp oordeel, zonder ervarentheyd, hebben. Deze dingen te zaamen beletten wel in hen de Merkbeeldkonst; maar echter waren de driften der verstanten van dien Landaard, met den anderen gemeen, te zeer op eene leeft geschoeyt, om ook niet wat, in de plaats der *Hieroglyphen* of Merkbeelden te hebben. Zy hadden dan eene *Cabbala*, en door die Cabbalistische Wysheyd, eene andere soort van spel voor den Geest, waar van hier na zal gesproken worden.

Deze weetenschap bestond in een geheym te verdichten, in Letteren van dezelve ieder der eerste woorden makende van een Boek of Hoofdstuk, wonderlyke overeenkomsten te vinden, en daar uyt te lokken de gebeden, aanroeping en bezweering van veelderley soort van Engelen, en Machten, Genees-woorden, en Schiklot daar in te vinden, Tydrekening daar uyt te haalen; en meer dweepery, waar in men veel verstant kon hebben, om minder wys te wezen. Het was evenwel een bygelovig Volk, en hoe veele de plechtigheeden der Wet waren, bestaande in onthouding of waarneming der offerhanden, reyniging en andere lasten, nog moest 'er al wat uyt der Menschen kraam by koomen.

M. Zoo hebben zy het woord *Bereschith*, of *In den beginne*, op zeer veele wyzen gerabraakt. Niet genoeg zynde, dat zy dat Boek, het welk wy, naar de Grieksche vertaling, *Genesis* noemen, *Bereschith* tot Tytel geven; geenzins, maar ieder Letter moet daar in hare wonderen doen, welke, tot ons oogwit niet en zynde Merkbeeldig, ook niet verder dienen, dan datmen voor Jooden, of Beeldhater, de Schepping uyt de *Chaos*, zou kunnen verbeelden met *Elohim*, den Naam Gods in 't begin der Schepping, of *Jehovah* de Naam na de Schepping in een glansryk rond, naar alle kanten uytstralende en *Bereschith* daar by voegen; en daar in zodanige Letters, als de zaak eyscht, waar toe die verbeelding word gebruykt; of met de Hebreuwische Wortelwoorden, daar in *Hu*, voor de Nacht, *Ehjah*, den Hemel, *Esch*, Lucht en Vuur: want dan ziet men de *Chaos*, de Reddering en Schepping uyt die naamen, en *Elohim* voor drie Goddelyke Per-

zoonen, zynde in getal van veele, of *Jehovah*, die is, en zyn zal, voor de Schepping en Onderhouding. Men heeft uyt die Letters van *Bereschith* willen vinden, de geheymen van de Goddelyke verdeling over het werk der Scheppinge. En dewyl alle redelyke verstanden bedwelmt door de overwonderlyke Wysheyd tot in de schier ondeylbaare Dierkens, die men voor de ooggen zonder vergrootglazen niet eens en droomt te zyn, blykende, in de welke, hoe kleyn, echter alle deelen, als in een Olyphant of Mensch zitten, en werken, wel zien, dat 'er een zoo onbegrypelyk oneyndig wys Bouwmeester, God genaamt, de werken moet gewild hebben, en door een onnadenkelyk verstand voorzien en uytgevoert; zoo hebben zy echter zig zelve in de bespiegeling der uytwerkzelen, de oorzaak, namentlyk God, van achteren ziende, ingelaaten. Zy hebben dan durven meynen, dat die zelve Wysheyd, een gelyke taak voor dagwerk heeft genoomen. De Schepper scheidde de Wateren, en deed de Aarde opkoomen, op den derden Dag, en de vlakke boven-konst der Aarde, wierd en doenmaals, en daar na, alleen aangeraakt; want al wat binnen de Aarde is, nog de rondte der Aarde, van alle kanten naar zyn middelpunt trekkende, en van alle zyden met de Lucht gelyk geperst, en moogelyk niet min, als de Dwaalsterren bewoogen; dit alles is niet aangeraakt, want gelyk gezegt is, die spitsvindige onderrechting was den Philosophen ten dienste, en niet voor de Kerke Gods nodig.

Visschen en Vogelen, nevens Bloemen, Boomen en de Mensch raaken alle die bovenschors der Aarde, en de Wateren; en in tegendeel is het werk der Hemelen, waar in de Zon alleen zes en zestig maal grooter als de Aardkloot gerekent word, maar 't werk van eenen Dag. Behalven zoo veele oneyndige ontelbaarheeden van Sterren, en de Wulften, waar in ze staan en zig beweegen. Maar die zaaken waren het oogwit, zoo het schynt, der Godheyd by *Mozes* niet, die van God onderweezen, hoedanig hy de wonderen der opschikking uyt de rouwe stoffe tot zoo veele Heerlykheyd op 't alderbeknoptst had voor te dragen, de zaaken, Gods Kerk betreffende, meer als de anderen heeft aangeraakt.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van de Hemelsloop.

DE Indianen, met welke merendeels gelyk loopen de *Chineezzen*, *Corianen* en *Japanders*, hebben een Denkbeeld tot gestalte gebracht van dezen aard; om het Weezen der geschape zaken, met hunlieder Schepper en Onderhouder te vertoonen. Zy zetten op vyf, zes of meer Bron-of Welgaten, waar uyt het onderaardsche Water komt bruysschen, en wederom ingeslorpt word, eene

A. SCHILD-PADDE. Dit Water-en Land-dier houden zy voor het bewaamste, om de Wereld, zo die by hen was begrepen, te vergelyken. Dat zetten zy dan op die grove Mengel-rots. Zy houden de gebochelde Rug met zyne schoon geschakeerde verdelingen voor de halfronde bewoonde Boog met de onderscheyden Koningryken. En niet wetende van Tegen-voeters of *Antipoden*, stelden zy de onderste zyde van de Buyk-schelp, met de Dichteren, te zyn een weg voor de Zon, om in Zee, of *Thetis* schoot, gedompelt zynde, door te hollen, en wederom aan den boog op te gaan. Dit Dier behaagde hen te meer, om dat het in zig zelve zyne voortbroeiing met oneyndige Eyeren besloot, Zee en Land kon bereyzen, en over al in zig zelve t'huys was, weerloos, en echter over al veylig in zig zelve ingekrompen zynde. Op deze *Schild-padde* was een Boom, die door zyn eygen af-hangende takken wederom in de grond rakende steeds vereeuwigt word met nieuwe Boomen van deze zelve soort, om te bewyzen; dat op die bewoonbare boog alles had ontfangen een zyn zelfs voortzettende en soort-bewarende kracht. Om deze Boom was gellingert eene Slang, met de Staart in haren Bek, den voortgang der Tyden willende aftekenen; en aan de zelve een Leeuw, een Hond, en een Wolf, de Tegenwoordige, Toekomende, en Voorledene Tyden beduydende; in dewelke alles nog op een en dezelve trek schynt voort te gaan. Boven op den Boom zit eene Godheyl, van zeer verscheyde namen, naar de Tyden en Volkeren verdraayt, waar van de meest bekende is:

B. TUIEKONG. Deze naam van *Teut* of *Tuit*, is zoo gemeen voor God geweest, dat men by den *Sarmaten*, en uyt hen gesprote Volkeren, by *Tuytschen*, daar na vernoemt, of *Duytschen*; Egyptenaaren en Chaldeeuwen dezelve heeft, en is daar van *Theus*, *Zeus*, *Deus*, met verandering van taal, *Dios*, *Dieu*, en diergelyke waarschyndlyk herkomstig; zynde zoo veel, als over al wyd en zyd beheerscher. Deze als een oud Koning

ning heeft de Handen en Voeten kruyswyze ledig zittende geflooten, genoeg doende, dat hy zyne oopene Oogen op de ingefchapene en voortzettende krachten is houdende, om alles in ftaat te bewaren. Hy is omzet met blinkende Sterren, en die geflooten in eene ronde Bol met fchitterftraalen omzet.

Deze latere Eeuw zoude, door de Schipvaart in veele deelen te recht geholpen boven de Ouden, een zekerder Beeltenis kunnen opleveren van 't Heel-Al, welk ik hier dan nevens zet.

C. De vaste en ronde Kloot, of *Sphæra* van de Wereld, verdeelt zynde in twee Deelen; Hemelfch, en Hoofdstoffelyk, heeft hier het eene deel in de Rechterhand, zynde het Klootjen van Water en Aarde, hangende in de Lucht, en omzet met Vuur. Het Hemels-deel, bevangende het Hoofdstoffelyke in zyne holligheyd, is als eene Vrouw afgebeeld, die doorluchtig blinkende onveranderlyk voorkomt. Men ziet die fchoonheyd pralen met acht Hemelen, zoodanig dat altyd de grootste den anderen inftyt, en klootwyze begrypt. Men teltze van onderen op, naar datze ons Klootjen naaft komen, en alzo voor de eerfte de aldermeest veranderlyke, de *Maan*, die onder de Voeten van deze fchoonheyd komt, van het Westen naar het Oosten haren loop in 28. dagen en 8. uren volbrengende. De tweede, die van *Mercurius*; op de onder-keurs gefikt. De derde, *Venus*, hangende aan de middel-Ondergordel. De vierde, de *Zon*, op de Navel zyn middelpunt hebbende. Welke drie alle Jaren haren ommeloop afleggen. De Heupgordel is van *Mars*, in twee Jaren omgaande. In de Borst op 't Hert is *Jupiter*, die 12. Jaren bezig is met zynen loop af te doen. En *Saturnus*, die om den Hals hangt eene Snoer van dertig Peerlen, zo veele Jaren als 'er verlopen tot zyn ommevang. De achtste is van hare flonkerende Oogen en de Sterren, die als tintelende *Karkanten* in haar Vlamvuurig Hayr eene Kroon maken, en den zeetel der vaste Sterren. Alle deze acht Hemelen worden te gelyk omgevoert door de negende, de eerfte beweegdraay of *Primum Mobile*, in 24. uren op de Poolen, om de Affen der Wereld, veroorzakende op ons gezicht Dag en Nacht, op-en ondergang der Hemellichten, enz. De *Zodiac*, Noorden en Zuyden dalende en klimmende, is de fchoone vindinge om de vaste Sterren, welke de Zon in zyn loop doorgaat, en hier het rad, het welk die Hemelfche Schoonheyd rondom haar fluyt, met een Noorder-en Zuyder-punt snydt door 't geheel; zoo datze aan 't Hoofd en de Voeten zienlyk is, doorsnydende ook zoo 't Middelpunt van 't Wereldklootjen, het welk, hoe kleyn het ten aanzien der Draayhemelen is, nog 5400. mylen ronds uytlevert. Zoo gaat de Zonneweg of *Ecliptica*, in die twaalf gelyke deelen voornoemt, altyd voort, zonder ooyt daar uyt te wyken.

D. In 't midden der Hemelen, voor al even ver van beyde de Poolen, is by Denkbeeld gevormt een groote Hoepel, deylende de groote Kloot, even als de Wereldkloot, in twee even gelyke deelen. Deze word de *Linie Equinoëtiaal* genaamt, en vertoont door eene sterke jonge Meyd, met een Lammeren Hayrbol, hebbende de juyfte helft donker, en de andere helft licht. Even als de Man, die van *Ptolomæus* den Zoon van *Lagus*, in Egypten wierd gebracht, in het Schouwperk; net half wit, half zwart geko- leurd. Haar omtrek is Hoogkakig, Platneuzig, met dikke Lippen, en zoo als die van *St. Thomas*, *Molucques* en andere, die zonder eenige breedte recht onder de Linie wonen, alwaar Zon, Maan en Sterren effen 12.uuren boven, en 12. uuren onder den Gezicht-eynder zyn. De Zon ziet men aan haar Hoofd raken tweemaal, eens in den Dag-en Nachts-Evenaar van de Lente, en wederom in die van den Herfft; de Zuyder Pool boven eyndigen- de met . . . . . de Noorder met de Spitsbergen aan den Beer, op wiens Kop de Noordster tintelt. Zy toont de kracht van haar nut en gebruyk in de Scheepvaard, met de Scheepskroon, en den Tegenvoeter of *Antipode* van haar afhangende; gelyk zy toont, hoe verre men Noord-of Zuydwaard van haar op 't Aardryk afdwaalt. Men zietze in de Rechterhand praelen met de uytrekening der Tyden en Uuren, zoo by Dag, als by Nacht, die op de manier der Italianen en andere Volkeren, 24. op hare kring staan; nevens de *Declinatie*n (afwykingen) der Zonne en der Sterren; en andere nuttig- heden meer.

E. De *Meridiaan*, of Middaglyn, is eene groote rondte, gaande door beyde de Poolen van de Wereld, door het *Zenith*, of 't punt des Hemels recht boven ons Hoofd, kruyswyze door de *Equinoëtiaal*, (Nachtevening) en Zuyden en Noorden door den Gezicht-eynder of *Horizon*, wiens lynt men op Zee met haar middellyf gelyk ziet, het halfrond van een scheidende. Zy is als een Nymphje op de Piek van *Teneriffa* leggende, die het be- ginzels der lengte maakt, passende van dien Piek de Landen van 't Westen naar 't Ooosten, tot 360. Graden toe. Zy wyft dit werk met de Graden, dieze op haar Middagcirkel maakt, door hare Passer. Met hare Linkerhand wyft zy de Zon aan, die in 't Zuyden van hare boog komende, de Middag maakt. Alle Hemelsteekenen zyn daar komende op haar hoogste van den Gezicht-eynder verheven; zoo dat zy daar door gaande, weër beginnen te dalen. Indien dit de moeyte waard was, en dikmaals te pas kwam om te vertoonnen, zou men den toetsel van dit *Meridiaan*-Beeld breed kunnen uyt- rekken.

F. DE ZON als *Apollo* op zyne Dichtkundige Wagen staande, ziet zyne Paarden stil gehouden, aan de eene zyde, door de Kruyskring der Zon-

94 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

nestilstanden, zynde een Beeld met een dubbeld Hoofd; het eene lieffelyk en Geelhaayrig, de Zomer-Zonneftand, het andere met grys Haayr; oud en koud, die van de Winter voordragende. Aan de andere zyde is zyn Medemakker te zien, die met een Zandlooper in zyne Hand, met twee gelyke Vleugelen, een van de Vleêrmuys voor de Nacht, en een van den Arend voor den Dag, de Kruyskring verbeeld van de Nachteveningen zoo in den Herfft, als in de Lente. Deze Kruyskringen gaan kruyswyzè door beyde de Poolen der Wereld. Wanneer de Zon deze Kruyskringen roert in zyne Jaarlyksche loop door de Tekenkring, maakt hy van

G. DE RAM, DE STIER, EN TWEELINGEN; de Lente; met de Bloempaander te onderscheyden; met

H. DE KREEFT, DE LEEUW, EN DE MAAGD, den Zomer; gelyk de Maagd daar toe als een Korengodin word uytgeteekent; met

I. DE SCHAAL, HET SCHORPIOEN, EN DE SCHUTTER, de Herfft; door de Druyven beduyd; en eyndelyk door

K. DEN BOK, DEN WATERMAN, EN VISSCHEN, den Winter; die by zyn Vuur met dorre Boomen zuft.

Van dezen *Bok* en *Kreeft* word de Zon te rug gejaagt in zynen loop, op 't verfte van de Nachtevening zynde, om door den *Bok* naa 't Zuyden, en door de *Kreeft* naa 't Oosten wederom naar de Nachtevening te keeren.

Van alle deze Verbeeldingen zullen wy breder handelen ter plaatze, alwaar de zaken van de Zeevaart aangeraakt moeten worden. Wy zouden ook deze zo ver niet geraakt hebben, indien zy niet en waren alleen Konftgedachten, voor welke wy zeer verplicht zyn aan de Oude Wyzen, die door middel van deze vindingen ons eenen wonderlyken weg tot de klaarheyd en 't behoef der Zeevaart aangetoont, en grooten dienst gedaan hebben.

ACHT.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van de Beweging der Planeten.

A. **D**E ZON, die met aller Goden en Godinnen Eertytels en Namen heeft gepraalt, is door de allereerst bekende Volkeren, by den *Braminen*, *Chaldeewen*, en hurme Nabuuren wonderlyk uytgetrompet. Die uyt de achting der *Brachmannen*, blykt uyt derzelve Morgen-Gebed, aldus luydende: „ Het Opperste Weezen wil u, alderschoonste Hemelglans, ongeschend bewaren; gy zyt groot en machtig door uw eygen licht, voortkweeker van alle gelukken; die een zoo schoon, en zoo mild weldoender zynde, tintelend opgaat door middel van uwe lichtgevende straaLEN, die gy uyt schiet over al deze Wereld; gy zyt die schoone Zon, die door uw blinken, door de kracht van uwen geest, en door uwe levendigmakende macht bestiert en beschermt dit Groot Al. Gy Vuurbaak des Hemels, licht van alle zaken, oorzaak van al wat ergens voorkomt; die door de macht aan u van de Opperste Macht geschonken, de gansche Natuur verplicht, die door een onvermoeyde loop ontdekt en beziet dagelykch de vier deelen van 't Heel-Al. Gy ontleent uw licht, en uwe schoonheyd onmiddelyk van 't aanzicht der Godheyd, en deelt aan de Maan mildelyk uyt (zonder tusschenscherm) een affschynend leven, en 't gebruyk van niet missende klaarheyd; aanstekende door 't licht van uwe onuytbluffchelyke Toorts alle de andere Hemelsche Ronden. Zie ons nu heden aan met een Goedertieren Oog, en licht ons Hert op, door uwe doorluchte schoonheyd, en verklaart ons verstand, tot de bespiegeling van dat andere Grootste onbevattelyk Weezen, dat niet en valt in ons, als alleen door de diepste en gezuuyverste gedachten”. De beeltenis deszelfs is my afgeteekent, door den Hr. *Ludolf* gezonden, die dezelve schreef van St. *Jan de Arca*, of *Ptolemais* te hebben. Men ziet op eene Steen, twee voet groot, een Jongmans Beeld, met gekrulde, maar wyd gespreyde Hayren, wyzende met zyne Rechterhand op de uuren van den Tyd, die ik in Roomsche Letters heb verandert, en die volgens zyn Ed. schryven, oude Ethiopische Merkleeters waren, maar veele uytgegaan. Men had de helft derzelve zwart ingeleyd; de wederhelft was van wit Marmer. Het Beeld zelf was van *Granito rosso* Marmer, meest rondom *Thebais* alleen te vinden. Het houdt in zyne Linkerhand eene Bol van roode Vuursteen, of *Pyrites*, waar uyt aan alle kanten vlammen schieten. Het staat vast op de Noorder Pool,

B. Die

B. Die met een Oud verkleumt Man is verbeeld, uyt wiens Haayren en Baard Yffel, Hagel en Sneeuwvlokken vliegen. Hy legt zeer flaperig in een gekrompen op den Grooten Beer, die de Pool-fter bewaart, op eene Sneeuwberg.

C. Even zoo als de Zon de Uuren van den Tyd aanwyft, zoo wyft de Tyd wederom de Zon aan; want de bewegingen van de Zon en de Tyd gaan altoos te zamen, en gelykelyk voort; zynde de eene de Maat van de andere; want door den Tyd word de plaats van de Zon bekend gemaakt, en wederom door de Zonneplaats word de Tyd geopenbaart, door welke Zonneplaats of Tyd (die ligt in 's Hemels Pleyne gevonden worden) de loop, draay en stand der Teekenen, Dwaalfterren en andere bekend zyn. Die Oude Gryzaard is met een Arendsvleugel en Nachtuylsvlerk onderscheyden; de eene gekoleurd, en de andere zwart; maar even groot, om dat hy door 't gansche Jaar even veel Nacht als Dag loopt. Gelyk men 's Winters aan 't Noorden geen Dag ziet, zoo heeft men daar Zomers geene Nacht; en volgens het leggen der Landen, hoe langer Dagen, hoe langer Nachten; en wederom, hoe korter Dagen in de Zomer, hoe korter Nachten in de Winter, even groot tegen elkander, daar de Evennachtslyn overloopt. Voorts draagt hy niet als zyn Zeyffen, door welke hy licht onderscheyden word, met eene Hoep van 24. Uuren, deels zwarte, deels witte om zyn lyf; waar tegen de Zon heeft de Hoep der 12. Tekenen, over zoo veele Maanden gezet. Deze beyde dan, de Zon en de Tyd, ziet men verheven op de Steen met de vier hoeken; waar van 't Noorden is onder de Zon leggende, en onder zyne Voeten gedrukt, by na zonder licht of warmte te krygen.

D. Het Ooft zietmen als een braaf Jongman, styf doorkoelende met een doorzettend geblaas uyt zyne kaken, dragende de Morgenster op zyn Voorhoofd. Zyne gezwinde Arendsvleugelen zyn met Paauwestaarts Oogen opgetooyt, om de behaaglyke bescheydenheyd der schoone verwen des opgaanden dageraats te verbeelden. Zyn Hayr blinkt van den Dauw. Verder als tot de Keel was dit niet uytgedrukt.

E. Boven de Zon zag men de Zuyder Pool of het Zuyden, met eene bolle roode Trony zachtelyk aafemende. Tusschen zyne koelte rollen zachtelyk uyt zyne roode Lippen en Rooze Kaken, allerley uytgepikte Bloemen, met hare spruytjes, takjes en bladeren. De laffe warmte der Middagzon ontzenuwt hem zoo zeer, dat men twyffelt, of hy Man of Wyf is; want uyt meer als twee Borsten ziet men de laauwe Reegen neêdruppelen. Het Kleed, dat door zyne waassem niet bewogen word, is geel geverwt, door
't zen-

't zengen van de hitte. Hy zweeft zonder beweging op twee Vleugelen van een Ojevaar.

F. Daar tegen dondert het Westen op, met styve Borstelhayren, die te bergen staan. Een uytgeplukte Baard van rood, zwart, en grys gemengelt, steekt onder aan zyne Kin, als de pennen van een Egel. De Ooren staan styl op; en zyne graauwe Oogen onder bonte Winkbraauwen, dreygen de verwoesting over al. De Kaken proefsten eene ongestuyme Wolkbraak uyt onder zyn geblaas, en verdikken en verdubbelen gestadig. Zyne Drakenvlerken slaan en klappen alles omver. Zyne Harpyenklaauwen en Slangenstaart schenden, scheuren, knotten, en verdelgen alles. Eene gebroke Mast of Rêe, met een stuk van een gescheurt Zeyl, is zyne buyt, na dat hy 't overschot der kielen in de grond geboort heeft.

De grond van de Steen was ingegrift en besneeden met byna alle de Tekenken der Dwaalsterren en Ligchaamen des Hemels. Men zag daar de kleyneder Beerin, *Phœnice*, na *Thales* den *Feniciër* genaamt. Aan de andere zyde de groote Slangdraak, om de *Hesperische* Appelen door *Hercules* gedood. *Philomelus*, van 't ploegen *Bootes* genaamt, met zyne twee Hondkens aan zyn Lyzeel, staat daar by; om dat men in 't eerst de groote Beerins-Sterren, de Wagen, en twee Dier-Sterren de Ossen noemde, dieze trokken, en door hem gedreeven wierden. De Kroon van *Ariadne* zag men daar by. Voorts *Hercules* boven den Slangendraak, dien hy nog, neêrgeflagene hebbende, dreygt met zyne Knods te morselen; van anderen *Theseus*, *Tamyris* en *Orpheus* genaamt, om de bystaande Lier of Harpe, deze drie als Zangkenners en Speelmeefters eygen. Daar onder ziet men de Zwaan vliegende, *Cepheus*, een Ethioper Konings Zoon met zyne Ryxstaf. *Cassiopea* in hare Ruststoel, als Vader en Moeder van *Andromeda*, die haren verlosser *Perseus* aankleeft, zagmen stukswyze achter de Zon, met den Voerman *Heniochus*, met de Geytkens, Voedsters van *Jupyn*, op zyne Rug, achter den Tyd. Aan de andere zyde zag men wederom *Ophiuchus*, den Slangenwinger, of *Phorbas* van den *Feniciërs* genaamt, en van de *Rhodiërs* tot een Geluk op de Reys gevierd, met eene Pyl van *Apollo*, onder den *Arend* van *Jupiter*. Den *Dolphyn* van *Neptunus* of *Arion* zag men tusschen deze en den *Pegasus* in, die zyn Lyf en Vleugelen achter de Zon verschuylde, en liet den Driehoek van Nyls Eyland zien, *Delta* genaamt. Hier omher lopen de *Ram*, de *Stier*, de *Tweelingen*, de *Kreeft*, de *Leeuw*, de *Maagd*, 't *Schorpioen*, de *Schutter*, de *Steenbok*, de *Waterman*, en de *Visschen*, als 12. afzonderlyke Tekenken des Hemels, aan eene hoep, den *Zodiac* (Tekenkring,) makende, om 't lyf van de Zon; boven wiens Hoofd, over den Evenaar, het Zeegedrocht, dat *Andromeda* zou verscheuren, of de *Walvis*, eene groote plaats beslaat. De Rivier de Nyl, met *Canopus* een Nyls Eyland, zagmen daar van naa 't Zuyd-Oosten opvloeyen.

vloeyen. De *Haas*, voor *Orions* Hondenjacht vluchtende, was naauwlyks achter de Zon te merken. Gelyk *Perseus* met zyn Schild achter de Tyd, met *Sirion* of de grooter Hond, en de kleynder *Procyon* genaamt, zamen de Jacht van *Orion* uytmakende. Het Schip *Argos* zagmen daar op geheel. Het Altaar, de Zuyder Kroon, en de groote *Water slang*, met de *Rave* en de *Gonde Kop*, verbergen haar; gelyk de *Slangenwring* en de schoone *Antinous* met *Berenices* *Hayrlokken* stonden onder 't Westen; waar boven men den *Centaurus* zag, toeliggende met zyne *Pyl*. Het *Kruysmerk* der Egyptenaars, de *Wolf*, en de *Paradysvogel* omringden den *Centaurus*; waar by men zag den *Indiaan*, de *Paauw*, en *Phenix* brandende, met eene *Vliegende Kraan*, en de Vogel van *Pegu*, *Toucan* genaamd. *Orion* zelf zagmen met Schild en Knods, met zyn *Sirion* voor hem, net verbeeld. Deminder *Water slang* *Hydrus* was onder 't Zuyden, met de *Zeezwaluw*, de *Doradovis*, het *Duyfken* en de *Chamaleon* rondom het Schip *Argo*. De zeven groote Sterren zag men zonder order (immers naar myn begrip) over de gantsche Steen verspreyd. De eerste was *Saturnus*, de tweede *Jupiter*, de derde *Mars*, de vierde *Venus*, de vyfde de *Wereld*, de zesde de *Maan*, en de laatste *Mercurius*, of *Stilbon*. Dan konnen merken, dat tusschen veele dezer Teekenen inviel de *Melkweg*, lopende tegenstrydig met den *Evenaar*, van de Mast van het Schip *Argos* af, met kleyne *Zaadsterretjes*, als stippen gevuld, achter de *Walvis*, *Orion*, en meer Teekenen tot aan *Cassiopeia* toe; maar was meest door her Ligchaam van de Zon gedekt.

Deze 12. Teekenen zyn in veele Ryken niet minder als de *Dwaalsterren* en de Zon aanbeden. 't Is te denken, dat de waarneming van de *Hemelsloop* door alle Volkeren is geschied, maar de beste door de *Ethiopers*, om de bekwaamheyd der Landen, die zy bewoonden, hebbende altyd schoon weder, en geene verandering van Hemel, en door de *Indianen*, die buyten de *Reegenmaanden* 't zelve gemak hebben. Deze *Konst* is, zoo als de meeste zaken, van 't begin onbeschaaft geweest; want men by *Geten* en *Scythen* geene andere kennis vond, als van Zon en Maan, de *Avond-en-Morgenster*. De *Arcadiërs* rekenden zig zelve ouder als de *Maan*. De *Hottentots* en *Topiniambous* houden geen leeven nog beweging in eenig licht; maar dat alleen de stof van de Zon (hunlieder grooten *Kapiteyn*) ieder dag vergaat, en verstrooyt in zoo veele *Flikkerlichten*, als 'er *Sterren* zyn, die wederom 's morgens moeten dienen tot voedzel van eene *Nieuwe Zon* of *Kapiteyn*; zynde altyd *Vorsten* van 't *Heel-Al* van eenen *Dag*, en te voren derzelve *Helden* geweest, welker *Vrouwen* door de *Maan* verbeeld, die *verstrooijing* van harer *Mannenglans* nog zoo veel, als 't kan zyn, beletten. Maar de tyd om te zaayen, planten en voortkweeken wel waar te neemen, voordeel gevende, dwong de *Landluyden* en *Harders*, zoo als de eerste *Menschen* waren, op de *Hemelteekenen* te letten; waar van eenige later, andere vroeger ziende, en datze niet gelyk op en onder gingen, vonden zy
rondom

rondom haar, op de zelve hoogte, als haar Oog, eene Kim (die zy met hooget klimmen verder uytgestrekt zagen) en opkoomen boven die Kim nieuwe Sterren; die men t'elkens dezelve vindende, begon te kennen; en daar tegen andere, die bewoogen wierden, snelder of langzamer uyt hare plaats, hoe veel dagen de Maan klimmende moest vol worden, en hoe veel dalende schein te verdwynen, en in eene nieuwe te veranderen. Zy zagen ook, dat de Zon op dezelve tyd wederom dezelve keer schein te doen, dat van hem andere 't licht ontleenden; door welke aangeteekende Sterren hy schein te lopen, en wilden, deze kennis te mets aangroeyende, aan andere overlaten. Ook leerden zy van Reyzigers, byzonder als zy waagden langs vreemde Stranden te varen, dat men daar ook zulke waarnemingen had, en dat men eenige Sterren by die zag, die onder de kim by hen bleven. Van deze begonnen zy eenige Leerlingen te onderwyzen. Daar toe moest zekere wyze, verdeling en onderscheydelyke benaming zyn, die de meeste waarnemers, uyt hovaardy naar zig zelyen, of doode Vorsten noemden; zommigen enkel lietten, en andere zamen stelden. Die enkele, meer schynende te tintelen en te beweegen, wierden achtbaarder; ja men begon de huyshouding der anderen van derzelve bestier afhankelyk te maken. Men vond voor dezelve *Characters* of Merken, die misschien by eenige beeter zyn geweest, nu, zoo als zy aangenoomen zyn, in gebruyk blyven. Zy vormden dan eene *Sphæra*, of Rond van alle deelen gelyk schynende. Hier van de maat uytdenkende vonden zy een Middelpunt. Zy vormden door dit Rond en 't Middelpunt eene doorgaande *As*, in het Zuyden en Noorden uyteyndigende; en de verbeelde Eynden noemden zy *Poolen*. Hoewel zy de Zuyder niet zagen, schikten zy nochtans van die met de Noorder eene even groote maate. Die verdeelden buyten den *Zodiac* (Tegenkring,) in twee *Circulen* of Kringen, en twee *Tropici* (Zonnekringen,) met de Evenaarslyn. De Tegenkring sneed door den Evenaar, en raakte eenigzins den Winter-en Zomerband; zoo dat de Zon, door die Teekens, en nooyt daar buyten loopende, noodzakelyk de Vier Tyden des Jaars moest maken. Zulke en meerder verstandiger verdeelingen maakten zy tot groot nut der leerlingen. Maar wie aan deze zamen gezette Sterren dusdanige vreemde maakzels heeft toegedacht, beken ik niet te weeten. Nu zyn dezelve op dien trant alom bekend, en onze Liefhebbers en Stuurlieden, zoo wel als anderen, daar van gedient, die grillige Wanschepzels gewoon. En te vergeefs zoude iemand eene nieuwe gril willen invoeren. Ook zoude het maar verwisselen zyn van Naamen, zonder nut tot de zaken. Om 'er nut in te brengen, zoude zulks van eene gehele verandering moeten komen, en dezelve zodanig, dat men de zoo verre van een geleegene Sterren, zonder teekening of omtrek, ons daar toe nodigende, niet tot een ligchaam bracht. Nu is dit Hemelspleyn eene groote Winkel van Merkbeelden, maar zonder de Ziel der andere *Hieroglyphen*; want die toonen de ingeschape Eygenschappen der beteekende

zaken, door Beelden, enkel of zamen gefelt, van Lynen, Dieren, Planten, Vogelen, Viffchen, en alles wat in de Natuur valt; ja vercierden eene onnatuurlyke zamenvoeging, als zy maar fterk door die gelykheden, het Denkbeeld der Leerlingen en Aanfchouwers kon beweegen. Maar wat gelykenis hebben doch deze Beelteniffen van de Hemelskloot met de fchikking der Sterren, die hol over bol op die ligchamen geplakt zyn? En wat indruk geeft het den Leerling, een Paard-menfch (*Centaurus*,) *Phœnix* of *Draak*, gedochten die buyten de natuur zyn, daar onder te vinden? hebben die Sterren iets byzonders, waar in zy met hare Eygenfchappen of Werkingen overeenkomen, met de Natuuren dezer verzieringen? Geenzins! Niet te min zou ik voor 't naaft denken, dat de Eerfte Makers van die Geheugkonft der Sterren hunne Merken niet zoo geheel buyten en tegen Reeden hebben voortgebracht; maar dat de Grieken, ftoute Beuzelkramers, de reets te veel verborge maakzels nog oneyndig gerabraakt, en met hunne Verdichtzelen opgevult hebben. Om 'er wat van te zeggen. De Oudften maakten van de Dwaalfter, die 30. Jaren tot zynen loop van nooden heeft, ♃, de oudfte Godheyd, de Tyd, door den *Egyptenaars* met eene *Zeyffen* verbeeld, zynde de rechtneêrgaande ftreep de Stok, en het kromme Mes ter zyden daar aan, de Snoeyzikkel of 't *Zeyffenyzer*. Dit Merk van henlieden ontleent, is overgebracht tot *Saturnus*, eertyds zoo een opgeworpen Koning, en de oudfte der Vorften, hebbende de Volks Regeering onderdrukt (gelyk men in de *Saturnale* Speelffeften nog alle Slaven en het Graauw tot geheugenis, vry zuypen en dobbelen ziet) die van Jicht afgemartelt, zyn Ryk aan zynen Zoon *Jupiter* over gaf. Nu vond de Griek, om de laauwer beweging van die Ster, gelykheyd in 't Voeteuvel van de eerfte Vorften; en de ommekreys van die Ster verder zynde afgelegen, als andere, den naam van de Oudfte en Eerfte. Maar hoedanig zyn Ryk is geweest, of waar, is onzeker. Hy word de Koude *Saturnus*, maar *Jupiter* de Blinkende genaamt. De tweede der Dwaalfterren hebben zy een Ploegyzer gemaakt, ♃, ter eere van die hen eerst dit gereedschap uytvond, zynde *Amun* of *Hammon*, naderhand by de Grieken *Jupiter*, die ook aan 't Roode Meyr een Tempel van die zaamgevoegde naamen *Jupiter Hammon* in achtig gehouden hebben. De derde van die Sterren hebben zy *Taut*, eene Scythifche of Tartarifche naam, en van den Indianen hen ontleent, geheeten. En wyl hy een groot en ftout Zoldaat was, ♂ zyn Schild en Worpfpies tot Teeken van die Ster gezet, die onder de Dwaalfterren de vuurigfte tintelt; waar voor de Thraciërs en Grieken *Mars* genoomen hebben. De Zon, die zy door allerley namen hebben geviert, hebben zy 't beft verbeeld, zynde een Rond met stippen, en een in 't Middelpunt. ☉ De matelyke Ster, die zelden gezien word, om dat meeft by de Zon is, noemden zy daar na *Adris*, en de Feniciërs *Hermes*, gelyk de Grieken en Romeynen *Mercurius*. Maar dewyl zy deze Ster zoo gering, en zoo dicht by de Zon, hunne grootfte Godheyd, zagen, en dat deze dik-

maals

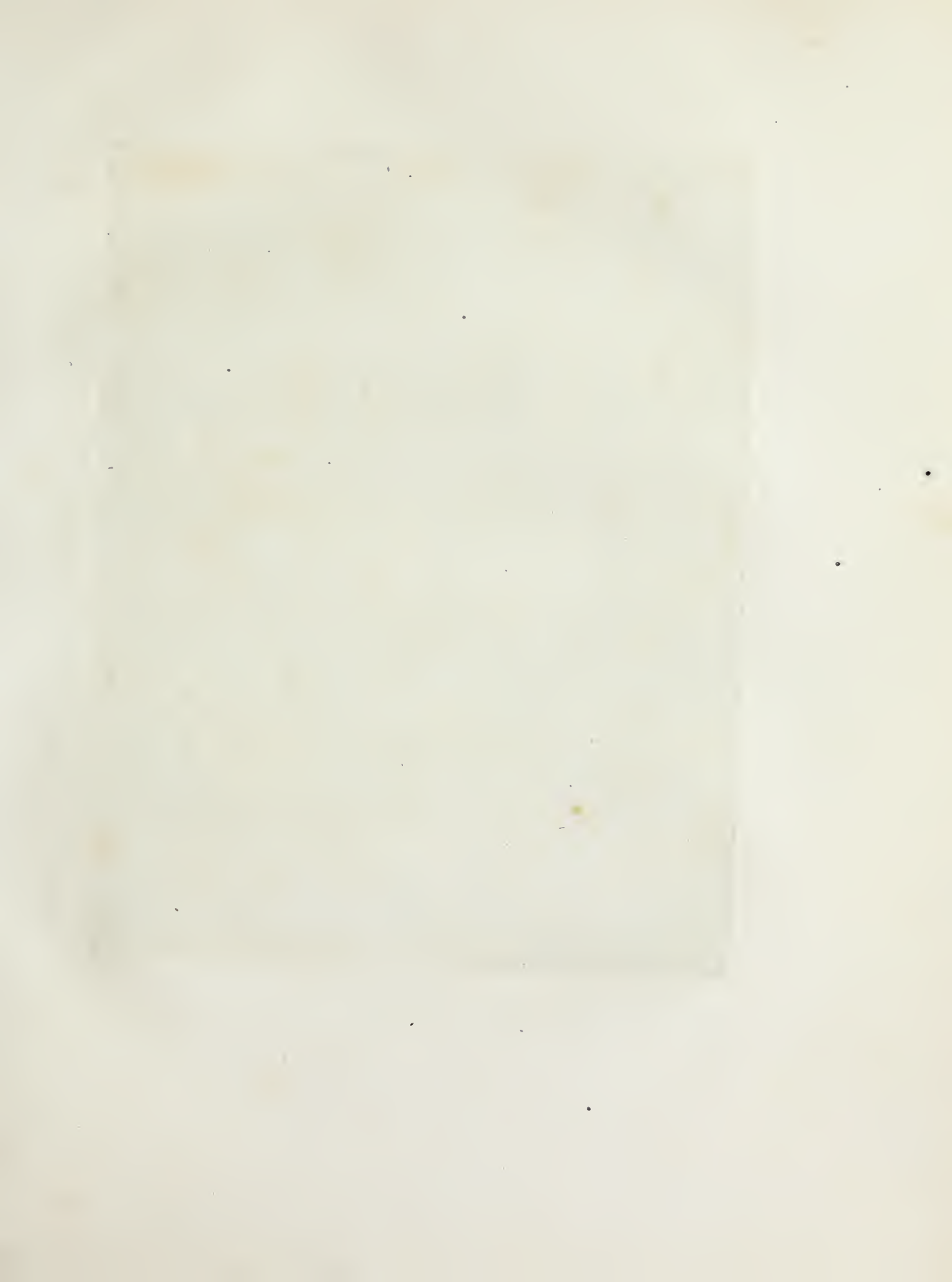
maals schuyl bleef, zoo gaven de Egyptenaars daar aan twee Slangen op eene Stok in een gellingert, ☿ zoo als men *Mercurius* in de Hand geeft, en zyne Staf noemt, en dat op een Kruys, het welk by den Egyptenaaren vast beteekent de uytstorting van Gods Zin, en zyne Beweging in 't voortzetten van alle dingen. Dit Merk dan is, om dat hy Bode van de Zon en andere Goden is, en om dat hy die instorting in de Schepzels uytbrengt, alzo aan die Ster gegeven, met de naam van *Mercurius*, de *Vlugge*. De Sterre, die in 't aanzien de grootste en klaarste des Hemels is, voor de Zon gaande, de *Morgensterre*, en na de Zon volgende, de *Avondsterre* genaamt, is met een Rond verbeeld, waar onder een Kruys, aldus ♀, wiens dwarsstreep buyten 't Rond of Zonne uytkomt, beteekenende zyn loopen voor de Zon, als *Lucifer*, of als *Hesperus* na de Zon, en de neêr gaande Lyn, aan de Zon vast, de aankleevinge van die Ster aan de Zon, met haar invloed op alles door de T, door den Grieken *Hera*, en nu de schoone blinkende *Venus* genaamt. Eene Vorstin mogelyk van *Cyprus*; maar zedert men *Cesars* geslacht van haar herkomstig maakte, by den Romeynen, met allerley Eerbied aangebeden. De Maan is by hare gestalte, zoo als zy in 't eerste verschynt, met een halfrond, ongevult, met scherpe punten op hoornen; ☾ *Isis*, *Luna* en *Diana de bleeke* genaamt. De *Wereld* met een ☉ Rond, waar in een minder Rond, net in 't midden staat, verbeeldende den Aardkloot met den omloop der Kristalle Hemelen, nu de *Zonnekring* of *Zodiac*. Zyne 12. Teekenen zyn verbeeld: *Aries*, van wien zy begint, wanneer de Zon zyn Jaarloop heeft voleynd, ♈ met een Hoofd van een Ram, met twee Hoornen, even als de Egyptenaars, *Amun*, of *Hammon* hebben getoont, (*Africaan* die veel Vee hoedde, en door wien Vader *Bacchus* leger Water kreeg,) makende het eerste Teeken der vuurige *Triangels* Driehoeken, en verbeeldende den Ingang des Leevens door dezelve. De tweede is dat Teeken, in welk de Zon komt. De Maand daar aan (gelyk men op die 12. Verdeelingen, en deze Teekenen daar op staande, het geheele Jaar heeft afgedeed) word gezien met dit Merk ♉, een Offenkop (de eerste der Luchts Driehoek) eenigzins toonende, en door de Egyptenaaren aan *Apis* geëygent, dien zy onder de gedaante van een Stier (die *Europa* overvoerde) onderhielden en aanbaden. De derde is het Teeken geenzins gelykende naar Tweelingen, maar wel naar eene *EGGE*, waar mede zy de Landen in *Indië* omwierpen; zyne Sterren worden vyf *Hyades* genaamt, na de Regenmaanden, ♊ maar door den Grieken in *Castor* en *Pollux* hervormt, en by den Latynen *Gemini*, (de *Tweelingen*) genoemt. Want zoo wild heeft men met die Teekeningen dezer 12. geleefd, datze *Tiresias*, in zoo veele Mannen en Vrouwen van zyne jeugd verbeeldde, en diergelyke andere. Dog zy behielden, om de Sterrekunde aan anderen te leeren, de Oude Merken, gelyk wy nu nog doen. De vierde is van *Twee Overvloeds Hoornen* geweest, zoo verbeeld ♋, de eene ontfangende, en de andere uytgeevende, om dat

de Ethiopiërs in die Maand hunne Vruchten inzamelden, en wederom in nieuwe Landen zaayden; wegens de hitte door andere Volkeren, en Latynen *Cancer*, (de *Kreeft*) genaamt, door *Hercules* vertreedden, en van *Juno* in den *Zodiac*, (Tegenkring,) geplaatst, met eenige Sterren, de *Ezeltjens* in de Kop verciert. Met het vyfde Hemelteeken begint de Nyl te zwellen; waarom 't gevormt is naar eene Leeuwenkop en een Nylvat daar onder, aldus, ♌, de Leeuwenkop voor de Wakkerheyd en 't Opmerken, en de Pot voor de Nyl. Dit hebben de Grieken door de Leeuw, de eerste overwinning van *Hercules*, verbeeld, en op zyn staart *Berenices* Haayr, uyt 7. Sterren geplaatst, door *Conon*, de Sterrekyker, wyl hare verloofde Haayren uyt *Venus* Tempel gestoolen waren, en die Sterren nog zonder naam gingen, in den Hemel getoont, naar de gewoone vleyery der Wiskundigen, aan den Vorsten. De zesde is door den Egyptenaars gemaakt op die wyze, als zy verbeelden de Fonteyn van *Hecate*, of de *Uytvloed* der Zalpeterwateren; wyl in die Maand de grootste aanperssing der Wateren de Afvloed eyschte, ♍. Maar de Grieken, *Euhadnes*, *Azatus* en anderen maken hier van eene Maagd, de Dochter van *Ascreus* en *Aurora*, de Gerechtigheyd, met een duyffer Hoofd. De Romeynen maakten daar van de *Fortuyn* of *Ceres*, om den Oogst. De zevende is een Jok op eene vlakke grondlyn, om dat met Jok-offen de vlak gestroomde Landen wederom begonnen geploegt te worden, na het zakken van de Nyl. Dit is door Indianen en Chaldeën met eene *Weegschaal* verbeeld, om dat de Zon van 't Eynde van *Virgo* naar den *Evenaar* trekkende, de Dag en Nacht gelyk maakt. Het maakzel is van dezen aard, ♎ *Libra* genaamt. De achtste is van twee Paalsteen, of *Termini* zamen gestelt, en daar achter op een ligchaam van een *Schorpioen*, wiens staart opsteekt (*Orion* droomen zy, van dit *Schorpioen* gestookten te zyn, om dat als *Schorpio* opgaat, gaat *Orion* onder) aldus, ♏, om dat zy dan alles wat oneffen was, van slib, slyk en steenen, onder hunne machten opgereddert hadden, tot zulken hoogte, als buyten *Theba* en *Misra* stonden, met Paalsteen daar toe in de gronden gezet, als Maatzuylen; met de *Schorpioen*, welke by de Ethiopiërs en Egyptenaars, eene langzame Overwinning beteekent, het zy die alleen, of met de *Crocodil* word te gelyk vertoont. Van anderen is die naam van *Schorpioen* aan dat Teeken gegeven, om dat de Hitte Pest en heete Koortzen doende opkoomen, met het vergiftig steeken van de *Schorpioen* over een kwam. De negende is als eene *Pyl* verbeeld; om dat in die Maand by den *Indianen*, *Arabiërs* en meer anderen, de voortgang van die heete Ziektens en Pest duurde, die van alle schielyk verderf het Merkbeeld is, zoo by den *Jooden* als *Egyptenaaren*. Eenige hebben dezelve *Typhon*, anderen *Apollo*, anderen *Hercules* genaamt. 'T maakzel is ♐, als van eene Boogschutters *Pyl*; voor *Crotus* den *Centaurus* uytgebeeld, met Paardeschenkels, Satyrstaart en *Pyl* van *Jupiter* begiftigt, om dat hy in Snelheyd, Wakkerheyd en Kunst uytmuntte. Voor zyne

Voeten heeft hy veele Sterrekens, als een Kroon, met welke hy dertelt. Anderen eyndelyk, volgens de Teekening, de T of Tau-letter, voor bewaring des Hemels, en de Pyl daar aan gehecht, om de Vyanden te dooden. Na dien de tiende daar op volgende, aldus gemerkt ∇ eene omgekeerde A of *Agathodæmon*, tot weldoen naar de Aarde gekeert, met eene *Aspic* of *Slang* daar aan, het eerste tot aanroeping en vertooning van de hulp van *Osiris*; het tweede om de dood van *Canopus* door de Slangen, die door zyn bepolderen van de Nylmonden sterk vermenigvuldigt zynde, hy met eene meenigte *Ibis* Vogelen had gewroken, en de eerste Letter van haar hem ter eeren wierd *Ibis* bukkende gelyk gemaakt; eygentlyk dan eene aanroeping van *Osiris* tegen *Aspis*, wylze dan in 't rypen van haar Zomerkoorn kwamen. By de Grieken *Ægipan* den Steenbok, die als de *Geyt*, welke *Jupiters* Voedster was, hem even aangenaam onder de Teekens raakte, *Capricornus* nu bekend. De elfde heeft het oude Egyptisch Merk van Water $\approx$, door den Indianen by de *Ganges* eerst gestelt, van de Egyptenaaren voor zyne Overstroomende Vloeden; by de Egyptenaaren voor *Typhon*, de Grieken *Ganymedes*, en de Latynen *Aquarius*, de *Waterman* genomen. De laatste of twaalfde, is, om dat de Zon dan in *Bithynië* en *Meden*, en daar rondom 't minste schynt, mede aan zulken soort, als *Typhon* of *Averruin*, eene Kwaade Godheyd geëygent, en door twee Visschen met de Rugge tegen malkanderen aldus verbeeld χ , om de Feesten, die zy ter eere van *Venus* hielden door de Visschen (waar in zy en *Cupido* zig hervormden) te Heyligen; die ook daarom geenerlei Visschen aten: maar by de Egyptenaaren voor kwaad weêr vertoont, als hulp van *Typhon* tegen de Goede Goden.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van Hemel en Aarde.

A. **D**E GROOTE MOEDER VESTA by den Romeynen, by den Cop-
ten OPHTA genoemd, is by die Volkeren omtrent *Thebais*,
van welke Landstreek *Copta* de Hoofdstad was, zoo gevormt ons nagelaa-
ten; dat hare verbeeldinge de gansche grond en bewaring der stoffen ver-
toont, zoo wel als derzelve voortzetting. Zy is van een vast, volwassen,
dog echter schoon en jong wezen. Op haar Hoofd draagtze, het geen al-
omme aan haar Beeld gemeen is, eene Toorenkroon, om de Sterktens en
Gebouwen, die de Aarde schynt te torssen. Haar Hoofdhayr is Ros-blond,
en Goud gelyk, als de Zonneglans. Zy laat de warme vochtigheyd uyt een
blauw Watervat neêrstorten, welke door hare middelgordel van Vuurstra-
len gematigt word, hebbende alzoo op haar Middellyf de *Linea Equino-*
ctialis de Middellyn, en boven op hare Boezem den Steenboks Zonnekeer-
kring. Onder aan haar Bovenrok de Kreeft Zonnekeerkning. Haar Linker-
hand houd een Overvloedshoorn vol Boomvruchten, zittende in een ryphen
Oogst met het Snymes gereed, en hebbende allerley Aardvruchten, Wyn-
gaarden, en zoo voorts, aan de andere zyde. Men ziet haar in 't midden van
een Zeeschelp; om dat de Aarde alom van de Zee bevat is, en het zout tot
de voortteeling niet weynig aandryft. Deze Schelp word omslooten met zoo
veele veranderingen, als de Maan onderworpen is, die eyndelyk van de drie
Kringteekenen, op die ordre, welke na die Manen geregelt is, ingeslo-
ten word. De macht en sterkte van de Aarde word alom van die Godin
verbeeld door de Leeuwen; te meer, wyl de Aarde dan, wanneer de Zon
in de Leeuw komt, op haar vruchtbaarste in die Landstreeken is. Deze Beel-
tenis der Godin *Ophta* met hare Leeuwen wierden als in de Wolken hangen-
de of dryvende vertoont; om dat zy wisten, dat *Ophta* of *Vesta*, die de
naam heeft van door hare eyge macht te staan, in de Lucht zig zelve houd
dragende. In den Voorhof van deze *Ophta*, overgebracht tot de Tyriërs,
zag men Vier Deelen van de Wereld; dog anders als de onzen, want zy
gaven twee hoofden aan *Asië*, houdende het Wester voor het eene, en het
Ooster voor het andere Deel; voorts *Europa* en *Africa*. Ook heeft de Aar-
de eene Sleutel in hare Schoot, om dat zy jaarlyksch toegeslooten word met
de Herfst, en geopent met de Lente.

B. Dit dobbeld deel van *Asië* wierd dan by hen vertoont door een Hoofd,
wys en deftig van aanzien, zulks als *Persië*, *Syrie*, *Indië*, en 't Ryk der
Seres of *Chineezen* paste; het andere stout en grof, om aan *Georgiërs*,
O Na-

Natoliërs, Parthen, Scythen, Tartaren, en verdere woefte Volkeren te passen. Het een is met bont, het ander licht gekleed; om dat eenige deelen zoo dicht aan den Evenaar leggen, ja daar onder, andere naa 't Noorder Afpunt toe zakken. Haar Hoofd is met een Tulband en Parthische Kroon opgehult, waar op de halve Maan de onderwerping aan *Mahomeths* Leer bewyft, die gansch *Afië* in heeft; 't een en 't ander in die Landen 't hoofdedkzel zynde. De eene helft schynt voor de Sabel, de andere voor de Kerk (waar van zy 't Wierookvat draagt) geneegen; gelyk zy te gelyk met dit H. Vat laat zien hare Rykdom van Balzemen, Reukwerken en Geneeskruyden, van welke zy overvloeyt. Zy draagt op hare zyde eenige Tafelen van de Heelkonsten of Wetten; om dat zy tot Wetgeven, Volken te beheerschen, Heelkonst en allerley diepe Denkers-uytvoeringen deftig en bekwaam is. Zy heeft aan hare Rechterzyde

C. EUROPA, naar de geschaakte Dochter van *Cecrops* vernoemt, het kleinste, maar nu het waardste Gedeelte der Wereld, met eene Vederbos op haar Helm, de Koenheyd en Strydbaarheyd voor ieders Vryheyd met de Praalkroon toonende. Een Lauwrenkrans voor hare Konsten, Werkzaamheyd en Krygshandel draagtze in de Linkerhand; terwyl de Rechter een Schip doet zien, waar mede zy overgevoert is na *Creta* of *Candië*; en den Stier, die haar over Zee voerde; waar van men *Jupiter* de eer geeft. Of mogelyk is de naam van het Schip zoo geweest. Zy draagt den naam van **CHRISTUS**, wiens Zaligmakende Leer zy omhelst heeft, in den Boezem. Den Deegen op hare zyde, die haar by de afgelegenste Volkeren, by haar ontdekt, doet ontzien; met den Tabbaart echter ook gedekt, om de Schoolen Pleytgeleerdheyd te doen aanmerken, waar van zy te wel bedeeft is. Dog van deze en anderen zalmen hier na breder handelen.

D. AFRIKA staat hier verbeeld, als het slechtste deel, dat zy bezit, namentlyk het Land der Zwarten, Kaffers, Negers, Negriten, en diergelyke genoemt, alleen om dat de verdeling der Werelddeelen door *Sem, Japhet* en *Cham* (gelykmen hier hare Oudheyd nog naaft blyft) meer dit onderscheyd eyscht, eeven als 't vervoeren van *Europa*. Deze is van weezen en verw de andere gansch ongelyk, maar draagt de slaverny in haar mottig Aangezicht, waar van de platte Neus, uytpuylende Kaken en Voorhoofd, omgekrulde Lippen, en zwarte Lammerenbol de Merken zyn; maar van den Vloek van *Noach*, om *Chams* onbeschaamdheyd een wonder overblyfel de zwarte Huyd, die haar zoo blank, als anderen geboren, den achtsten dag aan de schamelheyd begint, tot zy in 't kort de gansche Huyd overloopt. Een weynig Katoen dekt eenige 't Onderlyf. Veele zyn geheel naakt. Ja Hottentots, en veel naa de Kaap de Goede Hoop, zyn byna den Beesten gelyk, zonder zamenwoning, Beesten en Menschen verslindende. Een Tyger-

gerhuyd dekt hunne Schouders, en eenige Strandhorens doorbooren hunne Oorlellen. Zy komt ons voor zonder eygen Godsdienst. Maar by aldien men hare schoonste deelen wil beschouwen, en *Egyptens* Wysheyd, *Palestina's* Zegeningen, en *Abyssina's* Rykdommen aanmerkt, dan vindmen de *Moo- ren* de grootste en oudste Wysgeeren, de *Arabiërs* de beste Hemelkundigen, en de schranderheyd aan den Nyl gebooren; waarom zy dan ook met eene Naaldzuyl op haar Hoofd de andere braveert.

E. AMERICA, naauwelyks by de oudheyd by schemering door zom- migen gezien, beurt haar verlaafde Hoofd even uyt de duysterheyd op, en flikkert met haar Goud-en Zilver-kroon tusschen de keurlyke Veëren sterk in de oogen der andere deelen.

Men vind in alle deze deelen eenige spruyten, uyt het zaad der Egyptische Godsdienst, welkers Opperste Geestbeeld *Hemphtha*, *Bajeth*, *Bu- firis*, *Osiris* en *Isis* wierd genaamt, met losse mengeling; mogelyk naar 't verschiet der Taalen en Tongen, het breed uytgestrekte Ryk van Egypte (na *Chams* zoon *Mizraim* genaamt) verandert, of naar de verscheyde bevat- tingen van de werkingen van eenen Albewegenden Geest. Het geen veel haspelen onder de Geleerden maakt, maar van geringe dienst is. Immers in dit Werk heb ik 't nagevorst, om de Schilders, Beeldhouwers, Dichters en anderen te dienen, als men uyt de eerste Oudheden, *Pharao's* en anderer Oppervorsten, hare Voorvallen en Geschiedenissen wil voordra- gen, en daar nevens de byzonderheden van het zelve doen kennen, als Merk- tekenen der uytgevoerde Wonderen in 't Heel-Al. Welk een voor een, of meer by een, tot andere zaken kunnen overgebracht worden.

F. De *Tunx* of Verstandige Geest. Deze Opperste Geest zat op eene Throon, van de H. Geheymweters of *Hieromysten*, genaamt de *Poort der Goden*. Hy is aan zyn boventrans met Vlammen getooyt, het fynste Vuur, waar uyt alles is, als 't bovenste erkennende. Daar onder een Bol met Vler- ken; de beweging van de Lucht daar onder. De Pilaaren, die den Throon ondersteunen, zyn met Sterren verciert; en alzoo de drie uytvloeyende, be- werkende, en ontfangende krachten toonende (met het woord $\Phi\text{V}\Lambda\text{O}$, dat Liefde en Vereeniging betekent) door welke de Natuur haars gelyken voort- zet. Hier in zit het Beeld, als eene Vrouw gekleed, van de Boezem tot de Voeten met een veelverwig Kleed getooyt, om de bevallige gestaltenis- veranderingen der Wereld op hare bovenschorsse te doen zien, met eene ster- ke Boezem. Haar Aangezicht is schoon, heerschachtig, en aanzienlyk ge- dekt, met een Patrysvogel, vliegende of willende vliegen. Deze betekent om zyne schoon gespikkelde Huyd met een Hemelsblauwe grond de heerlykheyd van 't vaste Sterrengewelf. Boven op zyn Rug staat eene Korf, om de vrucht- baarheyd, die uyt deszelfs welgesteltheyd vloeyt, te betoogen. Waar uyt

twee Perzikbladen aan hare takjes uytſpruyten; door welke zy verſtonden de nette order en Wysheyd in 't Geheel-Al pralende. De Hoornen hier op volgende zyn die van Isis, die Osvormig zynde, daarom genoemt word *Bu-morpha*. 't Bovenſte is eene Tor in een blinkend Rond heerſchende; door welke Zon verſtaan word; zoo geacht, dat het de doodſtraf na zig ſleepte, dit Schepzeltje te vertreeden, in 't welk zy vonden alle de gelykenis van de Zon en de Maan, om veele kwalyk gegronde redenen; (want hoewel de ervarendheyd bewyſt, dat het minſte en meeſte Dier, en Ondier, uyt zyns gelyken by een of meer veranderingen voortkomt.) Zy waanden, dat dit Diertje Oſſenmiſt vindende, daar van bolletjes maakt, rond de Wereld gelyk; en die gemaakt hebbende, met gedurige rollingen voortſtoot, en zelfs naar den Hemel ziende, dus zyn Jong maakt. Dat het ook 28. dagen, den tyd der Maane, tot zyne voortzetting bezig is. Alle de Torren zyn zonder Wyfjens te zyn gehouden. Zy zyn driezoortig, Kattige, Ofſige en Eenhoornige. Alle drie *Oſiris* eygen, naar de verſcheyden werkingen. Dit Beeld zit, om zyne groote heerlykheyd te vertoonē, wyzende zyne beveelen met de Hand, en houdende een Staf van het Waterkruyd *Lotbus*, welke als de Zonnebloem, den Zonneloop Nacht en Dag opgevolgt in de andere Hand, op eene Stoel, waar op een Hond gehouwen is; om dat *Isis*, of de Osvormige *Sothis*, heerlykſt ſtraalt in het Hemelteeken van den Hond. Van voren is eene ſchikking van in-en uytvloeyende Zonne-naalden. Zoo vindmen hier onder Havikken, Sphinxen, Leeuwen met Vrouwehoofden, Ronde Omtrekken met Coptiſche Letteren; waar van 'er zulke en andere by Liefhebbers te vinden zyn, welker leezingen merendeels uytkomen op aanroepingen van *Oſiris*, van *Mophta*, *Toth*, *Tunx*, *Isis*, *Anubis*, *Canopus*, of anderen, welke driemaal aangeropen word, met ſchrikkelyk gebaar, gemurmēl en draayingen, tot Gebeden of Dreygingen, in Nood en Twyffel, in Honger of Ongelegentheyd. Waar by veele Liederen, Offerhanden, Omgangen, als andere grillen zamen liepen, meeſt met der Tyd op ſchachery en bedrog der Prieſteren uytlopende; zonder dat echter de eerſte beginzelen kwaad of valſch waren.

G. APIS word van de *Feniciërs*, als *Juvencus* en *Juvenca*, met een Os getoont, op wiens veelverwig Kleed een Patrysvogel op de Rug vloog, voor de Maan-keer.

H. CANOPUS, van een Stiermans naam ontleent, met een Hondekop, door den Grieken zoo getytelt, dog naderhand met een groot Watervat om 't Lyf, voor 't Water, (by den Copten *Phta*) blaauw van verwe.

I. MENDES, de Zonnevalk, aangebeden by den Morenlanders, om 't engemak, dat zy van de overgrootē en ſmachtende hitte der Zonne leeden,

K. CHENOSIRIS, de H. Gans, met een kromgebekte Ganzenkop, die een Bisschops Hoofdkleed tot cieraad op de Kop draagt, voor de wakkere waarneming der Godsdienstige Plechtigheden.

L. AMUN, de Oppergod, die met zyn Vuurige Kracht alles bezielt; tot *Jupiter Hammon* verandert, met de beyde Ramshoornen, de krachten naar 't Oosten en Westen uytgespreyd, vereert met het eerste Teeken der Tekening, houdende in zyne Hand eene Bol, waar uyt Vuur straalt, voor het Eerste Bewegend Wezen. *Aruerin*, by anderen genaamt, of *Ichton* voor alle de Goden gaande, voor het eerste Model of Voorbeeld der Schepping.

Het woord Φ VΛO of *Liefde*, (waar van de Egyptenaars bykans alles maken, Φ voor de Wereld of *Sphaera*, de ν opening van 't geheel om te ontfangen, Λ uytvloeying der Zonnekrachten, O tot bewaring van 't geheel) wierd in de schoot van de Chaos gelegd, die voor *Jupiter* en *Saturnus* was, zynde *Unio Partium*, seu *Sympathia*. Haar Middelaarster, of Voorspraak by haar was *Ymen* of Onvermoeiden Arbeyd, de eerste der Egyptische *Misythren*.

De Namen van de Grootte Moeder der Goden zyn:

BERECYNTHIA.

BONA DEA.

CYBELE.

DINDYMENE.

FAUNIA.

GRANDÆVA.

IDÆA.

MAJA.

OPS, en meer andere.

Zoo gaf men aan de Zon alle namen der andere Goden.

Want den Heydenen kwam dit grootste geschape Licht voor, als voldoende voor alles. En wyl hen niet gegunt wierd den Onbegrypelyken God door een ingestort Geloof aan te nemen, zoo raakte deze hunne uysterlyke zinnen meest, en bewegende dus hun verstand, gaven zy ('t geen zy meenden te zien, ja in zig zelve te voelen) aan de Zon alle de eer van 't wezen, en worden der andere Schepzelen. Merkende, dat de Maan van hem haar glans ontleende, stelden zy vast, dat zoo veel van de Maan besfiert worden de, en dit Licht van de Zon afhankelyk zynde, alles aan de Zon alleen was te geven; *Ammon*, *Apis*, *Saturnus*, *Jupiter*, *Serapis*, *Phaëton*, *Mythris*, *Belus*, *Apollo*, van *Lybiërs*, van den *Copten*, *Arabiërs*, *Af-*

110 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

Syriërs, Egyptenaaren, Lyciërs, Babyloniërs en Grieken vernoemt, en met een oneyndig mengelmoes van andere namen in alle Tempelen over al geëert; behalven by de *Numiden, Garamanten, Ethiopers, Abyssinen* en eenige *Indianen*, zoo van Oost-als West-Indië, die of een Beeltenis tot Asch brandden, en in hunne Rivieren wierpen; of eenen God der Regenmaanden, des *Nyls, Ganges, of Euphrates*; of de Beelden van eenige Winden alle Jaren deden vernielen, het Zonnenbeeld met verschrikkelyke bezweeringen tegen zyn wederkeerende hitte vervloekende. By den *Hottentots* aan de Kaap de Goede Hoop hebben zy eenen Regengod, nu *Jan Kapiteyn*, te vooren *Ruo* by hen geheeten. Deze eeren zy als het blixemt, hem toeëygenende de kracht van met Donderklooten te schieten op de Zon; en achten ook de Blixemen als zoo veele afgesmeeten Brandpylen van de Zon; waar tegen de Grieken van de Zon *Hercules* maakten, naar de gestalten van *Baälsamen* der Tyriërs, of warme Hemelgod; stelden *Herakles*, Vader van 80. Kinderen in eene Nacht; weshalven men de Eerstelingen aller Vruchten en Beesten aan de Zon, als *Hercules* of *Herakles* offerde, en uytvond in dien Zonnennaam van *Herakles* die Letteren, welke naar de Cyperfche Lettertal-rekening uytmaakten 365, zoo veele als de Zon dagen uytlevert in een Jaar.

TIENDE HOOFDSTUK.

Eerste Vervolg van Hemel en Aarde.

A. **I** SIS, *Diana*, *Luna*, en meer namen betekenen dezelve; als *Hecate*, *Proserpina*, *Triformus*, *Trivia* enz. Zy word zelfs ook *Driehoofdig* genaamt, om datze als *Luna* in den Hemel, op de Wereld over Boffchen en Jachten als *Diana*, over de Hel als *Hecate* geloofd wierd te heerschen. Zy draagt by den *Chaldeëen* en *Sabeën* een Zonneglans van Regenboogs-verwen om haar Hoofd, ontlende van dien haar licht, met gestadige ongestadigheyd, duyfter, scherp, half en half licht, afnemende en groeyende. Haar Hoornen op 't Hoofd betekenen hare veranderingen en hare Macht, gelyk Hoorn en Hoornen over al voor macht genomen worden. De Hondsooren zyn van de Jachthonden hare wakkerheyd, en de opgestooken Ooren altyd een merk van vlugge Waarheyd. Want wat is 'er wakkerder in onraad, wat trouwer, wat manvaster, ja kwaadwrekender, als een Hond? Ook zyn de Hondsooren van *Anubis*, die by de *Eleusiniërs* wonende haar onderwees in 't verval der Wateren naar de Hemelsteken, en byzonder naar de Maan, die by de *Eleusiniërs* 28. Elbogen, de dagen van elke Maan by *Xoinses*, zoo veel als de Maandagen, telkens afen aangroeyt; 14. by *Memphis* de dagen der Volle Maan. Waar op ook de Hoornen, dikmaals voor Vloeden genomen, kunnen gepast worden. Eene Diamant staat in haar Kap, om haar alleen flikkerende luyfter by nacht te verbeelden. De plooyen van die Kap, met hoornswyze trekken ter zyden, zynde verscheyden van verwen, zyn de zeven krachten, die deze Godheyd doet zien in de Luchten, in de Eb en Vloed, in de Vrouwen, in de Beesten, in de Vruchten, Visschen en Bergwerken.

B. **A** P I S, zodanig als hy bewaard wierd om goede of kwade uytkomst der zaaken te vertogen. Goede, als 'er een Gras of Voeder in zyne Muyl steekt; Kwade, als de Muyl zoo gesloten blyft. Want zoo plegen de Orakelen by *Apis* verstaan te worden.

C. Dit is *ISIS* by de *Feniciërs*, en *Pariërs*; waar van de Grieken 't hare ontleent, en als 't hare tot den Romeynen hebben overgebracht. Eerstelyk genomen voor het Verstand, Geest en Weten. Waarom zy *Typhon*, haar tegenparty, voor de Hovaardy en Onverstand, als haren vyand Draaks en Paviljons wyze verdoemden. Haar Myter of Muts toont een invallende straal tusschen twee Naalden, en heeft Haviksveëren, Zonsteekenen; om dat die Vogel scherper ziet, rechter en gezwinder op en neër vliegt, als andere.

De-

Deze Pennen staan in 't midden van een Rond, wyl de Zon tot in 't hert der Aarde invloeyt. Daar onder staat de Maan, gelyk zy donker zynde doet. Waar na volgen de Torenkroon met prachtige Juwelen, betekenende het gene op de schors der Wereld, en in haar boezem is. Een Hertenhuyd ende de Pylkoker hangen om haar Lyf en Schouder van de Jacht, waar toe de nootzakelyke vlugheyd met de Vleugelen praalt; dog meest, om dat de Maan haren loop gaauwer als eenige der Planeten afdoet. Haar Linker arm houd een Slang omgekrukt, een teeken van heyl en gezondheid. Een Offer-schoteljen houd ze in de hand, om datze den Godsdienst eerst ingevoerd heeft; om de Mooren te temmen, en te doen bezadigen. 't Roer heeftze by haar, om dat de Grieken wilden, dat *Io* voor *Isis* was aangebeden, en zy de Scheepvaart bezegent; gelyk men haar de Kielen heeft opgeoffert. *Ceres* Fruythoorn en Koornayren heeftze in hare Rechterhand; want met hare zorg over de Nyl doetze Egypte Europa's Koornschuur zyn; waarom zy den Ratel van hare Offerpapien in de Hand houd. Dog om dat zy 't Menschelyk geslacht doet voortplanten, ziet men een Kinds-en Manshoofd in dezelve Hoorn; welk men ook van *Osiris* en *Typhon* meent. De kleding is op zyn Tyrisch, maar de Voeten gedekt, om dat niemand de geheymen en beginzelen der Goddelykheden moet navorschen.

D. VENUS, door zoo veele bynamen, als 'er Landen zyn, geviert en bekend, pleeg by den Ethiopiërs en Arabieren op de naam van *Astarte* en *Dircab*, met *Mars*, gemeene Tempelen, en die verguld te hebben. Zy is te gelyk met die andere Planeet geëert, om dat 'er geen lieffelyker tyd, nog schoonder weër is, als wanneer die Planeten vereenigt zyn. Hare Latynsche naam *Venus* komt van *Venire*, om dat alles door haar voortkomt. Men heeft haar met den bynaam *Calva* geëert, om dat de Roomsche Jufferschap hare Hoofdhayren tot touwen aan 't geschut deden snyden en dienen, als 't Capitoel door de Galliërs belegert was; *Libitina*, om te bewyzen, dat al wat geboren is, sterffelyk is; *Genitrix*, aan welke *Augustus*, met een Comeet daar by, *Julius Cefars* Beeld toeheyligde. Zy is op het Eyland *Cyprus* geacht geweest, als daar geboren, en tot Schutsvrouw door de *Sidoniërs* aangenomen, in deze gestalte, gelyk zy nog van Koper te zien is; hebbende eene Sluyer om 't Lyf geslingert, waar op veel trekskens te zien zyn, als of het Camelot was. Hare Haayrlokken, die schoon en rykelyk zyn, zietmen met veele Peerelsnoertjes gevat, en haar Hulsel is als eene Moederpeerel met flikkerende takken, als straalen, geëyndigt achter aan de kruyn, als een Oester. Zy heeft een Wereldkloot in de Rechterhand, waar uyt Vuur en vlam spruyt, om de brandende begeerte, die zy den Schepzelen inboezemt, te gelyk ook de Gulde Twist-appel gelykende, die zy van *Paris* ontving. Zy staat op eene zeer dartele manier verbeeld, haar Schoentje los makende, om gereder tot de omhelzingen te zyn. Zy heeft wederzyds Duyven, geyl goed,

goed; hoewel zy ook Mufchjens op veele plaatzen by haar heeft, wegens derzelve grooter geylheyd; en daar zy tot kuyfche vlammen dient, Zwanen.

E. Naaft aan hare zyde zyn twee Liefdens of *Kupido's*, die deze beyde betekeniffen hebben, en tot beyde konnen gebruykt worden. De eerfte is eene Hemelfche, en aldus houdende in de Hand eene Globe of Bol van 't Heel-Al, zynde die verftandige kracht, die in alle Geeften is, om zamente doen loopen, elk tot byeenfchikking, uytfpruyting en voortzetting van zyns gelyke Ligchamen. De tweede is de gemeene *Venus*, de Dochter van *Jupiter* en *Dione*; de voortteling en zyne dartele vermaaken in de Ligchamen zelve, en 't geen daar van afkomt, als fchoonheyd, bevalligheyd, en zoo voort. Of wel de eene *Kupido*, houdende de Bol voor eene Spiegel, als den Vrouwen eygen; de andere met zyne Boog en Pyl voor de Mannen. Immers zy zyn dubbeld in getal, gelyk wy veel van eene dobbel *Venus* weten en zien; hier eene *Eerlyke* en *Geregelde*, tegen eene *Afchauwelyke* en *Onwettige*; eene *Vrolyke* en *Minnelyke*, tegen eene *Bedroefde* en *Minnelydige*; eene, die 't leven geeft, en eene *Libitina*, de *Dodelyke*. Onder deze twee *Kupido's* zietmen alles onderworpen, en zulks verbeeld door de Merken der Goden. Daar zyn de Kopere Klinktrommelen of Ratels van *Cybele* en *Bacchus*, de Dolphynen van *Neptunus*, de Pylkoker van *Apollo*, de Knods van *Hercules*, het Schild van *Mars*, de Vork van *Pluto*, de Ruyschpyp van *Pan*, de Slang van *Æsculapius*, de Hamer van *Vulcanus*; om te bewyzen, dat de Liefde over alles heerfcht.

F. Is de kracht van het Water, verbeeld by een andere zoort van *Canopus*, die van den Stuurman van 't Schip *Osiris* (volgens der Grieken verhaal) tot een God geheyligt, en daar voor aangebeden wierd. Eene flikkerende Ster, op eene der Riemen van 't Schip *Argo*, welke tuffchen *Orion* en de kleyne honderd, als een gesternte van veele tintelt, na *Isis* en *Osiris* met de grootfte eer aangebeden. By zyne Tempel wierd altyd eene Hooge School voor de Natuurkenners geficht en gehouden. Zyn teér en fchraal Lyf is met een slangwyze Watervat omvangen, waar in een van zyne Priesters kleyne gaatjens had geboort, met Wafch gedekt, en die, als 't Vuur met den Priesters van het Vuur ('t geen zy met veele vergode namen eerden) daar rondom en onder ftookten, en 't Vuur verwon, imolt, en doorstralende met het Water, dat rondom *Canopus* Lyf ingegoten was, het Vuur uytdoofde. Zegepralende over het Vuur wierd hy zedert in zulken Vat over al van andere Goden onderfcheyden, zoo als men hem ziet op zeer vele plaatzen van Egypte, Syrië, en by de Heydensche Braminen op Goude Penningen, in *Indoftan*, met de Merken der meefte Metalen, naar de wyze der Chaldeeuwen, rondom zyn Lyf, op welke zyne Waterftralen braveren. De keer-

zyde van die Penningen is vol Egyptifche Merkletters, die deze Hiftorien, (en meer) van hem (*Canopus*) te verftaan geven.

G. ÆSCULAPIUS, eerst *Apius* genaamt, dog na 't genezen van den Tyran van *Epidaurus Afclen*, in dezelfs naam alzoo verandert. Hy word op veele plaatzen met veele bekende bywerken in Beeld en Prent vertoont; maar deze is my zoo uyt *Adel*, eene plaats aan de *Rietzee* of het Roode Meyr, mede gebracht vertoont. Hy is Oud, maar geenzins zoo lang van Baard, als in andere zyne Beelteniffen. Eene groote van Goud, door *Philippus*, Koning van Macedonië gerooft, bewyft door hare zwaarte hare grootheyd, zynde 15. Ponden Gouds geweest. Eene groote Slang omringt zyn Lyf, om de gezondheid te verzeekeren, waar van hy als God geëert wierd. De Grieken geven hem deze Slang, om dat hy *Glaucus*, den Zoon van *Minos*, had genezen, door een Kruid van eene Slang aan hem gewezen; wanneer hy 't Wyfje van die Slang gedood had. In de Rechterhand houdt hy een Schaal, waar in hy zyne Dranken den zieken aanbied. Een Arend is aan zyne eene zyde, om zyne lange levenstyd, en om veele voorbeelden, in welke door Arenden verlost zyn Menfchen, die zoo op 't punt van gedood te worden ftonden; als *Helena*, *Valeria*, *Luparia*, *Tilgamus*, en anderen. Zoo dat hier de Arend is het Merk, van Menfchen uyt doodsgevaaren te redden; gelyk zy ook gebruykt word voor het Merk van gelukkig voorfpel in Krygsondernemingen; als by *Cyrus*, en anderen voorzien is. De Kop van een Ram legt aan zyne Voeten, onder de Egyptifche Goden, voor 't Beeld der Bewarende Natuur gebruykt, en aan *Jupiter Amun* of *Hammon*, en andere eygen; met welk voor *Ammon* by de *Paleftynen*, *Egyptenaars*, en *Arabieren*, de groetenis op de Straten in 't ontmoeten wederzyds gefchiedde; zeggende *Ammon*, gelyk zy welvaren en gezondheid wenfchen. Ook wierd by die Volkeren Ramsvleefch voor de gezondheid het beste gehouden; en boven al is het teeken van de Ram, met het opkomen der Lente onder de Hemelsteekenen, het aldergezondfte, 't begin zynde van de warmte en nieuwe Zonnenloop. Zyne Staf is deels om het dooden van het Serpent; maar meer om te toonen, dat zyne Geneeskonft was een ftut of ftunzel voor de zwakheyd van het Leven; mogelyk ook, om dat hy veele Ryken doorreyft heeft, om zyne kennis te leeren en te oefnen, gelyk eene geknopte Staf het Merk is van Bedevaarden en verre Reyzen.

H. HERCULES, is byna in alle Steden en Ryken vergood en geviert, is een Bentnaam der fterke en stoute Oorlogshelden geworden. Van *Theben*, *Tyrus*, *Hellas* en andere Ryken zyn zulke Tyteldragers voortgekomen, gelyk by de Hebreëen *Samfons*, Oude Duytfchen *Heimans*, *Hertmans*, *Irmens*, en diergelyke; en by latere tyden *Roelands* en zulke namen van opge-

geblaze en trotsche roem. Deze is niet gedekt met eene Leeuwenhuyd, nog met de Hoorn van *Achelous*, nog met de Pylaren, nog met Draken of Helhonden, die de Heydenen uyt zaamgesmede Geschiedenis-verhalen, mogelyk meest uyt de Heylige Gedenkschriften, hebben opgeveyzelt. Maar toont met zyne eene Hand wel te bewaren zyne Mannelykheyd, houdende zyne Mond gesloten; en aldus deze beyde gevaarlyke delen intomende, houd hy zyne Knods op zyne Schouders, om daar mede de aanvallen van buyten wel te kunnen wederstaan, en af te keren; wanneer hy van zyne eyge driften meester is. Want de Tong, de Keel, en de Schaamte wel beheerschende, is men gemakkelyk veylig.

I. Onder de Volkeren van *Ethiopië* en *Lybië* is een *Harpocrates* voor God geacht, tot de Grieken en Romeynen overgebracht. Zodanige heb ik 'er twee; een van *Venus*, *Libyca*, die, gelyk deze God, eene gekreefde Morenbol heeft. Een ander heb ik van oud Metaal gezien, met schoon Hayr. Op zyn Hoofd heeft hy het hoofd van eene Mannelykheyd, om te bewyzen, dat het niemand en voegt van de geheyme vermaken te klappen. Hoewel het ook schynt een gesplete Kokertje te zyn, waar in der jonge Priesters Schaamteleden gesloten wierden. Boven op zyn Hoofd staande en in de Herffenen ingegriffyt, ten eynde dat op 't eerste gezicht van dit Beeld der Stilzwygentheyd, ieder leeren zoude nooyt het minste te ontdekken van de geheymen der Godsdiensten, Orakelen, of Konstenaryen; maar ook, om dat niemand den oorsprong der Vergoode, en hoe men van Menschen Godheden gemaakt heeft, zoude, of nagaan, of nagegaan hebbende, door 't verkondigen, de aandacht en de onderwerping van de gemeente ontruffen of wechnemen, tot nadeel der vette Papen. Hy wierdt gehouden na *Osis* dood geboren te zyn van *Isis* en *Helitomerus*, zwak en onsterk van zyne Teelleden. Als God van de Stilzwygendheyd, bedwingt hy zyne Lippen met zyne Vinger; steunende met zyne andere Hand op een onvruchtbare Boom, en bewyzende, dat zulke die niet en kunnen zwygen, hooren, en leeren, tot geene goede zaken kunnen vruchtbaar zyn.

Drie soorten van zielen by den Ouden zyn in Kopere of andere Metalen uyt *Natolië* of kleyn *Asië* tot ons overgebracht, en naderhand by eenige Grieken, ja Oudvaders, in schrift opgevolgt; alle met Vleugelen.

K. De eene komt my voor met vier Vleugelen, en Vogelpoten, en Staart, met een Kinderen Aangezicht, op een Appel staande; als eene Ziel, in de macht schynende van te kunnen zondigen en vallen; het Menschelyke, het Hemelsche, en het Dierlyke te zamen omdragende; het Merk van de Ziel van den Menschen na den Val, den eersten Mensch die op den Appel van Verlokking is gevallen.

L. De tweede soort is zonder Dierlykheyd, met de Oogen en snakken-

de Mond naar den Hemel, waar van die Engel afgevlogen fchynt; met vruchtbare Borften, om wel te doen en te flichten; en de Staart van eene Paradysvogel, om niet op het Aardsche te rusten: waarom ook dezelve nog Poten nog Klauwen heeft.

M. De derde soort is een vervalle Ziel, welke als eene *Sphinx* gemaakt fchynt, hebbende een Dekhulzel op haar kaal Hoofd; want de Zon van Wysheyd, in de blonde Hayrlokken zomtyds vertoont, mist hy, en duykt onder de fchynheylige Kap der opgesmukte Godsdienst, waar van het geplooyde Schouderdekzel het Merk is; met verkeerde Vleugelen, en het Lyf van een Aap. De naam van *Sphinx* is genomen naa de taal van *Thebais*, van *dwingen* en *binden*, tot dit soort van vervalle Zielen behorende. 'T is een Dier eygentlyk als onze groote Meerkatten, diemen *Salvagos*, of wilde Menschen noemt, de Menschen in Prammen, Aangezicht, over eynd gaan, en gedeylde Handen en Voeten gelyk; boos, geyl en vuyl, ruyg over al, behalven daar de fchaamte gedekt moet zyn. Van dit Dier aftappende, heeft men de *Spinxen* op veelderley manieren afgemaalt; half Leeuw; half Draak, half Hond, half Mensch, en diergelyk; dog elk tot een Merk van byzondere boosheden of gebreken. Dat zy alle de twee eerfte Vleugelen hebben, is volgens de Leer van *Zoroaster*, die, gelyk *Plato* na hem, gevoelde, dat de Ziel, als de Vleugelen haar kracht verloren hadden, in de bereyde stof van een Kind neêrdaalde; maar wanneer die Vleugelen genoegzaam gegroeyt waren, weêr na den Hemel vlogen. Deze Godgeheyligde Ziel heeft twee Vleugelen, eene van Liefde tot God, en eene van Liefde tot den Naasten, met welke zy waarlyk ten Hemel kan opvliegen.

E L F D E H O O D S T U K .

Tweede Vervolg van Hemel en Aarde.

WAnneer de Aarde zig begon te verheffen uyt de Wateren, Slyk, Rotzen, en Afgrond; moest zulks eene andere verbeelding vereyfschen. De Chaldeeuwen dan namen

A. SER, by den Egyptenaars *Osiris* genaamt, met drie *Hoofden*, eenen Leeuw voor de Tegenwoordige, eenen Hond voor de Toekomende, en eenen Wolf voor de Voorleden Tyd. Op deze Hoofden is eene *Maat-Emmer*, om te toonen dat het besturen van Tyd, en alles in Evenmaat te houden, tusschen de geschapene stoffen bestaat. By de Koppen hangen neêr de *bindzeltjes* van *Serapis* blinkende, om den schyn der Zonne, Maan en Sterren met hare invloeyingen op de Schepzelen te toonen. Eene ronde Cirkel maakt de Borst en Buyk, sluytende in een alle de Edele Deelen der Zee en Aarde. Hondert *Handen* heeft zy aan beyde zyden, deels zwarte, deels witte, verdervende 't een, om 't ander te doen voortkomen.

B. URANUS by den Grieken, *Heromas* by den Perzen en Affyriërs, met drie *Oogen*, om de Hemelsche, Wereldsche, en Onderaardsche dingen te bezorgen, heeft zyn *Hoofdhayr* rood als vlamme, en drie Oogen, om het eene tot gestadig Scheppen, 't andere tot Onderhoud, en 't derde tot Verandering van het een uyt het ander te doen waaken. In zyne Hand is eene Staf, waar op een Oog met Pluymen van allerley verwen daar om in 't rond, de Zon en zyn schoon schynzel verbeeldende, die over de meeste zaaken schynt Goddelyk te heerschen. Hier van ontleent *Osiris* den naam, *Os*, in 't Egyptisch *veel*, en *Iri* het *Oog*, betekenende. Eene *Harp* met zeven snaaren, de Hemelsche Planeet-schik vertonende, die te zamen met gelyke werken op de Schepzelen doelen. Hy drukt de fynste *Zaaden* van alles, wat op de Wereld zal vermenigvuldigen, uyt zyn *Vuyst*, als vallend vocht, in de open Hand van de *Groote Moeder*, de Aarde, zyne Vrouw. Voorts dekt hy zyn *Onderlyf*, om de laagste deelen van de Lucht te verbeelden, en te verbergen 't ongelyk, dat hy van *Saturnus*, zynen Zoon, heeft geleden. Een groot *Ey* staat aan zyne zyde, waar in *Horus*, of *Horomazus* zyn Zoon vier en twintig Goden had gesloten. De reeden, waarom de Hemel by zoo verscheyden namen betekent *Vader des Tyds*, is klaar, nadien zyne draayingen ons dienen tot een maat en paal der Tyden. Dit *Ey* is half licht, half duyfter, elke zyde in twaalf deelen verdeelt, als zoo veel uren, over welke deze Godheden schikking hebben. Dit groot *Ey* wierd

onder opgeflagen door de Kinderen van *Arimanius*, onder 't ſpelen. Deze is by den *Aſſyriërs* het Voorbeſchik, volgens 't zamengeſtelt woort in hunne taal. En alzooy zyn de wiſſelvallende in alle de Wereldſche zaken en Perzonen ingebroken. Deze *Horus* vult alzooy de *Hand* van

C. *Veſta*, zyne Vrouw, die met veele namen, dan *Berecynthia*, dan *Cybele*, dan *Ops* enz. genaamt word; welke zy met de andere ſchynt om te deelen aan hare voortzetzen. Zy is Oud, als Moeder vertoont met eene *Toorenkroon* op 't Hoofd, gelyk de Rotzen meeft met Burgten en Sloten voorzien zyn. Hare *Hoofdhayren* vallen kronkelende langs hare breedde *Boezem*, en vallen tuſſchen de *Borſten*, door welker drietal zy haar overvloed verbeelt, als tuſſchen de Heuvelen en Dalen de Beeken. Uyt haar *Schoot* komt eene *Overvloedshoorn*, waar uyt men allerley *Eyeren* in vocht leggende ziet rollen, zommige doorſchynende; als die der ongeboore Kinderen; andere met ſterke Doppen rondom eene groote Bol, in vier deelen geſcheyden; waar op de *Bloemen*, 't *Koorn*, de *Druyf*, en 't *Dorre hout*; de Lente, Zomer, Herft en Winter, welke door Menſchen, Dieren, Planten enz. verciert en behandelt worden. Zyn Zoon

D. SATURNUS, oud en grys van Hayr en Baard, zyne eyge Kinderen vretende, ſtaat naaft zyne Ouders. Hy ſmoort zyn voorspruytend *Hayr* met een ruyge *Deekén* van vergetelheyt, en doet echter alles door zig zelve, als de Tyd, op-en ondergaan. Hy heeft de afgeſnede *Manlykheyt* van zynen Vader *Uranus*, die in *Zee* geworpen tot de Moeder der Begeerte opwieſch, om te bewyzen, dat de waſchdom van den Hemel komt door den Tyd, die met Zout of Zalpeter die waſchdrift aanzet, en alles doet in ſtaat komen. Deze *Saturnus* heeft zyne *Beenen* gebonden aan malkander door eene zachte *Draad*, om de zamenvoeging der zaken op haar tyd en voortgang te bewyzen.

E. JUPITER, JUNO, NEPTUNUS, en PLUTO; 't Vuur, de Lucht, Water, en Afgrond zyn by hare Moeder de Aarde, voor 't verſlinden van haren Vader *Saturuus*, geſloken, en dryven den Vader uyt zyn Ryk, om te toonen, dat 'er na de Scheppingſtyd zulke macht in de hoofdſtoffen was gebleven, om zig zelve te kunnen vereeuwigen. *Jupiter* door zyne *blixem*; *Juno* door haar *Sterrekroon*; *Neptunus* door zyne *Drietand*; en *Pluto* door zyn Helfche *Krauwel*. Hier zynze nu alleen ingebracht, om met order in te breeken in het verbeelden der geſchape zaken van den beginne; waar toe dan ook

F. JANUS dient, met twee *Hoofden*; 't een jong, en 't ander oud, tot den Tegenwoordigen en Voorleeden Tyd; en dezelve met vier Hoofden van
Jaa-

II. VERVOLG VAN HEMEL EN AARDE. XI. HOOFDSTUK. 119

Jaaren verschillende, als Jongeling, Man, Oud-Man, en Bestevaâr, tot de Vier Tyden van het Jaar, verbeeldende. Deze bergde *Saturnus*, de Tyd, als hy voor zyne Kinderen vluchtte in *Italië*; en bleef geëert, als die de Tyden onderscheydde, en de Vreede beschikt had. Waar van daan men zynen Tempel nog sluyt na den Oorlog. Hy heeft eene *Sleutel* en *Staf* by hem, met een opgaande en dalende *Zon*, om 't zelve te verbeelden, en CCC aan zyn Rechter, LXV in de Linkerhand; zynde het getal der dagen des Jaars; waar van men de schikking aan hem is verschuldigt geweest.

G. ADADGARTIN, by de Chaldeeuwen aanbeden voor de scheppende en geschape Natuur, had op haar *Hoofd* eene *Zon*, waar van de stralen neêrdaalden; het Hoofd halfwegen met *Hayren*, zelfs over 't Aangezicht bedekt, betekenende licht en duysternis, en hoe de Wereld opgeheldert is uyt het akelige des Afgronds. *Wolken* om hoog uytwaassende, en dalende, druktze met de *Rechterhand* uyt. In deze zietmen *Vogels* vliegen. De *Linkerhand* houdt een *Watervat*, besproeyende de Aarde. Haar *Bovenkleed* is van *Bladeren* gestikt, en 't *Onderkleed* met *Bloemen*, zoo als de Heesters en Boomen hooger, en de Bloemen met het Gras lager op de grond der Aarde zyn. Eene *Gordel van Sterren* omvat haar middel. De eene *Voet* is bloot, de schepping van den Man, en de andere gekleed, die van de Vrouw betekenende. De *Buyk* is met groote en kleyndere *Visschen* bestikt. Aan hare *zyde* leggen een *Ey* en eene *Baarmoeder*, hoedanig allerley voortzettinge geschied, door eene van beyde. De *Rondekrans* der zeven *Planeten*, de zes dagen en den *Rustdag* vertonende, in welke de Wereld is geschapen. Deze *Adadgartin* schynt naar het Eerste Hoofdstuk des Bybels net opgevolgt te zyn. Veele der *Arabiërs* en *Sabeën* hebben die in twee gedeelt. *Adad* voor de *Zon* en *Schepper*, met stralen neêrwaarts aanbeden, wierd op eenen *Leeuw*; en *Adadgartin* voor de *Aarde*, met stralen naar boven klimmende, de *Handen* met *Graan* en *Vruchten* aan *Adad* offerende, was Mannelyk; en de *Soüs* of *Natuurswerking*, *Vrouwelyk* verbeeld.

H. DE GODHEID zegenende zyn Werk, waar toe zes dagen genoemd zyn, Rust hier boven het Hof van Eden. In zyn ongenaakbare glansch zietmen **א** en **א** de eerste en laatste Letteren der Hebreëen, om te bewyzen, dat de Ware God onverbeeldelyk is, het Begin en het Eynde van alles, waar in alles is, beweegt, en blyft. Welk dan alzoo, door den Heydenen nabootst, in zyne uytwerkingen vertoont is.

T W A A L F D E H O O F D S T U K .

Van de Loop van Hemel en Aarde.

DE uytmuntendste verftanden onder alle Volkeren , zoo als men in de voorgaande Tafereelen heeft gezien , hebben hunne aanmerkingen op den Hemelloop nu en dan , dog op verfcheyde manieren , gemaakt ; de ledigheyd de Sterrekunde voorthelpende in de beste Landen , waar men de koelheyd van de Nacht , en meer als het ftekelig daglicht zoekt , en daar men om 't zelden Regenen de Lucht fteets tot diergelyke waarnemingen bekwaam heeft. Men heeft 'er van die veele gevonden , die onze Aardkloot maakten de Moeder van de meeste Hemellichten , uyt vleyery met der Vorften of Vorftinnen namen herdoopt , en tot Goden gemaakt. De beften der Ouden waren van gevoelen , dat de Aardkloot vast ftond. Eenigen , ja zelfs de hoogfte getuygeniffen , hebben die op de Wateren , en daar onder brandende Afgronden vastgeftelt. 'T was ook zulk een wonder niet , dat deze Eygenliefde zoo dacht , en het zoo gedachte geerne aannam ; want zoo wierd de Menfch de Bruyd , daar 't al om danfte.

A. Dit oud geftel van de *Aarde* is verbeeld door eene Oude Moeder , die hare voortzettende vruchtbaarheid met veele *Borften* , dieze drukt , laat zien , houdende de Kroon van *Cybele* , van Hoornen en Muuren op haar Kruyn ; de gebloemde *Rok* over hare Dyen , als Merken van het tapyt , dat de bovenfte grond der *Aarde* ons geeft , van Vruchten , Bloemen en Bygewaffen. De Beenen zyn met *Donkere Stof* bekleed , Steen , Yzer-of Metaalverwig ; gelyk de dieper opgedolve *Aarde* laat zien , waarom eene *Zoom* gaat van Camelot , de Meyrgolven nabootzende ; waar op de *Aarde* gegrond fcheen ; en daar onder de *Zwavelvlammen* , die in de onderaardsche Afgronden werken , en haar zomtyds met zoo afgryffelyke uytbarftingen of inkolkingen doen zien. Alomme is deze Oude Moeder met *Ringen* , *Hoepen* , *Banden* en *Gordels* omfloten , nadien de Ouden onophoudelyk de *Aarde* en 't Heel-Al met allerley Kringen belaftten , klinkende de ganfche Natuur in oneyndige banden , van welke zy eenigen in hare verbeeldingen maalden , tot een middel van gemak , om onderfcheydentlyk hunne Leerlingen de wetenfchap in te drukken , eene afhankelyke overeenkomst tegen de Sterrekunde , om rechtdraats van alle de afgeleegenfte Hemelkringen door te gaan op 't Middelpunt der *Aarde*. En boven deze alle heeftze drie , vier en meer Kringen boven haar Hoofd , van Kristalle Hemelen , van de welke de beweegingen het licht van het onzienlyk Uytspanzel doordrong , aan de Hemelsteeken en de *Aarde*. Welke Kristalle Hemelen altyd nieuw en hoger uytgedacht

dacht wierden, als men hoger ontdekkingen in den Hemelsloop kwam te doen.

B. Hierom had men de naaste Kring van de Aardkloot aan de Maan gegeven, die men zoo weynig droomde vlekken te hebben, of bewoonbaar te zyn, datmen 'er *Diana*, als pralende met hare Kuysheyd en Koelheyd, van maakte, die met haar golvend Hayr en blinkende Zilveren *Hoornen* om 't Hoofd, hare verandering, schynffel en watermacht laat zien, met de *Pylkoker*, van ouds hare Jachtziekte eygen, vol *Schichten* op hare Rug. Zy rept zig om in 28. dagen den Aardkloot om te wandelen.

C. Beneden haar plaatste men *Mercurius* met zyne teekenen van Slangenstaaf en gevlerkte Hoed, wel te onderscheyden, aflopende zynen weg in 88. dagen. Deze, vry kort by de werken, wierd daarom voor den Bode der Goden gehouden.

Daar na *Venus*, de Dertele, die in 225. dagen omloopt; van dewelke zy eene gebrookene en hippelende beweging in hare Kring geloofden, als de Moeder der Verliefde Invloeyingen.

D. Boven deze zetten zy de *Zon*, die alles van des Aardkloots dampen voor zyn onderhoud optrok, en in een vol Jaar omgaande, veel nodig had, voor de vlugge Kleppers en vliegende Wagen, die hem 365. dagen voerden; maar ook wederom gaf de afstralende krachten en fyne Geesten, die door *Venus* heen dringende al het leven der Aarde maakten.

E. Daar na *Mars*, in 687. dagen zynen loop eyndigende. Men onderscheyd dien Oorlogsgod gemakkelyk aan zyn Harnas, Helmet en bebloed Lemmer.

Dan *Jupiter*, die hier buyten is gebleeven, om de kleynte van het Tafereel, in 22. maanden volbrengende zyn gang.

F. En eyndelyk den Ouden Vader der Goden, *Saturnus*, die 353. maanden van noden heeft, om zyn logge treden weêr te brengen aan den Voordrempel, daar ze eerst uytraden.

Deze hielden alle onzekere gangen, bewegende tusschen de onbeweegelyke vaste Sterren. Dit was zoo algemeen geleerd en aangenomen, dat men het Kerkfchendery achtte, daar tegen te spreekken. De H. Bladeren schynen zig te voegen by dat gevoelen. De Aards-en Oudvaders beweerden dat. Tot dat de Duytsche *Copernicus*, geleyd en geholpen door de Ervarendheyd, Scheepvaard, Kykbuyzen, als anders, dit Rinkelwerk overhoop wierp. En zedert is het gevoelen van den zelve zoo onwrikbaar sterk geworden, datmen nu den Tegenspreekers van *Copernicus* wel zou mishandelen, ziende dat,

wan,

VAN DE LOOP VAN HEMEL EN AARDE. XII. HOOFDSTUK. 123

wanneer de Zon blyft het middelpunt der Dwaalsterren en der Aarde, dan maar nodig is een omloop van 9000. mylen alle 24. uren; daar anders veel grooter bollen der Dwaalsterren 300. maal 10. maal 10000. zouden moeten aflopen in de zelve tyd. Zoo dat eene vaste Ster in de laatste of grootste draay zou aflopen op een dag 300. Millioenen Mylen, en alzoo in een minuut verder als van de Noorder tot de Zuyderpool. *Tycho Brahe*, nog zweetende voor de oude gedachten, maakte de Aarde echter vast, deed de Zon draayen, en rondom die alle de andere Dwaalsterren, gevoelende dat zyn zelve tyd by anderen verbrodde.

G. Maar de klaarder Eeuw, van schoone ervaringen en werktuygen be- diend, heeft de *Zon* gestelt als het Middelpunt van 't Geheel-Al. Hy flik- kert nog wat; naar *Phæbus* wyze uytgedoft, met zyn zevensnarige Harp. Hy ontfangt met de eene Hand de aandringende waasssem van zoo veele on- eyndige Bollen, als 'er van hem uytvloeyen tot de oneyndigheyd toe, en geeft met de andere Hand uyt de vuurige Leevensstraalen voor het Uytspan- sel. Van wegen de schitterende aftintelingen, met welke zyne afstralingen blaken, heeft men moeyte, om zyn Ligchaam te onderscheyden. Zoo ie- mand uyt overgelovè hier kwaadaardig wilde denken, als of de Wereld uyt het Middelpunt te lichten, eene Doodzonde tegen de H. Waarheyd was; en of men bewoonlyk oordeelende eenige Sterren, die ons voorkomen, ge- lyk wy aan haar ingezeetenen; dan niet zoude overhoop werpen de gron- den van Erfzonden, en de Zaligmaking, ten minsten, dat men bezielde Schepzelen zou hebben, die daar van niet aangedaan waren; zoo moetmen zig maar verbeelden, dat 'er geene noodzakelykheyd en is, die ons doet Menschen stellen ons gelyk in die andere nieuwgenoemde Werelden; en dat het den roem en eer van 't Oneyndig Weezen vergroot, en niet verkleynt, zoo ieder Wereld of bewogen Rond zyne onderscheyde Schepzelen en ge- saltten had. Of dat nu lichtelyk kan zyn, daar toe behoeft men maar te zien, hoe licht het valt aan onze vindingen in Dicht-Schilder-en andere Konsten vreemde maakzels te vercierren; en dan zal men van 't Oneyndig Weezen wel wat anders denken. Ook zoude iemand kunnen morren tegen 't stellen van de Zon voor 't Middelpunt van 't Heel-Al; want die is later, als veele Aard-en Waterdeelen, in den Bybel gemeld, voortgekomen; maar 't licht van dezelve was al door 't Geheel-Al verspreyd te vooren, eer de Schepper sprak: *Daar zy Licht, en daar was Licht*, zoo dat 'er maar nodig was de schikking van alle die Lichten, om malkanderen, nog de Aar- de in haar draayen en keeren niet te beletten, van op zyn tyd wendende met dat deel van de Zon, gelyk ook van de Maan by overschyning, bestraalt te worden. Edog wy zullen ons in het onderzoek, veel min in het besliffen dezer Filosofische geschillen, niet inlaten, en liever by de Goddelyke O- penbaring blyven.

H. *Mercurius* is de eerste en dichtste by de Zon.

I. *Venus* volgt hem, en na deze

K. De *Aarde*. Die Oude Moeder ryd op eene staak van de Noorder tot de Zuyder Pool, met veele Konsthoeven om haar Lyf, die de brave verstandenen tot welvaart der Zeevarenden, en om onderscheydentlyk verstaan te kunnen worden, gevonden hebben, als de *Linea Equinoctialis*, *Tropicus Cancrī*, *Capricorni* enz. Zy draayt nu met groote vlyt haar eygen Bol, terwylze in den grooten omloop niet minder word bewogen.

L. By de Oude Moeder, de *Aarde*, houd zig in eene onderscheyden draay onaffcheydelyk de *Maan*, die met haar *Nachtfakkels* en *Maanhoorenkens* pronkt. Hare wederzydsche lichten helpen malkander. Dit licht ziet men hier en daar verbeeld door kleyne *Kinderen*, die met *blinkende Bollekenen* spelen, die licht zynde op de geslotener deelen, weêrstuyten, als de Balonballen. De *Maan* en de *Aarde* zyn beyde van gelyke lichamen, schynende de een op de andere, daar 't op een van beyde dag maakt; want de lichten van beyde moeten weêr aftuyten, wyl beyder lichamen vast zyn. Daar in tegendeel doorschynende lichamen de lichtstralen door en ten uytende laten wech loopen. Van de verafgelegenheid komt die blaauwzilvere koleur, gelyk men aan de *Piek van Terneuf*, aan de *Alpen* en *Appennyns*-gebergten ver afstaande verneemt.

M. *Mars* houd zyne kring daar naaft aan.

N. Maar daar aan volgt *Jupiter*, die nog vier andere Dwaalsterren om hare zwakheid in zyne draay ingewikkelt by hem heeft. Deze vier, gelyk *Jupiter* zelf, en de lichamen van 't Hemelweezen al mede, moeten draayen in 't groot, al behoud *Jupiter* in zig eene kracht van draayen op zig zelve.

O. Waar na men eyndelyk ziet *Saturnus*, die vyf andere Dwaalsterren als Lyftrauwanten rondom hem in zyne groote draay mede slingert. Deze alle zyn te onderscheyden, gelyk men der vaste Sterren veele heeft onderscheyden, die echter by de 50. Millioenen Mylen van de *Aarde* afstaan, en niet laten zeer levendig te tintelen; mogelyk malkander beschynende, en met hare groote lichamen zynde 't geen wy of andere Dwaalsterren zyn. Deze alle worden in eene oneyndigheid uytgestrekt van grootte, elk in 't byzonder boven Menschelyke Denkbeelden; draayende en bewegende alle met een, en ieder nog met zyn eygen Ringloop.

P. Het

P. Het Geheel-Al is zoo byna verbeeld by den *Siammers*, daar van men Indische Teekeningen ziet, waar van eene zeer vreemd my eerst voorkwam uyt de handen van D. *Swammerdam* Zalr. in zyns Vaders Rariteytkamer zynde. Dit Beeld had twee Hoofden, als van *Janus*; het eene zeer oud, als alle voorleeden Eeuwen afgeleeft hebbende; het andere jeugdig, voor den tegenwoordigen tyd. Dit Beeld had zeer veele stralende Bollen, by en om zig. Het had 'er een van *Mars* met kleyne Bellekens, als een Halscieraad, op de Borst hangen. Het had de eene Borst opgemaakt met *Venus*, de andere praalde met *Mercurius*. Deszelfs Rechterhand hield *Saturnus*, die rondom met 5. of 6. andere kleynder omslingerd was. In de Linkerhand hield het de Wereld met de Maan in eene en dezelve hoepel. De stoel van dat Beeld was aan alle kanten bezet met vergulde Bollen, vol tintelende stralen, op een vloeyende Camelotte grond, die rondom elk Bolleken in de stralen invallende, schein te vloeyen met eene flauwe blaauwe verwe. De kleeding was dun doorschynende, en van Indisch blaauw Gaas geplooyt. Maar het floot de Beenen in de overal rykelyk overhangende Rokken, die vol boorden en zoomen, met Straalbollen geborduurt, alles bedekten. Deze stof was zwart, en schein de oneyndigheyd en duystere twyffeling, om zyne oneyndigheyd naa te spooren, te toonen. Van achteren was dit Beeld al vol grooter en kleynder blinkende Bollen, maar van de Nek naar beneden, liep 'er af eene streep by uytinementheyd vol kleyne Sterren-bollekens, die wy voor de Melkweg namen. Deze Bollen en Bollekens waren van 6. of 7. verscheyden grootens, en de grootste alle met zaamgestelde Letters ingegrifft, die veel overeenkomst hadden met de *Hieroglyphen*, zynde Kruysjens, Pyramidalen, Halfronden, Dwarsslynen door Driehoeken, en diergelyken. Tusschen de Bollen en de stralen, in zaten verdrukt minder glansrondjens, van welke eenige geperft leeken, om ter zyde, of van onderen, of van boven uyt te leeveren, de Staart-of Baard-Sterren mogelyk willende beteekenen. Maar aan de Buyk zat eene hoogte, als eene steyle rood goude Rots, waar in en waar uyt Goude Steenen, Straalen en Stoffen borrelden (als uyt en in eene Smeltkroes) van Baar-goud, schuymende in zyne bovenkom, en uytwerpende door de gaten rondom zyn navel. Hier tusschen, te weeten onder, boven, en ter zyde deze Goude Kroesberg, zagmen uytwaassemen fyne streepen Lucht, die ik voor de Scheemerlichten van 's Morgens tot 's Avonds nam.

Dit Beeld zat in een Rond, waar op zeer groot waren te zien de 12. Teekenen van de Zonnekring; maar op eene andere order, als wy die gewoon zyn te zien. En vier vergulde Driehoeken sloten deze Tekenkringshoep aan een. Dit gevaart zamen had gestaan op vier Olifanten, 't geen ik in meer *Indostansche* Teekeningen heb gevonden, om 't Geheel-Al, zomtyds de Wereld alleen, te onderiteunen, als de Beweeger, die zy wel een Eeuwigen

126 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

Geest noemen, maar echter een Menschen gestalte geven. Wy vonden *Saturnus* zeer bleek daar in afgemaald; *Jupiter* zeer helder; *Mars* rooder en meer bloedverwig; *Venus* zeer licht en met veele witte stipkens; *Mercurius* was de kleynste en duyfterste.

Ik heb met alle deze stellingen niet langer durven zyn; anders heugt my nog gezien te hebben by den E. Heer Thesaurier *Burg* Zalr. gedachtenis eenen *Atlas*, die met *Hercules* stond om te klutzen aan de Wereld, waar van *Copernicus* had gebrooken de Hoepen en Ringen, alwaar *Tycho Brahe* van achteren de rug onder de Bol der Aarde zette, en *Ptolomæus* schreeuwende zocht te stutten de ronde Klomp, om te beletten, dat dezelve niet in duygen en viel. Terwyl verbrak *Copernicus* veele ronde Kristallyne Bollen, die zig om den Bol geslotten hadden; en hy trapte de lichtjens uyt, die in die Kristallyne glazen flikkerden. *Gassendus* kwam toeschieten, en haalde sterk aan om den Bol van den Bergtop af te stooten, om van den *Atlas* afgerolt, in eene geduurige beweging te vallen; van den E. Hr. van *Zelem* en de *Oxfordische* Maatschappy gereed gemaakt. Behalven veele hedendaagsche Sterrekijkers en Maansnuffelaars, die met namen onderscheyden plukhaarden, om 't staan of beweegen der Aarde.

Tot de andere Sterren over te gaan, om 'er de reeden van te vinden, is eene onmogelykheid, want daar is geene reeden, waarom iemand kan zoo by een flanssen eene gestalte, nu van weynig Sterren in een grooter, dan van veele Sterren in een kleynder omtrek, gelykmen in de Walvis, het Schip, de Rivier zoo weynig ziet, en zoo veel op 't Vliegjen; en waarom Sterren op Sterren, Teekenen op Teekenen geplaatst, als de Geytkens op den Rug van *Auriga*, en de Zeezwaluw op 't Schip *Argos*. Geringe reeden zou men 'er af kunnen geven. Maar al kon men nutter en netter uytvinden (dat niet bezwaarlyk zoude zyn om te doen) zoo is 't nochtans beter deze kraam, nu overal aangenomen, zoo te laten blyven.

D E R T I E N D E H O O F D S T U K .

Van de Mensch-Schepping.

DE Aarde, met alles wat dezelve bevoordeelen kon, geschaapen, en den Hemel met alle zyne wonderbaarlyke Lichten, geschikt zynde, tot verlichting van de Aarde, immers voor zoo verre als veele der tegenwoordige Eeuwen willen, (want daar ontbreeken 'er geen, die de Aarde zoo wel tot een Licht maken voor de Dwaalsterren, gelyk zy zyn voor haar) en tot onderhoud der Boomen, Planten, Dieren, Vogelen, Visschen en Kruypende, of beyder soorten, voor de Aarde en de Wateren te zamen geplaatst wezende, scheen 'er een al te heerlyken Koningryk te zyn, om daar in niet een Opperheerscher te hebben, die in zyn Beeld het Goddelyke vertoonde, en als een kleyne Wereld zelfs was.

Dit was by de Heydensche Goden zoo niet gemeent, zoo 't schynt; want de Schepping van den eersten Mensch en vindmen niet by de Heydenen, van de Goden gedaan; alhoewel by haar zeker stond bekend, dat *Saturnus*, *Jupiter*, en andere tot Goden gemaakt, Menschen geweest waren. Maar zy hebben met de manier van de Mensch te doen maken, door iemand die men opdacht, de vlyery in 't hoogste toppunt willen opvyzelen, als of die Goden altyd geweest waren, en uyt haar zelve, of van twee op een onbegrypelyke manier waren voortgebracht.

Zy bedachten *Prometheus*, Voordacht, of wyze bedenking voor uyt. Maar hoe zy, tot die tyd van zyn Menschen maken, hare voortzetting hebben gehad, kan men niet bevroeden, nadien de breede Raad der Goden al sterk beroert was, over 't Vuur, dat *Prometheus* nam van den Hemel, om den Mensch alzo als Goddelyk te bezielen.

Waarom de zaak zelfs my dringt, eer ik de Menschelyke geboorte nederstel, der Goden Schepping te behandelen. Welke zoo ganschelyk by alle groote Volkeren verscheyden zynde, zonder nut voor de Merkbeelden-Konst niet en zal uytgehaalt worden van Volk tot Volk; maar wy zullen die neemen, welke de Grieken meest hebben in de Wereld ingestooten, veranderende de namen en Merkbeelden van de Vorsten en Vorstinnen der Asiaten en Africanen, in de haren; welke ook het spel gewonnen hebben, en byna overal doorgedrongen zyn. Want de Romeynen leerden by haar de Natuurkennis, Wetenschappen en Konsten, en namen ook met een hare Goden over; hoewel zy nog van de Druiden, Magen, en Egyptenaars iets daar by hielden. Want zy lieten lang ieder zyn God naar zyn zin hebben, en meenende, dat ze zoo der Volkeren macht en geluk in haar geweld hadden.

Als

Als zy hare Goden namen, zoo plantten zy in hare Steeden, ten minsten in haar *Pantheon*, alle de Goden, die zy kreegen.

Zy niet van Gods Geest geleyd, en echter buyten de noodzakelykheyd der Godsdienst in het bestier der Volkeren, zoo waardig achtende de Godsdienst, dat zy even zoo veel door die, als door de reeden, de Menschen onderscheyden konden van de Beesten, hebben vastgesteld, dat in der Menschen gemoederen en Zielen sloeg een zeeker Goddelyk licht, dat in de zelve verwekte een begeerte tot het goede, op het welke zy dan toeleyden, om te genieten tot haar welzyn; dat haar ook heeft bewogen, te verdichten het werk van *Prometheus*, welke met Hemelsch Vuur den eersten Mensch bezielende, liet na een onophoudelyke trek in des Menschen Ziel, om zig te keeren na dat groote, waar uyt zyn Vuur afgedaalt was; gelyk alles wederom keert tot zyn begin; gelyk zy, aan dit ingebooren, ingeblazen of ingeschapen deeltjen van een Goddelyke adem, toeschryven, de Natuurlyke eerste drift en handel, in de schielyke overvallen, van onze oogen en handen na om hoog te heffen, en diergelyk de handen zamen te leggen, en hoog te steeken, om dank te bewyzen; want danken, om hulp aanroepen, zyn Godsdienstige werken, tot dewelke zy ook zonder die glinstering van kennis niet zouden gedreeven zyn.

Zig nu te wenden tot de waare kennisse Gods, de Heyligste Drieë-nigheyd, kan van het Vleesch en Bloed niet geleerd worden; zoo hebben zy dan, als gezegt is, zig naar de dingen, die voor henlieden goed en kwaad waren, en het onderwerp van hare zinnen konden worden, geleerd; en die zelve, daar na tot vry Menschelyke vervormt; want den Schepper niet kennende, moesten zy op de Schepzelen, (en verder kondenze niet) als overeenkomende met hare Menschelykheyd begrypen. Zoo waren het dan Mensch-Goden of Vergode Menschen; en de blindheyd met de guytery opwassende, vervielenze tot Beesten, Planten, Slangen en Wormen; ja tot Steenen, Boomen, Bergen en diergelyke zaken.

Het begin makenze van *Uranus*, den Hemel, met *Chaos*, de grove Aardstoffe. Deze kregen eene Dochter, *Ops*, hulpe of behoef te zeggen; en eenen Zoon, *Saturnus*, of de Tyd; die met zyn Zeyssen ontmande zynen eygen Vader, welk eerste gereedichap hy in de Zee wierp; uyt wiens kracht met schuym der bewegende baaren *Venus* gebooren wierd. Dit was *Philosophieren*, en 't wierd Goden maken. *Titan* was de tweede zoon van *Uranus*, dewelke trouwde met *Vesta*, de Dochter van *Berecynthia*, of van Vrouw Natuur, die de Zuster was van *Uranus*. Deze kregen *Cybele*. Haar beyden te gevalle, namentlyk zyne Vrouw en Dochter, stond hy zyn Vaders Ryk af, dat anders om *Saturnus* schennis op hem moest komen. *Cybele* trouwde aan *Saturnus*; en moest alle hare mannelyke Kinderen *Saturnus* te verslinden geven; maar van *Jupiter* en *Juno* te gelyk bevallen zynde, bergde zy *Jupiter*, en toonde alleenlyk *Juno*. En even zookreeg zy *Neptunus* en *Pluto*;
op-

opleverende in de plaats van haar Krooft, groote Steenen, die door *Saturnus* wierden verflonden. *Titan* beoorloogde daar op *Saturnus*, wyl tegen 't verdrag *Saturnus* mannelyke Kinderen gebooren, en overgeschooten waren. Hy voerd daarom Kryg met de *Titans*, zyne Kinderen, zoo fel en wel, dat hy, *Saturnus* overwonnen hebbende, hem met *Cybele* gevangen zette. *Jupiter* verloft zynen Vader; maar deze gewaarschouwt door het Noodlot, dat hy zyn Ryk door eenen zyner Kinderen kwyd zou raken, leydde *Jupiter* lagen; waar van deze, ontkomen zynde, wraak nam, met zyn Vader den Hemel, zyn Ryk, uyt te smyten. *Janus* ontving hem voor vluchtig in *Italië*, om zyne schrandere voorzichtigheyd vergood.

Jupiter zyn Vader kwyt zynde, gaf de Wateren aan zynen Broeder *Neptunus*, de Hel aan *Pluto*, en liet zyne Moeder *Cybele* de Aarde, onder zyn bestier houden. Als 'er nu zoo veele Goden waren, hielden die meest Zwagerfchap en boelschap onder malkanderen, als onder Menschen, en bouwden de Wereld fterk aan; onder welke de *Titans* of Reuzen door *Cybele* opgeruyt, *Jupiter* kwamen bestooken, *Typhæus*, *Enceladus*, *Briareus*, *Egeon* en diergelyke, stapelden Rotzen op een, om zoo den Hemel te beklimmen en in te nemen; maar *Jupiter* verdelgdeze en wierp een derzelver onder de *Ætna* en andere vuurbrakende Bergen. Terwyl de Goden, zoo alle met zig zelven genoeg te doen hadden, en al eens na Egypten, en verder waren weggevlucht, kwam *Prometheus* in der Goden Raadkamer, en knapte uyt derzelver geheymfte *Kabinet*, het bezielend Hemels Vuur, het welk hy op de Aarde overbragt. *Jupiter* gaf zig voorts aan de welluft met *Ganymedes*, *Danaë*, *Semele*, en andere over, en kreeg zelf *Minerva* uyt zyne Herffenen, bergde *Bacchus* in zyne Dyen, en verlostte daar van. *Juno* liet *Vulcaan* toestellen, die uyt den Hemel gefchopt zyne Smiffte opstelde in *Lemnos* en *Lypare*. *Juno*, haren Man niet toegevende, kreeg *Mars*, door het aanraken van eene Bloem, haar door *Flora* aangewezen. *Io* en *Latona* waren daar na de minnekozery van *Jupiter*. *Latona* op het driftig *Delos* vastgezeeten baarde *Apollo* en *Diana*, op eene Palmboom. *Apollo* kreeg tot zyn Zoon *Æsculapius*, die van *Jupiter*, om dat hy *Hippolytus* wêer deed leven, met den Blixem getroffen wierd.

Apollo beminde *Daphne*, en *Hyacinthus* moest balling uyt den Hemel met *Neptunus*, de kost by *Laomedon* zoeken, om *Jupyns* toorn te ontwyken. Waar na hy hersteld wierd, en den Zonnenloop waarnam als vooren. Men heeft 'er wel een ander ook toegestelt, *Hyperion*, een Nazoon van *Titan*, *Phaëton*, *Pasiphaë*, *Rodia*, *Ætha*, en andere meer. *Diana*, zyne Zuster, *Lucina*, *Cynthia*, *Delia*, *Phæbe*, *Isis* en *Hecate* genaamt, wierd op *Endymion* verliefte.

Ceres was de Dochter van *Uranus* en *Penie*. Zy popte met *Jupiter*, en kreeg *Proserpina*, die haar ontvoert wierd door *Pluto*, welke zyne *Maitres* Koningin van de Hel maakte.

130 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

Venus op eene zonderlinge manier in de Wereld uyt het Pekelschuym en *Jupyns* Zaad gebracht, was eerder eene Dochter van *Dione* en *Jupiter*. *Hymen* was haar Zoon; en de *Charites* (Bevalligheden,) hare Dochters; *Priapus*, en de twee *Cupido's* waren mede haar Krooft. Zy trouwde met *Vulcaan*, om te eerlyker Hoer van *Mars* te zyn. *Neptunus* was *Saturnus* Zoon, Broeder van *Jupiter*, getrouwt aan *Amphitrite*. Hy stelde by haar veele *Tritons* toe, en teelde de *Harpyen* of Roofvogels, in Echtbreuk met de Aarde. *Oceanus* was zyn Zoon, die *Thetis* trouwde, en *Nereus* met *Doris* ter Wereld bracht. *Glaucus* was haar Zoon, *Ino* en *Melicerta* hare Dochters, wiens Kind *Leucothoë* of de Dageraad was.

Vesta van *Cybele* met *Uranus* geteelt, wierd voor de Aarde geëerd, en wyl ze voor de Kuyschheyd, hare Vestaalen of Prieststeressen liet inwyyen, heeft ze zig eerlyk gehouden.

Mars nu was de Zoon van *Juno*, zonder Man, uyt het aanraken van zekere Bloem, die door de Godin *Flora* aan *Juno* gewezen wierd. Hy was Boel van *Venus*, en popte met verscheyde andere.

Minder Goden zyn 'er by uytstek veele, maar deze alleraanmerkelyksten kan men hier niet voorby gaan, om dat, gelyk 'er in de eerste *Sphaera* of Bolrondte van den Hemel zyn twaalf Dieren of Teekenen, van de Tekenkring, zoo moeten 'er even zoo veele Opper-Goden zyn, welke ieder voor zig zelve hebben eene Eeuwige Ziel, en eene bezielende kracht in die twaalf Dieren der eerste Bolrondte, om van die in al het geschapene af te dalen. Zodanig dat de roering, voortzetting, vermeerdering, en behouding van alles bestaat door deze twaalf Goden; aan welker byeenkomst het bestier van het Heel-Al was gegeven van het Noodlot,

A. En den breeden Raad der Goden is genaamt geworden;

Zynde zes Mannelyken:

Jupiter, Neptunus, Apollo, Mars, Mercurius, Vulcanus;

En zes Vrouwelyke:

Juno, Vesta, Venus, Pallas, Diana, Ceres.

Zy wierden *Dii Consentes*, of te gelyk op zig zelve bestaande Goden genaamt. Zoo dra 'er iets van hoog belang was, riep *Jupiter* dezen breeden Raad by een, ja hy en mogt geen Blixemschichten tot verdelging uytzenden, of zulks moest by dien Raad verstaan zyn.

Jupiter, Al zynde, en Voorzienigheyd, Natuur en Wereld 'genoemt. Men maakt zyn Merkbeeld met twee Hoornen, en groote Vleugels, om zyne

ne uytspanning en bestier van het Oosten tot het Westen te toonen; met den Arend, om dat hy alles overwint; met twee Vaten by hem, om goed en kwaad uyt te deelen. Ook draagt hy wel een Weegschaal in de Hand, om het doen der Menschen te wikken, en 't goed en kwaad te beloonen; met een Ryxstaf, als Opperheer; met een Sterrenhoep, ende een Ey in de Mond, waar uyt Vuur springt, als Schepper van de Aarde, en bezielder door het Vuur. Daar van is een schoon afbeeldzel by den Feniciërs geweest. Het Hoofd droeg eene blinkende Kroon, tintelende met vlammeftaal. Om zyne schouders hangt een blinkend dekzel door *Pallas* geweeven, vol Sterren en op eene blaauwe voering, houdende twee Ballen in zyne Hand; eene van Goud, en eene van Loot; en in de Linkerhand eene Lier, met negen Snaaren; zyne Clavieren zyn blinkende Smaragden. Hy zit op eene Deken van Paauwenvêeren, met de Voeten op eene Drietand; zomtyds zonder Ooren, om zyn heerschend bestier te toonen; zomtyds met vier Ooren, om dat hy alles hoort; ook met drie Oogen, om dat hy alles ziet, en steeds waakt; met dezelve ook zyn bestier over den Hemel, de Wereld, en de Hel, als Opperheerscher bewyzende. Hy zit op de Lothus, om dat hy zuiver zonder deel of 't geheel te zyn, meer is als het Geheel-Al; welke zorg hem maar van buyten aankomt, met de Blixemen in beyde de Handen, om over den Eed te staan, die men dede op de Klooten van een geoffert Varken, welke dan in Zee, of 't Water geworpen wierden, en niet gegeten, om goed en kwaad te vergelden; met eene Ryxstaf in de Hand, waar op voor den Weldoenders een Oyevaarshoofd staat, met de Poot van een *Hippopotamus*, of Nylpaard, onder aan, het welk zoo Godloos is, dat het zyn Vâar doodt, en Moër zoent. Zyne naamen zyn naar de Landen of zaaken: *Jupiter Stator*, de Staver, met eene Piek en Blixem; *Ultor*, de Wreeker, *bis* twee, *ter* drie, en meermalen. *Conservator*, *Custos*, *Bewaarder*; *Optimus Maximus*, de beste en grootste; *Horcius*, bewaarder der Eeden; *Vejo-vis*, als men hem bad, dat hy niet wilde beschadigen. Men heeft hem met het Hoofd van een Sperwer in *Memphis* meest vertoon.

Aan alle deze zoo onderscheyden Merkbeelden moet zig de Dichter of Schilder verbinden; maar zulk tuyg by *Jupiter* vertoon, als het onderwerp vereyscht, waar in hy Jupiter wil invoeren. Gelyk hy van den *Lydiërs* met de Byl der *Amazoonen* en de naam van *Labradeus* geviert wierd. Van zyn Geytevel of *Diphthera*, de rol van ieders Noodlot, is te vooren aangevoert. *Jupiter Olympius* met Arend en Blixemen by de Grieken is de gemeenste trant; als een hoogen Eykenboom by den Celten, als een drajende Piramide, of als eene Navel, en met een Schaapenhuyd in Arabië. Te Rome droegen de Stedevoogden zorg, dat *Jovis* Hoofd met *Meny* rood geverft wierd, en ook zoo in Ethiopië.

Juno, dochter van *Saturnus*, Vrouw en Zuster van *Jupiter*. Als *Dea Syria* zit ze op twee Leeuwen, met eene Ryxstaf in de eene, en eene Weef-

spoel in de andere Hand, met eene Piek (die de Ouden voor Ryxstaf droegen) om datze Opperheerschappyvoerster was, met een blaauw Kleed met Sterren, als de Godinne des Luchts; met Paauwen by haar; ook wel Havikken en Sperwers; Godin der Koningryken en Rykdommen, met Kroonen en een Overvloedshoorn. De Halvemaankens van *Juno* of *Isis* by den Romeynen op de Schoenen, en de Sperwersvêeren in Egypte op de Tulband, waren de Merktekenen van den Adel. Met *Iris* of de Regenboog hare Kamerdienaresse en Bodinne by haar. Zy heeft by haar (als het zoo te pas komt) Regen, Wind, Mist, Sneeuw, Hagel enz. Zulks haar onderste Rok veelverwig is. Zy heeft, als de Lucht regerende, in de eene Hand eene Blixem, in de andere eene Trompet, voor de Donder; op hare Kroon staan de Uuren en Bevalligheden; eene Koekoek hadze op haar Staf, om dat haar *Jupiter* onder schyn van die Vogel had bekropen; als Godin der Huwelyken, doodde men voor haar (de Granaat van eenigheyd in de Hand hebbende) eene Kat, om te doen zien, dat alle vinnigheyd en bitterheyd buyten den gehuwden staat moest blyven, met de woorden: *Weest gy my Cajus, ik zal u Caja zyn.* De Vrouw met de naam van *Tanaquil*, welke aan *Tarquinius Priscus* was getrouwt. Men noemdeze ook *Virginensis*, met de bieze banden der Maagdom, by het trouwen, met de Armen en Knyen gesslooten of oopen, na datze voortzetten of het baaren beletten wil.

Neptunus met eene Lootsmanstrony, gryze Hayren, een Zeegroen Kleed met Zeeschelpen tot een Kroon boven de Hayren; met eene Drietand in zyne Hand, ook wel met een Scheepstuur of Roer; met eene Cammelotte waayende Sluyer; met Zeepaarden of Dolphynen voor eene Wagen met Scheepraders; achter en voor met groote Schelpen. Hy was mede een Zoon van *Saturnus*, en Broeder van *Jupiter*. Hy kan met felle *Tritons* bruyfschende, en toetende op Kinkhoorens in ongestuyme Golven zitten, met Hayen, Zeehonden, buytelende Tonynen, en Meeuwen voor de ontroerde Zee, of met Ysvogels op hare Nesten dryvende, met *Castor* en *Pollux* in de Lucht, met *Amphitrite* by hem in de Schelpkoets, speelende op eene Schildpads-Lier, met dartelende Steuren, Bruynvißchen, Salmonen en *Derados* of Zeebraassems, zynde Vißchen, die by schoon weêr gezien werden omtrent zyne *Najaden*, of Waternimfen.

Vesta, is met veele naamen, dan *Saturnus* Dochter, dan zyne Vrouw, met een dikke Buyk en volle Borsten, om datze altyd baard, voor de Aarde, met de naam van de *Groote Moeder* geëerd, met eene Burgkroon op haar Hoofd, met eene Ryxstaf in de Hand, en Leeuwen voor hare Wagen, om de Rykdom en Macht der Aarde te vertoonen. *Ops*, of *behoef* en *hulp* is ook haar naam. Zy heeft een Sleutel in de Hand, des Winters de Aarde toeflytende, en die open makende in de Lente. *Berecynthia* naar een Berg, en *Frigie* naar Griekenland genaamt, met eene Pynboom by haar, om dat hare beminde *Athis* daar in is verandert. Hare Priesters waren Gelub-

labden, dat met eene scherpe Steen moest geschieden, gelyk zy zulks *Athis* had doen lyden, om zyne minnary met de Dochter van de Stroomgod *Segaris*. Zy wierd om de vastigheyd des Aardryks *Vesta* genaamt, en aangebeeden, als eene Steene *Cubus*, of Vierkant, met Koeyen voor eene Wa-gen met Laken bedekt.

Tot Merkbeeld van een verwaten Kind, dat tot inkeer komt, en zyne Ouders eert; dient iemand verbeeld, die een kleyn rond langwerpig Steentjen van den Berg *Sipilus* (een Berg in Frigië) in *Vesta's* Tempel offert.

Rhea was ook haar naam, met Trommels, Cymbalen, Fakkels en veel gedruys geëert. Zy was een Rond by de oudste Volkeren van Steen; om dat 'er ook toen al waren, die de Aarde Rond oordeelden. Daar schynen twee *Vesta's* aangebeeden voor de Aarde, de Vrouw van *Saturnus*, en de andere voor het Vuur, als zyne en hare Dochter, om dat de levendmakende warmte door al het ingewand der Aarde dringt. *Vesta's* Tempel te Rome was ook rond, waar op *Vesta* als eene Maagd met *Jupiter* een Kind zynde, dat zy gebergt had, op den Arm, heerlyk als op een Torentje praalde. Het Eeuwige Vuur wierd van hare Priestereffen of Vestaalsche Nonnen bewaard. Zonder haar Vuur en aanroeping vooraf geschiedde nimmer eene Offerhande.

Apollo, waar van en van wien dat men de Schepping heeft begrepen, zoo is die allerligst gevallen op de Zon, en de groove stoffen. Die Godheyd overal te zien, is ook algemeen geweest. *Phæbus*, *Titan*, *Sol* en zoo veele Afiatische naamen zyn alle dezelve, de Zoon van *Latona*, de Broeder van *Diana*, altyd jong, gelyk *Bacchus*. Hy is in 't midden der Negen Zanggodinnen; en zoo algemeen in 't midden, dat men hem noemt het Hert van den Hemel. Met Pylen in de eene, en de Bevalligheden in de andere Hand; wyl door te veel Hitte, Pest, heete Koortzen en andere kwaalen komen, en van de gematigde warmte, alle vermaak en welstand. Met een Wolf by hem, om dat die alles, als de Zon, verteert en opmag; ook was zyne Moeder *Latona* in eene Wolvin verandert; ook eene Rave, om 't voorzeggende van 't goed wêer, of een Haan krajende als een bode den Dag aankondigende; eene Sperwer, byzonder in Egypte, om de snelheyd van zyn gezicht; dezelve vertoonen hem in een Schip, door eene Crocodil getorft; met het Schip waar in *Apollo* is de beweging vertoonende van het vocht in de teeling der dingen, en door de Crocodil het zoete Water, door de Zon luchtig gemaakt en gezuuyvert; in het Schip zyn alle de andere Goden rondom de Zon. Die God is gekroont met Lauw'ren; en de Vader of Bescherm-God der Geneeskunst. De Egyptenaars maalden hem af met eene Ryxstaf, waar op een Oog, wyl zy hem het Oog van *Jupiter* noemen, een Vyfhoek met het woord der Latynen *Salus*, Heyl, by den Romeynen. By den Feniciërs gaf men voor, dat een zwarte Steen uyt den Hemel gedaalt was, rond en puntig uytlopende, voor de ware gelykenis der Zon, zonder

Menschenkunt, en zoo ook by den Megarenzen eene hooge ronde Naald, in Perfië, was de Zon een beeld, met een Leeuwenhoofd in een donker Hol trekkende, een Bul en eene Koe, by den Hoornen, om dat de Zon in het Taanronds-Teeken den Leeuw zynde, dan de meeste kracht heeft om op de Aarde te werken. De *Eclipsis* of Zonneswying is door het Hol betekent. In Egypte noemde men deeze *Apis*. Maar dat moest een Varre zyn van eene Koe, die voor de eerste reys kalfde, en dan verdichtten zy, dat de Hayren van zyne Huyd zwart waren, om dat de Zonneglans die verzengde. Immers hy moest zwart zyn met eene witte kol aan 't voorhoofd, en eene plek op de Schoften, als of 't een Arend was, die wierd dan vergood. Zyn eeten of kieskaauwen maakte de Godspraak; hoewel een Roomsche Keyzer zeyde; *om Goden te zien gekomen te zyn, niet om Offen*; en *Cambyfes* dien Osgod in stukken hieuw, zeggende tegen den Priesters: *O Gekken, zyn de Goden van Vleesch en Bloed, die gewond en gedood worden? Zulk eenen God past u; my soptmen met zulke grillen niet*; en liet een deel der Priesters dood smyten, om hunnen God gezelschap te houden. Zoo hieldenze ook *Serapis*; maar in alle de Tempelen *Harpocrates*, God der Stilzwygendheid, dat een van beyde was Mensch of Beest geweest. Zoo trok *Cleomenes* groot Geld van den Egyptische Priesters, om af te laten kopen eene aangestelde Jacht tegen de Crocodillen, die zy voor Goden eerden.

Apollo is ook de Herder geheeten, om dat de Zon alles voed, en om dat hy de Beesten balling zynde gehoed had. Zyne Driehoet en Godspraak, en de overwinning van het *Pythisch* Ondier, geeft hem ook de naam van *Pythius*. Hy heeft vier Vaten of Vazen by hem:

1. Van Vlammen van Vulcaan, voor 't Hemelsch Vuur, genaamt het *Hoofd van Vulcaan*.

2. Van blinkend Zilver, voor 't schoon weêr, en genaamt de *Lach van Jupiter*.

3. Van dompig zwaar loot, voor Nevel, Mist, Koude en Hagel, genaamt de *Dood van Saturnus*.

4. Van allerley Zaaden, die op de Aarde door de Lucht verspreyd en gekweekt worden, genaamt de *Pop van Juno*.

Venus, de Godin der Liefde, uyt Zeeschuym gebooren, verwekt door het afnyden der Mannelyke Teelleeden, het zy van *Cælus* of van *Saturnus*, in Zee geworpen, en daarom by de Grieken *Aphrodite*, dat is, Schuym-Godin genaamt; andere noemen haar eene Dochter van *Jupiter* en *Dione*. De Ouden tellen 'er vier, en noemen de eerste eene Dochter van *Cælus*, Huysvrouw van *Saturnus*, by wien zy zeven Dochters, *Tytanides* genaamt, gebaart heeft. De tweede, gebooren uyt Zeeschuym, en Moeder van *Kupido*. De derde eene Dochter van *Dione*, die met *Vulcanus* trouwde, en met *Mars* boeleerde. De vierde van *Tyrus* genaamt *Astarte*, die met *Adonis* trouwde. De eerste en laatste zyn waarschylyk de Assyrische, die *Urania* of

of *Cælestis*, dat is Hemelsche, genaamt wierd, en welker Godsdienst uyt Assyrië of Babylon in Syrië gekoomen is, alwaarze *Astarte* genaamt is. Deze *Urania* of *Astarte* was te Ascalon in Fenicië, daar *Herodotus* gewag van maakt. De Arabieren en Perzen eerden ze insgelyks. De tweede en derde *Venus* zyn die van Griekenland, welker Godsdienst in het byzonder op het Eyland Cyprus was, alwaarze in de Stad Paphos een prachtigen Tempel had. Men oordeelt, datze uyt Fenicië derwaarts gekoomen is, 't geen aanleyding tot die Fabel, als of zy uyt Zeeſchuym gebooren was, gegeven heeft. Haar zyn ter eere veele prachtige Tempelen opgerecht, als te Lacedemon onder de naam van de *Gewapende Venus*, te Rome onder die van de *Kaale Venus*, ter oorzake van de Vrouwelyke Dapperheyd, wanneer door de *Gallen* de Stad was ingenoomen, en de jonge Manschap op het Capitoool belegert, geen gereedschap had tot tegenwêer, de Jufferschap haar eygen Hoofdhayr aanbod, om daar van Kabels en Touwen te drajen ter vervaardiging van Stormgereedschap, om den Vyand af te weeren. *Eneas*, die zig haar Zoon noemde, bouwde haar ter eeren eenen prachtigen Tempel op den Berg *Eryx* in Sicilië, enz. ook Beelden. Al ten tyde van *Romulus* wierd haar Beeld opgerecht onder de naam van de *Strydbaarre*, ter plaatze alwaar de Vreede tusschen *Romulus* en den Sabynschen *Tatius* getroffen, en daar na bevestigd wierd. By gelegentheyd dat de Roomsche Jufferschap eene vreemde Schurftheyd overkwam, waar door na een zware Ziekte al het Hoofdhayr uytviel, en zy eene gelofte aan de Godinne *Venus* deede, en daar op aanstonts haar Hayr wederom zou uytgewasschen en gegroeyt zyn, wierd haar ter gedachtenis haar Beeld opgerecht, hebbende een *Kam* ter verciering van het Hoofdhayr in de Hand; ook steldenze haar *Gebaard*, om in dat zelve Beeld de Merktekenen der *beyde Sexen* te vertoonen, als hebbende in de voortekenen dier twee verscheyde soorten het hoogste bewind. Waaron ook dit Beeld vertoont wierd gezien met het Bovenlyf een Man en Onderlyf eene Vrouw. Welk Beeld de aloude *Duytschen* aan de Maan gaven, die ook met *Venus* dezelve is. Men heeft haar veele naamen gegeven, te lang om ons daar meede, en de reeden van dien, op te houden; te meer alzo wy hier voor reets eene beschryving van haar gegeven hebben, en hier na nog wel iets van die Godin zal volgen.

Mars, gebooren van *Juno*, of ontfangen door eene Bloem, welke *Flora* de Bloem-Godin, aan haar had vereerd, of door het slaan van haar Teellid, met hare Hand. Immers de God en Goden van den Oorlog, als onmenschelyk zynde, kwamen by den Heydenen voort de eene zonder Moeder, *Minerva*, en de andere zonder Vader, *Mars*. Hy heeft tot zyne Vrouw niemand zeecker gehad, hoewel men hem aan *Orge* te *Nicopolis* uytgehuwelykt ziet, met de Razernyen tot zyne Kinderen. De Vreeze en de Moord trekken zyne Wagen of woefte Paarden, waar by voor Stalknechten loopen, de *Aanval*, de *Dolheyd*, de *Hardnekkigheyd* en *Wreedheyd*. Zyne Kar is

aan de Wielen met Zeyffens beslagen. De Faam vliegt voor uyt met honderd Oogen; en heeft witte Vleugelen aan, met een Klaroen van Zilver; maar achter de Wagen volgt een andere Faam, verminkt, met zwarte Vlerken; op eene roestige Hoorn toetende, de eene van de goede, en de andere van de kwaade tyding. *Mars* heeft een schrikkelyk gelaat, styf en zwaar van Hayr en Baard, met de Borst open, om dat hy de gevaaren niet en wilontzien. Een enkel Zwaard is by den Thracen en Scythen voor *Mars* aangebeeden. By den Arabiërs cerde men voor *Mars* eenen vierkanten Steen, vier voet hoog, en twee breed; op een steungrond van Goud. Een *Hond*, een *Wolf*, eene *Gier* en eene *Exter*, zyn de beesten die hem verzellen, om de gretigheyd en hardheyd van bek. Te *Pampremo*, in Egypten, vierde men dien God met een dol Stokkengevecht van vreemdelingen van buyten tegen die van binnen indringende, om telkens eenen nieuwen vergulden *Mars* in te dringen; om te toonen, dat de Vorsten en Veldoverstns van het een Oorlog liever in het ander stappen, dan het Oorlog door eene lange Vreede te eyndigen.

Minerva van *Jupiter*, als gezegt is, in de Wereld gebracht, is de Godin der Wysheyd, maar te gelyk des Oorlogs. Zy is altyd Maagd, om dat het Heydendom meende, dat de Wysheyd zuiver moest zyn van alle vlekken en aanhang der Wereldsche zaaken of gebreeken; en om dat de Geleerdheyd, welke men ook *Minerva* deed erkennen, voor hare Godheyd best zonder belemmering van Vrouw en Kinderen was; maar boven al, om dat het Oorlog best aan den ongetrouwden schynt te passen. Men offerde haar daarom, of een wit Lammeken onnozelen en zuiver, of een ongetemde en jonge witte Stier, of een wit Kalf, met vergulde Hoornen, maar gesneeden. Als 'er nu zoo veele offers beschreven worden, moet men die uyt de anderen kiezen, welke op de stof, waar in men zulke Godheyd gebruykt, best past. Zy twistte met *Neptunus* over *Athenen*; om dat die stad kon twyffelen op zoo smalle tong Lands geleegen, ofze meer de Zee, dan het Land eygen was. Men zette *Minerva* op en in de Stadspoorten, *Mars* en *Bellona* buyten; zoo dat *Minerva* de verweerende oorlog schynt, en de andere de aanvallende of beschadigende te zyn. Zy temde *Pegasus* allereerst, en gaf dat gevleugelt Paard aan *Bellerophon*, en hielp *Prometheus* in den aanlag van het Hemelsch Vuur, den Goden, voor de Menschen te ontvoeren. Zy ontving alle drie of vyf Jaaren, en in alle hooge nood een kostelyk *Peplum*, of Keurslyfjen, daar zommigen een Manteltje van maken, wit, met gulde bolletjes geborduurt. Op haar Schild heeftze *Medusa's* Hoofd, welke van *Neptuyn* in *Minerva's* Tempel gezoent, van haar in een grouwelyk Ondier wierd verandert, door *Perseus* gedood, en aan den Goden vereert. Men deed voor haar eene Goude Lampe vol Oly gestadig branden, om dat zy de Olyf geplant, of ten minsten de Oly te perffen geleert had. Zy dient voor het wys beleyd der Oorlogshoofden; dog als men haar *Bello-*

na noemt, dient zy tot verhoog der stoutte moed en daaden. In haar Tempel te Romen was een Oorlogspilaar, waar by een der (Burgermeesteren) *Consules* ging, den Tempel van *Janus* opgedaan zynde, en wierp eene Lans naar dien kant, waar dat Volk woonde, 't geen zy wilden bestryden. *Tritonia* was ook haar naam, om dat de Menschen drie voordeelen van haar afbadten, het tegenwoordige wel te beraaden, uyt het voorgegane wel te oordeelen, en voor het aanstaande wysselyk te zorgen. Eene Uyl is by haar, maar wel slecht uytgepikt van den Grieken, welke die Vogel van den Egyptenaars overnaamen, zonder genoegzame aanmerking. Die zombere, zuffe Vogel, afkeerig van het licht, is alleen, om dat hy by nacht zyn snoeperywerk schynt te doen, van henlieden gekooren als het Merkbeeld der diepe nachtbraakende oefening. Zy is ook genoomen, om te beteekenen het zwaar veynzen der geweldige en eenhoofdige heersching, tegen welke de verstandige en braaven moeten opwaken. Ook is zy het Merkbeeld van bygeloof en uyerlyke schyn van Heyligheyd. Zy gaat ook door voor gemunt Geld, het verderffelyk middel tot veele kwaden.

De groote Grieksche Redenaar *Demosthenes*, uyt de Gevangenis komende, belachte de Godin der Wysheyd, de Patronesse van Atheenen, zeggende, dat zy Beschermgodin drie kwaade Beesten voor haren eerlyken ahang had verkooren; den Uyl, de Slang, en het Volk. Op de Atheensche Munt was gestempelt *NOCTUA LAURITICA*, de Nachtuyl wees op Atheenen voor *Minerva*, en *Laurinica* was de naam van haar Zilvermyn. De Wraak en Weêrwraak word ons ook door dien Vogel afgebeeld, wanneer de Feniciërs, een Kraay en een Uyl tegen malkanderen zetteden. Dewyl by dag, als de Uyl het licht niet kan lyden, door de Kraay de eyeren worden uyt het nest gerooft; en den Uyl by nacht, als de Kraay niet kan zien, wederom het Kraajest besteelt. Het licht, by die Vogel zoo gehaat, dat hy Kaarssen en Lampen by nacht met zyne Vlerken uytflaat, is by de beste meestresse der Merkbeelden, de Heylige Schrift, altyd genoomen voor de kennis en vermeerdering der kennis, uyt welke het verstand moet gevormt worden. Op den schoonen dag niet te doen is Uylen, maar geen Wyzen hare gewoonte. Ook gelden zy naar hare zuffe en zombere dofheyd, wyl die Vogel de spot is van alle anderen. Een Haan, die by 't krieken van den Dag anderen tot het werk kraayt, de Zon waarneemt voor zyn opgang, voor zyn huysgezin zorgt en vecht, is waardiger zulke eene Godin, als een Uyl; en de Bey zou ook 'nog meer recht tot die eer hebben. De Havik, of Valk, zou by haar voor de geregelde Krygstucht-Godin beter passen; hy past net op het bevel, als men hem te rug schelt, gaat vlug los op de order, weet wel zyne gangen door de Lucht te nemen, om met een zeeckeren aanval te storten op zyne prooy; en is te vreedden met dat bescheyden deel, dat hy voor zyn loon ontfangt. Of eenige andere Vogel voor zulke byzondere Godheyd.

Mercurius was mede een zoon van *Jupiter*, gewonnen by *Maja*, die de Dochter van den grooten Hemeltorffcher *Atlas* was. Zy kreeg dien loozen knaap op den Berg *Cyllenus* in Arcadië. Hy is vlug, jong, snel van ge-
 laat, een snapper en fyn in de treeken; met eën looze opgefchorte Neus,
 en de Winkbraauwen in een gelooopen, hebbende zyn Voorhoofd Bergachtig,
 als een *Spion*, en bedrieger. Zyn Grieksch Hoedeken heeft twee Vleugels
 aan, en zulke twee doet hy ook aan zyne Brooskens van Goud, om de
 Goddelyke boodschappen te vlugger te verrichten. *Mercurius* is by den Heydenen
 het Woord, het welk Uytlegger van der Goden en Menschē gedachten be-
 tekent. Zyne snelheyt word door die Vleugelen te kennen gegeven. Alom bereysd
 zynde, was hy ook de Tolk der Goden; hy wees de weegen aan, en ontving de
 Ziele der stervenden, omze ter Helle te voeren, of ten Hemel te plaatzen;
 en deze God moest eerst verbreeken de banden, waar mede de Ziel aan het
 Lyf is verknocht, door eene Goddelyke kracht. Ook vervoerd hy de Zielen,
 zoo ze in andere Ligchamen weër zullen inwoonen, met zyn staf uyt de Hel-
 le weër opvoerende, na datze van de Vergetelheyt of *Lethestroom* gedronken
 hebben, en ten eynde van haar taak of tyd zyn. Zyne Staf voor de Wel-
 sprekendheyt is in Gezantschappen, Redenvoeringen, Vreede en Oorlogen
 aanzegging het Merkbeeld, met twee Vleugels en twee gekronkelde
 Slangen. Hy was vinder der Worstelkonst, opperbaas der Bouwkonst, en
 verschaftē veele schoone uytvindingen aan *Dædalus*. Hy kreeg by *Venus*
 eenen Zoon *Hermaphroditus*, die tot een Lyf zamen-smolt met de verliefde
 Nymphe *Salmacis*. *Mercurius* was de boode der Goden tot Zeegen, maar
Iris tot Vloek, als Pest, Hongersnood of Oorlog. Eygentlyk is hy alzo
 de boode der Goden te verstaan, dat men zyn naam heeft gegeven aan de
 beweging der Menschelyke Zielen; welke van de Opperste Godheyt inge-
 blazen altyd heeft behouden de vonken van het Goddelyk Vuur, en weet
 de Wille Gods. Zyne Staf was eertyds zonder Slangen, maar is verguld
 geworden om datze Rykdom en Geluk aanbrengt. De Slangen wel fel op mal-
 kanderen gebeeten, bevreedigden onderling spoedig, het welk den Egyptenaars
 aanleyding gaf om een Mannetje en Wyfjes Slang om de *Bagette*, of Staf te
 slingeren voor Huwelyken en andere Eendracht. Van dien *Caduceus* of Slangen-
 staf, dus genaamt van het Grieksch *Κηρύκειον*, zyn de Gezanten *Caduceatores*
 genaamt. Eenige hebben die Godheyt, zyne blonde gekrulde Hayren met Gulde
 Vêeren besteecken, als of het Vleugels waren. Zyne Dochter was de Amazone
Lucta de Worstelkonst. *Theut*, byden ouden Duytschen voor den Oppergod aange-
 beeden, was zyn eerste naam in Egypten, en te *Tanape* was *Hermes* Tempel op
 dien naam. Men zette hem schoon als een borststuk op eene groote vierkan-
 te Steen, als iemand die de Deugd volgende, zig van de Fortuyn heeft vry-
 gemaakt; en op zulke een vierkante Steen staat hy niet als een God der
 Loogenaars en Dieven, maar als een Man van Waarheyt, die altyd en o-
 veral zig zelveu gelyk is. Aan de Hooge Schoolen hebben de Ouden zyn
 beeld

beeld op eene Steen alzoo gestelt. Men offerde hem alzoo de Tong, en eene Beurs, als opper-Koopman; de Haan staat meest by hem. De oude Celten maakten 'er een sterk beeld af, met veele Koorden tusschen den Tand en aan de Tong vast, met dewelke hy naar zig trok die zyne toehoorders waren, gekleed met de Huyd van eenen Leeuw, tot grooter Merkteken van sterkte.

Diana, de Dochter van *Jupiter*, en Zuster van *Apollo* by *Latona* geteelt, is ook *Phæbe*, *Cynthia*, *Delia*, *Hecate*, *Proserpina* enz. genaamt; en men kan van haar zeggen, dat zy de Maan zynde, alle naamen zig zelve toepast, en alle geheymen der Merkbeelden, van de Hoogste Macht, zoo wel by den Egyptenaars, Babyloniërs, Grieken, Romeynen, en andere Volkeren. Zelfs is zy in de uiterste eerbied by den West-Indianen geweest. *Vasclus di Gama* heeft zig van de *Eclipsis* of tanning van de Maan, konstig en verstandig bedient, als zyne Vloot van honger zou vergaan hebben, op de Amerikaansche Kusten. Hy deed de bevroefde Landzaten, uyt vreeze van hare verdichte gramschap, alles opschieten, voorraad in overvloed, en Mondkost op 't Strand brengen. Van deze Godin is veel gezegt, en zal nog veel gezegt worden; de Jacht en Nacht, is haar als *Diana*, de Hel als *Proserpina* eygen. Zy ontleent van haren Broeder het licht, waar mede zy flonkert aan het blaauw gewelf; en is zeer voor de Kuyschheid, gelyk zy aan *Aëtaon* betoonde, dienze zynen Honden ten prooy liet, hoewelze nog wel wat minnekozery met *Endymion* kon inschikken. Zy neemt het ampt van de Voorstanderesse der Vroedvrouwen waar, als *Lucina*. De Tauren en Thraciërs, aan de Zwarte Zee, of *Pontus Euxinus*, offerden aan haar de Vreemdelingen, die zig op de Stranden uyt Schipbreuken redderen. Veele hebben haar wel onderscheyden van *Proserpina*, makende dezelve eene Dochter van *Jupiter* en *Ceres*, die op den Berg *Ætna* Bloemen plukkende, van *Pluto* wierd geschaakt, en van *Ceres* door de gansche Wereld gezocht; waar door zy alom het Koorn in de plaats van Akers den Menschen leerde zaajen, maajen, bewaaren, maalen en gebruyken. Die van de Maan of *Diana* eene bewoonde Wereld maakten, gaven haar de Maankoppen in de Hand, rond met Kanteelen als van eene Burgkroon voorzien, en van binnen met oneyndig Heulzaad, gelyk een Stadsvolk. Men offerde haar eene *Hecatombe*, van honderd Offerdieren, of was het Keyzerlyk, van zoo veele Leeuwen of Arenden. Zy droeg in *Arcadie* eene ontsteekte fakkelt, om het licht, dat ze ontfangt en uytgeeft, en de aangename klaarheit by nacht voor den Reyzigers. In *Achaje* was haar Beeld van hout, buyten het Hoofd, Handen en Voeten. Die delen bleven naakt; en de houten gedekt met fyn linnen. Hare Kar word van een zwart en wit Paard getrokken, om dat zy ieder maand half gezien word; ook wel van Muylezels, om dat zy gene kracht om licht voort te zetten uyt haar zelve heeft. Elders hadze Vare Koeyen in haar gespan.

In 't gemeen komtze braaf voor den dag, hebbende een Hertenhuyd om-

flingert. Eene schoone Boog met een kostelyke Kooker vol vlugge Pylen. Aan haar Tempel op den Berg Aventyn in Rome, hing men de vergulde Hoorens op van de geofferde Stieren, of Herten.

Vulcanus, het grof Vuur; aan wien de Werkstukken te danken zyn, als *Minerva* voor 't Vuur van Geest, waar van de kracht van vinding, oordeel en uytvoering der Herffenen komt. Hy is voor de Smitsbaas der Goden bekend; heeft zyne Winkels en Werkplaatzen, buyten de gloeyende Smisse der *Ætna*, voor hem en zyne Cyclopen, op verscheyden Eylanden. Hy is mank gebleeven door de schop van *Jupiter*, die zulk eenen lelyken Zoon niet geern erkende, en hem den Hemel uytbonfde. *Seton*, koning in Egypte, door *Vulcaan* in zyne droom van de Oorlogszegen verzekert zynde, zag door eene menigte Ratten, de peezen der Boogen en 't lêer der Schilden van den Arabiërs opgeknabbelt, en maakte dien God daar voor een Tempel, waar in hy op eene vierkante Steen stond gekroont, houdende in zyne Hand eene Rat, met een Vermaanschrift daar by, van dezen inhoud: *Wie op my ziet, zy Godvruchtig*. De Honden zyn te *Mongibello* in *Sicilië*, en ook te Rome in zyn Tempel gehouden geweest. Men brandde tot offer voor hem de Wapenen van de Vyanden. *Euander* offerde de gewonne Wapens onder Prenefte. Alles verslondmen door den brand voor *Vulcaan* wat 'er in de andere Offers overschoot; en men noemde dit Offer *Protervia*. Dewyl allerley voortteeling zonder hette niet en kan geschieden, heeft men aan *Vulcanus* het Vuur, aan *Venus* de Teellust gehuwd.

Ceres, doorgaans de naam van *Graan-Godin* dragende. Zynde, volgens *Varro*, de naam *Ceres* zoo veel als *Geres*, van het Latynsch woord *gerere*, dat draagen betekent; of van het oude *Cereo*, ik *scheppe*, wordende zy voor de Moeder en Voedervrouw der Landvruchten gehouden.

Zy was de Dochter van *Saturnus* en *Ops*, in eene zodanige schoonheyd opwassende, dat zy den Goden zelf tot liefde bekoorde. En men geeft haar naa, datze van *Jupiter* en *Neptunus*, hare volle Broeders, is bekroopen; waar door zy by den eersten *Proserpina*, by den anderen een *Paard*, anderen zeggen eene *Dochter*, overwon. Men kend haar toe de uytvinding der *Landbouw*, en dat zy den Menschen in de kunst van allerley *Graange- was* en *Veldvruchten*, uytgezondert de Boomen, heeft onderweezen, in dezelve te zaayen en te planten; helpende de inwoonderen, onder welken zy verkeerde, aan de kennisse om *Brood* uyt *Graan* te bakken, hebbende voorheen niet dan Akers tot hun voedzel. Want daar de Landen voorheen ongehavent en onbebouwt lagen, vol Doornen, Distelen en schadelyk Onkruid, kwam *Ceres*, welke men met rede gelyk stelt met *Isis*, der Egyptenaren beruchte Koningin, door het invoeren van den akkerbouw de *Weld* een geheel ander aanzien te geven. Deze Godin word afgebeeld, *overschoon van gedaante*, niet anders te kennen gevende, dan de sierlyke *Schoonheyd der Aarde*, waar van zy ten Zinnebeeld strekt. Eene *Schoonheyd*, wel-

welke het Aardryk vertoont in oogverrukkende Landsdouwen, Plantgewassen, Boomen, Bloemen, Aardvruchten, en eene aangename schakeering van lommerryk groen en veelerley koleuren. *Goudgeel Hayr* hebbende is ten bewys, dat dezelve koleur de Koorenayren vertoon, als zy ryp geworden, door eene ruyschende Wind bewoogen, voor het oog der Aanschouweren als eene golvende Zee van goudgeele baaren zig opdoen. Hare *Borsten* zietmen van Melk opgezwollen, waar van zy den naam van *Mammosa*, de *Welgeborste Ceres*, heeft verkreegen, tot een bewys van hare vruchtbaarheid en alles voedende kracht, als eene goedertiere Moeder aan alles wafdom gevende, voedende, opkweekende en onderhoudende; daarom de *Alkoesterende* en *Zegenende Godin*, by den Latynen *Alma Ceres*, een woord van zonderlinge kracht, genaamt. In de Hand draagt zy eene *brandende Fakkelt*, met die beduyding, dat dezelve mogelyk betrekkeelyk is op de *Maan*, wier vochtige invloed de vruchten niet min doet groeyen, dan de verwarmende stralen der *Zonne*; dragende daarom den naam van *Libera*, gelyk de *Zon* dien van *Liber*, Mildadig. Hoewel de Fabeldichters zeggen, dat dit haar angstig zoeken na hare Dochter *Proserpina*, door *Pluto* geschaakt, te kennen geeft, zynde door *Klaudiaan* in zyne *Maagdeschaaking* aardig uytgebreyd.

Het bos *Maankoppen* eyndelyk, draagt zy ter gedachtenis van den dienst, dienze van dit gewas, ter stillinge van hare droefheyd, had genooten, haar door *Jupiter* het Zaad daar van gegeven zynde, als zy wegens rouw, om 't missen harer Dochter, dag nog nacht kon rusten; welk Zaad van *Slaapbollen* haar hebbende in slaap gebracht, vond zy zig, ontwaakt zynde, wel een weynig verkwikt, dog niet zoo zeer, dat zy het berooven van haar geliefde Kind vergat. Eyndelyk in hare omdooling van de Nimf *Cyane*, die de schaking had gezien, vernam, wat hare Dochter was overgekomen.

Anderen passen de *Maankoppen* met *Oudaan* veel eer toe op de vruchtbaarheid, zynde *Ceres* daar van het groot Zinnebeeld; om dat men gelooft, dat het Zaad van dit gewas het meest van alle vermenigvuldigt. Waar door men ziet, hoe veele overeenkomst *Ceres* met *Tellus*, de Aarde, heeft, als van welke de laatste de plaats ter zaaying en planting, de eerstgenoemde de vruchtbaarmakende kracht verbeeld.

De *Offerfeesten*, deze Godinne toegewyd, waren menigvuldig, naar verscheydenheit van *Tyden* en *Plaatzten*; de voornaamste waren:

De *Eleuzynsche Feesten*, zoo genaamt naar het Stedeke of Vlek *Eleufis*, naar het welk zy zelve de *Eleuzynsche Ceres* is toegenaamt geweest, het welk was gelegen in het Atheensch Gebied, alwaar zy wel het meest gevierd wierden. Deze waren tweederley, de *Groote Feesten*, die aan *Ceres*, de *Kleyne*, die *Proserpina* toegeheyligt waren. Die zig als Inwydelingen in de eerstgenoemde lieten aannemen, waren verplicht de Klederen, dieze op

dien tyd aanhadden, niet eer af te leggen, voor datze, door langduurig draagen aan 't Lyf versleeten, en van zelf afvielen. De *Groote* wierden in Oogftmaand, de *Mindere* in Slachtmaand geviert. De Priesters der laatftgenoemde droegen den naam van *Mystæ*, der andere *Epoptæ*. In beyde die Nachtfceften wierd een wonderlyk en diep *stilzwygen* waargenoomen, zoo dat het eene Doodzonde was iets, van 't geen 'er omging, by Ongewyden te vermelden. Hier van daan wierden dezelve *Mysteria*, dat is, Verborgendheden, genaamt. Men had de gewoonte in dezelve met *brandende Fakkels* in de Hand heen en wêer te loopen, roepende om de gedachtenis van het zoeken der Godinne na hare Dochter te vernieuwen, langs alle kruyswegen met eene groote stemme, *Persephone*, of *Proserpina!* en alles met een naar gehuyl vervullende; byna op die wyze, als in de Nachtfceften van *Hecate*, of de *Maan* geschiedde.

Athene had daarenboven nog aanmerkelyke feestdagen dezer Godinnet er eere; *Theismophoria* genaamt, zoo men zegt door *Triptolemus* ingestelt, by Latynen *Vigiliæ Cereris*, of *Nachtdiensten van Ceres* genaamt.

Dit Feest vierdde men drie dagen, van den veertienden van Wynmaand beginnende, in welken tyd de *Inwyding* geschiedde door kuyssche en statelyke Vrouwen, gelyk mede door Maagden, dewelke voornemens waren ongetruwt te blyven. Ten dien eynde wierd voor deze *Hoogtyd* een *Vasten* uytgeroepen, en men bediende zig in de Plengofferen niet van de minste droppel Wyns. Waar van het Spreekwoord ontstond *met Ceres ter bruyloft te gaan*, by den Ouden gebruykt, als 'er by geval in een gastmaal de Wyn ontbrak. Doorgaans offerde men deze Godin eene *Zeuge*, om dat dit Beest, door zyn omwroeten den Landvruchten schade doet; gelyk mede aan haar *Kranssen van Koornaayren* wierden opgedragen.

Insgelyks hieldmen, *Ceres* ter eere, zekere Feesten *Ambarvalia* genaamt, ingestelt tot zuiveroffering der Akkerlanden, en om derzelve vruchtbaarheid te verwerven. Deze droegen die benaming, om dat het Offerbeest met zekere plechtigheyt van het Landvolk, rondom de *Akkers* wierd heen geleyd; gelyk het Feest, op welke men het Slachtdier, ten offer geschikt, rondom de Stad leydde, daarom den naam van *Amburbium*, of *Stadszuivering* droeg. De Landlieden namentlyk plechtig by een, waren gewoon, het zy eene jongdragende *Zeuge*, het zy eene jonge *Koe*, wanneer het *Graan* zyn *wasdom* en *rypheyd* hadde, tot driewerf rondom de Koornvelden en Akkers, die vruchtbaar waren, te leyden; terwyl de gantsche sleep, die dezen omgang vergezelschapte, de Velden aan alle kanten door een schaterend gejuych, vrolyk handgeklap en boersche ronde-en rey-dansseryen deden wagen en wydluftig wedergalmen. Middelerwyl zong 'er een uyt den Hoop, hebbende eene *Krans van Eykebladeren* om het Hoofd geslingert, *Ceres* ter eere eenen Lofzang; tot dat men eyndelyk, na het aanbieden van

Wyn

Wyn-mede met Melk gemengt, voor het inzamelen der Landvruchten, eene *Zeuge*, als gezegt is, aan deze Godinne opofferde.

Deeze breede Raad der Goden beschreeven zynde, laat ons nu wederkeeren tot ons voorgenoomen ontwerp de *Mensch-Schepping*. Zy vonden dan de Dieren armelyk wurmende in hare hoofdstoffen, en gaven daarom bevel aan *Prometheus* en *Epimetheus*, elk volgens zyn soort te voorzien. *Epimetheus* nam op zig de uytdeeling, terwyl *Prometheus* raden zoude. Hy voorzag dan met listigheyd, sterkte, raschheyd en stoutheyd, Nagelen, Klaauwen, Tandten, Vinnen, Vlerken, en zoo voort, elk Schepzel na zyn behoef; en schikte niet minder de meeste op met Schubben, Hayren, Vêeren, Vlerken, als anders.

B. De Mensch naakt, weerloos, als een lompe Vleesklomp, ter naauwernoot gestaltig, schoot 'er over. De Dag, door 't Noodlot geschikt, was 'er, en de Mensch moest in 't licht komen. Weshalven *Prometheus* den Mensch met alle zyne ledematen wiskunstig gevormt heeft, met onbegrype-lyke gereedschappen van binnen, zoo van Beenen, Peezen, Aderen, als groter en minder vertrekken, tot Bloed, Zap, Gal, Melk, Zaad, en ander noodzakelyk voedzel dienende. Dit zoo aan 't werken gebracht, en van den Planten konnende leven en ook eenige beweging maken, als de Beesten, ontstal hy uyt de Winkel van *Vulcaan* en *Minerva* het Goddelyk Vuur, dat hy hem inblies. Dus kreeg dan de Mensch in zyn boezem en breyn dit Vuur geplant; dat in alle de Bloedbolletjes zig zette tot eene Ziel, die Wil, Geheugen, en Oordeel droeg. Dan nog voorts blies hy hem aan met Goddelyker Adem, om iets over te houden na zyn Dood. Dit den Mensch medegedeelt zynde maakte de Goden jaloers; waarom zy op 't allereêlste en schoonste opschikten

C. *PANDORA*, en deden *Vulcaan* smeden eene Goude Kop, prachtig getooyt, waar in zy alle de zorgen en driften plaatsten, door welken het verstand word aangevochten. Deze schoone Bevalligheyd daalt neder met haar Juweel. *Epimetheus* opent het met haar tegen 't verbod. 'T sprong niet op, of de kwade rampen en kwalen vlogen 'er uyt, en namen alle der Menschen boezemen in. De Hoop alleen bleef aan het dekzel vast.

D. *EPIMETHEUS*, het Zinnebeeld van den bedorven Mensch, die houd dan het dekzel met de Hoop daar aan vast, maar word aanstonts gedreven van de Onrust. Dat Vuur van *Prometheus* in zyn bloed geplaatst, draayt zyne Hersenen om, door allerley ydele overleggingen. Hy geeft de hand niet aan de schoone *Pandora*, of hy betaalt duur 't vermaak van hare bezitting. Hy kan zig van de Aarde Hemelwaarts niet verheffen. Een zware Steen, aan zyn Voet gekluystert, houd hem laag. Het Jok op zyne Schou-
ders

144 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

ders gedrukt van zyne 'driften word hem meester; en 't Goddelyk Vuur, in hem geplaatst, word gedooft, onder den Asch van allerley wufte Ydelheden. *Zoo bootst de Heyden het Heylige na!*

E. De Schepping van de Wereld volbracht zynde, word de Mensch van GOD gemaakt, Man en Vrouw; de een uyt de Aarde gevormt, en de andere uyt zyne Ribbe. Welk vormzel uyt de Aarde *Prometheus* (bootzerende) uyt Leem eerst opbracht, en zig als Menschenmaker heeft doen eeren.

F. Tusschen die beyden door Goddelyken Raad van God, het Woord, ende H. Geest gemaakt, naauwelyks minder als de Engelen, leeft hy als Huysmeester van de Aarde, Heerscher over de Beesten, in groote staat van Gelukzaligheyt, tot dat de Verleyder, nydig over zyne Zegeningen hem door zyne *Pandora* aan *Eva* de Vrucht van een Boom aanbied. Deze door zyne beet vergiftigt, betoverde het Oog en bedorf Ziel en Lyf. Het onderscheyd van Goed en Kwaad maakte allerley driften; de Hovaardy om God te gelyken, allerley stoute overleggingen.

G. Zoo treed hy bedorven en vervallen onder de eene Voet het Merk van Zaligheyt, en onder de andere dat van de Eeuwigheyt. Zy ontfangen dan beyde Pyn, Arbeyd, en den Dood, tot loon van hunne ongehoorzaamheyd. De lof van *Prometheus* Menschen-bezieling duurde lang. Men bouwde hem Altaren en Tempelen, rondom welke de Mannen te Voet of te Paard liepen, en malkander inhalende, overgaven aangestoken Fakkels; welke plechtelykheyd ook voor *Minerva* en *Vulcaan* geschiedde, om dat het Goddelyk Vuur, van *Prometheus* uyt hare Winkel gestoolen was; bewyzende, dat de een van den anderen het leven ontfangt, en dat ook de Konsten vanden een tot den anderen overgaan.

H. De drie Zielen door dat Vuur ingestort, by de Egyptenaars, Joden en Grieken eveneens begrepen, zyn met de *Gorgones* drie Zusters; *Medusa*, *Steno*, *Euriale*, Dochters van *Phorcus* (de *Gorgones* zyn ook genomen zoo vertoont, als de stof, de Zingeschape-Vorm, en de Geest; *Materia*, *Forma*, *Spiritus*.) De gerimpelde oude *Medusa* is de sterffelyke met den Beesten gemeen. Deze is zonder Vleugels, zonder Handen, met een Oog, dat alles ontdekte, 't geen zy malkanderen leenden, om den Goddelyken Invloed en Uytwerking te verbeelden. Zeker Beest in *Libyë* heeft die naam van *Gorgone* gehad, waar door *Marius* Zoldaten in den oorlog tegen *Jugurtha*, door 't zien alleenlyk sneuvelden. De Huyd van dit Gedrocht te Rome gebragt, was zoo veelverwig, dat niemand kon zeggen, van welk Beest die overgewonnen was. Anderen menen, dat *Medusa* van woeste Woud-

Woudvrouwen, of Meerkatten, aan 't Moerasch *Tritonis* gekomen, den inwoonderen veel schade aandeed, en van *Perseus* gedood wierd.

Nephes onder de Hebreën, *Nef* in 't Chaldeeuwisch, *levende*, betekende *Stheno*, met Bloemen op het Kleed geciert, is *Ruak*; Geest en Vernuft.

De derde, *Euriale*, is de Onsterffelyke Ziel, *Nessamach*. Die heeft als *Stheno* voortspuytende takken voor Vingers, Vleugels van Draken, om haar Vuur en kracht; om op te klimmen en in te dringen in Goddelyke bespiegelingen. Zy hebben alle Slangenhayr, om de bedorventheyd, die zy zamen ontfangen, meer tot kwaad, als goed genegen, te toonen; waar toe ook hare Wildverkenstanden dienen, namentlyk de weerbarstigheyd tegen

I. *De Goddelyke Trekking*, welke met een Goude Keeten, boven aan met eene Sterre aan den Hemel vast, tot op de Aarde hangende, betekent is; door welke de afhankelykheyd der Aarde, en hare Schepzelen, byzonder der Menschen, klaar bekend gemaakt word. *Jupiter*, deze Ster in de Hand houdende, en daar aan eene Wereldkloot hangende, is van de Goddelyke Oppermacht over de Wereld een krachtig Zinnebeeld.

Origenes en meer der eerste welgeachte Voorvechters van 't Christendom hebben de Geschiedenis van *Adam*, 't Paradys, de Appel en *Eva*, en de Duyvel geheel maar *Hieroglyphisch*, en niet als waarlyke gebeurde geschiedenissen aangemerkt. Doch wy door de Genade van 't Goddelyk Woord verlicht zynde; blykt ons GOD als de Schepper van *Adam* naar zyn Evenbeeld, en daar na *Eva* uyt zyne Ribbe, die in eene Volmaakte staat zynde in 't Hof van *Eden*, door den Duyvel angeprikkelt van eene Verbode en alleen uytgezonderde Boom wilde eeten; hunlieder en der Nakomelingen onvolmaakten, bedorven, en rampzaligen staat makende, door hare Ongehoorzaamheyd, en in ons over doende gaan ik weet niet wat dolle prikkel, die de verboden dingen, anders aan ons onverschillende, dan aantrekkelijk maakt, als dezelve verboden zyn.

K. Deze Val van Adam is door eene *Boom* verbeeld, waarom de Duyvel als eene *Slang*, met eene *Appel*, *vyge*, of andere *Vrucht* in de Bek, de Vrouw en Man vervoert. Maar achter aan zietmen een woesten *Berg* en onvruchtbare Landstreek, waar in zy uyt die weelde verftoten, in alle elenden zig moesten behelpen.

De vinding der Heydensche Dichters is omtrent deze stof zeer zinryk en overfraay, bewyzende onze driften, om alles te weten en te beproeven; den aanblik der Wereldsche lokaazen; ons onbedacht hollen naar de gevaren; den rampzaligen staat der van achteren ziende dwazen; de veelheyd der elenden in de Wereld, en meer andere zeer leerzame zaken.

Prometheus en zyn Vuur is voor Wysheyd en Reden. *Epimetheus* voor

146 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

al te late onbedachtzaamheid met naberouw, en al zyne driften nagelaten: *Pandora* voor de flikkerschone schyn der Eeren, Rykdommen, en Wel-lusten; welker ydele bezorgingen de gansche Wereld overstroomt hebben.

Veel Gelukzaliger was 't gewis, ('t zy Heydensch, of naar de H. Schrif-ten gevat) indien men met eene Heylige Onnozelheid minder wist, en be-ter deed. Gelyk men nog van zulke Eenvoudige Vroomheid meer Voet-stappen by de slechte Huysluyden hier of elders zoude vinden, als in de fynst-overgehaalde Geesten der Hoven en Hooge Scholen.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Van Gods Volk.

VAn alle de Volkeren, dewelke op hare Oudheyd roemen, schynt het Joodsche wel het voornaamste te zyn, dog met dien naam in 't begin onbekent, en, in de Eerste Wereld, *Kinderen, Gemeente, of Kerke Gods* gebynaamt.

A. Van *Adam den Eersten* zietmen den Godsdienst in drie deelen, Prediken, Bidden, Offeren; zoo dat de *Kerk voor de Zondvloed* in en door den zelve kan verbeelt worden. Men ziet dien Eersten Vader met Vellen van God bekleed, na dat hy zoo Rampzalig zyne naaktheyd had leeren kennen, de Oogen opheffende naar den Hemel, predikende met de Rechterhand de Volmaaktheyd van zynen Schepper, zoo als hy dien in den staat van zyne Onnozelheyd had aangebeden. Met dezelve gebaarden opent hy zyne Zuchtende Mond, om te bidden denzelven Schepper om zyn Zee-gen en zyn beloofde Zaad. Hy offert Koeken op zyne Houtmyt, en Vruchten, als Tienden aan den zelve, als den milden Schenker van vroegen en spaden Reegen en Zonneshyn op zynen arbeyd in de vervloekte Aarde, die hy met zyne Graaf bearbeyden moest. De andere Hand stelt eenen navolger van hem, den oudsten van zyne Zoonen; hem de handen opleggende, om weder na hem (wyl hy nu wist, dat hy sterven moest) te Prediken, Bidden en Offeren; want zulks was den anderen niet toegelaten. Zodanig zietmen, dat Kaïn en Abel zelf niet en offerden, maar alleen hunlieder Offerhanden brachten. Deze Godsdienstplicht en Orden is derhalven van den beginne geweest; en was 'er een boofwicht, als Kaïn, of diergelyke, die wierd uyt de Gemeente geworpen, gelyk als hy gezegt word te hebben moeten vluchten voor 't Aangezichte des Heeren.

Zulks is van de Eerste Wereld door *Noach*, en zyne vroome Nakomelingen, zoo opgevolgt, by overdracht van den oudsten aan, tot op dien, die hem het naaft volgde; mogelyk met Schriften, oogschynelyk zonder Boeken, maar echter niet zonder Merken, Beeldtekenen of andere nalatenschap; gelyk men van de Bouwnaalden of Pylaren van Seth zegt, (als gemeld is,) dewelke 't geen voor, en in zyn tyd gebeurt, bekend en stichtelyk was, na den Zondvloed zelf den Nakomelingen heeft doen erven.

B. De *Kerk na de Zondvloed* hield dezelve drie deelen; de Offerplaatzen hoog verkiezende, op Bergen en Heuvelen, of die, door Steenen makende tot hoogtens; waar van het woord *Altaar* zynna am heeft, van *Altus*,

tus, hoog; gelyk *Tempelen* van *Contemplatie* of diep denken en bespiegeling. Zulks hebben ook veele Heydenen nagevolgt, waarom zoo menigmaal de Hoogtens, en hare Boffchen zyn afgeworpen en gekapt van die Helden, die de Ware Kerk herstelden. Deze Kerk word verbeeld door *Abraham*, die 't Besnymes in de Rechterhand heeft, en in zyn Linker de Wyn, het Water en Zand, om de wond te reynigen en te heelen; en om de belofte van de grootheyd van zyn Zaad te verbeelden, met de afgefneide Voorhuyl van Izaak op een Schoteltje in zyne andere Hand. Het Kind word gehouden op de Schoot van den naastbestaanden vriend, en flaauw wordende, word het met Wyn of Water, uyt den Mond des Besnyders toegespat, om te verkwikken; in een Linne Luyer, waar op Sterren gestikt zyn, den zeegen van zyne aanstaande vermenigvuldiging verbeeldende, die de Sterren aan den Hemel gelyk zyn. Een Calebas, Pelgrims-en Hardersstaf leggen aan Abrahams zyde; om te vertoonē, dat hy uyt Babel naar Canaan, met zegeningen tot heerlykheyd van eene Vorstelyke Macht, in Vee en Knechten was toenomen. Zyn Geloof is verbeeld met het Offervuur, tot slachting van zyn eenig Kind bereyd; maar door eenen Engel gestuyt, die voor den Zoon eenen Ram uyt de Doornhage deed her voortspringen. Op den zelve voet ging de Godsdienst voort in 't Volk van Israël, als 't onder de Hebreën door *Abraham* was onderwezen, en wierd

C. De Kerk onder de Wet krachtig. Die is verbeeld door haren Wetgever *Mozes*, die met zyn Voet vertreed het Jok van Pharao. De Hoed van Vryheyd dekt zyn Hoofd, om dat hy dit Volk uyt de harde slaverny der Steenbakkeryen, door de Rietzee in de Woestyne door veele Wonderwerken vry uytvoerde. Gods eyge bestier was des Volks Oppermacht, wien het luste zichtbaar in zyne Heyligheydshut te woonen; waarom men zynen Allerheyligsten Naam, in een Eeuwige Rondenglans voor 't Hoofd van den Wetgever ziet, die de aftintelende glorie van die Goddelykheyd, in zyne tweedydsblinkende Hayren en Aangezicht, zoo krachtig droeg, dat het Volk die flikkerende glans niet kon doorstaan. De krachtdadige Handhaving des Volks, door God, ziet men in de Wolk-kolom by den Dag, en de Vuur-kolom by de Nacht, voor haar Heyr henen gaande. Op de Borst van *Mozes* zietmen Aarons Borstflaps Gesteentens, XII. in 't getal, welke, zoo wel als de Wolk, het Goddelyk gestraal uyt de Arke des Verbonds, dienende voor een Orakel, of Godspraak aan het Volk, de *Urim* en *Thummim* genaamt; aan welker onderscheyden stralen men raad vroeg wegens de uytkomst der aanstaande tochten of gevaaren. In zyne Hand houd hy den Staf, met welke hy 't Water uyt de Rots voor 't versmachte volk ontdekte. De Hand rust op twee Steene Tafelen, waar in God zelf zyne X. Hoofdwetten had ingegraveert. Op den Berg *Sinai* staat hy, op wiens top, en in wiens scheuren en kloven hy Gods Heerlykheyd had aanschouwt; en van
waar

waar hy afbracht alle de Plichtpleegingen, Wetten en Tekeningen voor den Godsdienst, den Tabernakel, en de H. Werktuygen; alle vol Voorbeelden op den aanstaanden Heyland, wiens Opperpriesterschap en Offerhanden ook door zyn, Aarons, Muts, Rok en toefel in zyne Linkerhand is verbeeld, in welke men een Tafereel ziet van de Legermeting der XII. Stammen rondom de plaatzen der H. Tente, en der Tente der Kerkdienaren en haren Legervoogd; zoo als die in de Woestyne legerden, tot dat de Wolk-kolom bewoog, en zy optrokken. Zyn Rechterzyde sluyt *Jozua*, door den Wetgever met oplegging der handen aangestelt tot Hoofd van de Schaaren. Die Oorlogsman des Heeren draagt een Schild aan den Arm, waar op de Leeuw van *Juda* zeegenpraalt, en laat zyne Zeegenpiek drillen op 't Beloofde Land, over de Jordaan. Daar op ziet men de Burgkroon van *Fericho*, met omgestorte Torens en Muuren, de Zegenlauwer over Canaan, en de verdeeling van 't gewonnen Land in XII. deelen, voor die XII. Stammen. De Zon aan die overwinnende Lans gehecht, toont de Hand GODS in die overwinningen, wanneer hy de Zon deed staan te *Gibeon*, ende de Mane in 't Dal *Ajalon*, om te breder over den Vyanden te zeegenpraalen. Aande Linkerzyde van *Mozes* ziet men den staat van de Kerk onder den Rechteren, met een Kleed van schaamte bedekt, om de overtredinge des Volks, en de slofheyd der Kerkdienaaren. De Linkerhand draagt de Boeyens der Volkeren, die het oud Israëel onderdrukten, en verkeerdelyk onder hen waren geduld; welker Afgodery zy na-hoererden; offerende hunne Kinderen, en zig zelve aan verscheyden grouwelen op. Dog nademaal God, t'elkens zyns Verbonds gedachtig, haar wederom genadig wierd, draagt hy het Ezels Kinnebakken van *Samson*, den Nagel, die *Jabel* door den Kop van *Sifera* sloeg; en de gebrooken Potten met het Vuur van *Gideon*, als de Merk-en Geheugtekenen van de overwinningen, op die Overheerschers behaalt, in zyne Rechterhand.

D. De Kerk onder den Koningen is vertoont door *David*, den Koninglyken Propheet, die in de plaats van Saul is gezalfd. Deze Held Gods heeft in de Rechterhand het Zwaard van *Goliath*, en zyne afgekapte Kop, waar in de Slingersteen is te zien, door welke hy der Philistynen hovaardy, overmoed en dwingelandy ter nederplofte. Hy draagt de Kroon, op de *Ammoniten* behaalt, van 't vastgestelde Ryk op zyn Hoofd, en zyne Koninglyke Mantel is verbonden met zes Steenen op de eene slip, en zes op de andere, bewyzende, dat hy over de XII. Stammen geheel Koning is geweest, en zulk een Ryk aan zynen Zoon Salomon heeft nagelaten. Gelyk hy in de andere Hand houd de *Yzere Egge*, die over de Ligchamen der *Ammoniten* heeft gegaan, wanneer die Koning het ongelyk, zynen Gezanten aangedaan, moest wreken. De *Harp*, op welke hy zyne krachtige Voorzeggingen op onzen Zaligmaker heeft gezongen, hangt op zyne Schouderen. Hy word opgevolgt van den Wyzen *Salomon*, die den Rykdom uyt Tollen en Koopman.

manschappen, en 't Goud van *Ophir* in den Arm heeft; en den Tempel, het grootste Model, en de klaarste Spiegel van onzen Heyland, door hem aan God gewyd, met onbeschryffelyke Macht, Rang, en Order van Priesters, Zangers, en Bedienden; met ongelooflyke pracht van Goude, Zilveren en Metale Vaten. Dit wonderbaarlyk gevaarte, met zyne Pylaren, Heylige der Heyligen, Voorhoven en Muuren, zietmen achter hem brallen.

E. De *Verdeelde Kerk onder Rehabeam* word door dien vervallen Dwingeland vertoont, met de gefcheurde Mantel, waar van X. Lappen zyn afgefcheurt, de X. Stammen betekenende, door welke de kracht van Gods Volk gebroken wierd. Na hem volgen veele Dwaaze en Rampzalige Koningen, die 't lot van wechvoeren en slaverny, over de X. en overige twee Stammen, na hunne Afgodery nasleepten, met de verwoefing en brand van dien Tempel, eens en tweemalen.

F. DE PROPHE TIEN, de Goede en Kwade Zienders vertonende, die tot trooft, of verleydinge des Volks dienden. De goede Propheten worden hier Gemerkbeeld door eenen Man Gods, die zyn Achtbaar en Kaal Hoofd met de eene Hand vasthoud, en met oopene Oogen op de Godstraal en Inspraak sterooft, de Eer van Gods naam, en de werking van den Oneyndigen God in zyn Hert dragende, by Aanspraak, Inspraak, Droomen of Gezichten werkende. Zyn Kleed is van Kemelshayr of andere vellen, met eene Ledere band om zyne middel, barvoets, ongeacht, dwaas ja dulschynende, en om zyne rechtichapene en hardvochtige vryborftigheyt, daar voor uytgeschreeuwt, vervolgt, ja gedood. Hy heeft den Mantel van *Elias*, uyt de Lucht op hem toegeworpen, door dewelke *Eliza* verzekert wierd van de kracht om de Wonderwerken te kunnen uytvoeren, gelyk hy op zoo veele Plaatzten en gelegtheden gedaan heeft. Zyne andere Hand houd eene Staf, als die van *Mozes*, welke dan, wanneer de guychelende Egyptische Wyzen, of Valsche Propheten alles nabootzen, hare Staven deed verslinden door zyne, in Draaken of Slangen verandert zynde. Uyt den Hemel komt die Goddelyke Straal, by welke men ziet de geogde Raderen, en de Vierhoofdige *Cherub* van *Jesaias*.

G. DE VALSCHE PROPHE TIE is met de halve Maans Egyptische en naderhand Roomsche Opperpriesters Muts gemerkt. Eene Kopere Hoorn is voor zyn woefte Kop gebonden. Hy snyt, vilt en kerft zyne Huyd, als de Baals-Priesters, by veele voorvallen deden, tot schimp van hunne Afgoden, en verdelging van zig zelve en hunlieder Tempelen. Zynen *Anubis*, *Hammon*, *Dercete* en andere Afgoden, houd hy in zyn Linkerarm. Zyne Staf is (gelyk dadelyk is gezegt) verslonden van die, welke *Mozes* toebehoort.

H. De

H. De Wonderberg van Sinai met zyne ontoegankelyke top, in welker kloven God gezien is geweest, waar op de Blixemen en Donderen kletsten en weergalmden, van onderen afgepaalt, om dezelve voor de Onheylige Gemeente vry te houden; aan wiens eene zyde 't Verbond aan de herfelde Wereld, de Regenboog, te zien is; gelyk aan de andere zyde, de latere tyd en voortgang van dezelve Kerk, byzonder gedrukt, maar ook byzonder gezeegent.

I. Zynde de *Verloste Kerk*, welke na 't hardeballen tegen veele Heydenen, en 't onderdrukken der Romeynen zonder Scepter of bestier in de Hand, om dat de *Schilo* gekomen is, eene Joodsche Weduwe zynde, vertoon word. Zy braveert met de Wereld voor de Zondvloed, en die na de Zondvloed, voor haar. Hare Kerkplechtigheden, Feestdagen en Offerhanden houden op, gelyk men 't hooge Altaar, en de Loverhutten achter hare rugge ziet, en de Blaashoorn op hare zyde, om dat de andere heerlyke plechtigheden door de *Ware* Offerhanden wechgenomen, zynde die, welke van God Mensch geworden, en van de Maagd *Maria* gebooren, geleeden heeft, wanneer dat Lam, dat de zonden der Wereld wechneemt, nederdaalde uyt den Throon der Eeuwighyde, van den H. Geest ontfangen, gepredikt uyt den Hemel, en op de Aarde verheerlykt is. Zy offert door dit Lam, de Paafchkoeken verwerpene. Zy bazuynt op deze Verzoening uyt den Hoorn der Ware en Groote *Sabbath*; vervult ziende de kracht van alle de Voorzeggingen in *Jezus Christus*.

K. Waar tegen de *Verblinde Kerk* in het Leven des Zaligmakers zoo Godvergeten worstelde. Die word verbeelt door de Gezindheden, welke de Kabbalistische en andere Uytleggingen, nevens de H. Bladeren en de Wet, boogden te verstaan; bestaande uyt Priesters, Leviten, Schrift-en Wetgeleerden. De eerste van hen is een *Nazareeuw*, (een naam van 't *afzonderen* genomen,) die ongeschoren blyvende, voor Sterkendrank, Dooden en Besmetting zig moest wachten. De *Pharizeeuw* (of *Onttrokkene*) is aan zyne Muts en opgeblaze kleeding en gebaarden te kennen. Het woord, *H. Uytlegger der Wet*, staat op de Tulband. De Tafeltjens, waar op de gestrengste Wetten zyn geschreven, steeken in zyne Boezem; en de Pallementen waren van Doornen op hunlieder Rokken. Zy wierden Uytwasschers genaamt, om dat zy zig gestadig afwiefschen en reynigden. De *Esseën*, (van 't heelen en geneezen *Artzen* genaamt) met een *Urinaal* verbeelt, op de onseylbaarheyde van 't Noodlot gezet, offerende nooyt iets levendigs, in 't wit gekleed, hebbende alle hunne goederen gemeen. Zy mydden zig meest van 't Huwelyk, levende byna alleen van Zout en Brood. De *Sadduceën* (of *Gerechtveerdigden*) geloofden de Dood van de Ziel met die van 't

Lig-

Ligchaam, zonder Opftanding; verwierpen de *Cabbala*, den *Talmud* en *Propheten*, en alle geheimkunde uyt *Propheten* en *Rabbynen*; maar hielden de Vyf Boeken van *Mozes* in waarde. Waarom deze de Eeuwigheyd, eene Slang met de Staart in den Bek, in twee stukken gebroken, in de Hand houd. De *Rechabiten* (dus van *Rechab*, hunnen Vader en Voorbeeld, genaamt) zaayden nog bouwden niet, en leefden in Tenten als Vreemdelingen. Behalven deze waren de *Samaritanen* byna van gevoelen, als de *Sadduceën*, verdoemende de andere Joden, die haar insgelyks verbanden en verdoemden. De Berg *Gazarim* was hunlieder Bedeplaats, gelyk *Jeruzalem* was de plaats van Gebeden voor de andere Joden. Buyten deze waren nog veele Hutten Tempeldienaars, die Tienden, Aalmoefen en andere H. Gelden ophaalden, *Gersoniten*, *Cohathiten*, *Merariten* en anderen; en ook veele, die de Wetten, de Historien, de Byfchriften en Prophetien bewaarden; meerder alle voor uysterlyke praal en dienft, dan tot ware kennis dienende, en genegen.

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

Van Cains Zaad.

Het Zaad van *Cain*, de booze driften der Menschen betekenende, week af van de Heylige Menigte, voerde eene onzachelyke heerschappy in, bouwde Steden, vocht en sloeg. De sterker den zwakkeren overvallende, bracht in eene al te hooge achting voor den gestorvenen, die macht gebruykt en nagelaten hadden.

A. Deze zit op eene scherpe Rotztop, achter welke den Doornbosch hare vlammen uytwerpt, om de Cederen van den Libanon te verteeren. Vorfelyk van de *Voorsten*, Koninglyk van het *Konnen* genaamt. De gestalte is Mannelyk, (hoewel in Vrouwen meer heerschzucht valt) om dat de geweldige overheersching eerst van de sterkte is gebooren. De baard en 't wesen is Babylonisch, alwaar de eerste *Monarchie* heeft begonnen; (hoewel men in Jaar-Geschiedenissen der *Seres* of *Chineezen* van veele Eeuwen voor de Schepping wil beuzelen.) Zyn Hoofd is met eene Koninglyke Perelband omvat. Zyne Mantel yzerverwig met Juweelen bestikt, als eene Krygsrok, dekt zyn rusting, die van Leër en schelpen, ('t eerste soort van Harnasfchen by die Volkeren) zamen gevoegt is. Zyne Rechterhand houd eene Zabel om zyn krom geweld te verbeelden. Zyne Linker houd eene Zilveren Staf, waar op een Ramshoofd, de Zon, en zyne wederzydsche stralen over beyde zyden der Wereld, door de Hoornen vertonende. Van binnen is hy met eene Luypaardshuyd gevoeyert, de looze en bloedige strecken van dien Geweldenaar verbeeldende. Onder zyne Laarzen verbryzelt hy eene Evenmaat of *Parallel*, zynde een hater van al wat hem gelyk mogt worden. Zyne Medegezelle is het

B. BYGELOOF, als eene gemaskerde zeedige Vrouw, die 't Hoofd laat hangen als eene bieze, met Koorhulsel geciert, en vol rook en damp uyt haar ongesloten Bekkeneel van Gespensten, Spookten, en allerley Gedrochten. Haar Rechterhand draagt eene Spiegel, waar van de lyst van Maankoppen is gemaakt. In dezelve zietmen eenen verzierden Driekoppigen Helhond in Helsche Vlam staande. Zy voert de gloeyende Krauwel van *Pluto* in de andere Hand, om ieder in den gloet des Afgronds te trekken. Haar Oppperkleed is van Schapenvacht, maar 't Lyf is van eenen grypenden Wolf. Voor deze Gedrochten leggen de bevreesde Volkeren biddende, en aanbiddende met Goddelyke Eer 't Geweld en het Bygeloof.

C. Den *Haas* by haar vluchtende. De

D. *SABEER*, met uytgestrekte; de

E. *PERSIAAN*, met gekruyfte Armen; de

F. *INDIAAN*, met gevlochte Handen; de *Domme Onwetenheyd* met het Offer-

G. *VARKEN* verbeeld, (en van de *Chaldeën* zelf aangebeden, om dat zyne duyftere oogen, altyd gedekt, 't *Zinnebeeld* der verborge en ondoorgrondelyke *Heyligdommen*) grunnikt rondom deze *Onwetenden*, zig altyd wendende tot zyn drek, al is 't schoon gespoelt, en met den *Offerdoek* geheyligt. Daar tegen blyft

H. De *ZUYVERE GEEST*, met de *Morgensterre* op haar *Hoofd*, in de *bespiegelingen Gods* vast staan, op eene vierkante *Hoeksteen*. Zy houdt in hare *Rechterhand* die *Spiegel*, waar in zy Gods *Naam*, met *H. Straalen* schitterende als een *Brandglas*, op haar *Boezem* doet wederom *straalen*, gelyk eene *Zonne* der *Gerechtigheyd*. Zy is *lieffelyk*, *sterk*, en *naakt*, als de *Waarheyd*, welke zy *beleyd*; houdende in hare *Rechterhand* eene *zachte Toom*, voor de *Goede Imborst*, vertoont door een *schoon*

I. *PAARD*, dat wel heeft eene *fierheyd* in de *Natuur*, maar *gedwée* gemaakt word, om zig naar alle *bewegingen* van den *teugel* te wenden en te *keeren*.

K. DE *VALSCHE WAAN*, met *Borstelige Hayren*, en *opgesparde Oogen* gierende tegen haar aan, met de

L. *SCHYNHEILIGHEIT*, als een *Oud Wyf*, onder een *Cazuysel* prevelende, met de *Huys-en Haart-Godekens* in hare *magere Armen* vertoont, zamen in de *Duyfsternisse*, zonder van die *straalende Spiegel* verlicht te worden.

Maar ter zyden af ziet men de *Godvruchtige Ziel*, vertoont by den *Egyptenaars* als

M. *EEN MAN*, *naakt*, *sterk*, *recht* op zyn *Beenen* staande op eene *vaste Rots*, met de *Hand* *gebaar makende*, als of hy *gereed stond*, om *goed en kwaad even-gelykmoedig* van *God* te willen *ontfangen*, wyl hy de *Linker en Rechter* beyde *open* houd; waar voor komt de *ware en valsche drift* door

N. *CAIN*

N. CAIN EN HABEL te kennen gegeven, welke beyde offerende ongeluk lot trokken, hunne innerlyke gestalte waardig. Zoo ziet men de rook van zyne Veldvruchten en Koeken neêrflaan, en die van de Geytjens van *Habel* opklimmen. Wy hebben dit volgens het algemeen gevoelen der Oudheyt verbeeld. Hoewel eygentlyk Cains offer nooyt Vuur gevat heeft, nog eenige rook daar van is opgegaan. Want het teken, waar by de offeraar kende, dat zyn offer den Heere behaagde, was, dat 'er Vuur uyt den Hemel viel, ende het in brand stak. Gelyk uyt de offerhanden van Elia en de Baals-priesteren blykt. Deze Offermacht en Prediking kan men in *Adam* alleen wel afbeelden, wyl het om veele gevolgen gelooflyk is, dat dat heymelyk Priesterfchap den oudsten en waardigsten eygen bleef. Zoo ziet men den stillen Geest, onttrokken van de Wereld, in 't beschouwen van God in hem zelve, en in zig zelve, door

O. ENOCH, die op de hooge ontoegankelyke Bergen het afstraalend Eeuwig Wezen voor zyn gestadig Voorwerp, Lust en Leydsman aanbidt; de booze lofheyd van de woeste menigte mydende; dewyl hy in de zelve geen vrucht kon doen tot boete en kennis; nadien de Kinderen van *Cain* afgedaalt, van alle dardelheyt overvloeyden, God vergaten, zynen dienst verachtende, zyne eere aan Hemel-en Aard-Schepzels gaven, met Steeden en Sterktens te bouwen geweldenary inbrachten, en alle Vroomen zoo folterden, dat 'er niet meer als een Huysgezin van *Noach* overschoot, die staag voor doven predikte, en dreygende bespot wierd.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Vier Eeuwen.

DE Heydenen, het verval van 't Menschdom ziende, in het welk zy eene Ziel stelden, van GOD ingeblazen, dat zy het deeltje van de Goddelyke Wind, of Lucht (*Divinae particula auræ*) noemden, konden dan by zig zelven, nog by anderen goed maken, dat die Ziel, die 't Ligchaam levendig maakte, en zoo ook behield, die de deelen van 't Ligchaam, met vyf van de Ziel afhankelyke zinnen doordrong, en die Geheugen, Oordeel, Verstand en Wil daar door op de Wereld deed blinken, van zoo verargerden staat en hoedanigheyd kon zyn, als zy die in zig zelven voelden, en in anderen zagen; waarom zy naftamerende het Goddelyk Woord, een vervolg van Geschiedenissen, op vier onderscheydene Eeuwen passende, opmaakten.

A. DE GULDE EEUW noemen zy het Ryk van *Saturnus*, een Tyran, mogelyk van 't logenachtig *Creta* of *Candië*. Dien verdichten zy Zoon van *Uranus* en *Vesta*, Hemel en Aarde, of van den *Oceaan* en *Thetys*. Kinderen van de eerste, de Tyd betekenende, moet hy den Hemelsloop wel tot Vader krygen, zonder welke nog Dagen nog Jaren gerekent kunnen worden; om dat de Tyd niet meer als eens is in elken oogenblik zonder wederkeer. Daarom verdichten 'er de Grieksche *Poëten* by, dat hy zynen Vader ontmande, ontlenende de vinding van den Egyptenaren, en brengende hun Koningen in 't spel, voor de rest veranderde namen, naar het zelve speeltooneel. Onder deze zyn Ryksbestier dan heeft gebloeyt hunlieder *Gulde Eeuw*, verbeeld door eene jeugdige Maagd. Rozen zonder Doornen houdt zy in hare eene Hand, plukkende met de andere de Eykeltjens, die met klaar Water de onnozele eerste Eeuw voor Godenspys en Drank diende; zynde de Ziel vergenoegt en in den volmaakten staat, om zonder driften haren Schepper en Meester te erkennen, en te bespiegelen zyne oneyndige Grootheyt en Goedheyt. Deze onnozelheyt is met het Schaap by haar verbeeld, en de getrouwe aanhang aan God haren Schepper en Meester, door het Hondje in hare Armen. De kuyfche Deugd en zamenleving door de zoettrekkebekkende Tortelduyfjens. Eene Boom met zyn wydbloeyend Loof is haar Engelbed, en hare schaduwe haar Huys en vertrek. Een fyn Grasjen met allerley Bloemkens doorweven is haar Ledikant en Tapyt. In een warm getempert Land dus zagtkens levende, word zy lieflyk verkoelt door een zuyvere Zuyde-Wind, die alle geurige Bloemen uytademt. Alleen blyft

158 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

in haar (hoewelze met geloke Oogen is verbeeld, om niet te veel te zien en te begeren) de Nieuwsgierigheyt, met 't Hert uytgebeeld, het welk voor haar leyd, die haar ook tot alle ongelukken uytstiet, verre buyten haar volmaakt leven, en eenvoudig genoegen. Waar op dan volgde 't verval van die *Goude Eeuw*, tot de *Zilverere*.

B. DE ZILVERE EEUW was begonnen met de Regeering van *Jupiter*, die zynen Vader *Saturnus* uyt *Candië* naar *Italië* deed vluchten. Hoewel hy nu daar word gezegt, het Zaayen, Maayen, Planten en Mesten der Landen den rouwen inwoonders geleert te hebben; en hoewel deze moeyelyke kostzoking tot de *Zilverere Eeuw* behoort, zoo hebben de Dichters daar nochtan; zoo naauw niet op gezien. Van dit Mesten ziet men nu nog een Beeld in Romen, *Saturnus Sterculio*, van *Stercus*, drek, den toenaam dragende. Deze Eeuw is door een Landvrouwtyen uytgebeeld, die ongetooyt haar Hoofdhayr draagt, en onbesmukt hare Wangen, van poeyer, krullen, valsrood-en-wit onkundig. Zy heeft haar Kind, met nood en smert gebaart, in hare Armen, zoo als de H. SCHRIFT, *Eva* beschryvende, den Heydenen schynt een *Model* van 't verval gegeven te hebben. Een Geytevel of Schapenvacht dekt hare Schaamte, die zy, helaas! heeft leeren kennen. Een *Kalabas* met Water of Boomtyffer, van Palmen of diergelyk soort gevult, draagt zy aan hare zyde, leunende van den arbeyd der Landbouw tegen hare Stier, die zy onder 't jok heeft gebragt, om den ploeg door de Aarde te trekken, die nevens haar, om hare ongehoorzame nieuwsgierigheyt was ondanckbaar, hard, en onvruchtbaar geworden; ten waarze door 't Zweet, het welk men op hare Wangen ziet glimmen, met de Graaf, en 't Houweel gekeert, en bearbeyd word. Zoo heeft zy ook eene Zikkel, om te Maayen in de Rechterhand, en te snoeyen de Vruchtboomen en Granen. Zy heeft by haar staan eene Byekorff, zynde het Merkbeeld van noeste en arbeydzame byeenwoning; want zy is niet vry, gelyk de *Gulde Eeuw*, van de Wilde Dieren, over welke de onnozelheyd, als eene oppermacht van God ontfangen hebbende, gestelt was te heerschen. O neen! zy is van die tot eene vyandin verklaart, en ten prooy van Leeuwen, Tygers, Beeren, Wolven, overgegeven. Ten anderen zoo moet zy dan wyken naar de kloven der Rotzen, zig zelve ontoegankelyke Woningen maken, met buurten by een wonen, en nog omheynt zyn tegen haren Even-Mensch; waar uyt dan vloeyde

C. DE KOPERE EEUW; door een Oud loos Man verbeelt, met de Wolfshuyd van *Lycaon* behangen, om zyne greetigheyt, wanneer die, *Jupiter* na zyne dood in *Candië*, *Osiris* in *Egypte*, en elders *Belus* vergood, en om den navolger in 't Ryk te behagen, met Goddelyke eer aangebeden wierd.

wierd. Waar uyt dan volgde, by die Wereldsche, ook te gelyk de Geestelyke Macht; en alzoo vormde men de overheering van de sterksten. Die de anderen kon beschermen, of verdrukken, die voerde van trap tot trap, volgens de natuurlyke Eygenbaat, zyn oppermacht hoger op, besloot de byeenwoonders in Muuren, won andere Landen door naarstigheyd van zyne Onderworpelingen aan. Van die ontving hy den Eernaam van *Vorst* en *Voorste*, *Leydsman* of *Hertog*, en eyndelyk *Koning*, verwerpde den bundel Pylen, die aan de zyde neêrgefmeten leggen, als de Macht des Volks, die hem gekoren hadden. De Kroon dekt zyne Kruyn, en weegt over van de zwaarte der Sikkelen Gouds. Veynzen en Ontveynzen is zyn dagelyks leven; om alles na te spieden, te wreken, en te dempen; houdende daar toe 't bloote Lemmer in de Hand, met de Wereldbol, die hem nog niet genoeg is; volgens zyn nooyt verzade Hert. Het Momaangezicht van opgezochte namen, om de menigte te mompen, om zyn Hals houdende, als die Heylige en Wereldsche vonden en listen, voor voorzichtige kunde; bedriegerij, voor fynheyd van verstand; en 't inflokken van goederen der Naburen, voor de heerlyke naam van *Altyd Vermeerderaar des Ryks* laat doorgaan. Eene opgezette Muyzeval toont de gereedheyd van die Eeuw, om anderen hunne goederen, en Vryheyd, met het leven te beroven. Menigen Rol van Wetten laat de bedorventheyd dagelyks voor den dag komen, om de hongerige Rechtsgeleerden, en den zwerm van hunne Bylopers, Pleytbezorgers, Openbare Beamptschryvers, Boedelredders, en anderen, om de goederen der Weduwen en Weezen in te flokken; door Drosten, Jagermeesters, Schouten en Rakkers de vrye gebruyken om te Visschen, Jagen, en van God en de Natuur meer gegunde algemeene Voorrechten, den geringen te ontnemen; dezelve te vangen, te pynigen, en te martelen, zoo zy hunlieder koppige willekeuren te buyten gaan. Onder zyne Voeten wast het booste Kruyd, dat 'er in de Wereld is, en voor Vergift opkomt, zynde tweederley, *Meum* en *Tuum*, het *Myne* en het *Uwe*, want om 't hebben en 't houden zyn de Oneenigheden, Gevechten, en Oorlogen.

Uyt welke Goudgierigheyd, de stoute Scheepvaart is gekomen, waar van wy niet genoeg de groote Heldachtigheyd, en 't Voordeel kunnen roemen. Nochtans moeten te gelyk het Menschelyk Geslacht beklagen, dat eenige groote Rykaarts de arme Kaliffen deden wagen, op die ongetrouwe Hoofdstof, het Water, hunne Ligchamen, die van tyd tot tyd vermeteler geworden, eyndelyk de gansche Wereld hebben omgezeyld, om 't Goud *West-Indië* hebben uytgemoord, en om andere Kostelykheden *Oost-Indië* ontruft. Om deze Scheepvaart te vertonen heeft hy de Voorsteeven van eene Roomsche Vyfriemer by hem, op welke zoo veele Helden gewaagt, zoo veele Dooden in Zeevlagen gehaalt zyn, eyndelyk een middel geworden, om de grond van de Zee met meer Rykdommen, Schatten, en Lyken te beladen,
als

als de Aarde zelf, ongeacht verlies by den geldgierigen Koopman, die zoo vetter wordende door zyne Rykdom, de Rykskas der Vorsten niet minder styfde, waarom tot bewaring der zelve, Sterkten, Burgten, Slooten en Steden moesten gebouwt, en met Tinnen, Kanteelen, Rondeelen, Toorens, Bolwerken, en Dwingers daar aan of in gesterkt worden; door welke dan de Eenhoofdige Regeering veylig gestelt, en ontzachelyk geworden zynde, in 't Wereldlyke en Geestelyke, zoo baldadigen Bloeddorst, en Slaverny invoerde, dat daar uyt mogt gesmeed worden

D. DE YZERE EEUW, zynde door een grof, verwaten, wreed, en onverzoenelyk Man vertoont, merendeels Oproeren, uytbarstende Vloekverwandschap, en onmenschelyke Woestheyd verbeeldende. Zyne groote Knevels, knerssende Tandten, en vlamme Oogen beloven alle onwettige boofdaden. Zyne wrevelige Kop is gedekt met eene Schelp van eene Visch *Nautilus*, die op zyn eygen zelfs wil, en gril in onwêer zyn Vlies opsteekt, om in 't schuym der baaren te zeylen, daar de ongestuyme Winden hem voeren; gelyk het graauw, in 't uytbersten van hun te lang verwachte geduld, die taaye leyding met eene opborrelende Razerny ruylt, alles verdelgende en verwoestende, zonder onderscheyd of achterdocht. Zyne Rechter arm zwaayt de kromme Zabel der Ongerechtigheyd, om Kinderen, Vrouwen, oud of jong, Geestelyk of Wereldlyk, in stukken te houwen; die ook gemoord onder zyne Voeten leggen. Hy sleurt het Choorkleed bebloed, in de andere Hand, treedt Gehoorzaamheyd, als een Jok, en de Geestelyke Hardersstaf, als eene hatelykste last onder zyne Voeten. Zyne Laarssen zyn *Sarmatisch*, of *Tartarisch*, onder de bloeddorstige Roofvolkeren de argsten, en hare verwe, door het vergoten bloed, bemorst en onkennelyk. Hy draagt eene Tygershuyd voor Veldteken, en heeft eene Moorddolk op de Rug, om dat 'er niemand voor hem zoude veylig zyn; met eene Vergifbus van vooren afhangen, op dat hem niemand en ontkome, heymelyke Lagen by Kracht en Geweld, Gifmenging by 't Bloedbad mengende, ophitzende Vaders tegen de Zoonen, en Kinderen tegen de Ouders. Deze groote Gewelddenaar de *Yzere Eeuw*, is van den beginne Stedehouder des Duyvels geweest, die Vyand van het Menschelyk Geslacht verklaart was; ook is hy, tot dezen dag toe niet uyt zyn Ryk gestooten, en 't laat zig niet aanzien, dat 'er eerlang eene Betere Eeuw voor deze *Yzere* staat op te dagen, want dagelyks is deze zyne Konst grooter geworden, om Menschenmoord uyt te voeren, en zoo heerlyk verdoopt, datmen by uytnemendheyd die *Groote Mannen* noemt, die de gereedste Moord-en Brandgereedschappen uytvinden. By andere gelegentheyd hope ik daar van de Vinders, en byzonderheden te toonen, van tyd tot tyd, en van alle Volkeren tot de onze toe.

Een Slangenhuyd heeft hy onder zyn Pantzier, om zyn Oude Vaders Geslacht niet te ontmunten. Die Oude Slang kan ledig blyven zitten, wyl 'er genoeg onder de Menschen zyn, die van de Krygsoeffening hun Levens-Ambacht maken, en die zonder onderzoek van Recht, of Onrecht, of Reeden, dezelve aankleven, welke hunne Moordbanderyen, Menschenmoorden, en Verwoestingen het rykelykste beloonen.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Zondvloed.

BY de Christenen kentmen ook vier Eeuwen, den staat van Volmaakt-
heyd, die feylen kon, de bedorven Menschenaard, de Wedergeboor-
te, en de Eeuwige Gelukzaligheyd door de Verdiensten van Christus, uyt
Gods Genade.

A. De eerste Volmaakte zietmen hier niet, maar wel die zelve schoone
Natuur met tranen van Naberouw, hebbende hare wenende Oogen na ha-
ren Hemelschen en Aardschen Vader gewent. Zy was uyt eene Aarde Kluyt
gevormt in 't Mannelyke, en uyt eene Mannelyke Ribbe in 't Vrou-
welyke Geslacht; door dien God, die beyden zynen Geest hen inge-
blazen, en hen over zyn werk van Zes Dagen Meesterschap gegeven had-
de, latende in der Menschen imborst de Zonne van zyne Gerechtigheyd,
waar van ook in de Kinderen Gods een heerlyk overschot is gebleven, God
kennende, beminnde, en vrezende, vol hoope van 't Zaad, dat die Slang,
die haar in de Versenen byt, den Kop zal vertreden. Zy heeft het Kleed
van Schaapsvellen, om hare, nu ontdekte, Schaamte te bedekken, over 't
Lyf hangen, ter gedachtenis van hare botte Ongehoorzaamheyd tegen Gods
Gebod, in 't opvolgen van de verleydinge der Oude Slange, die onder ha-
re Voeten door de hoope van Gods Genade word getreden, welke Gena-
de haar van om hoog uyt de Wolken bestraalt. Maar de Schop, het ge-
reedschap, waar toe haar Man is gedoemt, om in 't zweet zyns aanschyns
de Aarde, om zynent wille vervloekt, te bereyden, de Overtuygende Re-
den van de Straffe Gods, legt voor haar; de verbode Appel, indien niet
steeds voor haar, en in haar Oog, ten minsten wroegende in haar Hert. Tot
zwaarder bezoeking zietze den eersten Doodslag in

B. DEN BOOZEN CAIN, haren Eerstgeboren Zoon, voor haar, die
den Boomtak, Kakebeen of ander Moordtuyg in de eene Hand heeft, en
uyt de andere, vluchtende voor het Aangezicht van den Wrekenden God,
laat hy vallen zyne Hardersknods; om voor den Landbouw zig eene Op-
permacht door geweldenary aan te stellen, Steden te bouwen, en uyt dezelve
met zyn booze Nakroost de Kinderen Gods te plagen. Een Stierenvel
dekt zyne Huyd. Hy balkt en loeyt van doodschrik, overal Veldvluchtig,
en bang voor de verdiende wraak van zyne Broedermoord. Zyn Offervuur,
met de neêrslaande rook, staat aan zyne zyde.

C. Aan de andere zyde ziet zy eenen woesten *Lamech* met zyne wulfsche boelen, die als een Struykrover wel een Man om zyne buyle versloeg, en met eene Tygershuyd gekleed, alles onveylig maakte. Die heeft in zyne eene Hand een Zwaard, door *Tubal Kains* knapen gesmeed, en in de andere eene Bruylofts groote Beker, om 't zuypen, koppelen, smerotzen der Boozen te verbeelden, aan dewelken de Goede Vrouw, die de Kinderen Gods vertoont, te vergeefs predikt. Nochtans is hare Predikstoel zwaar dreygende den Zondvloed, die rampzalige verdelging en vernietiging, die aanstaande was:

D. Zynde een *Schip*, dat op zyne hellingen staat, en dag voor dag voortgaat opgemaakt te worden door *Noach*, die alleen met zyn Huysgezin daar in, op eene wonderbaarlyke manier, bewaard wierd, en voorbehouden voor de Nieuwe Wereld. Met eene zeer byzondere en verwonderlyke tekening en schikking maakte die groote Baas, in zoo een wel gedekt en gefloten Schip, genoegzame vertrekken, om in te neemen van Reyne Dieren zeven, en Onreyne twee, Mannekens en Wyfjens, die met diergelyke Vogelen en kruypende Ondieren daar in konden gehouden, bezorgt en gevoed worden. Dit Cains gebroed zag Olifanten, Leeuwen, Beeren, Tygers en Wolven, met Schapen, Koeyen, Verkens, Herten en andere weerlooze, vreedzaam by een schuilen. Zy zien d'Arend met de Duyf, de Sperwer met de Hoenders, zonder verflindens lust van den een, of schrik van den anderen, zamen in de groote Kooy vergaaren. Zy zien dit wonderwerk, en zoo veele onbekende Vogelen en Beesten zig spoeden om in te gaan; echter blyven de zelve zoo verargert, zoo verhard en verstokt, dat zy van kwaad tot erger uytbersten; tot dat met eene barst die Zondvloed de Wateren des Hemels mogelyk van boven de vaste Sterren heen, en het Water des Afgronds, met al hare losgesprongen Aderen en Bronnen, opvliegt, en alles door eene Regen van veertig dagen en nachten (eene tyd, waar op zommigen wat bedenken, om dat *Mozes*, *Elias* en Christus ook veertig dagen gevast hebben,) overstroomt was. Voor niet wyken Menschen en Beesten naar de Heuvelen. Vergeefs vluchten zy naar de Bergen, en klauteren op de steylste Steenrotzen. De hoogste Sneeuwtoppen halen de kruyn onder. Vogelen en Dieren, met Vrouwen en Kinderen vallen uyt de hoogste Denneboomen. De Wateren snellen, tot vyftien ellen hoger als de hoogste Bergen, volgens de Hebreuwfche Maat, die zoo bleven 150. dagen, met welke 40. Regendagen, en 40. afnemende, met den tyd van 't zuiveren der Aarde, wel 250. moest uytmaken, blyvende die Arke tot een voortteeken van onzen Zaligmaker en zyne Gemeente op de toppen van den Berg *Ararat* staan.

Om nu te verbeelden den Zeegen van Gods Genade voor de benaauwde Vroomen, is de Arke op de Wateren vlottende een schoon Merkbeeld van de

de Onzekerheyd van Gods Tyd in 't redden; de *Rave* of wêer ingenome *Duyf* van de Tyd van hare Herstelling; de *Duyvè* met het Olyftaksken in de *Bek*, welk voor de Vreede met God zoo wel als met Menſchen word gebruykt.

Van deze ſchrikkelyke, welverdiende en gedreygde ſtraffen hebben alle Volkeren eenig overſchot en geheugen. Alleen de Chineezen en Indoſtanſche Gebeurtenis-verhalen hebben eene Tydrekening, in welke zy droomen van eene Overloop in die Landſtrecken, en elders van eene *Scythiſche*, en dan wederom van eene *Cimberſche* Vloed. Hoewel zeer Geleerde Mannen hier in hebben kunnen toefſtemmen, zoo blyft het redelyk, het tegendeel vaſt te ſtellen, om het getuygenis zelfs van *Mozes*, die by gewoone overgaaf uyt de oudſte der gellachten van *Abraham* kon heugen, en wel onfeylbaar, aldus uyt den Mond van *Noach*, en die van *Methuſalem*, en die van *Adam*, 't geen voor de Zundvloed was geſchied.

Sem kreeg zynen Zoon *Arphaxad* na de Zondvloed 2. Jaren.

<i>Arphaxad</i> , <i>Selah</i> , in zyn Jaar van	35.
<i>Selah</i>	30.
<i>Heber</i>	34.
<i>Peleg</i>	30.
<i>Rehu</i>	32.
<i>Serug</i>	30.
<i>Nahor</i>	29.
<i>Terah</i> wierd oud	205.

Zoo dat *Abraham* 427. Jaar na de Zondvloed uyt *Paddan Aram* na *Kanaan* optrekkende, uyt den Mond van *Terah* kon weten, wyl hy maar 2. Jaren na de dood van *Noach* wierd geboren. Dus is dan onwederſprekelyk, dat zulke verhalinge van Mond tot Mond, en zoo ook aan *Mozes* overgekomen zyn, die daar by door Goddelyke ingeeving onderſteund, onfeylbare waarheyd heeft kunnen nalaten.

Dit is, het geen de Dichtkonſt, by manier van Godvruchtige Vertelling, daar van heeft zamengeſmeed, door den vluggen geest van *Ovidius Naſo*, uyt Griekſche, en die na veel verſmeedens uyt Phœnicifche Godsdienſtige Schriften, voor 't Heydendom, het welk zulks van den Babyloniers, onder welken *Abraham* en *Terah* woonden, afgeleent, en zy van den Gelovigen gehoort hadden.

E. Hy verbeeld de Verdorventheyd der Menſchen door een *Wolf*, in de welke *Jupiter* den Tyran van Arkadië, *Lycæon*, wiens naam by den Grieken *Wolfaard* betekent, had hervormt, om dat hy hem te gaſt hebbende ontfangen, by nacht meende te vermoorden; voegende by die ſtraf 't ver-

woesten en verbranden van des Moorders Huys en Hof; 't welk gesproken is uyt eene Oude Geschiedenis der Pelasgen, een deel van 't Arcadiſch Volk, welker Koning, van den *Epiroten* eenen ſchoonen Gezant ontfangen hebbende, den zelve ophield, en opgeeyſcht zynde doodde, en van zyne leden te eeten gaf aan den wedereyſchenden gezanten, van welken *Lysamas*; om zyne braafheyd en ſterkte *Joris* gebynaamt, den Tyran verwon, en uyt zyn Land naar de Boſſchen deed vluchten, die met roof en moord zig daar moeft blyven onderhouden.

F. Voorts met de algemeene Moord en Roofziekte, door eenen bloed-dorſtige Rover, die met de eene Hand een afgekapt Hoofd, en met de andere eene Steekbyl voert, den Dolk op den Rug houdende, met dul en verwaten gezicht, vuurige Hayren, en dreygende Mond.

G. Maar boven al met de Reuzenſtryd, die door de Dichters word verzierd, met de namen van die boze Tyrannen, die hare Volkeren met wreed geweld regeerden. Hoewel men geen meer kwaad behoefde te doen, om door de Griekſche *Fabelen* gelastert te worden, als hunlieder Vyand te zyn; want alſdan maakten zy de ſchrikkelykſte en ſchandelykſte hervorming met opgeſtapelde verzierte Geschiedeniſſen aanſtonts tot ſchimp en laſter van die Vorſten; gelyk men in *Europa* daar mede niet vry van is. Deze Reuzen, met Monſterskoppen, Slangenbeenen en ongemeene Ligchamen, ſtapelden den *Vesuvius*, *Gibello*, *Stromli* of *Ætna* en andere Bergen op malkander ('t geen den bouw van Babels Toren eenigzins verbootſt) om den *Olymp*, dat Bergjen in *Morea*, waar van de Grieken, om dat het in haar Land lag, en zy niet veele Bergen zagen, als de *Piek* van *Canarie*, of byna diergelyken, den Hemel maakten, te beſtormen, alwaar zy de Goden op de vlucht brachten; die eyndelyk met nieuwe moed hun Erfdeel weder invielen, de Reuzen deden buygen, en door Jupyns nieuw Blixemen overhoop ſmyten; ploffende zommigen der Gedrochten in Zee, andere op deze of geene Eylanden, alwaar hun *Jupiter* de brandende Bergen op 't Hert zette, datze kwakten, en onder die laſten ſmoorden van de Zwaveldamp en Rook. Deze grillige en tot der Heydenſche Goden kleynachting verdichte geſchiedenis heeft een oproer van eenige Grooten tegen *Jupiters* Ryk tot grondslag, en is met Natuurkundige ſtof naderhand vermengt, nadien de onderaardsche Zwavel-en Sulferdampen in de Landen van *Sicilië*, *Italië*, *Dalmatië* en elders, met vervaarlyk gedruys, dikmaal de Aarde doen beven, en dan met Vuurbraken, Uytbarſten, ſmytende Klompen, brandende Steenen tot zeer hoog in de Lucht, die zy met aſchvlam en vonken bezwalken, om hoog, gelyk zy om laag de Steden en Landen, rondom gelegen, bedekken en begraven. Zoo heeft men deze verhole Winden, met hare uytgeworpe brandende Bergſtukken voor Reuzen vervormt, die den Hemel met Vuur-
en

en Zwaveltoortzen in den brand staken; en wyl zulks zelden eyndigt, als met Donder en Blixem van boven, daar by den uytflag van Jupyns Blixemzegen verzonnen.

H. Voorts zetten zy voor de onredderlyke Boosheyd de *Deugd* met verloren Hoofdhayr als eene Slavin met geplukte Klêeren; en hare gebrooke Pylaar alleen voor overschot in de Handen op eene Steenklip in Zee; en de andere Deugden Hemelwaarts gekeert, van waar zy afgedaalt waren, met de

I. *Gerechtigheyd* alleen wat zichtbaar zonder Hoofd in den Zonnenriem tusschen de Weegschaal en den Leeuw, blyvende de Hoop verplet onder de Steenklip, die de Heydenen anders nog by *Epimetheus*, en de vlucht der beste Godinnen, plegen over te laten blyven. Alles zoo in de Wereld 't onderste boven gekeert zynde door der Menschens boosheyd, zoo dat *Jupiter* zelf zoo kwalyk voer, en niemand als de Goede *Deucalion* en *Pyrrha* overschooten, Eenvoudige en alleen Godvruchtig levende Menschens, de Zoon van *Prometheus* en *Clymene*, en de Dochter van *Epimetheus* en *Pandora*, die te Athenen eene Kerk stichtten, en van *Thessalië* de Regeering aannam. Deze voor *Noach* nemende, noemen zy hem eenen Voorzegger door 't Sterrekyken van de Zondvloed, om dat hy zyne Onderzaten in eene groote Watervloed op de *Parnas* had vergadert, en behouden. Deze *Deucalion* en *Pyrrha* veranderde die rouwe Boeren in Godsdiensfuge Menschens, waarom zy van Steenen Menschens worden gezegt gemaakt te hebben.

K. Wegens het verdrinken der Aarde door de Fonteynen en Sluyzen van boven, maken zy *Iris* met haar veelverwig Kleed, en sierlyke groote Vleugelen, van eene West-Indische Rave, die een Vat met Sterren in hare Handen heeft, uyt welker Middelpunten eene gestadige Reegen nedervalt, met eene Wolkbraak achter haar, die nederploftende alles verplet, verdrinkt en versmoort, met eene flauwe Regenboog, waar op zy zit, tusschen de stortregens naauwlyks te zien. Hoofsen, die des Afgronds Wateren ophalen, om te grover de plassen te maken, zyn onder haar Lyf.

L. Maar tot de Wateren des Afgronds doen zy den blaauwgroenen *Nep- tunus* opkomen, met zyne Zeepaarden, houdende met zyne uytgestrekte Hand zyne drillende Drietand, die de Golven beroert, en omstortende alle zyne Waterschelpen, die met de slag van zyne Wagenraderen, klappen van Watermolens zynde, de Baren doen naar den Hemel steygeren, en zyne Vloeden doen zwellen; zendende zyne *Tritons* met hunne Kinkhorens, daarze klaterende stortvlagen uytblazen, alom of aan alle de mindere Zeegoden,

den, om zamen met eene Vloed op te zetten, en over de Rotzen te bruyfchen.

Die van *Arkadië* alleen stelden vast, dat zy ouder van afkomst dan de Maan zynde, in hare Geslachtrekeningen van dien Vloed waren vry gebleven; maar die onder de Heydenen van beter verstand waren, als deze grovers, die na de *Bæoten* voor de onbekwaamste geacht wierden, hebben door een schoonder licht nog wel voorzegt, dat die Wereld vergaan zynde met Water, de tweede met Vuur zoude vernietigt worden. De Grieken doen *Deucalion* met zyne Vrouw in eene Arke gaan, en twee aan twee allerley Dieren daar in by hem, zonder hem of haar leet te doen. Maar die van *Heliopolis* hielden staande, dat in haar Land een Kolk was gespleten, dat daar in alle de Wateren liepen, dat *Deucalion* over deze eene Tempel ter eere van *Juno*, de Lucht, die nu droog bleef en ophelderde, stichtte, alwaar tweemaal 's Jaars uyt de Zee Water in dien Tempel wierd gebracht; waar toe niet alleen de Priesters, maar ook de gansche Landstreek vaardig is. Dit gieten zy in die spleet of kolk, die 't verzwelgt, ter gedachtenis van de Wateryloed.

AGTTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Voorvaders voor en na de Zondvloed.

A. **A**DAM, van een sterk, schoon, wel naar allen Evenmaat geschikt ligchaam; sterk, blond en kort gekrult Hayr, met eene uytlopende Baard; houdende eene Slang met de Staart in de Bek gekromt, voor het Eeuwig Leven, in de Rechterhand; en beklaaglyk, wyzende met de Linker het Doodshoofd aanrakende; tot bewys, dat de Dood door hem, als de Eerste Mensch, zondigende, doorgegaan is tot alle Vleesch. Hy heeft zyne Naaktheyd, dien hy begon te merken, met Vygen-of andere bladen gedekt. Zyn Aangezicht is treurig, zynen Val beklagende.

B. **E**VA, dartel, schoon en vrolyk, met lange afchkleurige Hoofdhayren, schoone (als *Venus* by *Homerus*) blaauwe Oogen, om hare lichtgelovigheyd te raken; de Mond minnelyk vleyende; met twee Vleugels aan haar Hoofd. De eene, van eene Vledermuys, betekent het verderf, dat door haar, als de algemeene Moeder, met alle Rampzaligheyd ingebroken is op alle Menschen; de andere, die van eene Arend, de heerlyke zeegen over de verderffelykheyd door haar Zaad vertoonende. Zy draagt den Appel van schennis der Goddelyke Gehoorzaamheyd in hare Hand. Zoo zy de andere liet zien, zoo zou die de werktuygen van hare en haar 's Mans elende toonen; hoe zy uyt het Lusthof verdreven, wroeten moesten in de Aarde, die om hare Zonden vervloekt was. Zy vertreed de Slang, haar Verleyder, den Kop, en die tracht haar in de Versfenen te byten. Men ziet haar beyde zitten op eene kale grond, eer zy de Vellen-kleederen van God ontvingen. Haar Zoon

C. **K**AIN vlucht achter hen weg, woest van gelaat, breed van Kaken, vlammend gekrult Hayr, met Giere Oogen. Hy draagt onder zyn Arm de Spa, om 't Land te bouwen; met een Luypaardshuyd omhangen; dragende vol schrik eene Knods, met welke hy zynen Broeder had ter nêr gesslagen.

D. **A**BEL. Men ziet dien met een Lammerenvel om 't Lyf (van zyne Onnozelheyd en Veehoeden 't Merk dragende) dood leggen aan zyn Offer; wiens vlam, tot nyd van den anderen, van den Heere wierd aangezien. Hy heeft de Schaapherderstaf nog bestorven in zyne hand. De vluchtige Kain heeft een Staketzel op 't hoofd, de Muur der eerste Steeden, van welke hy Stichter schynt, om over de andere te heerschen.

E. JUBAL, de Naneef van hem, is onderscheyden door de leggende Harp, op welke men hem ziet speelen.

F. En *Tubalkain* door zyn Ambeeld en Kopersmeeden.

G. Maar *Lamech*, hunnen Vader, snorkt op zyne sterkte en zyner Zoonen Konst, en opstekende zyn Mes toont den Buydel, dien hy als Straatrover van anderen kon nemen.

H. SETH (die 't verlies van *Adams* huysgezin boette, en nevens zynen Zoon *Enos* de Vroomen vergaderde, en hen den Naam des HEEREN leerde aan te roepen) beschaafde de Zeeden, en was mogelyk Eeuwen voor *Adris*, Schryver en Maker der Merkbeelden. Men ziet hem bezig aan de Pylaren na den Zondvloed overgeschoten, waar in hy graaft de Merkbeelden, door welken hy de wonderen der Schepping, den Rampzaligen Val, en 't Noolot der Vroome Vaders van den beginne vertoont.

I. Zyn Naneef ENOCH, op die goede gronden voortgaande, *wandelde met God, en was niet meer*; overgezet in 't Eeuwig Leven. Men ziet hem boven in de Lucht opgevoert, tot bewys, dat hy het Ryke Gods in zyne Ziel levendig gevoelde. Onder allen deze zitten *Adam* en *Eva*, tot bewys van hare heerschappy, gelyk men het zitten overal in de H. Taal daar voor aanneemt; want dat was de Vorm van 't Naturelyk bestier, dat de oudste van de Stam de afzetzels regeerde; tot dat *Kains* boosheyd en *Lamechs* geweldenary de Vestingen en Wapenen invoerden.

K. NOACH, de tweede Vader der Sterffelyken, heeft een Aardkloot met Golven bedekt in zyne Schoot, en daar op zyn Schip of Ark, waar in de Dieren en Vogelen met zyn Huysgezin bewaart bleven uyt de Zondvloed, wanneer dezelve alles overstolpten. De Wyngaard door hem geplant, is om zyn grys Hoofd, het welk door den Heydenen met twee Aangezichten is verbeeld, om de Eerste en Tweede Wereld, die hy zag. Om 't Hoofd tintelt eene Regenboog, het Verbondsteeken tusschen God en de Aarde. Daar by zietmen dien Ouden Herstelvader met een Kleed gedekt, door *Sem* en *Japhet* over zyne Naaktheyd geleyd.

L. Men ziet SEM verbeeld als *Kanaanyt* of *Mediër*, in 't Hoofddekzel en gewaad; met den Staf van *Silo*, zynde eene Scepter, waar op een Goddelyke glans flonkerstraalt, in zyne Hand; om dat uyt zyn Zaad de Messias en Gods Volk zouden voortkomen.

M. JAPHETH als een *Rus* of *Scyth*, met een bonte Muts en Rok, welke de Hoofdstam wierd der Europeesche Volkeren. Welke *Japheth* de Tente van Sem in zyne Handen heeft, om daar in te wonen, zynde de Gelukzalige Voorzegging van de Beroeping der Heydenen, de Nakomelingen van

Japheth, dewelke de Prediking van 't Zaligmakend Woord zouden aannemen, en tot de Gemeente van Gods Kerk gebracht worden; welke anders aan *Seth* nader eygen scheen.

N De derde Broeder **CHAM** draagt reets de schandvlek in zyne zwarte verwe, van zyne flaverny, volgens zyns Vaders Vloek, in de Trony en zwarte Lammerenbol, met geele Oogblikken, ingevalle wyde Neuze, uytgezette Kaken, en omgekruide Lippen; alle, gelyk zyn Lyf, van den achtsten dag af met zwarte verwe overdekt. Welke vuyle verwe daar aan der Mooren Ligchaam begint, waar aan hy zyne Zonde beging, te weten aan de Schamelheyd. Het Jok van zyne Dienstbaarheyd drukt gedurig de schouderen van zyn Zaad, zoo Natuurlyk verslaafd, dat zy hunlieder Mishandelaars zelfs, meer als den Goeden, beminnen.

O. De dolle Jager voor den Heere **NIMROD**, die de Opperheerschappy van Babel oprechtte, zynere Voorvaders boosheyd tot Vorstelykheyd deed opsteygeren, en de eerste Alleenheerschappy-stichter schynt geweest te zyn, ziet men te Paard, met de Parthische Kroon, en kromme Zabel.

P. Maar **ABRAHAM**, die uyt die geweldenary der Chaldeeuwen weg trok met zynen Vader *Terah*, komt ons meest in 't oog, als de Vader der Gelovigen, als de Grondtak van 't Volk Gods met alle de uytfspruytende Volkeren. Hy heeft eene Eeuwigheyd, de Hoepelslang, met de groote Naam Gods daar in schitterende, en de Goddelyke Hand in de zyne geslooten, tot verzegeling van het Verbond, het welk de Heere met hem heeft opgerecht, als hy hem van *Abram* tot *Abraham* eenen Vader van meenige Volkeren maakte. In zyne andere Hand houd hy een Schotelken met een scherp Steentje, om de Besnydenis der Voorhuyd volgens de instelling Gods te staven, tot een onderscheyd van de Ligchamen der Kinderen, die uyt zynen Zaade voortsprotten, om dezelve van den Heydenen te onderkennen.

Q. Voor dien hoogst Eerwaardigen Vader word men gewaar zyn Natuurlyken Zoon **ISMAEL**, die een Vader van XII. Vorsten wierd, en met de Besnydenis veel Zeegen deelachtig. Hy is als een Arabiër en een Boogschutter in de Woestyne togetakelt.

R. Achter *Abraham* volgt zyn Zoon **IZAAK**. Deze draagt het Offer- vuur nog in zyne Handen, het welk dienen zoude, had het God niet voorzien, om zig zelve tot een Slachtoffer te maken op een der Bergen van *Moria*; op dewelke naderhand de Tempel van Salomon is gebouwt. Hy ziet om naar zynen Zoon *Jacob*, voorby kykende den Eerstgebooren der Tweelingen,

S. **ESAU**, die als een Ratsbutis Prins, met Partylopers Arabië afstroomte. Zyne vlugge Javelot toont zyn strydbaren jaagzieken imborst. Hy ont-
Y 2
fangt

172 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

fangt van zynen Broeder *Jacob* het Kommeken rood Moes, voor het welk hy aamechtig en mat, van de Jacht t'huys gekomen, zyn Recht van Eerstgeboorte verkoopt, aan zyn jonger Broeder. Hoewel naar ware Reden, die laatst geboren wierd, eerst ontfangen was.

T. Deze *JACOB* heeft ruyge Handschoenen aan, door welken hy door zyne Moeder geholpen, *Esau* verbeeldde, en deszelfs Zeegen wechhaalde. In de Hand heeft hy een gesnede gevlamt Stoksken, door het welk in de Gooten te leggen, hy 't meerder deel van Labans Lammeren deed vlekken hebben en sprenkelen, tot vergrooting van zyn loon. Eene vinding, loos en voortreffelyk, en by Roschtuyschers, Veehoeders, en Liefhebbers van Vogelkwekery in gebruyk. Hy heeft de Ladder van zyne Droom in *Haran* voor zig staan, welke van den Hemel afdaalde tot aan den Steen, welken hy voor een Hoofdpylaar had gekoren.

V. Na dien gezegden Vader zietmen de machtige *JOSEPH* in het Vorstelyk Ryksgevaad staan, die een Droombeeld in de Linkerhand houd, gelyk de Koninglyke Ryxstaf in de andere, met welke hy van *Pharao* begenadigt was, wanneer hy voordeel makende van de Koeyendroom, de Dorre en Vruchtbare Jaren voorzeyde, de omleggende Volkeren den Koning onderwierp, en den Koning in zyn Ryk opperhoofdig maakte. Hy draagt, als een Kancelier, des Konings Ring, met den Tytel voor op zyne Tulband van Uytlegger der Verborgentheyd. De Broeders van *Joseph*, en zynetwee Zoonen *Ephraim* en *Manasse*, zietmen achter dien hoogopgeklommen Ryxvorst, in hare Stam-banieren, tot zoo veele Volkeren voorbeschikt, verschynden, welke aldus door Merkbeeldige Teekenen, als de Wapenen in de Vanen, onderscheyden zyn.

RUBEN, eene snelle Waterval. **DAN**, eene gekronkelde Slang.
SIMEON, eene Zabel. **GAD**, een Held; aanvallende eene Bende.
LEVI, de Verbondkist. **ASSER**, een Lekkernybrood.
JUDA, een Leeuw op de sprong. **NAPHTHALI**, eene loslopende Hinde.
ZEBULON, een Zeehaven-Toren. **EPHRAIM**, eene vruchtbare Tak, over een
(Muur lopende, by eene Fonteyne.
ISSASCHAR, een lastdragende Ezel. **MANASSE**, eene gespanne Boog.
BENJAMIN, eene jonge Wolf.

W. Ter zyde van deze Vaders en Princen der XII. Stammen, en het Priesterdom der Joden, komt de groote Wetgever *MOZES*, die met zyne blinkende Hayrhoornen, Wegwyzerstaf, en de Steene Tafelen toont, wie hy is, namentlyk naar der Heydenen getuygenis zelve de groote Wetgever der Joden, die als een Prins in 't Hof van *Memphis* opgevoed, den verdrukten

ten Israëlitén by een vergaderde, dat ruwe graauw door zeden beschaaft, door Gods Hand met zyne Staf leyde uyt Gofen door de Rietzee en de Woestyne tot aan de Jordane. Hy voert eene Staf, die wonderen werkte, onnavolglyke staaltjens voor de *Magen*, of Wyzen des Lands. Die Staf, wanneer die in eene Slang veranderde, en de Wiskonstenaars dit scheenen naa te bootzen, verslond derzelve Staf-Slangen. De Tafelen, die men hem ziet voeren, zyn mogelyk 't werk der Engelen, en 't graveerzel van Gods Onbegrypelyke Hand. Hy is ondersteunt door den Hoogenpriester

X. AARON, die met zyn Wierookvat, Reukoffer, Slachtmes, het Brandoffer, en andere waarnam en bestierde. Zyne Staf bloeyt en draagt Amandelen. Zyne Armen zyn in die van *Mozes* gesloten, om de nuttige en nodige band der Staat-en Kerk-regeering te toonen.

Y. Aan hunlieder zyde staat de brave en wakkere Veldheer JOSUA, die in eene Ren van overwinning gansch Kanaan genoegzaam onderbragt. Zyne Lans dringt door tot in der Philistynen, Amoriten, Jebusiten en Amalekiten Hoven en Burgten, die hy uytgeroeyt en verdelgt heeft. Op 't winnen van zyne Hand zietmen de Zon stil staan.

Z. Achter dien grooten Oppergezaghebber komt EHIJD, die met zyn Tweefnydend Zwaard *Eglon*, der Moabiten Opperhoofd, doodde. Die blaast op zyne Bazuyne gansch Israëel ter Wapen, by de gesneede Beelden of overgebleve Beeldsteenen van *Sem*.

a. Na dezen ter zyde van den grooten Wetgever braveert GIDEON met zyne gebrookene Vuurflessen en Heyrtrompet, die zoo veel Moord onder Gods Vyanden bracht, en zoo vele *Moabiten* door onderlinge wonden van kant hielp. De Vrouwen, die ook deel namen in 't bestier, gelyk zy ook den zeegen kreegen van te Propheteren, toonen hier haar opperste Richtersse over Israëel,

b. De verstandige DEBORA, de Vrouw van *Lappidoth*, welke onder de Palmboom te recht zat en huys hield.

c. Zy heeft by haar die stoute en looze JAEL, die *Sifera* vermoeyt, en zig in hare Tent menende te bergen voor *Barak*, met eene groote Tent-spyker door de Kop sloeg. Zy heeft de Nagel, als het zeegenvierend werktuyg, in haar eene, en de Dryfhamer in de andere Hand. Men ziet in de Hand van *Debora* zoo wel de Dichtrol, waar op hare Lofzang staat ter Eeren Gods, en *Jaël* als de Rechtstaf.

d. Zy zyn hooger opgeklommen en heerlyker, als de onmenschelyke ABIMELECH, die voor zyne Voeten heeft de afgekapte *Hoofden* van LXXII. Broeders, maar ook den *Steen* door eene Vrouw gesmeeten op zyn Kop.

e. Of als de groote SIMSON, die 't Kakebeen toont, waar mée hy zoo veele Philistynen heeft dood geslagen, en de Poorten van *Gaza* op zyne Schou- ders torft. Hy is kennelyk door zyn lang Hayr, en heeft voor hem heen lo- pen de Vossen, die hy, met de Staarten zamengebonden, en daar in bran- dende Fakkelen, het Graan der Vyanden deed in den brand steeken.

f. Gansch op den top zietmen den Tyd der Verandering in het Bestier van het Joodsche Volk, het welk niet te vreeden met de Goddelyke Beheersching, en hare gekooren Rechters, om eenen Koning zuchtte, en eene Eenhoofdige Regering begeerde. SAMUEL haar Rechter, Propheet en Opperpriester, zietmen kennelyk boven de anderen, door zyne Hoogepriesters Muts, zyn Borststuk, van zoo veele Steenen tot de *Urim* en *Thummim*, met de Hoorn in de eene Hand, om tot Koning te kunnen zalven, wien Gods Regering had verkoren. Zyne andere Hand voert zyn Zwaard, welk hy al ridderlyk moet hebben weten te zwaayen; want hy was 'er voor berucht, als de gevange Koning tot hem zeyde, *zoo als de Man is, zoo is zyne kracht*, die liever ruyterlyk, als 't niet was te ontgaan, was doorgézabelt, als gemartelt. Hy toont Gods Zegen staande aan de opgerechte Steen, *Eben Haëzer* (tot hier toe heeft ons de Heere geholpen) gestelt door hem tot een Gedenkteken der herstelde Vryheyd en 't afgeworpen Jok; want zy wa- ren zoo zeer verflaapt, dat ze zelfs Schoppen nog Vorken mogten smeden, ik laat staan Wapenen; en *Jonathan* alleen had eene rusting, nevens zyn Schildknaap.

g. De lange SAUL, der Joden eerste Koning, staat aan zyne zyde, door zyne afval, op Gods bevel, gedompelt in eene nêerlaag, en door zyne ey- gen hand doorgriest. De Worp spies, die hy op *David* gescherpt had, is vast aan zyne Draagband. Hy veynsde zyne dulle buyen, om *David*, van wiens opgang hy te nayverig was, aan de wand te spitten, terwyl hy voor hem de Psalters op de Harp sloeg.

h. Die stoute Vorst (DAVID) draagt op het Zwaard van *Goliath* des- zelfs groote Kop, dien hy aan 't Voorhoofd gebryzelt had door eene wisse steenworp, ploffende dus een groot verwaten Ondier in 't midden van zyne Godslasteringen te gronde. Zyne gekroonde Tulband, met Amaleks Goud en zyne Harp, zyn krachtige Merktekenen van dien grooten Man, dewelke van Schaapherder tot Koning, van de Herdersstok tot de Ryxstaf, van de Hut tot de Vorstelyke Zeetel overstapte.

i. Aan zyne zyde staat de vroeg Wyze SALOMON, met de Platte-grond des Tempels, dien hy zoo overprachtig opgebouwt heeft. Deze draagt on- der zynen Arm 't Model of Bewerp van een bezeyld Schip, zynde de eerste by ons bekent, die schynt in de Riet-of Roode zee uytgevaren te zyn naar
de

de Goudkust van *Ophir*, wiens Schepen zulke verjaarde Tochten deden. Hy is zelf ook prachtig uytgedoft, hebbende den omslag van Hofftoet wonderlyk net en prachtig geregelt, tot verval van zig zelve. Echter door te veel loftuytingen van zyne Hofpoppen, die zyne groote Wysheyd haast in zotterny tot Afgodery deden ontaarden.

k. Naauwelyks zietmen iets van zynen Zoon **REHABEAM**, als de afgescheurde Slip van zyne Mantel, te jong en trotsch omgehangen, dewelke door Vleyers opgestookt, die groote Ryxstoel weder in stukken smeet.

l. Daar achter zietmen de **H. STAD** en **TEMPEL** om de overtredingen der verdere Vorsten in vlam staan.

m. En den **H. ELIAS**, die zoo veele boete met wonderwerken voor niet predikte, zietmen met eene vuurige Wagen uyt de oogen der Menschē wechvoeren, zynde by *Enoch*, boven aangeroot, en door Gods genadige Hand, voor de kwaadste Tyden, uyt de ondankbare Menschē wechgerukt tot de Heerlykheyd.

N.º 19.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Van het Volk, en Konings Bestier over Gods Volk.

MAar in het geheel geraakt hebbende der Joden Voorvaderen, moet ik nog eens te rug gaan tot het Bestier der Aardsvaderen over Gods Volk, en nog eerder.

A. Voor deze Tyd heeft men verbeeld twee Hoofden; een Oudmans Aangezicht, omziende naar de Eerste Wereld, die *Noach* beleefte had; en de Twede Wereld zag, met eene Vrouws-Trony. Beyde die Hoofden zyn gedekt door de Arke van *Noach*, uyt welke Gods Kerk, in dit Lichterschip zyn Huysgezin zynde, tot de geredderde Aarde overging. Zy draagt nog het Merkbeeld van de voorgaande, namentlyk de Zon van Gods Genade, op den Boezem, met dit onderscheyd, dat de voorste de Naam Gods in de Zonne-straal; met de twee letteren ר draagt, en deze tweehoofdige de Naam Gods יהוה , letteren die by uytstekendheyd niet eer in de H. Bladeren ontmoet en worden, als met de uyttocht uyt *Mizraim* of Egyptenland van Pharao. Zy heeft eene Gordel om de Middel, als reizende door de Zandzee en Woestyne, en daarom ook Blootsvoets, zoo als zy 't Paaschfeest moesten vieren. Eene ongehevelde *Paaschkoek* in de Rechterhand, gelyk zy met de Linker vasthoud het Dwarshout, voor de Metale Slang in de Woestyne opgerecht, tot behoudenis van het Volk, door de Slangenbeeten vergiftigt, en kwynende; een heerlyk Merk-en Voorbeeld van den Zaligmaker, en zyne Dood voor de Uytverkorenen. De *Leeuw van Juda* brult aan haar zyde. Men ziet voor haar leggen de Staf van Mozes, hervormt in eene Slang, die der Wyzen Slangen doodde, en eene kruyk met *Manna* aan haar zyde staan, met de Voet in een Waschvat, om de plechtigheden van de zuivering te verbeelden. Zy doet de Aarde opsplyten, de Zee, als eene borstwering, tegen hare Vervolgers pal staan; de *Jordane* opstoppen om in het aan hen beloofde Land over te trekken.

B. De Overwinning der bestierde Richteren van Gods Volk is verbeeld door eenen wakkeren Oorlogsheld, met de zegepralende Helm gedekt, blazende op de Bazuynen, die de Muuren van *Jericho* deden vallen. De Zon doet hy op zyn wenk stil staan in 't Dal *Giboa*. De *Tafelen van Gods Wet*; gelyk dezelve op *Sinai* van God waren ingegrift, houd hy vast, en den Borstlap des Hogepriesterschaps voor zyn Borstharnas. Men ziet hem eene Standaard houden van de afzetzelen *Jacobs*. Alle de Wapenen der XII. Stammen zyn in zyn zegevierend Vaandel; terwyl op zyne eene zyde hangt

Z

het

het Zwaard van *Jebud*, en in zyne Hand praalt het Ezels Kakebeen van *Samzon*, met welke zoo veele Philistynen gedood wierden. Voor zyne Voeten legt het Hoofd van *Sifera*, door *Jaël*, de Manmoedige Heldinne, met een Tentspyker tot in 't Bekkeneel geklopt, nevens de Glaze Vlessen van *Gideon*, met hare brandende Olyvlammen, door welke hy het Heyr der *Midianiten* versloeg. Maar och armen! als de Paauwen, op die glansryke zeegeveëren groots en hovaardig geworden, is dat Volk den Heydenschen Afgoden nagegaan, heeft dien God, die het uyt het huys der Slaverny verlostte, en die aan het zelve het Gulde Kalf, zoo veel valsch Offer, Muytery en Afgodery had vergeven, godloosselyk vergeten. Waarom hy het t'elkens in de hand harer Vyanden overgaf, van welken het eyndelyk, Gods Bestier en 't recht van den Opperpriester moede zynde, door hunnen Koning Saul begon vry te raken. Rampzalig Volk, dat ondanks van God eenen Koning begeerde, waar van hen de wanorde zoo net door *Samuel* voorzegt wierd! Zy meenden echter, dat de Opperpriester, om zyn eygen belang, hunlieder begeerte tegensprak, en zagen, dat de Kinderen der Opperpriesters meest Guyten, en derzelve's bedienden Schacheraars waren. Zy zagen de flikkering van de Kroon in alle de andere Volkeren, en achtten deze verkiezing voor hare veyligheyd tegens Gods Zaad, en haar beste. Die geeft aan hen eenen Koning in zyne toorn. *Saul* gaat met verscheyde geluk, maar *Dauids* Slinger, die de Legerheld aan zyn Arm heeft, trof in 't ontzachelyk Reuzenhoofd zoo wel den moed van alle Philistynen, dat hy zig daar door den weg tot de Kroon, en zyn Volk tot allerley overwinningen baande; om den heerlyken staat, tot denwelken hy boven zyne Broederen uytgekoren en gezalfd was, met glans te aanvaarden. Lang zworf hy vluchteling, om *Sauls* nyd en staatkundige vreeze; tot dat deze in eene veldslag verwonnen, zig zelve doodde, en *David* den zetel van 't Ryk open liet, dewelke met alle minnelyke geestigheyd, brave stoutmoedigheyd, en grootmoedige achtbaarheid van God begiftigt, van der jeugd aan, in 't hoeden van zyns Vaders Vee, al Beeren en Leeuwen te keer ging, *Goliath* den Reus (waar van de Joden eene zotte hoogte droomen van 57. voeten) den Kop brak door een slingerworp, en Koning zynde, de Vorsten rondom doodde of cynsbaar maakte, en dus de overwinning aan Gods Volk toe-eygende.

C. Van dezen zietmen de Zeyffens en Raderen, Wagens, Zabels en andere Krygstuygen, leggen voor de voetbank van zyns Zoons Throon, met de Eggen en Tandploegen, die deze Koning liet sleeten over de Lichamen der Gevangene *Amalekiten* en *Ammoniten*, welker Konings Kroon een Talent Gouds zwaar, en ryk bejuweeld, hy naliet aan zynen Zoon *Salomon*, die men hier ziet voor het Merkbeeld der Koninglyke praal by uytstek boven alle Volkeren, met dien rykdom op zyne Tulband pronken; zynen Vader in pracht van Hofftoet en Bouwen zoo verre voorby gestapt, als hy

VAN HET VOLKEN KONINGS BESTIER, enz. XIX. HOOFDST. 179

hy achter gebleven is in vaste aankleving van dien God, van wien hy den Rykdom met eene Wysheyd ontfangen had. De Vader heeft ons gelaten zyne, waarlyk boven den styl van alle Natien, wonderbaarlyke Klacht-en Lofzangen, met onfeylbare voorzeggingen van *Christus* en zyne Kerk. De Zoon een wonder lieflokkend Hoogelied, niet minder den staat der toekomstige Bruyd van *Christus* uytgalmende. Maar zyne latere Jaren bleven helaas! schendig bezoetelt met het na-hoereren der Afgoden, zyne Bywyven navolgende.

D. SALOMON zelf zit hier op zyne praalryke Ryxzetel, met zes Goude Leeuwen wederzyds ontzachelyk verciert. De namen der Trappen zyn op elk in 't Hebreeuws gezet. Zyne Koninglyke Mantel kan niet prachtig genoeg geborduurt zyn met de Merken der XII. Geslachten, onder hem, buyten de schattinge, bloeyende. De XII. Leeuwen bootsten de XII. Engelen na, waar van de *Cabbala* zoo veel wonders verdicht heeft, die zy zamen zeggen dezès Konings Bescherm-Engelen te zyn geweest, om dat hy niet uyt *Bathsaba*, maar uyt eene *Nymphe*, dat is Lucht-Godin, ter Wereld was gebracht. Hare fabelen en grillen zyn te dol, om 'er meer van te zeggen. Die Vorst heeft op zyne Borst den Raad Gods, door de *Urim* en *Tummim* verbeeld, aan hem gedurig inboezemende, 't geen voor de onvergelykelyke Tempelbouw te doen stond; tot welker bestiering hy met de Rechterhand zwaayt eene Ryxstaf, op wiens Puntjuweel de afstralende Goddelykheyd rust, over de geboeyde Heydensche Naburen, die wederzyds aan zyne Throon geboeyt leggen. Met de andere houd hy een Schip, zoo als hy uyt Arabië, de Rietzee, Persische Golf, of *Levant*, heeft doen varen, om de kostelykheden tot deze onderneming aan te brengen.

E. Hy koos den Berg *Moria* buyten *Jerusalem*, en *Sion* tot de hoog aanzienlyke plaats, op welke de Tempel, als het prachtig Huys ter inwooning van Israëls Bond-God zoude dienen, en koppelde daar door de Stad *David's* aan de andere, welker gapende openingen ook kort volbouwt wierden. Die Berg schynt my toe, gelyk de Heydelbergische Prachthoven, of *Versailles*, of als de hangende Babylonische Tuynen, daar toe afgegraven en bekwaam gemaakt te zyn; om by zulke afgravingen van onderen op het oog met meerder en meerder praal naar 't H. der Heyligen te leyden, te weten naar de Stad. Zoo datmen zyne gansche vierkante omgang veel lager voor het voorhof der Heydenen maakte, en dan eens zoo hoog opgaande, in de lynen van het zelve Voorhof, het Voorhof der Joden, en wederom zoo veel hoger de vertrekken voor het Tempelwerk, Priesteren en derzelve Offerplaatzen, en eyndelyk achter aan in de vierde trans het H. der Heyligen, zodanig datmen van voren, van de Tempelstraat uyt de Stad in 't Oosten, te gelyk met een opklimmend gezicht, alle de heerlykheyd te zamen ontdekte.

Met drie trappen, Ooster, Zuyder en Noorder trappen van zeven *borderfen* of tusschenrustingen, elk voorzien, kon men in dit werk opgaan. Zoo dat deze H. Berg des Heeren, niet oneffen van verre op zyne zyde gezien zynde, volgens het getuygenis der Heydenen zelf, de Leeuw wierd genoemd, nadien alzoo het eerste Voorhof de Grond, het tweede de Pooten, het derde werk de Manen vooruytsteekende, en om de Nek des Leeuws gehangen, en 't H. der Heyligen de Kop verbeeldde, durende de derde hogertrans voor 't Achterlyf, en aflopende met de Staart naar den Olyfberg, daar men op den Verzoendag de Roode Koe offerde, en tot welke men door eene wandeldreef van Boomen ging; van waar de Offerbeesten en de Offerraars der Vogelen inklauterden. *David* had met zware Oorlogen, 100000. Talenten Gouds, 1000000. Talenten Zilvers, voorts Koper en Yzer, boven getal of wicht, byeen gehaalt; 't ontwerp van God noodzakelyk dan ook ontfangen; maar de uytvoering op zynen Zoon verschoven. God boven alles zynde, wilde ook der Dreggoden Tempelen niet gelyken. Heerlyk waren die van *Osiris*, *Hammon*, der Gulde Duyve of *Semiramis*; kostelyk die van *Belus*, *Astarte*, en andere, maar geenzins by deze, nog in bestek en omzwaay, nog in pracht te vergelyken. 'T was Gods Huys, en alles was daar rondom Heylig. God woonde daar in zyne Verbondskift, sprak daar tusschen de *Cherubim* in. Denkt eens naar 't beslag van dien bouw. Vyf honderd duyzend Man heeft daar aan onledig geweest, buyten den Opzielders 3600, Bazen 3300. De *Libanon* leverde zyne Cederen; *Ophir* zyn Goud; *Arabië* zyne Steenen. De hoogte van buyten was in de Steekstylen, van 60. ellen boven, en 150. ellen om laag voorzien, tegen 't uytkalven der Bergstof; en elke vierkante lyn boven in 600. ellen; tot de omgaande Galleryen 1435. Marmere Kolommen, en in dit getal in de tweede trans verdubbelt, en meer om de op malkander staande Galderyen, afgetrokken de verkleyning; aan de Voorraad en Woonhuyzen 2246. Vensters, de onderste tot de Kelderlichten voorby gaande. 4400000. Goude, 1340000. Zilveren Vaten maakten het prachtig Huysraad van den Tempel. De Koperen Zee, Koperen Altaar, en Kopere Pylaren, met de Waschvaten en hare Voetfallen, 5000. Talenten. De Wyn, Oly, Brood en Dagloonen zyn onnoemelyk, 4000. Wagenpaarden, 12000. Rypaarden, 1400. Wagens, en 144000. Knechten. Het onderhoud was groot tot deze Tempel; want het beliep, hoewel onzeker naar tyd en Jaren, 22000. Talenten, van 't Hoofdgeld van elken Jood, tot de scheuring toe; en met een was het eene sterke Burgt en Beschermslot voor den Vorst, Hoogenpriester, en zyne Onderhorigen; gelyk men ziet, dat die Plaats nog lange heeft doorgestaan de aanvallen der Vyanden. Maar boven al was het, buyten den dwang en verbintenis der Godsdienst, een schoon en staatkundig middel, om altyd Meester van al het Volk te blyven; wylmen, die maar eenige oproer zocht te verwekken, aanstonts by de Kop kon vatten, niet konnende missen eens

's Jaars op te komen. 'T welk ook *Feroboam*, opgeworpen tegen *Rehabeam*, reeden gaf om in *Israël* kwanswyze ook te stichten iets, dat voor Hoofdofferplaats kon doorgaan, om zig van 't Hoofdgeld, en andere lasten te ontslaan; na datze den Nazaat van *Salomon* de al te drukkende nood van zyns Vaders lasten vergeefs hadden voorgelegt, gelyk *Saneballat* een op den Berg *Garizim* by *Samaria* bouwde, *Manasse*, zynen aangehuwden Zoon, Hoogenpriester makende. Ik sta verbaast en verwondert, het Tempeldom nadenkende, waar van daan *David* al het Goud en Zilver haalde, uyt de Landen door hem vermeestert; want de Joden zelve hadden niets, als 't geen zy van den anderen met Oorlogen kregen. Zelfs in al de Stammen was 'er naauwlyks voor *Jonathan* en zyne Schildknaap, (*David*s Vriend en Tydgenoot,) Wapenrusting genoeg; ja men leed onder hen geene Smeden, en die Vorsten van *Kanaan* beoorloogden steeds malkander; behalven dat *Chaldeeuwen*, *Perzianen* of *Syriërs* van de eene zyde, *Egyptenaars* van de andere zyde, en de *Arabiërs* tot aan de *Jordaan* haar vaak afliepen. Nochtans is 'er zoo groten overeenkomst tusschen den omslag van de Offeraars, 't gansche Volk, de Zangers, Speelders, en alles het een met het ander, dat het my dwingt, van alles zoo te geloven, als of ik het groot gevaarte met al zyne ontzaccchelyke heerlykheyd, de drokte van 't Priesterdom, 't gerit en den toevoer van zoo veele Beesten, met de Offervuuren voor my zag.

Hoe zeer nu by de andere Stammen de achting der Samaritaansche Tempel wierd opgevyzelt, zoo bleef dog inderdaad de Heyligheyd alleen in die van *Salomon* te *Jeruzalem*; want de Berg, nog de Steenen, nog de kostelyke Transsen, nog de prachtige Galderyen, nog zelfs het H. der Heyligen maakte door zig zelve eenige Heyligheyd, maar de heerlykheyd der Goddelyke inwooning alleen, by den Joden *Schechina* genaamt. De Heyligheyd, zoo van den Tempel, als Stad, daalde en vloeyde alleen daar van af; zoo dat 'er alleen van Joden en Heydenen overbleef eene eenige H. Wooning, alwaar Gods Heersching en Tegenwoordigheyd, als het Middelpunt van alle Gelukzaligheyd van de Stammen, te vinden was. Zoo als in den *Tabernakel*, in de *Woestyne*, en door de Tyden der Rechteren, *Sauls* en *David*s, in andere byzondere Gebouwen, wanneer die Huyzen geheyligt wierden door de Arke des Verbonds, welke Heylig was door de Alderheyligste inwooning Gods.

Een aldervoortreffelykst Merkbeeld van den *Messias* ziet men gepast uyt deezen Tempel voor zyne Uytverkoore Kerk, wanneer in 't Nieuwe Verbond de Gelovigen genoemd worden *Meede-Burgers der Heyligen*, en *Huysgenooten Gods*, gebouwt op den grond der Apostelen en Propheten, welker Hoeksteen *Christus* is, op welke het geheel gebouw bekwamelyk gevoegt zynde, opwaft tot een H. Tempel in den Heere; op welke zy ook gebouwt worden zamen tot een Woonsteede Gods in den Geest. Hoewel nu deeze zoo H. Tempel, door de *Syriërs* is verwoest, door *Zerubbabel*

herbouwt, door *Antiochus Epiphanes* weêr gefchonden, door *Herodes* daar tegen verbeterd, zoo fchynt ze niet van de eerste vorm afgeweeken te zyn. Ook kon ze niet; want wie zou 't geluft hebben, die zoo zware Drommers en Ringmuursteen, zoo onbeweeglyk zwaar in den omloop, uyt hare plaatzen te wrikken? Waar van voor den overwinnaar zoo veel wechdragelyke buyt te haalen was, en de opstal in brand gestookten wierd. Zoo dat daar na geene andere van plaats of grootte, maar wel van opbouw min kostelyk, volgens de bewaarde bestekken gemaakt zyn; en de Text, dat *de tweede Tempel zoude heerlyker zyn, als de eerste*, alleen waar maakt, dat de eerste met al zyn praal en pracht, flechter was dan God zelf, in zyne Menschelyke Tempel op Aarde inwonende, tot zyn Lyden, Opstanding en Hemelvaart; gelykmen (het Lam Gods in zyne Hemelsche Eerstaat brallende) geen Tempel in de Openbaring van *Joannes* en ziet; zynde 't geen ten deele was, te niet gedaan, als 't volmaakter gekoomen is. De gaauwe Godsgeleerden van Geestigheyd tot Overgeloof vallende, maken van elke kleynigheyd, 't zy van Bouw, 't zy van Huysraad; byna Cabbalistische gedachten, overeenkomsten en toepassingen. Maar 't Verstand wil dartelen, de Leerling verder als den Meester uytzetten; en als 't eene *Mode* word in zekere stoffen te schryven, zoo vind elke nieuw Bedenker altyd zynen Aanhanger; wordende ondertusschen veele Geesten meer door nieuwsgierigheyd, spitsvindigheyd, en Menschelyke Wysheyd, als van Godvruchtigen yver geleyd. De Bouwkonst te beschryven is een onzeker droomwerk, wyl de Maaten, de Kunstwoorden en Spreekwyzen der Bouwkonst ons in 't Hebreewsch twyffelachtig blyven; en die Tempel ouder is geweest, als die gene, welke van Grieksche, Toskaansche of Roomsche in Schrift of naar 't Leeven geteekent voorkomen. Zoo dat men deeze dingen niet wel kan tegenspreken; namentlyk, dat de Godheyd, het *Model* ingeevende aan *David* en *Salomon*, boven onze Denkbeelden en alle modulering der Bouw-ordens heeft gegaan; en dan ten tweeden, dat de eerste Tempel is verdelgt door Volkeren, die ons niet hebben nagelaten de Bouwkonst van dien eersten Tempel; en dat de opstal van *Zerubbabel* niet konnende evenaaren de pracht van Salomon, zoo groflyk maar 't Ligchaam zal gevolgt hebben in zyne Vorm, zonder zoo net op die Maaten te doen passen. Ten derden, de Joden waren zoo van de andere Volkeren gehaat, dat niet licht iemand het *Model* van hare Tempel en hare *modulering* zoude volgen in hunlieder Afgoden-Tempelen. Al'er dan wydluftige Boekmakers opkomen, die door Bouwmeesters geholpen, zoo zeker beloven voor oogen te stellen dien Tempel, als of zy Salomons Teekening den Menschen voorleyden; dan gebeurt 'er niet anders, als dat zoo een Opperbouwmeester zyn trant en gewoone maat door laat gaan in dien Tempel te vertonen, makende Salomon en Gods Geest verslaaft aan de ordens zoo veel later van opkomst, en nog later van goedgekeurde vaststelling; hoewel ik 't niet ongeern zie, dat daar in, en in andere dingen zoo heer-

heerlyk word gewoeld; want met hare goede meening en wil yverig werkende, doen zy veele zaken opkomen, die zeker zyn, en anders zouden smooren. Die zelve machtige Koning bouwde aan dien Tempel vast zyn Hof en Paleys, dog men vind in, nog om *Jerusalem* schier geen overschot als van eene Vyver *Salomons* en eenige grond met opstaande Ronden van des Konings Lusthuys naar den kant van den *Libanon*. De rest zal oogenschynlyk zoo in der *Vespasianen*, als *Hadrianus* tyd, en de Turksche en Christenen Oorlogen, door Krygswerken, zyn gevult, overdekt, en onderleggen. Aan Penningen te geloven, is een gereed middel, om bedrogen te worden. Joodsche Schryvers (weynige brave Mannen uytgezondert) verdienen geen geloof, om hunlieder grollen en opfnyden. Anderen willen ons door Penningen wat wys maken. Zoo blyft ons niets over, als de H. Schrift, die ons en haar zelve genoeg is. Immers al die Machten, Schatten en Heerlykheden zyn, volgens de Voorzeggingen, verandert in Asch-en Puynhopen, en daar onder de Regering des Joodschen Volks begraven, die voor alle andere in dien Tempel de wezentlykheyd Gods by zig hadden; gelyk ze te voren in de Wetgeving ontvingen,

F. In de Tente der Zamenkomst, en op den Berg *Sinai*, alwaar de Godheyd onmiddelyk zyne Geboden en Instellingen gaf aan hunlieder grooten Leydsman, den Propheet *Mozes*; voorgaande by Nacht in

G. Eene *Vuur-kolom*, de Goddelyke Macht verbeeldende;

H. En by Dag in eene *Wolk-kolom*: staande als 't Leger zou blyven leggen; bewegende als 't optrekken moest, en zoo vertoonende de Goddelyke zorg voor den zynen.

T W I N T I G S T E H O O F D S T U K .

Van de Voorzegging, en Vervulling der Tyden.

IN de samenwoning van eenigzins gepolyfste Menfchen zyn geene Ongodiften. Die samenwoning heeft overal, hoe weynig zy doorfteekt, Godsdienft. Elk klimt eyndelyk op tot een Eeuwig Wezen, waar in, en door welk, Alles is. Aan dat Weezen, geeven wy (om dat wy in alle uytdrukzels der Toepaffingen op God ons gering uytdrukken, en niet, dan door zaken of Denkbeelden, ons Menfchen gelyk) Reeden en Wysheyd, die voor alle begin by God was. Dezen luftren het te fcheppen; en de Wil by de Uytvoering maakte het Lot der Kerke Gods. Want alle weg wastegenwoordig; en alle Tyd een oogenblik, onwrikbaar na datze gezien was; maar, tot trooft der Vromen, op eene wonderbaarlyke wyze, zoo verre 't dient, geopenbaart. Dit Lot, of Voorbefchik, zietmen in dit Tafereel,

A. Alwaar, 't geen na de Zondvloed gefchied is, en van den Val *Adams* af voorzegt was, by een gefchikt is, dienende als een beflag der Goddelyke Huyshouding in der Menfchen zaken. De Vrouw, welke voor den *Genius*, of Befcherm-Geeft des Volks Gods ten praal zit, heeft eene Babylonifche Reys-of Zonnehoed op, als opgetrokken uyt *Paran* in *Ur* der Chaldeen. De Voorhoofd-Priesterband en Hoofddoek, die haar Hals en Nek bedekt, vertoonen den Godsdienft *Abrahams, Izaaks en Jacobs*. XII. Paarlen aan hare Halsfnoer zyn de zegeningen der XII. Stammen. In hare Linkerhand heeftze het Schoteltje en Steene Mes tot de Befnydenis; houdende, wanneer de Wet grooter uytbreying nam, het Reukoffervat met de Rechterhand, en 't Waschvat aan de andere zyde. De wonderlyke Overtocht over de Jordane bewyft ze met de XII. Steenen in hare Borftlap, op de welke, onder de naam van *Urim* en *Thummim* Godspraak gevraagd wierd aangaande de aanftaande gevallen van 't Volk Gods. In haar Schoot legt de Legermeting, dewelke op de Heyen, en in de Woeflyne van Arabië, door Mozes, hunlieder Wetgever en Leydsman gehouden wierd, om den Godsdienft in 't midden der XII. Geflachten net gefchakeert te houden binnen de tranffen der Heyligfte Hut. Haar Kleed word onder aan Koninglyk; en is geborduurt met Palmboomen en Granaatappelen, gelyk *Salomons* Ontwerp-Schets meest in zyne behangzels en Beeldhouweryen daar op gelopen heeft, met prachtige Juweelen omzet. Hare Voeten zyn dartel, met Tyrifche purpere Laarsjes aan, hare welluft en trippelend danffen by den Afgoden doende zien in haar verval. De Staf van Aaron legt tegen de grond, en draagt geen Amandelen meer, als eertyds in 't H. der Heyligen. De Pot

met Manna is omgestort. Mozes Staf verbryzelt. Het Juweelkoffertjen met de Goude Muyzen en Speenen voor de Arke des Verbonds geschonken, is geplundert. De Assyriër heeft die Tempelpracht, en de geheugenis der Goddelyke Wonderdaden, de Steene Tafelen door de Goddelyke Hand gegraveert, der Joden Wet inhoud, ja den Tempel zelfs verdelgt; en met dat Vuur de Zonden van het weerspanning Volk en hunner bedorven Koningen voor Gods Oogen gezuyvert.

B. De Goddelyke Oorlogsman *David*, van der jeugd aan tegen de wreedste Dieren, daar na over den Philistynschen Reus en andere hebbende gezegenpraalt, zit op haar zyde; stellende de lieffelyke Toonen van zyne Harp op zyne Psalmen, die waarlyk zyn eene Luthof der Zielen, en een juweelkas van den ganschen Bybel, der Wet en des Euangeliums. Hy laat doorklinken den CXden Psalm, waar in Christus tot het Geestelyk Koninkryk zynen Gemeente, en zyn Eeuwig Priesterdom, en Zeegen over alles word opgezongen. Men ziet hem als een Propheet heerlyk bezig in die Heylstoffen, en 't voor uyt bazuynen van Gods schikking over zyne Uytverkoorne Kerk; rustende van zyne stryden; met zyne wis-treffende Slinger, waar mede hy *Goliath* nêerplofte, voor zyne Voeten, als het begin van de openbare Heldendaden en de Goude Kroon van *Amalek*, die hem in zyne Gezanten beschimpte; als de praal van zynen Koninglyken Stand, vol Zeegen, Rykdom en Macht.

C. Daar tusschen den Vorst en de Schuts-Geest van Gods Volk, mag men zien eenen der Seraphynen, wyzende aan *Ezechiël* de nette Hemelmaat der Tempelbouw, gelyk dezelve te vooren aan *David* aangewezen, en *Salomon* door den Geest Gods voorgetekent was, vol van alle Beeldsprakelyke betekeningen, en nu dagelyks heerlyker en klaarder, door het ophelderen van een Getuygenis uyt de H. Bladeren, door de gelykluydende overeenkomst met anderen; in welken, zoo de Geesten al mogten wat te ruymschoots dartelen, nochtans zonder nut niet te vinden zal zyn, zoo die Verstanden tot doel houden de vergrooting der Eere Gods, en 't gestadig opwellen en uytvloeyen van zyne Genade op zyn Uytverkoorenen.

D. Daar achter zietmen de H. Hut of Tabernakel, door Mozes geschikt en uytgevoert, met zyn binnenste Tente, of 't H. der Heyligen, in welke die groote Heyrvoogd en Wetgever niet heeft vergeeten de Egyptische Beeldspraken in de welke ik gelooven durf, dat hy diep was ingedrongen, dog houdende dezelve meest buyten Beelden, uytgezondert in de Cherubs, welke ook van ouds in der Egyptenaars kraam gebruykt wierden, en van *Apis*, een Kalf of Os, eenigzins afvloeyden. Men ziet uyt de Glossen der Rabbynen, uyt *Josephus Historie der Joden*, en anderen, hoe veele
aan-

aanmerkingen in 't werken, de vormen, en verwen der plaatzen en gereed-
 schappen, daar aan gebruykelyk, waargenomen zyn. Door de blaauwe ver-
 we Genade; de witte Zuyverheyd; de purpere Oppermacht; de zwarte
 Rouw; de Appelbloeffem Neederigheyd; Cederenhout Menschelykheyd,
 Goud Godheyd in de Ark zonder verderf. *Josephus* maakt eene Beeldspraak
 van den Tabernakel, als een Merkbeeld van 't Heel-Al met zynen Schep-
 per, en zegt, dat de middelste aan den Opperpriester alleen, en niemand
 anders vry was. Zy is als den Hemel door God bewoond. De andere ver-
 toonen de Zee en 't Land, tot welke de toegang den Priesteren alleen vry
 staat. Voorts scheidt hy 'er af, kreupel genoeg, om dat 'er op de heerlyk-
 heyd van die plaats oneyndig te vinden is. De Dekzels bootsten ook de
 Lucht, 't Sterrenwelf en den Hemel na, met hare Dekzels van Purper, He-
 melsblaauw en Scharlaken koleur, en die te zamen door een blaauwachtig
 Kemelshayrig Dekkleed, tegen de ongemakken des Luchts. Alle de Posten,
 Pylers en Steunpalen waren met Goud overdekt, of verguld; maar alle we-
 derom niet zonder nadruk van Beeldspraak, alom verciert met allerley Bloe-
 men en Vruchten, aardige trekken en teekening zonder oogwit, als de Per-
 siaansche of Turksche Tapyten, maar boven al vry van Beeltenissen der Men-
 schen of Beesten. De wonderlyke Godsregering doet hier boven zig zelve
 op by Dag als eene Wolke, by Nacht als een Vuurkolom; bewegende als
 de Stammen moesten van Legerplaatzen veranderen, of tegen hunne Vyanden
 optrekken, anders rustende op de H. Tent, in dewelke de byna zichtbare
 tegenwoordigheyd Gods op de Verbondskift, tusschen de *Cherubs*, uyttintelde.

Die tyd bewyft, volgens de H. Historien, een wonderlyk weelige voort-
 gang in 't Zaad Abrahams, en een gansch vry bestier, niet als van Gods
 Wenk afhankelyk. Dezelve doet ook zien de straf der Twyffelaars en Ny-
 digen over den Stadhouder *Mozes*, den Opperpriester *Aaron*, en den Al-
 gemeenen Veldheer *Jozua*; die al dat spreekken met God belachten, en on-
 der 't Volk zaayden, dat alle die Konstenaryen verdicht wierden, om de
 Oppermacht van *Mozes*, die zig als Meester droeg, te steevigen. Hier kan
 men 't afpalen van *Sinai* voet die gebruyken, die te naauw snuffelen, na
 der Oppermachten wandel; de Donderen, Blixemen op dien Berg, voor
 de kracht in 't afkondigen der Goddelyke Geboden; de twee Tafelen voor
 de Joodsche Wet, ja voor de Wet der Natuur en Redelykheyd; in dewel-
 ke ik den Liefhebber moet in gedachten brengen, dat *Josephus* hem waar-
 schuwt, en zegt, hoeze gemaakt waren, te weten: twee Steene Tafelen,
 elk van Vyf Geboden, maar zegt hy, ieder Steen was in twee deelen ge-
 scheidt, inhoudende ieder twee Geboden en een half. De menigte der
 Beeldspraken is te groot, om in 't beslag en den toefstel der H. Hut te val-
 len, welker behandeling zoo uytgestrekt was, dat men alles daar voorbeel-
 delyk deed, 't geen in den Hemel geschiedde. En zulks word nu vry wel
 uytgearbeyd; want het waar en betamelyk blyft, dat ook nu den Geloovi-

gen openstaat, van de schaduwen van *Mozes* (welker Lichaam in *Christus* gevonden word) de voorbeduyding en zamenhang te onderzoeken, en als door eene Goude Sleutel der Apostelen geholpen, nu ook door te snuffelen de minste en donkerste hoekjens; om de Schildery van *Christus* uyt alle de toevloeyende Schetzen en Omtrekken te schoonder op te maken, tegen *Erasmianen*, *Socinianen*, *Grotianen*, enz. En zulks is en blyft de plicht van die hedendaagsche Mannen, gedreeven door den Geest, gelyk zulks eertydts deden, welke door Gods Geest gedreeven wierden. Maar alle die Schetzen (die ik achte veel eer te mogen tot de geringste kleynigheden doordringen, als iets zonder toepassing ongeraakt laten) zyn te veel, om in ons Werk te vallen. En het is te gelooven, dat met zulken Werk, uyt de oude Aziatische of Egyptische Zeeden, Schriften, Merkbeelden, Woorden en Letters, gezuuyvert van der Rabbynen Dweeperyen en Oudvaders Droomen, nu reets eenig braaf Man bezig is.

E. Der Chaldeën Heerschappy is door het Getulband Vrouwtje beteekent.

F. Even als de breed uytgestrekte Ryken der Egyptenaren door het Beeld van *Osiris*, zoo als het zelve uyt de Puynhoopen van deszelfs Tempel by het *Pantheon* te Rome, verminkt en in stukken is gevonden, van zwarte Steen. Want *Plutarchus* zegt, dat de Egyptenaars meenden, dat *Osiris* was zwart geweest. Nu meen ik, dat het in der *Barbarinen* Hof is te zien. Deze *Osiris* of *Serapis*, welke wel een schynt, heeft de Zon verbeeld, en daarom de Kop van eene Valk, om de scherphedyd van 't gezicht, en de snelhedyd der Vleugelen. Ook heeft het Beeld eene Ronde Hoep, het Zonneteeken, in de Linkerhand, en de Letter des Leevens de T, waar van de Roomschegezinden een Kruys maken, daar onder

G. Een vuurige *Draak* aan eene *Lans* geliangen, beteekent de Macedonische of Griekische Overstroming over de Aziatische Ryken, en 't Lot van Kanaan en Gods Volk, in de Slaverny, en in de opkruypende Vryhedyd vertoonende.

H. Maar naast aan de *Kanaanitische Vrouw* zit de *Dwingelandy der Romeynen*, die de Macedoniërs, Grieken, Syriërs, Perzen en Meden zoo wel als Egyptenaars en Joden heeft ondergebracht. Deze Zeegepralende Geweldenaarster heeft op haar belauwerden Helm de roode en zwarte Roomsche Vederbos, tot halfweegen haar breede Rug afrollende. De Raadsheerlyke Mantel dekt de eene helft, de andere is met het Schild van *Perseus*, waar op de Gorgonische Slangekop staat, verzeekert in hare Keyzerlyke Monarchie, tot Steenen zelf den tegenstrevens veranderende. Zy zit op eene

ne Legerstoel, om datze ganschelyk bestond uyt een Krygsmans bestier, gestadig zonder paal de Landen, waar Goud te halen was, aanranslende. Hare gevreesde Deegen dreygt alles aan allen. Hare Algemeene Afgodendienst (waar van men de Vogels of Hoenderkooy, een proef van 't Bygeloof, ziet) aan hare zyde leed alle Godsdiensten, ja zelfs de onbeschaamste, ontuchtigste, en vreemdste; maar woede echter dikmaals tegen den Christelyken. Wy zien, dat der Joden selheyd, der Heydensche Priesters vreeze, der Keyzers vermoeden en achterdocht, en der Christenen onderlinge haspeling hier en daar een Bloedbad gemaakt heeft, dan van veele, dan van byzondere Bloedgetuygen. De Staatkunde en draay van 't Roomsche Ryk maakt *Konstantyn*, anders een slecht Christen, tot een heerlyk Voorstander. De heerschezucht van den *Roomschen Bisschop* klautert alengskens boven den Constantinopolitaan en Alexandryn, of Antiocheen; maar maakt zoo juyft niet eenen *Antichrist*, op zulken bepaalden tyd, als wel zeker gaauw Schryver wil aandringen; even of zulken Gedrocht in een Ey gezeeten had, en dan net gekipt was. By voortgang van tyd onder Paus *Bonifacius* den III. springen eenige Vorsten en Ryken uyt den Kerker van die Kerkflaverny. Deze verandering, meer of min Vryheyd uytleverende, moet nog hardebollen met de Kerkheerschappy van Rome, en zyne Knapen. Maar of de Lotgevallen der Christelyke Kerk juyft in zeven zoogenaamde *Perioden*, of Tydkringen moeten verdeelt worden, het welk verscheyde braave Godgeleerden reets Eeuwen voor den grooten *Coccejus* hebben beweert, maar anderen tegengesproken, zullen, nog kunnen wy niet bepalen.

I. Men ziet daar by, voor die veranderde Heydensche Tyden, het *Pantheon*, thans *Della Maria Rotonda* te Rome, aan allen den Heydenschen Goden en Godinnen toegewyd (en nu aan de Maagd *Maria*, met de tytel van de *Moeder Gods*) die van de Roomsche Heerschende Kerk geen gering Voorbeeld is, welke in die Moederstad der Ouden, eertyds Gewapende, nu Geschoorene Heerschappy, alle kwaden berokkent voor de afgestapte en Hervormde Geloofgenoten. Die Stad met hare zeven Bergen en zoo veele andere byeen vloeyende hoedanigheden, om te passien op een Geestelyk *Babel*, grimmelt van vreemde en verachte Luyarden, welke als Hoofden der wuffe Beedelordens, in allerley ongeschikte Kleeding achter Straaten lopen, of murmelende, of zingende, of prevelende, onverstaaenlyk, of gebrooken naar de fynste maatlag der Zangkonst, Latynsche en Grieksche Mengelmoes; met zulke hondsche mottigheyd, met zulke vuylbaards slordigheyd, beroekt, getaant, staalgrauw, zwart, grys en anders gekoleurt, datmen onder de Vogelen niet veel meer verscheydenheyd van Veeren ziet, als onder henlieden; en zoo scherp gezet op de kleynigheden van haar Varkenachtig gewaad, dat men een Order om wat hooger

of lager, ruymmer of naauwer Kap, in vyf of zes verfcheyden gefcheurt ziet. Want zoo naauw als het die, van de Wereld afgestorve, aankomt op 't Hoofd, Dekzel, Baard en Krwyn, raakt het henlieden ook aan de Voeten, 't zy datze met Trippen, Houtsblokken of Sloffen door 't Land loopen. Zoo deze Beedelmonniken daar balken, niet minder pralen de Ernstachtige, in 't wit en zwart, die zoo veel onrust en gevaar brouwen, in alle Huyzen en Hoven meester worden, Leydslieden van de gewetens der groote Heeren en Vrouwen, Bezitters en Infschrokkers van al het Vette der Aarde, Woekeraars op de Zielen, Makelaars van 't Vagevuur, die ieverig 't Geloof voortplanten by de Volkeren, die Goud bezitten, en 't verderf zyn der Vorsten, welker ooren zy vol blaazen; ongerust in de rust, dul in de kalmte. Of wend men 't oog naar *St. Angelo*, daar vindmen de Woonplaats van den *Slaaf aller Slaaven*, die boven alle Koningen en Machten zig heeft verheeven, en de Kroonen denzelven affchopt, dien hyze doet opzetten. Zoo een weerlooze Oude Suffert beheerscht de helderste, fierste en stoutste Vorsten, dien hy heeft dronken gemaakt door zyne Toverbeker. Zoo veele gepurperde Princen zyn de Raden, Byzitters en Bedienden van deze opgeïotene vernuftige Majesteyt; die ieder met Vorstelyke treyn de Straten en Hoven vullen, en alom in alle Koningryken hunnen invloed behouden, om de Bruyd van CHRISTUS hare Rust en Vreede te stooren: Daar ontbreeken haar niet als Stroppen, Bylen en Mutzaarden. Men hoort 'er niet als van Doemen, Verketteren en Veroordeelen. Zoo is het handwerk lang geweest; maar 't Bloed der Heyligen roept al achter het Altaar: *Tot hoe lang, Heere?* en de bepaalde tyd van de ondergang van dit ontzachelijk Wanschepzel schynt te naderen.

K. De *Bruyd* is by Nacht gevluht, van de Wachten mishandelt, heen en weêr gezolt, komt uyt de Woestyne in haar Moeders Huys, alwaarze van haren *Bruydegom* verkwikt word.

L. De *Bruyd* zal echter eyndelyk de Verongelykers en Mishandelaars te boven komen, en van hare Wyngaarden en Granaten met haren *Bruydegom* proeven, en langs de Zilveren Beeken opklimmen in zyne Paleyzen; verbeelt met de Eeuwigdurende Glorie der inwonende Godheyd, over het Nieuwe Jeruzalem. Welke Stad en Tempel is een krachtig Merkbeeld van Christus Zeegepralende Kerk; gelyk dezelve met naam zelfs in de H. Bladeren word ingevoerd. En zoo zyn ook ontelbaar de byzonderheden der Gereedschappen, der Werktruygen, Cieraden, Zang-en Speelwerken, Offerplaatzen, en de nodige omslag der zelve; gelyk de Waschbaden, Reuk-Offer, Brand-en Plengoffers de Priesters zelve, derzelve Kleedingen, Plechtigheden en Order, in dewelke, gelyk in duyzend kleynigheden (zelfs
al

VAN DE VOORZEGGING, enz. XX. HOOFDSTUK. 191

al waren die Haken, Ringetjens, Snoeren, Gordynen, Tapyten, en diergelyke) niet zoo licht zal gemist worden, met te veel nasporens en doorzoekens, als met deze of geene te verwaarlozen, en aldus zomtyds een wel overeenstemmende Voorzeggpunt, in *Christus* of zyn Kerk vervult, of nog te verwachten, vruchteloos en ongeraakt voorby te gaan.

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het Lyden van Gods Volk.

DE dwalingen der Bygelovigen wiesſchen van Jaar tot Jaar aan. De overgift der zelve voor de Zondvloed, aan *Cham* mogelyk geſchied, is de oorzaak geweest, dat het Godendom, zoo in Egypten, als 't verdere Africa; *Chams* Nazaten onderhorig, aangroeyde. De Arabiërs hebben *Babel*, en de Landen van *Uz*, *Mefopotamië* enz. bevattende, daar van overvloedig medegedeelt. Mogelyk heeft *Syrië* en *Fenicië* ook van de zelve het overgenomen. Maar terwyl de Beſchryvinge der Oudheden eer van den Grieken, als van die Volkeren is aangenomen, zullen ook veele van hunne Goden door de Grieken verſmeed zyn, die, zoo wel als de Feniciërs, *Cœlofyriërs* en *Paleſtynen* tot de Dichtkonſt genegen en bekwaam, alle kennis van waarheyd bezwachtelt hebben met nieuwgevonde Verdichtzelen; de *Hiſtorien* onder *Natuurkunde*, en die beyde onder den *Godsdienſt* mengende.

Het was tot zulken ontzag uytgeborſten, zodanige *Godsdienſtigheden* in vaſten ſtand te houden, dat 'er de *Wyzen* zwygende, de *Loozen* en *Grooten* zig zelve bevoordelende, weynig overſchot der *H. Mannen*, en *Gods Volk* t'elkens uyt der *Afgoden Slaverny* gerukt, t'elkens weder daar in verviel, ja zoo, dat *Levitien* en *Prieſters* zelfs naauwlyks bezef van de *Kenniſſe Gods* hadden, en van de *Plechtigheden* dagelyks meer vervalſchten. De ſtraffen van overheert, ja tot verdelging overhoop geſmeten te worden, beterden de booze *Zeeden* en *Herten* weynig, tot dat het *Opperprieſterschap* in zynen glanſch herſtelt, en wederom verheerlykt wierd.

Deze *Regeringſtand*, en *Godsdienſtpraal* is hier verſtoont door eene

A. *OPPERPRIESTERLYKE MYTER*, of *TULBAND*, voorzien met eene *Goude Juweelplaat*, waar op de *HEYLIGHEYD DES HEEREN* was te leezen. De verbeelding is een bejaard Man, om dat die Jaaren de *Achtbaarheyd* van 't *Ampt* vermeerderen, ſprekende met de tegenwoordige *Godheyd*, die zyne *Straalen* op zyne *Borſtſlap* ſchiet, dienende het *Volk* en den *Vorſten* tot eene *Godſpraak*; wanneer die *Goddelyke Vuurſtralen* tuſſchen de *Steenen* der *Twaalf Geſlachten* ſchitterden. Met de *Rechterhand* houdt hy den *Hoorn* der *Geheyligde Oly*, om de *Koningen* te zalven; welk voordeel bezittende, 't *Opperprieſterschap* zeer geduchte *achtbaarheyd* gaf, konnende kroonen, dien zy tot het *Ryk* zalfden, en van de *Ryzzetel* helpen die, tegen welken zy bevel kregen. De andere houdt eene *Wy-kwaſt*, om 't *Bloed* der *Offerhanden* te ſprengen, daarze 't met de vingers niet aan-

wreeven, en beteekent hunlieder Verzoening voor 't Volk door Slachtoffer, gelyk zyn Wierookvat door Reukoffer. De Goddelyke Tegenwoordigheyd; tusschen de Cherubim op de Verbondkist schynende, en tusschen de Wolken doorstralende, gaf den Zegen en Straf, op de uytkomst der voornemens, in Oorlog en Vreede. By deze H. Verbondkist staat de Opperpriester; als bewaarder en opsluyter van de H. Overblyfzelen en Merktekenen van de uytgedeelde Zegeningen Gods, als zegelen van zyn menigmaal hersteld Verbond met zyn Volk.

B. DE AFGOD DAGON, der Philistynen Oppergod, half Visch, half Mensch, tot de Voeten en Staart in stukken gevallen, legt met schande op zyn aangezicht, niet konnende staan tegen den Waaren God, wiens Verbondkist, in 't slaan van *Heli*, door Gods Vyanden genomen was. Zy voelden de Pest, booze Zweeren, en Ambeyen, nevens de verwoesting van hunne Graanvelden, en Akkers; waarom zy blyde waren met groote plechtigheyd dit Heyligdom den Joden te rug, met Straffchat, weder toe te zenden. Twee Goude Juweelkoffers; het eene met Goude Speenen, het andere met Goude Muiizen voorzien, tot zoen van hunlieder verwatenheyd, dat zy hunne Handen aan 't Waare Heyligdom hadden durven slaan.

Achter dezen Volmaakten Opperpriesterstand, kan men 't groot Altaar, 't groot beslag van 't Offerwerk, 't Heylige der Heyligen, met al deszelfs Huysraden, ja (eyfcht het de rykelykheyd, en lyd het de plaats) de gansche Tempel, of de binnentrans, en al 't beslag van de H. Zang-en Speelkonst toonen.

De Heerlykheyd van 't Koningryk des Volks Gods duurde niet lang na Salomon, die 't verre, ja tot verbaafftheyd der Naburen, gebragt had. Die Drukstand, onder meest Godloze Koningen van gespleten Macht en belang, is verbeeld door

C. EEN JONGER HOOFD; kaal geschooren, als dat van eenen Slaaf, zonder Ooren, om dat het naar geen Vermaningen van Gods Propheten heeft willen horen, met uytgestooke Oogen, zoo om de blindheyd in Gods Wetten en Godsdienst, als in hunlieder wandel te toonen; behalven de smaad, van dat den Koningen de Oogen uytgestoken wierden door hunne overwinnende Vyanden, die den Vorst met Koopere Ketens beladen en gekluyftert, in boeygaten wierpen; als de twee vervoeringen, eerst van de X. Stammen, daar na van de twee overige, om zyn hals gehangen. Verkensvleesch (den Jood een grouwel,) word hy gedwongen te eeten. De overgeschote Rollen der H. Schriften leggen geschonden op zyne Schoot. De bedellappen zyn aan de eene zyde van tien, aan de andere zyde van twee stukken. De eerste vervoert zonder wederkomst, de tweede in de Gevangenisfen van Babylon. Zyne boeyens zyn vast geklonken aan eene

D. As-

D. ASSYRISCHE ZUIL, op welke in Chaldeeuwfche Letteren den herbouw in een Plakkaat te zien is; waar op het onderfte van een beeld van Bel staat, den Koning, hunnen overwinnaar, na volgende, in aangezicht en kleding, in 't groot. De herstelling uyt die rampen is verbeeld door

E. EEN MAN, meest naar de Babylonifche en Syrifche wyze Gebaard, wiens Hoofdhayr, als vlamme van oproerig vuur, overeynd staat. Hy heeft twee Hertshoornen op zyn Hoofd, eenfdeels om daar door den Koning-en Priesterftand te verbeelden; maar meerder om het wiffelot van hunliedder staat te doen zien; want de Hoornen voor macht te nemen, is aan de H. Schrift, en alle die Volkeren rondom Kanaan eygen. Nu valt het gewicht of de Hoornen van den Hertten dikmaals af, ja eenige alle jaren, en wafsen ook wederom fchielyk aan. Waarom zy voor die verandering op zyn Hoofd staan. Een Wolfshuyd dekt de helft der Geestelyke cieraden, om de wreedheyd, die den een tegen den anderen heeft, te doen zien. De Rechterhand houdt eene Troffel, de Linker een Zwaard, om dat de Joden alzoogewapent den Tempel herbouwden. Eene open Beurs hangt onder zyn Pantzier, dewyl eyndelyk door omkoping de Overpriefters of Koninglyke of Viervorften plaats kregen. De tyd der *Asmoneën* of *Machabeën* is onder deze *Zabel*, het *Harnas*, en de *Legerlaarffen* mede begrepen; maar de tyd van *Herodes* door de Goude *Roomsche Adelaar*, die in een Oproer onder de voet gehaalt en vertreden wierd, te kennen gegeven. Een *Hond*, die de Staart tuffchen de beenen bergt, staat achter hem, aanwyzende de rechte natuur der Oproermakers, die blaffen en tieren geweldig, maar vluchten nog meer in de gevaren; als den slechten rekels eygen is. Hier achter is de Verwoesting van den eerften Tempel uytgebeeld, alwaar men nog ziet de

F. TWEE KOOPERE PILAREN, JACHIN en BOAZ; in 't Voorhof der Priefteren door Salomon opgerecht, met de Metale Zee, en 't hoog Altaar verbryzelt, en vervoert op de Kemelen van Nebuzaradan. Het laafte verschiet is het Tempeldom, ten minften deszelfs hooge binnentrans, in volle vlammen staande; waar achter men (naar gelegenheyd des tyds, die op zaken past of Eeuwen, in welke men iets moet vertonen) ook wel de Verwoesting van *Ezras*, of tweeden Tempel, door *Titus* den Veldheer der Romeynen zou kunnen voegen; wanneer die *Koopere Pilaaren*, en eenige zware Cieraden niet kunnen bygeschikt worden. In dien Tempel kan men ook dusdanige vernietiging van de praal van Gods Volk, door eene gebroke Ryxstaf van *Juda*, gebroken Tafelen der Wet, met de geroofde Tempel-Cieraden, en anderzins, naar gelegenheyd doen zien.

Maar laat ons eens zien de Goden der meeste Volkeren, welke de Joden nu en dan (de Heydenen niet geheel uytgeroeyt, of Gebuuren zynde) na

196 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

hoereerden; waar door zy hunne straffen wel verdienden. Van welke de Hemelloop en Sterren de meeste hebben uytgelevert, zynde zienlyk in de oogen spelende, en die door haar invloed veel tot Storm, Goed Weder, Regen, Warmte, en Koude toebrengen, en alzoo voor haar aanbiddelyk wierden.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Afgodery-Smeding.

DE Sterrekunde by Chaldeeuwen, Afrikanen, Egyptenaars, Arabiërs, Syriërs en Indianen sterk waargenomen, deed henlieden de Hemelsbewegingen onderscheyden, eenige in haar zelve, andere in 't geheel Hemelsheyr. Van 't Oosten naa 't Westen zagen zy de Zon, andere Zweefsterren in andere Dwaalloop. 'T goed en kwaad, dat door zulke bewegingen veroorzaakt wierd, leerde de ervarendheyd. Van deze was de meest zienlyke de Zon, die zy met zoo veele namen voor God eerden, als 'er Taelen waren, of Vorsten, welken zy wilden vergoden. Van deze maakten zy te mets een zamengesteld Hof, als een *Pantheon*, Aller Goden Tempel, of Hof van *Ezechiël*. De oudste dezer zamengestelde is de gedaante van

A. ADAD, betekende dit Vrouw-Mansbeeld, van den Afrikanen tot Egyptenaars en Assyriërs overgebracht en berucht. Zy heeft om de Middelden Evenaarlyn, de Kreeftband om den hals, en die van den Bok om de dyen, met het Zuyder Aspunt uyt haar hoofd, met uytgespreyd Hayr, in eene ronde kring, verbeeld voor de Zon, met de Maanhorens op 't Voorhoofd; houdende het teeken van *Saturnus*, de hoogste Ster, in eene opgeheven Hand. Dat van *Jupiter* beheerscht de Boezem; *Venus* de Buyk; *Mercurius* in de Rechterhand; en *Mars* aan de Voeten. Deze samenstelling is dan het Zinnebeeld der Planeten en hare werking. Hare raderspaaken zyn twyffelachtig om de dwaling der Planeten te toonen. Zy word door de Lucht getrokken van twee Gieren, dewelke die opwaassende Lucht deelen en door haar draayen als Vuur gelyk maken en verteeren. Het Water of

B. THETYS verwellekomt haar gestadig, die Wolken, welke het Beeld tot een Pad dienen, aanvoerende door de dampen van het vocht, het welk zy uyt hare Waterkruyk doet vlieten. Van zulken Voerman hebben de Grieken gemaakt

C. BELLEROPHON, of *Trochilus*, den Zoon van *Callithee*, wiens Paard *Pegasus* gezegt word voor de Wagen van *Aurora* te gaan, en die Dwaalsterren, welke des Nachts alle (uytgenomen de Zon) gezien worden, te voeren. De Zon heeft by zig, om zyne uytmuntendste heerlykheyd, oneyndige namen en verbeeldingen gehad. De oudste is die der Chaldeeuwen *Ur*, waar naa

D. JUPITER HAMMON geboott is. Deze zit met Ramshoornen aan
 Bb 3. zyn.

zyn Hoofd, om de stralen aan beyde de zyden van den Aardkloot te vertoonen; verbeeld als een Oud Man, die twee hoep-ronden in zyne Handen houd, tusschen welke eene gekronkelde Slang zit, met het hoofd van eene Sperwer. De eene hoep betekent den Hemel, de andere de Aarde. De Slang is de bezielings-geest van die beyde, en 't hoofd van de Sperwer is 'er by, om dat dezelve steyl in de hoogte kan opvliegen. Deze *Ur* was rood van Hoofd, blaauw van Lyf, met eene huyd gedekt van verscheyde vlekken. Daar by hielden die van *Apollinopolis* een Beeld

E. UPALLA, blinkend wit, om te toonen, dat het Beeld, 't geen nog Man nog Vrouw was, van zig zelven geen glans nog licht had, maar van de Zon ontleende, waarom zy 't hoofd en den hals van eene Sperwer op dit Lyf zetten; wyl de Sperwer aan de Zon toegeheyligt was. Daar tegen vierden zy wederom de zelve Maan op de naam van

F. ISIS, met Ossenhoornen op 't Hoofd gedekt, het gansche Lichaam donker bruyen geverwt, om de Nacht, waar in zy te zien is, te vertonen. De Egyptenaars mogten aan deze nooyt Koeyen, maar alleen Ossen offeren, of Kalveren, om dat zy voor *Iö* genomen wierd, die van *Jupiter* in eene Koe was verandert.

G. BELADAD, by den Sabeën was in diepe Spelonken aangebeden, zodanig, datmen boven aan zag een Driehoek-schynffel op eene Wereldkloot, welke op eene Sterre van zeven punten gezet was, betekenende de Opperste Godheyd of Schepper, de geschape Natuur en de Schikking, die gedurig alles in order houd, der zeven Planeet-Goden. Maar de warre Goddenraad, gesproten uyt den Hemelloop, en naderhand benaamt van Vorsten, die geregeert hadden, en hunne navolgers of aanhang, was in den Zonneriem, en in de huyzen, die zy aan de Planeten gaf, te vinden. Zy hadden den Zonneriem of

H. ZODIAC gemaakt in twaalf deelen, en aan dezelve namen en gestaltens uytgedeelt, om de verstanden gemakkelyker te leeren, eenigzins aan die hoeken eygen, welke zulke uytwerkingen deden voelen aan den Menschen, wanneer de Zon door die tekening ging, gelyk *Aquarius* den Waterman, en *Pisces* de Visschen, om dat die hunne Regenmaanden maakten, en andere, om de hitte, die hen verzengde, met de naam van *Kreeft*; Dag en Nacht even lang met de Weegschaal.

I. SATURNUS was liefst gehuysvest in den Steenbok, of Waterman.

K. JUPITER, aan elke zyde van die, in den Schutter, en Visscher.

L. MARS, in de Ram, en Schorpioen.

M. VENUS, in die van de Stier en de Weegschaal.

N. APOLLO, in de Leeuw.

O. LUNA, in de Kreeft.

P. MERCURIUS, in *Virgo* of *Gemini*.

Hier mede stemden overeen de Cabbalisten, zynde zodanige Godgeleerden, die uyt Letteren, Getallen, zamenvoegingen der Sterren, en andere geheyme Heyligdommen zochten, veele Wonderen droomden, Bergen beloofden te verzetten, maar fyn en heylig beuzelden. Deze maken zeven zulke Engelen;

Q. by Saturnus CHAPZIEL, met eene Kloot vol Watergaten, die door zyne koelheysd kracht alles doet zyn, en tot wasdom lopen; aan welke men zyne Gebeden moet uytstorten op den zevenden dag.

R. By *Venus*, NANAEL, die een Hoorn van Overvloed uytstort over alles, aan te roepen den zesden dag.

S. By *Jupiter*, ZADCHIEL. Deze houdt een Oppermachts Zwaard en Schaal van Gerechtigheyd in zyne Handen; word aangeroepen den vyfden dag, welk tal en punt in 't midden van vier anderen makende, aan de Gerechtigheyd eygen schynt.

T. By *Mercurius*, MICHAEL; de gewapende Kracht des Hemels, die, als *Mercurius*, de Zielen ter Hellen en daar uytvoert, aan wien men bidden moet den vierden dag.

V. By *Mars*, ZAMAEL; die met een Snoeymes affnyt, wat de Godheyd vernietigen wil, en de vleeschen van zyne toorn uytgiet; aan te roepen op den derden dag.

W. By *Luna*, GABRIEL; voorzien met een vlamme Zwaard in de Linker, maar een Palmtak in de Rechterhand; den tweeden dag aan te bidden.

X. By *Apollo* RAPHAEL, die met eene buffel drooge Takskens in de eene Hand, en eene Lelytak in de andere, allerley geneezing aanbrengt. Deze moesten zy den eersten dag aanroepen, de Heydenen henlieden hier voorgaande, of zy 't Heydendom na-apende.

Y. Eene andere Hemelwagen is by den Arameanen, diepgeleerde Natuurkenners, gevormt, en by den ouden Toscanen ook geacht, en op oude Steenen aldaar gevonden, by die van *Ezechiël* naaft komende. Aan de Rechterhand Gods *Michaël*, van wien alle de Goedertierenheden afvloeyen,
ma-

200 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

makende de Hoofdstēr boven in rang aan de Wagen. *Gabriël* voor hem aan dezelve Rechter zyde, die kracht van hervormen in zig heeft. *Raphaël*, die genezing voor alle kwalen draagt. *Nuriël*, die den Afgrond doet zyne warme dampen openen; en eyndelyk tot cieraad aan den Disselboom *Uriel*, die de warmte van de Zon door alles deed heenstralen, en 't Vuur boven de Wolken bestiert. Om welke Engelen en Krachten met de Wagen te gelyk wel in haar geheugen te onthouden, hebben zy eene zamengestelde naam gevonden: **URGAMAN**, de U. van *Uriel*, R. *Raphaël*, G. *Gabriël*, M. *Michaël*, en N. *Nuriël*; verdelende voorts den loop dezer Sterren naar alle zyden; zoo dat die Wagen uyt en in malkander gezet word, telkens als 'er groote bewegingen in de Wereld door die Krachten uytgevoert zullen worden.

Nu kan men van ieder dezer Engelen, of Planeten zig bedienen; of van meerder te gelyk; naar 't vereysch der zaken of Geschiedenissen, in welke zy tot eenige uytvoering alleen, of meerder vereyscht worden.

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Voortgang der Afgoden.

TErwyl de Waare Godsdienst aldus van haar begin af met verscheyde zware verdrukkingen worstelde, stak de Valsche Godsdienst aan alle zyden der Wereld, ja in 't midden van Gods Volk het hoofd op. *Enoch* predikte, en hield byna niemand als zyn Huysgezin aan de ware kennis en Dienst Gods. De dienst was in *Abel* met Slachtoffer van Beesten, in *Cain* met Vruchten, Koeken, en Veldvruchten begonnen, en aanstonts al vervreemd van de zuivere aanbedding van God, in de bespiegeling van zyne Oneyndige Goedheden, of liever offerde *Abel* in de hope van haast te ontfangen den Trooster en Heyland, die uyt het Zaad der Vrouwe beloofd was, om dat de Aarde onhandelbaar zwaren arbeyd eyschte, en hare Vrouwen nog een zwaarder in 't baren doorstonden. De Godlozen dan talryker als de Vromen wordende, verviel men gansch tot drierley manier van Afgodery; of God niet te erkennen, of anderen voor God aan te bidden, of God op eene verkeerde wyze te dienen. Dus heeft men hier vertoont den eersten Afgodendienst, verbeeld door eenen

A. ONGESCHOREN PAAP, die de Wyn aan den Arm houd in zyne Fles, om zyne geconfyte Koeken onder 't plengen van dien te offeren aan *Lilith Jabouk*, by den *Sabeën* de verdichte voorvrouw van *Adam*, die door zeer vele namen vervalscht, naderhand voor *Venus* zelve is genomen. By den Chaldeën *Melitha*, Nachtvrouw, of *Bytebaaww* is zy geacht geweest; en word nu nog aan haar in de Kraamkamer der Jodinnen wat geoffert of beloofd, op 't vermeederen hunner Geslachten gezet; en achtende deze de Vrouwen te beletten, heeft de vrees zulken Spook gedroomt; mogelyk uyt het ontfelde Vrouwenbreyn, dat zwanger zynde Gedochten in Dromen zag. Hy houd in zyne Hand eene Wichelstaf, om wat goeds te beloven, met onbekende preveling aan *Kains* Nazaten, die aan des Vaders vreze nog deel hadden. Beelden had de Konst nog niet, maar by verbeelding in 't hoofd, zoo dat zy de Hemelsteken hoog achtende,

B. ZEVEN STEENEN voor de zeven verhuyzende Sterren eerden, en *Mercurius* onder den naam van *Her*, als een groot en machtig Man, maar boven al Sterrekundig ('t geen de Mensch tot Vorsten opvoerde, als *Zamolxis* by den Geeten, *Joseph* door Dromen uyt te leggen by *Pharao*) met een grooten hoop Steenen op de rey, en als in 't verband op een gehoopt.

C. VENUS, ook *Theus*, *Ares* of *Mars*, by den Arabiërs *Naseva*, met eene vierkante Steen.

D. DE ZON, met eene Naaldswyze of spitze Steen, *Aligabalus*, ver-
toont; en

E. DE WERELD, met een Rond. Deze zyn naar elks Lands Zeden geëert, in 't eerst Eenvoudig, als de aanbreekende Dageraad, door den

F. INDIAAN, door danssen; door den

G. AFRIKAAN, de opgaande Zon, door schieten van Pylen, die hy achter in de kruyntop in 't rond verbonden had, als of hy Zonnestralen om zyn Hoofd deed schitteren.

H. De hoogtens op Bergtoppen en Rotzen wierden tot die Aanroep-
plaatzen verkoren, als den Hemel nader; en hooge Boomen, byzonder Ey-
ken, (gelyk ook by den Grieken en Romeynen nog laat gebleven) voor
Heylig gehouden.

Te mets kwam 'er wat kunst en pracht by. Zoo hadden de Perzianen,
al lang voor *Zoroastres*, de Wereld verbeeld als

I. EEN EYROND, gemaakt door *Oromasdes* (anders *Osiris* goed, *Ty-
pho* kwaad, ook *Wilda* en *Suwaha* by *Mahomet*) met alle zegeningen ge-
vult, dog *Arimanes* zyn Vyand (beyde over 't bewind der Wereld gezet
zynde) brak in dit *Eyrond* een gat, en zond daar in Slangen, vergiftige
dampen, en kwade geesten, het goede alzo door het kwade beroerende,
en onder een mengende. De Chaldeeuwen maakten

K. EENE KREEFT, met een Menschenhoofd, en een gesternte op zyn
Hoofd, hem beheerschende, en houdende tusschen de Schaaren eene trek
van ronden in een, den voortgang der Jaren verbeeldende.

L. Of een Rond met twee Vlerken in gedurige beweging, en eene kron-
kelende Slang daar door heen, als de Geley-of Bewaar-Geest.

Zy vervielen van tyd tot tyd al verder; want zy stelden Vierdagen en
Dertelheden in, ter eere van dit of dat Hemelsteken, of daar in opgevoer-
den en veranderden Vorst, of Koning, tot de groffte schandelykheden toe;
gelyk in Babel de

M. Vrouwen en Maagden, met het Hoofd gedekt, aan de weg zaten,
ruykende Zemelkoeken in de Hand hebbende, en onder aan 't Lyf verbon-
den met een Netje van Bies gevlochten, als een Schermband, op *Pityrà* of
Heratees Offertyd, by andere *Melecheth*, of; Koningin des Hemels, ge-
naamt; niet als tot Hoerejacht. Deze wierden alzo door de voorbygaande
Vreem-

Vreemdelingen aangeranf, en willens gefchonden, juychende over de fchen-
nis, als over eene roemwaardige daad, tegen zulke, die nevens haar zaten.

N. Ja zy kwamen tot grouwelyke wreedheyd. Om de kwade of ver-
grimde Goden ter neer te zetten, neep of wrong men een jong Kind den
Hals af, leggende onder 't afgenepen Hoofd een rolletje met Krabbelingen,
door welke de God bevredigt wierd, die vertoornt was. Zodanig een Hoofd
wierd dan gebalzemt op eene Steen gezet, en in zware voorvallen alzoo
raad gevraagt. Zulk raad geven gaf winft den Gierigaarts, en aanzien den
Machtigen; veroorzakende eene toeleg in die zig tot Priesters van deze of
geene Godheyd opwierpen.

O. Om de manieren grilliger en ruymmer van omflag te maken, zoo vorm-
den de *Feniciërs* Leem, en daar op Slangen, Schorpioenen, en ander
kwaadflag van Dieren of Vogels, daar door andere van diergelyke kwade
beeten als verloffende. Of zy veynsden Krokodillen, Koper-Kapel-Slan-
gen, of andere te bezweren, welke guychelary door onze Landslyden op
Java en *Pegu* genoeg ontdekt is. Anderen by de *Seres*, *Kolchers*, en
Karamaniërs maakten Gulde Bolletjens met krabbelschrift ingegriffyt, dieze
in eene Offenleer omslingerden, en dan met Goddelyke eerbied nazagen en
telden, om 'er uytkomsten van zaken uyt te voorzeggen.

P. By den Meden, Perzen en andere namen de Vorften Pylen of deden
dezelve de Priesters nemen. Op deze wierden namen gefchreven. Gescho-
ten zynde, zagenze, welke flits en van wat naam de naafte getroffen, of
verfte gevlogen had; waar van 't overblyfzel in *Jonathan* en *Elisa* eenig-
zins blykt. Voortgaande kwamenze tot Natuurkundige verbeeldingen, en
zoo vindmen de befte der gemanierde Volkeren, onder den Egyptenaars

Q. *CNEPH*; de Schepper van 't Heel-Al, met alles wat tot het weezen
der zaken toebrengt by hem; als een Oud Man, gekroont met Hoornen,
eene Bol in de eene, een achtsnaarig Speeltuyl in de andere Hand houdende,
als zoo veele Hemelfchikkingen en draayen om die Kloot. Voor hem
ftaan de vier *Elementen* of Hoofdftoffen. De eerfte een Vat van hard Yzer,
vol vlammen, 't Hoofd van *Ur*, of *Vulkaan* genaamt; het andere van Zil-
ver, en vol Sterren en waaffem als Lucht, den Lach van *Bel* of *Jupiter* ge-
zezt; de derde van koud Loot, en vol logge Aardfneeuw en Ys, de Dood
van *Melech* of *Saturnus* voor naam dragende; de vierde van Glas blinken-
de, ftortende door zyne Watergaten allerley Zaaden op de Aarde, met de
bynaam van het Popjen van *Darcet* of *Juno*.

R. Daar tegen *Isis*, van ouds by den Arabiërs *Bragba*, en elders *Caba-
ra*, met de Hoornen der Mane op 't Hoofd; fluytende met hare Handen
den ryken Boezem, waar in zy alle Schepzelen van Lucht, Aarde en Zee
houd,

204 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

houd, als in een onderdeel van elkanderen; terwyl zy stond op eene Rotzhoek, waar op men zag eene ronde Bol in twee Bollen of Kringen gesloten, de Wereld, en de Wateren boven de vaste Sterren opgesloten in de eene Kring, en in de andere Kring de Sleutel der Planeten, die door haren invloed het binnenste bestieren; en daar buyten om oneyndige stippen, die met ondeelbare kleyne tusschen in gewerkt, de gereede stoffelykheyd tot samenloop van zaken in de Wereld invoeren.

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Fenicische en Grieksche Goden.

DE Grieken door den Egyptenaars overmeestert, handel dryvende met den Feniciërs, en oorlogende onder, met of tegen den Perzen, haalden derzelve Godheden, Beelden en Diensten met een over; maar zy verstonden niet genoeg het fyne der Merkbeelden, in de kleyne cieraden en toefstel der Egyptische Goden zittende; of zy hadden meer vermaak in schoone Menschenbeelden te zien, dan Offen, Bokken, Slangen en Wanschepzels; zoo als de noodzakelykheit de gehele Natuur-en Hemelkunde uyt te drukken, den Egyptenaars had gedwongen te verkiezen. De namen voorby gestapt zynde, lopen zy evenwel, voor het meeste gedeelte op een uyt, en het is gelooffelyk, datze die alleen door vleyery aan hunnen Koningen eerst gegeven hebben by gelykenis; maar dat de nazaten de vergeleken Godheden, uyt Hovaardy en Staatkunde, voor zig zelve of hunnen Voorzaten hebben doen vast stellen, en de Merken van hunne Godheden aan hunne eygen bedden in de Handen, op de Hoofden, of aan de Voeten gegeven. XII. derzelve waren de hoogstgeachte, *Jupiter, Saturnus, Apollo, Mars, Pallas, Venus, Diana, Juno, Minerva, Ceres, Mercurius* en *Vulcanus*. Het Altaar derzelve stak uyt met de ontzachelijke naamen der XII. Goden. Hoewel by veelen *Neptunus, Bacchus, Amphitrite, Proserpina, Pluto, Hercules, Castor* en *Pollux* even hoog geacht wierden. Het geen in eenige der zelve het aanmerkelykste voor de Beeldspraken is uytgevonden, heb ik hier, als tot myn oogwit dienende, aangeraakt; dewyl de enkele Beelden der Goden overvloedig door anderen zyn naargelaten in Steen, Munt, Schildery en Papier.

A. Men ziet hier dan *Saturnus*, de bekende Tyd verbeeldende, als de eerste. *Uranus*, den Hemel, en *Vesta* de Aarde worden verdicht zyne Ouders te zyn, dewyl zonder die twee gene Tyd kan bedacht worden. Aangezien de voorleede Tyd nooyt wederkeert, is deze aan 't Achterhoofd kaal. Dewyl 'er voor de Tyd niets kan worden bedacht geschied te zyn, heeft deze Oude gene Ooren, om dat hem gene Geschiedenissen konnen vertelt worden. In de eene Hand met een afgesleeten Laken bedekt, houd hy zyne eyge Vruchten, om die heymelyk te verslinden; gelyk de Tyd, zonder datmen 't merkt, alles slyt en wechneemt. Zyne Rechterhand voert de Zeyssen, met welke hy verdicht word zyns Vaders Mannelykheyd afge-maayt te hebben, van welks gestrooyde Zaad eenige *Venus* uyt de Zee voort doen komen. De ronde Bol is het bewys van zyne Oppermacht over de

Wereld, door verloop der Eeuwen glad gefleeten, verbeeld door eene Slang, die zyn Staart in den Bek heeft, maar de XII. Zodiacs-teekenen op zyne Schubben draagt, heeft hy op zyne Knie leggen; zittende op de bearbeyde grond, welke hy den *Italianen* eerst heeft aangewezen, en om welke Landbouwkonst hy ook by den Grieken vergood is. Daar nevens hem zietmen leggen Eykelen, Wortelen, Raapen en andere Vruchten, met de welke zyne Goude Eeuw, onnozél en deegelyk zig vernoegdè. De vier Hoofdstoffen zyn de vier Vleugelen, de roode voor 't Vuur, de witte voor de Lucht. Deze zyn vliegende. De blaauwe en zwarte zyn aan zyn Lyf als gestreeken, vertoonende het Water en de Aarde. Een Zeeman, op eene Kinkhoren blazende, zietmen tusschen zyne Beenen een Schip houden, met welk hy uyt *Creta* vluchtte naar *Latium*, zynde naar zyn verschuylen dus genaamt. Gelykerwyze *Saturnus* in de aloude Hebreeuwfsche tale ook van schuylen, of verborgen zyn, genaamt is. Waar van onder anderen de weergalooze *Samuel Bochart* kan nagezien worden. De Dichters verciëren, dat hy door zyne Kinderen van de Schikgodinnen gewaarfschuwt, uyt zyn Ryk te zullen gestoten worden, al zyn Manlyk-Oyr opvrat; maar *Jupiter* door *Ops* of *Rhea* verstooken zynde, volbracht het Noodlot, en wierp zynen Vader uyt het Ryk. Waarom de Dichters zyn Ryk Griekenland; meer naar 't Oosten en hooger leggende, voor den Hemel, en *Italië* lager en naar 't Westen, voor de Aarde genomen hebben. Dewyl de Dwaalster, naar hem genaamt, van eene dertigjarige beweeggrond is, heeft *Plato* deze *Saturnus* genomen voor het zuyver verstand, het welk alleen in 't bespiegelen der Goddelyke zaken bezig is; en dit gaf den grond tot het verdichtzel der Goude Eeuw, om dat zulke Menschen alle Aardsche pracht, staat en lekerny verachten, op dat zy zig zelven tot deze schoone overdenking meer bekwaam zouden maken. De *Triton*, by hem blazende, is 't Merkbeeld der Geschiedenissen, die over Landen en Zeën het verrichte doen klinken; en wyl die niet als door en met de Tyd kunnen beginnen, is de *Triton* zoo by *Saturnus* gevoegt.

B. De Groote Moeder, by oneyndige namen bekend, *Ops*, *Rhea*, *Vesta*, *Cybele* enz. beteekenende de Aarde, is met eene Burgkroon van verscheyde Toorens geciert; om dat de Steeden en Slooten alle op de hoogtens pleegen gesticht te worden, en alzo de Bergen voor 't hoofd der Aarde nemende, wierd de Toorenkroon haar Hoofdpraal. Haar deftig Aangezicht is bejaard, om den ouderdom der Aarde te verbeelden, van welk men eene witte Sluyer ziet afhangen, de Sneeuwtoppen der hooge Bergen nabootzende. Zy dekt hare zware Boezem en Rug met eene ryke Mantel, waar op allerley Bloemen, Kruyden en Planten zyn geborduurt; zoo als de Aarde haar eyge Tapyt opleevert. Om haar Middel heeft zy eene Gordel van Juweelen, welke uyt de diepe Mynen der Aarde gehaalt worden. Tusschen hare Beenen heeft

heeft zy eene Vuurpot, door welke zy aanzet de vruchtbare dampen, die naar boven stygen. Zy zit in eene Schelpkar, van alle kanten door verscheyden Zeën omcingelt zynde, en gelyk gedragen. Met hare eene Hand zwaayt zy eene Ryxstaf, van boven met Yzer, voorts met Staal, Koper, Zilver en Goud, waar van de onderste Bol is omleyd, welke Ertzen alle uyt de ingewanden der Aarde worden gehaalt, door welke de Rykdommen en Machten aangroeyen, zoo van Schatten, als van Wapenen. In de andere houd zy eene Sleutel, om des Winters alles toe-, en in de Lente alles op te sluyten. Hare Wagen, die vier Raderen heeft van de Vier Getyden, word getrokken van twee fiere Leeuwen, om het zuiver Vuur te vertoonen, dat de Lucht dwingt de Aarde rondom op te houden, die van de kracht, die zy heeft, om uyt zig zelve te bestaan, *Vesta* is, gelyk *Cybele* by anderen liever *Cybebe* genaamt, van *Cubus*, of vierkante Steen, om dezelve reeden dikmaals genaamt word. Als zulk een zwarte Steen is zy in *Phrygia* geëert, en alzoo in de *Almo*, een dun Armtje van de *Tyber*, te Scheep opgehaalt, en in *Romen* aangebeden.

C. JUPITER, door 't Heydendom voor 't waare Weezen, en de Opervoogd der Goden aangebeden, is van zyne *helpende Vaderlykheyd* zoo genaamt by den Romeynen, als van zyn weldoen by den Grieken. De Egyptenaars gaven hem eene Pluym op 't Hoofd, Merkbeeld der Ondoorgrondelykheyd van 't Oneyndig Weezen. De Grieken kroonen zyn Hoofd, of met eene Punt-of Straalkroon, of met eene Koninglyke Hoofdband om 't Hoofd gebonden, als een Merkbeeld van zyne Heerschappy over 't Heel-Al. Eene ronde Bol van *Cirkelen* of Hoepen is onder zyne Voeten, om te vertoonen, dat hy dat Heel-Al heeft geschapen met eene kracht van in zig zelve te kunnen duuren en voortgaan; met drie Oogen by den *Argiven* verbeeld, om met het eene oog den Hemel, met het andere de Aarde, en met het derde de Hel te doorzien en te beheerschen. De *Candiotten* of *Cretensen* maakten hem zonder Ooren, om zyne onbeweelyke grootheyd van Reeden en Regeering tegen de Aardsche broosheyd te toonen. Eenige Grieken gaven hem eene Goude Weegschaal in de Handen, om de evenmaat der geschape eygensenschappen te houden in Hemel en Aarde. Om zyne Arm ziet men de Vacht hangen van een Steenbok, welk hy schud als 't zal Regenen, om dat de Zon in *Capricornus* komende veel Regen geeft; en om dat men *Jupyn* door de Geyt *Aix* gekweekt verdichtte; op welke huyl *Jupiter* ieders Rol en Lot aangeteekent hield, welke daarom *Diphthera* is genaamt. In zyne Rechterhand houd hy by den *Cariërs* eene byl, door *Hercules* van *Hippolyta*, de Amazone, tot buyt gemaakt, en door *Gyges* aan *Jupiter* vereert. Als hy zyn Hoofd schudde, spreydde hy *Ambrosia*, welke over de Wereld den levenden invloed der Hemelsche krachten veroorzaakte. *Phidias* maakte zyn Beeld, hoewel van Elpenbeen, zoo groot, dat de

Tempel het Beeld niet vatten kon, om de onbegrypelyke grootheyd der Godheyd te doen zien. Hy zit op eene Plant, die *Lotus* genaamt is, om te bewyzen, dat goed en kwaad van 't Oneyndig Weezen afhangt. Zoo lagen in zyne Schoot, de eene van Goud, en de andere van Loot; het een tot het begiftigen in groote Zegeningen; en het ander tot het onthouden van welvaren dienende, en daar van het Merkbeeld zynde; met den Blixem in zyne Linkerhand, om den boofwichten te straffen. Eene Lier met negen Snaaren, en blinkende Esmerauden in 't hoofdstuk, om de negen bewegingen der Sterren in den Hemel te doen zien. De Arend is zyne Vogel en Blixemdrager, om het uytsteeken der Godheyd, en de verheventheyd van die boven de Menschen te toonen; wyl die Vogel zyn Nest op de Bergen maakt, het hoogste en snelste kan vliegen, en de andere Vogelen in sterkte verre te boven gaat. Zyne Rok is van Goud Laken, met blaauwe zyde en Zilveren Sterren gevoert.

D. JUNO, de Lucht, zyne Zuster en Vrouw zynde, staat aan zyne zyde, met een preuts Aangezicht, gekroont als Vorstin der Goden. Op de XXIV. tippen van hare Kroon staan XXIV. Uuren door de Zonneloop, aan beyde de deelen der Hemelkringen gebooren. Hare blanke Armen, van welke de lof by den Grieken by uytstek was, zyn met Banden en Ringen van allerley blinkende Steenen heerlyk verciert, om 't flikkeren der Lucht en al het tintelen der Hemelschaaren te verbeelden. Zy heeft eene Staf in hare Hand, waar op een Koekoek staat, een Vogeltje, waar in zig *Jupiter*, om zyne Liefde tot haar, hervormde. Het Merkbeeld wil zeggen, dat *Jupiter* het eerste Vuur vertonende van een sterk gekoleurd Aangezicht onveranderlyk, op de Lucht *Juno*, (die wel schoon, maar zeer veranderlyk van verwen is,) werkende, hare kracht en Zaad in eens anders nest leggen, namentlyk in de Aarde, om uyt te broeyen, het voorbeschikte cieraad der Wereld, gelyk deze Vogel met zyne Eyeren doet. Haar Hoofdhayr dekt ze met eene blinkende Sluyer, van allerley Gesteente flikkerende, en heeft het met allerley glafgelyke Flonkerloovers bezaayt. Haar onderste Kleed is zwart, de Nacht verbeeldende, met witte Sterren, byzonder in de Schoot, alwaar men de Melkweg ziet. Eene Trommel heeftze op hare zyde; om 't gekrak en 't balderen der Donderslagen te verbeelden, en eene Granaatappel in de Hand, de Rykdom, de Eenigheyd en de Huwelyken, welke haar onderworpen zyn, beduydende. *Dutria*, de Bloem Ridderfpoor, haar aangewezen door *Flora*, draagt zy op hare Boezem, om dat zy door die bevucht wierd, zonder van eenen Man aangeraakt te worden, en *Mars* den Krygsgod baarde, om zig zelve (wyl *Jupiter Bacchus* uyt zyne dye, en *Pallas* uyt zyn breyn had, de Vrouwelyke Kunne voorby gaande), met eene diergelyke dracht zonder Man, te wreken; verbeeldende, dat dit Kruid, welk de Herffenen tot oplopentheyd vergiftigt, en de heete invloed van vuuri-

rige Lucht, der Soldaten bitter gemoed aankweekt, en dat de Oorlogen door zulke verhitte en ontroerde Menschen gefmeed en gevoert worden. De Paauwen haar gespan makende, zyn aan haar zyde, verbeeldende de praal der Hemellichten, in de menigte van *Argus* Oogen, die in derzelver Staartveeren flonkeren. Eene Hoorn van schatten overvloeyende legt aan hare Voeten. Achter op haar Ryzzetel staan de drie Bevalligheden; wyl al het mooy, zonder klare Lucht, min bevallig en aangenaam is.

E. MERKUR, de Welsprekenheyd, Gezwindheyd, Handel en Argheyd uytleverende, staat mede voor aan in de Eleusiniſche Spelonk, gekoren om deze Goden der Grieken te plaatzen. Men ziet hem jong, om dat die Jaren wakkerder, vlugger, en ſnapzieker zyn, met boodſchappen gediend; zoo wel als *Iris*, die met zoo veele verwen zig zelve laat zien, dat 'er niet zekers is, gelyk de praatjens en overdracht der klapperyen. Hy voert al lopende in zyne Hand eene Gulde Staf voor Rykdom, eene bloeyende van Olyf voor Vreede, eene verroefte voor Oorlog. Met eene Zilveren wekt hy de Schimmen op. Twee Slangen, de Merkbeelden van Wakkerheyd, Vuur en Verſtand, ſlingeren rondom zyne Staf, der gezanten nodige ſnelheyd vereyſchende, en door eene gelykenis van twee bytende Slangen, door die Staf van *Merkuur* bevreedigt, vertoonende de kracht der Welsprekenthed in de Gezantſchappen, om Vreede te bevorderen. Met deze Staf bewerkt hy ook de overzieling, of Zielverhuizing. Door deze Staf breekt hy den band van 't Lyf met de Ziel. In zyne Rechterhand draagt hy de Beurs, de zenuw der Koophandel. Zyne overend ſtaande Gulde Veeren in zyne Hayren, en Gulde Vlerken toonen zyne overwinſt, door ſchoon ſpreken en liegen, waar van hy de baas is, byeen gehaalt; want die Pluymen en Veeren zoo verguld, toonen de rechte Natuur der konſtige Vleyery en wuſte Beloſten. Hy draagt aan zyne zyde de Lier van eene Schildpad, door hem gefnaart, en wyl hy Zang-Worſtel-Wis-en Schryf konſt heeft opgevoert, gaf men eene vierkante Steen tot zynen eer, de naam van zyne Goddelykheyd. Men ziet die onder hem ſtaan, en Steenhopen der Reyzigers aan zyne Voeten, dat Welsprekenthed en Koopmanſchap zig van alle ſtoffen bedient. Zyn Hoofd of Staf is 't Merkbeeld van het ſpreken, het welk de gedachten der Menschen uytlegt. Hy heeft om te worſtelen 't Lyf naakt en beſmeert met oly. Zyn kort Manteltjen dient hem om zyne Dieffallen te ſluiken. De Hoed van Vryheyd heeft hy op 't Hoofd, om dat geene Welsprekenthed zonder Vryheyd iets kan uytrechten. De Haan, om vroeg en laat by der hand te zyn, is zyne eygen Vogel, den dag, en meerder boodſchappende.

F. Achter in zietmen hem met drie, ja vier Hoofden, op eene wegwyzenden Steen ſtaan, met een Geytjen op de Nek, om dat de *Tanagræen* in *Bæotië* meenden door *Merkuur*, met een Geytjen op de Nek in hare Stad

gekomen, verlost geweest te zyn van eene zware Pest. Op die Merksteen ziet men zyne Staf, met een oog van een Sperwer daar op, om zyn scherp zion te verbeelden; met eene Lauwerier aan de eene, en eene Taxis-tak aan de andere zyde, overwinst of neêr laag betekenende; waar onder eene Schildpad en Schorpioen staan, nu het ryp beraden, dan het driftig uytvoeren aantoonende.

G. DE SLAAP sluymert daar voor met haar Hoofd onder een zwart Kleed. Met Slaapbollen of Maankoppen is hare Slaapmuts behangen. Zy heeft twee Kinderen, die door de Slaap zoo wel, als door 't zuigen gevoed worden. Haar Kleed is met Sterren van de Nacht gedekt. Zy heeft eene korte Vlerk voor een Middagslaapje, en eene lange Vleermuizenvlerk voor de Nachtslaap, aan hare Schouder. Zy draagt Vleugelen, om dat zy zoo schielyk den Menschen overvalt. In hare eene Hand draagt zy eene klaare Hoorn vol opklimmende dampen voor de goede Droomen; in de andere een Olifantstand, als een Hoorn, daar niet door te zien is. Uyt beyde schenkt zy de Rust, die de Armen beter als de Machtigen ontfangen. Hare Nachttrok is zoo lang, dat zy hare Voeten dekt, die zy niet nodig heeft. Hare Rustbank is door de Maan geciert, met *Incubi* en *Succubi*, onder-of opleggende Nachtmerrien, Geesten van waterachtige dampen, die eenige op de Rug leggende 't gevoelen en 't werktuig der zenuwen in de Nek wech nemen. Op de Rustbank staat eene Kop met *Opium*, *Mithridaat*, en ander Slaapkruid. Onder dezelve komen zes Godekens of *Ikkertjes*; *Morpheus*, die een Menschen-gedaante heeft, *Fobetor*, die Beesten of Vogels vertoont, *Phantasus*, die Mengelstof doet droomen. De drie anderen zyn Propheten, die waarschouwen de gevallen, die gebeuren zullen, de vyfde *Theotius*, die van God ingestort word, en *Thanatus*, die de Vee-gen naar de Dood leyd. Eene Olmboom, die steeds onvruchtbaar is, over-
schaduwet hare Legersteede.

H. MINERVA, de Godin van Wysheyd, Vernuft en Schranderheyd, is van God eerst ingestort, eyscht een schoon gestel van Breyn, en wyl zy gewapent voor den dag kwam uyt *Jupiters* Hersenen, gedurige oeffening. Haar Hoofd is met eene schoone Helm gedekt, waar op de *Sphinx* zittende doet zien, dat zy hare zinnen staag inspant, om twyffelachtige en onzekere verborgentheden te doorgronden. Zy heeft op haar Kristalle Schild, de *Gorgone*, het Hoofd van *Medusa*, om te bewyzen, dat de snelheyd van een wakker Man zyne Vyanden verbaast, en als tot Steen maakt. Haar Borstharnas is de *Aegis*, (ook het Borstwapen van *Jupiter* en *Apollo*, waar op het Hoofd van *Medusa* rondom met steekende Slangen) door welke zy draagt eene Borst, die pal staat tegen den aanval der Tegensprekers. Eene Fakkelt heeft zy in hare Hand, om die op den Vyand in te werpen; want zulks

was

was het teeken van aanvallen, eer men de Trompet stak, of Trom roerde. Zy drit met hare Lans, om te bewyzen, dat moed en verstand den Helden heeft vergood, zynde een Wapentuug, om van naby te treffen, en by de Graven der Helden gezet, tot heugteeken van hare dapperheyd. Ook droegen de Vorsten eertyds de Piek, en niet den Ryxstaf of Scepter. 'T woord *Lancie* van den ouden Spanjaarden oorspronkelyk, is, naar het getuygenis van dit hovaardig en strydbaar Volk, de Staf der Koningen. Onder om dezelve slingert de Slang, om dat Voorzichtigheyd de hoofddeugd des Krygs is. Eene *Nachtuyf*, Vogel van denken en zwygen, waakt aan hare Rechterzyde, en is haar eygen, wyl zy de *Kaauw* om zyn klappen zwart maakt en verworpen heeft, volgens *Ovidius*, tot bewys dat het geheym is de eerste en laaste deugd in den oorlog. Alle deze Goden vermeerderden den aandacht der Eleufinische Grotten. Een vlek by Athenen gaf den naam aan de Grot. *Ceres* en *Proserpina* waren de Godinnen, daar dezelve aan geheyligt was. Twee ronde Steenen ingeholt bewaarden de geheymen en regels van dien Dienst, die opgenomen zynde, las de eene Priester de Verborgentheden voor de twee Hemelkloten; de andere droeg *Ceres* Hoofd op een Deksteen gehouwen, als eene Mom voor zyn Gezicht, en joeg met luyd geschreeuw elken nieuwsgierigen wech, met een bundeltje Stroo van de Eerstelingen des Oogfts. *Van hier, van hier, Onheylige!* (by den Romeynen: *Procul hinc, procul este, profani!*) riep hy aan vier hoeken, om te beletten, dat zy zagen, dat 'er niet en was, of, dat flimmer is, tweederley Teeldden. Voorts liepen zy door de Spelonk met ontfteeke Fakkels, flikkerend Zwavelvuur, welke de Onderaardsche hitte verbeeldde, die alles dwingt uyt te spruyten; waarom zy aan de *Stromli*, *Vesuvio* en *Montegibello* ook diergelyke *Ceres* met *Vulkanus* eerden. De Maagden droegen veele Beelden. De ommevang was aldus: De Opperpriester, of *Hierophante*, droeg *Jupiter*; de oudste Maagd *Juno*, voorts *Titan* of de groote Zon, *Diana*, *Merkuur*, de Trompetter *Venus* en andere.

I. Maar de jongste droegen met Bloemen en Koorn-aayren om 't Hoofd en Toortzen in de Hand, gesloten Korfjens; en die wierden met wondere aandacht overgegeven; en gekomen zynde in de Opperpriesters Handen, ontsloten, en hielden niet als een Mannelyk en Vrouwelyk Teellid, de oorsprong der Menschelykheyd; na welke aandachtelyk gesloten zynde, alle losheyd en ongebondenheyd den dienst vervrolykte. Met zoo diepen indruk van achting hieldmen dit geheym, dat verscheyden, door inbeelding vervoert, van angst lilden, als zy dachten om 'er iets van openbaar te maken. Al deze kraam dan merkte alleen allerley voortteeling.

K. Dewyl het Vocht by 't Vuur nodig was, droegen eenige Maagden Kruyken met Water, terwyl andere dit Vuur onderhielden; het welk uytgegaan

gaan zynde door de staale Spiegel moet weder aangestookt worden, die de Zonnestraalen op Zwavelstyk ontstak. Om de werking van dat Vuur te doen zien, is de Fabel verduidelikt, van dat *Pluto Proserpina* schaakte, zynde 't Zaad van Koorn in de donkere Aarde gesmeeten, en door die hitte uytzette, met verdubbeling van X. uyt I.

L. Deze *Proserpina* stond met eene Slang, waar in zig *Jupiter* verandert had, aan de Mond en onder aan haar Lyf, wanneer hy haar, zoo wel als te vooren *Ceres*, besliep; en de Zoon, die 'er van kwam, legt als een Metale Stier achter haar. Zy houdt eene Gans in de eene Hand, en eene Bondel of Koornschoof in den Arm.

M. CERES stond daar met een Paardshoofd, houdende eene Duyf op de eene, eene Dolfyn in de andere Hand; Slangen en wilde Beesten aan hare Voeten.

N. TRIPTOLEMUS, die hare Wagen voerde, om door de Wereld hare Dochter te zoeken. Een Ploegzyer volgt zyne Wagen, die van Slangen getrokken word. De Schop of Graaf, om de Aarde te roeren, heeft hy op zyn Nek. Achter hem stond een kleyne *Saturnus* met een Boterbloem in de Hand, als de Latynsche *Sterculio*, die voor eenen *Saturnus*, die 't Meesten der Landen geleert heeft;

O. Eene Koopere Koe stond tusschen *Proserpina* en *Triptolemus*, de Vruchtbaarheid vertoonende, die tusschen 't bearbeyden, bemesten en bezaayen uytspruyt.

P. VENUS BASILISSA, met eene Kroon op 't Hoofd, en eene Staf, waar op de Navel stond, door welke alles word gevoed en aangekweekt. Zy heeft eene Slang, die by de Egyptenaars voor bereyder der Vruchtbaarheid wierd gerekent, om dat zy overal inkruypt, aan hare Voeten. Op hare Hand houdt zy eenen *Genius*, den ingeboren aard van Menschen; en als haar Leyd-of Straf-Engel, die om dat de Heydenen droomden van de macht der Sterren op den Menschen, eene Sterre op zyn Hoofd draagt, jong zynde, om dat die ingeboren aard al van der jeugd aan blykt. Alle deze Goden waren zoo geschikt, dat zy op 't voortteelen van al wat leeft, maar byzonder van Graanen en Menschen, betrekkelijk waren.

Q. VULKAAN, flordig gedekt, met Nyptang en Hamer in de Handen, 't Vuur zoo wel als *Vesta* verbeeldende, maar 't Werkvuur meest, zit by deze *Venus*, die zyn Wyf wierd verduidelikt te zyn; ontving eerst de gereedschappen der Boeren, die daar kwanswyze, waren zy goed en glad, genoeg wierden

den gezeegent. Daar voor kwamen de Eerftelingen van alle Landvruchten in voor de Papen. De tienden van hunlieder inkomsten volgden na de Platonifche Rekening; en heeft de voet tot diergelyke onder de Christenen gegeven. Dat *Ceres* van *Neptuun* in eene Hengft, zy in eene Merry herfchept zynde, hier ftond, verbeeld dat de Landen van Water ondergelopen, en dan bearbeyd met Ploegen het ingefmeeten Koorn met voordeel ontfangt en weêr uytlevt. De Priesters hielden kwanswyze wondere geheymen in allen dezen Dienst. Zy dienden *Ceres* als eene Razerny, om de verkrachting, dieze geleeden had. Deze dreygde Bruydegoms en Bruyds, nieuwe Akkers, nieuwe ingeftooke Beesten en alles, om van alles te trekken, waar van wel nader zal blyken, by de Beeldspraken van Liefde, Huwelyken, en zoo voort.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1850

1851

1852

1853

1854

1855

1856

1857

1858

1859

1860

1861

1862

1863

1864

1865

1866

1867

1868

1869

1870

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1901

1902

1903

1904

1905

1906

1907

1908

1909

1910

1911

1912

1913

1914

1915

1916

1917

1918

1919

1920

1921

1922

1923

1924

1925

1926

1927

1928

1929

1930

1931

1932

1933

1934

1935

1936

1937

1938

1939

1940

1941

1942

1943

1944

1945

1946

1947

1948

1949

1950

1951

1952

1953

1954

1955

1956

1957

1958

1959

1960

1961

1962

1963

1964

1965

1966

1967

1968

1969

1970

1971

1972

1973

1974

1975

1976

1977

1978

1979

1980

1981

1982

1983

1984

1985

1986

1987

1988

1989

1990

1991

1992

1993

1994

1995

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

2009

2010

2011

2012

2013

2014

2015

2016

2017

2018

2019

2020

2021

2022

2023

2024

2025

VYF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Grieksche Goden.

A. **D**E DIANA VAN EPHEZEN, dewelke de Egyptenaars niet gehad hebben, draagt iets, ten eenemaal wat vreemds, buyten de andere Grieksche Godheden. Egypte verachtte de manieren van uysterlyke Geleerdheyd. Hare *Hierophanten* beschaduwden de eygenschappen der zaken met Merken, en brachten de verbeeldingen der zaken tot Goden. Van zulke Merkbeelden was deze *Diana* opgepropt. Behalven de Muntflag van veele Penningen is zy nog te Romen en elders te zien. Een vreemd maakzel, maar riekende naar de Pythagorische mening, dat zy de Maan gelyk deze Wereld beplant en bewoont achteden. Hare namen zyn veele geweest, gelyk van meer Goden en Godinnen, het welk veele verwarring aan ons in 't lezen geeft. Die van den oproerigen *Demetrius* is dezelve, waar van hier de Merkbeelden volgen.

Zy draagt eene dubbelde Muurkroon als de *Phrygische Cybele*; de Vruchten en Ossen van de *Eleusnische Ceres*; de Hert en Rozen van de *Siciliaansche Diana*, willende eene algemeene Godheyd van de Natuur opleveren. Van zwarte Steen zyn 't Hoofd, Handen en Voeten gemaakt. Onder die Muurkroon geele Kamillebloemen en Rozen, en de Narcissbloem maakten hare Krans. Zy heeft eene Deksluyer van de Nacht, van 't Hoofd af naar de Middel uytgespreyd. De vier Hertskoppen daar in zyn de vier veranderingen van de Maan, die in 28. dagen snel hare loop afdoet, en viermaal verandert, Nieuwe en Volle Maan, en tweemaal Kwartiermaans. De Leeuwen omringen haar, om te toonen, dat 'er geene zoo scherpe of akelige aard is, die *Ceres* niet kan overwinnen en vruchtbaar maken door de Zon en Maan. De Kreeft aapt de Mansvorm na, dragende de Hoornen als *Iris*. En wyl de Egyptenaars *Cancer* de Poort des Levens noemden voor den Menschen, is zy met twee Overwinnings-beeldekens op den Boezem gelegd met Palmen, volgens der Babyloniërs meening, de Boom des Levens. Hare Kraag is van Appelen en Maankoppen, de Nacht en Vocht verbeeldende, in een gebonden, met Akers daar aan, de Kost der Goude Eeuw, en eerste Tyd vertonende. Zy heeft zoo veele Borsten, dat zy daar van den naam van de *Veelmammige*, (by de Latynen *Multimammia*,) heeft gedragen, om dat alle vruchtbaarheid van haar komt, en de Aarde de gemeene Moeder en Voedster is van alles. De *Sphinxen* sluyten hare zyde van Vrouwen-hoofden en Leeuwen-lichamen, om dat in *Leo* en *Virgo* de Nyl overvloeyende Egypte vruchtbaar maakte. De vuurige krachten der Zon worden door de Draken vertoont, die ook *Ceres* Wagen voorttrekken. De Jacht

en 't welvaren der Boffchen word door de Herten gezien, die men eerst moet om verre kappen, vooral eer men vruchtbaar Land maakt, als de Ofsen verbeelden, om de Landbouw zoo hoog geacht, dat men als Doodflager ftrafte, die eenen Os doodde. Tot dezelve vruchtbare overvloed zietmen de Beyen, en om des Natuurs onvermoeyde werkelykheyd, met Banden gebonden, op de manier der begravenen; om dat dezelve Natuur wederom alles ontfangt, dat zy uytgegeven heeft. In hare Handen heeft zy de Graafgereedfchappen, en Herten, als boven. De Voeten zyn bloot, tot een teeken van de Natuurs blootheyd, zoo zy niet en word bewerkt.

B. SIRENA, by den *Ithacoysen* voor de Hemelbeweging. Een springend Vrouwebeeld, met Vleugels aan de Voeten, om de snelle beweging; eene dubbele hoepel om 't Hoofd, en in hare Handen, de eene van de XII. Zonneneuws teekenen, de andere van de Zeven Planeten. Haar Hoofdhayr is rood, overeynd, en als vlammen Vuurs. Hare Sluyer is van allerley verwige zyde, de Lucht en Wind nabootzende. De Bol onder aan hare Voeten is vol gaten, daar Water uytbarft voor den Regen, met eene Egyptifche Ratel daar op, tot navolging van 't gekraak des Donders. Zy ftaat op eene Wolkpilaar of gedraayde, waar op zy de Eclipsen en Cometen aantekende.

C. ATYS, of de Godheyd der Bloemen, die door afzetting, en niet Zaaden in de Wereld kwamen, was een fchoone Jongeling, die zig met de Dochter van *Sagaris* de Rivier vermengde tegen zyne beloofde Kuysheyd. Hier om verjaagt, sneed hy zyn Teellid af, en wierd verandert in een Pyn- of Denneboom, 't Merkbeeld der woefte Landen. *Atys* wierd op andere plaatzen voor een zwarte Steen aanbeden. Hy heeft zyn afgefneeden gereedfchap in de hand.

D. AGDISTE was een Wanschepzel, dat uyt Jupiters gestrooyde Zaad voortkwam, zoo als hy meende eene fchoone te knappen. 'T was zoo wel Man als Vrouw; het had lang Hoofdhayr, Borften en Baard, Vrouw en Mans gefalte, voor die Bomen, die Zaad dragen, en niet dragen, te gelyk. De Knods van *Herkules* en 't Spinrokken had het in de eene en de andere Hand, als mede eene Duyve en Arendsvleugel. Zodanig Man-Wyf was ook *Hermathene* en *Lotta*, *Mercurius* Dochters, tot Worftelen en andere oeffeningen aanbeden.

E. De *Eclipsis* of Maan-en Zonne-taning wierd met veel gehuyl geviert. Door een Muyl en Os in een Hol, waar van de Os als *Hammon*, de *Zon*, en de Muyl de *Maan* vertoonde. Zy zetten anders eene *Lubus*-steen, met Pylen van *Diana* en *Apollo* befchooten, voor Zon-en Maan-bezwymingen, mee-

meenende, dat Pest en ongelegentheden daar uyt waren te wachten, byzonder zoo de Steen van *Cybele* door de Priesters gezet was, dat de Maan tusschen de Aarde en Zon geplaatst zynde, 't gezicht van *Apollo* wech nam.

F. De Nymphe *Ajoja* uyt Arcadië wierd aangebeden in *Arcadië* als de Voedster van *Jupiter*, die het Vel van *Egida*, de Geyt, die *Jupiter* opkweekte, op haar Arm heeft, en *Jupyn* een Kind zynde, daar in; met eene Sparreboom op 't Hoofd, eene Klok aan hare zyde, en Bloemkorf in haar Schoot. Deze *Ajoja* by den *Epiroten* verbeelde, hoe zy van haar ruw Land gelukkige Landsdowen hadden gemaakt, aldus: De wilde Sparreboom deed zien de Boffchen, die 't in het eerst bedekten; de golvende Hayren het overstromen der Rivieren, na 't redderen der gekapte Boomen; *Jupiter* jong in de Armen van de Nymphe, den Zegen van den Hemel; de Geyt *Egida* den Regen door hare Vacht en de Zon door hare Hoornen; de Bloem-en Vruchtkorf het welvaren aan haren Landbouw; de Fakkelder haar Lyf, de Zwavelhette in hare Grond; de Klok de sterke bewegingen en uytbarstende Zwaveldampen, als mede de Donderslagen, die zy onderhevig waren.

G. Die van Achaje hadden een Hoofd van *Jupiter* met Hoornen als der Egyptische, de twee halfronden der Wereld onder zyne macht betonende. Dit Hoofd was op zyn Chaldeeusch van Baard, met eene Geytenhuyd omhangen, om des *Capricornus* invloeying met het opdoen der Natuur. Op deze Huyd zag men eene groote Navel, en onder die een gespannen Teellid; het eerste betekenende het onderhoud van alles, gelyk de Vrucht door de Navel; het ander het maken en scheppen zonder Armen of Handen, om dat de Godheyd gerust zonder werk op zyn Wil alleen alles doet geschieden. Voorts om de onveranderlyke vastheyd te toonen; was de rest eene vierkante Steen.

H. In Peloponnesus, tusschen *Sparte* en *Thebe*, was een Beeld van *Jupiter Homoreus*, waar by de Verbonden der Gemeene Besten van die Landstreek bezworen wierden, zoo genaamt van zamenvloeying van Wyngaardranken-hout. Zyn Hoofd was met Olyven geciert; met een Granaatappel, 't Merkbeeld der in een geslote Machten, om den Hals; zonder Armen, om geene ondernemingen te maken; met twee in een geslagen Handen onder aan; en daar boven om zoo veele ronde Hoepen met de XII. Tekenem, als zy Jaren lang verbonden.

I. De Megarenzen cerden eene ronde Steen, puntig eyndigende, voor de Zon, (van de Feniciërs ontleent) en hadden dezelve op een vlak Veld of gemene Weyde gezet, daar de Armen gestadig door den Ryken onderhou-

den wierden, daar met bedekte Hoofden, en onbekende Aangezichten ontfangende hare gaven, (gelyk by de Ethiopiërs) waarom zy dit de *Tafel van de Zon* noemden, en lieten 't voor een Merkbeeld der Tafelen van eerlyke Ryken, die den Armen onderhouden.

K. By den Epidauren waren twee Molensteen, door *Ceres* Hoofdgedekt, voor 't algemeen welvaren aangebeden, als Beelden van *Damia* en *Aupegia*, hunlieder Bewaargoden, om den uytvoer van hunlieder Koren te tonen.

L. GRANE, de Beminde van *Jamis*, Zuster en Vrouw van *Saturnus*; (die 'er al veele moet gehad hebben,) wierd by den Argiven geëert, en in Argos aangebeden, op de wyze der Egyptenaren, om den invloed en oorsprong der zaken van 't Heel-Al te doen aanmerken. Zy was alle Jaren weer even jong, en daarom wierd het hout van haar Beeld, Cederen zynde, jaarlyksch met nieuwe glinsterende verwen overschildert. Hare Lokken waren goudgeel. Zy had opene groene Dadelbladen om den Hals, en verwelkte Beukenbladen op de Borst hangen. De Amandelbloessem, de eerder vroege Lente, is tusschen beyden, en de Moerbezien van den Herfst hangen op hare Rug. Zy droeg zorge voor de jonge Kinderen, waarom zy Sleutels aan hare hand draagt, en ieders Levenstyd openende, en in de hand eene witte Doornetak, met welke zy de Spoken van de Wiegen der Kinderen afweert. Men ontving van hare Priesteressen *Lilium Convallium*, Lelien der Dalen, om aan der Kinderen hoofden te binden tegen de Peststuypen en Schrikkingen. Zy maakten het Beeld van

M. *Janus* in hare Armen, en die met vier Hoofden; een, teer jong, met Bloemen, voor de Lente; een, wat ouder, met Koornaayren, voor de Zomer; een, met Druyven, bejaard, voor den Herfst; de laatste oud, met eene Beerenmuts, die des Winters meest slaapt. Deze vier staan op eene Steen van gelyke vierhocken, de gelyke verdeelingen des Jaars volgende.

N. HEBE, de Bloem der jeugd by die van Tenedos, wierd geëert in de gestalte van een zeer vrolyk jong Maagdeken, met eene zingende Krekel op 't Hoofd, in hare Crocusbloemen, die het eerst van alle bloemen opkomen, zittende. Zy heeft de Bandjes om haar aankomende Maagdom te sluyten in hare Hand; de Wynkan van Godendrank in de andere; deels om dat zy de schenker der Goden is; deels om dat de Wyn hare jeugd en vreugd niet tegenstrydig is. Haar Onderlyf is van eene huppelende Geyt, om dat de jeugd altyd dartelt en springt.

Onder de Attische Beelden vindmen 'er vier, die Kinderen zyn van *Jupiter*, by *Poma* verwekt; om dat zy meenden, dat de Zegen des Hemels by Arbeydzaamheyd gevoegt, oorzaak wierd van deze hoedanigheden.

O. Eerst

O. Eerst maakten zy het Beeld van *Geheugen*, het welk op zyn Hoofd droeg de Huyd van een Olifantshoofd, om dat dit Dier zeer sterk van geheugen is, en byzonder het goed doen. Die jonge Vryfter knypt aan haar Oor, zoo als men de getuygen pleeg te doen, om te oorkonden, 't geen zy hoorden en zagen. Zy heeft een open Boek op de Schoot, om 't gelezene wel te onthouden. Zy schryft op twee Tafeltjens met eene Griffie; op eene Staale de weldaden, die zy ontfangt; en op eene Loode de verongelykingen. De zwarte Hond van Ulyffes, die zyne Meester zoo lang kende, legt aan hare zyde. Duyven, Vischangels, Dobbeltsteenen, en al zulk Herffenen-belet treedt zy onder de Voeten, op welk de jeugd steroogende onbekwaam blyft, om eene Schatkamer van Talen en Wetenschappen te maken.

P. Ten tweeden het Beeld van de *Zangkunst* wat ouder, zingende met los Hayr, maar cierelyke Tuyten, tegen eene Nachtegaal, die zig op haar Hoofd laat hooren. Zy heeft Vleugels als van den Hemel gedaalt, met Sterren op haar Kleed, welker zoetluydentheyt 't welzyn der Wereld maakt. Zy heeft eene Weegschaal der Klinkmaten in hare Rechter, en eene beschreve Maatflag in de Linkerhand. Eene zoetzingende Zwaan staat aan hare zyde.

Q. Ten derden een sterk Man tot *Worsteling* en *Krygsoeffening*. Deze heeft eene Byekorf, 't voorbeeld van noeftige iever op zyn Hoofd; eene Schyf om te werpen, eene Knods om te vechten, en Pylen om te schieten by hem.

R. Ten vierden de *Overdenking*, een bejaart Man, die op een gesloote Boek der Natuurkunde en Wysgeerte leunt, met zyn Arm onder zyn Hoofd, dat kaal is, om de droogte zyner Herffenen te doen zien. Hy houd zyne eene Hand voor zyn Voorhoofd met geslooten Oogen, om niet door het zien der voorwerpen aangedaan of afgetrokken te worden van zyne overdenkingen. Onder zyn Boek van de Wysgeerte legt eene Bol, waar op allerley Wiskunstige Figuren, Ronden en Streepen zyn gehouwen.

De zwarte Steen van *Mars*, die by den Cretenfen en Cypriotten wierd aanbeden, en door de Priesters gestadig omgerolt, toonde de verwoesting der Wereld door dien Oorlogsgod, en dat 'er Vruchten, Lover nog Gras en wassen, waar de Oorlog zyne Toneelen opent.

S. Het Beeld van *Saturnus*, uyt Egypte naar *Rhodus* gebracht, en daar ook aanbeden, bestont uyt eene Kop en Hals van een Oud Man op eene ronde begraaft Steene Bol gehecht, met twee Vleugels aan het Hoofd; de eene voor den invloed van den Hemel in ons verstand; en de andere voor 't

Menschelyk verstand, zelve op de wereld werkende met vier Oogen. Van *Astarte*, de Vrouw en Zuster van *Saturnus*, aan hem vereert, door welke twee achterste hy al het voorby gegane nog als tegenwoordig zag, om tot den dienst der nu tegenwoordige zaken, die hy met de twee voorste Oogen waarnam, te gebruyken, en alzoo zyn Rechtvaardig bestier over de Wereld te houden. Hy heeft eene Steen als een Ey in de Mond, om daar mede 't opvreeten van zyne Kinderen (want zy verdichten, dat hy zoo door *Ops* bedrogen wierd, nemende eene Steen voor *Jupiter*) te verbeelden, zoo als de Tyd is gewoon te doen, die alles verslind, en een Ey lossende, uyt welk alles word gevormt, het welk de Redelyke en andere Dieren voorkomt.

De vier Getyden van het Jaar (waar van boven onder M) zyn by de *Rhodiërs* geëert in de gedaante van eene vierkante Steen, waar door zy de vaste en altyd even eens wederkerende kracht der Natuur verbeelden, en daar boven op vier Hoofden aan eene en dezelve Hals; *Flora* voor de Lente; *Ceres* voor de Zomer; *Bacchus* voor de Herfst; en *Saturnus*, die alles wederom verslind, wat vergadert was, in de drie andere Getyden, voor de Winter.

ZES EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Griekſche en Roomſche Goden.

A. DE *Liefde* verbeeld door *Venus* als hare Moeder, is by den Grieken verdicht te zyn, eene Geboorte uyt het Teellid van *Uranus*, door zynen Zoon *Saturnus* met eene Zeyffenſlag afgemaayt, die 't in Zee deed vallen, alwaar het door 't bewegen der zoute baaren ſchuym, en voorts *Venus* wierd; waar van zy de naam van *Aphrodite* heeft. Anderen noemen haar *Dione*, en *Jupiters* Krooft. Alle Volkeren hebben haar aanbeden onder verſcheyden namen en geſalten, naar de krachten, die zy van de Liefde gevoelden. 'T verdichtzel ſchynt te zeggen, dat het Vuur, in alles om te minnen van den Hemel ingeſtort, door de zoute deeltjes gaande gemaakt, om de voorwerpen, die men begeert, word aangedreven, en daar uyt de voortzetting van die vlam met zamenſmelting van 't begeerende en 't begeerde ſpruyt; welke alles kweekt en de zoorten bewaart. Zy word verbeeld door het ſchoonſte Vrouwenbeeld, minnelyk lonkende, lachende, en lieflokkende, op eene Wagen met vier Raders, de vier Getyden van 't Jaar verbeeldende; waar van de Saffraan om hare vrolykmakende kracht de Lente; de Roos met Doornen, de kitteling der driften; de lieve tegenworſteling, en 't verkwikken, de Zomer verbeeld; de Druyf de verkwiking en verhitting, voor de Herfft; en de Olyf het nieuw voedzel en verſterking voor de Winter toont op de Wagenaffen. Haar Hoofd is met allerley Meybloemen bekrant, om dat die tyd Vogelen, Dieren, Menſchen, Velden en Boomen jeugdig maakt. Zy laat hare ſchoone lokken over de deynende Borſten golven, de beroering die zy maakt en van binnen gevoelt, aantonnende. Hare Rechterhand praalt met de Gulde Twiſtappel, gewonnen uyt het vonnis van *Paris* tot haar voordeel, boven *Juno* en *Pallas* geſtreken; om te doen zien, hoe veel de Liefde boven Macht en Wetenschap heen brakt. Dezelve Gulde Appel vertoont ook de ſchoonheyd van 's Werelds Rond, door den invloed van *Venus* opgetooyt, die de verborge krachten van Hemelkring tot Hemelkring nedervloeyende, in *Venus* Hemelkring voortgegaan, die luſt en kracht tot teelen geeft, die zy door eene Zee-oefter in de andere Hand vertoont, welke zig zelve opent, om de ziltige zappen te ontfangen, als de Natuur in alles doet, byzonder in de zamenkoppelingen van *Venus*. Al te naakt wil zy niet zyn, wetende, dat geziene Kaart niet wel en speelt; zy nodigt en noopt de driften, met wat te rug te houden, dat gene, het welk zy gaarne geeft. Voor haar zit

B. PITHO, de welbehagelyke Praat, die jong lachende en ſpeelende op

eene Harp, hare Minnedichtjes, Liefdezangen en Genegtheden uytboezemt; en twee Duyfjes trekkebekkende, zitten voor haar, om de vriendelyke brand en band der Herten in onnozelheyd te toonen. Voor op den Zeegewagen staan twee Hoornen van Overvloed, van *Ceres* en *Bacchus*, zonder welke dit Wagentje niet op een Zandpad gaat.

C. De kuyfche *Zwaanen* trekken nu haar voort op eene weg met Roozen bestrooyt; de naare Minnenyd trekt sterker al het gespan. Zy moet in 't spel of 't Vuur verflaauwt. Zy heeft de scherpe Doornen om haar geele ingevalle Kop. De Hayren staan als vlammen overend. De Onrust draayt gestadig hare Herffenen. 'T is eene uytgeteerde Vrouw (*Kunne*) waar in de Minnenyd grouwelyk heerscht. Haar eygen Hert eetende, om de inbeelding van eens anders voordeelen. Nachtvlerken maken hare gangen en verspiedingen veylig. Zy ontsteekt in haar eygen afgeteerde Boezem 't vergif van allerley Slangen. Zy heeft een Ponjaart op hare Rug, en eene Dievels on op hare zyde hangen, gereed zelfs tot moorden by aldien zy wat ontdekt. Haar Kleed is met *Lynx*-oogen bezet. Zy vliegt op de Drakenstaarten voort, en doet niet anders, als de lust van anderen te vergrooten. Want al verwacht en brabbelt zy de Snoeren, daar de kriele Musschen aan zyn gebonden, als voorlopers van *Venus*; zy belet echter dezelve niet voort te vliegen. Een mager Hondevel, 't jaloerste Beest, dat men kend, sleept haar na, over 't slym van hare vergiftige Staarten.

D. Terwyl *Cupido*, *Venus* Zoon, aan de eene zyde vliegt, om de Wagen recht te houden. Die begeerte in onze Boezem woelende is verbeeld als een sterk jong Guytje, ros van verw en Hayr, om zyn vuurige drift te laten merken. Hy heeft een Blixem in de Hand, zynde voorzien van eene vlam van de Blixem, die 't Hert en Nieren treft, terwyl Huyd en Gewaad vry blyft; met schoone Vleugels aan zyne Schouders, om de snelheyd van zyn aangestooke Vuur te verbeelden, en te doen zien, dat hy van den Hemel afdaalt, die zyne schikking in de Liefde byzonder doet aanmerken. De Pylkoker draagt hy op zyne zyde, om te wisselen Kunst om Kunst, aanvalen, wyken, kwetzen, heelen, zuchten, en vreugd met

E. ANTEROTE, een bevallig Meysje, 't Zuffertje van *Cupido*, zonder welk het bloetje niet kon groeyen. 'T is wederliefde, die de begeerte, haar Broeder, konstig toelonkt, dan met zedigheyd, achtbaarheid, dan met toorn aanlokken mengende, staande als de wederhelft vliegt, dwars nu en dan tegen den man, zoekende 't geen zy veynst te willen verliezen, tranen, zuchten, lacchen door een mengende, vergiftig en vergeven. Zy draagt de Boog, en heeft mede Vleugels, maar wat kleynder als *Cupido*. Haar Beeldje staat in de schaduw, om dat alle konstenaryen meer lukken, als zy meest verborgen worden. Een Haasje, 't geylste der Dieren, loopt langs de Wagen,
my-

mydende alleen het Watertje, daar *Venus Erycina* en *Cupido Lethus*, hare Minnetoortzen in hebben uytgeblufcht. By *Patraë* in Achaje had men aan een Riviertje de kracht, om Liefde te vergeten, toegeschreven, daar *Venus* die naam van kreeg, zoo wel als *Cupido* van 't vergeten. By zulke ongelukkige Liefde word *Ate* de Rampzaligheyd verbeeld, zynde een zwart Godinnetje, tredende de Herten te bersten, zonder Oogen, zonder Ooren, met omgekeerde Toortzen gedompt, en de Hoop geboeyt, achter aan slepende.

F. Maar gelukkig bevallende, word zy aangesproken van *Hymeneus*, eertyds een Grieksch Jongman als *Thalasio*, beyde gebruykt voor 't Huwelyks geluk. Deze twee, als die alleen worden gezet zonder Wagen, als dan verbeeld men die met eene Palmtak, daar zy om stoeyen en met Roozen werpen. Hoe dikmaals 't Huwelyk 't Graf der Liefde is, zoo is zulks niet aan die schoone band, (bekwaam om alle verwarring uyt het Menschdom te weeren) maar aan de kwade gronden, waar op zy samengetrokken is, te wyten. Deze is een schoon Jongman met een Jok in de ecne, en de Huwelyksfakkel met allerley Bloemen omflingert, in de andere Hand. Hy heeft zyn Voet op een Schildpad, om dat hy niet los of schielyk wil toelopen, maar met bedachte raad; maar byzonderlyk, om dat de Schildpad der Vrouwen hoedanigheden bezit, weynig of geene Tong te hebben, r'huys te blyven, niet dartelyk te jagen naar de smart-vermaken van 't byslapen, door het welk de Schildpad gevaar leyd in de koppeling, omgeleyd zynde, en ten prooy aan andere Dieren gelaten; doordien zy zig zelve bezwaarlyk kan omkeeren. *Morphus* noemde men *Venus* Altaar en Hol by *Elis*, alwaar zy, om 't Huwelyk te verbeelden, met boeyen aan de Voeten geëert wierd. Op andere plaatzen praalde zy daar tegen met de naam van *Nicophora*, Wegdraagster der overwinningen. Byzonder was zy by den Romeynen in hooge achting, als Voortkweekster van alle die uyt *Eneas* gesprooten waren, en daarom pronken veele Penningen met hare Godheyd.)

G. De Hemelsche *Cupido* was by die van *Megara* een schoone sterke Jongen, met een vlamme Toorts, en een brandend Hert in de Handen; bewyzende, dat het Vuur van begeren in groote en welgeschikte dingen of zaken van den Hemel in ons vloeyt, door den *Hesperus* of *Lucifer*, de Avond-of Morgenster, en ons dryft om der Goden schikking, en wat zy ons heerlyks voorhouden, te begeeren; te gelyk de wil en 't werken van die Godin afhankelyk makende, en vliegende naar de voorwerpen met Oogen, die op der Goden schikking, wil, en wenken blyven steroogen (de *Gratien*, Myrthen, Kranffen en andere behaaglykheden, met spelende, lagchende en dertelende Kindertjens, kan men daar by voegen) en zette dezelve in *Tempe*, *Paphos*, *Cyprus*, *Amathus*, *Cythera* of andere alderbehagelykste Oorden; maar myden zig voor den *Libanon*, daarze geëerd wierden met zuchten,

224 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

ten, weenen en schreeuwen, om den Dood van haren liefsten *Adonis*; zyn-
de als gezwachtelt in Rouwkleêren van 't Hoofd tot de Voeten. Hare eerste
vertoning was op eene Steen in *Arabië*, en daar na *Egypte* aangebeeden te
zyn, die als eene gevlochte Byekorf was gemaakt; de voortplanting, zoet-
heid en angel van de Liefde wel doende zien; 't geen anderen voor eene
Navel aangezien hebben, daar *Beynot* in de oude Arabische Taal eene Bye-
korf beduydde. Eene vierkante Steen had men ook daar voor in Fenicië van
eene *Piramide*, steekende in een Rond van de Maan, om den invloed van
de Zon en Maan op de Schepzelen in 't koppelen te vertooncn. Van deze
Vrouw *Venus*, die 't woelwater van de Wereld is, stapten, om 'er vry
van te zyn, niet naa de Beek *Selinus* in *Natolië*, waar in men zig bevryd-
de van het Liefdevuur door 't baden, maar naar

H. *SILENUS*, of Bacchus. Van twee Moeders *Bimater* (by de Grie-
ken *Διμήτηρ*) genaamt, is Dronkenschap of Drinklust. Deze word verbeeld
als oud, als jong; als Man, als Kind; eyndelyk in allen stand, en met al-
lerley Beesten, met namen oneyndig, naar de grillen, die hy werkt in de
Menschen. Hy ryd op eenen Ezel, zyn Offerdier, leunende op de *Pria-
pus*, een bastaart van *Venus*, en op eene Druyvekorf, waar aan een Bok zig
zat eet; paffig, vet, als een Bakbeest zuyzebollende; met een onbeschaamt
volgezopen Lyf. De Klim-op, die altyd groen blyft, en zyne valsche jeugd
verbeeld, omringert zyne Kop, waar op men Hoorens, om de beestach-
tigheyd en akelige dwarfpaling te toonen, ziet uytbotten.

I. Eene razende *Bacchante* of *Menade*, als eene dronke Tobbe, schreeuwt
hem na *Evoë*, *Evan*, *Eubaë*; de tytel die *Jupyn* hem gaf, als hy op de
Reuzen word verdicht aangevallen te zyn, als een Leeuw, dat echter in
Dronkaarts niet kan vallen. Zy heeft een Oost-Indisch-Riet met Wyngaard-
rank omringert in hare Handen, slingerende met Tygersvellen, om de tocht
naar Indië te gedenken; 't geen nu nog veele Bacchanten na moeten volgen.
Hy wierd door Nymphen opgevoed, om te doen zien, dat het nut is, dat-
men Wyn met Water mengt.

K. *CONNIS*, de God der Gastmalen. Deze heeft de Toom van den
Ezel aan zyne kale beurs gebonden, uytgezopen van die, welke hem kaal
zynde, eerst verachten. Onder zyne Armen houd hy een zilvere Schotel,
en daar in een welgestoffeerde *Venaison* of Pastey van Wildbraad, om zyne
gasten aan de wartel van het slempen te krygen. Hy heeft een Koks Mes,
en een Braders, of Tafeldienders Ammelaken voor zyn buyk, en douwt al
dommelyk voort met zyne Lancie in de Hand, die hy op Bacchus Graf zal
stellen, gelyk men alle Helden pleeg te doen. Zoo komt hy door zyn goed,
door Tafelschuymers omringt, en *Thyaden*, *Bassariden*, en andere dollen
Wyven, die, met Fakkels in de Hand, Tygers-en Panthersvellen om de
Huyd,

Huyd, met hangend Hayr, Kannen en Glazen tegen een klinken, stampende, tierende en bonssende, op Schutten, Zolders en Vloeren, tot dat zy de eene dolheyd aan de andere klevende, eer-en schaamteloos Lyf en Ziel overgeven.

L. Waar van een Voorbeeld is de *Ontmaagding*, (anders in *Succoth Benoth* met aan stukken getrokken Biesbandjes verbeeld) by welke, eene Dronke Vrouw een open deur word. Is hier met een *Priaap* verbeeld, eene Steen zonder Armen, en van Steen, om te toonen, dat der *Menaden* toome-looze geylheyd van zelfs zig zelve wil verkrachten; een jong Meysje dan door de vuyle drift aangezet, zynde de Satyr die haar opbeurt met de Wynkan in de Hand. Zy klautert om dien Steenen *Priapus* Hals, likkende en kussende het Stokbeeld met Tong en Lippen om haar jonge Lyf te doen enteren, door een gesmeerd end van een Steene Teellid.

M. Een ander Zwaddergat, turende en zwierende, gaat als een voorstander van Bacchus, gevolgt van Wynkuypdragers, Wynperssers, Biervliegen en Tabakdampers, met Ranken en Klimop om de Kop. Die is *Homoritus* genaamt, een God by den *Phrygiërs* van de gelagen. Zyn naam is *Zamendrinker*. Hy voert een *Thyrsus* of Wyngaardstok, waar aan twee Handen met volie Berkemeyers gehecht zyn, boven op den top met eene Exter getooyt, om het snateren en raaskallen der Zuypers te doen zien.

N. Van deeze stapt men tot een heerlyker Wanschepzel, *Mars* den Krygsgod. Die dolle Razerny der Grooten, word verdicht, uyt eene Bloem van *Juno* gesproten te zyn, om haar te wreken van *Jupiters* hoon. Hy heeft, met schoone namen van Vryheyd, Glorie en Godsdienst bedekt, den Overmoed, ziedende in de Grooten, om grooter te worden, en anderen te overheeren. In 't Harnas staande op een Wagen, als de oude Helden altyd waren gewoon, heeft hy in zyne Rechterhand den Deegen, in zyne Linker de Worpies, rydende over 1000. Lyken, om hoger uyt te kyken naa Nieuwe Koningryken. Strydbare Paarden, die Vuur al schuymbekkende uytblazen, voeren hem uyt Thracië naar vette en laffe Volkeren. Zyne zeegepraalen zyn op de Wagen gehouwen.

O. De Krygsroem van zyne daden met Lauwerieren gekroont, vliegt voor uyt, op de Krygsclaroen zyne daden uytblazende, hoewel zy niet zeker in haren gang is, en licht de overwinnaars kan verlaten, gelyk zy de meesten oude Vorsten verlaten heeft. Een ryke oogst van Vanen, Standaarden, Helmen, Schilden, Pieken, Boogen, Pylkokers en ander Wapentuig is tot een zeegepraal opgehoopt, by de welke

P. Eene *Lans* in de grond is gevest, waar op Krygsbeloning der Heldestuk.

stukken hangt. Eyken-en Lauwerkranssen, Toomen, Steegelreepen, Armringen, Paalkroonen, Muurkroonen, Scheepskroonen, klimmen langs die Lans op, om in de oogen der Zoldaten flikkerende, derzelve Oorlogsvuur te ontsteeken.

Q. De *Krygsstraf* staat 'er by. (Want deze twee zyn de Zuylen van den staat der Vorsten.) Deze *Krygsstraf* heeft een Draak op den zwarten Helm met een Bloedroode Rok aan, hebbende de Bundelbyl der Opper-legerhoofden in de eene, en eene afgekapte Kop van eenen Lafhartigen in de andere Hand. Zy kan, zoo de straf over veelen gaat, met 't getal van X. op de Borst geteekent zyn, merkende de *Decimatie*, of Halsstraf over den tienden Man; gelyk men van *Severus* over de Keyzerlyke Trauwanten, en over 't Legioen der Christenen, het *Thebaansche* genaamt; en van den Graaf van Walfteyn over de Keyzerlyke van *Mortagne* in den Zweedschen Oorlog onder *Gustaaf Adolf* heeft gezien.

R. De Belooning heeft een *Arend* tusschen roode Pluymen op haar Helm, en een Leeuwenhuyd om den Hals; want de eerste belooningen der dapperen zyn van Dieren geweest, die zy gevelt hadden. Zy toont boven op de Lans de belooning, om welke de moedigsten alles doen, zynde de Eeuwige Naam in de Geschiedenissen verbeeld door eene Slang, by zyne Staart in de Bek houdende eene Laauweriertak. En dewyl zaken uyt te voeren, en aan zyne Borgers gevangen Vyanden te toonen, der Helden Hemel maakt, en henlieden aan *Jupiters* Zetel doet opklimmen, zoo zietmen de Gevangens geboeyt onder den Wapenroof neêrleggen.

S. Voor dezen *Mars* zietmen verwoest Land, brandende Steeden en Vlekken, waar in de schrik en verwarring voorvluchtig getoont worden.

T. Deze is met een *Haas* op 't Hoofd, en

V. Door eene *Slang* met veele Hoofden afgebeeld. De groote Oorlogshoofden geven stof aan geestige Vleyers, welke door Schriften en Dichten hunlieder daden prachtig afmalen.

W. Die groote en vrolyke Godheyd *Apollo*, hun Hoofd, is met blonde Lokken, Zonnestralen om zyn Hoofd; zyne Harp in de Handen, waar van hy de Vinder en Verbeteraar is geweest; en de Boog en Pylkoker, met welk hy het *Pythisch* Ondier het Landverderf heeft gematst, op zyne Rug. Hy staat op den Berg *Parnas*, aan de Bron *Aganippe*, by den Heuvel *Helicon*, waar op de *Pegasus* met zyne vlugge Vlerken gestadig door zyne hoefslagen de Springbron doet ontspringen, die de Bronaders der Dichters maakt, en tot onder in 't breede afloopt. Deze verbeelding toont die vreemde verrukking, die in den Dichters valt, en haar, als Propheten boven 't Gemeen, doet zaken door eene betoyerende draay voorzeggen, met inval-

len onnaspeurlyk hunne gedachten verryken, de Natuurlykste werkingen der Menschen en zaken door Konstwoorden zoo afschilderen, dat zy den Lezers minder als alle andere vermoeyen. Die vervoering, eene ingeboore, en gene overgeleverde bekwaamheyd, word met dit Paard verbeeld, dat door Wateren en Beeken, over Berg en Dal, ja door de Lucht en de geheele Wereld zyne Kleppers laat zien. Van dit Water worden die luchtige herfenen tot eene geestige zomberheyd gebracht, die de enkele waarheden bezwachtelt, om die schoonder voor ons op te doen. Zy worden door dien *Apollo* beroert en verhit, en draven door op zulken stouten Ros, tot zy met eene Hemelval van schoone gedachten alles wonderbaarlyk vertogen, en 't merg van onze Zielen kittelen.

X. *Pierus* van Macedonië heeft zyn gevolg van drie tot negen *Musen* (Zanggodinnen) gemaakt, waar van hy Vader van negen *Pierides* genoemd word; op die Berg zig onthoudende, welke in Exters verandert, van de Parnas gejaagt, gebruykt worden om de slechte Rymers en Raaskallers af te schetzen, die ondanks de Zanggodinnen willen snateren, tusschen de zoetzingende Zwaanen mengen.

Y. De negen Zanggodinnen zyn: *Clio* voor de Geschiedboeken of *Historien*, meest naakt, met twee Hoofden, een schoon jong Hoofd van vooren, maar een oude gryns van achteren, de tegenwoordige en voorleede Tyd rakende; met een Boek, waar in zy schryft, en Papier by haar; *Melpomene*, de Treurtoneel-Dichtster, met eene Vorstinnekap, Ryxstaf in de Hand, op een Doodshoofd gezet, grootsche trant in spraak en weezen houdende, met hooge Laarssen van *Sophocles* aan; *Thalia* voor 't Blyspel, fratzig in gelaat en gebaar, met een Zotje of Marotje in de Hand, licht gekleed, en bloodsvoets; *Euterpe*, voor Blaaswerktuygen, speelende op eene Dwersfluyt; *Terpsichore*, met zware Muzykstukken voor Lofzangen en Lierdichten, behangen; *Erato*, vrolyk met de Lier en Ruyspyp, voor Landbouwers en Herders Deuntjes; *Calliope*, met een Stormhoed bepluymt op haar Hoofd, trots gezicht, stoute stand, en een zwaar Gedicht en Maat in de eene, de Pen in de andere Hand, voor de Heldendichten; *Urania* met eene Sterrekroon om haar Hoofd, eene Hemelskloot onder de Hand, eene Graatboog met de andere Hand gereed houdende, is geplaatst voor alle de werktuygen en kennisse van den Hemelloop. *Polyhymnia* voor de Welsprekenskonst, is met Handen en 't Gezicht bezig om dezelve naar hare woorden te voegen. Zy te zamen zyn bezig de vrolykste nuttigheden aan den Menschen op te dischen, hebbende geene grooter Vyanden, als de onkundigen, die uyt spyt, dat zy door die Konstenaars worden voorby gestreeft, de Konsten verkleyen en derzelve Oeffenaars lasteren.

Z. Maar die en zodanigen, welke onbekwaam zynde van zig zelve

228 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

blaaskaken, zyn door *Marsyas* verbeeld. Die Satyr beschimpte *Apollo*, en waagde zyne Boereschalmey tegen de Goddelyke Harp; dog leed de straf van zyne vermetelheid, aan eene Boom geknevelt, en levendig van die God gevilt, met de Boeren Pypen boven zyn Hoofd; zeggende, dat de Gekken dan eerst kaal en gevild 'er af komen, als zy zig tegen de gaauwen in de mat begeven.

ZEVEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Straf-Goden.

WY hebben met voordacht nagelaten, onder verscheyden vernissen der Grieken te vallen, wyl 'er veele al te onbeschoft voorkomen, byzonder de *Venus Pandemia*, die van Solon zelf was ingevoerd, zynde de Beschermmoeder en Oppergildmeesteresse der Hoeren, van het byeengeschrapt Hoerenloon met eene heerlyke Tempel vereert, waar in dezelve aangebeden wierd, met de alderuyylste Hoerestukken, geveylde Maagdommen en andere offerhanden. Welke zoo grooten aanzien had onder de Grieken, dat de *Corinthiërs* (wanneer de Perzen hun Vaderland in wanhoop brachten door de zware Heyrlegers, met welke zy den Griek overvielen) de last, om de Godin *Venus* tot hun Lands welvaren te bidden, aan de Hoeren gaven, die de offerhanden uyt hunne Lyfswinsten groot en heerlyk maakten. Nog ook de *Venus* van *Abyda*, door eene Hoer hare Vryheyd weder gekregen hebbende, die *Celsus* zig niet ontziet by *Judith* te vergelyken. Nog de *Cypri-sche* eerste Hoerenmoeder *Venus*, die om het heerlyk ambacht van 't hoerdom vergood wierd, hebbende die Vrouwen en Dochters geleert, schatten te vergaderen van de schandelyke winsten, die zy trokken uyt de gemeenmaking hunner Ligchamen aan het gemeen; zullende dit in andere Deelen (zoo ik door Gods Genade in 't leeven blyve) vertoonen. Nu overgaande tot den Romeynen, lust my niet den Leezer voor te dragen die afgewerkte stof der overal getoonde Goden, in Steene Beelden of Penningen uytvoerig te zien, en door wakkere bazen in Prent nagelaten, maar de byzondere uyt derzelve groote zwerm voor den dag te halen.

A. Hier ziet men dan den *Jupiter Horcius*, als de Straffer en Wreeker der Meyneedigen. Hy is bekroont als een Oppergod, die zig zelve aan den Eed by *Styx* verbonden stipt houden moest, om dat zy geloofden, dat het Noodlot de Godheyd, en de Godheyd het Noodlot verplichtte. Deze *Jupiter Horcius* houd zyne Blixem met twee Handen gereed, aan dewelke hy vast houd den Eed, als den band der Wereld. Dien Eed wierd afgeleyd op de Teelballen van een Verken, (by den Grieken) welk een Manneken was, en die dan het overschot of verbranden, of in Zee wierpen. Maar by den Romeynen in de Verbonden alleen met gesloote twee Vingers der Rechterhand op eene geslachte Zog; biddende plechtig, dat God zoo moogt straffen den Vreedeschender, als deze Zog met een Keysteen van den Offerprieester voor den Kop geslagen wierd. Met eene andere naam is ook deze by hen voor *Pluto* den Straffer, of *Sumanus* geëert, om door de Hel-

sche Godheden de schrik in den Verbondsluyters te drukken, voor de Hel-
sche straffen; vaststellende, dat 'er geen bedreyging te groot kon zyn tegen
die boofwichten, welke de Eeden durven misbruyken.

B. VEJOVIS is ook in zulke Eedzweeringen aangeropen, als een *Jupi-
ter*, die van 't bestier der Hemelsche, Aardsche, en Helische zaken onge-
moeyt bleef; waarom zy hem als een Jongen vertoonden; dog met de Hoorn-
nen der Egyptische *Hammon* aan zyn Hoofd, beduydende, dat een schelm-
stuk nooyt oud word, maar op de Wereld vroeg of laat zyn loon krygt, zoo
wel als het jong en nieuw blyft in 't hert van den kwaaddoender, wien het
als een Beul pynigt en wroegt; waarom zy aan dezen jongen *Jupiter* in de
Linkerhand gaven een Hert met eene Worm daar in knagende, met een
Weegschaaltje om zyne Gordel; daar integendeel in zyne Rechter een Sling-
erschicht van Blixem gevoert wierd; om overal den boofwicht te vervolgen,
als een verterend Vuur, dat Kleederen en huyl vry en ongeschonden door-
dringt, maar 't hert en ingewanden brand en zengt. De Huyd en de Vacht
van die Geyt, welkers Prammen hy gezogen heeft, en op welke aangete-
kent worden alle de verborgenste Misdadcn, zelf der Menschen, *Diphthæ-
ra* genaamt, als een Boek, dat by die Godheyd gehouden word, om zyn
Hals tegen den boozen; en in hunne Boezem, als het geweeten, beschuldiger
blyvende, tegen de uytvoerders der heymelyke schelmstukken. Dezelve
Geyt legt aan zyne Voeten, dragende twee hoornen, welker eene afgestoo-
ten, door de Nymphen *Melissa*, *Amalthe*, *Hega* en *Helice*, met Bloe-
men opgeciert, voor den Hoorn van Overvloed word gebruykt; eene eer,
die men naderhand aan den Offenhoorn van *Achelous*, door *Hercules* afge-
wongen, heeft gegeven. De grond, waar op deze Vacht word gelegd, is
die, welke men verbeeld onder het geweten, zynde aan de eene zyde vol
Bloemen, en aan de andere zyde vol Doornen. Dewyl niemand zig kan
bergen voor zig zelve, houd hy dit Hert in zyne Hand.

C. Dezelve Godheyd over de Eeden wierd boven alle namen by den
Romeynen *Deus Fidius* genaamt, welkers gestaltenis nog tot Romen op
eene Steen gezien word, vertoont aldus: De Liefde en overeenkomst der
Menschen met malkander als een lieflyk gevleugelt Kind, staat in 't midden
van de Eer en Waarheyd, koppelende dezelve vast aan een. De een is uyt-
gebeeld als een Roomsche Burgermeester in zyne Raadsheerlyke Tabbaard;
dewyl de Grooten, aan welken 't bestier is toevertrouwt, boven alles behoren
te zyn gebonden aan haar Woord en Eed, zynde de Beelden Gods, en des
gantfchen Volks. Hy geeft zyne Rechterhand aan de Waarheyd, en vat
met de Linkerhand de Lendenen van dezelve; eene manier van Eedzweeren
der Ouden, gelyk men van *Abraham* en zynen Knecht in de H. Schriften
leest *Gen. XXIV. 2.* Deze Waarheyd is in 't wit gekleed, met eene Lau-

werierkrans om haar Hoofd, om dat 'er niets sterker is als de Waarheyd. By welke zweerende, verzweegen zy de straffen, tot welke zy zig zelve doemden, die latende aan de Hand Gods, en zeyden 'er alleen by, *Me Deus Fidius*, (by verkorting, *Medius fidius*, in plaats van, *Me Dius Filius*, verftaa daar onder, *ita amet*, of wel, *perdat*. Dat is, zoo waarachtig be- minne my, of zoo straffe my de Goddelyke Zoon, dat is, *Heracles* of *Hercules*, de Zoon van den Oppergod Jupiter. Waaron ze ook wel *Mehercules* in plaats van *Medius Fidius* zeyden,) dat my de God van Trouw en Waarheyd mag.....

D. Voor de *Wakkerheyd* hadden dezelve Romeynen eene Goude Gans, die zy op een *Buffet* of Draagtafel by de Zeegepralen deden omvoeren, ter gedachtenis der Ganzen, welke de Wachters op deden staan tegen de Gal- len, wanneer deze het *Capitool* beklommen. Deze wierd ook by 't invoeren der Opperbevelhebbers in 't Leger gebracht.

E. En dan daar tegen voor *Krygsverzuym*: een Hond aan eene Vlierboom opgehangen, tot herinnering der Honden, die niet en baften op 't gerucht der zelve bespringers; om de Zoldaten te doen denken aan de verachte Dood, die zy te verwachten hadden, byaldien zy by nacht of dag hunne fchild- wachtsuur verzuymden; ten welken eynde zy ook van wacht tot wacht rondom de Legerhoeken elkander wakker hielden, met roepen; gelyk ik de wak- kerheyd der Schildwachten daarom heb afgefchildert gezien door een Ro- meynfch Zoldaat, die met eene Piek in de Hand, wel gewapent ftaat, roe- pende tegen zyn Wachthuys, waar aan eene Hond zoo was gehangen, en eene Gans kwakkende boven op de Nok van 't Wachthuys.

F. De *Fortuyn* van 't Ryk, van Goud gegoten, was mede eerst op dir *Capitolium* bewaart (hoewel zy naderhand in de Staats-vergaderplaats, en eyndelyk in der Keyzeren Bedkamer bewaart wierd,) aanbeden. Een fchoon jong Maagdenbeeld, met de Hoofdhayren voor aan 't Voorhoofd afwaayende, om te toonen, dat haar geluk uyt het waarnemen der gelegent- heden fproot, met twee Vleugels aan de Schouderen, om de snelle voort- gang van 't geluk des Roomfchen Volks te verbeelden. De drie Borften merkten aan de mededeeling van dat geluk aan 't Volk. Uyt eene groote Hoorn ftort zy den Toe-en Overvloed der Vruchten en Granen, het ware geluk des Volks. Zy houd in de Hand eene Ryxappel, zynde de Wereld, waar op de overwinning ftaat. Een ander Goud Beeldje, met de Zegepra- lende Lauwerkrans in de eene Hand, en een Trompet in de andere Hand, waar by aan eene koorde hangt het Schermfchild van Rome, het *Ancile*, naar het welk Koning *Numa* elf andere gelykvormige liet fmeeden; om dat by Diefftal of andere ongevallen dit Schild gemift wordende, 't Volk niet

232 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

en zoude aan hare welstand wanhoppen, door 't missen van een Schild, waar van het, als van den Hemel gevallen zynde, hun geluk afhankelyk te zyn geloofde. Waarom ook tot meerder verzekering van 't gemeen de twaalf Priesters, of zoo genaamde *Salii*, jaarlyksch op een zekeren plechtigen dag al juychende en huppelende door de Stad Rome liepen. Allerley Wapenen der strydbaarste Volkeren, als der *Parthen*, *Dacen* en *Duytschen*, leggen met gewonne Kroonen en Tulbanden onder dit Schild.

G. Deze Zegepralen wierden te vooren aan dien *Herkules* overgebracht uyt het Land der Etrusken of Toscanen, die op de Ossenmarkt was geplaatst. Deze had zyne gewoone Leeuwenhuyd op 't Hoofd; en de Lerneesche Draak, wiens afgeknotte Strotten, zonder Hoofden 't dempen van dat Ongediert en de Koninglyke Oppermacht vertoont. Van *Titus Tatius* wierd het daarom aldaar opgerecht. Men zag hem die Knods van Olyvenhout, om de kracht by zoete welsprekentheid te voegen, op de Schouder dragen, met welk hy de overwinningen behaalt heeft, die op de Leeuwenhuyd verbeeld stonden; zynde 1. De *Nemeesche Leeuw*, waar van hy de Huyd draagt, onkwetsbaar voor Schichten, en door Manskracht alleen verworpt in eene Spelonk. 2. De *Hydra* legt onder zyne Arm. 3. 'T Wilde Zwyn van *Erymanthus* in Arcadië. 4. De Hinde van *Menalus* met Metale Voeten en Goude Hoornen. 5. De *Schendvogels* van 't Meyr *Stymphalus*. 6. De *Amazonen* en hare Koningin *Hippolita*. 7. *Augia's* Ofsstal. 8. De vlambrakende *Stier* van *Neptunus*. 9. *Diomedes* en *Busiris*, de Menschenslachters. 10. *Geryon* met drie Lyven; deszelfs *Hond* en *Draak*. 11. De *Hesperische Appelen*. 12. *Atlas* onderschraging. 13. De Heihond *Cerberus*. 14. *Cacus*, de Aventynsche Bergverwoester. 15. *Prometheus* verlossing. 16. *Eutheus* verstikking. 17. *Calpe* en *Abyle* van een gescheyden met zyne Pilaren. 18. *Lycus*, de Moorder van *Creon*; *Achelous* met zyn Hooren. 19. En eyndelyk *Nessus* de *Centaurus*, *Deianira* schakende. 20. Zyne Vervorming en zyne Hemelvaart. Alle daden van meer dan een wakker Held, tegen verscheyden Vorsten, Roovers en Landen, met vreemde Merkbeelden, zoo vertoont in vreemde gestaltens.

H. Het Geluk met haar Wisselval, de groote gemoederen niet kreukende, is voor *Cyprus* verbeeld door eene sterke geblinde Vrouw, met de vooruyt dartelende Hoofdhayren van de waargenome kans of gelegentheid; het Scheermes van 't berouw in hare Hand dragende, voor die dezelve verzuymen; met Slaapbollen en Barnetels voor den Luyen en Gekken in dezelve Hand, in dewelke zy de Schatten en Heerlykheden met hare Overvloeds-hoorn uytdeelt aan den gelukkigen en gaauwers. De Hoorn is vlug met Arenden en Vleermuizen-vleugels, als onzeker, en niet lang blyvende in dezelve stand, voorzien. Zy leunt op de Aardkloot, op welke Bol zy anders staat,

staat, rollende met eene zekere en gewisse onzekerheyd. Hare voorafwaayende Lokken zyn vastgebonden, om en aan de Spil van 't voorbeschikt Noodlot, wiens onder-en-boveneynd van de Aarde tot de Hemelen doordringt.

I. Deze losse blinde Woelwater word geboeyt door de Edelmoedige Manelyke Wyfheyd, die boven haar zegenpraalt, en als een sterk Man met een Eykenloofs Kroon geciert zyne standvastigheyd verbeeldt, hebbende een Helm op 't Hoofd, om zyne stille hersenen veylig te bewaren, waar op een stille Nachtvogel zit, tot waken en denken een nut Merkbeeld, en daarom *Pallas* Vogel, die zonder gerucht te leven, in zig zelve, te arbeiden op zig zelve, voor 't beste keurt, al word hy door 't gejilp van zoo veele prachtig gepluynde Vogels in 't licht komende begeekt. Zyn Borststuk is de *Aegis*, 't Wapenstuk met *Medusa's* hoofd gedekt, met welk hy onkwetsbaar zyn tegenparty versteent, dragende in zyne Hand eene Voetmaat, zyn eygen net afmetende, en zyne krachten wel wikkende, terwyl hy het los geval aan de Pilaar van zyne Deugd vastgekent houd.

K. *Nemesis* of *Adrastia*, in 't *Quirinaal* te Romen opgerecht, verbeeldt de straf der genen, welke van 't geval geholpen, te overmoedig, hovaardig en wreed worden, na 't uytwerpen der *Tarquynen*, door 't vrye Roomsche Volk opgerecht. Deze streng van opzicht heeft op haar Hoofd eene Zon, om dat dezelve de minste Spinnewebben en stofjens zoo wel als de groote Ligchamen ontdekt. Zy is wat gewapent, en voorts getabbaard, bewyzende, dat men de Dwingelandy eerst door dapperheyd ondergebracht zynde moet veranderen, niet in een beroert wild wanbestier, maar in een welberade Regel over 't Volk; waar toe zy in de eene Hand eene Toom draagt; in de andere het Zwaard en de Schaal van de Goddelyke Rechtvaardigheyd; en *Jupiters Diphthera*, waar op der grooten en kleynen Rol geteekent staat, om den Arm; met Vleugels, om dat zy den boozen als een valstrik uyt den Hemel schielyk op den hals stort, hoewel zy op eene Schildpad staat met Voeten van Loot, bewyzende, dat zy langzaam toetreed, maar 't uytstellen der straf door 't verzwaren verdubbelt.

L. *Fortuna Augusta*, of 't Keyzerlyk geluk, op 't Capitoel en elders opgerecht, is met Vleugelen voorzien, om de gezwindheyd van hare Zegegenen te verbeelden; met eene Lans in de eene, en den Overvloed in de andere Hand; en eene Sleutel op hare zyde, om alles te overwinnen, alles gelukkig te maken, en alles te bewaren, met den Arend op den Hoofdstandaard der Romeynen, van Goud of Zilver pronkende, boven de vierkante Opperveldheers Vlag, waar in zy eerst de Wolvin, een Paard, of een purpere Draak deed brallen. Deze Vogel is by veele gelegentheden van *Cyrus*, *Cæsar* en anderen, by toeval, met voordeel voor uyt vliegende ge-

zien, en alzoo daarom; en om zyn hoog vliegen en sterkte boven andere voor een gelukkig voorteken geacht, maar ook dikmaals uyt loosheyd, door den Oppergezaghebbers opgeschoten, om den Zoldaat moediger en stouter te maken, op de hoop van de wisse Zeegen. Het *Pedestal* of Voetstuk, waar op zy stond (gelyk op de Penningen) droeg 's Keyzers Beeltenis.

M. VESTA, door eene ronde Steen verbeeld, uyt Phrygië naar Romén gevoert, en uyt *Almone*, een kleyn Armpjen van de Tyber, tot Romén gebracht, op eene Pilaar gezet, en met Eeuwig Vuur gediend, was met eene Ringstreek over midden, als Merkbeeld der twee halve Rondén der Wereld. De bovenzýde van ingekapte scherpe hoekjens zoo wel als de onderzýde, naar hunne mening de heete en koude Wereldstreeken onbewoonlyk vertonende; om die redden met zoo veel zucht tot Romén begeert, om dat zy der Groote Moeders Beeld bezittende, en meer als andere vierende, zig 't gebied over 't Heel-Al der Wereld daar door beloofden.

N. MARS, de Wreeker, de Overwinnaar, de Bewaarder, zo wel als *Jupiter*, by haar getytelt, was verbeeld door hun Krygsbewind, en daarom als een Roomsch Zoldaat gewapent, met den Blixem van *Jupiter*, als uytvoerende de wil des Oppergods, voorzien, boven eene Vuurige Draak, vertonende hun Hoofd, den Opperbevelhebber, voor wien Vuur, Bundelpylen, den Arend en purpere Draak gedragen wierden. De *Overwinning* is op zyn Schild en Staal gedreven, op Claroen en Trompet, den Vyanden schrik, den Romeynen moed inblazende. Zy heeft de Eeuwigheyd met veele straalen aftintelende rondom haar, tusschen welken men steeds de nieuwe winsten des verder uytgestrekten Ryks deed snyden, met de namen der overwonne Koningryken. De korte Piek, waar mede zy licht de geborduurde Borststukken der *Gallen*, de bonte Rokken der *Partben*, en de bloote Borsten der Duytschen doorboorden, voerd zy in hare vuyft, en de overwinnende dagge, het kort Zydgeweer, door welke zy steeds braken de kracht der Vyandelyke Benden. De Adelaar met zyne klauwen op de Wereldbol zittende, vliegt aan hare Rechterzýde.

O. Zy hebben ook *Æsculapius* geëert voor de Heelkonst (hoewel zy de Artzen als Pesten van 't Gemeenebest, dikmaals uytboenden) of Gezondheyd. Deze met Lauwerieren van *Apollo*, zynen verdichten Vader, om de kale Kop, heeft in zyne Rechterhand een Pisglas of *Urinaal*, staande op eene Slang, van ouds het Merkbeeld van de Geneeskunde (mogelyk de Oude Slang, dien Vyand van 't Menschelyk Geslacht; of liever de Kopere Slang, van Mozes in de Woestyne opgerecht, en genezende door het aanschouwen de Kinderen Israëls, die van de Slangen gebeten waren,) wiens Staart rolt in de byeengeraapte Penningen, door de vrees der laffen voor de Dood van den Ryken gepluggert; die uyt eene Stoffcheyders Pot vloeyen. Een Jachthond, waar

waar van hy opgevoed is van ouds, aan zyne zyde, merkt haar vliegen van Huys tot Huys, om 't bejag van hare winst, verscheurende zonder beschutter die, waar op zy jacht maken. In zyne Linker houd hy eene kwaftige Stok, om de zwaarheyd van hare Kunst, maar meest om de onvruchtbare duyfterheyd van haar weeten, welke duyfterheyd door de groote Baard, uytheemfche Geboorte, Wanschepzels-geftalte, en onleesbare Raadzels groot aanzien pleeg te hebben. Eene Vyfhoek van gelyke deelen, 't Merk der gezondheid, by den Feniciërs, staat op zyne Stok, als of die giffers de gezondheid, die zy steeds verzwakken, op haar duym deden draayen.

P. DE DIANA, op de Aventynfche Berg aanbeden, droeg Hoornen van de Nieuwverlichte Maan op haar Hoofd, de Jachtkoker op de Rug, de Worpfpies in de Hand, om dat de Nacht tot lagen, netten en verspieden der Beesten eygen is. Zy voert eene ontsteekte Toorts in de Hand, als Wegwyfter der Reyzigers, en eene Goude Sleutel op hare zyde, als *Diana Lucina*; bewyzende, dat zy de Baarmoeder opent, en 't eerste licht aan den geboorenen fchenkt. Dog wyl 't baaren met fcherpe pyn is, heeft men de snelheyd van dat gevoelen, welk het fnerken der vlam veroorzaakt, in de Levenstoorts getoont. Paarden of witte Herten voerden hare Wagen. Zy wierd *Trivia*, *Triceps* en *Trigemina* genaamt, om datmen haar op eene vierkante Steen verbeeldde, met een Paardekop, om de snelheyd van de Maansloop, met die van een wild Zwyn, om de Jacht; en van eenen Hond, om dat zy als *Hecate* ook over de Hel gefelt wierd.

Q. Men heeft haar ook met den hals en kop van een Sperwer, een Vogel om de fchitterftraalen uyt zyn oog aan de Zon eygen, vertoont, als ontvangende van dezelve haar licht; met vier Borften, als aankweekfter van alle vruchtbaarheyd; houdende de Bol der Wereld, waar van zy zomtyds in de *Eclipsen* befchaduwtd word, tuffchen haar en de Zon inkomende, in hare eene Hand, met eene Drietand van *Neptunus* in de andere, als Moeder van de Eb en Vloed, Stormen en Kalmten ter Zee. Haar Kleed van *Lapis Lasyli*, vol Sterren, fluyt hare Lendenen.

Zy hadden in 't Roomsche Gebied oneyndiger Goden, om dat zy alle die der verwonnen Volkeren ook in haar

R. PANTHEON overbrachten, welk men hier achter gebouwt ziet; dog onder hunnen eygen Goden rekenden zy meede *Orcus* voor de Hel, *Sterculio* voor *Saturnus*, den Landmester, *Castor*, *Pollux*, *Bellona*, voorts *Fannus*, *Carmenta*, *Pales* voor den Landbouw en Beestenweyding, *Vertumnus*, *Heppa Nænia*, *Venus Virginensis*, *Upia Domiduca Cumina*, *Terminus*, *Partunda Egeria*, *Post*-en *Antevorta* enz. hier na zullende te passe komen, behalven hunne Helden, Heldinnen, en Keyzeren.

AGT EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Goede en Kwaade Goden.

DE meeste onder de Heydenen, ja zelfs eenige der zoogenaamde Christenen, hebben gemeent, dat het Eeuwig Weezen, het welk zy stelden voor hunnen Schepper en Onderhouder, was Oneyndig goed, en dat daar niets uyt konnende voortvloeyen als zegen, noodzakelyk een ander Wezen of beginzel moest zyn, het welk zulken goed belette, of kwaden op haar uytstortte. *Osiris* was by den Egyptenaren de Goede, *Typhon* de Kwaade, by den Indianen in *Calecouth*, was *Tomerani*, de Goede God, onverbeeldelyk, maar

A. HERIMIS, de Kwaade, een Gedrocht met veele Armen, Hoornen, Klaauwen en Staarten, in eene vorm van allerley valsche en ongelyke Linnen, rondom met Vuurstralen vertoont, en op allerley manieren verzoent.

B. JOOSJE TIDEBAIC, by den *Japanders* en *Coreanen*, ook by eenige *Chineezen* voor den boozen God, dien zy aanbidden moeten; by den *Mexicanen* het zelve; by den Ouden Saxen *Finnus*, de Goede God zonder Beeld, en *Siba* zyne Vrouw, maar de Duyvel, als

C. EEN DRAAK, die ook by *Sclavonen*, *Dacen* en *Ungaren* met de namen *Lascedi*, *Vatablon* en *Del* is aangebeden.

D. ABADDON, met 't Slangenhoofd, Vlerken en Slangenstaarten voor Voeten, gelyk *Asmode*; zyn by den Joden zelf gevreesd en aangebeden, om van haar geen kwaad te lyden.

E. Den Verleyder in 't Hof van Eden hebben zy met een Vrouwen Aangezicht en Slangenlyf verbeeld.

De Ouden hebben aan veele zulke Gedrochten geoffert onder de Aarde, als aan Berg-geesten, *Lemures*, *Lares*, *Lerunda*, enz. welke hier na getoont zullen worden. Hoewel in myn Vaderland zommige dartele verstanten grof spotten met allerley Geesten, ja zelfs de Duyvelen uyt de H. Schriften wel zouden willen weeren, zoo acht ik echter niet van alle, maar van zulken, die iets betekenen, wat na te laten aan den Liefhebbers, om die te gebruyken in Landen of by Menschen, daar 't onbezonnen Redeneeren wat min, en 't Gelooven wat meer in zwang gaat.

De Spookten zyn oneyndig in gestalte te vormen, maar komen meest uyt

238 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

op goede, of kwaade, gediensfige, of gebiedende, waarschuwende, of volgende. Goede zyn, als een Kwelduyvel van *Mascon*; Fluyters, Praters, Guychelaars, die ook meest tamme *Playsier*-beesten, Koppen of Lyven hebben, en eeven zoo veel grond, als de Kwade zyn *Feën*, of oude Vrouwe-lyk gekleede Gespenssen, die klappen uytdeelen, goed schenden, en de Huyzen ontruften, de oudste Modens zig aanpassen, en wat vieriger Oogen, klaauwige Vingers, grys of pekzwart Hayr toevoegen, met wat Rook, of Vuurvlammen rondom haar. Zulke bewaren Spelonken, diepe Kelders en Hoolen, gelyk hier een

F. OUD SCHATBEWAARDER is, die dagelyks zyne Goude *Angelotten* komt tellen. Hy heeft een wit Doodkleed aan; de Helm van *Pluto*, die onzichtbaar maakt, met eene Krans van zwart Ebben om 't Hoofd, grys en zwaar van Baard, houdende in de eene Hand eene Sleutel, in de andere eene Wichelstok van een Wyngaard gesneden, met eene yzere Geldkist voor hem, en een Schop of Graaf van de Gouddorftige Vrekken, die zulke Geesten in hare verbeeldingen zien, of van looze bedriegers daar toegebracht worden, om alles overhoop te werken, op hoop van de gedroomde schatten.

G. Eene bozer soort met vuurige Oogen, en vlambrakende Muyl, met Klaauwen en Haaken verschrikkelyk, afgrysselyk om zyne Hoornen en Baard, ja Staart, houd wacht aan de Ryxschatten, blaast en bluft de Fakkels en Lichten uyt, slaat en doodt den onderzoekers.

H. Eene yverige soort zyn de Bergmannekens, die in de Mynen zoo naarstig zyn, en zoo in de bocht springen, als 't werk braaf aangaat. Deze zyn van Pisdiefjes of Dwerdjies groote, anderhalf-voets Ventjes, de voorboden van groote drokte vergezelt. 's Nachts werken zy in de Winkels, werpen al het Werktuyg overhoop, maar voeren niets uyt, om dat zy in de hersenen van de driftigen meer zitten, als in hare handen.

I. Achter deze zietmen een *Sabot* der hoopen, met een zamenvloed van oude, flechte, zuffe en kwaadaardige Wyven, die besmeert met Zwymelzalf, leggen schuymende; terwyl zy meenen, dat zy wonderen verrichten. Wakker geworden zweren zy, dat zy op Galgevelden en Kerkhoven, met anderen rondom de zwarte Bokgedanst, heerlyk gesmilt, en heerlyk geëert zyn geweest. Van zulke soort zyn zeer geestige grillen van onbollige geesten nagelaten. Van grooter soort zynde is

K. DE WITTE VROUW; welke der Vorsten Dood voorzegt in de Hoven van Brandenburg, Beyeren en anderen, en gezegt word in een wit Weduwen

wen Kleed, grooter als 't gemeene zoort van Menschen, met een Doodshoofd (zoo men zegt) in de eene, en een Uurglas in de andere Hand te verschynen.

L. *LARUNDA*, de Moeder der Harpyen, met Slangen om 't Hoofd, zuygende het bloed der tedere Kinderen uyt, met Gierenklaauwen, en Draakenstaart, gevleugelt als een Draak, is van dezelve zoort. De Ouden en zelfs hedendaagschen hebben de Kinderen-kwaalen van uytteerende ziekten aan Spookten of Duyvelsmoëren aangewreeven.

M. *DE HARPYEN* en de *Striges*, een kleynder zoort van die Grouwvogels, en voor de dagelyksche zorgen verbeeld, zyn zwaare mymeringen, uyt diepe zorgen, wraak-of eierzuchten geboren, en daarom door den Dichters verciert, als Gedrochten, die den Disch der Helden beplunderen en bevuylten. Die van lasse waterachtige vrees en schrik geboren zyn, zyn *Harpyen*, bleek, met Waterslangen om 't Hoofd, blaauwe flauwe Oogen, hangende Etterborstten, en Staarten van Slekken.

N. Die toorn, wraak en zulke driften hebben te verbeelden, neemen zulke *Harpyen*, zynde van roode vuurige Aangezichten en Oogen, met vier Vleugels van Draken, en Staarten in drien geklooft als Pylen. Onder of bovenleggende Geesten zyn uyt onmatige driften van wulpsheyd geboren, en worden als Saters vertoont, maar de

O. *Nachtmerrie* zit op de Nek van eenen Slaper, met een Nachtuylenkop, om dat zy in droefgeestige zware herffenen meest valt. Vleermuyzenvlerken heeft zy, om dat zy by Nacht de zwaarmoedige Menschen meest drukt, en een *Chamaleons* Ligchaam, om dat zy zulke zoort van benaauwtheden aanbrengt, als de overvloed der taaje kwaade Vochten opgeven in de bedwelmden herffenen van den Slaper. Maar wyl de Zenuwen en Peezen van 't Lyf in de Nek meest te zamen stooten, zit zy daar op en weegt, en drukt met schrikkelyke benaauwtheden die logge Zieken.

P. De *Aardbeving* in een Hol by *Baja* geviert, is een grof Wangedrocht met rood borstelig Hayr, uyt zyne Bek Zwaveldampen brakende. Flodderende Vlerken hangen aan zyne Schouderen. Hy breekt den Aardkloot in stukken tusschen zyne verwoestende Vuyften; is onder als eene Slang, om uyt de diepe Holen van de Aarde op te klimmen. Hy zit in een donker Hol.

Q. *SCYLLA* is eene schoone Maagd, maar onder aan de Buyk met felle Honden bewassen, welke de Masten, Zeylen, en Scheepsplanken verscheuren,

240 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

ren, terwyl zy het Scheepsroer aan stukken knapt. Hare Honden zyn de betekening van 't gedruys der Golven; en de zachte kalmte op haar zorgelyk rif het schoon en lief Bovenlyf.

R. CHARYBDIS is onder eene Waterslang, boven eene zingende Vrouw, tot dat zy hare Tand en Klaauwen in den armen drenkeling en schipbreukigen slaat, wanneer zy hem in haar Draaykylen heeft neêrgetrokken.

S. SYRTES is eene Lybische schoone Maagd, van Hoofd, Hals en Boezem mals en aanlokkelyk, maar met Klaauwen en Nagels gereed om te verdelgen den Varenden man. Zy is schoon van aanzien, om dat hare Strandduynen lieflyk voor 't oog zyn, maar die op de Droogte verzeylen, smoooren in de barning; of te Land aangedreven, worden zy door de booze Strandlieden, of door Schrikdieren gedoodt.

NEGEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Kwaade Goden.

Zo danige twee Beginzelen, namentlyk een van alle Goed, en een van alle Kwaad, zyn alle Volkeren meest gemeen geweest. By den Egyptenaaren was *Typho* niet alleen, maar ook *Aspis*, welke, wanneer *Osiris* om de Zonden der Menschen niet lustte te waaken, tot voortzetting van het Heyl der Stervelingen, alles wat 'er goeds voor den Menschen te verwachten stond, het onderste boven keerde en verwoefte.

A. Deze *Aspis* of Adder; had een Havikshoofd; maar Gierevleugelen. De opgezette Borst was schubbig; een blaauwe adder vergifverwe liep over het kronkelend Lyf tot den staart toe. Dit Schrikdier verbeeldde de strengheyd van des Hemels Recht tegen de Zondaaren en Boofwichten, met ophooping van alle rampen op de Wereld, door welke Hongersnood, Pest, Oorlog en Tweedracht opkomen.

B. Die van *Indostan* hebben voor dien boozen God een zeer afgryzelyk Beeld, *Otau*, gelyk buyten *Matura* is te zien. Dit heeft de Kop van eene Mol, de blindheyd, by tegenstelling van 't licht van *Osiris*, te kennen gevende, door de Tand van een wild Zwyn, wederzyds met veele Armen, en die met allerley Geweer om te beschadigen gewapent, Hamers, Kritzen, Zeepmessen, Vuurslingers en Pieken. Aan den Hals hangt hem de Staartsterre flikkerende op een geblaauwt Borststuk, waar onder veele wreede Beestenkoppen volgen, van Tygers, Leeuwen, Muylpaarden en diergelyke. Hier onder hangt een Wapenrok, waar uyt twee groote Oliphantsvoeten stappen, door welke zy begrepen, dat de straffen van den Hemel wel langzaam en traag, maar zeker komen.

C. Die van *Bisnagar*, *Mersinga*, *Decan*, en andere Ryken, hebben groote Gedrochten, zwart, vuyl en ongezien, welke door duyzende Menschen te gelyk van den eenen Tempel naar den anderen getrokken worden. Het affchouwelykste is het Gedrocht *Zameluk*, met een blaauw wel gehoornt Hoofd, vol sneden en kerven, met Tygersklaauwen, gereed om alles van een te ryten; het welk naar allen schyn de *Zamolxis* der Scythen zal zyn. Dit heeft achter aan zyn Rug Indische oude Letters, behelzende de Hoofdwetten voor den Menschen. In zyn Buyk is een gespikkeld Gedrocht, met eene wydgapende Bek, als eene Slang eyndigende, die zoo veele Oogen

Hh

heeft,

heeft, als 'er Vlekken op zyn; met welken deze Duyvel het doen der Bozen, en hare kwade gedachten bespriet.

D. TYPHO, die ook wel een Nachtuylskop heeft, (en by den Grieken Onkunde, en daar tegen *Isis* Kennis is te zeggen) heeft op zyne vergrimde Wolfskop eene Wereldkloot, door welke eene Slang loopt, wiens Kop afgetrokken is, bewyzende het ophouden van de Levende kracht Gods in de Aardsche deelen. Eene Pluym steekt 'er op, om de onnaspeurlykheyd van zyn Wezen, als met God gelyk, te bevatten. Hy houd de *Lothus* of Waterlelien verslensft in zyne Klaauwen, en draagt eene vlamme Pook in de Linkerhand. Een geplooyt Choorkleed dekt hem 't Lyf, waar op onder aan de zoom de Visschen geborduurt zyn; om dat de Zon in de Visschen zynde, by henlieden de Pestmaand word genoemd, en om dat de Visschen het Teellid van *Osiris*, in de Zee gesmeten zynde; opsnapt, en alzo de voortplantende kracht van de Zon verdelgden. Eene Havik aan een Leeuwenlyf word onder zyne Voet vertreden, en alzo de invloeyende Zonnekracht, *Hemphta* gedempt; staande op de drooge Nylgaten, waar onder een Krocodil zig vertoont. Hy houd voor hem staande

E. Een Beeldeken van een Ongelukkig Jaar, als een Jongken, wiens Hoofdhayr brand, houdende eene Staf, waar op een Hoofd van eene Hoppe of *Upupa* staat, in wiens Kam zeven veelverwige Veeren de verscheydenheyd van Vuur, Aarde, Water, Lucht, Dieren, Planten en Mynwerken vertonen. De Regelman in zyne Hand is vergeefs, terwyl hy onder *Typhons* macht was.

De drie Gezusters, *Eumenides*, de *Furien*, of *Razernyen*; genaamt, zyn mede van dien aard, aan welke men zwanger Vee slachtte om hen te bevredigen. Haar Tempel was in *Achaje* in een duyfter Hol, alwaar men verdichtte, dat *Orestes* zyne zinnen had verloren.

F. De jongste is met een Kattevel gedekt, hebbende haar schoon blond Hayr achter aan in Slangen ontaard, en brandstokende met hare vlamme de Fakkels.

G. De tweede ouder met blaauwe vuurige Slangen om haar Kop slingerende, zwaayt een Zwaveltoorts met de eene, en strooyt Slangen met de andere Hand in de Boezemen der gener, dewelke zy aansteekt.

H. De derde oud, blaauw, en mager, heeft hare hangende Slangen vol mottig schuym in de eene, en eene groote Stok in de andere Hand. Een zwart vuyl Kleed met eene Slangengordel hangt ongeschikt om haar verschronkeld Lyf. Zy verbeelden de vinnige driften, die den Menschen ontroeren; de

de eerste van dolle Liefde; de tweede van Wraak; de derde van Geld en Eerzucht. Deze Helſche Razernyen onthouden haar in de Helſche Poel van *Styx*, in welke vier Vloeden te zamen ſtroomen; eene warme, eene brandende, eene vergiftige, eene koude; willende daar mede te kennen geven de zoorten van Ingeboore Bloedaart, de *Bloedryke* van de *Korſelige*, *Koutvochtige*, of *Zwartgallige*.

Men zoude hier nog kunnen byvoegen een vierde Razerny, die Krankzinnige Dolheid, verbeeld met ſtyve Oogen in 't Hoofd, die altyd op de zelve zaak zien; voorts Naakt, Vuurigrood, met uytgetrokke Hayren en krom gewaſſen Nagels; als ook een Zinnebeeld van een kwaad Geweeten; met eene ſtrengge Geeſſel in de Hand, het Harſſenberoerend Kruyd *Dotrua* om haar Hoofd hebbende, is Mannelyk, ſterk en krachtiger als de andere; zoekt te vergeefs een Nap uyt de Vergetelheyds Stroom *Lethe* in te nemen; nooyt ſlapende, te vergeefs met Harpen of Speeltuygen geſtilt, gelyk in Zaul 1. Sam. XVI.

I. Achter de Razernyen in de *Phlegeton*, *Cocytus*, *Acheron* en *Lethe* of Vergetelbeek, vaart *Charon*, oud, vervaarlyk, wreed, met donkergrauwe Oogen, rood, met eene lange Koperverwige ongehavende Baard en Hoofdhayr, hebbende zyne ſlordige Rok ſlordig geknoopt omgeſlagen, om met zyne platte Riem zyne oude Boot of Schuyt volladen met Zielen, van de Strand der Wereld aan den Helſchen Oever over te zetten. Door deze verſtonden de Wyzen de Levenſtyd aldus: *Charon* was de Zoon van *Herebus* (de Verborgte Raad der Godheyd) en van de Nacht, die beyden ook de Ouders waren van de *Parcae* of Schikgodeſſen, om dat eer dat de Tyd 'er was, geen Licht kon zyn, en hy daarom in 't donker moeſt geteelt zyn. Geboren zynde wierd hy door de Goden in de Hel neêr gezonden; de Wereld verſtaande, die ten aanzien van de Goden hunlieder Hel of Afgrond is. Hy voert de Zielen van den eenen naar den anderen Oever; om dat wy gebooren zynde beginnen voort te gaan na de Dood. De Rivier of Vloed van *Acheron* is de Verbeelding der Elenden, die wy in 't Leven doortappen. Hy is oud, maar ſterk en fors, om dat de Tyd door later en ouder te worden geenzins hare kracht verliest, maar wel hare ſlagen en arbeid in vergetelheyd ziet brengen; waarom haar gansche werk in de Rivier *Lethe* of Vergetelheyd te doen is. Hy is ſlordig en mottig gekleed, ongehavend van Hoofd en Kin, om dat wy in der Tyd zynde weynig bezorgen de zaken, die uyt der Tyd zynde (namentlyk de Hemeliſche) ons zullen treffen.

K. DE STYGISCHE MACHT, by de welke de Goden zweeren, is eene oude Schrinkelbeenige gedaante, zoo mager als de Dood, die de Bol van 't Geluk in hare linker hand heeft, en de Aardkloot beſtraalt en onbeſtraalt voor haar, alles wetende, zelfs het verborgenſte dat 'er in omgaat. Zy zweert

met de Rechterhand, hebbende de Eeuwigheid om haar Doodshoofd. Deze zit tusschen de ruichte van de Vloed *Styx* in, en wierd zoo uytgehouden of geschildert in de Vierschaar der ouden geplaatst, om Rechters en Schuldigen te doen denken aan de straf der Goden, zoo de een tegen zyn Gewisse straft of ontslaat, of de ander het H. Recht bedriegt; want naast haar volgt

L. FURINA, de Moër der Helsche Razernyen. Zy heeft eene Krans van witte Narcissen, en eene witte band om haar hoofd, in een diep hol zittende aan de *Styx*, Rouw en Droefheyd betekenende, die om de Hel loopt. De andere Helsche Vloeden hebben ook de namen van Knagen, Kermen, Zuchten, Onrust, en zulke kwaden, die de Gedoemden altyd in hunne Boezem voeden. Zy was uyt het Eyland *Cassiteris*, met groene Slangen in plaats van hayren aan het hoofd, eene fyne Moordnaald in de eene hand, en eene Pektoorts in de Vuyft; over 't gansche Lyf met Bloed beverwt, met Adderslangen om haar Lyf omgord. Zy heeft Etterige Borsten, met eene gedurig invreetende Kanker om haar hert. De verslapte Buyk hangt haar laag als de Waterzuchtigen. Voor Beenen heeft zy twee Slangen of Crocodils staarten. Wie in haar hol raakt, vreet zyn eygen hart op, en eyndigt in Razerny met Dolheyd, of Teering, zyn Leven. Zy word gehouden als de overtuiging in 't gemoed der gedane schelmstukken.

M. Op den Oever van deze *Styx*, ter zyde van 't hol van *Furina*, voor welke te Romen eene dikke Doorn en Dennebos was toegeheylt, ziet men eerst een grouwelyk Schrikdier *Chimærea*, Vuurbrakende uyt zyn Leeuwen Muyl. Draakenvlerken maken het Schrikdier yffelyker, dat een Geytenbuyk heeft in 't midden, en Draken-achtergat. Dit is naar eenen Berg in Lycie gevormt, en zamen geflanst, die Vuur boven uyt spouwde; lager wreede Leeuwen voedde; onder Schapen en Geyten, welke Harders, Rovers en Moordenaars waren, van *Bellerophon* overwonnen; en ik weet niet waarom aan de zyde der Hel geplaatst. Daar na volgt

N. CERBERUS, de Helhond, niet bassende als tegen de Zielen, die terug willen, of in de Tooren der Goden sterven. Dit Gedrocht is met drie Koppen en Keelen, doende weergalmen zyn grouwelyk blaffen, met Vuurige Oogen, vergift schuym uyt de Keelen spuytende, wiens verbaarlyke Klaauwen zelfs de Dappersten vreezen. Zyn Lyf eindigt achter in de Kop van eene Waterslang, zoo dat hy (gelyk de Dood schier aan allen schynt) van allen zyden gevaarelyk is. Zyn Makker is een Gedrocht van de zelve aard, knagende het Vleesch der Levenden van haar Gebeente, *Eurinomus* genoemd, aschkleurig onder aan, zwart boven aan, grinssende met zyne Slachtanden, met een Gierevel, en drie Gierekoppen, die alles verslinden,
uyt

uyt zyne Borst opryzende. Deze laatste verfcheurt 't geen Cerberus heeft zonder baffen laten voorby gaan. Dus toonden de Heidenen, dat de gebreken ons minnelyk kittelende, in- en wech fleepten, tot dat de Dood aankwam, die ons dan voor oogen stelde de nietigheid der vermaken, zoo wel als de fchande en ftraf derzelve, Armoede voor den Erven en Kinderen, gefchonde Eer en Faam, en de Vervloeking van de overblyvenden.

O. Tuffchen beyde zwerven Gedrochten van Beesten en Menfchen te zamen gefelt, die, onder de fchaduwen der Zielen zynde, niet nalaten de Levenden te verfchrikken, *Maniæ* genaamt by den Ouden, by ons *Bytebouwen*.

Gorgones, Striges, Harpyen hebben wy gehad. *Empufa*, eene vreemde Vrouw of Feexmaakzel met hangende Prammen en Buyk, van onderen ten deele koper, ten deele Drekvoeten tonende, veranderende in alle gedaentens. Kinderenschrak, *Hecatæa, Dicelon* en andere by de Ouden; *Onofceli* ook genaamt, wanneer zy Ezels-fchenkels onder Menfchen Lichamen droegen. *Gatti, Momoni, Satyren, Silenen, Telchinnen* zyn Apen of Meerkatten, daar naaft, maar verfchrikkeliker gemaakt, met Vleugels en Staarten. *Telchinnen* zyn Kabouters, Bergduyvels enz. die de Berggravers onder in de Mynen overftelpen.

P. *Sphynxen* (van de welke zoo wel, als van den Satyren, meer elders gezegt moet worden) zyn Wandieren met Vrouwe Aangezichten en Boezems, voorts Arenden en Leeuwen aan Vleugels, Lyf en Voeten; te kennen gevende, dat het Menschelyk verftand, Goddelyk verlicht, tot wreedheid en boosheid licht uytbarft. *Sphynxen* of *Sphynge* zyn van voren Juffers met Tulbanden en Hoofdflieppen gedekt. Zy hebben veelvoudige uytleggingen; waar van meer hier na. Zulk eene ziet men buyten *Cairo* nu nog by de Piramiden, uyt eene levende Steen gehakt. Deze pleeg ook tot Godspraak gebruykt te worden, zynde daar toe uytgeholt, om 't H. Bedrog te bevorderen, 140. treden lang, en van den Buyk tot het top van 's Hoofds-Tulband, 154. hoog; door den Inwoonderen met Goddelyke eer aangeboden.

Q. Zulke gevaartens rechtten zy ook op als Naalden, welker gefalte wat heerlyks beflout, zynde van een ondeelbaar punt (waar in zy tot den Hemel opklimmende eyndigen) na vier deelen ontallyke mindere uytlopende; dienende eenige tot kenniffe der Natuur, en Godgeleerdheid der Egyptenaren; andere tot Graffteeden der Vorften.

R. Maar 't grootfte gevaarte fchynt *Semiramis*, onder de eerften der Babyloniers, die naargelaten heeft derzelve gefalte tot vergoding. Zy was

gekapt en volgens de Kunst gefneden, ter groote van 17. Stadien of 2. Italiaanfche Mylen.

S. Der *Wenden*, *Saxen* en *Sclavonen* God was tweederley: eene Mans gefalte wit, met een veelplooyig Kleed aan, houdende een Harp met acht Snaaren om den Hals, betekende de acht Hemelen en derzelve overeenkomende zamenbeweging; door dezen wierd God *Jutrebok* geheeten, wiens Voeten zy nooyt vertoonden, hem voor Oneyndig aan haar begrip daar door verbeeldende, met eene Zweep in de Hand, om alles voort te dryven, en eene Kop met Water in de andere, om te toonen, dat de Aarde en 't Water aan deze voortdryving moest gehoorzaam zyn, en haar invloed ontvangende. Of was het zelve Beeld zwart; zoo maakten zy daar van den Straf-God *Scharmekok*, die by de Nacht regeerde; gelyk de andere by Dag; zynde een en dezelve God, by verandering van verwe verschillende. Dan gaven zy hem des Nachts Sterrekens aan de Zweep, en Vuur in zyne Aarde Kop. Deze bragt hen alle rampen en ongelukken aan.

Dus hebben wy gezien de Afgoden en Afgodinnen van *Babyloniërs*, *Ethiopiërs*, *Egyptenaars*, *Grieken*, *Romeynen* en *Barbaren*, die met Gods Kinderen te gelyk opgewaffen, met den Joden te gelyk aangewaffen de gansche Wereld overstroonden; zoo dat hunne Onderworpelingen, de Afgodendienaars, t'elkens Gods Kerk onder den Joden verflaafden, verdrukten, en byna verdelgden, ja eyndelyk den Rykstaf en alle Opperrechterfchap benamen, wanneer de SILO gekomen was; zoo dat 'er de H. Stad, de Tempel, en 't gansche Land Kanaan (dat weelig Land van Gods Belofte) verwoest, verbrand en ontvolkt wierd. Welke Rechtvaardigfte straffen, door zoo veele Propheten, en onzen Zaligmaker zelfs voorzegt, van Gods Hand lange verdient waren, niet alleen door hare Godloosheden in de wellusten en Afgoderyen, maar ook met het dooden van zoo veele Godgeheyligde Mannen, en het kruycigen van den Heyland *Jezus Christus*, behalven het verachten van Gods H. Woord en zyne Wetten, het verdraayen van den H. Zaligmakenden en zuiveren zin der H. Bladeren door hunlieder Cabbalisten, Talmudisten, Sadduceën en andere Kettery-zaayers.

DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het Goddelyk Woord.

TErwyl het Heydendom alzoo schemerende tast naar den waaren stand, en oorsprong van 't Geheel Al, zoo daalt de Goddelyke Genade op zyne Keurlingen, en deelt aan de zelve mede het Licht van zyn Zaligmakend WOORD; zoo in zyn Oud, als Nieuw Verbond; welk verbeeld is,

A. Door een schoon, deftig, en onveranderlyk *Aangezicht*, meer Engel als Mensch gelykende; van wiens Hooft alomme de stralen afschitteren van de Goddelykheit, waar van het is afgedaalt. Eene gesplete *Tong*, als eene Vuurvlam bezet het Voorhoofd, in alle Talen en by alle Volkeren nu al verstaanbaar. Uyt zyne Mond gaat eene kracht, als van een tweefnydend scherp *Zwaard*, tot het merg der gebeente, ja de Zielen doorsnydende. Onder de Rechter arm houd deze Hemelboode de eerste Wereld door de Zondvloed overstroomt, en de tweede, in het verwarde Huysgezin van *Noach* op de spitzen van *Ararat*, in de Arke geborgen, en zoo voort gezet. Een duyster kleed van onwil en onwetendheyt word van die Bol geligt door den H. GEEST, dewelke in 't midden der Boezem van de H. Bladeren woont, door eene Duyve, zoo als dezelve heeft gelieven af te dalen, vertoont. Die Rechterhand is met een ruyge Kemeltrok aangedaan, de dragt der Zienders en Propheten. Koninglyk, Priesterlyk, en Vorstelyk Purper en Goud draagt het overige Kleed, om te bewyzen, dat zyn Volmagt-schriften door zulke Perzonagien overgelevert zyn; waar toe ook, in de zelve Hand, eene Staf van eenen Legerhoofd, eene met het Oog daar op van eenen Koning, eene met eene Uytgestrekte Hand van eenen Overwinnaar en Landveroveraar gezwaayt worden. De Harp hangt op den rug, om de Lof- Klaag- en andere H. Liederen te speelen, die in de H. Bladeren van 't Oude Verbond te vinden zyn. De Rechter voet treed, door 't Verbond der Belofte na den Val, de oude Slang ter neer; terwyl de andere Voet op 't Nieuwe Verbond van Voldoening vast staande, den Kop vermorzelt van dien ouden Vyand, die zyn lokaas, de verboden Vrucht, nog in de Bek heeft. Die Hand voert eene Leelytak van zyne blyde Boodschap des Menschwerdenden Heylands; omhelst het Kruys, waar aan JESUS NAZARENUS is gestorven, en voor haare verdoemenis voldaan heeft; die als een Zegenvierend Lam, onder zyne Kruysvaan de Zonde, Dood en Hel overwind.

Hier tegen staan rondom op allerley Vyanden, van de welke de zwaarste is, die, welke zig met de zelve Heyligheyt en Volmacht optooiende,

B. CABBALA, of *Aantekening* genoemd word; zynde de onbeschreve Wet, die alleen bezig is met allerley verborgentheden, uyt Letters, zamenzetting, in-en-verplaatzing. Zy draagt een oud wezen, ten minsten zoo oud gehouden zynde als de Bybel; ja ouder, om datze door Engelen te voren geopenbaart is. Een zwaar Floers bedekt haar aangezicht, om de verborgentheden, die ze naspeurt, te verbeelden. Op haar Voorhoofstlep ziet men *Bereschith*, het eerste Woord des Hebreuwschen Bybels, als een *Model* van duyzend diergelyke, gestikt. In haare Rechterhand houd ze een Sleutel, om zegeningen, vervloekingen, geneesmiddelen, bezweringen en diergelyke, uyt de verborge woorden en Letterstellingen op te doen. Op hare Borst draagt zy een Cherubshoofd, met een Schild en Staf, voor haar Geley en Schermengel. Zodanig als *Raziel*, van *Adam*; *Jophiel* van *Sem*; *Tzathiel* van *Abraham*, *Mitrathon* van *Mozes*, en *Michaël* van *David* geweest zyn, na haar dryven. Zy is omgord met allerly Krabbelkaracters, en heeft drie wassche Tafereeltjens, van die Eernamen, die ze draagt, om haar te doen onderscheyden. De eerste is *Gematia*, Lettertelkonst; de tweede *Notarica*, om van elken letter een woord te maaken; de derde *Metatheca*, of Wordenverplaatzing. Maar 't Momaangezicht van bedriegery dekt zig onder alle deze grillen en stuypen; zynde, gelyk in de meeste andere Godsdiensten, diergelyke winkels opgedaan. Zy treed op een Been (kreupel zynde en hinkende, meer als ten halven) op de Rolle van de H. Schriften. Hare Sluyer is geborduurt met allerley vreemde geschikte Letters, om hare snorkeryen kwanzuys uyt te voeren. Zy staat op eene Voetstal van rook en ydele windbellen, waar tusschen eene droevige Nachtuyl zig laat zien; om te verbeelden, dat deze dweperyen uytwerkzels van zwaarmoedige Gekken en blinde Botterikken zyn, uyt den Afgrond met die rook opgeklimmen, om 't ware Licht te verdoven.

C. De tweede vyand is 't *Heidendom*, met de Kap van den Opperpaap gedekt, die steelswyze dit H. Hemellicht door de Vingeren natuurt, om 'er wat glimp van te ontleenen, waar mede hy zyne Poppenkraam van *Ammon*, *Anubis*, *Pan*, en zulken voor Goden opschikt.

D. De derde is Vyand, nog Vriend, van dit Goddelyk Licht; maar verbeeld de beestige onmenschelykheyd, die in kloven der Rotzen, holen en Wouden verschuyt, ongezellig, den wilden Beesten gelyk, de Ingeschape reden dempt en niet en kent, vretende zynen Evenmensch en alle onguure spyze, als *Hottentotten*, *Tapuyers* enz.

E. DE DICHTKONST is 'er dan Vriend, dan Vyand van. Die zit overschaduwet van dat Hemelsch Licht, met de Lauwerierkroon om 't Hoofd, en
eene

eene Dieveslonsjen in de eene Hand; het ontleende straaltjen van de klare Waarheyd. Met deze laat zy ons zien hare Hervormingen volgens de H. Geschiedenissen geschetst; eene Aap gelyk zynde, die in hare Schoot zit, op Apollo's Liere tinkende, om de nagevolgde ontleening met aard en be- haaglykheyd te bemantelen.

F. Een gevarelyk Vriend van den zelven Fakkeldraager Gods is het Licht der Natuur, vertoont door een oud Wysgeer, die zyne ooren bemomt houdende voor de waare Woorden, allerley Bocken doorinuffelt, en begraven zynde in zyne diepe bedenkingen, door een Vergrootglas alle de geheimen van de Geschape Wereld tracht te doorgronden; dan hier of elders inbrekende; waant hy de keeten der verborge haat, of overeenkomst der onder-en bovenaardsche met de Hemelsche dingen vast te hebben. Dan dryft hy weêr spoorloos met een verwilderd verstand in den Doolhof van invallende omwegen. Nu is hy Slaaf van *een* geval, dan Meester van *alles*. Dan mengelt hy Schepper en Schepzel onder een. Dan maakt hy veele, dan geen Beginzel. Gedreven door voordeel, roem, of koppigheyd stuyt hy t'elkens. Maar te waanwys, of hovaardig om zyne zwakheyd te bekennen, kweekt hy een overmaat van dwalingen, door vreemde Konstwoorden, op de onbegrypelyke Oneyndigheyd te laden.

Dit schoone Licht van dien Hemelbode steekt echter door, en het verdryft de dik bezwalkte Lucht van dampen der Onwetenheyd, of Verstokt- heyd, onder wiens duysterheyd nog gantsche Landstreeken zuffen; in welke te veel te ontblooten, en ontvangen der waarheyd, aan de vastgegronde Vetpot der Tempelheeren, Beeld-en Orakel-Papen, te veel schade zou doen. Zy lachen de een om den anderen in de vuyft, maar houden echter zamen de winkel op.

G. EEN TWYFFELACHTIG VRIEND van dit zelve Licht zit daar op ee- ne Rotz alleen, die lang gedacht, onderzocht en geleerd hebbende, niets zekers van alles en maakt; veel min aanneemt. Deze rondom de waanen, opgevatte dwalingen, uytsporige koppigheden, en verleydelyke waarschyn- lykheden zuchtende, gaat leedig zitten, en besluytende met zyne Handen zyne Knien, blyft in zig zelve met eene dolle verzekertheyd, van aan alles te moeten twyfelen.

H. De rest der dwaalingen loopt elk zyns weegs, maar gaan te zamen verloren. Zy zyn vertoont met Ezels-ooren, en Slakken tot Onderlyven, op welke een weynig Zout van Goddelyke Waarheyd en Reden gestrooit zyn- de, zy aanstonts krimpen en wech smelten.

De Dwalingzoekers zyn onder dezelve. Zy durven dol denken, stout hun-

250 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEEDEN.

hunlieder waan zaayen, en zyn verbeeld met Slangen en Basiliskens-lichamen, ondernemen tegen alles lozer, en stouten als de Kinderen Gods, tot datze op de spitze van haar lieder boosheyd geklommen zynde, van boven nederploffen in de Putten des Afgronds, uyt wiens dampen zy gevormt worden.

EEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Joodsche Stand by Christus Tyden.

GElyk de *Cabbala* de H. Schrift ondermynt heeft; zoo heeft daar tegen de

A. MAZORA dezelve krachtiglyk ondersteunt. Deze is uytgebeeld als een statig oud Man, met eenen Babylonischen Tulband op zyn Hoofd; zynde in 't Chaldeeuwfch nagelaten, en voor het overige op zyn Perziaansch en Medisch gekleed; om dat deze *Mazora* voor het meeste word gezegt, door het Beleyd, Geleerdheyd, en Wysheyd van *Ezra*, Vorst of Leydsman der Gevange Joden, gemaakt te zyn, welke ontslagen door *Darius*, weder naar hun Land togen en aldaar den Tempel, en door *Nehemias* de Muuren en Poorten van Jeruzalem herbouwden. Het Onderkleed en Kousbroek is Samaritaansch, of Tiberiaansch, om dat zedert veel door den Samaritanen, volgens hunne oudste bewaarde Affchriften omtrent de afdeelingen, ja zelfs regelen en woorden bewerkt is, en het *Sanhedrin* laatstelyk nog wat bloeyde in *Tiberias*; aan 't Meyr *Genezareth*. Dewyl deze *Mazora* by vele der Rabbynen, veel ouder, ja tot *Mazora* is aangewassen van tyd tot tyd. Deze deftige Vorst, of Voorzitter heeft zyn Onderrok met allerley Merken der zeven Punten, Koningen door hen genaamt, bezaayt. Zoo zietmen de *Cholem*, *Schurek*, *Chirek*, *Patach*; *Zegol*, *Kamets* en *Zere* door een gemengelt. *Keri*, het gelezen, en *Ketibb*, het geschreven, maakt de onderste en bovenste zoom van zyn Kleed; zynde de Kanttekeningen, en uytbreyding der Grondreden. Eene Sleutel legt 'er in zyne Schoot van de H. Rollenkas, die twee en twintig in getal bewaart wierden: vyf Rollen voor de Vyf Boeken van Mozes: Eene voor *Jozua*, *Rechters* en *Ruth*: Twee Boeken *Samuels*; zoo veele der *Koningen*, en *Geschiedboeken*, *Ezra*, *Nehemias*, *Esther*, eene: *Ezaias*, eene; *Jeremias*, eene; *Ezechiël*, eene; *Daniël*, eene; De XII. *Kleyne Propheten*, eene Rol; *Job*, eene Rol; De *Psalmen*, twee; De *Spreuken*, de *Prediker*, 't *Hooglied*, zamen eene. De *Mazora*, waar van de Opstelders *Mazoretten* genaamt worden, droeg zorg, dat in den Tempel het oudste der Affschriften bleef; dat 'er veele gestadig nageschreven, door hen overzien, en gedurig geveylt wierden; om 't ruwe, dat door den Bladschryvers licht in kwam, af te nemen. Ook hield de *Mazora*, om zeker op de nette bewaring te blyven; gelyk dit Beeld daar toe zyne Stift of Schryfpenne in de Rechterhand houd van de menigte reyzen, op welke grondwoorden, gelykluydentheden, als anders, voor kwamen, dewyl deze ook den Bybeltext verdeelt hebben in Veerzen,

en Hoofdstukken; hoewel een geleerd Man die stoutheyd later met veel meer vryheyd, gebruykt heeft. Zoo legt 'er een oude Bybelrol naast hem, zoo als ik in Duytschland heb ontmoet, met verscheyden Vogels en Beesten in de Texten onderscheyden. Met de andere Hand houd hy de Uyt spraak, en Regel op de naam *Jehovah*, *Jao*, of anders, te voren gelezen. Voor hem staat de Boekzaal der groote Mannen, die hy wikt en weegt, met eene Schaal, in welke het enkel Woord Gods, door *Adonai*, opweegt eene Mensche gestalte, met het zelve Woord boven aan verguld; zynde het Goddelyk en Menschelyk Schrift, en *Apocryph* genaamt, tegen een gewogen. Deze zorgvuldige Bybelschaver, hoewel hy onzeker in tyd is, zoo heeft hy echter het Merkteken by zig van *Ezra* en *Nehemia's* wederkomst en werking. Want men ziet by zyne H. bezigheyd een Schild en Zwaard met de Troffel in een leggen, om dat te dier tyd, 't herbouwen der H. Stad en Tempel gewapent moest geschieden, om zig zelyen, onder het werk, te beschermen tegen de aanvallen van hunne openbare en bedekte Vyanden.

B. DE TALMUD is mede door een oud Aangezicht verbeeld; met de Muts, Hoofddekzel, en kleeding der Rabbynen; voorts naar de wyze der Palestynen. Zyne plicht is altyd in drie soorten verdeelt: het eene de Wetten, het andere de Rechten, het derde de Zeeden beschavende. Veele, en zeer Ouden, zoo wel als Nieuwen, hebben die Meesterlyke naam aangenomen. Nu hebben zy hare waardigheys erkentenis uyt de Hooge School van *Damascus*, waarom hy ook zulk eene Muts op heeft. In zyne Boezem heeft hy drie Palestynsche Boeken: de *Mischna*, of inblazing der Engelen: *Mischnajoth*, de overlevering by Monde, van de afgeleefden tot den Nazaat: en *Gemarith*, de uytlegging der twee eersten. Deze Suffert heeft een kwalik geverwde Bril op zyne Schikbrief, om te bewyzen, wat grollen, beuzelingen en Leugenvonden door die Talmudisten uytgebroeyt zyn; waer onder ook zeer gevaarlyke, om oproer te doen ontstaan, door de t'elkens opgezette menigte, met de hoop van nieuwe *Messiaffen*; gelyk wy 'er nog eenen *Sabethai Sevi*, in onze Levenstyd, gekent hebben, opgevyzelt tot eene beruchte naam, door Rabbi *Ben Baruch*: om in het Turkische Gekkenhuys te wonen. De Talmud hebben zy tweederley, de *Jeruzalemsche*, of *Babylonische*; om dat eenige Rabbynen ook in de Slaverny zeer ieverig gewerkt hebben. De Rechter arm steunt op een Tafereel, alwaar men de Aartsvaderen ziet, overgevend met hare levendige Prediking de Wonderen Gods, aan hen bewezen: 't geen nu nog op dezelve wyze by Afrikanen en Amerikanen gebruykelyk is; alwaar een oudste, 't geen hem nagelaten is, verrykt, met het geen hem gebeurt is, dat nalaat aan zyn Zoons Neven en Naneven.

C. 'T geen deze Rabbynen zoo uytgevoert hadden, wierd van het *Sanhedrin*

hedrin verworpen of goedgekeurt. Deze word vertoont als een Opperpriester, om dat 'er die een lid af was, hoewel (zoo 't schynt) niet altyd voorzittend Hoofd. Deze Hoogepriester heeft eene kruyk by zig staan van aarde, in welke de Ceedelen wierden gelegd, voor elke Stam zes, en alzo LXXII. te zamen, voor die, dewelke stonden naa de Eer, om Leeden van het *Sanhedrin* te worden; uyt welke de Hoogepriester trekkende, zulken waar *Deel* opgeschreven was, verwierp, en de andere, als Verkoornen aannam. Onder op de Schoudersteden was gesneden, als hy een Rechterkleed aangordde, Wysheyd en Verstand; en op vier Lederen, naa 't Borststuk gaande, Kloekmoedigheyd, Godvreezendheyd, Waarheyd en Haat tegen de Gierigheyd. Twee zitten aan zyne zyde.

D. De een *Vader van den Raad* genoemd, die, wanneer hy alleen de zyne vergaderde, omtrent de H. Tempel, Godsdienst, Wet en Schriften bezig was; welk Hoogst-Eerwaardig Gezelschap dan met een Grieksch woord *Synagoge* genaamt wierd. Deze AB BETH DIN is zoo gekleed, als de *Mufti* omtrent by de Turken; over anderen gestelt als *Amazia* in alle zaaken des Heeren; zoo dat men hem ziet houden in de Rechterhand eene Drinkschaal tot den Yverdrank tegen de Vrouwen gebruykt, in de beschuldigingen van haarlieder Mans; en Plengoffers, de Messen en Slachtkoker aan de Gordel, voor de Zoenofferhanden; 't Wierookvat, voor de Reukoffers; voorts de Bybelrol, voor 't Preken en Leezen; want zy moesten Vorsten der Stammen, Priesters of Leviten zyn, om in die Ampten te komen. In de andere Hand houd hy een Merkstaf, om de Tienden uyt te pikken, de Tafelen der Wet, en een Steen in de Hand om te steenigen den Sabbath- of andere Wetschenders.

E. DE NASI, Heer of Opperrechter, zit aan de andere zyde, als Hoofd van de Raadsvergadering der Wetgeleerden. Deze heeft eene Muts op als Syrische of Turksche *Cadys*. Hy droeg zorge voor alles, wat de zaaken des Konings betrof; als *Zebadja* de Vorst Israëls in Josaphats Ryk. Deze heeft eene Zikkel van de Munt om den Hals; een Kisjen voor de verbeurde Goederen, en de Rechten en Tolgelden in zyne Schoot; draagende in zyne Rechterhand eene Weegschaal; in de andere een Zwaard, om te bewyzen, dat hy de Opermogendheyd in 't straffen waarneemt.

F. De Joodsche Beul, den Romeinschen evenarende, met de Leerenriemen, Geesselroeden en Byl, staat achter hem. Zy zyn best vertoont zittende in de Stadspoorten, alwaar dikmaals Recht schynt uytgesproken te zyn. Ja *Absalom* ging 'er ook zitten, om elk kort te helpen. Deze by een gevoegde Machtigen Raad *Sanhedrin* is zelfs in staat gebleven in de zwaarste veranderingen der Joodsche Welvaart, en heeft nog al glans gehouden on-

der de Overheerschende Volkeren; en die tot Tiberias schynt de laatste stand gehouden te hebben. Of men moest de kleyne Rechtbankjes en Kerkverzorgerschappen, die te mets maar uyt tien, zes, ja drie Mannen bestonden, met de groote willen vermengen, dat niet en behoort.

G. Eyndelyk is al de kracht, glans, ja hope van dit Uytverkooren Volk, na zoo veele rampen en herstellingen, gekomen tot eene wyduytverspreyde hope; hier vertoont in 't laatste verschiet, door eenen mageren, veegen, huylenden, klaagenden en jammerenden Balling; op eene bol zonder rust gezet; krabbelende zyne Wangen; en uytplukkende zyn Hoofd- en Baardhaayr; met een Slaafs Jok om den Hals, dat nergens Heerschappy voert, als in de gedroomde Sabbathsrivier van *Menasse ben Israël*, met de Rook van de verwoeste Stad, en verbrande Tempel achter hem, door *Hadrianus* tot de grond toe omgekeert. Hoewel ik niet en zie, dat zy zoo veel als andere Volkeren zy verdelgt, waar van 'er oneindige Land, Naam en alles kwyt zyn, en in der Schryvers Boeken alleen maar leven; daar deze alles vervullen, van zwaare Schatten Meesters zyn, en in Europa zoo wel, als in Azië en elders veele macht bezitten, en aan veele Hooven boven den Christenen of Turken zyn ingedrongen. Maar hun beklagelyk lot had byna geen weerga by eenige Volkeren, zynde by duyzenden gesmoort, verbrand, van honger versmacht, voor de wilde Beesten geworpen, van de Vogelen op den Velden gegeten, naauwelyks weerdig geacht, voor Slaven verkocht te worden, in de Dierparken verslonden, tot eene schimp en spotnaam van eenen Joodschen Balling. Zodanige Rampen zyn al verscheydenmalen dit Volk overgekomen, zommige Stammen ondanks al haar Fabelachtig Geslachtregister gansch vervoert, en uyt de bekende Wereld gesleept. Zommigen met walg der Volkeren omzwerende, eyndelyk vernietigt, hebben het gewaande overschot niet nagelaten, als een hardnekkige verstoktheyd tegen de kennis van Christus, om wiens Kruyciging zy de rampen geleden hebben.

TWEË EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van Christus in 't Vleesch.

A. DE KERKE GODS, dus zorgvuldig onder zoo veele Goddelooze Vorsten, Vyanden en Ondermynders bewaard, word hier voorgedragen, als zyne aanstaande Bruyd, die 't nu gelukt in 't Vleesch den HEYLAND te aanschouwen, die door zoo veele Godspraken, door zoo veele H. Aards-Vaders en Zienders te vooren was beloofd. 'T is Gods Gemeente in Christus levende. Zy heeft hangende Hayrlokken, als de Bruyden voorheen gewoon waren voor haar Trouwdag te dragen. Zy is meest naakt en ontdaan van hare plechtelyke Tempelgewaden, om een beter Kleed van haren Bruydegom te ontfangen; hebbende te gelyk haar meest ontbloot, en staande met het eene Been in de Jordaan, om den Doop te ontfangen; klimmende met het andere op na den Heere. Zy heeft het Gelove in de Ziel, met welke zy den Drinkbeker van het H. Avondmaal uyt zyne eyge Hand ontfangt. De Hope houdt op met de Vervulling, maar de Liefde heeftze by zig, met de Kinderen, die ook hare Wedergeboorte verbeelden, aan welke zy in Godvruchtige Eenvoudigheyd gelyk word.

B. DE HEYLAND, Onze Zaligmaker, de Zoone Gods, in het Vleesch, tot ons nedergedaalt, reykt haar toe den Beker tot geheugen van 't geen hy voor haar lyden zal; om die met hem te drinken, en mede Deelgenootte van zyn Lyden te zyn. Eene Goddelyke Zonnenglansch straalt rondom van zyn Hooft af, om zyne God en Menschelykheyd te zamen in een Perzoon te tonen. Hy wyft zyne Bruyd naar zynen Hemelschen Vader, waar van hy nedergedaalt is, en van welken die wonderstem de Lucht en Aarde rondom de Jordaan deed wederklinken: *Deze is myn geliefde Zoon!* wanneer de H. Geest als eene Duyve op hem nederdaalde. Hy vertreed der Sadduceën en Pharizeën Adderengebroedzels, gevolgt en omringt van de Wonderen, die Wereldruchtig van hem wierden uytgebazuynt. De *Lazarusklappen* der Melaatschen, de Nappen der Kwynenden, de Krukken der Kreupelen en de Stelten der Verminkten leggen voor hem. Van achteren kufften zyne Rok, van welke krachten uytgingen om te genezen. Dooden leggen voor zyne Voeten, om door zyne woorden of aanraaken weder opgewekt te worden. Bezetenen getuygen van hem, Verdorden; Blinden en anderen, door hem genezen, schreeuwen zyne Zegen en H. Naam uyt.

C. DE KERKE GODS, zeegevierende in het Lyden van haren Zaligmaker, is hier verbeeld, omhelzende zyn Kruys, als haar Nieuw Altaar,

256 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

geheyligt door het Offer, haren *Messias* ter navolging; Gelykze zyne *Doornekroon* op 't Hoofd heeft. Een nieuw wit Kleed, in het Bloed van **CHRISTUS** reyn gewasschen, dekt hare Lendenen. Zoo weêrloos, en tot Lyden bereyd, zietmen over de gansche Wereld, hare Schatten, en Ydelheden pralen. De Dood wykt verbaast voor haar, om datze het Lyden van haren Verlosser tot een Vrybrief heeft, en al de macht van deze Vyanding gebracht is tot een hulpmiddel voor hare rampen en vervolgingen, zynde geworden een doorgang tot een Eeuwig Gelukzalig Leven. Zyn Zeyssen, en Prikkel, zyn wech, de Poorten der Helle, die haar meenden te overweldigen, leggen voor haar verbroken en neêrgebonst, door Dien, Wien de macht over alles, als Schepper, toekwam.

D. EEN OUD FEL GRYSAARD pruttelt tegen haar te vergeefs. Hy moet zyne Hand op zyne Mond leggen, en de macht van zyne Wet zien verbroken door het Lyden op Golgotha.

E. De Kerke Gods, door haars Verlossers heerelyke Opvaart ten Hemel, ganschelyk verzekert van den H. Geest te zullen ontfangen, is als de derde Kerk verbeeld. Een *Hemelbode* neemt door het Euangelium de getuygenisse van de inkomst van Gods Zoon in de Wereld, zyne Menschwording, Geboorte, Wasdom, Voortgang, Leeven, Leer en Lyden. Het duyfter dekzel van hare Oogen ontfteekt in haar een Hemel-Vuur, door eene kool van Gods H. Altaar; en wyft haar aan door den Hoorn van Overvloed, dienzy in den Arm houdt, dat de Volheyd des Tyds is gekomen. Eene Zon in volle kracht bewyft, dat het Groote Licht aan allen Volkeren der Wereld is opgegaan. Zy heeft in de eene hand de *Meetstok* van *Ezechiëls Tempel*, het Voorbeeld van den *Messias*, zoo wel als van zyne Kerk, en eene geslote Rol der Prophetien, als nu vervult zynde, daar onder. Met de andere Hand houdt zy een Tafereel van de *Weeken Daniëls*, door Nieuwe, Halve en Volle Maanen verbeeld, met de hare op elke toepasselyk, met zyne Voorzeggingen op de Wortel *Jesse*, op die bloeyende Scheut, die uyt de dorre oude gekapte Wortel spruyt, herstellende 't Menschdom door eenen Heyland, van de rampzalige kwaden, waar in het door des eersten Vaders Val gedompelt lag. Zy is bevryd van het Jok der Wet. Zy is verlost van de last der plechtigheden, van zoo veele Reinigingen, Reukwerken, Beest-en Vogel-Zoen-en Dankoffer. Door 't Bloed des Lams is zy van 't slachten en verbranden van zoo veele Kalveren, Geiten, Ossen en Koeyen ontheft. Het Bekken, 't Wierookvat, 't Besnymes, leggen voor hare voeten. Men zietze treden door

F. EENE POORT, op welker Voorgevel de Arke van Noach staat, het Praalbeeld der bewaarde Kerke Gods. Met de Hoornen van ingekome Volheyd en Olie des Koningryks en Priesterdoms, (waar aan zy deel heeft)

van

VAN CHRISTUS IN 'T VLEESCH. XXXII. HOOFDSTUK. 257

van haren Gezalfden, haren Christus. Over en weêr zyn tegen malkanderen op die Poort, uytgehouden, 't geen de H. Bladeren vermondend.

De *Metaale Slang* in de Woestyne opgericht, en gezet tot Heyl en Genezing van 't arme Volk, dat doodelyk verbeten en vergift was, door de Slangen in de Zandzee. Daar tegen over de God-en Menschelyke Middelaar, aan 't Kruyshout op Golgotha gehecht, tot redding van zyne Kerk, zyn Volk, zyne Bruyd, uyt den doem der eeuwige rampzaligheyd, aan welke zy schuldig verklaart is.

De uytwerping van *Jonas* uyt den Walvisch op het Strand. Daar tegen over de Overwinninge des Doods en der Helle, door onzen Zaligmaker behaalt, in zyne Glooriryke Opstanding uyt het Graf, en uyt den Dooden.

De *Hogepriester*, eenmaal des Jaars in 't Heylige der Heyligen ingaande, en dat besprengende met het Zoenoffer-Bloed. Daar tegen over *Jezus Christus*, van den Olyfberg ten Hemel varende; na zyne eenmaal Genoegdoenende Offerhande van zig zelve, voor zynen Uytverkorenen, om de welken hy opklimt tot zynen en hunnen Vader, om henlieden zyn eeuwig Koningryk mede te delen.

The following is a list of the names of the persons who have been elected to the office of Justice of the Peace for the year 1880. The names are given in the order in which they were elected, and are taken from the official records of the County of [Name of County].

[The following text is extremely faint and illegible due to the quality of the scan. It appears to be a list of names and possibly their respective precincts or districts.]

DRIE EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Eerste Kerk.

A. DE GEMEENTE VAN CHRISTUS ZYNE UYTVERKORE KERK, Praalt hier boven de Wereld, die zy zig onderwerpt, met de alleraanminnelykste, en voordeeligste Overheersching, haar brengende tot de bespiegeling, kennis en erkentenis van haren eigen Schepper en Behouder, op zulke wyze, als haar God wil gekent, gedient en aangebeden zyn. Die Wereld is in twaalf deelen afgedeelt, aan hare zienelyke doenmaals bekende halve Kloot, om door hare twaalf Kruysgezanten onderwezen te worden. Tot welken einde zy op haar Voorhoofd heeft tintelende een Vuurstraal, als van eene gespleete Tonge, gelyk 'er meer van den Hemel afdalen in de Blixemstralen, die uyt eene Donderende Wolk vallende, de Zaal der Vergadering om 't Pinxterfeest aan den Tempel naar het gevoelen van velen vervulde, makende in elken Gezant des Heeren een Hemelvuur en Godspraak, in zulken Taal, als hy voor zyne Toehoorders van noden had; die van alle vergelege Oorden het Paaschfeest zynde komen houden, ook dikmaals tot die tyd bleven, om het Feest van *Purim* te vieren. Zoo hoorden hen die Volkeren in hare eigen Taal, elk aanspreken. Dog anderen verklaaren die plaats uyt de Handelingen liever van Vuurige Tongen der Apostelen, naar het voorbeeld van de Tong van den Profeet Jesaias. Wy willen ons in dat geschil der Godgeleerden en Taalkundigen niet inlaten. Zy trekt ook aanstonts een zwaar getal uyt allen tot de Schaapstal des Heeren, waarom men uyt haar Mond ziet gaan de Lieffelyke Ketendraden, door welke zy Azianen, Afrikanen, Europeën wech sleept; gelyk men aan eenen Meder, Moor, en Romein kan zien. Men ziet haar met veelerley Klêeren van verscheyden Landaard aangedaan, om dat zy hen door de Talen gelykte. In hare Boezem is eene zuivre Zon van kennis der H. Drieëenigheyd opgegaan. Zy houd in hare eene Hand een Schelp, om te Doopen, die haar aannemen, en neemt wech de armoede van hare Gemeents-genoten, betekent door de Bedelkorf, die ze aan haar Arm heeft; waar tegen zy een Overvloedshoorn met Geld der Machtigen om den Arm draagt, tegen een ander met Vruchten en Kooren, voor den Behoeftigen, om uyt te deelen met zodanige eerlyke gemeenschap, dat de Logenaar *Ananias* en zyn Wyf *Sapphira* 't sluyken in de mededee-ling met de Dood bekogten. De Kreupelen, Melaatschen, en anderen, door henlieden genezen, bazuynen hunlieder Lof uyt; terwylze met de Slinkerhand, als Zegevierende, beroemt haar zelve, van de eer, die ze heeft,

Striemen van de Zweepen en Roeden, de Boeyens en Ketens te ontfangen voor den H. Naam van haren HEILAND. Dit voordeel en die voortgang van Gods Kerk kon niet bestaan, zonder de zwaarste nyd der Joodfche Tempelregering, van welke de vette voordeelen allerley weelde en gebreken in de Priesters hadden gebracht. Alle de nieuwe Godsdienften zyn fel gehaat van de Ouden. De grootschheid en overvloed der Ouden, zoo Hooge- als Overpriesters, leed gevaar by de Prediking en Bestraffing der Apostelen. Zy zagen ook en wisten, wat 'er met Christus, Gods Zoon, gebeurt was, van zyne Opftanding, en verdere Wonderen. Zy moesten dan met alle felheid tegen henlieden inspannen, Vorften en Bevelhebbers opruyen, om te Vuur en te Zwaard de waare Gelovigen te verdelgen. Dit deed dan

B. 't CHRISTEN MARTELAARSCHAP ontftaan; het welk verbeeld word door eene Vrouw, die hare Ziel oplevert aan God, die haar geroepen heeft tot zyn doorgebroken Licht. Alle de Moordtuygen ziet men op haar hagen. Het Kruys omhelst zy, en de Zweepen, met welke de Gekruyften vooraf mishandelt wierden. Met de Tuyten en de Strop is zy aan het Dwershout gehecht. De Roomfche Byl in haar Nek, de Dolk in de Borst, met Pylen, Azegajen, Harpoenen enz. afgetapt het Bloed, voor God zoo dierbaar. Uyt dezen Boezem, en uyt hare doorgezaagde Zyde vloeyt dat Bloed, welk het Zaad van Gods Kerk doet opwassen; alhier verbeeld door Herten met Vleugelen tot God Hemelwaarts opvliegende. Met de fcherpe Nagelberden, de Houtftapels, en Mutzaarden, vlammeende achter haar, met de Molenfteenen gekluyftert aan de Voeten, laat zy niet na God te danken, die haar de Sterrenkroon der Eeuwigheid fchenkt; hebbende aan hare Voeten leggen de Steenen, met welke haar Godzalige Voorganger *Stephanus* ter Dood gebracht is. De Tygershuyd, om haar Rugge gehangen, betekent de Beestehuyden, in de welke de Christenen genaayt, en verscheurt wierden. Alle deze toefel wierd als een Schrikftandaart, in Azie door den Keyzer *Galerius* opgerecht; hoewel echter het ware Geloof op den Rotzsteen *Christus* vast gezeten, daar tegen, als de Palmboom, of de Eyk, tegen de onweeren, fterker Wortelen fchoot. Ondanks het aanblyzen van den rooden Draak, met zyne tien Hoornen, gaat zy voort van kracht tot kracht, opgetrokken hebbende het eerste Zegel des Boeks der God-geheymen. Ja zy voert met eene kracht, die Jupiter en Mercurius te boven gaat, voor welke hare Gezanten tegen dank aangebeden worden; die de *Diana* van *Epheze*, *Isis*, en *Baal-Zebub* doen verarmen, verachten en zwygen. Maar terwyl de Goddelyke Zegen zoo heerlyk vervult zyne Genadebeloften, blaast echter die Draak onvermoeyt; en verwekt een Vuur van tweedracht onder de Leeraars.

C. DE KERKELYKE TWEEDRAGT van dien tyd word hier dan ver-
toont. Een Wanschepzel, met meer als een Hoofd, zonder ooren, heb-
bende de style Hayren eindigende in Paauweveëren van hovaardy, die Moe-
der van de twisten, en byzonder van de Kerkgeschillen is. Men ziet 'er
onder anderen aan een oude Jood; of heymelyk wroetende, om de opko-
mende Christenheyd te ondergraven; of nog eenigzins van 't ware Vuur aan-
geraakt, en echter doordronken van de oude Gal, en aan 't giften door den
ouden zuurdeessem, by vooroordeel, niet alleen in twyffelachtige, maar zelfs
al in helfchynende Lichten, aanmerkelyk. Die konden niet uyttrekken die
hoog opgevyzelde Plechtelykheden. Haar stak nog in de Oogen die Tem-
pel, dat Huys Gods, alwaar de Godheyd by na zienelyk scheen te wonen,
daar zyne Godspraak door de *Urim* en *Thummim* ingewonnen wierd, daar
de Tafelen bewaard wierden, door zyne eige Hand gegraveert; en daar zoo
veel overschot van Wonderdaden ter geheugenis praalde. De Vromen dan
zelf waren nog zoo Wereldsch met het oud geraakt, dat ze de Wet, nog der
Geboden, nog der Plechtelykheden niet zoo voldaan rekenden, of hen
bleven nog veele angels over, waarom zy hare onthoudingen, reynigingen
en diergelyke hoog bleven achten; ja *Paulus* zelf nog de Besnyding oef-
fende aan *Timotheus*. Die Joodsche Christen dan houd het Schooteltje met
de Fleskens, en het steene Besnymes in zyne Hand, niet wetende, dat de
Volheyd der Heydenen stond in te komen, voor den Joden, die hare
Erffenis verftoten hadden; al gestadig buyten den Heyland in zyne eige
werken voldoening zoekende. Hy wast zig nog van alle onreynigheyd, niet
in 't Bloed van den Zaligmaker, maar in de Bekkens, Waschwaten, en
Fonteynen des Tempels. Een ander jong en teer Christgelovige is, die een
vierdedeel maakt, Vroom, het Woord en den Geest gehoorzaam, los en
ontbonden van de windzelen en voden der Talmudische Leeraars, de eeni-
ge proefhoudende tegen alles, Christus, zyn Leven, Leer, en Euangelien,
als een Toetzisteen, waar aan de rest flaauw en valsch schynt, en den glansch
verlieft van 't fyne Goud, waar voor de Genade gekocht word. Een arger
zoort sloop 'er ook in de zelve Gemeente, welke gevernist met de ware Leer,
fynder spinnen wilde, als de draad van Gods geopenbaarde Wil eischte,
alle de Leer- en Stichtplaatzen vervulde met scherpzinnige, Phenicische,
Grieksche, en andere twistredenen; de Vromen afleydende, en door de
Schynleeren verstrikkende. Zulke en andere uyt Wereldsche inzichten de
nieuwe Leer aanhangende, bedorven de waare Kerk meerder; als de Bloed-
hondsche Straftoonelen, en hare Vertoningen, hier en elders, of door Ge-
richts order behandelt, of door 't Graauw uytgevoert. En daarom is hier
by gevoegt eene uytgekipte Koekoek. Deze Vogel legt zyne Eyeren meest
altyd in andere Nesten, en lieft in die der Rietvinken, een teer nederig
zoetzingend Vogelken. Maar het loon van 't uytbroeyen is, dat de gekip-

te boosaardige (die styf op zyn oude Slang is) de Rietvink doodpikt, en moord, gelyk zulke ingesloope Leerschenders ook gedaan hebben.

Om dat 'er zodanige booze Dryvers invielen, die koppig, en onverzettelyk, hunne nieuwigheden den waaren Gelovigen opdrongen, de Kerken in schiftinge, en de Gemeente in snippering brachten, zoo onttrokken zig veel de openbare Gemeente. In plaats van hartig en Godvruchtig den Goeden tot Voorbeeld te strekken, en tot overtuiging aan den zwakken of kwaden te dienen, weeken zy, om de Kerktwisten, of om de Vervolgingen der Joden of Heydenen, naar de Woestynen, de ontoegankelykste Bergen, en Boffchen, aldaar beginnende de Woestynery, of 't Leven der Eremyten, bemantelende hunne laste vlucht uyt het Strydperk, met *Elias*, *Johannes*, ja *Christus* zelve. Zulken

D. WOESTYNERY OF HEREMYTSLEVEN, is door een uytgemergeld, somber, kwalykgedaan, oud Man verbeeld, die ongehavend van Baard, in verachte Gewaden, met Keetenen, met Yzeren, en ongehoorde Marteling zyn Lichaam kwelt, met eene Geesselweep in de eene, en een Steen in de andere Hand, om zyne tranen een sterker nadruk by te zetten; een Boek voor hem, met wat Aardvruchten, en een Calebas met Water, onder een Palmieten of Biezenhut, op een steilen Berg zamen gevlochten. Voor hem zietmen de droevige en eenzame Roerdomp, die in de omgekeerde Puynhopen, Grotten en Holen liever zyn hees geluyd uytgiert als in de schoone Boffchen of Valleyen. De ware Schildery van zulke eenzame Vluchtelingen, die den tytel van *Man Gods* echter over al dragen, en zig laten aanleunen. Dog mogelyk zal 'er ook onder veelen, wel hier en daar, een waarlyk welmenende zyn, die om zyn Vleesch te tuchtigen, en de Wereld te ontwennen, de menigte schuwt. Maar indien 'er zig eenige de Prediking, en de last van Christus Oogst onttrokken,

E. DE APOSTELEN; en die, aan welken zy de Handen opleyden, brachten de krachten en 't Licht des Zaligmakende Geloofs in Christus haren Heer, dien zy hadden zien Lyden, Verreezen, en Opgevaren, tot den Heydenen over; Wonderen spreekende en doende tot verrukking en overwinft van nieuwe Geloovigen, zoo wel als tot ontvlammen der heete grimmigheden, beyde der Heydenen en Joden; waar van men hier het voorbeeld heeft genomen, van *Paulus* en *Barnabas*, door den Heydenen voor *Jupiter* en *Mercurius* geëert, en aanstonds daar op gesteenigt.

VIER EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Heydensche Godspraaken.

DUs lydende en srydende groeyde de zeegen in deze aangewonnen Christenen. De Deugd in Eenvoudigen, maar de waare kennisse van *Christus*, en dien gekruyft, doorbrekende, overwon allengskens de achting der Goden op zoo vele praal gegrond, door zoo veel bedrog staande gehouden, dewyl de Vorsten en Priesters, de een den anderen de hand boden, zamen hun belang vonden, en de schrandere Ontdekkers dempten. De Rykdom smoorde in de Tempelen, het Vet der Aarde in der Papen Buyken. 'T gemeen wist niet als de uytwendige last van hun Godsdienst. 'T Jodendom onder geraakt, ja tot in 't uyterste bederf geploft, als de Tempel en *Jeruzalem* verdelgt waren, wierd onder *Hadrianus*, den Romschen Keyzer, eyndelyk gansch vernietigt en verstrooyt, balling uyt zyn eygen Vaderland; en nog vaak uyt andere Ryken, waar in zy gekropen waren. Op dien naam leed ook het Christendom al dikmaals, van den Heydenen weynig onderscheyden, om dat zy beyde uyt *Palestina* herkomstig geacht wierden. De val der Joden deed den overmoed der Heydensche Papen zwellen, zoo dat zy scheenen niet als malkanderen om de vetste brokken tot Vyanden te hebben; waar door de Godspraaken van de eene plaats die van de andere buyten staat stelden, de Wonderwerken ontzenuwden, de Konstenaryen ten toon stelden, en eyndelyk dezelve Vorsten, die hen geholpen hadden, in 't Oog liepen; die van de fynste Verstande, klaarder met een onderrecht, niet ongaarn het snuyken der al te groote Tempeliers macht begunstigden, den Christenen minder vervolgden, ja ook zelfs hunne Vervolgers overhoop wierpen; die door Gods H. Woord der Wysgeeren Scherpzinnigheyd, gelyk door haren Godvruchtigen wandel der Smulpapen Schynheyligheyd, als mede door ware Wonderen hare valsche genezingen, en eyndelyk door vervulde Voorzeggingen der Godspraaken, Logens of Twyffelingen te boven kwamen. Van deze Papenkunst, door Eenvoudige Christenen den Duyvel toegeschreven, was de Hoofdneering te *Delphos*, in *Apollo's* zoo wydberuchte Tempel; die door *Xerxes*, de oude *Gallen*, *Nero* en *Constantyn* berooft of verwoest zynde, door *Juliaan* herstelt, en na zyne Dood gansch is vernietigt. *Orakelen* kan men best naar de verscheydenheyd van Tyden en Landen vertoonen door de Beelden der Goden kwanswyze antwoord gevende, of door den Priesters en Priesteressen, Kollen enz.

A. Het Orakel van 'den Delphifchen *Apollo* is klaar te kennen uyt eene *Pythifche* Maagd, die op de H. Driesttal zit, en de waaffem van de Godheyd van onderen ontfangt. Lauwertakken heeft zy om haar Hoofd, met een Phoceifche Myter getooyt; 't Hayr van voren opgebonden, naar achteren los hangende. Zy fchuymbekt van 't knaauwen der Lauwerierbladen, en *Scilla* of Zeepkruid, als eene uytzinnige, fcheurende de Lauwertelgen van haar Hoofd af, terwyl zy de geëyschte antwoorden uytbabbelt, onder het dreunen der Trompetten van onderen uyt de Choorkelders, rondom bezwalkt met welriekende dampen, en bezet met Lauweriertakken, om der Vragers Oog en Oor te misleyden. De *Castalifche* Fonteyn, waar van zy de Wateren lept, die haar de Geestberoering aanbrengen, zietmen voor haar, en achter haar den Vertolker, Propheet, of Poëet, die 't gevraagde in gerymt of rymeloos Raadzel beantwoord, en wel verzegelt den Vrager overgeeft.

Tot eene Godspraak der *Thebanen* dient *Trophonius*, voor *Lesbos Orpheus*, voor *Cicilië Mopsus*, voor de *Aphacon Venus*, elders *Memmons* Beeld, de *Sphinx*, enz. die den Leezer en Liefhebber, zoo wel als my, zouden afmatten, indien ik die alle wilde voorstellen; dog om eenige zoorten, van anderen uytgezondert, te toonen, dient deze

B. *Orakelpaap*; die balkende een onbekende Woordenmaat in zyne Rechterhand heeft; een Honingkoek, die men, om de Herffenen te ontfellen, te proeven, in de Handen der Vragers aan *Trophonius* gaf, eer men hen door de naauwe gaten naar om laag in de Grot trök. Zyne ongehave Baard en Hayr, bebloede en befmeurde Kap, dropen van Stierenbloed en Offervet. In zyne Gordel en Borstgat fteeken Cedulaen en Briefjens vol Hanepooten, of Brabbelzin, waar aan zyne Slachtkoker hangt, uyt welke hy 't Snymes getrokken heeft, om de Borst van 't Schaap op te ryten, waar uyt hy de Ingewanden haalt, die naauw bekeken, door meer of minder gaaf aangewafften, of met Etterbuylen befmet, van de aanstaande gevallen, het oordeel door den Offerpaap deden vellen; in welke zy, gelyk in alle voorzeggingen, met alle strecken omgingen. Die groote en fchrikelyke voorfpellingen ontkenden zy niet aan hen zelve geweygert te zyn, maar ftonden dit den stomme Beesten toe; diets makende aan hunlieder raadvragers, dat de Goden hare besluyten in hare Huyfraden en eygendom de Slachtoffers lieten inyloejen, en door hare toegewyde Heylige vermonden; welke uytpraak ook meest gezegeld wierd overgegeven; om dat zy dezelve naar 't belang der Vorften, voor welke zy gewonnen waren, zouden kunnen draayen, zoo gefchiedde deze Ingewand-wichelary meest afgezondert van 't Oog der Gemeente. Op zyne Buyk hangt eene Tas, waar in hy witte en zwarte Steentjes of andere Looten draagt, by veele voor Godspraak gebruykt. Zyne Mantel vol Schimmen en akele gefaltens, vertoont eene

eene andere soort van ondervragen over 't toekomstige, waar in die Zieners of Toonders op hare gewyde Mantel, als met Toverlantarens door 't opkomen van slechter of beter Beeldekens deden hunlieder aanstaande Lot zien. Hier onder zietmen die zoo beruchte Boeken der *Sibyllen*, van welker wezen niets zekers is; ik zwyge van de instorting des H. Geest, die zoo veel netter (gaf men maar 't Oor aan de Bygeloven) als de Goddelyke Schrift zelve, alle omstandigheden van onzes Heylands Geboorte, Leven, Dood, Opstanding en Genade vooraf gedicht hadden. Romen het Bygeloof voorbedachtelyk vermeerderende, had buyten die Boeken meer zulke Pylen op hare Koker, hier een Beeldeken van de Fortuyn, daar 't gevalle Schild, waar na men elf diergelyke deed namaken; elders andere Heyligdommen, waar over zy, gelyk over den Vogelschouw, groote Mannen stelden, die van 't fynste bewuyl, tegen elkander in de vuyft lachten. Die Vogels zyn de Heylig opgekweekte *Hoenders*, die men ziet onder de *Sibyllynsche* Boeken, in haar Godgewyde Kouw. Schrikkelyke neêrlagen waren 'er te vreezen, zoo zy haar Graan niet gretig op en pikten. Dit was den wyzen Mannen bespottelyk, zelfs aldermeest die 'er een ampt van hooge eer, als Opzienders, in bedienden; zoo dat *Cato* in dit ampt gezet zynde, uytborst, dat hy niet en wist, hoe een Vogelschouwer, zynen Amptgenoot ontmoetende, zig van lachen konde onthouden. Welke zoogenaamde Sibyllynsche Godspraken door zekere Grieksche Kerkvaders onder den name van een *Pia Fraus*, of, Heylig bedrog, schynen opgesteld te zyn; om dus den Heydenen dies te gereder tot het Christendom over te halen. In de zwaarste gevallen nochtans bedienden zig die wakkere Vossen, om 't gemeen te pleyen, naar hun nut of nood. Eene kring zietmen onder om zyn Voeten, met allerley buytenlandsche Griltrekken onderscheyden, waar op Orakel wierd gegeven, volgens 't vallen der Takjens daar op geworpen by den *Dacén*; of met verscheyde Pylen in eene Wywaters-pot (geteekent, DE GODHEYD WIL, of, DE GODHEYD WIL NIET, blyvende de derde onbeschreven) waar na zig de Arabiërs, tot beginnen, tot afstaan, of tot twyffelachtige stilstant overgaven; eeven gelyk de *Alanen*, een Volk van het oude Scytië, zig met Berken of Eyken Rys, gesneden naar zekere maten, op een H. Doek behielpen. Die mislagen zyn schier vergevelyk, om de groote drift, die de Herten der Menschen overheerscht in de onzekerheden, die hunlieder hoop en vreeze prikkelen.

Maar de *Scythen*, *Geten*, *Tartaren*, *Duytschen* en *Britten* spatelden tot grove onmenschelykheyd uyt, waar van zommigen, om Godspraak wegens hunne Wapenen te hebben, Gevangenen, ja Bloedvrienden, dat ik zwyge van Kinderen, vermoordden, om uyt die lillende Ingewanden en heet uytgutzend Bloed, de aanstaande uytslag te onderzoeken. Zoo ziet men hier eene

C. *Scythische dulle Priesteres* (die met gespreyde Hayren, als bezeten,
LI tiert

tiert met hare breede koopere Gezondheyd om 't Lyf, waar mede zy haar bloedig Hembd toefluyt) het lange Moordmes, dat in 't Hert van eenen geflachten Gevangen heeft geftooken, aan *Lascedim*, of *Vatablon* haren Krysgod opheffen. De *Druïden*, der *Gallen* en *Celten* deden de Rampzalgigen over zulken Beeld heen bukken, en onthalsden haar Slachtoffer eerst, wanneer zy daar na de Ingewanden aan H. Vrouwen, hier en daar op ontoegankelyke Slooten, of Toorens wonende, te doorfnuffelen gaven. *Claudius Civilis* bragt den Buyt, door zyne *Batavieren* op de *Romeynsche* bezetting van *Zanten* behaalt, dien hy door zyn Zoontje met Pylen had laten doorschieten, aan zyne Moeye *Velleda* tot *Keulen*; om van haar 't gevolg te verstaan van zyne ondernome Zegentochten voor de Vryheyd. En zoo schynt hy, of zy, geveynst te hebben Godspraak te ontfangen.

D. De *Dodoonsche* Eykeboom, boven in welke het Beeld van *Jupiter* stond, het welk naderhand tusschen twee Pilaaren wierd geplaatst, was met Koopere Drievoet-potten omhangen, welke door eene Roede van het Beeld gehouwen, geslagen op malkander weêrklonken; waar by Vrouwen zig op-hielden, die uyt dit geluyd (als of 't door *Jupyns* inspraak was) den Raadvragers Wysheyd verischaffen.

E. De Egyptische *Apis* zietmen achter die rinkinkende Moordprieesterin, die twee Staldeuren had. Zoo hy in de eene ging, was 'er niet dan Voorspoed te wachten, maar indien hy naar de andere afdroop, niet dan Ramp aanstaande. Zyn Voeder nam hy uyt de Hand der Raadvragers. Deze Os wierd door *Cambyfes* tot schimp der Egyptenaren geslacht. Eene andere diergelyke door *Ochus*, die 'er eene maaltyd van toerechte; dus weynig was het bygeloof den Grooten in den weg, als 't hen in hunlieder belangen anders maar dienstig was.

F. Achter aan zietmen de Roomsche Renbaan, daar allerley ruygte van Droom-uytleggers, *Isis*-draggers, Pypers van de Groote Moeder, *Comageensche* Wichelaars, en Sterrekykers, die den onnozelen Gekken fopten, te vinden waaren.

G. Achter deze zit een Bedrieger van latere tyd, die den *Bybel* durft ontdekken met eene drajende Sleutel, om verloren goed te vinden, Dieven te ontdekken, en zoo voort. Hy heeft eene Watertobbe by zig, waar in een ander opsfnyder draayt, om geluk daar uyt te ramen. Die kunst om uyt Water te voorzeggen, heeft Doodenwaarzeggerij, Handkykery en al zulke guychelary, om goeder geluk te zeggen, by zig. De eene doet kwanswyze Doden opkomen, bezweert Geesten tot zyn dienst, laat Vryers en Vryfters zien. Zulke Guyten zyn 't zeker, die gantsche Steeden op hare koker hebben,

ben, alles door hare Medestanders doorsnuffelen, en de arme Dwaazen, het kunstig afgevraagde daar na weder beantwoorden; Pesten van 't Land, meest Beedelaars of Dieven, die hoe dikmaals verbannen uyt de Steeden, echter weêr insloopen, allengskens weêr geloof of naam door nieuwe kneepen kregen; tot dat deze Landlopende Boeven het ergens weêr verpeuterden, als de groote Orakelpapen (die onvoorzichtig of ongelukkig in 't ramen, van die Machten, die zy meenden en hoopten boven te zullen leggen) door zulke Vorsten, die hen niet nodig hadden, of gevaarlyk achtten, met hunne Tempelen verboden of verdelgt wierden; zoo dat de Aardsche Goden deze gevaande Hemel-Goden dwongen te zwygen.

H. Aan eene Gedenkzuyl der Egyptenaars staat een uytlegger van *Petofyris* Almanak, die (gelyk men in Vrankryk *Nostradamus*, in Italië *Magino*, of andere Voorzeggers) by *Asiaten*, *Grieken* en *Romeynen* gebruykt wierd. Ontallyke van deze guyterien zyn door de nieuwe Neringzoekers ontdekt, die den bloeyenden 't voordeel afzagen; tot dat zy merendeels in de ontdekte onderaardsche Holen, uytgeholde Beelden, en andere middelen tot hare konstenaryen dienende, ten toon gestelt, uytgespogen en veracht wierden. Zoo evenwel, dat men eer zeggen kan, dat de middelen, manieren en namen verandert zyn, als de zotheyd wech genomen, van onzekere en aanstaande zaken te willen weten; waar toe de Menschen met de valsche glimp der Sterrekykers byzondergemakkelyk vervoert worden, welke by den Romeynen als Wiskundigen (*Mathematici*) dikmaals zyn uytgebannen, en by den Grieken zoo veracht geweest, datmen hen deed betalen het *Blakennomion*, of Gekkingeld. Deze zyn 't, die uyt de oogenblikken der geboorte met navorsching van den zamenloop der Dwaalsterren op het zelve oogenblik, stip den Levensloop der Vorsten en gemeenen durven voorzeggen; die over den Duuren Tyd, Hongersnood, Watervloeden, en andere Rampen de Sterren doen heerschen; daar nochtans de H. Schrift bewyft, dat Aarde, Water en Aardvruchten, al voor de Sterren geschapen waren. Niets is en blyft onzekerder, als de loop der Sterren, die door de Fabelen en Dichtkonst vergooid zyn; waar van de Dichters voor loon van de vergoode Sterren niets hebben getrokken, als den Bedelzak; en daar tegen de Sterrekykers de Tafelen en Schatten der zotte Princen, die hoe zeer de Sterrezifters onder malkanderen verscheelen, onwis, en tegenstrydig zyn; nochtans willen zy ons haar konstkneepen voor onseylbaar in de Hand douwen. Op by toeval gelukte praat, of door hare verdichte voorzeggingsvervullingen, vinden die Guyten altyd Gekken; edog die maar de moeyte neemt aan te tekenen op 't voorzeggen, hoe ganschelyk dat byna altyd mist; en navorst of 't voorzegde niet stoutelyk gelogen word, na dat de gevallen gebeurt zyn, zonder dat men te voren diergelyk gedroomt had, die zal de ydelheyd van deze Bedriegers en Bedriegsters licht aan de Wereld toonen, De Sterren zyn ontelbaar; hare

268 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

uytwerking onbekend. De invloed van die op de Wereld, zoo die daar is, zou honderden Menschen gelyk raken, en alle die op een ftip van zulke zamenvoeging waren geboren, een lot trekken, duyzend Koningen, duyzend Hangebaften te gelyk in de Wereld gebracht worden. Zy zeggen ftoutelyk, dat een wys Verftand de Sterren regeert; dog die regeert de Sterren zoo weynig, als de Sterren hem. God beftiert Sterren, Menschen en Gevallen, alleen volgens zynen Eeuwigen Raad.

VYF EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Vreede van Gods Kerk,

A. DE VREEDE VAN GODS KERK, (het Lieffelykste boven alles) het ware *Salem*, word verbeeld als eene zeer beminnelyke, aangename, en schoone Bruyd, als haar betaamt, om die van Christus te wezen; heeft hangende Haylokken met eene Myttertipp, als de Palestynsche Bruyds, en een Kransje om 't Hoofd, van deze Laaggestamde Myrthusboom, passende op haare Nederigheid. In hare schoone Boezem blaakt Gods H. Achtig, door zyne Aanbiddelyke Naam vertoont. Haar lang wit Kleed, in 't Bloed van haren Bruydegom gewasschen, overdekt haar jeugdig Lyf. Zy heeft eene Olyftak van Vreede, de gifte der Duyve aan de Gemeente Gods in de Arke, in hare Rechterhand, met welke zy de Christelyke Vryheyd vergunt aan hare Leedemaaten, die zy als hare Zuster ontfangt. Hare Linkerhand laat zien de Kennisse Gods, uyt het Handschrift van de *Alpha* en *Omega*; van de H. Drieëenheit in eene Levende Godheyt; van de Zegenpralende Naam van Christus enz. om daar toe te trekken die van haar afdwalen, en tegen haar aanspannen. Eene Diamante Knoop van order en eenigheyt sluyt haar Middel, en Bruyds Tabbaard. Aan deze houd zy vast hare

B. VLUgge EN WERKELYKE ZUSTER, die ze zonder scheuring toestaat, de Vryheyd, om de H. Verborgenheden te doorzoeken, in de Goddelyke Schriften zoo rykelyk bevat. Die Zuster der Waarheyds opheldering is gereed, om zoo zy ergens te vry aftsapt, en gevarelyk mogt wandelen, de gebochte Leidstaf verbroken aan hare Voeten te leggen, en vast te houden die eendracht vrucht, die Granaat Appel, in de welke zoo veel smakelyke en heylzame kerntjes in eene schorisse gesloten blyven. Haar Kleed heeft eenige zwier naar den trant der Geestryke bezigheden, onder half deftig Getabbaard, half tot Reyzen, ja tot Stryden (is 't nood) opgeschort. En daarom zyn ook hare Beenen met Brooskens en Laarsjens voorzien. Zy houd onder hare Rechter arm een Oud en Nieuw Testament; de Brieven Gods tot ons, het Richtsnoer der Zeeden en Kennis, het Verbond der Werken en Genade, met Goude Schakelen aan een geketent. Om welke klaarder tot malkander te brengen, zy voor zig heeft leggen eene Schat van Oudheyds Penningen, waar van eenige aan een gehegt het vervolg der Koningen vertoont, door hare Passer net in zyne Tyden afgemeten, tot uytlegging der H. Verborgentheden; zettende voor haar het groote Licht, op zyne rechte Kandelaar, en levert alzoo uyt die milde Oogst, die den

270 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

Heere inkomt, door de Graanhoorn betekent, terwylze met de andere Voet vertreed het opgeworpen Meesterschap, dat in andere Gezindheden zoo fel haar moet en wil intomen, door eene driedubbelde Kroon verbeeld. Met wiens ontzachelijke Opperheerschappy de Tegen-christ, of

C. ANTICHRIST, is opgeklautert op de zelve Rotz, op de welke de Heyland zyne Kerk heeft willen vestigen. Dit Schrikdier is van langer hand bezig geweest, te weten deze Kerkdwingelandy, zonder dat het zelve hier genomen word voor het Beest der Openbaring. Het Merkteken nogtans staat op dit loode Voorhoofd getekent, welke met opgereze Hayren en Ezels-ooren, om voor de kennis ontoegankelyk te zyn, zyn schraal Grimbakhuys opent, om Vervloekingen tegen de aangroeyende waarheyd uyt te braaken. Half is 't gedekt met grootfche Kerkgewaden, half met het fyne Manteltje, Schapenwol van buyten, Wolfsvacht van binnen dragende. Met eene meesters Plak dreygt hy de zulke, die zyn ΑΥΤΟΣ ΕΦΑ, (*hy heeft het gezegd*) tegen kikt. Zyne Linkerhand voert den Kerkban, die Blixem-sleutel, door welke de Goddeloosten den Vromen uyt hare Kerk in alle ellenden geworpen hebben. De Ponjaart onder zyne Kléeren is op de moord van zyne Tegensprekers gewet; en de kromme Zabel, met de ontstookten Mutzaarden, vervolgen hen te Vuur en te Zwaard; dit Gedrocht tot aan zyne Pyl-Slangenstaarten, met welke hy naar de Vreede der Christelyke Kerk steekt, op dat hy te gelyk inbooren, en alles vergiftigen kan, te baat nemende de Valsche Prophetie, die verbeeld word door

D. EENEN BOOZEN KRANKHOOFDIGEN, die met eene kopere Hoorn, voor zyn Voorhoofd, den Koning van *Israël* kwam vleyen, met de valsche beloften van te zullen overwinnen, en sloeg den Man Gods met Vuysten. De Messen der Baalspriesters, waar mede zy hun Huyd te vergeefs kerfden, tegen 't Hemelvuur van *Elias*, ziet men in zyne bebloede Handen.

E. De Schoften der groote Godinne Moeder, met hare Egyptische Ratels langs 't Land lopende, gelyk de Valsche Prophetie, trommelt ze op Thebaische Tymbalen, of Ketels, gedekt met de Voffenhuyd, om de gedurige bedriegeryen en diefstallen op de botte Eenvoudigheyd. Zy konnen niet wederstaan de Waarheyd, die uyt de Aarde spruyt, en schrikken voor de stemme des Donders der Prediking, welke verbeeld is door een

F. Bezadigt manhaftig wezen, die van Christus in zyne Boezem vol, zyn H. Woord over de gantsche Wereld Uytbazuynt, waarom dan een *Spreek-trompet* in zyne Hand gevoert word, over de gantsche Wereld klinkende. Maar dewyl de Geest des Heeren, als eene gesplete Tong van Vuur, op zyn Voorhoofd tintelt, draagt hy eene Papegay op zyne Hand, om te gelyk
eent

eene lieffelyke welsprekentheyd by de kracht te voegen, welke hem, omgord en Reysvaardig, by alle Volkeren verwelkomt, en ingang geeft. Naast hem staat

G. De Zedigwyze Heylschrift, de Pen voerende voor de Waarheyd, tegen de Geweldenaars en Kettters. 'T Vernuft, door de Vleugelen aan zyn Hoofd kennelyk, en in zyn schrander wezen te zien, ontdekt de looze ondergravingen, de scherpzinnige lettertwiften, en valsche verdrayingen der H. Letteren, en doet dezelve beschaamt te rug keeren. Maar aldernaast aan de opheldering der Waarheyd ziet men geplaatst de zamenschakeling der waare Prophetien, uyt de Schatryke gronden des H. Woords geopenbaart.

H. EEN OUD WYS MAN, versleten en grys geworden in de Grondtexten, verbeeld ons dit. Hy heeft in zyne Rechterhand de opgebroke Zegelen, voor een deel, ziende het Lam Gods op zyne Troonzetel, met de Cherubim, Ouderlingen enz. daar om gebogen. Zyne Linkerhand, rustende op de Gezichten van *Daniël* en andere Propheten, houd eene Verrekyker gereed, om die te gebruyken, naar de kracht, die uyt den verscheyden zin der Texten kan voortvloeyen; dan verder, dan nader, dan vergrotende, dan verminderende, met de Vervulling en Beloften naar ver-eisch der Waarheyd. Op den top van

I. DES HEEREN BERG, ziet men de aangename Loverhut, van Palmvêeren, Olyf-Myrtē-en Beekwillige Takken zamen gevlogten, en behagelyk, om in die Lommer aan te zitten aan 't Bruylofslam, dat men daar op de Tafel ziet geflacht en toebereyd. Hier straalt de Zonne der Gerechtigheyd (gelyk de Waarheyd de zelve gekust heeft) op veele plaatzen zachtkens door, tot dat de Bruyd zonder schemeren in dat Eeuwige Licht, by zoo veele duyzenden Heyrscharen der Engelen, haar HALLELU-JAH kan voegen. Tot welk zy hare zucht gestadig toont, en waarom zy in de voortop van hare Loverhut eene *Zonnebloem* doet pronken, die altyd na dat Goddelyk Licht gekeert is. Van hier ziet men

K. DIEN HEMELSCHEN RUYTER, Uytgravende op een wit Paard, en gereed, om met zyne Boog te schieten, aan wien een Krans van Zeegepraal word op 't Hoofd gezet, die als 't waare Voorbeeld van Christus waare Kerk in de eerste voortplanting, de dikke en duystere Dampen en Wolken der Heydensche onwetenheid, en Joodsche verstoktheyd verdunt, verklaart, of verdryft; niet zonder zyn Boog af te schieten, en te Donderen en te Blixemen tegen de Hoogtens, Boffchen, Grotten en Holen der Verleyders der Wereld; welke met hare Tempelen, Beelden en Afgoden den Aanbid-ders zelve (na dat ze 't mompen en schendig bedrog ontdekt zagen) tot walg, spot en rook strekten; doende alzoo de ware Dageraad opgaan, waar van de Gelovigen de Middagzon genieten.

ZES EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het Vastgesteld Geloof.

DE Eenvoudigheyd van Christus Gemeente in den Doop, en het H. Avondmaal, verging haast, door de verleydende pracht van 't Jodendom; weynig Prophetisch begreepen, maar door zyne beschreve Praal een prikkel voor zoodanigen, die de ware Deur niet zynde ingegaan, wegens grootheyd van Geboorte, de glansch van aan hen opgedragen Ampten in Tempelen of Hoven, of de gewoonte van *Hieroglyphische* en Merkbeeldige vertoningen (over al in te vinden) daar toe gebracht zyn, om Zalven, Balzemen en Olien, Onder-en Opperklèeren, Kroonen en Staven, met honderd nieuwe plechtigheden uyt te vinden; die (schoon dezelve den besten en Vroomsten mishaaagden) van de Oppermacht als aanzienelyk; en van den Pauzelyken Stoel, als voordeelig ingedrongen wierden. De kracht der Predikers in bekende Taal ging verloren. Eene Lofzang, eene Zeegen, een Gebed door Gods Geest gedreven deed Wonderen, maar die veranderde in verweende Konst van Zingen, zoo gebroken, dat 'er zelf een Taalkundige niet van begreep. Zulken toefstel van smeeren, besproeyen, wryven en begieten maakt nergens Kreupelen gaande, nog Dooden levendig. Zulke Dichtkundige meer dan Prophetische Gebeden, met Schellen, Bellen, Klokken, Kaarssen, Reukwerken, Bloemfestoenen, en zoo voort, bekrachtigt, waren krachteloos in nood, onverstanelyk en zonder Hertenroering; trekkende den Huychelaars, om hare voordeelen, wat harde zuchten, gemaakte tranen, en Kamerspeelders gebaarden uyt. Dit verval onverdragelyk aan eenige wakkere Mannen zynde, zoo schreven zy tegen die misbruyken; maar die Schriften wierden, om datze de nu aangewende voordeelen te na kwamen, zus en zoo gedraayt, tot dat men uyt het een of 't ander kon uytfnuffelen, welk onregelmatig was. Daar op wierden de Lasteringen voor de Redeneringen, het Doemen voor het Onderzoeken gebruykt; de namen van Nicolaiten, Sabellianen, Ebioniten en slimmer Schendnamen, Godschendery, Tovery, Duyveljacht, en zoo 'er iets ergers was, den welmenenden aangewreeven. Ban, Ballingschap, Boeyens en Moord, door Heydenen, Joden of 't Graauw, waren de eerste der Leerstukken voor die Dwingelanden, om de warelyk of valschelyk dwalenden te beteren, en te onderwyzen; die zomtyds ook te heet gebakert, met de zelfde el die vervolgens weder toematen. Zoo in de Kennisse Gods en de H. Getuygenissen haayrklovene, wierd alom de vinnigheyd grooter, de ergernis tegen Joden en Heydenen zwaarder. De eene spitsvinnigheyd lokte de andere uyt, tot Kettery toe. Om dit te stuyten, kwaamen in der zamenkomende Bisschop-

pen Kerkvergaderingen, die op veele Plaatzten zyn' gehouden, onder de Vervolging; daar na onder Konstantyn den Grooten, in groot getal met Twist, Gevecht en Moordery, drie Jaren te *Niceen* gehouden wierden. Daar ging door het Algemeyn Christelyk Geloofs *Formulier*, het welk men *Athanasius* toeschryft; zynde ook lang twyffelachtig gebleven in zyne meeste deelen; van elk versmeed volgens zyn Meesterschap of drift. Maar deze Kerkvergadering, en derzelver vastgestelde Geloofs Belydenis, of Christelyk Merkteken was van een treurigen uytflag. De Keyzer verbrak in het kort al het vastgestelde. *Athanasius* zelf wierd verjaagt, de *Arrianen* weër ingeroepen; zoo dat de veroordeelde niet van zyn wangeloof afstond, nog den Rechtgelovigen iets toestond. Zyne streng vast houden, en daar toe zyne Schepzelen bekuypen, was 't voorbereydzel meenigmaal van zulke Kerkvergaderingen, en verwydering en bitterheyd de vrucht. Dog om de Partyen te dempen, niet om 'er wyzer of beter te maken, gavenze klem aan haar Leer-opstel of *Symbolum*, door 's Keyzers Macht. Die smet ten Landen uyt, die doenmaals zyne Geestelyken niet wilden lyden, als of ze by Heydenen beter geloof zouden leren. Hare Boeken wierden verbrand, niet in der minne wederlegt, en die op Lyfstraf verboden te lezen, en wie haar voorsprak, gebeult.

A. Dit *Veldteeken des Geloofs*, der Christenheyd, van zyne uytsporigheyt gezuuyvert, en by den meesten Christenen aan de H. Getuygenissen gelykvormig, in XII. deelen begrepen, is hier dan vertoont, als eene volwasse schoone Vrouw, die hare Zuygelingen uyt hare Borsten voed met onvervalschte Melk. Zy heeft een Kleed over hare Oogen, om dat het Geloof is van dingen, die men niet en ziet. Maar dewyl het uyt het Gehoor door werking des H. Geestes word gebooren, ziet men hare Ooren open, en gereed voor den indruk der Leeraren. De Bisschoppelyke Myter, om *Athanasius* Naam, voert ze op 't Hooft, met eene Lauwerkroon bekransd, om de overwinning der Rechtgelovigen. Zy heeft een Paafschlammeken om den Hals, zoo als den Ouden, welke aangenomen wierden, op die Belydenis wierd omgehangen, van de H. Waskaarssen van Paafchen gemaakt. Haar Hert brand in haren Boezem, gelyk de Discipelen op den weg naar Emaus gevoelden, in de beroering tot het Geloof, eer de Oogen oppgingen. Zy draagt een Schild aan haar Arm, alwaar de Gekruyste Heyland op te zien is, door wien te kennen zy pal staat tegen alle aanvallen van Kettery en Verleyding. Hare andere Hand voert een scherp *tweesnydend Zwaard* van 't Woord Gods, het welk aan beyde zyden snyd tot het Merg en Ingewanden. In hare Linkerhand draagt zy de H. Waartekenen, het Brood en de Beker des H. Avondmaals, tot welker Gemeenschap niemand zonder de Belydenis van dit *Symbolum* toegelaten wierd. Met hare Voeten vertreed zy de Vossen, die krabbelen aan hare Been, en knabbelen aan hare Rokken,

ken; Adderen en Slangen, die haar trachten te vergiftigen; terwijl zy een Borstharnas aan heeft, waar van Christus Naam de Riemand is. Dog om zoo niet hare Wapenrusting, Zwaard en Schild te gebruyken, als de bovengenoemde Dryvers, zoo heeft ze lange witte Klederen aan, als de tekenen des Goddelyken Heyls, en de Merken van zachtzinnige Raad, tot verbetering en te rechtbrenging der verdwaalden.

B. De XII. *Artykelen* van dit *Symbolum*, zyn vertoont als eene Naald of *Obelisk*, bestaande in drie deelen. De *Basis* of Grondstal is de eerste, *God den Vader* en onze Schepping vertonende, alwaar de Ontzachelyke eyge Naam des Grooten Gods praalt, als de Geest op de Grond en Wateren zweevende, en daar boven een glanschryk straalrond, alles in zig bevattende, en in hem bewegende, bestaande in een rond van vaste en dwalende Hemelsteken, Zon, Maan, en 't gansche Heyr der verschynende Hemel; waar binnen in de Aard en Zee der Wereldrond houdende gezien word, met het Alziende Oog in 't Middelpunt, 't geen dit Al, uyt Niet geschapen, onderhoud en beheerscht. Het tweede toont onze Verlossinge, met de Merken van *Jezus Christus*, God zelf, en zyn Eeniggeboren Zoon, die door het Merk van de Maagd *Maria*, welker Maagdengordel om de Naam slingert, *Ontfangen van den H. Geest*, door de Duyf verbeeld, en uyt haar Geboren is. Zyn Lyden blykt uyt het Kruys op den Berg van Calvarie. Die twee Latynsche Letters P.P. vertoon *Pontius Pilatus*, onder wiens Romeinsche Macht de Heyland Gekruyst is; waar boven de Gestorven Heyland, naar der Joden wyze gezwachtelt, word gezien, om te toonen, dat hy Begraven is. Het Vuur daar boven verbeelt zyn Nederdalen ter Hellen; waar boven de drie Zonnen bewyzen, dat hy ten derden Dage is Opgegaan; waar na men opklimmende ziet twee Voetstappen van dien zelven Heyland op den Olyfberg (zoo als men zegt) ingedrukt, van waar hy Opgevaren is ten Hemel, alwaar hy zit ter Rechterhand zyns Vaders, op eene Regenboog, en in Heerlykheyd op de Wereld, om te oordeelen, die daar onder staan, Levenden en Dooden, door een Doodshoofd en een Levend Hoofd verbeeld. Het derde deel toont onze Heiligmaking, door den *H. Geest*, die 't Vuur der Genade, wanneer die Trooster gezonden wierd, als eene gespleete Tong op 't Hooft heeft, door welke zyne H. Gaven op zyne Uytverkorenen, naar Christus beloften, nederdaalden. Hier boven ziet men eene openstaande Kerk met eene Christen Wereld, de algemeene Christelyke Kerk verbeeldende, waar in de Geestelyke Gaven des Vuurs opklimmen. Deze Naald, of Piramide, sluyt met eene Granaatappel, de Gemeenschap der Heyligen beduydende, waar op een Lam is, de Zonden der Wereld wechnemende, door de Vergevinge der Zonden; en daar achter ziet men uytspuyten de Korenayren, die als dood in de Aarde schynende te leggen, zoo Heerlyk weder opstaan, door de Opstanding der Dooden,

den, en eyndelyk de Slang met de Staart in de Bek, voor de Eeuwigheyd, die van binnen bestraalt is door het *Eewwig Leven*.

C. DIT GELOOF vertreedt behalven de Vossen en Slangen het *Jodendom*, verbeeld door eenen verduyfterden Slaaf, oud en om zyne verftokheyd zonder Ooren, die met de geplunderde Ephod zyn laafte verval doet zien; Baling, met de Bedelkorf, en die nog Bodemloos, aan den Arm. De *Cabbala* en 't Wetboek tracht hy nog tegen dit Geloof te verweeren, hebbende by hem het Schild van *Juliaan* den afgevalen Keyzer, die 't *Jodendom* nog sterk de hand bood, tegen de indringende Christgelovigen. Zyne magere Beenen zyn met Slaaffche Ketenen door den Keyzer Adrianus, hunnen laafsten Roomschen verdelger, beladen.

D. Het *Heydendom*, met zyn gryze Wysgeeren Kop en Ezelsooren, fchynt onder het zelve Christelyk Geloof nog met zyne Hand te Redenkavelen van eenige Keyzers (welker Schilden by haar leggen) nog gehandhaaft; gelyk men nog ziet aan zyn Orakelrok, die nog al wat spookte in *Jovianus*, *Valens* en anderer Keyzers tyden.

E. DEZE GELOOFS-MOEDER, en hare Praalnaald word ondersteunt door de Algemeene Kerkvergaderingen, vertoont door een Ernsthaftig, dog driftig Man. Zyne Tabbaard is op zyn Roomsche en met Bisschops Myters geborduurt. Het geopende Woord Gods, met zyne ontslooten Zeegelen heeft hy in de Hand, gelezen en nagezien by het Licht der zevenstangige Kandelaaar, voor de zeven Grieksche Hoofdkerken lichtende, dewyl alle Christelyke Gemeentens daar toe de haren afzonden. De Rechterhand zwaayt eene Blixem met veele Vlerken voorzien, die niet spaarzaam wierd gessingert met de Pylen van vervloeking, overgeving aan den Duyvel, en uytgepikte Schendnamen. Onder zyne Voet tracht hy de onrust te verpletteren, die helaas! (gelyk in de Wereldlyke beroerten) als Partyschap een naam heeft gekregen, langer duurt en te sterker opgroeeyt.

Vier van zulke Hoofdvergaderingen zyn meest in achting gebleven (hoewel 'er oneindige gehouden zyn van min en meer aanzien) by de Roomsche Leeraars.

F. Onder de eerste is dat van *Niceen*, daar de Arriaansche Kettery gedoemt is; wien men beschuldigt te leeren de ongelykheyd der H. Drieëenigheyd, en ontkennde Gods Zoon mede zelfstandig te zyn met God den Vader. Die scherpe Ouderling, de Party van den Alexandrynschen Bisschop, te groot van aanhang, om overdwars te worden, en niet te wreeken, is hier vertoont volgens zyne Landaard, die een Fakkelt in de Hand houdt, om gekwelt zynde te kwellen; de Brandstichting in de Kerken tegen hem

hem ziende, wederom van zyne zyde niet minder Vuur vatte, Partyfchappen kweekende en styvende. Aan dezelve Hand hangt de Zaligmaker *Jezus Christus* Menschelyk; als of de Zoone Gods was buyten de H. Drieënhigheid, die als eene verminkte en ongelyke Driehoek, in de Slinkerhand van *Arrius* word verতোont.

G. Het tweede, dat van *Constantinopolen*, alwaar *Macedonius* wierd gedoemt, en de Macedoniaansche Kettery, welke staande hield, dat de H. Geest geen God was. Dezen Ketter ziet men die zelve glansryke Drieënhigheid, mede ongelyk en verminkt in de eene Hand houden; terwyl hy met de andere de Duyve met Hemelsche straalen omzet afweert, en buyten den Driehoek houdt.

H. Het derde van *Ephezen*, tegen de *Nestoriaansche* Kettery. *Nestorius*, die Hoofdketter, wierd daar gedoemt, om dat hy twee Perzonen in Christus staande hield. Derhalven ziet men hem houden des Heylands Beeld in een dubbele gestalte, als twee Perzonen; waar tegen het *Concilie* verতোonde, dat 'er maar een Perzoon van Christus bleef in de twee Natuuren.

I. Het vierde, dat van *Chalcedon*, alwaar het *Eutychiaansche* Ketterdom wierd verweezen, bewerende, dat het Woord Gods en het Vleesch eene Natuur waren. Want deze *Eutyches* hield staande, dat de Heere Christus zoo vaneene Maagd was Gebooren, dat in de zelve de zelfstandigheid was van Goddelyke en Menschelyke Natuur. Deze Abt geblixemt, blixemt wederom tegen alle de anderen te zamen, zonder liefde en zachtzinnigheid; om die te beteren, die misten. Deze vier Algemeene Kerkvergaderingen wierden zoo hoog geacht; dat 'er een Groot Man van zeyde, dat hy even eens aannam, eerde en achte die vier Kerkvergaderingen als de vier Euan-gelien; en Keyzer Justiniaan de zelve vier Kerkvergaderings-Reegelen met de H. Schriften alle gelyk stelde, en door onverbreekelyke Wetten bekrachtigde.

Deze en ontallyke anderen, die Verkettert wierden, hoewel veele uyt nyd over hunne Gaven en Deugden, veele om het vryborstig spreken tegen de grootsheyd der Bisschoppen, maar de meesten om het tegenstaan der Opperkerken-Heerschappy; maakten veele verbittering onder den Christenen tegen malkander; ieder trachtende den Wereldlyken Arm aan zyne zyde te krygen, die 'er zig ook in veele gelegendheden van bediende, en niet minder ergernis aan den Onchristenen gaf; terwyl elk zyne Leere met Reden-ryke Scherpzinnigheid en Schynwaarheyd wist te bekleeden.

K. Zoo dat de Satan los gelaten schein, en zig voor allerley gewaande Waarheyd en Kettery verতোonde, als een Engel des Lichts; die met eene

278 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

Schoone mom zyn vergiftig speekzel en gepylde Tong dekkende, telkens niet naliet, zynen vuylen en gevaarlyken Staart te laten zien.

L. DE TWYFELMOEDIGE ONZEKERHEID zit op eene beweegende Kloot met eene gedraayde staf in hare Hand, van veele bochten, bekommert om den rechten weg te vinden, gekleed als eene Weduwe, die altyd benaauwt zoekt, en nimmer weet, gedreeven van de Wind, die gemaakt word van

M. DE GEESTELYKE UYTZUYPERY, die met lange Rouw Kleedren en ongehavent weezen, de goede Vrouw wat zwaare Scherpzinnigheden duyfter uytlegt, alles aanraad wech te geeven, om dat hy de gelegentheyd zoude hebben van 't beste voor hem te knappen, sterk zuchtende, maar sterker slepende. Een groot zwaar beslagen Kerkboek, waar uyt hy als een Hemels Licht schynt mede te deelen, aan die hem voor een lekkerbek houden, dekt de Wynvlesch en gespekte Buydel, die hy op zyne Zyde draagt. Men ziet

N. DE SCHERPE FYNHEID, een *Tartuf*, die veracht gekleed, het enge Pad ten Hemel hoe langs hoe meer naauwer en smalder maakt, affpittende de Vrye Grond van God gelaten, met eene blinkende Schup, terwyl hy zelf in 't heymelyk ruymschoots op de breede Weg weelig graaft, van de gifte der genen, die door hem misleyd worden. Dog zyn Weg gaat niet door tot het Nieuwe Jeruzalem, en stort zynen geveynsden Wegwyzer in een dieper duyfternis, als die, uyt welke hy is voortgekomen.

ZEVEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK

Van de Waarheid en hare Vyanden.

A. **D**E kennisse Gods, *Theologie* te noemen, is eene waarheid in onze Zielen, Herten en Gewiffens sprekende. Zy word geboren, als de Mensch zig zelve gestorven is. Zy word sterk, als de Menschelykheid zwak word. Den Kinderen gelyk zynde, staat de Hemel voor haar oopen. Zy is verbeeld als eene vaste welgemaakte Maagd. Eerst moet zy van binnen aangedaan worden, en het moet God welgevallen, zyne Eeuwige Uytverkorenen te trekken door zyne inblazing, tot kennis van zyn Ware Licht; waarom men zyn H. Naam en Driehoekstraal in hare Boezem ziet blaaken. Hoewel zy hoog opgewonden haar Geest vind boven alle de Hemelen, en met *Paulus* den Throon Gods gezien hebbende, niet en mag nog kan vertellen; zoo is zy nochtans ontvlamt door den H. Geest, die als eene vlamme Vuurs op haar Hoofd komt rusten; dog als eene gespleete Tong, haar doet uytademen de Geheymen Gods, en doet haar spreken tot een iegelyk. Zy ziet in dien Volmaakten staat God van Aangezicht tot Aangezicht, en word als ingelyft in 't Goddelyk Weezen. Deze kennisse Gods is, om zyn groot en vol Licht, de *Middags Kennis* genaamt. Zy draagt de Vleugelen der *Seraphim*, en dekt haar met die van de *Cherubim*, Konitwoorden, verbeeldende de verstandige affchynzels van Gods Heerlykheid in zyne dienst. Voorts heeft zy eene *Morgen-kennis* in hare Rechterhand, zynde verbeeld met een Drieënige Godstraal, waar in 't Geheel-Al bespiegelt word in God; en de *Avond-kennis* in de Linkerhand, alwaar zy God ziet in 't Geheel-Al. Op deze twee manieren zag *Mozes* de Heerlykheid Gods van achteren, doorgroondende de grootheyd van zynen Almachtigen God, in zyne Schepping en Schikking, en alzoo 't Geheel Al in zynen God. En wederom aanziende de Behouding, Werking, van die Almogende en Oneyndige Goedheyd, zag hy God in zyne Schepzelen, waar van hy vol zynde, de H. Merkebeelden door 't gansche beslag van zyne Beveelen liet zien, in den Tabernakel en alle die gereedschappen tot den uysterlyken Godsdienst bereyd; die wederom alle op den *Messias* en de Volheyd der Tyden slaan, met eene zamenhang, die niet en kan missen, als ten aanzien van onze zwakheyd, onbekwaam zynde, zoo ver met woorden of verbeeldingen elk deel van de ontdekte Heerlykheid en Eeuwigheyd te evenaren. Aan hare Rechter arm hangt het Nieuw Verbond, met het Lam over de Wereld zegepralende, in het Boek, waar van hy de Zeegels heeft verbroken, ver-toont. Aan de Linkerhand het Oud Verbond, Gods Werk en zyn Volks bestier, met zyne ontzachelijke Naam te kennen gevende. Zy treed als bo-

ven

ven op de Doodsbeenderen, om dat de Mensch verstorven moet zyn, om deze vereeniging Gods en zyne waare kennis te krygen. Rondom haar zyn verscheyden vertooningen van de vierde slag van Gods kennis, dewelke de *Nacht-kennis* word genaamt, als door vertooning van Beelden of andere Gezichten, verschyning in *Urim* en *Thummim* of andere Straalen buyten die van de Gesteeften des *Ephods* invloed in Opperpriesterlyke Kleeden of Plaatzten, Droomen, en andere inspraaken, die ook in Godloozen, als *Bileam*, *Kajaphas* en anderen zyn gevallen.

B. Hier tegen stellen zig van ouds her de afzettels der Oude Slang, wiens lokaas, nieuwsgierigheyd en hovaardy, in 't Paradys den grondslag tot zyne bedriegeryen heeft gelegd. Die heeft veel Gedochten uytgebroeyt, waar van de eerste is de *Reeden der Wysgeeren*. Deze Oude Bedrieger heeft in zyne eene Hand een Voetangel, met welke te zetten onder zyne Bloemen, en Slaapbol Roozen, hy de jonge Geesten vat en verminkt. Waar op stouter zynde geworden, hy voortgaat en gebruykt zyne Bendschaar, het werktuyg der oude Romeynen, welk over een Katrol neêrgelaten, een halve Schaar opvatte, en door de Lucht, over de Muuren in de Vesten neêrstortte. Zoo gaat hy van grond, met zyne Redenkavelingen, het Oneyndig Weezen door dek-lagen onderkruypende, om zorgeloze gaauwertste maaken, die de Eeuwigheyd aan hare Zielen, met de Straffen en Belooningen hier namaals, vernietigen of belachelyk maken. Waarom hy neder legt geslagen van het Graf, waar in hy de Eeuwigheyd zelf opsluyt. De Paauweveêren dekken zyn moedigen Kop. Zyne snelle Tong, die 't Oordeel voorbyloopt, is als eene giftige Pyl. Draakenvlerken draagt hy aan zyne Schouderen. Hy spint als de Spinnekoppen gedurig Webben en Netten voor de kleyne Geesten en onnozele Verstanten. Van boven als een oud, wys en bedaagt Man, om door zyne gemaakte deftigheyd ieder naar zig te lokken, en in zyne Schoollessen te sleeten, om die daar na met zyne vergiftige Slangenstaarten te omslingeren, te bedremmelen en te vernietigen.

C. De *Twistredenkaveling* is ruym zoo grooten Vyand van dit H. Licht der Kennisse Gods. Geloofd de Reeden der Wysgeerte niets van de Eeuwigheyd, deze geloofd 'er veele, terwyl zy aan alles twyffelt. Haar Hoofd is met de kap der Hooge Schoolen, maar onder een kwaade Planeet, de Maan, bestiert, die hare eygen veranderingen in de Herffenen van dezen Wyffelaar indrukt. De Moolenwielen draayen hem met alle Winden het losse breyn om. Alles hoort hy met drift van nieuwsgierigheyd, maar blyft blind in alles, nooyt iets rechtschapen ziende, nog met de Oogen van zyn Lichaam, nog met die van zyne Ziel. De Eeuwigheyd wil hy dan in zig zelve, en in de voortzetting van alle Schepzelen, met Overzieling en Verhuizing van het een stervend, in het ander leevend, waarom men hem opgeblazen ziet

van

van eene Vrouw, die met Eeuwigheden in beyde Handen, het ondereynd met een ommekring Slangswyze draagt, bezet met Sterren, die by haar elk hare Eeuwigheyd hebben. Met deze en diegelyke nieuwe vonden, en scherpzinnige Droomen, maakt hy zig een naam, en treed op stelten, (zyne Schooltwisten en arglistigheeden) buyten de gemeene weg, en steekt zyn wonderig Hoofd boven andere Menschen op. Dog onder eyndigende in een onreyn Drekgoden Lyf, staat hy met zyn Splittekoten onzeker; en wyl hy treed van deze Wereld op veele andere, die hy zig heeft verbeeld, van Zon, Maan, Dwaalsterren, en andere, alle te zamen rollende en bollende door malkander. Hy is gekloutert op eene Spits, waar van hy in den Afgrond stort van alle rampzalige dwalingen en elenden, hebbende niet gedaan, als op de Wereldsche Wysheyd steunende, die eene Vyandin van God is, alle ware Licht te benevelen; niets waar nog goed keurende, als het geen hy met zyne Redekavelingen Wiskunstig kan maken, door welke hy verdraayt het verstand van zig zelve en van anderen.

D. Ziet hier den waaren Vyand van de Kennisse Gods, zynde het *Geheym der Geheymen*, of de *Alderheyligste Heelkonst*, met een Cabbalistische Eernaam getytelt. Deze is verbeeld als een Oud Man, vol Mist en Nevel in de Herislenen. De Popjens van duyzend Grilbeelden, Spookjens, Geesten, Ikkers en ander uytbraakzel van bedorven Breynvaten, rinkinken in zyne Kop. Eene Ster, (zynde die, welke juyft op 't oogenblik van zyne geboorte heerschte) staat aan zyn Voorhoofd, draayende van *Apoplexie*. Een geel droeve verwe, uyt zyne zwart bloedtempering gesprooten, dekt zyn grys Aangezicht. Hy heeft twee Nachtvogels-vlerken, die hem flodderen aan zyne Ooren, tot Merktekenen van zyne zwaarmoedige afzondering van andere Menschen. De Ster van *Jupiter* klimmende, word van zynen *Saturnus* gedrukt, en maakt hem zoo wys, dat hy nooyt en lacht. Hy heeft zyn Mond met eene vaste band gesloten, om 't grootste der geheymen nooyt te ontdekken; vreezende voor den Beul-Engel, die den Hals omdraayt aan die, welke de Wysgeerige Geheymen ontdekken aan de Wereld. Hy onderzoekt uyt Arabiërs, Mooren, Duytschen en Indianen, als *Thebith*, *Zacuth*, *Averroës*, *Theophrastus*, *Paracelsus*, *Riet*, en anderen. Hy is al boven de negende *Sphæra* of Hemelhoep, dwalende in een Linker of Rechter-Hemel, met *Epicyclen*, Beefdraayen, Terug-zweeringen, Toe-en Afzettingen der Sterren en hare weegen.

Zyn eygen aan hem *SPIRITUS FAMILIARIS*, of dienende Geest, schiet toe op 't aanroepen van die hoog geduchte Naam *AGLA*. Is een der *Sadaims*, de verstandige Geestboden, tusschen den Mensch en Engel in, wat minder als Engel, wat fynder als Menschen, van den Grieken *Daimones* geheeten, van Joden en Grieken even gelukkig gedroomt. Eene soort van Lucht-Inwoonders, niet bekend, als in de Godskunde der Hebreën of *Cabbala*, die

geloofden, dat zy in de *Teraphim* zaten, en dat deze Beelden alleen voor 't uytterlyk dienden; maar dat de daar in wonende weezens waren zulke fyne Schepzels van Lucht, als Huys-en Haart-Goden, of Geley-Engelen, *Sadaim* genaamt. Want anders meenden de Joden onlydelyk te moeten zyn, in *Jacobs* of *Davids* Huyshouding Beelden te dulden. JABAMIAH, het tweede Geheym-woord, dient hem tot onderhoud van alles, wat hy begeert tot zyn behoefte. Zyn *Familiare*, of eygen Geest, houd hem de Hand vast, om te leeren de aldergrootste Naam der Verborgenste Geheymen, NEHMAH MIHAH; en mengelende dezelve met de uytverkore Naam van ELIAHEL, bevryd zy zig van de Machten der Duysterniffen, die tegens die *Familiare* Geesten in de Lucht stryden. In zyne Schoot legt de Keur der fyne Hoofdstoffelyke Geesten; een Salamander, de fynste geest in 't Vuur woonende; een *Sylphis*, die van de fynste Lucht zamen gestelt, daar in woont; een *Nymphe*, of Watergeest, in de Wateren vloeyende; een *Gnome*, of Aardgeest, uyt de fynste Aard-deelen bestaande, en daar in gehuysvest. Hy haat de vermenging met Vrouwen, en huwt in zyn gekwetste verbeelding zig zelve aan een *Salamander*, *Sylphis*, *Nymph*, of *Gnome*; om als de oude Helden, uyt zulke koppeling Kinderen van byna Goddelyke Allooy op te leveren, als *Numa Pompilius*, *Zamolxis*, en in latere tyden *Raimondyn* van *Lusignan*, *Merlin*, en zulken meer. En alzo deze gedroomde *Amazonen*, van Vuur, Lucht, Water of Aarde bekwaam te maken, tot overgang in de Onsterffelykheyd, aan den Menschen, na de Dood, belooft. Dewyl deze oude Gek, zonder eenige grond, uyt gemaakte Geheymen, gedroomde Poppen, en opgestapelde grillen bestaat, is hy verbeeld zonder Voeten; gedekt met een Werpnet, voorzien van Bellen, in de plaats van Looden; altyd nog nieuwe Kapstokken vindende, die van die Fabeldromen ingenomen op 't geheym, in handel met zulke Geesten, en waankrachten, verzot worden. Om welke te beter in de val te krygen, (want bedrog is de Moeder en Grootmoeder van deze Stuypen) zit hy op eene ingebeelde Hemelskloot, met Driehoeken, Vyfhoeken, en allerley gebrooken Streepen doorwrocht, uytvindende de Huizen en Gezichten der Planeten, om zulke of andere Wonderhelden te moeten uytleveren, als zy gelukkig zamenloopen in zyn Geboortepunt. Want dat eerst opgevat zynde door een Gek, volgt licht de rest, welke meest uytkomen op Beurzefnyden, waartoe dat ARCANUM MYSTERIORUM de Goudfloktery (eene valsche, maar Vrye Konst, zonder straf, om dat 'er zooveele Grooten mede behebt zyn) dat MYSTERIUM INIQUITATIS, zeer dienstig is. Den Deegen van *Theophrastus Paracelsus* van den *Hogenheym* heeft hy in zyne Hand, en daar op de Knop. De Knop (zeg ik) waar in dit Heyligste Poeyer bewaard was, onder het Heylwoord LAPIS PHILOSOPHICUS, dat is, *Philosophische Steen*, leyd op de Smeltkroes, waar in de Stoffen zyn, die 't Goud moesten uytleveren; maar die altyd te sterk of te

slap

flap gestookt, niet anders doet, als van goed Goud geen Goud maken, verbeeld met de Muntflag, die uyt de geborstte Test rolt. De Vyzel, Stamper, Glazen en Helmen leggen gebroken op de grond, met geen overschot, als Armoede, Wanhoop en Dolheyd, behalven eenige ontdekte Wateren of Stoffen, die deze verderffelyke Konst (in de plaats van het t'elkens mislukte Goud) heeft opgedischt, naauwelyks nut genoeg, om de verongelukte Meesters buyten den Beyaart en Bedelzak te houden; vol rook van hoop, tot de laatste snik; wanneerze zien, dat alle hunne kosten en moeyten is gebruykt, om te ervaren, dat die Konst gedroomt, onmogelyk en verderffelyk is. Maar altyd vind een Gek nog grooter Gek, die 't gelooft, en de beloften zyn te groot, om niet te moeten bedrogen worden, namentlyk Goud maken, Jeugd bewaren, Ouderdom in Jonkheyd veranderen; onwederstaanlyke aanlokzelen, en alle even onbekent, op de naam van 't Opperste Geheym boven alle Geheymen; en in der daad een Geheym van niet, en dat nooyt iet geweest is.

E. Eyndelyk komt hier aanvliegen een Verdoemelyke ende Rampzaligste Vyandin van de Kennisse Gods, zynde de *Duyveljagery*. Zy heeft hare affschuwelyke Kop vol van Storm en Onweêr, 't geen zy meent, dat zy zelf maken kan. Eene Staart-ster, voorbode der Ongelukken by den Bygelovigen, brand in haar Bekkeneel. Dit bot Ondier is, om zyn grof onverstand, met Ezelsooren voorzien. De vuyle ongehavende Meerenvlechten staan haar te berge. Zy besmeert haar slaap van 't Hoofd met vreemde Zalfdozen, en bestrykt het Lyf met Slangen-en Vledermuyzen-smout. Zy draagt in hare Rechterhand een Brief van haar Verbond met den Duyvel (zoo zy waant) gesloten, en door beyde met Bloed bezegelt. Maar wyl zulke Verbonden nooyt gevonden zyn, als in de verziering der Tempeliers, om van den Duyvel, zaken en handelingen te smeeden, die zoo onwaar als onmogelyk zyn, ziet men 'er nog Letters nog woorden op. Zy liegt van haar *Saboth*, zynde een Nachtdis der ravottende Hexen, alwaarze den Duyvel huldigen, hem als een zwarte Bok eer bewyzende, 't gat kussen, heerlyke Feeften houden, op Galgevelden, op een Stok, in zyn Bokskop gestookten, de Lucht door rennen, Hexboter van achter uyt laten vliegen, betooverde Spelden en Naalden zaayen, om andere ook te Verduyvelen, Weêr-maken, Windbraaken, Donder-en Blixemvuuren spouwen, zyn hare Nachtwerken; terwyl de arme Sloofjens tegen de grond blyven spartelen en schuymbekken. Deze Verdoemeling, boven alles te beklagen, steekt zoo diep in die opgevatte waan en bedorve verbeelding, dat ze zelf, in die Landen, daar de Gierigheyd en Domheyd branden en moorden der Tovenaars gewoon is, aan de Brandpalengeboeyt, vast gelooft en belyd gedaan te hebben, 't geen zy nooyt heeft kunnen doen; verandert te zyn in Kollen, Katten en Weêrwolven; met de Duyvel Vleeschelyke gemeenschap gehouden, en Spookten en Geesten door hare bezweeringen gedwongen te hebben. Zy vervat veele

deelen, van welke eenige minder, andere meerder Duyvelsbejach lyken. *Necromantie*, of Zwarte Konst, *Geotie*, *Geestdwang*, *Planeetleezing*, *Hand- en Gezichtkunde*, *Gifgeving*, *Minnedrank*, *Beeldsteeking*, *Waterdraay*, *Vuur-Vogel-en Ingewand-beschouwing*; waar by komen Orakelen, Pythagorische Lotery, Koot-en Dobbelseens-krachten, naspooring van Dichten, en uytgepikte Rymdeelen, tot voorzegging; en alle zulke dweepery, bedriegerij, en Duyvelary; die van de Vrees geboren, van de Spinrok gekweekt, van Guyten geoeffent, en van Gekken betaalt worden; waar van zig beruchte Mannen vervoert van 't Vooroordeel, verrukt van de Onkunde, gedwongen uyt schaamte der geoeffende Zotheden, niet ontzien hebben te schryven, konsten en wetten makende van hare onbeschaamde onwetenheid; dieze met valsche Historien glimp gegeven hebben, en om den Buydel te handhaven.

F. De verschyning Gods in Droomen is hier boven aangewezen, door een Man op zyn Bed rustende, en in zyne Droomen die Heerlykheden Gods beschouwende, gelyk *Mozes*, dient tot verbeelding van Gods verschyning in weezen en aftintelende straalen van zyne Genade, door den glansch, die in de *Urim en Thummim* des Opperpriesters staat.

AGT EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het Verval van de Waarheyd.

Door zulke kwade en Verketterde Geesten, ingebroken in Gods Kerk, was de maat der zondigende Christenen, tegen zig zelve, tegen God, de Waarheyd, en hare Gemeente balturig geworden zynde, tot overlopens vol geworden.

A. De staat van zulke zondigende Kerk is daarom hier verbeeld door eene Vrouw, welker Hoeren Aangezicht vertoont, dat zy verleyd zynde, niet zoekt, dan te verleyden. Op haar Hoofd en zit niet meer de Vlamme Vuurs als eene gespleete Tonge, om andere Volkeren elk in hare eyge Taal aan te spreken, maar die vliegt van haar wech. In tegendeel spreekt zy haar eygen Volk aan in een onbekende Taal. Zy prevelt School-latyn in hare Gebeden, en zingt Monniken-latyn in hare *Homilien*, *Litaniën*, en andere *Hymnen*, door Muzykdragen voor het Verstand verdraayt. Haar Hoofddekzel is *Violet*; haar Kleed *Purper*. Eene Myter blinkt op haar Voorhoofd, met Peerlen omzet. En om al haar tooyfel in een Merk te verbeelden, heeft ze eene Paauwestaart voor de praal van hare hovaardy achter op staan. Haar Voorhoofd is Gebrandmerkt met het teeken van het Beest, zynde geen blinkend Rond van de Eeuwigheyd, geene stralende Driehoek der H. Drieëenigheyd, geen naam van *Jehova Zebaoth*, *Emanuël* of *Christus*; maar een donker Rond van ydele Duyfsteris. De kostelyke Peerlen strooyt ze voor de Varkens, en laat het H. Boek met gesloote Zegels vallen uyt haren Schoot, om 'er in te laden Papen - Mutzen, Bisschops - Myters, Kardinaals - Hoeden en Pauze - Kroonen, met de Sleutels van de Eeuwige Kerker en Hemel voor die haar tegenspreekt, hebbende Medusa's Slangenkop op den Boezem, om te dempen of onbewegelyk te maken hare ployende Vyanden. Zy grypt met de Linkerhand na de Kwakkelen, daar ze zig aan te bersten eet, en vergeet, ja vertrappt het Manna van den Hemel met de zelve Voet, waar mede zy het Licht, op zyne Kandelaar gezet zynde, omver schopt en uytdooft; terwyl zy naar den Roem, Rykdom en Macht hakende, diep in de Wereld, hoe broos en van Glas zy dezelve ziet, met de andere Voet is getreden.

B. De uytvinding der Kerkpraal is hier uytgebeeld door een wuft en los Vrouwtje, die de Kop te vol heeft, om niet te laten uytbobbelen hare meyningen, uyt de zinryke Herffenpan. Zy heeft het Geestelyke willen Lichamelyk toonen. Zy heeft Aangezichten van den Zaligmaker, der H. Maagd, en andere Heyligen uytgevonden; voorts *Seraphim*, *Cherubim*, *Thronen*

en *Engelen*, Duyvels-spooken, en alle de *Helsche Benden* verdicht, maakzel, gestalte, *Vleugels*, *Lichamen*, *Staarten*, *Klaauwen*, *Hoornen* en alle de rest gegeven. 'T is de vinding van haar *Breyn* te danken, dat het oordeel der *Menschen* uyt horen, zien, en opvoeding zoo bedorven is, dat ze 't *Geestelyke* in hare bespiegelingen niet kan doen vatten. Zy draagt de *Vleugels* van de zinryke zotheyd aan haar *Hoofd*. Den overvloed van hare *Gedachten*, die de eene uyt de andere geboren worden, toont ze met hare veelvoudige *Borsten*. De *Staf*, waar op de *Hand* staat, met het *Oog* daar in, beteekent de *Bouw-Beeldhouw-en Schilderkonst*, door de zelve *Vleugelen* van 't *Verstand* verzelt, dat de *Hand* het oude *Stempelmerk* der *Fabryken* en het oog doet yveren. Deze heeft de *Visschers Netten* der *Kruysgezanten* in *Opperste Priester-rokken* en *Mutzen* hervormt. Zy zit met de *Voeten* in der *Zwynen* drek, alles met het *Wereldsche* flyk bevuynde, terwylze de ontwerpen hervooit brengt van prachtige *Tempelen*, van *Jerusalem*, *Ephese*, of *Memphis* ontleent, en voor der *Christenen* eenvoudige byeenkomste, dagelyks *Gewaad* en *Huysraad*, opgevoert.

C. Hare *Voorstanders* zwegen uyt vrees, of om 't voordeel der *Amp-ten*, en zyn hier verbeeld door eenen gemuylbanden *Rekel*, die niet en byt, nog en blaft tegen den inbreuk der *Wolven*, die aanvallende deze verstormen, als laffe *Leeraars*.

D. De omheynde scheering en welbevlochte *Kooy*, des *Heeren Schaapstal* bevrydende, ziet hare *Deur* zonder *Wachters*, en de greetige *Geestelyke* verscheurende de onnozele *Kudde*, welker *Herder* *Christus* met zyn *Leven* pleeg te beschermen; zoo dat 'er niet een van dien, welken zyn *Vader* hem had gegeven, wech gerukt wierd; daar deze *Huurlingen* gevlugt zyn, en den *Herders Staf* hebben in de loop gelaten. In deze *Kooy* ziet men de *Kettery* grazen, die als de *Pest* in 't duyster word gezegt voort te vliegen.

E. Deze *Ketterpest* is met *Ezels-ooren* van verkeerd en bot oordeel voorzien; heeft de *Hayren* steyl over eynd staande van *Koppigheyt*; draagt als de ware *Pest Vergiftstarren* in 't *Hoofd*, om de droomen der *Sterrekykers* te evenaren, die *Jupiter* met *Mars*, de *Chaldeeuwische* met de *Zon*, de *Egyptische* met *Saturnus*, de *Joodsche* met *Venus*, de *Turksche* met de *Maan*, gekoppelt (zynde de *Ketterische Godsdiensten*) in de *Wereld* doen komen. Uyt zyn oopen *Bek* spat een verderffelyk *Vuur*, om alles in *lichter laaye* brand te zetten. Zyne *Toorts* steekt de *Hooven* en *Kerken* aan. Dit schrompelige *Gedrocht* teert alles, en zig zelve uyt, gelyk men aan zyn hangende *Pokborsten* kan zien. De *Vleermuyze-vlerken* flodderen aan zyne *Armen*, om zyne *duystere blinde domheyd*, en zyn *plonderen* by nacht te vertoonen.

F. De Vervolging daar tegen komt als eene dolle en woeste Kop met eene Pylkoker op de Rug, om datze beschreven word, als de Pyl, die by dag vliegt, met het Snoeymes in de Hand, afkappende de Takken van des Heeren Wyngaard, hebbende voor zyne Voeten den Beyr, die in de Boffchen en op de Heyden woed, zoo als de Vervolging in de H. Bladeren voorgesteld word. Die Vervolging heeft niet sterk de zondigende Kerk te trekken of te fleuren. Zy valt van zelfs, daar ze getrokken word, en plooyt naar 't Heydensche, Joodsche en Duyvelsche, 't geen haar eygen is, vry gemakke-lyk, zoo dat men 'er geen Vervolging op heeft te doen.

G. Nog minder schrik heeft zy voor de *Geestelyke Opgeblazendheyd*. Die vette Mestpaap blaast zig zelve de ooren vol, en wil op zyn Hoofd alleen al de Heydensche en Joodsche, ja alle de Vorstelyke Praal, Kroonen, en Eernamen laden. Eene blinde Mol in het Aardsche wroetende, hegt zyne Goude Mantel aan een. Hier mede brallende, deelt hy den Hemel om, dreygt de Helsche pynen, verkoopt de Goddelyke Genade, geeft en schenkt alles wech, 't geen hy nog heeft nog krygen kan. Dit is hy, die de Byl legt aan de Wortel van de zelve Boom, waar van de vervolging de Takken afkapt.

H. Zyn Vosje ontwortelt des Heeren Wyngaard in de grond, en doet alle de Vruchten verdorren, bedriegende de hoop van zynen Planter, Bevochtiger en Zegenaar.

I. Dit is de booze Geest, die 't kwaade Zaad, en 't verderffelyk onkruid zaayt op den Akker, door des Heeren Arbeyders bereyd; terwyl zy liggen en slapen, om het goede, bewerkt door de Knegten van den Heere, in zynen Dienst uytgestooten, te verftikken. Zulke bywerken, als hier zyn by een gevoegt, en meerder kan men by een schikken, in de verbeeldingen van eene Afvallige Kerk, alwaar de Wereld zwaarder weegt, als de Hemel, en de pracht van het brooze tegenwoordige het zuiver Goed van de Eeuwigh-heyd uyt de Oogen en herten dryft. Van diergelyke zyn de Verbeeldingen der Goederen, die zulke Kerk verlooren heeft, gelyk men hier ziet.

K. Het vast Betrouwen op God, door eene *Palmboom* vertoont, welke door de Winden gebeukt te rechter opschiet, en na 't geweld van 't slingeren door de Luchtperffingen, sterker zyne Wortelen spreyd en in de grond vast maakt.

L. Op deze ruste de eerste, *Eenvoudige Kerke Gods*, die door zynen Geest bestiert, door zyne Hand geleyd, en door zyn Vuur aangestoken, het

Kruys

Kruys hares Zaligmakers op haar derde laden, en het zelve, als haar Voorbeeld, houden, om door geduld, niet door geweld; door lyden, niet door stryden; door wel sterven, niet door laf leven; de Kerke Gods op te bouwen. De Zon van de waare Kennisse blinkt in haren Boezem, die zy heeft verkregen door de H. Verborgentheden, die in de H. Bladeren zig voordoen, door de gebrooke Zegelen, welke het Lam Gods had opgemaakt. Zy is eenvoudig gekleed, en heeft niets by haar, als het heerlyk Voorgaan van hare Leeraars, Opzienders, Propheten en Kruysgezanten, welke voor hare Kweekelingen niet ontzagen hun Bloed te storten, gelyk de Pellikaan in zyne Borst pikkende, en door zyn Bloed zyne Kiekens genezende van de beet der Slangen, die in zyn nest gekropen waren; gelyk de Kettters en Vervolgers in de Vergaderplaatzen der Heyligen. In de andere Hand houdze eene Weegschaal, met gelyke Schalen hangende, om te doen zien, hoe zorgvuldig zy alle Grootmeesterschap, en dwang van hooge Rang in hare Broederschappen heeft gemyd, verfoeyt, en tegen gegaan. Zy is met Vleugelen voorzien, om te bewyzen, dat hare bewegingen naa haren God opklimmen, en zyn Ryk zoeken. Zy wykt evenwel van die afvallige Kerk gansch af, en tracht zig zelve uyt de Wereld, Dwalingen, Vervolgingen en Lokaazen te redden, ziende de kracht van Wonderwerken, de Lydzaamheyd, Waarheyd en Rechtvaardigheyd.

M. *Deze Kracht van Wonderwerken* is verbeeld door eene Maagd, die een gekrookt Riet in de eene Hand houd, en in de andere de Merktekenen draagt van de Kreupelen, Lammen, Melaatschen, en Zieken, die ze genezen heeft; zynde Krukken, Stelten, Lazarusklappen, Ziekbakjens en diergelyke, door den Geest Gods, wiens kracht in hare Boezem werkt, als een Trooster van haren Zaligmakenden Christus, belooft tot hare Versterking en Opbouw. Zy zou niet kwalyk (leed het de plaats) met kleyne Engelen omzet zyn, als krachten, die, van haar uytgaan, en den Naam van Christus uyt de Mond doen hooren, zynde die H. Naam, in en door de welke zy zoo veele Wondertekenen heeft verricht, dat zelfs Godloozen zig met dien Wondernaam behelpende, hier en elders, ook vreemde voordeelen verkreegen, en nabootsten de ware werkingen van Gods Kracht en Geest. 'T zyn deze Goddelyke hoedanigheden geweest, door de welke van tyd tot tyd, de Kerke Gods heeft gebloeyt, en die meest Hemelwaarts zyn gevlogen, om de ondankbaarheyd der afvallige Kerk. De Godvruchtigheyd, de Eenvoudigheyd, en de ware Kennis, welke de Kracht Gods deden op de Wereld neêrdalen, en de kwaaden van zyne Uytverkorenen afweeren.

De Vervolgingen van ouds zyn van geen langen duur geweest. *Israël* leed 200. Jaren in Egypte. De Canaäniten drukten Gods Volk; gelyk de Moabitent omtrent 20. Jaren. De Philistynen kwelden dat Volk 40. Jaren. Assur en Babel boeyde het, en hield het Balling 300. Jaren. Antiochus Epiphanes,

nes, en de Romeynen zeer lang de slechte overblyfzels. De Christenen leden tot *Constantyns* tyd toe, min of meer, na de ongelukken der tyden, en grootmaking der Schryvers, die te mets meer praal maakten van 't grootmaken der Martelaryen, als stichting door goede Eenigheyd en Leeven. *Muhammet* heeft over de 1000. Jaren eenige Christenen gedrukt, en de rest gedreygt; maar de grootste Vervolging zit in haar zelve, tegen haar zelve. Openbaare Vyanden komt de Kerk, of door Geduld, of door Heerlyk sterven te boven, maar de woede der Ketteryen, die als de Pest by nacht overal inkruypt, duurt en word grooter.

N. Tot troost evenwel zien wy de Wonderen Gods in de gedempte Afgoderye, door *Dagon*, 't Vrouw-Vis-Beeld der Philistynen, het welk op 't stellen der Arke van Gods Genade-Verbond, door de Philistynen genomen, en Zegepralend omgevoert, in stukken viel, en voor een gedeelte vermorzelde; en daar na de redelyke vrees, die in die Afgodisten viel, van door Muiizen en Speenen geplaagt, de ware God ter eeren, zyne Bondkist moesten te rug zenden, met Goude Muiizen en Speenen tot boete van hunne opgeblaze misgreep.

O. Even zoo is tot heul der Onderdrukten door de Dwingelandy der Vervolgers de Prophetische gelykenis, van het groote *Koloffus* Wonderbeeld van Nabuchodonosor, het welk, van hoe kostelyke, sterke, en hardgeklonke stoffen gemaakt, neder moest ploffen, alleen door 't aanrollen van een stuk Steen van des Heeren Berg. Dit broksken zonder Haken, Houwelen, Bylen of Handen los gemaakt, rolt van boven van Gods Heylberg naar beneden, tegen de Voeten van dit groote Wanstal. 'T is geen raak, of al deze verschrikkelyke toestel kraakt, barst en legt te morsselen. De woede der Bloedhonden, die de Zielen willen mennen naar hunne Fluweele of Yzere Toomen, tot aanbidding of erkentenis van iets, hoe Groot, hoe Heerlyk, hoe Machtig het ook zy, voor God of Goddelyk, is eeven zoo gevaren. De Mutzaarden, de Zabels, de Bylen, de Boeyens zyn tegen hare Tempelen, Landvoogden, Beulen-en Ketter-Meefters gebeezeit, en belonen altyd het lot der Bels-Priesters, en *Elias* Wederpartyen aan hare wreedheyt.

NEGEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het Verval tot Kettery.

WAnneer de groote Verftanden dwang kunnen gebruyken, doen zy in getal en geweld, aanzienelyker, ten minften vreeffelyker, veele zwakke Verftanden zwichten, en zuchten, twyffelen en vreezen, en kennen den lómpen Eezel niet, die de Leeuwenhuyd omhangen heeft, niet de Huyd van den Leeuw van Juda, maar van dien, de welke over al rondom gaat, brullende, en zoekende den Vromen te verflinden.

A. Zulk een verzuft gemoed is in malkander geplooyt, neergebukt en krabt zyn Kop, van heymelyk ongenoegen; terwyl hem het jok te zwaar op de Slaaffche Nek legt, en de Toom in zyn Mond hem doet zwygen, zoo verbluft blyvende zitten, te bang om iets edelmoedigs met zeggen of fchryven te wagen (eeven als de Hond, die voor de Eegelpennen vreezende, zulken Ondier zyns Heeren Tuyn laat omwroeten, ten argften jankende, maar meest wechlopende, en in zyn nest zig verfhuyllende) te vreden, dat hy, als de Ezel van Bileam, het Hemellicht en den Engel ontdekt, eer de Priefter, Ziender of Profet hem gewaar wierd.

B. Eene andere zoort derft ten minften eens twyffelen aan de grillen, die men de Wereld in zulke Yzere Tyden op de mouw spelt. Die twyfelmoedigheid of Wyfelary, gesproten uyt Schemerlicht, heeft door denken, leezen of hooren plaats in de Herffenen gevat. Dit gebrek word verbeeld door een Jeugdige Man, wiens wild Hayr met allerley Wind naar alle kanten waayt. De Weerhaan staat in zyne Herffenen gevelt, die gedreven worden, dan naar de goede zyde, met eene Duyvewiek, aan de rechterzyde van zyn Hoofd, dan met eene Vleermuizenvlerk aan de linker zyde, nu tot Geestelyk bezef, dan tot duystere blindheyd en onverftand. Hy fronst zyne Oogen te zamen, om zyn denken te doen aanmerken. Twyffelende aan 't ware en beste stuyt hy zyne Mond met zyne Vingeren, leunende op een Boek van hem doorlezen. Hy houdt op zyne Hand een Chamæleon, dien hy te veel navolgt, ontvangende zulken indruk van Verwen, als 'er rondom hem aangefmeert worden. Hy droomt iets, hy smeed iets uyt allerley Leeringen en Godsdienften, maar vind nergens, dat proef houd. Zyne gefcheurde Deeken, waar mede hy omhangen is, en die hem zwaar nalleept, is met allerley lappen bezet. Men ziet 'er de Wereldkloot voor de Heydensche Godsdienst opgenaayt; de Wet van Mozes voor de Joodsche; de Naam van Christus voor de Christelyke; de Halve Maan voor de Mahumetaansche; de Sleutels van St. Pieter voor de

Roomfche; de Gans voor de Gevoelens der zoogenaamde Huffiten enz. de Zwaan voor de Luterfche; de M. voor de *Chilafteen* of Duyzendjarige-Rykdryvers. Hy bukt naar de laft van zulken Nafleep, en vlot vafte barrevoets in eene Schelp, in hope, van op 't eerfte vafte Land opgezet te worden. Erbarmelyke en beangfte ftaat, zoo zy niet doordringt, en 't befte keurt!

C. Deze twyffelmoedige Wyffelary word voortgekweekt van driftige nieuwsgierigheyd; verbeeld door eene Jonge Vryfter, wier Hayren ook wildwajig zwaajen aan haar loffe Hoofd. Zy draagt een Onrust op hare Herfenpan; en voelt de Hoornen van een Hert, een van de nieuwsgierigfte Dieren, uyt hare Kruyn waffen. De Wicken, waar op zy dryft, zyn Vleugeis van Capellekens, van allerley verwen, plakjens, en vlekjens. Welke Bloedeloze Ondiertjens op allerley Bloemen vliegen, wiewauwende van 't een op 't ander. Hare Schoot was zoo vol Boeken en Schriften, dat 'er 't grootfte deel uytvalt. Zy heeft hare Ooren open, en ook haar Rok met Ooren bezaayt, om dat ze hare nieuwsgierigheyd over al wil voldoen. Kikvorfchen ziet men tuffchen de zelve Geborduurt, een Ratelend gefchreeuw der Poelen makende, die ze, hoe vuyl die Moddergronden zyn, voor haar Muzyk aanhoort, en gelykvormig word; zynde dit Ondier voor 't Merkbeeld der zotte nieuwsgierigheyd by den Egyptenaren altyd gehouden. Zy reykt en rekt zoo hoog als haar doenlyk is met hare zwakke Handen, trachtende de Eeuwigheyd, en 't geen aan dezelve vafte is, te grypen, en te begrypen. Zoo heygende van verkeerde vlyt en drift, ftapt ze met hare eene Voet een Berg op, om te doen zien, dat ze altyd hooger wil opklimmen. Een nut gebrek, als 't door eenen Wyzer geleyd word;

D. Die naaft haar zit, zynde een matig en recht onderzoek: Deze nette en eenvoudige gekleede Vrouw, heeft een welgemaakt ftill Aangezicht, fterrende op de Waarheyd, naar welk zy met H. zuchten haakt. Zy heeft voor haar open leggen het Goddelyk Verbond, waar van zy de klaarheyd mag doorzien; dewyl men de Zegelen, met dewelke deze Gods Laatste Wil gefloten was, door het Lam verbroken ziet. Daar vind zy haren Schepper en Heyland, de Alpha en Omega, 't Begin en 't Eynde van alles, waar uyt, waar in, en waar door alles bewogen word. De Pythagorifche Letter Y ftaat op hare Boezem, alles keurende naar de fmalfte en rechte weg. Zy houd in de Rechterhand eene Toetzsteen, waar aan zy den Trouwring van den Heyland met zyne Bruyd, de waare Kerk, kan toetzen, dewyl ieder fchreeuwt, die ware Bruyd aan te kleeven. Zulken Toets doet ze nochtans met zedige gehoorzaamheyd aan de Goddelyke en Menfchelyke Onderwyzingen, met het zachte Jok van Christus blyde. Weshalven zy eene Spiegel by zig heeft, waar in zy den Drieëenigen God kan befchouwen; en waarom eene Slang kronkelt van Voorzichtigheyd, gelyk 'er een Duyfje vol eenvoudig-

voudigheyd op de H. Bladeren zit. Zy is niet te fchielyk nog driftig, zulks vertoonende door de Schildpad onder den Arm, die langzaam, maar zeker, wandelt over de Boeken der Oudvaderen, der Kerken-Leeraaren, Richtfnoeren der Kerkelyke en Algemeene Vergaderingen der Godzalige Mannen, gekleed met lange witte Kleederen, in welke zy de Wereld overmeestert hebbende, draagt als Zegepralende in hare Schoot.

E. Die *Goddelyke Waarheyd*, waar op zy hare Oogen houd geveft, komt van den Hemel gedaalt, als eene Goddelyke Gave, Schoon, Natuurlyk, Naakt, zonder tooyzel, dringende door de zaamengetrokke Wolken der dikke duyfterniffen. Zy draagt de Straalkrans van de Godheyd, Drieëenig blinkende om haar Hoofd, en heeft eene Spiegel in hare Hand, in welke zy gedurig zien kan, of de gelykeniffen van haar, wel haar zelve gelykvormig blyven. De omtrekken moeten zoo net zyn; haar Sneeuwblank en Roozemengel moet zoo juyft zyn, dat 'er het geringfte niet aan en faalt, of zy ziet aanstonts, waar des Menschen Hand en Vinding uytgefpat, en van haar Hemelsch Schoon op te volgen gemift heeft. Zy moedigt met de andere Hand hare matig wys zynde Onderzoekster aan, om onbeschroomt hare Schoonheden te Verkondigen, en verzekert haar door de Palmveêr, van de Vreede met God, tegen de dagen der bezoeking, als de Wereldfche Machten haar beoorlogen.

F. Zy word haast ontdekt, en met Juychinge verwellekomt, door de *Verborgte Kerke Gods*, welke hare drift tot hare nadere kennis doet zien, door hare uytgestrekte Armen. Verbeeld door een oud Man, als *Elias*, of diergelyken uyt de Zienders der Joden in de Tyden *Jezabels*, die zig de Dwingelandy heeft onttrokken, in de Rotzen onthouden, en de Kniën voor den *Baal* niet gebogen heeft, gelyk 'er de Heere nog zeventduyzend (1 *Koning*. XIX. 18.) zulken voor hem uyt bewaart hadde, zoo weeken ook de verftrooyde Rechtzinnigen in de Boffchen en Holen, op de Steenrotzen, en Sneeuw-toppen, wanneer ze het geweld der Heydensche, Joodsche, Roomsche of Turksche Vervolgingen ontvlieden konden. Hy heeft een Hert by hem, het welk gejaagt zynde door de Honden, of gelyk in Perzie, door Tygers, fnakt naar het Water uyt de Rotzen wellende, om te bewyzen zyne Dorst als *David* naar de Waarheyd, en 't byzyn Gods. Boven zyn Hoofd ziet men een Duyfje kirrende in de klooven der Steenrotzen. Van die stille in God geruste uytgeweeke Denkers, buyten der Wereld roem en glans in 't verborgen kweelende, bewaart het H. Woord, gelyk het Vuur van Gods Altaar in de Slykput van *Nehemias*, onderhouden door de Vruchten van den waren Boom des Levens, maar niet van den Boom der Kenniffe des Goeds en des Kwaads, het Beeld der Wereldfche kenniffen, van welke zy Ballingen waren; alleen diep ingaande in zig zelve, vry en ontbonden van de duyfterniffen des Vleefchs,

die in zulke donkere Holen het klaar Licht gestadig hebben voor zig gehad, en zoo krachtig daar door geleert, dat de Baalspriesters door hen overwonnen, de Redenaars beschaamt, en de Letterhelden verslagen zyn geworden; als de Grieksche en Egyptische Wysgeeren voor St. *Antonis*, eene macht van gaauwe Ketteren voor *Fontinius*, een gemeyn Borger in 't *Concilie van Niceen*; van welke de overwonne Ketter getuygde, dat hy den Bisschoppen wel had kunnen antwoorden, door woorden tegen woorden, maar dat deze, door den waren Geest spreekende, niet was te wederstaan.

G. Zulke zyn de KERKPESTEN, die met schoone schyn van opgesmakte Vrouwetroneien, Slangenstaarten, en Sprinkhanen Lichaamen, bedriegen, verderven, en verslinden al het goede. Deze ziet men uyt de Put des Helschen Afgronds opdonderen, met gansche zwermen den Akker des Heeren verwoestende. Die Helsche Vlammen van de Zulferpoel, met hare uytgebraakte dikke dampen, kunnen den Hemel zoo niet bezwalken, of de sterke Waarheyd weet dag te maaken, dwers door hare dompige nevelen, en doet verbaast zig wech pakken

H. DE SCHOOLHAAZERY der hoog Getytelde en Gekapte Leeraars der onnutte Wetenschappen. Die kreupele Mankebeen, heeft zyne Blinddoek half van 't eene Oog afgeschoven, om de flikkerende ameringen van 's Waarheyds Licht eeven na te oogen. Voor de rest te verlieft op zyne verblindheyd, om met Arendsoogen, dat Licht tot in de Zonne der Waarheyd na te sporen. Hy draagt op zyn Gehaayrkloude Dwerlbreyen een Schoolbertje, waar op men dwers geschreven ziet ERGO, makende Sluytredens op *Barbara*, *Celarent*, enz. (en och of zy dat alle deden! zoo zou men hun Schoolgeraas niet horen; dan zouden zy hunne uythemsche Lettergrepen en hardborstige woorden verbergen, te rug houden en zwygen.) Hy is uyt de *Sorbonne* van Parys gekroopen, lopende van de eene Hooge School na de andere, met zyne Spitszinnige bepalingen, verdelingen, uytzonderingen, en duyzend andere, sporeloos aan een gesmeede Kunstwoorden, als de Rottenen Muyzeval Verkopers, open zettende hunne looze Vallen en Strikgarens, om de Zielen te knappen, derzelve Herffenen en Gemoederen verlydende met onbekende Woorden en Grillen. Dog dragende groot geduld voor de H. Stoel; en voor zig zelven, Mutzen van Doctoren, Professoren, Prelaten, en anderen. De Ezelsooren van *Midas*, om de Goudzucht verkeerd, wenschende, slovende en snuffelende, verklikken zyn grof Verstand, in alle zyne fyne vonden, die hy met luyden Monde staande houd, met schreeuwen en stampen, niet met waarheyd of reden. Onbeschaamt zyn, is zyne eygenschap; waarom hy een lood Voorhoofd draagt by een yzer Hart. Zyn houte Been en de Weg vol onvruchtbare Distelen, op de welke hy gaat, toonen de ware wil om Ketterfch onverstand te zaayen; gelyk zyne Draaken-
vleugs-

Vleugelen, zyne felheyt tegen den Tegenstanders van zyn lasterlyk onwetend weeten. Hy vlucht echter, maar weet niet, waar zig te bergen, wyl de Fiolen van Gramschap uyt den Hemel gestort worden op die heerschende Hoere,

I. Die Koninginne der Verborgentheden van de Ongerechtigheid, met welke de Koningen der Wereld gehoereert hebben, en uyt welker Hensbeeker zy zig vol gezopen hebben; die nog voor een weynig tyds zitten blyft op haar Zevenhoofdig Beest, en hare zeven Bergen; ziende met doodelyken angst den glansch van der Waarheids straalen in de Oogen van die Machten. aanblikken, met de welke zy pleeg te boeleeren.

VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het Kerkbestier.

DE Eenvoudige Herten, onder Syriërs, Arabiërs, Egyptenaars en Ethiopiërs, missende vaak onder de Vervolgers de ondersteunende troost van 't H. Woord, door de Martelary van hunne Predikers, en blyde boodschap Verkondigers, waren te zeer gewoon, wat Beeldelyks te zien. In 't Heydendom vloeyden de Beelden over, en was de Wysheyd in Beeldspraken te kennen te hoog geacht; ja zelfs die der Heydensche Wyzen was te nabuurig en gemeen in, en met de H. Schriften en Gelykenissen; om zonder iets diergelyks hunne Zielen te kunnen kweeken. Eenige begonnen dan met een goed inzicht die gemoederen op te beuren met Schilders-en Beeldhouwers Poppenkraam. De dienst hier van wierd van eenigen voorgestaan, van anderen ernstig bestreeden, om dat die Boeken der Leeken, te licht een verkeerden indruk in de Herffenen maakten, en 't Oneyndige met het Eyndige verwarden.

A. Van deze is 'er een voor handen, welke te *St. Thome of Melipour* gevonden is, (zoo men zegt,) en aldaar aangebeden, om den Beelden kracht te geven, als een overblyfzel van den Apostel *Thomas*. Dit heb ik aangezien als een Beeld der Eerste Kerk, mits datmen die verbeelding schikke. Men ziet 'er dan een opgeschikt Kruys met zeven opgaande Takken, op de zeven vervulde of aankomende Tyden passende. Op het derde dezer is een Rond, vertonende de Vervulling der Wet, door 't opkomen van *Joannes* Doop, die Christus in de Jordane by zig heeft. De H. Geeft, als eene omstralende Duyve, daalt op den Heyland uyt den Hemel neder, beuygende, dat hy Gods Geliefde Zoon was. Het Bloed van dit Dwarshout afvlietende, vergaart onder, als in eene Zee van Genade, door de vier Rivieren van 't Hof van *Eden*, naar alle Deelen der Wereld uytvloeyende, *Pison, Gihon, Hiddekel* en *Euphrates*, na dit Bloed, als 't Water der verkoeling, tegen 't Vuur des Satans, om de Zonden, verlangende Herten, de Merkkebeelden in de Psalmen en veele andere Texten, van den Gelovigen, die op Gods Zegeningen wachten. Dit Dier, vry bot, eenvoudig en nieuwsgierig, is als een Zinnebeeld der Gemeente niet oneygen bevat, gedurig gejaagt, de Prooy en 't Banket der Grooten; wiens gewicht of Hoornen, afgestoten of afgezaagt, tegengift aan de Lichamen verschaft tegen de Slangebeeten. Hier onder zietmen onzen Zaligmaker ten Hemel opgenomen, en daarom met Cherubinen Vleugelen gedekt, dog heerschende, en deswegens met een scherpsnydend Zwaard, zyn H. Woord in de Hand.

Achter den zelve ziet men een Palmboom van Vreede en Standvastigheyd, en daar in den Haan van *Petrus*, om de boete en het waar berouw te doen aankondigen aân ieder, en hen te herinneren, hoe zwaar het dien H. Man was, zynen driemaal verlochenden Heer met tranen weêr te winnen. Onder aan staan rondom deze Christus twaalf Schaapen, de twaalf Kruysgezanten verbeeldende, die na 't afwezen van hunnen Herder meest ter Slachtbank geleyd zyn, om haar bloed in 't levendigmakend Bloed des Heeren te ver-eenigen. Achter aan ziet men eene Stad of Vlek ver-toont, waar uyt eenige Hoofden van H. Mannen, mogelyk Martelaren, uytkyken.

B. Maar buyten den inbreuk der Beelden, daar lang om met de Pen en Degen gevochten is, leed de Kerk in veele andere zaken, niet zoo zeer in grove Ketterstelling, want die dwalingen ging men in de Algemene Kerkvergaderingen tegen, maar in de tooying, ophulling, byhangffelen, nieu-wigheden van plechtigheden, pracht en oppermacht. Want met die grootschheden waren de meeste Kerkelyken gediend. Zoo ziet men hier den Doop van eenen Nieuweling, die niet, als de Hofmeester van de Moorsche Koningin *Candace*, eenvoudig gelovende, gedoopt, en zoo Christus ingelyft wierd; maar die, of naakt, of wat ontkleed, onder den Apostelen ten Doop kwamen, wierden in het eerste verval Mannen en Vrouwen modernnaakt, met een gering tusschenschot van Planken, in de Jordaan, Tyber, of andere Rivieren gedoopt, tot dat men het Doopwater eerst ging heyligen; en de Leerling van buyten kon het *Geloof* en *Onze Vader*. Drie Maanden bleef die in de proef. Hy moest dien tyd gestadig op de Kerkdagen tegenwoordig zyn, maar op het H. Avondmaal, de Kerk uyt. Hy moest een nieuwe naam ontfangen, den Duyvel verzaken, met de Waschkaars in de hand, een Manteltjen omhangen, en driemaal luydkeels belydenis doen. De Bisschop, die hem doopen moct, draagt ook een Compas om den hals, om zynen Dopeling in 't bidden net naar 't Oosten te draayen, als in 't uytbannen des Duyvels, die hier met een Gedrocht uyt de Mond ver-toont is; na 't Westen zyne Neusgaten met Spog, en zyne Ooren doen openen; om die tot het gehoor van Gods Woord te klaarder te hebben. Tot teeken des H. Geests, wryft en zalft hem de Doper met Oly, en bekruyft den Leerling; om hem vry te houden voor den aanval der Booze Geesten. Men wreef hem Zout in de Mond, om gezoute Redenen te leeren; om den Doop bedelen, tegen de grond leggende, lang boete doen, van Huwelyksplichten zuiver blyven. Dan wierd hem het Hoofd gezalft, de Voeten gewasschen, na den Doop een Schoen aangedaan in deze plechtigheyd; om de vernedering des Vleeschs uyt die geslagen zoolen te leeren; lang te proef staan van openbaar onderzoek; in de Kerk heerlyk opgetooyt aan den Bisschop opge-offert worden de witte nieuwe Linnen Kleeren, na de zalving ontfangen; daar na de nieuwe plicht van versterking ondergaan, den Dienst hooren,
me-

mededeelende aan het Offer; en eyndelyk als een nieuwgeboore Melk en Honing, of Melk en Wyn drinken. De meeste toefstel van alle die Zalfpotten, Schoteltjes, Kannetjes, en Balzendozen, ziet men hier voor den Dopeling, die nu mede den Beker en 't Offer der Gemeenschap in de Hand houdt, en niets nodiger heeft, als dien wel te beloonen, die hem heeft *Gekerstent* (dat is, door den Doop tot een Christen gemaakt,) en de Kerk te bedenken, waar in, of waar voor het geschied is. Daar toe wierd de Gedoopte dan als een Broeder ingehuld, door eene maaltyd naar zyn vermogen. En die wierd jaarlyksch tot geheugenis hervat.

C. Den jonge Gasten wierd het Hayr afgesneden, en eene Kruijn geschoren, als Erven of Mede-erven der H. Staat, *Kleeroffors*. Die moesten met Olie ingewyd worden, eer zy tot de aanstaande gaven toegang door Jaren kregen; van Wysheyd, als Bisschoppen; van Wetenschap, als Priesters; van Geloof, als Diakenen; van Werken, als Onderdiakenen; van Genezing, als Duyvel-uyt-zweerdere; van Vertolkers, als *Acoluthen*; van Stem, als Zangers; van onderscheyd der Geesten, als Deurwaarders. Zulk een *Novitiaat* of Nieuwlingschap is in zulken geschooren en in 't wit gestookten knaap te verbeelden, die met geheyligt Licht in de Hand, het Kransje aangeeft om den gedoopten Christen te kroonen. Zoo kan men den staat van Diaconessen, Priesteressen en Bisschoppinnen, by den Ouden ingevoert, ook al ver-tonen; door Weduwlyke zedige Aangezichten, maar met wat kleynder Merken op 't Hoofd.

D. Gelyk men die van den Bisschop hier nevens zet, in 't aannemen, opmaken, en Doopen des Leerlings. De Bisschoppelyke of Opzienders staat wierd van drie andere ten minsten gekoren. De *Myter* van Egypte herkomstig, en Borstlap van den Joden, cieden zyn Hoofd en Borst. 'T kleyn Roksken of *Ephod* moest om den Hals. Het *Dalmatisch* Halfkleed van Purper droeg de Diaken, die naderhand in Kardinaals naam verandert is. De *Alba* of 't groot wit Hembd; de Gordel, om hare Kuysheyd te verzeke-ren; de *Manipulus* of Handdoek, om de zuivering van Neus, Oogen en Zweet; de *Stola* of Halsdoek, als het Jok van Christus, die twee hangende enden, voor 't bidden in den Geest; en met de Mond, *Casula*, of *Casuyffel* met twee enden; 't een voor de Liefde tot God, 't ander voor die van zynen Naaften; het Kruysje om den Hals, voor Christus te kennen, en dien gekruyst; Muylen, om de sterkte der Beenen in de Geestelyke last; de Handschoenen tot een teeken, dat hunne Aalmoessen en Armen-diensten geheym en gedekt moesten zyn; de Myter als de Helm om te stryden met het Kruys gemerkt, in 't Geestelyke; voorts eene Ring, als uyt gekoren Konings Geslacht, in 't Priesterschap zynde, en als 't Merkbeeld der Trouw aan hunne Orden en Ampt; de Staf als Herders van hunne Kudde. De

300 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

Biffchops Oppermantel moest, eerze hem gezonden wierd, eene Nacht gelegen hebben op den Altaar van *Petrus* en *Paulus*. Hier op moet een rood zyden Kruys op de witte Zilver of zyde stof brallen. Alle deze deelen zouden van my niet onaangeraakt zyn, ten ware zy alle voor Beeldsprakelyke, zoo als boven verklaart is, konden gebruykt worden. Men kan 'er ook eene Kap, en Waayer, om de Muggen uyt den H. Beker te houden, by voegen, van Paauwenstaarten, of Palmveëren gemaakt; Schellekens, Klokjens, opgetooyt met Juweelen en verscheyde verwen, zonder welke *Hieronymus* zegt, dat de Biffchop geen Biffchop was. Deze Biffchop geeft aan zyn Dopeling twaalf Penningskens, om te toonen, dat de Geestelyke 't Geld niet en namen, maar verachten; of als aanrits-penningen, onder 't Christen Veldteeken. Zy wierden gezalf en bestreken met Olie en Balzem, als 't Merkbeeld van Worstelaars in 't Strydperk, behalven dat zulks Priesters en Koningen eygen was.

E. Zoo veel toestel en Poppery kwam, onder schyn van H. betekening, in de Kerkorde inbreken, die van te vooren als eerste Algemeene Christelyke Apostolische Kerk was gebouwt op die Apostelen en Euangelisten, die men ziet staan als zoo veele Pilaren, onder het ware *Pantheon* der Christenheyd, waar van *Jezus Christus* is de Hoeksteen, in welke de H. Geest bestraalt al het binnenwerk; in wiens midden staat het Licht op zyne Kandelaaar, met zeven Sterren der Grieksche Kerken omringt; rondom de welke lagen de ontzegelde Boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds, die helaas! door de Hovaardy, Partyfchap en Kettery zoo ver vervielen, dat vyf Vyanden haar verdelgt zouden hebben, ten ware een beter Licht was door de nevelen henen gebroken.

F. De eerste, die de ftrydende Kerk uyt hare plaats rukt en helpt fleuren, is *Theosophistry* of spitsvinnige Schoolkennisfe Gods. Hier word den Gelovigen, als Kinderen Gods, hunnes Vaders uyterste wil, en 't goed, dat hy hen maakt, ontnomen en verduyftert. Deze word vertoont met Kap, Tabaart, Ring en toestel van *Magister Artium*, *Baccalaureus*, *Professor* of *Doctor*; die een Boek van *Scotus*, *Lanfrancus*, *Lombardus*, *Thomas Aquinas*, of diergelyken voor hem heeft; met zyne Vingeren tonende zyne Twistredenen, *Syllogismen*, en *Sophistryen*. Deze voegt by de H. Schriften *Spreuken* der Oudvaders, *Decreten* der Pauzen, ja *Aristoteles*, die wel bearbeyd wierden; terwyl men *Paulus*, *Petrus*, de *Euangelisten* en *Prophteten* achter de bank wierp. Zoo dat de Bybel aan groote *Theologia Doctoren* zelve onbekent was.

G. De tweede de *H. Brigitta*, uyt welker Herffsepan veele Schaduwpoppen springen, in hare dromen, als H. Verlichtingen uytgebroyt. Zulke

ke en diergelyke Mannelyke en Vrouwelyke Droomheyligen, maakten de zekerheyd der Gevoelens, door de uytſpraak van hare verlichte Geestdryvery; waar uyt Geesten, Spookten, Zielwandelingen en hare plaatzen, als Vagevuur, Kinderboot, Voorburg der Hellen, enz. hare klem kregen..

H. De derde, de *Traditien* of Overleveringen, door den Roomschen Sleutelvoerder bevestigd, die de Kerken-waarheyd, uyt hare Apostolische Tempel gerukt, met de Hayren langs de Trappen sleurt. Vergeefs tracht zy haar te houden aan haren Hoeksteen *Jezus*. Zyn H. Woord word de Uytlegging der Schrift-betwisters onderworpen, en moet zoo zyn, als de *Decreten* willen.

I. De vierde is de Marktkraam der Gulde *Legenden*, van den Grooten *Christoffel*, de bekeerde Viſſchen, en Zwaluwen van *Franciscus*, de Christelyke Ezels van *Dominicus*, de Cellen in de grond van de Zee van *Clemens* Graf, de Vliegende Ruyter *St. Joris*, en duyzend diergelyken; die nu daar, alwaar de Hervormde doorgebroken zyn, door dezelve Roomsche opgekogt, en uyt ſchaamte nu verdraayt worden, als of ze niet voor gebeurde zaken, maar H. Merkbeelden waren by een gestelt, tot stichting. Waar van ik den geest van *Surius* den anderen niet onaardig geacht heb in 't nalezen, door welke zommige Deelen *Historieel*, andere *Beeldsprakelyk* opgediſcht worden; hoewel echter elke Order niet nalaat zulke Mirakelen, Martelaryen en gezochte Heyligen Praal in hare Winkel te mengen, waar van ook weinige betere Godsdienſten geheel vry blyven.

K. Het Euangelie van den H. Geest, door den Abt *Joachim* en zyne Medegenoten zamen geflanſt, uyt grillige verdichte Verſchyningen, Droomen, en Gezichten, welke Ao. 1290. na eene grouwelyke uytlegginge van eene Text uyt de Openbaringe van Johannes, moest beginnen met even zoo veele vernietiging van het Nieuw Verbond en Euangelium van Christus, als het Oude Verbond van God den Vader, als Wetgever van zyn Volk, was vernietigt in alle laſten en Plechtelykheden van de Wet, zoo der Prieſteren, als des Volks; Prediken van Gods H. Woord even wech gedaan, als de Reuk-Pleng-en Brandoffers, en daar voor alleen op en ingevoerd eene zamengeſmede dromery, van eenige zwaar bedorve, andere Godſchendige looze Herſſenen; elk zig om 't hoogſt verheerlykende, met de Pronknamen van alderley Heyligen, byzonderlyk des *H. Geestes*, en de Maagd *Maria*, die alle een ſpoor hielden om veylig aanhang te krygen, ter grootmaking van den Opperſten Biſſchop, die nu met den naam van *Paus*, Gods Steedhouder, en hoger Eertytels pralende, alle Kerkbeſtierders van alle kanten van hem afhankelyk had gemaakt, en deze Godvergeten Geestdryvers in hunne bedriegeryen koesterde, honderd jaren lang, met wechdoening van

alle de H. Schriften, en omkering van alle Goddelyke Leer; tot dat eyndelyk de *Sorbonne*, en de beste Kerken van Duytschland en Spanje dezen Afgronds Pest wech namen, kwanswys niet in weerwil van den H. Stoel.

L. Door zulke middelen nochtans raakte de eenvoudigheid der eerste Christenen wech, de Grieksche Kerken wierden opgetooyt en Prachtig; en de Roomsche, die alle de andere kielhaalde of overschaduwde, verre van alle ootmoet. Die trotsche Gebouwen moesten al veel uytstaan. Zy moesten naa 't Oosten gestelt, ende als een Kruys gebouwt zyn; aan een Heylig, wiens naam zy moesten dragen, opgeoffert wezen; vol Capellen en Altaren zyn; veele Beelden en Schilderyen dragen; XII. Lichten moesten 'er voor de XII. Apostelen in branden. De Priester moest 'er van 't Oosten naar de linker, en van 't Westen naar de Rechterhand een A. B. C. in schryven op de Vloersteen; om te toonen, dat de beginsselen der Wetten, Kennissen en Heyligdommen daar wierden geleert. Dan moest de Priester met Water, daar Zout en Asch in gemengt was, van binnen de Muuren besproeyen; betekende met Water het Volk, met Zout het Verstand en Wysheyd, met Asch Christus Lyden. Hier op moest het Kruys op vier hoeken van 't Altaar gemaakt zyn, met des Priesters Vingers, in dit Water met zout en asch gedoopt. Dan moest met Linnen 't Altaar afgewischt worden, verbeeldende, dat, gelyk 't Linnen uyt de Aarde van Vlas gewonnen, tot zulke witheyd was geklommen, dus ook Christus Vleesch uyt de Aarde en door het Lyden Verheerlykt en Opgevaren is. Om dat de Zielen der Martelaren onder 't Altaar zouden huyzen, moeten die op overgebleve stukken van Heylige of Martelaren Lichamen, Kruyssen of andere Overblyfzels gebouwt zyn. Voorts moet de Altaar-steen Gezalft worden aan vier hoeken. Zoo door de H. Diensten klaar gemaakt, kan 'er nooit iets van tot Werelds gebruyk worden, nog van het daar aan Geoffert Huysraad; en op dien Grondslag, noyt iets van de Goederen aan de Kerken of Kloosters geschonken, tot Burger-Vorst-of Staatsbestier aangetast worden. Door zulke gronden in alle Ryken te doen opvatten en doorzetten, groeyde de Kerk en 't Oppermeesterschap van Rome zoo geweldig, dat de Constantinopolitaansche, Antiocheensche, Alexandrynsche (ik laat staan mindere) mettertyd onder raakten, en alles van alle hoeken in den Schoot van Rome zakte; dat alzoó zonder Bloedstorten der Wereld-schatten weér kreeg, die het tegen de wakkere Volkeren vechtende had verlooren; met eene Fluwelen Toom regerende, door hare Zendelingen, 't geen ze door hare Ridderfchap uyt hare Heerschappy had verlooren.

EEN EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van den Oorsprong en Voortgang der Ordens in de Roomfche Kerk.

DE Vervolgingen (hoewel zy zoo veele, nog zoo zwaar niet geweest zyn, als men in de Martelboeken uytbazuynt,) brachten eenige stille en zwakke Menfchen tot het ontwyken der Steeden en bewoonbare Plaatzen. Byzonderlyk wanneer de eene Christen den anderen moordde en verdelgde, om de geringfte omftandigheyd in uysterlyken dienst, Hoogtyd-rekening, of ongewoone Kunstwoorden in de Geloofskunde. Ik gelove, dat de Roomfche Kegering om de verfcheydenheyd in den Godsdienst niemand zou gedood hebben, mits dat hy niet te stout yverde, om hunne nu ingevoerde Dienften, en Geheymeniffen, die zy in hare Staatkunde nut vonden, te openbaren, ontzenuwen, en befporten. Maar 't is gelooflyk, dat de Joden haar vervolgden met alle bitterheyd, en de Romeynen wederom de Joden, om hunlieder geftradige oproeren, tuffchen Joden en Christenen geen onderscheyd wetende; maar met de naam van Galileërs den een den anderen zonder onderscheyd merkende; tot dat de Joden hier of daar in de Hoven indringende, Heydenfche Vorften, Landvoogden en Priesters innamen; en onder de Schendnamen van de alderongehoordite welluften of zamenzweeringen, de Christenen verdacht, gehaat en vyand maakten. Wanneer nu de Zoldaat, of eygentlyk de zoo genaamde *Cohortes Praetorianæ*, dat is, Keyzerlyke Lyfbenden, waar by de hedendaagsche Janitzaren in Turkye gevoeglyk vergeleken worden, de Macht van 't Ryk in hunne handen kreegen, en de Keyzers aan en afzettekeden, wierden die opgeworpe Monarchen in geftradige vrees gehouden, tegen alle zamenrottingen, en dewyl de Christenen meest by nacht op heymelyke plaatzen vergaderden, viel de argwaan der Landvoogden en Drossaarden op hen aan; en begon ook zoo de woede. Daar by kwam, dat de Vette Papen der Afgoden den aanwas ziende, en nu en dan Voorbeelden van hunne Geestelyke standvastigheyd doorbreekende, bang wierden voor hunnen Vetpot; en Branden, Moorden, Plunderingen den Christenen aanwreeven; Aardbevingen, diere Tyd en Pest; door hunne Goden afgezonden te zyn riepen, om dat men deze Ongodiffen en Tovenars niet en dempte. Al 't welk licht kon vallen in Vorften, aan 't bygeloof van Tovery hangende, alles vreezende en wanende, dat Bezweeringen, Wassche Beeldkens, vreemde Krabbeltrekken enz. hun Leeven en Kroonen konden belagen en overhoop werpen. Deze dan maakten 't eenige Christenen te bang, zoo dat ze hunne veyligheyd zochten in de Rotzen, Boffchen en Steenkloven. Eerste Uytvinders te maken van zulken Vryheyd, is belachelyk, wyl 't met den Mensch geboren is, zig zelve te redden, en in veele

le niet en viel de ydele Glorizucht, van een Naam te winnen door eene Dood, door Stytkoppigheyd verhaaft; byzonder zoo de Eere Gods daar door niet en wierd bevordert, nog het voordeel en Stichting van zyne Uytverkorenen. *Elias, Johannes, Christus*, en zyne Navolgers hebben zig zelve onttrokken, langer of korter tyd, de grimmigheyd der booze Grootten. Zulks is gedurig gefchied, dan van dezen, dan van genen. *Paulus* van *Theben*, *Ephraim* den *Syrier*, *Antonius*, *Macarius*, en meer anderen buyten *Antonius* Leerlingen, vertrokken alzo na den Berg *Carmel*, *Libanon*, en *Taurus*; of in *Boffchen*, *Grotten*, *Eilanden*, en andere Hoolen, om Schuytplaatzen voor zig te vinden.

A. ANTONIUS bracht dit Woestyniers-of Eremyts-leeven tot instelling, en bedwong het aan Wetten; en zoo wierd dit Kluyzenaars Leeven tot eene Orden. Men ziet ze hier achter verbeeld door hen zelve, op ontoegankelyke Rotzen en in Hoolen, armelyk, maar vergenoegt; uyt, maar boven de Wereld, Levende. Zoo was een Palmboom aan *Paulus* genoeg, om 'er Voedzel, Hut en Scherm onder te vinden, en anderen een Hol, waar in zy zig zelve kluyfsterden (want dit H. Leeven had ook zyne Stuypen) en door de Eenzaamheyd en 't flechte Voedzel, borrelde in eenige Zwaarbloedigen, of de Gal te verbrand hebbende, een waan van Duyvels en Spookten te zien, en over derzelve Verschyningen, Kwellings, Aanspraak en Verzoeking te klagen, ja te Schryven. Veele van deze Alleen-leevers en Woestyniers wierden van *Pachomius* op 't Eyland *Tabenna*, drie in eene Cel by een vergadert; aangroeyende tot 24, zynde het getal der Griekfche Letteren. *Basilus*, wykende voor de kwellings van *Eusebius*, vergaderde deze in Kloosters, en schreef hen voor de Regelen van dit Klooster-leeven, dat eerst mede bracht, ten minsten de schyn van groote Deugden en aanmerkelyke bezigheden, die men op de Voorgrond ziet.

B. De eerste is het *Bidden*, verbeeld door eene Vrouw, die vieriger Bidden konnende als een Man, met de Oogen Hemelwaarts opgeslagen, met de Mond zuchtende, en bekreete Wangen, Boetvaardiglyk hare zonden aan God belyd. Zy toont haar Hert in den Boezem brandende naar de Genade van haren Zaligmaker. Dewyl de manier van Bidden met voortgang des Tyds ook Gereedschappen en Plechtelykheyd opgeleyd wierd, heeft ze een Rozekransje of Paternoster in de zaamgevouwen Handen, en een Gebedeboek voor haar leggende, op een Doodshoofd met dorre Schenkelen; om de geduurige onzekerheyd van den Jongsten Tyd, en de zekerheyd des Doods haar voor Oogen te houden. Voorts is zy naauwelyks wel gedekt, om de ydelheyd der Hoffelyke *Modens* niet aan te hangen.

C. Daar

C. Daar aan volgt het *Innerlyk Bedenken* of *Meditatie*. Een oud en droog Man; met een kaal Hoofd, zulks als de Gezichtoordeelaars bekwaaamt tot *Mediteeren* oordeelen. Hy houd zyne Hand aan zyn Voorhoofd; heeft de Oogen neergeslagen, om door de Wereldsche Voorwerpen niet beroert te worden. Een gesloten Boek legt voor hem, nevens andere, die hy doorbladert heeft. Zyn Elleboog rust op eene Lessenaar, hebbende by hem Pen en Inkt, om zyne Bedenkingen aan te tekenen; waar by eene Lamp staat, om te toonen, dat het diep denken des Nachts met meer vrucht, als des Daags geschied.

D. De derde is het *Leezen*: Een jong scherp Verstand, met eene Muts van Baccalaureus of andere op zyn Hoofd. Hy houd een *Boek* met de eene, en doorbladert het met de andere Hand. Een *Kraayende Haan*, het Beeld van vroeg opstaan voor den Leerlingen, staat aan zyne Voeten; om te doen zien, dat de Morgenstond eene Vriendin is van de bevytigende naspooring der Geleerdheids Minnaars, ongeacht in zyne Kleeding, en zonder Kouffen of Schoenen aan, als vroeg, vol lust om te leeren, opgestaan.

E. Hier by staat het *Waken*, met eene snelle Trony en wakkere Oogen; uyt den slaap gewekt, door het Schellen van het *Kloksken*, dat boven haar Hoofd hangt. Zy is opgestaan, om haar te Tuchtigen, en heeft de Boetgeessel in hare Hand, en de Kraanvogel met een Steen in de Klaauw, om daar door vry te blyven van diepe slaap, welke die Vogel in 't Water ontvallende, niet toe en laat sterk te sluymeren.

F. Daar voor zit de *Vlugheyd van wel te Schryven*. Zy heeft de *Vleugelen* van 't Verstand aan haar Hoofd. Zy draagt een *Kruys*, dat zien doet hare ingeslotenheyd in de eene of de andere Orden. Hare Rechterhand schryft het Opgedachte, Uytgevondene, en Bearbeyde, in een Boek tot nut van anderen, en Stigting der Gelovigen. Zy draagt in hare Linkerhand het Geheel Al, door den Hemel en Aardkloot vertoont; en daar boven op het Schetsbeeld van zynen Schepper, met Gods Naam in de Schepping en den Driehoek, God den Vader, God den Zoon, en God den H. Geest aanwyzende; in welker beyde bespiegeling zy haar dagelyks opscherpt.

G. Aan de andere zyde staat de *Vrymoedige Belydenis*: Eene wakkere Machabeïsche Moeder, die door haar fier Gelaat en doen de onver-

schrokken Heldenmoed vertoont, welke in haar *Boezem* woont, schoon zy haar Hoofd met de *Doorenkroon*, haar Hals met een Slaafs *Jok*, en haar teder Lyf met *Ketens* beladen vind. Zy toont met de *Linkerhand* die *Kluysters*, uytlachende hare Geweldenaars en Tyrannen; en schoon zy in *Beeftenbuyden* genaayt is, om de wilde Dieren in de Schouwplaatzen voorgeworpen te worden (gelyk veeler Eerfter Christenen lot wierd) zoo laat ze niet na te doen zien, aan haren Beuls de Manmoedigheyd, die zy van den H. Geest ontfangen heeft; met het voorbeeld van *Scævola* den Romeyn pralende, die zyne Hand, in welke hy den Dolk voerde, welke zyn Vyand gemist had te dooden, in 't Vuur afbrand. Deze met Kranken en Stervenden te dienen, en andere Deugden blonken uyt in die eenzame Cellebroers en Zusters, tot verbaastheyd en overtuiging van hare Wederpartyen, zoo wel als der Joden en Heydenen. Maar hoe schendig een verval in deze welmeenende Ordens kwam, leeren ons de beste Mannen van de zelve Eeuw, by na in welke zy begonnen. De Hemel blonk zoo schoon niet door de verscheyden Chooren van Sterren, als de Woestyne van Egypte met de Heerlyke Zamenwoningen van hare Monniken. Maar de Eernamen, vreemde Gewaden, afgezonderde Spyzen, en de Verdiensten uyt dezelve te halen, verdelgden haast het goed voorneemen der Eenvoudigen. Kloosters ontelbaar, groote inkomsten en uytterlyke schyn kwamen voor de Armoede, Nederigheyd en Zoberheyd. De Beschryving van 't verschil is te groot en wydloopig; voor 't Geestelyk Voedzel, alle wellust; voor de Geestelyke Bespiegelingen, Getier, Schooltwist, beuzelingen. Monniken met de naam, de Heerlyke bentnamen van *Basilus*, van *Benedictus*, *Bernardus*, *Augustinus*, *Franciscus*; onderscheyden in Kappen, Rokken, Gordels, Schoenen; Bedelende, Prevelende; Mannen en Vrouwen, van allerley verwen en Mascaraden, brillen *Europa*, zetten uyt in *Asia*, heerschen in *America*; zamen bekwame Wespen, om te werken voor den Roomschen Stoel.

H. Daar zit de *H. Kerk* boven op eene Rotz of *Petra*; ontzachelijk door hare Pausselyke Kroon; *kniel en buyg Eerbiedig*; om 't *Ciborie* van Goud en Gesteente, waar in zy het Eerwaardigste bewaart, dat van Broodstof, Vleesch en Bloed geworden is; dreygende met de andere Hand, waar in zy de Sleutel van Goud en Zilver draagt; met het Kruys op de Borstlap getekent; houdende in hare Schoot de Wereld, door hare Zendingen en Zielkopers bekeert en gekerftent; vertreedende den Draak, dien ouden Vyand, onder hare Voeten, door Mirakelen, Engelen, en Heyligen geholpen; gelyk zy hier *Michaël* op hare zyde heeft, die met Christus Merk op zyn Rondas, de Speer door den Draakenkop jaagt. Zy zit boven de Maan, haar zelve zonder verandering benamende, en boven alles verheffende.

I. Driederley soorten van Maagden sluyten haar de eene zyde. Het eerste soort *Nonnen-Leeven*, van *Nonnus* eenen Egyptenaar; dat belofte doet zonder hertred; Geschoren, Gekapt en Gerokt naar de Order, van welke zy den naam draagt. Zy roept van de Geestelyke Vreede in hare Ziel, waarom zy de Palmveêr zwaayt, van de Tucht en Boetvaardigheyd; en waarom zy de Geessel op hare Zyde draagt, vertrappende de Wereld, die in zyn Gekskap onder hare naakte Voet legt. Barrevoets klautert zy de *Petra* op, om de H. Kerk te dienen.

K. HET STIFT-JUFFERSCHAP, 't Leeven der Edele Maagden, is of onder belofte voor altyd, of met vryheyd van te mogen Trouwen. Deze *Choorjuffer* heeft een net *Kapje*, *Kraagje* en *Manteltjen* aan, naar den trant van hare Orden: maar de helft van 't Hoofd is 's morgens Geestelyk, 's middags Hoflyk en Werelds, opgezet met Pracht, en Huwbaar. De Rechterzyde sluyt de Borst, de linker laat de Tepels zien. De Rechter hand heeft het Gebedenboek, de linker den Overloed. De Rechter arm tot de Hand geparst in de naauwe Kerkmouwen, de linker bloot met alle slingers van Cameryksdoeken, Armbanden en Handciera-den. De Rechterzyde draagt het Rozenhoedeken op de Kerkrok, de Linker vloeyt over van Goud en Zyde gespin, met een sleep van Ellen lang. De Regtervoet draagt de Pantoffel, de linker eene modische Juffers Schoen.

L. Het derde soort is *Begynen*, onder eene belofte, maar niet gefloten, door de Steden en op 't platte Land verspreyd, Heerrooms en Kerkendienst waarnemende.

M. De alderachterste zyn *Kweezels*, Vrywillige Zuyverheyd belovende, en onder deeze of geene Orden, zoo lang 't haar lust, verblyvende.

Deze H. Choor-sterren brengen veel Licht, maar niet minder Erfgeld aan de Kerken en Kloosters. Van de andere zyde, omringen en Beschermen deze Rotz die Heylig genaamde Religieusen, van welke men zoo wel als der Vrouwen Orders, nader eene nette Beschryving en Verbeelding zal doen zien. Deels Bedel, deels Preek-en afgeslooten Orders.

N. Van dezen voert de Vlag die der *Dominikanen*, door eenen *Dominicus*, die by den Bisschop van *Osimo* tegen den *Waldenzen* zig onthield, ingestelt. Zyn Kruys in de Hand en Predikboek in den Arm houdende, preekte hy en zyne Navolgers, de Preekheeren, zoo vierig tegen den *Albigenzen*, die meest van de Gevoelens der *Hugenotten* in Vrankryk waren,

dat men by *Thoulouse*, in het *Dauphiné*, *Sevennes*, en de Dalen van *Piemont*, na veel vechtens, over de 10000. der zelve ombracht; en zyn van dezen het overschot geweeken in de Valleyen en Rotzen by *Saluce* in het *Vivarets*, *Pireneën* en andere Bergen, alwaar zy nu zelf zig nog eenigzins beschermen tegen 't geweld des Franschen Konings. Deze Tocht was de H. Kruysvaart op den *Vaudoisen* genoemd; welke naam lang met die van *Tovenaars* is gemengelt geweest. Boven die Geordende Monniken en Preëkheeren, brak eyndelyk door

O. DE SOCIETEYT VAN JEZUS, van *Ignatius de Lojola*, Biscayer van Geboorte; die, missende zyn oogwit in den Oorlog, en gekwetst, deze Maatschappy aanrechtte, die ik naderhand omstandiger zal verbeelden. Deze Maatschappy, met vierkante Mutzen, *Baretas*, en *Solanus*, of zwarte Rokken gedekt, met Zydelint-Gordels of *Sotanas* gesloten, toont de *Bekeerde Wereld* op zyn Rechterhand, voerende het *Geestelyk Zwaard* met de linker, vlamme om de geknotte Koppen der Ketterye te verschrooken. Dit Gedrocht, dat met *Adam* gestreeden, met *Kain* geheerscht had, en in de eerste Wereld verdronken schein, is weder met *Cham* uyt de Ark gekropen; en heeft, van de oude Slang een Atzetzel zynde, de Kerke Gods altyd bestormt. Deze is op de Aarde vervloekt, een ander daar in verzwolgen, een derde by zyn valsch Offervuur verslonden, elders verstrooyt, verdelgt en uytgeroeyt.

P. Maar dit laatste Kind tegen de Roomsche Kerk opsteygerende langs dezelve Petra, draagt den hatelyken Naam van Afzetzel der oude Slang. En zulke Gedrochten zyn 'er ook onder die Verketterden veele geweest, die van alle Waarheyd wykende, zig zelve *Zaligmakers*, *Zoonen Gods*, en anders genoemd hebben; die onder den dekmantel van de Roomsche overmaat en overmoed te willen tegengaan, het arme Volk deden oproerig worden, tot haar eige Grootmaking, smoorende zelf in de rampen, waar in zy de anderen getrokken hadden. Deze Kettery heeft in de eene Hand eene Fakkels, Vuur en Vlam van Oproer stichtende tot verderf van 't Gemeen en haar zelve. Dit Gedrocht is meest naakt, om dat zyne Dekmantel afgenomen is; heeft veele Hoofden, die als aan een *Hydra*, voor een, dat geknot word, aanwassen. Alle zynze met giftige Slangen in plaats van Hoofdhayr, bezet, die tegen de Rotz, tegen de Roomsche Kerk, maar meest tegen de Ordens ingenomen zynde, haar Vuur en Gif uytspouwen. Een Boek onder den Arm houdende, wyl de Drukkery uytgevonden zynde, ieder zyne dwalingen en dweeperyen Wereldkundig kon maken. Onder aan ziet men, terwyl hy van de Rotz om laag tuymelt, de Drakenstaarten, met welke hy zoo gevaarlyk opklauterde. Maar echter wierd met de vergiftigende Ketteryen te dempen, uyt dit eerst goed oogwit, een ruym zoo verderffelyk kwaad

kwaad gebroeyt; zynde de grimmelende overmaat der ledige Mestpapen en Kloosternonnen, die niets deden, als alle wetende en wakkere Geesten aantsonts uyt te kryten voor *Ketters*, 't Graauw tegen haar op te ruyen, de Gerichten en Vierscharen te spannen; Vier, Stroppen, Bylen, en allerhande, te vooren ongehoorde, zoorten van Moorderyen op deze en zelfs onnozele, onkundige Menschen te doen woeden.

TWEE EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van der Kerken Tweedracht.

A. DE KERKEN TWEEDRACHT, is hier verbeeld door Twee Rammen, welke op malkander stooten. Deze als reyne uytgepikte Dieren, zynde den Heere op de Offerplaatzen zeer gemeen geweest, en in veele gevallen der Wet geboden, maar in de wonderlyke bewaring van *Izaak* tegen zyns bereydwiligen Vaders Offermes, byna Goddelyk hervoort gestouwt, om het gebrekkelyk Offer van *Abraham* te voldoen. Behalven zeer veele Gelykenissen in het Oud en Nieuw Verbond; zoo dat men de Kerke daar by gestadig heeft vergeleeken. Maar het past best een Ram voor eene Kerk, waar in een Hoofd buyten Christus is ingedrongen, het welk zig zelve met vinnigheyd boven anderen wil verheffen. Zodanig was de erbarmelyke staat der Christenen Leeraars al vroeg; en houd zelden op in 't kleyn of groot, zoo te zyn.

B. De Ram aan de Rechter zyde, is de *Eerste Christen Kerk* in Palestina, en onderscheyden van de andere door de fynheyd van zyne Wol en *Aziatische* Sleepstaart, die by uytmentheyd in die Landen dik, vet en groot is. Zoo dat in verscheyde lage Landen, waar vette Beemden zyn, die zoo zwaar uytwassen, datze op Rolwagentjens nasleepende 't Lyf volgen. Deze Kerk van de Roomsche onderhorig gemaakt, bewyft hare onmacht tegen den aanstoot van de andere, neerneygende voor haar geweld.

C. DE ROOMSCHE KERK, die in den beginne zoo waardig een Offer in des Heeren Oog was, met zoo veel goede reuk opging ten Hemel, is door den Italiaanschen Ram verstoort, grof van hangende wol, trots en fier, sterker als de andere, gelyk die Ram ook de anderen overhoop werpt, en byzonder den derden, die onder leyd, zynde

D. DE GRIEKSCHE KERK, waar van de opgeklomme *Primaat* tot Constantinopolen, meest voor de Roomsche te vreezen was, om dat hy aan 't Hof des Keyzers zynde, te veel bewind kon in handen hebben, waarom hy ook, als voorrang, en voortgang hebbende, de Bel of het Schelleken om zyn Hals heeft, als de belhamel, welchen de Kudde pleeg na te volgen. Deze moest noodzakelyk, gelyk de eerste, van de andere verschillen, en of ondergebracht worden, of onder brengen. Want de ingebrachte zwaare nieuwigheden, byzonder van Beeldemaken, waarom zoo veel Bloeds gestort is, en

an-

andere uitgevonde nieuwigheden, braken al de Broederlykheyd en overeenkomst, de een den anderen verbannende.

Beelden te maken is by Joden, by Chineezen, en Perzianen, ook in 't begin door *Numa Pompilius* by den Romeynen verboden: maar door de Egyptenaars tot oneyndigheyd uitgevonden, en zomtyds op veele wyze, zomtyds op grillige manieren vermenigvuldigt; en deze hebben de andere Volkeren, ja zelfs de Christenen verlost. Hoewel zelfs groote Rabbynen gestelt hebben, dat men geen Afgod kon maken, dewyl 'er naar God (het Oneyndig Weezen zynde) geene gelykenis kan gemaakt worden. Zoo iemand (dorsten zy stellen) geen God daar in kan verbeelden, kan ook daar in niemand zondigen; ja zelf die te eeren door Liefde of Vrees, acht nog de Talmudische *Periocha* geene zwaare schuld; zoo ook in der Afgoden Offerkost nog plaats en deel te hebben. By den Romeynen is 't naderhand zoo zeer doorgebroken, datze alle Goden van alle Volkeren, hare Beelden en Tempelen in Romen heyligden; en Christenen geworden zynde, van tyd tot tyd oneyndig maakten, beginnende van *Christus*, *Maria*, en den *Apostelen*, voegende daar by die van Engelen en Martelaren, welker getal met verdichtzelen by duyzenden dagelyks vergroot wierd, en nog al aanwafcht. Deze wanorder word nochtans van den Kerkenbedienden om de voordeelen geleeden, en herdoopt met de nutte naam, van te zyn *Boeken der Heyligen voor 't Gemeene Volk*, om door 't gezicht derzelve aangestookten te worden met eene vierige lust om hen na te volgen. Het Beeld Gods is zyne ons nagelaten H. Schrift, die getuygt van hem. Horen de Heyligen iets, zoo konnenze over al horen, alsonlichamelyk zynde; en zyn daarom de Beelden, om 'er aan te verzoeken 't geen wy nodig hebben, en hare overgebleve Stukjens, Beentjens of Brokjes, met hare kostelyke toefstellen overtollig, en gevaarlyk. Dog die dingen zyn zoo eene profytelyke Kraam en Winkel, dat zy niet ligtelyk wechgenomen zullen worden.

E. Dit *Beeldmaken* is hier door de *H. Maagd*, op de Maan staande, en haar Kind *Jezus*, de Wereld in zyne Hand dragende, vertoon, alseen der eerste Hoofdstoffen. Anders is de Beeldmakery door allerley Engelen te vertonen; mits dat 'er een Beeldhouwer of Schilder aan werkende by gezien word. De ydelheyd der Heydensche Beelden is best te vertonen door een Beeld, half een Blok, half *Priapus* zynde, om den twyffelenden Konstenaar van *Juvenaal* te doen zien; of wel uyt de Klagende Propheten, een Boom; de helft tot een Beeld door een Heyden gemaakt en aanbeden, terwyl de andere helft geklooft word, en daar van Vuur gestookt *Jez.* XLIV. 15, 16, 17. Tot deze te eeren is bedacht drierley Beeldendienst:

F *Latria*, of *Aanbidders*-dienst, dieze willen van de Beelden afzonderen, maar aan Christus als Kindeken, als Leerende, Gekruyft, Opgevaren, of

of anders geven. Hier ziet men 'er voor verbeeld een angstig Zondaar met afgescheurde Kleederen, de Oogen geveest naar den Hemel of Christus Beeld, slaande met eene Steen in de Hand zyne benaauwde Borst.

G. De *Hyperdulia*, of vrygemaakte Slaven-dienst, om hoog ziende, strekt de Armen voor uyt, leyd op gebogen Kniën; en zulke past aan de H. Maagd en Christus Stamhuys en Gezin. En dan

H. De *Dulia*, zynde een Knechtelyk Ontzag, met gevouwe Handen, nederig zyn Gebed stortende voor 't gemeene zoort der Heyligen.

I. Daar tegen over staat de *Beeldenbreuk* afgeschildert, door *Mozes*, volgens Goddelyken wil, het gemaakte Gulde Kalf verbryzelende. Zoo kan ook de *Bel*, zynde een Zonnebeeld, gebroken, daar voor dienen; en de voor-over-gevallen *Dagon*, die in stukken legt, zynde een half Visch, half Vrouw-mensch, daar voor genomen zyn, als door Goddelyke Macht de Beelden verbryzelt worden.

K. De *Beeldstormery* met een Heylig, of naar vereysch des tyds een Heydenschen Afgod, die in stukken geslagen, van zyne Zuyl met Touwen en Haaken omver gehaalt word; waar by op de grond verbryzelde stukken van Beelden moeten leggen, die veracht, bespogen, bepist en vertrappt worden.

De *Ceremonien*, of Kerkplechtigheden, hielpen ook zeer veel tot de scheuringen der Kerken; want by eenigen was te veel Joodsch, by anderen te veel Heydensch Zuurdeeffem overig; en by den Besten eene meening, dat de Godheyd maar genoeg vinden, in gedient te zyn in Geest en Waarheyd door *Jezus Christus*. Waarom zy begreepen, dat de Plechtelykheden, 't uysterlyke en lichamelyke betreffende, tegen de eenvoudige Leer der Zaligheyd aanliep, die de Herten en Nieren doorgrondende, niets aangenameers heeft, als de Navolging van Christus, en 't overgeeven Geloof in zyne verdiensten; dat zyn Dienst in Bidden, Danken en Denken, Liefde en Vreede bestaat; dat de *Ceremonien*, naar *Mozes* leest geschoeyt, en niet minder prachtig, als de Joodsche, te Romen geworden, van de dweeperye der Gezichten, Verschyningen, en daar op gegronde Pausselyke Willekeuren dagelyks vergroot, haar lastig waren, en in ieder Land niet eygen; maar dat de rechte Bronaders waren de Geestelyke macht en dardelheyd, plukkende alle de Volkeren kaal, om den Geestelyken Stoel te verryken. Al stak in die prachtige en kostelyke Plechtpleging geen Ketterye, zoo bracht ze dog de scheuring in 't Lichaam der Christen Kerken; gelyk de nette dag van Paaschen, gezuurt of ongezuurt Brood in de Offerdienst, de twee Specien, en Doopvormen, de zaken *Sacramenteel*, of niet te noemen, en meer diergelyke. Maar als eenmaal dit tot eene wet van 't Pausselyk Hof was geworden,

den, de Wereld mocht scheuren of staande blyven, dan moest 'er het mede door.

L. Hier ziet men daarom eene verbeelding van die *Geestelyke Winkel*: verbeeld door eenen geschooren Geestelyken, die verscheyden Kappen aanheeft, om 't Vet, dat hem van alle kanten inkomt, met eene driedubbelde Kin, en bewyzende, dat hem dit aanbevolen is, namentlyk de H. dingen te zingen, en wel uytdrukkelyk aan 't gemeen Volk verboden; hoewel ik 'er wel Gelubden en Hoeren in gezien heb, die op groote Jaargelden zongen; zingende *Kyrie Eleysons*, *Lithanien* en *Lofzangen* der Heyligen. Een gezegent Snoer hangt om zyn Hals, van Steentjens, Beentjens, Stukjens en Brokijens der Lichamen, Werkuygen, of Plaatzen der Heyligen; een *Agnus Dei*, gewyde *Medaljes*, en allerley Penningen hangen 'er by. Eene zwaare Waschkaars van eenige Ponden houd hy in zyne Hand. Het *Misboek* hangt aan zyne Gordel, met eenige Boetkoorden, H. Rozenhoedekens, Paternosters en andere Overblyfzels; prullen, uyt vreemde Ommegangen verdient, door *Pauzen* of Bisschoppen gezeegent, aan deze of geene H. Beelden gewreeven met hare Kruyflen; zyn zyne vrywaringen tegen de verzoeking der Booze Geesten. Prenten en Schilderytjens deelt hy om aan de arme Oost-en West-Indische Zielen, om met haar door dezelve den Hemel te ruylen tegen Goud en Zilver. De Rechterhand houd eene Wykwast; de Linker een Wierookvat, om de Kerken en Huyzen te zuiveren van Geesten. Hy treed op de Blaaspypen van een Orgel, 't geen zyn Choorzang moet klem geven. De Kerkewyng, Mis-en Kerkcieraden, zyne gezegende Koeken, en andere heerlyke uytvindingen kan men hier ook by doen, naar vereysch der *Ordonnantien*. Zyne Pelgrimagien zyn aangeraakt door 't Merkbeeld van een, zynde een Pelgrimstaf van St. *Jacob te Compostella*, waar aan zulken St. Jacobs-Schelp hangt, als men op de Mantelkens en Hoeden met Bedelstaven gekruyft van die H. Bedelaars ziet dragen. Zodanige zyn 'er, en oneyndige anderen, die ter eeren Gods en der H. Maagd worden geboden tot boeten, of vrywillig opgenomen, door de herstelden uyt Ziekten of zwaare Zonden. Maar boven al draagt hy om een Ryken geestelyken Standaart, die steunt op eene gedoopte Klok, die in de Christenheyd ingelyft word, als de aandryfster tot Godvruchtige Kerk-en Huys-oeffeningen, die *Metten*, *Vigilien*, de *Mis*, het *Lof*, en alles aanzegt, ja die 't onderscheyd der Canonyke en andere Uuren toont, den Dooden troost met zyn Luyen, en (naar eenige geloven) met Verdiensten, God, de H. Maagd, den Engelen en Heyligen looft. Aan de Linker zyde staat eene Korf, die bedelende omgedragen word, om gevult te worden, van Zwakken voor Gezonden, van Armen voor Ryken; maar zy is daar tegen weêr gevult met zegeningen, en beloften na 't Leeven. Waar toe de Bedelkraam al groote kracht byzet; die men hier, als gezegt is, aan eene Standaart ziet pra-

pralen. In 't midden ziet men de H. *Veronica's-doek*, waar op 't lydende Aangezicht des Zaligmakers is gedrukt; goed voor alle Hoofdpynen en Wonden; de H. *Roozekerans* en *Doornekroon*, voor verborgen Zweeren en Helische Pynen; de *Moeder Gods*, voor de benaauwde Vrouwen; de *Drie Koningen* voor Reyzigers; St. *Jan* voor de Vallende Ziekten; St. *Magdalena* voor de Hoeren; St. *Antoni* tegen de Brand; *Job* tegen de Verlamming; *Lazarus* tegen de Pokken; St. *Rochus* tegen de Pest; St. *Huybert* tegen de dolle Honden; St. *Apollonia* voor pyn in de Tandten; St. *Walburga* voor Bezetenen; St. *Geertruyd* voor Rotten en Muyzen; St. *Martyn* voor de Waarden; St. *Ursel* voor de Maagden; St. *Dimpna* voor Zotten en Zottinnen; St. *Ivo* tegen kwade Processen; en oneyndige andere; van welke nu nog zommigen *Gecanonizeert* worden, andere weêr worden uytgewist in de *Missalia*, die jaarlykch om die verandering moeten herdrukt worden; zoo dat elke Stad, elk Gild, elke Buurt, en elk Mensch naar zyn naam een Heylig heeft. De Biechtelingen, nieuwe Christenen, Kinderen, Mannen en Vrouwen zelfs betalen deze Parkement-en Papierwinkel zeer duur. Maar van alle deze Printwerken, wint het dat Prentjen van onze Lieve Vrouw te *Kevelaar*, dat te Antwerpen 2. Duyten kostende nieuw, nu oud en besmeurt, in eene kas geëert word, die 10000. Ryxdaalders waardig is. Om 'er af te scheid (zoo 'er een eynd aan is) ziet men achter dit Ceremonie-Beeld, een zwaar Houten Kruys, dat men van honderden langs Straat ziet sleeten.

M. Hier achter staat de *Vasten*, eene magere bleeke Vrouw, dog gemeen, (want de machtigen gaan licht vry,) die op haar Voorhoofd is getekent met een Asschenkruys, 't welk zy op Woensdag ontfangt, na datze heeft opgehouden te rinkelrooijen en smerotzen op Vastenavond; waar van zy de afgegeeten Bouten en uytgezopen Bouteljes nevens haar heeft staan. De Rommelpot legt op de grond, en de *Mascarades* en zotte kuuren houden op, gelyk men de Mom en 't Marotken ziet neêrleggen. Zy heeft XL. Dagen, haar ouderdom betekenende, in den boord van hare Borstrok; in de Hand eene Schotel met Visch; en een Calebas met Water aan hare Gordel, welke gedekt is, maar cierlyk en vrolyk van stof, om de vrolykheden van den graaf van half-Vasten, den *Létare*, en de Goude Roos, die de Paus op dien tyd de Gemeente doet ruyken, om haar te verkwikken, dieze ook in de Rechterhand draagt, met de Palmveêr van Palmzondag, gezeegent voor 't gantsche Jaar tegen Blixem en Donder, en een Passieboekje van de Goede Vrydag, als mede eyndelyk de omgestooten Kandelaar, en uytgesnote Waschkaars van de duystere Metten, als 'er eerst drie Kaarssen worden uytgedaan, voor de drie Deelen van de Wereld, op welke duysternis was met Christus Dood; en 15. andere, 3. voor de drie Maria's, en 12. voor de Apostelen. In 't verbeelden van deze Vasten, kan men zig regule-

ren naar de Landen, alwaar de Vasten moet om te pryzen of te bestryden uytgebeeld worden.

N. Hier achter komt het *Vagevuur*, met de Zielen, die laaffenis voelen, of 'er uytgehaalt worden, voor de Zielmissen en andere diensten, met de Boot der Ongedoopte Kinderen, en zyn Caraveel of oude Vischboot, waar de oude Eeuwsvaders nog in zwerven. De Aflaten, hier toe verleent, kunnen door gezegelde Brieven in Munniken of andere Geestelyke Handen vertoont worden, diese voor goede Beurzen wisselen, en den buyt der handeling naar Romen brengen, die hier na onder Jubileës of Verjaartyden nog verbeeld zullen worden.

Door alle deze lasten, veel zwaarder dan de Wet der Joodsche Kerkzeden, voor 't Volk, en buytenlandsche Geestelyken, scheurden zig de meeste Azianen, Grieken, en Duytschen van de Roomsche Kerk af; tot dat eenige op 't laatst haren Godsdienst Hervormden, en eyndelyk zig dit Jok van Romen onttrokken, dat daarom niet verviel, maar eyndelyk eene strafte Alleen-heerschende Oppermacht aan zig trok.

DRIE EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van den Indrang tot Oppermacht der Roomsche Stoel.

A. DE Wereldlyke Oppermacht des Roomschen Stoels, die hier word verbeeld in verscheyden tyden, toont eerst de Grootte CONSTANTYN, die de Stegelreep van het Paard van Sylvester houdt, en den zelve met eene Keyzerlyke Kroon vereerd (hoewel de beste Schryvers meenen, dat die Kroon van den Keyzer *Anastasius*, aan der Franken Koning *Clouis*, Christen geworden, vereerd is, en dat die van *Clouis* aan den Paus *Hormisda*, tot teeken van zyne onderwerping geschonken, en door dien Paus gedragen is,) van *Innocentius* den III. aldus uytgebazuynt: Tot teeken van 't Opperste Gebied, draagt de Paus de driedobb'le Kroon, REGNUM genaamt, tot teeken van zyn Priesterschap de Myter. Die Kroon draagt hy niet overal nog altyd, om dat zyne Priesterlyke Macht ver boven zyne Keyzerlyke is uytgestrekt, eerder in tyd en waardiger; want zyn Priesterschap is voor zyn Keyzerryk gegaan. Die *Constantyn* draagt in zyne andere Hand de Lans, waar aan het *Labarum*, of Opper-veldheers Vaan aanhangt, in dewelke het teeken (onder welkers verschyning hy zegepraalde, zoo men zegt) te zien is. Deze schonk eenige Landen, rondom Romem gelegen, aan den Stoel.

B. De tweede is *ARIPERT*, Koning der Longobarden. Die maakte van dien hooggezienen Opziender der Zielen een Wereldsch Prins, en schonk de Cottische Alpes van de Turynsche, en Medullische Bergen af tot Genua, en alle de Ligustische Stranden. Deze Vorst levert eene Kaart over van de Wereldlyke Macht, over zoo veele deelen van Italië, aan den Paus geschonken. En dit wierd nog van den Paus *Innocentius* den III. in de Italiaansche taal *la Paglia*, dat is, *Kaf* genoemd; maar het welk de Kerk veel korens aanbragt. Waar by kwam, dat zig Rome de macht des Keyzers *Leo* onttrok, om *Gregorius* te handhaven tegen *Patricius*, des Keyzers Stadhouder; waar door Romem en 't Romeynsche Hertogdom van den Griekschen Keyzer aan den Paus kwam.

C. *PHOCAS*, als gezegt is, met de Moordpriem, bebloed van den Keyzer *Mauritius* en de zyne, door hem gevelt, zend eene prachtige Mantel aan den zelve, en verzekert zyne heerlykheden.

D. Zoo krygt die Pausselyke Wereldmacht, door een bejaard Man ver-
toont, eene Scepter in de Hand, maar zodanig eene, als past voor eenen

Geestelyken, die (hoewel Christus Ryk van de Wereld niet en was) de gantsche Wereld zig willen onderwerpen. Onder heeft ze de Voet van een Schaap, de Onnozelheyd vermomt van haar zelve voordragende, zoo wel als hunner Onderzaten dwaasheyd vertonende; waar boven op eene Kop van eene Roerdomp staat, die Verwoesting, Ongetemtheyd, en allerley Dwingelandy betekent. De rest is eene Yzere Staf, om de onmatige wreedheyd van zulken Heerschappy, (hoe glad van buyten geschuurt) te doen voelen. Men ziet zulken Opperbaas staan voor eene Stoel, op welke men de Wereld ziet, in 't Net van *Petrus*, wiens Sleutels overal dreygen, houdende met 72. Purpere Koorden van zoo veele Kardinalen, (van *Cardo* een Snoer, of liever een Harreel of Duym, waar op eene Deur draayt, genaamt) onder zyn Gebied. Tot zodanig eene macht zyn deze opgesteygert van enkele Diakenen, van welke eerst maar, als 't Wereldsch begon te worden, zeven waren. *Paulus* dreygt even zoo veel met zyn Zwaard. Maar zy dreygen meest die verdwaafde Vorsten, die zoo veel wech gaven aan den Geestelyken Staat (die nooyt kon sterven, en nimmer wederom gaf) tot dat zy zelfs bedelaars van dezen wierden. Eene Purpere en Hermelyne Muts staat op dit geduchte Hoofd. Eene Keyzerlyke *Phocaische* Mantel; die trotsch blaakt van Goud, Zilver en Juweelen, met een Hermelyne Hals-en Schouderdekzel. De Mantel word aan een gehaakt door eene Goude Duyve, het Merk van Babel, en Verbeelding van Semiramis, in de plaatze van die, welke den H. Geest verbeeld. Hy heeft in zyne Hand de Keyzerlyke Kroon, die men op *Heraclius* Hoofd ziet, van twee Transsen, welke hy zet op het gebogen Hoofd van Karel den Grooten, terwyl zyne Keyzerlyke Kroon van drie Transsen nevens hem staat, om hem op te zetten, zoo dra hy tot Paus verkoren is. Zodanige Macht en Kroon is doenmaals meest met loosheyd nagejaagt, wanneer de Rykstoel van Rome naar Constantinopelen wierd verplaatst; want was daar de Keyzerlyke gebleven, zoo zoude die de Pausselyke wel ondergehouden hebben. Daar na is door het verval der Azianen en Grieken, en eyndelyk het vleyen aan de Fransschen, aan de Pausselyke Wereldmacht, door 't bezweeren van het *Breviarium*, wederom tot vergelding klem gegeven; waar tegen de H. Stoel wederom de Bisschops-mantel hen vry hield, tegen welk vry-geld zy by Koopmanschap Jaargeld, *Annates* genaamt, oprachten.

E. Door zulke middelen, en die welke onder de Pausselyke Krygsmacht zullen verbeeld worden, wierden de Vorsten uytgemergelt en onderdrukt, het welk verbeeld is door het verouderd Afbeeldzel (naar oogenschyn der Egyptenaren en van gantsch andere beduyding) van eene Kerkuyt, die 't Kruys op de Kop draagt. Van welke zommige groote voorbetekening van Christus hebben durven maken; die hier voor verkeerde Geestelyke Onderwerping plaats heeft.

F. Daar

F. Daar boven by de *Regnum*-Kroon staat de Offerbeker, met welke op de Verkiezingdag van den Paus Dienst gedaan is, in welke de Naamrolletjes der Cardinalen vergadert worden, en met het Kruys zeer plechtelyk, als de H. Vader uytryft, voor af moeten gaan.

G. De Plak, verbeeldende de Regeering en Verbetering, word hem, nevens de Sleutels, overgegeven.

H. Die zyn Macht ook zoo wel gebruykt, dat men hem ziet staan, met de Rechtervoet op den Nek van den Keyzer *Frederik Barbarossa*, die zig tegen de grond gebogen neder legt, met deze Vonnispraak by dien hoon gevoegt, *Over Slangen en Basiliken zult gy wandelen*, zoo als dat in de groote Vergaderzaal der Edelen te Venetien, geschildert en nagelaten is; om dat die Keyzer zyn Naam had voor den Naam van *Adriaan* den IV. gezet, en de Stegelreep aan des Pauzen Paard had geweygert vast te houden.

I. Met de Slinkervoet, waar van de Pantoffel door den Keyzer *Henrik* gekust word, schopt *Celestyn* de Kroon van hem en zyner Keyzerins Hoofd; doorgedrongen hebbende, dat Koning of Keyzer zulks niet en is, voor dat hy van den Paus gezalft is; met byvoeginge, dat deze de Ryken overzet, aan wien 't hem goeddunkt, dat aan hem de Macht van God is gegeven, om te verwoesten en uyt te trekken. Aldus gaf *Petra* of Christus de Kroon aan *Petrus*, en *Petrus*, of de Paus, zyn Nazaat, aan den Keyzer *Rudolf*, (zoo *Gregorius VII.* schreef,) wanneer hy *Henrik*, na den tweeden Ban had doen verraden, en *Rudolf*, Hertog van *Bourgondie*, tot Keyzer kroonde. Die, gelyk Keyzer *Lotharius* eerst als zyn Leenman, aan den Paus den Eed afleyde. Welke trotsche Pausselyke Spreuke in dit Gedenkvaarsje bewaart is:

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho.

Dus raakten te gelyk, zoo men achter ziet, de *Bizantynsche* en *Alexandrynsche* Kerken onder zyne Voeten. Zyne Blixem slaat hunlieder glanstoppen van boven neêr.

K. Zoo dat hy van alle de Cardinaals Hoeden en Bisschops Myters, nevens alle de Abdyen en andere zoo van Geestelyke als Wereldsche Machten meester geworden zynde, die alle aan zyne Voeten zyn. Hy word ook by het aantreden van deze Monarchie met een andere naam genaamt.

L. Men

L. Men levert hem eene Beurs over, vol Muskus, om Christus goede reuk voor God te brengen, en daar in XII. Zegelstempels der XII. Apostelen, welker Macht hy nu alleen bezit. Maar om iets nederigs daar onder te mengen,

M. Ziet men de DREKSTOEL, op welke, na dat hy aangebeden was, door alle, die deze eere waardig waren, aan hem verthoont wierd, om op te zitten, met deze Spreuk door eenen der Cardinalen uytgeroepen, *Oprechtende den Armen uyt het stof, en den Schamelen uyt den drek, om met den Vorsten te zitten, en de Zetel der hoogste Eer te erlangen.* Deze Stoel is nog te zien in 't Klooster aan 't Lateraansche Paleys. Dog voor deze *Drekstoel* heeft men naderhand ingevoerd, drie Buffeltjes, Hooy en Strooy, die in de brand worden gestoken.

N. Op de grond ziet men gestrooyt leggen die Zilveren Penningen, die de Kamerbewaarder hem overgeeft, na dat hy de alleraanzienelykste Geestelyke en Koninglyke Gezanten de Genade gedaan heeft, van haar eene kus toe te laten.

O. Ook zyne H. Kelk, waar in een Goud Rietjen is gezet, om de Offerwyn zuiver daar uyt te zuygen; gelyk 'er nog eene diergelyke van mindere stof te Bolsfoort te zien is; om te doen zien, dat hy zoo Geheyligt, Gezalfd en Vergood, te Hemelsch is, om iets te leppen uyt eene Kelk, in welke wat van de gemeene Wereld was overgebleven.

P. Hier nevens ziet men der Joden WETBOEK, het welk, na dat 'er driemaal Geld gestrooyt is, aan den Tooren van St. Stephanus en St. Petrus word overgegeven. En na dat deze H. Vader door alle nieuwe Eerpoorten is voortgereden, die voor hem tot zynen Eere overkonstig en prachtig elk om 't zeerst gestelt worden; alwaar alomme nieuwe Geestelyke en Wereldlyke de Lucht scheuren met schreeuwen en uytgalmen van den nieuwen H. Naam. Zyne Kleeding word ook aanstonts, als hy gekoren is, verandert; want zoo dra als hy door de Vensters met zynen nieuwen Naam is aan 't Volk verkondigt, zoo moet hy van Kleederen veranderen; een spierwitten Rok van Christus aantrekken, en daar over eenen anderen van wit Satyn met een Purper Kruys voor op de Borst, en achter op de Rug. Dan word door den Dienstboden der Kardinalen zyn Celleken geplundert, en de Kleederen, met het Goed en Geld dat daar in is. Maar ter zelve tyd word ook dikmaals zyn Paleys en Huys in de Stad geplundert. Zoo dat hy, zoo geplundert zynde, en 't Geld, dat men hier op de grond ziet leggen, onder het Graauw, gestrooyt hebbende, komt zeggen door de Venster, *Goud*
nog

nog Zilver en heb ik niet. Ook word hy tot deze nieuwe Bedieningen alleen gevordert;

Q. Want op den Zondag van *Latare*, om de droevige Gemeente in de Vasten ergens mede te vervrolyken, zoo toont hy aan het Volk eene Goude Roos, om door dien reuk veriterkt te worden, om haar te verzaden uyt de Borsten van zyne vertroosting; om de drie Zelfstandigheden van Christus, zyn Godheyd, Lyf en Ziel te verbeelden, door het Goud, de Muskus, en de Balzem. De Steel van deze Roos verbeelt zyne Heyligheyd.

R. En alzo ook zegent hy, volgens oude gewoonte, op Kersnacht den H. Deegen, dien hy den Koningen toezend. Deze moet op de Kersnacht gezegent, en in zyne scheede gestoken worden; om dat op die Nacht, door Christus Geboorte, 't geweld des Duyvels is verbroken, alzo ook met dien Deegen, door die Vorsten gevoert, het geweld des Duyvels, in Heydenen en Turken, ja alle Ketteren werkende, mag verdelgt worden; door den Deegen ('t geen zeldzaam voor eenen Geestelyken is) als het ware Beeldmerk van de Pausselyke Macht. Zyne Tytelen zyn ook machtig verheven boven alle Koningen en Keyzers, de Gelukzalige, de Geheyligde, de Heyligste, de Eeuwige Zalige, 't Hoofd der Kerke, en zodanige, welke Waarlyk, Wezentlyk, Natuurlyk, en Bovennatuurlyk aan het Hoofd Jezus Christus, den Zoone Gods, den Koning der Engelen en Menschen, eygen zyn. Vader der Vaderen, Algemene Vader, Opperste Algemene Hoogepriester, de Heyligste en Alderhoogste Vader der Vaderen, den Engelen gelyk, de Gelukzaligste en Apostolische *Papa*, Aardsharder der Kerke, het Goddelykste Hoofd van allen Hoofden. Maar alle deze opgeblaze en bovenmenschelyke Eernamen, maakt die Deurwaarder des Hemels goed, door den Nederigen Tytel van *Servus Servorum Dei*, dat is: KNECHT, DER KNECHTEN GODS.

S. Maar de Prachtige *Cavalcade*, als hy uytryd, ziet men op den Steen gehouwen, by 't Vatikaan en 't Kasteel *St. Angelo*, by dewelke geene Hofstoet der Vorsten kan halen.

VIER EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Ontchristende Kerk.

BY tegenstelling van deze Vorstelyke Pracht en Stoet, ziet men de opbouwinge en bedieninge des Lichaams van Jesus Christus alhier in twee deelen vertoont, den Dienst voor eene tyd, en den Opbouw voor altyd.

A. HET APOSTEL-AMPT staat hier als een oud, deftig, nederig en minnelyk Man, lerende met de opgeheve Hand, en leggende de andere op 't Hoofd van zulken, zyns gelyken, als hem bekwaam schynen om de Schapen te hoeden.

B. HET EUANGELISTSCHAP, door eene Vuurige Vlam op het Hoofd, de vervulde Prophetien onder den Arm, met een vrolyk Wezen, verkondigende het ingekomen Heyl. Deze twee zyn voor eene tyd geweest, en van God gedreven, en uytgestoten in zynen Oogst.

G. Het *Ouderling-of Opzienderschap*, met de H. Waartekenen van den H. Doop en 't Avondmaal in zyne Handen.

D. HET DIAKENSCHAP, met twee *Hoornen van Overvloed*; De eene om te ontfangen van de Barmhertigen; de andere om uyt te deelen aan de Behoeftigen. Deze waren voor altyd in de vrye Kerke Gods gedurende Ampten der Geestelyken, of zulken, die door deugd en weten tot de diensten zig zelve hoopt te bekwamen. Hy steekt zyne Hand om hoog, het welk een Merkbeeld maakt der toestemmende Gemeente in de Verkiezing der Dienaren. Alle zyn zy even hoog hier gestelt, door Klederen nog Cieraden onderscheyden.

E. Hier achter ziet men eene Kerkelyke Vergadering, alle de Kerken-dienaren met gelyke Macht en Rang zittende, alwaar de H. *Jacobus* 't Voorzittersampt met opstaan, en met de eene Hand als sprekende, en met de andere stilzwygen verzoekende, bedient. Voor den zelve leggen de Brieven der afgelege Gemeentens. Rond is deze Kerk, en alzo derzelve plaatsen even hoog in achtung. Zie daar de eenvoudigheyd van de eerste Hoofdvergadering, die binnen *Jeruzalem* by een was; Bisschoppen, Ouderlingen en alle gelyk zynde. Daar by staat de Zon verbeeld, voor God en zyne Kerk, van welke veele stralen komen; gelyk van aard, en te zamen maar een Licht, en door een verlicht. Christus, de Harder in de Gevel vertoont,

geeft ook aan zyne Leden *Petrus, Paulus, Jacobus*, en anderen, ook den goeden Opzienders, 't geen hy was, namentlyk Harders te zyn.

F. Maar de Hoogmoed inbrekende, zag men in groote Steden, of Hofplaatzen den naam van Biffchop (en die klom op tot alle grootsche Namen) Aartsbiffchop, enz. Hier ziet men dan een *Metropolitaanschap* of *Primaatschap* met zyne Aartsvaders Muts. Deze zalft anderen tot Opperbiffchoppen, en andere uytftekende Ampten. Het Grieksche Kruys voert hy in zyne Linkerhand, en in de rechter zyne Zalfhoorn, omhangen met eene Rok van den eenen of anderen Vorft of Vorftin, aan welker belangen zy gewigt aangebragt hebben. Dus bleven te Romen, Antiochie, Conftantinopelen, Alexandrie, Jerufalem, en elders, Geestelyke Bazen; waar van eenige door Nederigheyd en Armoede boven hare Namen Heerlyk, wierden door andere verfoeyelyke Meesterschapzoekers licht verdrukt; tot dat de Keyzers voordeel zagen met by de Christenparty zig te voegen, waar van Conftantyn zeer groot voordeel, en meer lof, als hy verdiende, heeft getrokken.

G. Hy moest, om tegen de Barbaren aan alle zyden zeker en pal te ftaan, 't Ryk verdeelen; waar van men hier eene Verbeelding ziet. Die Ryksverdeeling is eene ronde platte Schyf, door een Kruys in vier delen gelyk gefcheyden; want rond was de Wereld nog niet bekend. Ja *Augustyn* liet om die meening een wakker Man verbranden. Op deze Schyf ftaat een Kruys, om te doen zien, dat die vier Deelen meest Gekristent waren. Inwendig ziet men den Roomschen Adelaar met twee Hoofden, het Oosten en Wefter-Ryk betekenende; met wyd uytgestrekte Vlerken, om onder zyne Slagwieken de Landwinften te dekken, met happige Bekken, en klaauwende Pooten, om te beroven en te vermeesteren, van 't overige, waar de kans fchoon ftond. Deze verdeling wierd van vier Opperhoofden, *Præfecti Prætorio*, beheerft en beschermt. Straks aapte dit de Geestelyke hoogmoed na, en ftelde, kwanswys om Ordens wil, vier Kerkregeringen, *Diæcefes* of Aaardsftiften genaamt, en over elk een *Metropolitaan*. Die kregen den naam van *Patriarchen*, Aartsbiffchoppn, en Hoofden der Landfchappen. De deugd en kennis moest ruymbaan maken voor de Voorzittende Uytneementheyd, en Dwingelandsche Voorrechten. De Roomsche, en Conftantinopolitaansche of Byzantynsche, ftaken malkander om 't zeerft na de Kroon. De Byzantynsche *Gregorius* fchreef met zuchten, laster, en Vervloekingen, tegen die *Primaatschappen*; terwyl hy dat van Romen van Conftantyn, met alle huychelarye, en vleyerye afprachte, om te zyn Algemeen Biffchop: zoo als *Joannes* de Byzantynsche eerst dien Tytel geoppert had, en door *Leo* de Roomsche, mede gevoert was, hoewel als Antichriftifch verdoemt. Dog 't verval der Oostersche Ryken, om welk het Roomsche Pauffchap in de

H. Die Geestelyke *Monarchie* is als eene trotsche Vrouw, gezeten op de Rotz of *Petra*, op welke *Petrus* zig geveft had. Die *Petra*, in de meening des Heylands voor zig zelven, de ware Rotzsteen, genomen, is de verheve Zetel van deze Bazin. De Stoel, daar op gegrond, heeft *Paulus* en *Petrus*, om 't Zwaard by de Sleutels te voegen, tot Hoofdcieraden, en eindigt in eene Obelisque, vol duystere *Figuren*, om dat zy alleen alles uytlegt en ontknoopt. De Raad en 't Volk van Rome, verkoos dezen eertyds (waarom hun Schild in 't Rugftuk praat met de Letters S. P. Q. R. betekende SENATUS POPULUSQUE ROMANUS, dat is: *de Raad en het Volk van Rome*,) tot die Waardigheyd, en de Keyzer, of zyne Landvoogden, keurden die Gekorene voor goed, na dat het hen geviel. Eene driedubbelde Kroon cierd haar Hoofd, om te laten zien, dat niemand hare Waardigheyd gelyk is. Haare Geestelyke Kleding is met eene prachtige Mantel overdekt, op welke de XII. Apostelen verbeeld zyn, welker kracht, weten, en werken, zy alleen gelyk is; houdende die Mantel aan een gehecht met een Juweel, waar op *Jesus* te zien is, van wien zy, gelyk *Petrus*, Stadhouderesse is. Op hare Borst hangt een Goud Kruys, het welk zy beschermt. Op hare Kniën ziet men drie deelen van de Wereld, *Europa*, *Asia*, *Africa* (want *America* was onbekent) voor de Hervorming. Op deze drie deelen doet zy Gehoorzamen en voor Goddelyk aannemen hare *Decreten* en *Decretalen*. Deze Monarchale Macht toont zy door hare Kerkstaf, waar op zy den H. Geest als eene Duyve heeft zitten, die Kracht van den H. Geest alleen bezittende. In de andere Hand houdt zy de twee Sleutelen van St. *Pieter*, eene *Goude*, om alles te vergeven, en eene *Zilvere*, om in den Ban te doen, en uyt den Hemel te fluyten; maar de *Derde*, die daar by hangt, is de Macht, die deze Heyligheyd heeft, om de Keyzer-en Koningryken over te zetten van 't eene Volk of Vorst op den anderen. Hare Ryxstoel is overdekt met Purper, hebbende de Cardinaals-Hoeden aan de eene, en de Biffchoppelyke Myters aan de andere zyde; om te bewyzen, dat al het bewind der Kerken van haar afvloeyt.

I. Derhalven tredt zy ook, door die gewoonte van te Gehoorzamen, de opkomende Kettery met de Voet, welke met de Adderen-en Slangen en Drakenvleugels, maar ook zulke zware en weerbare Ketteryen, die sterk ingebroken zyn. Deze legt mede onder hare Voeten, hebbende veele Voorstanders, die uyt de Herffenen der Verketterden, als zoo veele Slangetjens, vergif tegen haar aanblazen. Met de Ezels-ooren van botte Boosheyd hardnekkig blyvende, moet dit Gedrocht echter op den Mond kloppen, en de uytpraak van hare Heyligheyd voor Godspraak opvolgen. Heerlyk gevonden voor Eenhoofdige Heerschappy, om onder den hoop order te houden!

K. Maar zy treedt ook op het *Hert der vermoorde Belyders*. Dat verdrukte Bloedgetuygenis legt gemuylband, naakt, gereed voor Mutzaarden, Zwaarden en Bylen, met een Slot aan de Mond. Wee het zelve, by aldien het kikt! Zy reykt hare eene Arm om hulp tegen deze Geestelyke dwang te vergeefs, terwyl de andere gekluystert met de Aarts-kettery gelyk gehandelt word. Vergeeffsch toont zy het Woord Gods met zeven Zegelen nu geopent, dat haar Richtsnoer behoorde te zyn. Zy moet de Verborgentheyd der Ongerechtigheyd onderhorig zyn, of 't uysterste lyden.

L. Tot bewys van deze *Geestelyke Heerschappy* heb ik gevonden twee verbeeldingen der Oudheyd, die te Romen staan; in welker eene onze Zaligmaker JESUS CHRISTUS is te zien. Die Heyland is gezeten op eene Wolkstoel, hebbende in zyne eene Hand de twee Sleutels, die aan *Petrus* wierden overhandigt, om voor hem, en in zyne plaats, den Hemel te sluyten of te openen. *Petrus* ziet men bedanken voor die gift, en daar nevens op zyne Kniën leggende, zynen Meester aanbidden. En tegen hem over, aan dezelve Voetbank ter Rechterzyde, den Keyzer *Constantinus*, die allereerst onder de Keyzeren Christus heeft erkent, die met eene zegepralende Rok en gekroonde Helm zyne Standaard ontfangt van zynen Verlosser Jesus Christus, die dezelve hem overgevende zeegent, om door den Gekruyften te overwinnen. Zes Roozen zyn in dit Vaandel gezet, als zoo veele Aards-stiften, als 'er onder zyne bescherming waren, als de Roomsche, aan welke van den Keyzer *Justiniaan* 't Primaatschap is vergunt, de Constantinopolitaansche, en Tanaitische. Op de spitze van dien Standaard ziet men het Kruys boven eene halve Maan, 't welk daar geenzins het aanstaande Turksche Ryk, maar in 't algemeen den Afgodendienst der Heydenen moet verbeelden; die *Diana* van Epheze, of eenige andere Egyptische Goden of Afgodinnen, die in oneyndig getal de Maan verbeelden of gedragen hebben. Weshalven de Christenen, de Zonne, die men hier om 't Hoofd van Christus ziet, als het ware Licht tot Beeldspraak namen; en lieten voor het Heydendom de Maan, die nooyt standvastig nog van cenderley gedaante is, en haar licht van de Zon ontleent, het Beeld van de Nacht en der Duyfstermissen zynde, gelyk de Zon van de Morgenstond en helderen Dag.

M. De tweede verbeelding gaat voort, en vertoont *Petrus*, den Stedehouder van Christus, die, op eene vergulde Stoel zittende, aan Paus Leo den III. den Mantel op zyne herstellinge geeft. Deze *St. Pieter* heeft in zyne Schoot leggen drie Sleutels, eene van den Hemel, eene van de Aarde, en eene van de Hel. Om te vertoonem, dat deze *Petrus* voor eersten Roomschen Bisschop schein komt, ziet men hem even eens, als Paus *Leo*, gekleed, de *Stole* met het Kruys getekent om den hals, en de H. Gordel
aan

aan. De Pauffelyke Mantel geeft die Apostel aan zynen Nazaat *Leo*. Die houdt zyn Halsdoek over de Handen, om dat hy uyt zyne Stoel gezet, nu de Mantel en derzelve toebehoren eerst weêr in ordre zal aandoen. *Karel* den Grooten ziet men met eene nieuwe Kroon opgeklooft, en de Wereld daar in op zyn Hoofd, erkennende zynen Paus voor Hoofd van alle Geestelyken; gelyk hem de Paus, tot erkentenis, voor 't Hoofd van alle de Wereldlyken Kroonde. Dien Keyzerlyken Eernaam van den Grieken overbrengende tot de Franken, die toen de *Gallen* overheerschten, en Gallië Vrankryk vernoemden, naa deze en de Overrhynsche Landen, die met dien Eernaam, van Onoverwonne, en Vrye of Franken bralden. Deze krygt eene Zon van den Paus en zes Roozen in zyne Banier, zynde het *Metropolitanschap* of Aartsvaderschap, der Duytsche en Fransche Kerk, voor de *Antiocheensche* en *Tanaitische* verwisselt. By dit laatste staat:

DE GELUKZALIGE PETRUS SCHENKT HET LEEVEN AAN LEO, DEN VADER DER VADEREN; EN GEEFT OVERWINNING AAN DEN KONING KAREL:

Dus staat dan hier de Geestelyke Oppermacht door *Constantyn* vry gemaakt van de goedkeuring van den Keyzer of zyne Oversten, en door *Phocas* erkent voor het Algemeen Hoofd over alle de anderen; om *Cyriacus* den Constantinopolitaanschen te kwellen, die tegen *Phocas*, als Moordenaar van *Mauritius*, en zyn Huysgezin, was ingespannen; door den Franken om *Ilderik* af te zetten, en *Karel* Koning te maken, aan den zelve opgedragen de macht, om eenen tot hunnen Koning te verklaren; 't geen *Zacharias* aan *Pepyn* deed; en *Leo* de weldaad van *Karel* heugende, met een, om den Romeynen de Voet op de Nek te zetten, nam 't Keyzerryk af van *Cono's* stam uyt den Grieken, en zette de Keyzerlyke Kroon op *Karel*, den Zoon van *Pepyn*, uyt den Franken; hem aandoende die Keyzerlyke Mantel en Goude Kroon, daar toe vervaardigt, die *Karel* hier op 't Hoofd draagt; zalvende met H. Olie *Karel* tot Roomsche Keyzer, en zynen Zoon tot Koning van Italië. En wierd alzoo, alle Geestelyke vryheyd vermeerstert zynde, deze Geestelyke Monarchie tot de hoogte opgevyzelt, dat zy dezen Eed den Keyzeren afdwong.

„ In den Name van Christus beloove ik voor God en den H. Apostel „ *Petrus*, dat ik zal zyn een Voorstander van de H. Roomsche Kerke, in „ alle hare VOORDEELEN, zoo veel als ik gesterkt door Gods hulp, zal „ kunnen doen”. Daar was de onfeylbaarheyt van deze Geestelyke Monarchie op de zekere trap, om Godspraak te worden, en te blyven. Dufdaniger wyze wiesch de eene Hand de andere, om beyde schoon te worden.

N.º 45.

PETRUS

IGNATIUS.

VYF EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Afgescheurde Kerken.

DE Kerken dan scheurden zig zelve, of wierden gescheurt door de Roomfche, om zoo veele redenen, als voorgegaan zyn; behalven dat het gemakkelyk valt in veele Hoofden der Geestelyken, ('t zy ze dat zyn door onderscheyden Rang, of om hare Verdienften, of door hare loosheyd) dat ze willen eerst over den haren, en dan over anderen de Vlag voeren.

Van deze Scheuringen zyn de Oudste, de *Copten*, eene Naam van Landzaten in Egypte, *Egopthi* eerst, daar na *Cophti* genoemd. 'T zyn *Jakobiten*, die van daar over gantsch Abyssinie doorzaayt, streng houden tegen den Abyssynschen Godsdienst en Maatschappy der Jezuiten.

A. Deze *Cophtische Godsdienst* is met een Kruysmyter op den Tulband gedekt; zynde door een Mand verbeeld, om dat dezelve in alle de Oosterfche Landen, van de Levant af, tot Indien toe, en de Punt of 't Hooft van de *Goede Hoop*, alle Vrouwen uyt alle Kerkendiensten houdt. Zyn Voorste Rechter vinger maakt het Kruys op zyne Borst, met roode verw, 't geen ze alle Morgen weêr vernieuwen. De Hoogepriester van dien Godsdienst zit hier dan, afhankelyk zynde van den Patriarch van *Alexandrye*, te *Cayro* wonende. Hy heeft een gloeyend Yzer met de Geheyligde Vuurtest by zig, met welke hy een Kind, zynde 40. dagen oud, eerst in een Zilver Waschvat gedoopt, op 't Voorhoofd inbrant, zynde het teken van het Kruys; in de plaats van de Besnydenis, die zy nog zeer laat by den Doop gehouden hebben. By dezen Hoogepriester word altyd de Naam van *Ignatius*, op zyn Vloertapyt geweeven, vertoont; onder welk men de Beelden, die zy verwerpen, nevens de Pausselyke Kroon, wiens Oppermacht zy niet erkennen, ziet verworpen leggen. De Becker en 't Ongeheveld Brood, als de Paaskoeken der Joden, ziet men voor zyne Voeten, dewyl zy den Dienst doen onder twee verscheyde gedaanten, of stoffen, namentlyk Brood en Wyn met Water gemengt. Achter ziet men eene Schildery (want Geschilderde Beelden en H. Geschiedenissen hebben zy over al) van *Jacob* den Syrier, wiens Gedachtenis by henlieden is geheyligt. Dit zyn Tafereel hangt aan een Kruys, zoo als zy daar gebruyken, van Ebbenhout, met een kleyn Geschildert Figuurkje daar op.

B. Hier tegen over staat de Godsdienst der *Armeniers*, met eene Patriarchs Muts, en Perziaans Kleed, onder wiens Gebied hy woont, met een Kruys met Doornen en straalen op den Borstlap; houdende in zyne Hand de

Kop van het H. Avondmaal, alleen met Wyn, zonder eenig Water, en Ongeheveld Brood, daar in by vierkante brokskens gesneden, welk den *Communiqueerenden* met eene Lepel door den Hoofddiakon word aangedient. Welke Lepel men daarom in de Vergulde Kop ziet staan. Zy geven dit Brood en Wyn aan den Eerstgedoopten Kinderen, zoo ras, als zy Gedoopt zyn; welke Doop in een prachtig Steene Watervat geschied, maar de Gevader moet Borg stellen voor de opvoeding van dat Kind in haar Geloof. Deze Patriarch kan mede dragen, of wel den Godsdienst op eene diergelyke manier voorgestelt, kan by hen hebben de verbeeldingen van *Eutyches*, van wien zy meest Navolgers en Voorstanders zyn. Men ziet hem zonder *Misfaal* of *Brevier*, vry van allerley Instellingen, van H. Dagen, buyten Paaschen, Pinxteren, en Kersmis. Zy gebruyken Kruyssen, en zelfs kostelyke, maar geen Christus Beeld daar op gehecht. Te *Carramit* alleen ziet men haarlieder Hoofdvaan, zynde St. *Georgius*, dien zy alle voor eenen Landsheylig houden, en van den welken door eene zeldzame Konstenaar van Gezichts-kunde, op meer als eene plaats, de Figuur en gestalte, tegen de Muuren in de Kerk getoont word; namentlyk door die manier, door welke wy de *Laterna Magica* (de Toverlantarens) gebruyken by den Avond, en door die van een *Camera Obscura* (een duystere Kamer) by den Dag: door de Gemeente voor eene Goddelyke verschyning geëert.

C. PAAP JANS GELOOF; of de Godsdienst der Abyssynen, is wel van veele Secten; maar de Hoofdkerk word verbeeld door eenen *Abuma*, of Voorhoofd des Volks, die gedekt is door eene Puntmuts van Goude Platen, eyndigende in een Kruys, met een zwart-vaal Aangezicht, en een Abyssynsch zwart Kruys, als eene Bisschoppelyke Herdersstaf eyndigende, met Goud beslagen, aan eene lange stok, als eene Lans, omzet met drie Papen, naar hunne wyze geschooren. De drie roode Kruyssen zyn met platte roode ronden boven elk voorzien. Deze Papen zyn 'er oneyndig veele, om dat ze vry van Schattingen zyn, maar hebben anders Kerk-nog Preekgelden, nog Tienden, maar winnen met werken de kost; waarom men de Hand ziet eene Ryszikkel houden, met de Schoven op de grond, door zynen arbeyd gekomen. Zy zyn zamen in een rond Waterbad staande, om dat ze alle Jaren in de eene of andere Waterkom van 2. tot 6. Voet diep hunne Doop vernieuwen. De *Abuma* heeft aan zyne Rechterhand zyne Trouwring, om dat aldaar gene Geestelyken mogen ongetrouwt zyn. Zyn Bovenkleed is van wit fyn *Dimitb* of Catoen gemaakt, als de Cardinaal-mantelkens, met knopen. Een groot Dwerskruys houden zy op hunne Klederen vast genaayt, ter geheugen van eenen *Negus* of Oppervorst *Jedsi*, die in de eerste aanneeming van 't Christendom aan zulken Kruys is gemartelt. Voorts draagt hy het Boek, in het welk de verboden Beesten, Vogelen en Visschen zyn opgetekent, en de tyden, op welke zulks wederom toegelaten is, van voren han-

hangen; hebbende voorts veel met den Joden gemeen, gelyk ze ook daar beyde de Kunnen Befnyden; naar de manieren der Oude *Ethiopen* of *Arabiers*, van *Ismaël* herkomstig. Waarom de *Abuma* een Staaie Lancet in de Hand heeft, daar aan dragende een vierkant Tafereel der drie Koningen; op welken dag zy zeggen, dat Christus door *Joannes* in de Jordaan zoude Gedoopt zyn. Zy en verwerpen niemand uyt hunne Gemeenschap, nog dienvolgens uyt den Hemel, als Moordenaars. Waar toe de *Abuma* de Goude Hemelsleutel op zyne zyde draagt. Dog om de uytzondering te vertoonen, hangt die Sleutel boven een Gezabelt Doodshoofd, aan zyne zyde te zien. Haar H. Avondmaal word by Avond bedient met Brood, als der Joden, Ongeheveld, en de Diaken deelt de vierkante stukskens, met eene Lepel vol Wyn, uyt de Beeker aan den H. Dischgenoten om. Op dat Tafelkleed zyn geschildert de Beelden van *Dioscurus*, *Nicodemus*, *Jacobus* en diergelyke *Eutychnianen*; waar van zy 't gevoelen meest navolgen. De Papen moeten eerst Monniken zyn, naaft aan St. *Antonis*-kleed eene Kap dragende, moettende voor hunne Borst, tot boven de Kniën, dragen eene breede zoomboord, waar op de onreyne Beesten en Vogels staan, die aan hen ten eenemaal zyn verboden. Zulke verbeelding ziet men aan de eene ter Linkerhand staande. Op alle hunne Kruyssen ziet men de platte rondte voorgemeld, die zy daar op moeten dragen, als het Wapen van den *Negus* of Oppersten Keyzer en Heer, die dit donkere rond met een diep gat in 't midden heeft van de Oudheyd der Egyptische Beeldspraken; een bewys zynde van de Godheyd, die zonder eynde, en ondoorgrondelyk is, door 't gat in 't middel verbeeld; dewyl alle de Geestelyke Ampten van dien Keyzer afhangen, uytgezondert het Opperste Ampt of Patriarchaat van den *Abuma*, die altyd (zoo men hier ziet) drie zulke Kruyssen rondom hem laat dragen, maar het Wapen van den *Negus* niet op zyn Kruys en wil dulden. Het Vormffel, Heylig Olyzel of andere Sacramenten by hen zynde verworpen, zoo is die verwerping hier verbeeld door eene H. Olieoos, tegen de grond geworpen.

D. DE MARONYTISCHE SECTE of Godsdienst, is verbeeld door eenen Overpriester en zyne Vrouw; om dat by hen alle Kerkelyke Ampten door de Vrouwen, zoo wel over de Vrouwen, als door de Mans over de Mannen worden bedient. Hunlieder Naam en Kleeding volgt na den H. *Maron*. Zy onthouden zig op de Bergen van Libanon; en eenige van hunlieder Zendingen in de naaste Steden, *Smirna*, *Aleppo*, *Tripoli di Soria*, en ook op *Cyprus*. Die Overpriester draagt altyd den naam van *Petrus*, en wil den naam van *Patriarch van Antiochie* dragen. Dikmaals was zy aan de Roomsche Kerk gehecht, maar t' elkens weder verkomen, en tot haar oudgevoelen weder gekeert. Zy bedienen 't H. Avondmaal onder twee gedaanten, van Broodkoeken en Wyn, met kleyne kopjens omgedeelt, welke men de-

zen *Petrus* ziet in zyne Handen houden. Zy Kruyssen zig zelve zeer dikmaals 's daags, maar altyd met de Armen over malkander, gelyk men den Paap hier ziet verbeeld. Zy zyn armelyk gekleed, en blootsvoets. De Vrouwen Doopen, Wyen, en Leeren mede; waarom men deze Priefters ziet met de Bisschops Herderstaf; de Doopschelp, en de Wykwispel in hare Handen. Hare Kinderen, van acht Jaar af, komen tot het Diakonaat en bedienen de Tafel met Brood en Wyn. Zy zyn *Monotheliten*, ontkennende (als de meeste Grieken) een dubbele Wil, en twee verscheyde werkingen daar van in Christus; loochenende voorts, dat de H. Geest van den Zoone Gods uytgaat. Zy geloven ook, dat alle de Zielen gelyk zyn geschapen voor hare Lichamen, voor het begin der Wereld. Waarom alhier dat Geloofspunt is uytgebeeld door eene ronde Bol, vol Hoofdjes met kleine Gevleugelde Onderlyfjes rondom de Bol des Aardkloots, die men in 't midden van 't groote Rond ziet. De gantsche Christenheyd van *Azie* is meest Nestoriaansch, Monothelith of Eutychiaansch; het welk meest door *Cosroës*, den Koning der Perzen, is uytgevoert, deze Scheuringen de Hand boven 't Hoofd houdende, om zig te wreken over den Roomschen Stoel, en de Keyzers, die te Konstantinopolen het Hof hielden, en veel met Roomschen overeenstemden.

E. Ik heb onder myne Handen eene nageteekende Capel der Ethiopiërs, (die, als gezegt is, zeer vele verscheide soorten van Christenen uytleveren) welke op eene Communie-Tafel, daar een groot Kruys met veele andere by Kruyssen in zyne hoeken geciert, op gewerkt staat, laat zien eene Genade Korf, waar op staan twee Koppen. De eene met een Taksken, Verguld, en als bloeyende, en Vruchten dragende van Granaten, schynt te zyn de *Hieroglyphe* of het H. Merkteken van het Gezegende Brood, in de Gemeenschap van hunne Geloofsgenoten uytgedeelt, met Vruchten van Broederlyke eenigheyd. Maar aan de andere zyde eene Kop van de H. Wyn, en daar uyt een Taksken met veele Heybladen druypende. Uyt welk blykt, dat zy die gemeenschap hebben om door Christus Bloed gezuyvert te worden, en daar door besproeyt, te kunnen wederstaan, ja verjagen, de booze Geesten, met welker vreeze zy alle behebt zyn, Uyt het midden van deze Genade-korf gaat een Kruys op, in welkers midden eene Ronde Godheyd, in 't midden doorboord, is vast gehecht. Twee Ethiopische Priefters leggen op eene Knie gereed, om de bediening van Brood en Wyn van die Genade-Tafel te ontfangen, en uyt te deelen. Dit Capelletje is gedekt aan de voor- en achtergevel met eene Granaat Appel, om de byeenkomst van de Gemeente aan te wyzen; en staan alle op vier of meerder Pilaren, van Palmen en Dadelboomen, om de Vreede en Vruchtbaarheid van die Kerke en de werkzaamheyd ten goede te vertonen. Tot alle deze Kerken hebben zy houte geleende Trappen, om 'er in te klimmen, op de H. Dagen, en op der Joden

VAN DE AFGESCHEURDE KERKEN. XLV. HOOFDSTUK. 333

den Sabbath, dien zy zoo wel, als den Zondag vieren. Wanneer de Diensten daar in worden gedaan, legt alle de rest der menichte daar buyten om, op haar Aangezicht.

F. De groote Kerken der Christenen zyn door de Turken en Mahometanen meest verwoest; gelyk ze hier zodanig in 't verschiet getekent zyn; eerst door de onderlinge Partyfchappen hare machten tegen een slytende, en daar na kragteloos blyvende tegen den overval der Mufulmannen, Saracenen, en Turken.

ZES EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Mahomethaansche Beginsselen.

OM 't oogwit van 't Roomsche Oppermeesterschap voort te zetten, in 't onderdrukken der Alexandrynsche, Antiocheensche en Constantinopolitaansche Patriarchen of Primaten, diende sterk de Mahometaansche Kettery. Deze is van Muhamed, of *Desiderius*, de begeerde, by een geflanst. Die Hoofdketter was een Kameeldryver voor zekere Koopmans Weduwe, dikmaals van *Mekka* naa *Babylon* en andere Steeden reizende, arg en loos, met vallende-ziekte geplaagt, maar niet te min onvermoeyt, stout, onbeschaamt, diep-denkend, en vry wild van Herffenen. Na de dood van zynen Heer getrouwt aan die Weduwe, was hy vry machtig van Geld, wierd eerst bekend onder des Keyzers *Heraclius* Regeering A°. 622. Deze, de rechte en welverdiende geestel der Onchristelyke Christenen, vond den Godsdienst en kennis tot oneyndige snipperingen toe verdeeld, en zig zelve onder de Koreyschitische Arabiërs, een woest, ongeleerd en ongepolyst Volk, eenigzins nog Ismaëlitien, maar met zoo veele Heydensche en Christenen dwalingen vermengelt, dat ieder groot Rot, (want zy leefden, gelyk nu nog eenigzins, by Rotten of Stammen) aanbad en eerde naar zyne drift, 't geen hem 't nutste en gemaklykste schein.

A. Deze Godsdienst, getekent fier, wreed en op zyn Zoldaats, met eene groene Tulband op het Hoofd, waar op men ziet het oude Wapen der Arabieren, eene gehoornde Maan; welke ook *Diana*, *Opis*, *Isis* en diergelyke betekenende namen eygen is geweest. Men ziet de Maan ook op zyne Tulband, en de Zon boven *Venus* Steen op 't Schild van den Sarazyn; om dat by den Sarazynen, gelyk by Muhamet, de Zon geboden is te eeren, als hy opgaat, en de Maan op hare eerste verschynen. Zyne gantsche Kleeding is ook groen, welke verwe alleen Muhamets Nakomelingen mogen dragen. 'T geweld van Wapenen heeft die Leering voortgezet, waarom zy den Zabel voert, tegen het Geloof der Christenen, tot die ondergebracht zynde, onder het geweld der Mahometanen, een zware, verachte en diere Vryheid genieten. De Kop is geschooren en kaal, maar Handen en Aangezicht schoon gewasschen, om de veelvoudige wasschingen, door hem voorgeschreven. Het Kleed is gevoert met eene Tygershuyd; om datze Bloedstorting in alle voorvallen voor hare grootmaking altyd gereed heeft. Hy heeft in de Linkerhand een uytgerukte Wyngaard, om dat den Mahometanen niets scherper als Wyn drinken verboden is; en het Steene Mes, om Kinderen te besnyden in haar achtste Jaar; welk Mes als eene Schaar in

tween

tween voor open gaat. Het Kind worden de Handen gebonden, en na de Befnydenis los gemaakt, en moet dan zeggen: *Daar is een God, en Muhamet zyn Propheet.* Maar in den Arm heeft hy eene naakte en dartele Vrouw, waar van hy 't overvloedig genot hier toelaat, en daar na in zyn Paradys oneyndig belooft. Zy heeft Klapbeentjes of Kaftanjetten in de Hand, danflende, huppelende en zingende; want by de veelheyd van zoo fchoone Vrouwen, zullen ook Muzyk, Speeltuyl, Vruchten, Paleyzen, en alle weelden, als lichamentlyk, vereeuwigt blyven. In zyne Borst is het Boek *Mufaph*, met flaaffche dienst en eere onder hen gebruykt en aangebeden. De Klok by hem verboden, legt onder de verwoefte Christen Muurbrokken zonder Kleepel.

B. Eene Zarazynfche, half Nestoriaanfche en Heydenfche Afgodiftery treedt hem voor, die onder de Califs in 100. Jaar 't meeste Azië overmande. Deze heeft een Tartarifche Stormhoed op, met eene Paardeftaart daar af vliegende, om dat zy, van dien hoek herkomstig, die Kleeding en Wapens droeg, alom de Christen Hoofden op zyne Piek plantende, en over de vermoorde Geestelykheids Lyken trappelende, die by duyzenden omkwamen. Zyne Schild vertoont zyne oude Afgodery; de ronde Steen van *Frio* of *Venus*, en een ronde Bol van de Zon. Deze liep maar door de grootste Landschappen van Azië, om dezelve te overwinnen; drong door in Spanjen en verder, dog wierd weër fchielyk door den Turken, die *Muhameds* dweperyen aannamen, ondergebracht. Zoo dat dit Volk, het welk eerst diende voor *Heraclius* tegen den Perzen, in 't kort zelf ieder te zwaar viel. De Oom van *Muhameds* Vrouw, *Bubequar*, en zyne Zwagers, *Osman* en *Omar*, namen na zyne Dood, elk eenen Opperprieftcr of *Eubocar*, en Veldheerfchap over een deel van zyne overwonne Volkeren aan; na dat hy door den zynen na veel elenden, vluchten, ballingschappen en neêrlagen, erkent was voor Gods Afgezant, Prieftcr, en die Troofter of Geest, die belooft was, en geftorven te *Medinath al Nabi*, dat is, de Stad van den Profceet, dus naar hem genaamt; alwaar hy onder zyn Ziekbed-kamer begraven legt, en met groote aandacht door alle Pelgrims, by Karavanen bezogt word. Zyne overblyfzels van Kleëren, Wapentuyl, Boeken, en anders zyn by den Mahometanen, 't zy in Indiën, Arabiën, Afrika en elders voor Goddelyk bewaart, geëert. Zoo zietmen buyten *Mecca* in Arabië witte Rietbladeren van zyn Handboekskcn; te *Gaul* niet ver van *Bengale*, eene Steen in de grootste waarde gehouden, waar in men twee Voetplanten ziet gedrukt, zynde zyne laafte Voetftappen, eer hy naar den Hemel wierd opgehaalt; ook de Zweep van zyn Kemeldryven in *Mecca*, die aan de Kopere Gordel hangt, van die wreede Godsdienst, die gene Barmhertigheyd jegens Vyanden gebied te gebruyken. Zyn Schoonzoon *Haly*, aan wien de twee Dochters

ters van *Muhamed* zyn naargelaten, nevens zyn *Coran*, of *Al Coran*, word verbeeld door

C. DEN PERZIAANSCHEN GODSDIENST. Deze is verwyft, met eene groene Tulband en purpere Myter daar in, gelyk de *Mustad Dini*, der Perzianen Mufti, gekleed gaat; die ook het Geestelyke alleen regeert, zonder dat zig de *Sophi*, of Keyzer daar in steekt. Deze schryft gestadig nieuwe uytleggingen op den Alkoran, die, wylze voor Goddelyk gehouden word, aan 't Oor van dien Godsdienst eene Duyf heeft getoont, van eenigen zoo geloof, dat deze, gewoon onder den Tulband van *Muhamet* aas te vinden, gestadig aan zyn Oor vloog, om hem den Wille Gods te verkondigen. Maar van alle Eeuwen heeft men de Duyven in Babel, Palestina, en elders voor Gode-Vogels ja Goddelyke gehouden; en is daarom zulks wat ruymmer verciert. Hy heeft een rond Zonnekleed om de Linker Arm, met welk men hem driemaal daags ziet Bidden; waar tegen den Turken dit vyfmaal geboden word. De verschillen van hunne Godsdiensten vermenigvuldigen dagelyksch, en zyn nu meer als 80. onderscheyden bekend.

D. Achter dezen zietmen het Mengelmoes van het Turksch of Muhamedaasch Geloof, alwaar *Jan van Antiochië*, een Arriaan, *Sergius* de Munnik, een *Nestoriaan*, *Bairo*, een *Jacobit*, nevens *Phineas* en *Abdias* Joden, de Metgezellen van *Muhamed*, by malkander zitten, om dien rook van *Muhameds* gedachten te vesten, te schaven, en zodanig te kleynzen, dat 'er eene rommelzoo uyt elk Heydensch, Joodsch en Christensch gevoelen in een vloeyde; maar overal opgevult met weelde naar de Wereld, zoo dat deze Godsdienst (of zy schoon Christus niet verlochent) eerder Kettery, van *Manicheën* en *Nestorianen*, met alle gevoelige en vleeschelyke vermaken, die de Hoofdketter in 't Paradys belooft, eerder de Menschen kan trekken als de ware Christelyke, die Geestelyk zynde, Geestelyk begrepen moet worden, en minder op Vleesch en Bloed kan werken. Zy zitten, om dien *Coran* zamen te stellen, aan de Voet van eene Naaldzuyl, waar van het bovenste deel is verthoont door eene Arabische Slang, die met Vleugels als een Koning der Slangen of Basilisk voorzien, zig over het Kruys, Christus Leer eygen, verheft, en de Tafelen van *Mozes*, de Joodsche Leer, verdukt; met zulk schielyk een geweld, dat die Kettery eer gevlogen, als gevochten schynt te hebben. De *Rhinoceros*, het gedugstte en grimmigste Dier van Azië, volgt daar onder, om de macht en kracht van die Gruwel-leer te doen zien; van welk Dier de H. Letteren spreken, als van een ontembaar, en geweldig Beest, aan alle kanten op zyne Huyd gewapent, tegen wien de Christen Wereld wel mag bidden: *Bewaaar ons, O God!* Wiens sterkte zig kan vergelyken met het Dier, het welk den Hoorn op de Neus draagt; die den Oliphant van *Indoستان*, het Paard van *Perzië*,
 V v de

de Hyrcanische Tyger, en de Afrikaansche Leeuw te sterk is. Hier onder volgt een *Chamæleon*, welk Marokkynsch Dier allerley verwen der omstaande voorwerpen in zyne waterige Huyd aanneemt, gelyk *Muhamed* in zyne Leer heeft gedaan, wanneer zoo een *Nestoriaan*, *Jacobyt* en *Jood* (die men als een *Cerberus* met drie Koppen ook wel kan verbeelden) zaten, om voor dezen Hellschen Propheet zyne Leer te smeeden. Hier na volgt een *Aap*, het Beeld der Besnydenisse; wyl dit Dier zonder Voorhuyd geloofd word te zyn, zig zelve zeer behaagt, en zelfs op Vrouwen zeer verhit is; ook om zyne onbeschaamde boosheyd, die in zulken Ketter te verwonderen is, dat hy knecht, en schoft, ongelettert en met Vallende-ziekte geplaagt, zig voor Gods Gezant op derfde werpen, zyne Vallende-ziekte (als nog gelyk Dolheyd en diergelyke vervoerde kwalen, by den Turken geacht voor Hemelsche verrukking) voor onderhoud met Engelen, en zamenspraak met God uytgeven. Hier by staat eene *Kat*, een Beest den Tyger en Luypaard gelyk, zelf zonder veel hert, maar op roof en snoepen, Muyzen en Rotten vaardig, zeer geyl, en de Oogen tintelende, maar grooter en kleynder na 't wassen en afgaan der Maan; die gezegt word, volgens de Maan hare Jongen te werpen, eerst een, dan twee, voorts tot zeven toe, dragende alzoo in haar leven 28. Katten; gelyk de Maan dagen. Het pissen en afgaan der Katten, die zulks met zorgvuldigheyd dekken, gelyk den Joden buyten 't Leger was geboden, en de Mahometanen doen. Voorts is 'er eene *Mol* by, om dat gene Godsdienst meer blind is in de kennis der Goddelyke Waarheyd, en Geestelyke zaken als dezen. Het laatste is een *Kameel*, een Dier sober in kost en drank, bescheyden en niet ontrouw; gelyk men zeker van den Turken ook niet anders kan zeggen; woord houdende beter als de Christenen, arbeydzaam en naarstig, den Landen eygen, waar deze Ketterye begonnen en voortgekwekt is. Van dit Dier maakt *Muhamed* byzonder veele gelykenissen in zyne Schriften, die zoo weynig onvervalsch tot ons gekomen zyn, dat ik van zyne eyge meeningen niet geloof iets zekers te kunnen nazeggen. Die Ketter leerde dan, dat Christus was 't Woord Gods, en zyn Geest, maar geschapen; een Dienaar Gods, van *Maria* geboren door 't inkomen van 't Woord en den Geest in *Maria*, die Christus hadde geteelt, als een Propheet Gods; van den Joden in schaduw gekruyft, niet gestorven, maar van God bemind, en ten Hemel gehaalt. Zy dulden gene Twistredeneering over den *Coran* of *Philosophie*, als der Zeeden Konsten; stellende, dat een ieder, die wel leeft, in alle Godsdiensten kan Zalig worden. Voorts dat de Godlozen maar eene tyd lang hier na zullen lyden. Zoo makenze den Vroomen geruft, en trekken den Godlozen, die nergens zoo weynig gedreygt worden. Gehoorzaamheyd aan Overheyd, Ouders en Meesters leeren zy ernstig, zynde minder als wy, snapziek en slempende. Zy stellen vast ieders laatste tyd, de manieren en middelen onvermydelyk; maar na de veelheyd der Wonden in

VAN DE MAHOMETHAANSCHEN BEGINNEN. XLVI. H. 339

hare Oorlogen de Gelukzaligheid der Zielen in weelde. Zy leggen alles aan, om anderen tot hunnen Godsdienst te dwingen, of te lokken, Slaven zynde, maar gunnen den Christenen, onder hen handelende, alle vryheid, behalven in hunne *Mosquees*, of Tempelen te gaan, of van hun Wetboek en Godsdienst te redenkavelen; Want wie Griek, of anders gezint, in hare Kerk komt, of eene Turkin beslaapt, moet of hunne Leer aanneemen, of sterven. Elf honderd Jaar heeft deze Ketterye niet alleen gestaan, maar loopt nog dagelyks sterk voort in de Indiën; wint ook (hoewel die Macht by onze Leevenstyd gefnuikt is) in Europa veele Plaatzten, dewyl de Afgezonderden van de Roomsche, 't zy Hervormde, 't zy Grieksche, gemakkelyker en vryer onder den Mahometanen, als onder den Roomschen meenen te leven. Tegen dit geweld was *Heraclius* te onzorgvuldig, die der Sarazynen voortgang had kunnen stuyten, en den overmoed des Roomschen Stoels matigen; welke dit kwaad eerst met goede Oogen aanzag, terwyl het bekroop, of liever overstroomde zyne Tegenstreevers; maar overgestooken in Spanje met hare Vloten, en door de *Genueezen* geholpen, over de *Propontis*, en te Water en te Land verschrikkelyk geworden zynde, deed het de zelve Stoel omzien; die daarom hier tegen de H. Tochten uytvond, welke wegens het Teeken van het Kruys, Kruysvaarten wierden genaamt; en van welke wy hier na eenige der voornaamste Ridderfchappen zullen verbeelden. Waarlyk eene zeer heerschkundige Vond, en zeer nut voor 't Oppermeesterschap van 't Geestelyk Hoofd in de Roomsche Kerk. Eenige Tochten zyn wel vroeg by Kapers en Partylopers, als halve Pelgrims, ondernomen; maar eerst recht aangegaan omtrent 400. Jaren na Muhameds opkomst. Deze wierden gedoopt met de voortreffelykste naam van het H. Krygsvolk, en hunne Tochten wierden de H. Kryg genaamt. Zy wierden ingewyd met veele Plechtigheden, op die heerlyke naam, en men beloofde aan hen vollen Aflaat, of deed hen dit onderneemen, als eene boete wegens zekere begane Zonden of Ongehoorzaamheid; niet zoo zeer tegen de Kerk, als wel tegen de Kerkyken. Van deze Tochten matigde zig dan de Paus de macht en schikking aan, en nam de Geheyligden en Ingewyden onder zyne Bescherming; zoo dat niemand zulken, die om die H. Redenen van Huys getrokken waren, om Schuld, Misdadten, of Pleydoyen in hunne Rechten of Goederen kon ontruften. Waar uyt volgde, dat de kracht het verzoeken en toevoegen der Aflaten, Vryheden, Vryhoudingen, Losmakingen van Rechteren en Rechtbanken, eens zoo sterk indrong. Daar toe had ook de Paus zyne Afgezanten aan de Vorsten gezonden, om de Aalmoessen ten H. Oorlog geschikt, door laatste willen gemaakt, en het vergaderde Geld tot de Oorlogskosten te innen, meer ten voordeel van den Paus, als der Ingewyden tot de Kruystochten, die te mets ook

Vorsten zelfs dwongen naar 't Beloofde Land, en daar na, als de Tochten meest met schade, ja schande afliepen, en 't Beloofde Land en Voor-Eylanden, door *Mahumedanen* waren gedwongen, als dan tegen Ketters, Stadingers, Pruyssen, Russen en anderen gevoert wierden; van welker geplunderde goederen deze Afgezanten van den Paus ook de verdeeling aan hen zelve namen, en den Paus meester maakten. Van zulke Rid-ders zyn de eerste geweest, die van St. *Jan* den Dooper, die van den *Caliph* van Egypte de vryheyd verkregen om voor de H. Maagd een Klooster te bouwen; na dezen kwamen de *Hospitaalhouders*, die metter tyd Wapens droegen, na dat *Godefroy de Bouillon* Jeruzalem weêr gewonnen had, en zy machtig geworden waren, om de Pellegrijs te beschermen.

E. Men ziet hier een algemeen Beeld voor de Kruysvaart-Ridders, aldus ver-toont: Een dapper Oorlogsman klimt uyt de Voorsteeven van zyn Overtocht-Schip, op de Muurbrokken van St. *Jan de Acra*, *Joppe* of *Damiate*, en tracht zyne Oorlogs-Standaard te planten op de Muuren der Ongeloovigen. In dit Vaantje zietmen 't Kruys van *Rhodus*; naderhand dat van *Malta* geworden. Zyn Schild houd, als een recht Scherm-Schild des Geloofs, eenen Gekruyften Christus, wiens Geboorte-plaats, Lyden Graf-stede hy innemen of beschermen moet. Binnen in het Schild houd zyne Hand een Jeruzalem, het Merk der Pelgrims naar 't H. Land, en aan zyne Rechterhand zietmen ingebrand het Jeruzalems Kruys van 't H. Graf, 't geen die Braven gewoonlyk, nevens veele Wonden, en gebrooke Lichamen t'huys brachten. Zyn Hoofd is in eene yzere Huyf, of *Casquet* gesloten; gelyk de verandering van tyd, de nood der Oorlogen tegen den Zabelslag geleert had; gelyk men ook op den Muhametaan ziet de Yzere Armlap, zedert gevoert. Het Yzer, waar in de Lans vast lag te Paarde gevoert, toont zyne dienst te Paard, en Ridder-schap, gelyk mede zyn gantsch Harnas en Spooen. Hy heeft van vooren het Kruys van de Ridder-order van Duytschland, van *Lubekkers*, en *Bremer*-Schip-pers, in de Hospitalen, en Pelgrims begonnen, en tot zoo heerlyken glans en geducht getal uytgegroeit. Zyn *Casquet* is met fyne Leere Pluymen gedekt. Deze Lichamen zoo zwaar gewapent en gedekt zyn-de, hebben de Voet gegeven tot de Wapenen des Edeldoms, die elk op zyn Schild moest doen praalen, om in zyne Heldendaden bekend te worden. Hy treed op de betwilde Muuren. Op het Gallioen staat de Duytsche Adelaar, onder zyne Klaauwen de Afrikaansche Slang houdende.

F. Voor aan de Buyk-delling ziet men eene Zage, uytgevonden door de dappere Haarlemmers, in 't overweldigen van Damiaten gebruykt, waar
me-

VAN DE MAHOMETHAANSCHÉ BEGINSSELEN. XLVI. H. 341

mede zy de Keetens van die Haven aan stukken zeylden, (hoewel eenigen dit nydiglyk trachten te verwerpen) en hun Wapen voor loon dezer Manhaftigheyd kreegen. Ook is dit door de Hollanders naderhand in *Chattams* en *Vigos* Havens eveneens uytgevoert, en daarom te gemakelyker te gelooven.

ZEVEN EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Mahomethaansche Godsdienst.

A. D Eze kan men Beeldsprakelyk vertoonen, gelyk andere Godsdiensten, uyt de byzonderheden, door welke die Godsdienst van de andere word onderscheyden. Wyl dezelve tegenwoordig haar Hoofd-Tempel van *St. Sophia* zedert het Jaar 1453. tot *Stambol* of *Constantinopolen* heeft, is zy naar dat Gewaad, wat verschillende tusschen 't Grieksche en Natolische, toegeruft. Op haar Hoofd ziet men eene Maan, welker minste deel als van de Zon verlicht is. De Maan van ouds by Babyloniers, Syriers en Egyptenaars, door veele Namen Goddelyk geëerd, heeft *Mahomet* tot dit teeken mogelyk aangenomen, om te behaagelyker die drie Volkeren, en ook de Arabiers voor te komen; onder dewelke de Maandienst als van Overoud, nog vry Overgelooviger word geviert; en nog zyn daar (naar *Berkmans* onderrecht, die aan de Zeekusten van *Bazora* af tot in de Schelfzee of 't Roode-meyr, veel heeft konnen aantekenen;) veele Steenen, waar op de Hoofden en Lichamen uytgeschraapt, maar de Manen met de uysterste zorg bewaart zyn. In *Syrie* onder de Overblyfzels van *Palmyra*, heeft men behalven de Opschriften van de Maan, als eene Mannelyke Godheyl, ook stukken van Beelden, hoewel geschonden, ontdekt, die de Maan op 't Hoofd, in de Hand, of op eene Staf hadden; maar byzonderlyk de Opschriften van Grieksche Letteren, by een Beeld, het welk de Maan draagt op zyne Schouderen, *Jarich Boel*, in half Hebreeusche, half Syrische Taal, **JARIBOLUS** van den Grieken nagevolgt en ondertekent. Deze word by de oude Latynen *Deus Lunus* genaamt. By de Arabiers de beruchte God *Hachar*, die *Mahometh* zelfs moest dulden. Ook roept men in Constantinopelen op de *Minarets*, of Torens, *Alla Hechar*. Hier uyt, en diergelyke ter Maan dienende overblyfzelen, ziet men *Mahomets* beleyd, die 't Merk der Maan daarom tot Hoofdbanner nam. De gantsche Wereld staat op haar Hoofd, wyl die Godsdienst aan zyne Navolgers de winst van al, wat onder de Maan is, toezegt. Het Aangezicht is stout, hovaardig en dartel, met eene Aschverwige Sluyer om den Hals, gelyk zy in hare Treurdagen en Boetfeesten over Hoofden en Tulbanden daar mede zyn gedekt; ook om dat de Vrouwen steeds met eene Sluyer of Kleed bedekt gaan. Zy heeft in hare Rechterhand den Zabel, welke haar Wetgever in de plaats van Wonderteekenen heeft gebruykt. Want zy staan toe, dat *Mozes*, die na *Adam*, en *Noach*, die de gantsche Wereld in 't Water des Doods heeft gereynigt, een groot Propheet was; dat hem de Mirakelen ter Hand gegeven wierden, om op zachter wyze, als *Noach*, de Menschen te trekken; dat zulks niet vol uyt gelukt

gelukt zynde, *David* met Dicht en Snarenspeel, *Salomon* met Heerlykheid de Wereld had getrokken; maar alles vruchteloos zynde, was Christus gezonden, om Boete en Neederigheyd te Prediken, en met zyn Voorbeeld dat te bevestigen. Het welk de Wereld ook niet verbeterende, zoo was eyndelyk *Mahometh* afgeschikt, om in haar Bloed uyt te wiffchen de Godloosheden; en deze Propheet had daarom zyne Wonderen maar met het Zwaard te toonen, gelyk de *Musti*, tweemaal's Jaars Preekende, dat op zyne Stoel ter rechterzyde, en den *Coran* ter linkerzyde nederlegt. Deze Secte door eene Vrouw vertoont, heb ik om de weelde en dartelheyd der Turken kunnen inschikken, nadien ze niet als welluft en vermaak belooft; anders zoude ik meenen, dat ze altyd Mannelyk behoort verbeeld te wizen, om dat de Besnydenis, immers de Joodsche en de Turksche, buyten de Vrouwelyke Kunne is, en niet als by den Mooren aan Vrouwen gebruykt word, met het affnyden van een deel der *Nympha*. Ook om dat haar Eedzweering by den Baard, van haar Godsdienstig word gehouden; en eyndelyk om dat de Voortplanting door 't geweld van het Zwaard, beter den Mans als Vrouwen past. Men ziet vyf streepen over den Boezem op den Rok Geborduurt, van de vyf Hoofd-Artykelen, die een Turk zig dagelyks moet herinneren:

1. Alle de Artykelen van het Mahometaansch Geloof voor te staan.
2. De *Ramazan*, of Vasten, van een Maand te houden.
3. De gedurige Waffchingen.
4. Op de Minarets te roepen, en ter Mosquee op zyn tyd te gaan.
5. De *Zeket* ontrent Aalmoessen te vervullen, en (kan 't zyn) naar *Mecha* te gaan.

Onder den Arm houd zy twee Boeken, *Koran* het geschreven, en *Sonnach* het gesproken van Mahomet. Haar middelband is van *Corash*, het Geslacht der Arabieren, waar van zy is gesprooten. In de Linkerhand houd zy de Straf en 't Loon na de Dood. Uyt de mond van den Overvloedshoorn ziet men haar Paradys, eene verbeelde plaats van alle Wellusten, die Vleeschelyk naar die Landstreeken kunnen bedacht worden, nevens het Zalig Gezicht van God. Alle verkoelende Vruchten en Confituren, Vyvers en Fonteynen, Kiosken of overdekte *Berceau's* van schaduwend groen zyn daar, welke Vruchten van de schoonste Jongens, in welke de verdoemde drift der *Aziaten* verhit word, gedragen, en van jonge schoone Maagden aanbeden worden; want de Vrouwen stellen zy buyten het Paradys; maar te gelyk plaatzen zy daar in ook veele Beesten, het Schaap van *Abram*, het Kalf van *Mozes*, de Mier van *Salomon*, de Papegaay van de Koningin van *Seba*, de Ezel van *Esdras*, de Walvis van *Jonas*, de Hond der *Zeven Slapers*, en de Hemel van *Mahometh*. Deze dingen schynen ons gekker, als zy zyn, want men kan lichtelyk denken, dat zy deze Beesten by die Heyligen, als zoo veele Beeldspraken laten dienen. Onder

aan

aan eyndigt de punt van den Hoorn in het onuytbluffchelyk Vuur, 't welk op 't eyndigen der Wereld door eenen Engel zal uytgestort worden, door welk alles zal vergaan, en daar na ook deze Engel. Dan zal God eene Reegen van Barmhertigheyd veertig dagen lang geven, door welke alles verkwikt, met een nieuw leeven op zal staan, doende de Vroomen als Sterren blinken, maar de Bozen door den Engel *Michaël* gewogen, en elk der Vromen tot zynen Propheet geleyd worden. Want zy gelooven dat men in elk Geloove kan Zalig worden, en dat men moet Geoordeelt zyn door *Mozes*. Men ziet haar vertreeden

B. Het *Heidensch Priesterdom*, welk een onder aan om verre geworpen nederlegt, zoo Gemytert, als dat meermaals in dit werk voorkomt, met de omvergeworpe *Hempta Zajeth*, *Bel* of *Dagon*; of Grieksche en Romeynsche Goden; in den Arm. De Joodsche Opperpriester houdende de Tafelen der Wet *Mozes* in zyne Arm, is door zyn Hoofdcieraad wel te onderscheyden. De Roomsche Godsdienst in Monnikskleeding. Zy treed met yzere zoolen deze drie op de Lichamen, en laat by haar Onderkleed zien, dat zy wreed is, en wraakgierig zonder maat, aan haar Tygers of Luypaards Huyd, waar van zy 't Hert draagt.

C. Achter haar staat een Waschvat, het welk hare, zoo meenigvuldige *Reynigingen* bewyft, dat alle Wetgevers in de warme Landen nevens het Befnyden om de gezondheid hebben ingevoerd; uytgezondert de Christelyke, die de Reyniging van de Ziel nodiger oordeelde.

D. Men ziet achter haar den witten Ezel *Alborac*, gebonden aan eene Rots, die van eenen Engel gevoert, en over *Jeruzalem* na *Mecqua* te rug gekomen is, in weynig oogenblikken van eene Nacht den Hoofdbedrieger *Mahomet* had opgevoert, en te rug uyt zeven Hemelen: De eerste van zuiver Zilver, de welke van Sterren, met Engelen bezet, was bezaayt, om 'er de Duyvels uyt te houden, ontmoetende *Adam*, en een Haan, wiens Hoofd tot den tweeden Hemel doorstak: De tweede van Goud, met *Noach*: De derde van kostelyke Gesteentens, met de Dood: De vierde met *Joseph*, den Zoon van *Jacob*, daar de Hemel was van Esmerauden: gelyk de vyfde was van Diamanten, met *Mozes*: de zesde van Karbonkelen met St. *Joan* den Dooper; en eyndelyk de zevende Hemel, vol van een Hemels Licht, met onzen Heere *Jezus Christus*, aan wien zig Mahomet aanbeveeld, en van daar tot den Throon Gods. En langs alle de Trappen vond Mahomet alle de H. Voorvaders.

E. By deze ziet men drie hoedanigheden, om te dienen voor Beeldspraken van de *Huychelary*; de eerste vertoon door eenen van den *Der-*

vis, de Geestelyken, die met breedrandige Hoeden met Bellekens gedekt in eenige Caravanen gaan, en in Natolien of Turkestan, veel hier en elders in Hutten of aan de Mosquees wonen. Deze zien by na aandachtig in hare Handen, op welkers Leeden zy verdeelt hebben gebeden tot God en Mahometh, zoo als wy doen in de Memoriekonst op de Handen. Blootvoets bidden zy altyd, waarom men ook ziet, dat ze op de Hielen zitten, zynde naar de wyze van Azie de nederigste stand. De Schoenen en Muijlen staan ook altyd aan de Deuren der Mosquees. Deze zyn bekwame Merkbeelden voor de grillen der Prevelaars, die men onder de Pylaar-byters ontmoet. Het tweede soort is tegen de vreemde gebaarden en Misbaarmakers, zynde een *Iman* of Prediker der Turken, die de Voorreden van den *Alcoran*, als een Gebed uyt schreeuwt, zoo luyd als hy schreeuwen kan; leggende beyde zyne vlakke Handen tegen zyn Hoofd aan, en heffende zyn Gezicht ten Hemel, douwt hy zyne Duymen in beyde zyn Ooren, en schreeuwt zoo luydkeels de woorden van de *Fatha* uyt, als 't hem doenlyk is. De derde soort is de Beeldspraak der hovaardige Vernederaars; want deze valt t'elkens plotzelyk voor over, met het Hoofd tegen de Aarde, dan murmelende, dan schreeuwende, nu zingende, dan zuchtende, maar nooit harder, als wanneer hy 't in 't aanzien der Machtigen doet.

F. De *Grieksche Kerk*, nu van alle glans berooft, draagt een Weduwen Kap, met het gewoone Hoofdcieraad der Griekinnen in de *Archipel*. Zy ziet neêrslachtig na de Patriarchale Myter, die ze met 50. of 60000. Ryksdaalders van den Sultan moet kopen, waarom zy de volle Beurs voor den *Vizier* by de Patriarchs Muts in den Arm heeft. Zelfs dragende den Tytel *Panhagiostata*, of Alderheyligste, houd ze nog den ouden haat tegen den Paus, wiens Driekroonde Hoofdtrans zy verschopt. Zy sleept over hare Kleederen een Caloyers of Monniken Mantel, schraal in Gewaad. Met het Kruys dwers over den Boezem, heeft ze eene gebrade Visch voor hare Kost in eene Schotel, zonder Olie of Wyn. Zy is Weduwe, om dat eenige harer Priesteren, niet anderen, eens, maar niet meer mogen Trouwen. De zes Boeken van hare Dienst, of *Breviarium*, der Vasten, der Gebeden, der Lofzangen, der Paasch-en Pinxterdienst, der Maandoeffeningen, Uurgebeden, en Plechtigheden in de Kerk. Deze Boeken kan ze zelve naauwelyks leezen, tot zulke domheyd is haar Priesterdom vervallen. Men ziet op hare zyde eene lange smalle Plank, *Siman divion*, op welke zy slaat, om hare Toehoorders by een te vergaderen, met eene Kleepel, die ze voor haar draagt. Zy haat sel de Roomsche Mis, welker *Ciborie*, zoo 't op haar Altaar geweest is, by haar geacht word zoo kwaad, dat zy het gantsche Altaar daarom moeten gaan wasschen, houdende het Ongedeessemde Brood of *Oblie* voor een grouwel, en onreyn. Alle Witte Donderdagen word de Paus en Latynsche Kerk van haar verbannen en gedoemt, en zy deelt, zelfs aan den

den Kinderen, Brood en Wyn van de H. Tafel toe. Zy vertreedt op 't Paaschfeest eenige Doovekoolen, zoo als hier onder de eene Voet leggen, en zulks tot verfoeijing van het Vagevuur; gelyk ze de gewerkte of gehouwe Beelden niet en dult, en daarom een gebroken naaft haar staat; maar Schilderyen kan zy inschikken. Haar Almanak, die ze alle in den Borstrok dragen, begint van Christus Geboorte, of dood van Alexander den Grootten, 310. voor Christus, en die der Turken 622. Mahomets Vlucht, of de *Hegira* na Christus. Van deze Grieksche Weduwe Kerk zyn oneyndig veele Scheuringen gesprooten, meest door de hovaardy der grootte Bisschoppen, of die naa zulk een Ampt stonden, en onder den Heydenen machtig waren door giften, anderen te bonzen en zig zelve in de Zeetel te zetten; gelyk nu nog in het Ampt van Patriarch geschied; maar aldermeest, om dat het Volk van *Azie, Palestina, Phenicie, Egypte* en de Grieksche Eylanden, te veel ingezult was door de Mannelyke Redenering der Heydensche Philosophen, om zig te willen vernederen tot de overgaaf aan 't Geloof, door welk zy met den Eenvoudigen maar konden gelyk staan. Onder dit groot getal, die Scheuringmakers of Kettters, of Verketterden zyn genaamt geweest, die in die Eeuwen, gelyk in deze, met de Vryheyd van de nodige waarheyd te zeggen, en de plicht der al te Dertelende of Hoogmoedigen te toonen, dien kwaden naam wech droegen. Der zodaniger gedachtenis, hunlieder Verdiensten, en Lot is by my hoog geacht, veel waardig, en 't ongelyk, dat ze geleden hebben, beklagt, maar ik moet hier om goede redenen ter neder stellen de Merkbeelden van zulken Verketterden.

G. Men ziet dan een Blinden met eene gryze Baard, om daar door zekere Aechtbaarheyd voor zyne vindingen en lagen te vergrooten. Blind is hy aan de Oogen van zyn Lichaam, om de Blindheyd van zyne Ziel en hare gedachten te toonen. Voor zyn Voorhoofd draagt hy een koperen Hoorn. Het witte Dekkleed, met welke hy zyne zwarte vuyligheden dekt, is door de tyd afgescheurt en verslentert. Men ziet aan de wyduytgespreyde Paauwenstaart de schandelyke hovaardy, van deze Scheurzieke, die boven allen wil uytmunten. De flikkerige valsche Oogen van *Argus* brallen daar in, en geven schyn van vele doordringende klaarheyd. Maar als men toeziet, zyn 't Veeren van eene hovaardige Vogel, die niet veel weer bieden en kan, en zeer lelyk giert. Hy heeft in zyne Rechterhand het Beeld eener Duyve, welke hy rondom haar Hoofd met flikkerende straaltjens heeft bezet, en doet zynen Aanhangers geloven, dat dit de H. Geest is, van dewelken hy de inblazing en het aandryven heeft ontfangen. Zulk bedrog is van *Mahometh*, van *Ceræus*, en, zoo men wil, van *David Jorissen* certyds gepleegt, of daar op met geleerde, of met door konst gemaakte Duyven; want dat moet, hoe de Kraam behandelt zal worden, voor af gaan, dat eenige knaphandigheyd, nieuwe vinding of vreemde Dieren, of Vogelen in het

spel der Verleyders te pas komen; gelyk men van *Luciaan* ziet bevestigd, met de welgeleerde Slang van den valschen *Apollo*; en onze Oostindievaarders in Indie leeren van de Konstgreepen der Bezweerders; of in West-Indie van den Duyvel-aanbidders. In zyne Linkerhand heeft hy een scherp Mes, met welk hy een Mantel of Rok in stukken heeft gesneden, zoo als men in de bedreyging aan *Rehabeam* leest van de Koningryken, welke van hem afgescheurt zouden worden. Eene brandende Fakkelt, waar mede hy het Vuur van Twist heeft gestookt, werpt hy van hem af, nu 't Land in volle Brand van Tweedragt is; want gene Vreede zoekende, maar vreezende, wil hy echter geen naam minder lyden, als te zyn geweest de Stookebrand der zweevende en aangroeyende Verschillen. Allerley gelegentheden vat hy by 't hayr, maar byzonder de kwade tyden, als de geesten der Menschen ontroert zyn. Zulk Troebel water maakt zyne Visschery goed. Zwaaire Neêrlagen, duure Tyden, schielyke Overstromingen, zyn de Voedzelen voor zyne wrevelziekte. Hy waayt met alle Winden. Als 'er maar Wind is, spant hy zyne Zeylen uyt. Ook ziet men de Molen-wieken met hare As in zyn Bekkeneel draayen. Hy heeft een Bandelier van Momgreynzen om zyn Lyf hangen. Zachte, eële, verschrikkelyke, schoone, afgryzelyke Engelen-en Duyvels Mombakkuffen draagt hy voor zyne onbeschaamde Berderenkop. Zyn Kleed van buyten zoo wit, zoo zacht, zoo fyn, van Lammeren Wol en Dons in een geweeven, is van binnen hardbarstig, vol Kennipzeyldoek, en vuyle Lappen. Maar hoe zorgvuldig hy 'er zig mede dekt, zyn naakte Gat word ondekt, en zyne onbeschaamde Schamelheyd bloot ten toon gestelt. Men ziet alleen nog aan zyne eene Dye een overschot van eene Zwitserfche Broek passen, de welke gantsch doorhakkelt, en van veelerley rommelzoo van Verwen zaamen geflanst is. Zyne Beenen zyn beyde sterk geweest, maar nu laat hy maar het linker zien, dat gaaf is; en verbergt het stinkende Etterbeen, dat hy moet nasleepen. Aan zyne Zyde ziet men eene Staartsterre met hare dreygende nasleep, die eertyds zoo veel kwaad voorzeyde, en hem mede in zyne Winkel te pas komt; want Hemelsteeken, Zon-en Maantaning, vliegend Vuur, ontsteekte vette Lichtjens, en al zulke Wonderkraam der *Meteooren* of Onderluchts ontsteltenissen, byzonder Donder en Blixem, is juyft dat den Verleyderen dient, die niets wenschen, dan onstelde Gemoederen, om daar op te werken. Ook beduyden by de H. Bladeren merendeels de vallende, of nu neêr gevallen Sterren, niets meerder als de Hoofden der Ketteryen en de Scheuringmakers, wyl ze meest voor af al tot hooge glans opgevoert, en in volle luyfter aan 't blaauw Gewelf geplaatst zyn geweest; tintelende genoeg, konden zy vergenoegt worden. Zoo weet men 't vallen van *Lucifer*, de Morgenster en andere, als 't vallen der Sterren in de Putten.

H. Men ziet de *Verleyding* op de zelve barre Rotzsteen; want waar zulke

ke Boofwichten, als Scheurziekte, en Verleyding hare plaatzen hebben genomen, daar groeyt Lover nog Gras. Dit boos Wanschepzel heeft eene Geschore Krwyn, en berderen Bakhuis, stout en onbeschaamt, gelyk ook onbeschoft. Zyn hardbarstig Weezen en pluymstrykende Flikflooyers Oogen toonen den boozen aard van dien Guytzak. Zyne Tong heeft een Gulde Keeten gehecht aan den armen Gek, dien hy zoekt te knappen. Zyne Mantel is genomen van de Kapstok van *Ignatius Lojola*, waar van hy ook de Kraag draagt, met een smal KwakersKraagjen om den Hals; maar een groot Gebedenboek in de Hand, met nieuwe Hebreuwische Namen aan de Godheyd, en van zyn eygen Formulier. Zonder echter daar achter te vergeeten eene Fles met de fynste Wyn *Lachrymæ Christi* genaamt, of diergelyke. Hy heeft zyn Rokje met een *Penitentie-Touw* omgord, daar hy zig zelven méê tuchtigt, als hy gluypende iemand in 't oog krygt. Eene Ratel, om allen te ontruften, hangt op zyne Zyde. Zyne Broek is darteler, als die van eenen Edelknaap. Met zyne Hand trekkende den Botterik, houd hy een groot Portugees *Paternoster*, waar aan Reliquien van Heyligen en Doodhoofjens hangen. Maar hoe fyn deze *Tartuf* anderen voor gaat, om de Voet onder de Tafel, en de Hand in de Beurs te krygen, zoo is hy zonder grond, en daarom zonder Voeten, op houte Stelten verbeeld, waar mede hy valt in de Kuylen, die voor hem door zynen valschen Leydsman gegraven zyn.

I. DE OUDE SLANGE, welke van den Beginne der Menschē Vyand, op desselfs Ziel en Lyf geloert heeft, en gestadig brieschende rondom den Vroomen zwerft, om 'er op toe te schieten, en ze te verslinden. Die booze is om eene der Steenen geslingert by de openstaande Kuylen, en draagt by het kronkelende Schubbenlyf met vergifte kleuren, een lief-lokkend Hoeren-Aangezicht. Lachende en lonkende leyd dit schoone Aanschyn toe op 't verderf, en draagt in hare Mond den verlokkenen schoonen Appel, door welker schoongeverniste schorffe de Snoepers in 't Hof van *Eden* verleyd wierden, om 'er af te proeven, en wierden deelachtig aan de Gifbeet, daar in van den Verleyder gelaten, met de doodelyke nasmaak der smerten. Deeze zyn de Merkbeelden der Verleydinge.

K. Maar der *Misleyders Spooreloosheyd* is verbeeld door een Hoofd, in twyffel, of 't meer van een Schaap, dan van eenen Ezel is. Immers is een Schaap nog wel zoo onbezuyft, volgende een anders voorgang zonder be raad of bezef, ja zelfs zonder tyd. Eene Narrekap hangt af van zyn Nek; waarom de Ketenkoord gaat van de Mond des Verleyders. In zyne eene Hand heeft hy een Kinder Molentje, het welk hy volgt, en zelfs op alle bewegingen laat draayen. Altyd is hy bang en beteutert, en heeft daarom het vreezachtige Konyn onder zyn Arm. Zyne Kruk, waar op hy het

half kreupel Lyf deed steunen, heeft hy zelfs van hem wechgeworpen, taltende naar de onbekende weg op des Loozen Verleyders aanbod; welke, zoo wel als hy, beyden in den kuyl vallen. Zyne opgedane Beurs laat kwistiglyk de Penningen vallen, die de Verleyder beloofde te gebruyken, tot dienst der waare, en hem best bekende Armen. Men ziet hem naauwelyks in de Onderkleëren, terwyl de Verleyder dobbel gedekt, mars op mars heeft.

L. Zoo als deze voor de spooreloosheyd der Misleydingen is aan te merken, zietmen het *Al te laat Berouw* der zelve, in de verbelding van onze eerste Voorouderen, wanneerze naakt en beschaamt gedreeven worden, door den Straf-Engel uyt het Hof van de Gelukzalige Eenvoudigheyd, het Hof van *Eden*. De slaande Hand des Engels, die haar een opgeheeven vlamdend Zwaard laat zien, dwingt hen Voeten te maken, en uyt het Paradys te wyken, zonder hoop van 'er ooyt weêr in te komen, om de Aarde, welke om hunlieder wille was vervloekt, onvruchtbaar, woest en dor, te moeten bearbeyden, om 't zoer Kostje te schrapen, in 't Zweet van haar Aanschyn. Zy wringen hunne Handen, klagen, kryten, schreeuwen. Al het gejammer is voor den Tegenwoordigen Tyd vergeefs. Zy kennen hunne naaktheyd, en zien hun behoef. Zy zyn met Bladen gedekt, en verkleumt, verhongert en verkout, buyten hun welvaaren gesmeeten, zoode Goddelyke Goedheyd hen met geene Vellen voorzag. De hoop op den Verlosser, die hen in de Ooren gekittelt heeft, is 't eenigste Plecht-anker, maar hun kwaad is te grooter, om dat de Verleyder, de Oude Looze Slang, ook uyt dat Hof, en alle byzyn Gods verbannen, met hen op de ongelukkige Wereld blyft, daar mede zy nu eene Eeuwige vyandschap hebben, die ook nimmer ophoud hen te belagen, even als alle de Verleyders, als zy de Onnoozelen geloert, derzelver welvaaren ingeslokt, derzelver zeeden bedorven, en derzelver Herfenen (zoo weynig als zy hadden) vergiftigt hebben; dewelke alsdan wel, zoo de Oogen oopen gaan, gehaat en affchouwelyk zyn, maar laten niet na onbeschaamtelyk op nieuwe manieren dezelve gestadig te ontruften, tot dat zy ze gantsch ten verderve slepen.

AGT EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Kruysvaarders en andere Ordens.

TEgen het groot geweld der Ongelovige *Zarazyne*n en *Mahumedanen*, (hoewel 't oogwit der Roomfche Oppermogentheyd tegen de Griekfche en andere Primaten daar door wierd opgevoerd) verzon de Roomfche Stoel de Kruysvaarten; in dewelke de Vorften meer uyt Godsdienstigheyd, dan Staatkunde vielen. Zy ftelden daar toe verfcheyden Ridderfchappen in, welke van den H. Stoel wierden goedgekeurt, verheerlykt en aangemoedigt door Voordeelen in en naar de Wereld. Drie zeer Chriftelyke Eernamen waren daar van de grondslag: *Armoede*, *Nederige Gehoorzaamheyt*, en *Kuysheyt*.

A. De eerfte daar van is de *Armoede*, niet de behoeftige Luyardy der Bedelbrokken, nog 't gebrek der Rampzaligen, maar de gewillige afstap van de Wereldfche pracht en fchrapery. Deze *Armoede* dan is verbeeld door eene fterke niet uytgemergelde Dogter, (wyl ze ongetrouwt moet zyn om in de Order te raken) die arbeyd zoekt met grof voedzel. Zy heeft ongetooyt Hayr, waar tuffchen men de ongelukkige Doornen, en dorre Haver, de Ezelskofft, ziet gemengelt, dragende eene Korf met Aardvruchten, Wortelen, Rapen enz. met eene ledere Gordel om 't Lyf. De Borften fterk en droog, houdende in de Rechterhand een gefcheurt *Testament*, om dat ze nooit laafte Willen van Goederen mag maken; als mede een Overvloedshoorn van Geestelyke gaven, door de beftaalde Duyf vertoont. Haar Kleed is eene Ezelshuyd, niet om de Luyheyd, maar om de gehoorzaame flovery te doen zien; welke door de blinkende Graaf word te kennen gegeven. De Wereld houd ze, die verachtende en verwerpene, in de Linkerhand. Houte Trippen, of Holblokken draagt ze aan de Voeten, met welke zy de Schatten vertreed, die uyt eene Overvloedshoorn vloeyen, aan wiens eynde eene Slang fluyt, die in der Armoede Schootsvel en Rokskent byt.

B. *Nederige Gehoorzaamheyt* is de tweede Deugd van die Ridders, welke nederbuygende hunne zachte onderwerping toont. Deze heeft de Ooren gereed om te hooren, en de Mond met eene band gefnoert, om nergens tegen te ftribbelen. Hare Hals is met een Juk beladen, op welke men *VOLUNTAS*, dat is, de *WIL*, ziet; om te doen merken, dat de grootfte Ridders eene gewillige Gehoorzaamheyt beloven. Ten bewyze van welke zachtmoedigheyt, zy een Lammeken, of *Agnus Dei* om hare Hals draagt. In

hare

hare Hand draagt zy eene Bal, dewelke, even gelyk de nederige Gehoorzaamheid, zig zelve hoger ten Hemel opheft, na dat ze sterker tegen de grond word geworpen. In de Linkerhand draagt ze eene Spiegel, om zig zelve te kennen. Zy treed Kroonen en Veldheersstaven, met derzelve Zegepralende Lauwerkroonen onder de Voeten, waar aan zy de Vleugels draagt, om de veerdigheyd van hare Gehoorzaamheid te doen zien; die ook zeker grooter is in de Edelmoedigen, die hunne beloofde plicht voor oogen hebbende, gewillig en gaarne gehoorzamen aan hunlieder Overstens, daar de Boersche onderwerping tegen dank, even zoo kwalyk gehoorzaamt, als dwingelandig gebied.

C. DE KUYSHED is de derde. Deze heeft een Dekkleed op haar Hoofd, waar onder haar zedig Aangezicht met neêrgeslage Oogen half beschaduwtd voorkomt. Hare Hand sluyt hare Mond, om dat de Mond met eene, en de Kuysheid met de andere Hand bewarende zy veyliger door de Wereld gaat. Op haren geslooten Boezem ziet men een Hermelyn, een Beestje, het welk eerder sterft, dan het zig door vuyligheyd zou besmetten. Zy voert eene Scepter, waar op eene reyne Tortelduyf zit, in de Hand; met een Uurgebedenboek by haar. Aan hare Zyde hangt eene Tuchtgeessel, om haar Vleesch te tuchtigen, en eene Weeffpoel, om de werkelykheyd te toonen van Ulysses Huysvrouw. Voorts is zy omhangen en bekleed met spierwitte Kleederen, vertredende, als of zy voortging, de Boog en Pylkoker der geyle Liefde, en dooft de Toorts van 't Huwelyk. Zy staan alle drie op eene kale grond, om de geringheyt te beter te doen zien. Deze drie Christelyke deugden zyn de Hoofdvoorschriften des Kruysvarenden Edeldoms; van welke de eerste in rang schynt

D. DER JOANNITER ORDER, of Ridderfchap van St. *Jan den Dooper*, die van den Caliph van Egypte ontfingen de vryheyd om binnen *Jeruzalem* een Klooster, de Maagd *Maria* ter eere, te bouwen; alwaar ze een Gasthuys en Beyert by timmerden, nevens een Vrouweklooster, waar van de eerste Abdis was, de H. *Agnes*. Deze Gasthuys-Ridders wierden onder de hand machtiger, en hunne Order door den Paus *Honorius* den II. bevestigtd. Die Order is verbeeld door eenen Ridder, Spaans van omtrek en Baard, om dat haar Grootmeester een Spanjaard is, en die Order, na 't verlies van 't Beloofde Land, en daar na van *Rhodus*, te *Niffa* in Savoje nestelende, van 't Eyland *Maltha* Leenheeren wierden, eene gift van de Koningen van Spanje, en Sicilie, aan wien zy, voor Huldiging, Jaarlyks eene Sperwer moeten zenden. Zyne Helm is van een *Nautulus*, 't Vischhelpken, waar van 't zeylen is geleert. Op zyn Schild is 't Kruys van de Order, *Wit*, maar by zommigen in Vreede *Zwart* gedragen, en *Rood* in den Oorlog. De Degen houd hy op zyne zyde, te Water en te Land in Tochten

ten gebruykt, die ze *Carouanen* noemen. Van wegens hun begin ziet men op de Rechterhand eene overdekte Schotel, op wiens Damaste Tafelkleed *St. Jan de Doper* is te zien, met Urinalen, Flessen, en ander Ziekgeredschap gedekt; om te vertonen, dat hunlieder eerste aanstel is geweest om Zieken te helpen, Pelgrims te herbergen, en dezelve te beschermen. En de tweede van deze Ridderfchappen is die van de *Tempeliers*, op order van zyne Heyligheyd uyt de Wereld geroeyt, die te zwaar waren geworden, om zonder nyd van anderen staan te blyven.

E. De derde is de Duytsche Ridder Order der *Marianen* genaamt. De Pelgrims van *Holsteyn* onder Graaf *Adolf*, met eenige van *Lubek* en *Bremen*, bouwden eerst eene Kapel voor de H. Maagd. Voor *Ptolemais* wierd ze door den Koning van *Jeruzalem* opgerecht, door den Paus *Cælestinus* bevestigt, met het Kruys tot een Merk. Door den Keyzer *Hendrik* den zelden wierdze met het Adelaars Wapen op het Kruys verheerlykt, door de Koningen van Spanje en Vrankryk met nog een Kruys onder het eerste, en de *Lelien* aan het einde. Weshalven deze Ridder-Order uytgebeeld word door een Duytsch Aangezicht in eene yzere *Huyf*, of *Helmet*, opgeschoven, op wiens toppunt het Cyffer van de H. Maagd MARIA is te zien, als een *Maria's* Order. Hier uyt spruyt een bos Rygers en Paradysvogels Veëren, om te doen zien hunlieder Tochten en Overwinningen tegen de Turken, Russen en Heydenen in Lyfland en Pruyssen. Zyn Schild is voorzien met het Kruys der Duytsche Order, waar op men de byzonderheden vorennoemt ziet brallen. Zyn witte Mantel en Ridderkleed is van Zeyldoek met zulken Kruys geciert, om dat de eerste Opvolgers en Aanstellers van die Order, van de Zeylen hunner Scheepen Tenten en Gasthuyzen voor den Zieken spanden, in 't Veld voor *St. Jan de Acra* of *Ptolomais*, door de Christenen belegert zynde. Zyn Duytsche Zwaard draagt hy bloot en gereed, om den Palestynschen Pellegrim, die *Jeruzalems* Veëren draagt, en de H. Mantel, nevens eene *Kalabas* met gezegend Water, en de Order van 't H. Graf aan den Arm, te beschermen tegen den aanloop der Rasbuten, Saracenen, en Turken, het welk zy zamen met zoo groote edelmoe-digheyd deden, in 't eerst, als daar na hunlieder Oorlogen tegen Stadigers, Cassuben, Pomerensken, Russen en Finnen, alwaar ze 80000. sterk, veele slagen gegeven en ontfangen hebben; tot dat ze, door grootheyd van Naam en Macht benyd, door eenigen verraden wierden, en naderhand door de Hervorming hunne klem verloren, nalatende veele heerlyke Vefstingen in de Oosterfche Landen.

F. Die van *Calatrava* wierd door Alphonfus, Koning van Spanje, te *Toledo* opgerecht. Die Order was van den *Cistercienzen*, dragende een zwart Spaansch Kleed met een rood Kruys, en eenige in een gedraay-

de ronde als roode Spykers van zyde; gelyk die van *Alcantara*, van groene Verwe, hen volgen, ingestelt tegen de *Saracenen*, welke de *Tempeliers* deden plooyen, verpflichtende deze Ridderfchap tot verweering van het Tempeliers Klooster. Zyne Spaansche Hoed en *Golila* met de opgezette knevels dienen om te toonen, dat die brave Order door de Spanjaarden is opgerecht.

G. Daar naaft aan ziet men die van *St. Jacob te Compostella*, waar van de Order den naam draagt, of Ridders van de *Spatha*, of Deegen. Deze met Spaansche Hayren achter de Ooren, en 't Purpere Kruys op de Borst, draagt *St. Jacobs* Schelpen met gekruyfte Deegens op de goude Hoed en Schouder Cieraden. Zy zyn zoo hoog geacht, dat men den Grootmeester van die Order den rang naaft den Koning geeft. Veele diergelyke borrelen elders op, naar de namen van verscheyden Heyligen, als *St. Joris* in Engeland, *St. Andries* in Schotland, *St. Michiel* in Vrankryk, *St. Marcus* te Venetien, van de *H. Duyf* in Castilie, *St. Mauritius* in Savoje, *St. Stephanus* in Toscanen. Alle welke ik alhier niet aan en raak, om datze Wereldlyke Ridders waren, of niet verplicht waren aan den Roomschen Stoel, van welke nog zyn deze navolgende geweest:

H. De Ridderfchap van de *Genet*, door Koning *Karel Martel* ingestelt, tegen *Abdiramo*, die overwonnen zynde veele zulke Dieren, *Civet-Katten* gelyk, in 't Leger der *Saracenen* vond. In zyn Vaandel ziet men de roode Roozen met drie dubbelde Keetenen van Goud aan een gehegt, waar onder aan zulken *Genet* hangt.

I. Naaft deze ryd de Ridderfchap van de *Ster*, (door *Robbert*, Koning van Vrankryk, ingestelt) dezelve over 't Harnas draagende, gelyk de Order hier aan den Standaard draagt een wit Damast Vaandel met eene blinkende Sterre, ter eere der *H. Maagd*, welke zy de *Sterre van de Zee* noemden, met vyf scherpe punten.

K. Daar onder ziet men die van de *Annunciada*, of de Boodschap aan *Maria*, zynde van vier Letters, ter eere des Hertogen van Savoje. Voerende deze vier Letters, *F. E. R. T.* waar van de zin is: *Fortitudo Ejus Rhodum Tenuit*. Dat is: Zyne Heldendeugd heeft Rhodus behouden.

L. Hier boven volgt 'er een, die de Ridder-Order van 't *Schip* in zyne Scheepsvlag doet zien, zynde door den Koning van Vrankryk, Lodewyk den Heyligen, ingestelt, om den Franschen Adel aan te moedigen tot de Kruysvaart tegen de Turken of Saracenen op zyne Zeetochten. Men ziet in die Vlag de halve Manen dubbeld aan Ketens gehegt met Ringen, de Zandbanken van

van Lybie, en andere kwade Kusten, hooger en lager als *Damiate* te verbeelden; onder welke Keeten een Schip hangt, tot Merk van hunne Heldendaden ter Zee.

M. Voor dit Schip met Fransche Ridders ziet men de Order der *Vriezen en Batavieren*, dragende den Tytel van de Koninglyke Kroon. Deze Kroon, van Goud geborduurt, praalt op de Borst van eenen Ridder te Paard, waar in van ouds de Batavieren uytstaken, gelyk men in *Tacitus* en anderen vind. Deze Ridderchap wierd ingestelt door *Charlemagne*, om te beloonen hunlieder Heldendaden, wanneer ze hem te hulp kwamen tegen de oude *Saxen*, die van 't Heydendom deels door geweld, deels door Vreede getrokken wierden. Alle deze braven, gelyk die van den *Draak*, ingestelt op de doeming ten Vuure van *Jan Hus* en *Hieronymus van Praag*, door den Keyzer *Sigismund*, en diergelyke Orders, dienden tot voorstand van der Christenen Godsdienst, tegen Heydenen, Turken, en Verketterden; tot dat de mildheyd der Vroomen zoo grof ging, dat ze de armoede van 't Gemeen nasleepte, en te mets meer vervielen, na dat ze zoo veel van hunne Vyanden verdelgt, en zig zelve verarmt hadden. Uytgezondert eenige weynige, wier Commanderyen over kostelyk zyn. Maar door deze zware Voordelen dwingt de H. Stoel den Adel tot haar dienst.

N. DE HEYLIIGE YVER, is hier de aandryffter der Ridderen, afge- maalt door eene sterke vlugge Maagd, die het witte Strydkleed der Christen- heyd, getekent met het Pausselyk Kruys, over haar Lyf heeft. De rest is naakt, om dat die Ridders uyt hunne Vaderlyke Goederen stappen. Zy heeft Vleugelen van Arenden aan hare Armen, om hooge Rotzen, wyde Meyren, en groote Zeën over te vliegen. Maar dewyl hunne drift is voor den Godsdienst, zoo ziet men haar eene opgestooke Kerk-lamp in de Linker- hand houden, te gelyk der Ridderen Choordiensten Lees-en Beedeplichten, voor ooggen stellende. Maar in hare Rechter ziet men de Piek van *Phineas*, dien Joodschen Yveraer, die eenen zyner Broederen met eene Moabitische Hoere gekoppelt ziende, beiden doorstak, en dede sneuvelen. Welke aangena- me wraak Gods Toorn stilde tegen zyn Volk.

Wakkere Helden, dap-pere Mannen, en Ridderlyke Uytvoeringen, wa- ren ze niet ondermynt, belaagt, ja tegengegaan geweest van die, welke ze eerst ingewyd en aangehitst had.

NEGEN EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Macht des Roomschen Stoel.

DE heerlykheyd en macht van den Roomschen Stoel, nu door zoo veel Keyzerlyke giften, Vorstelyke laatste willen, onderwerpingen en manschap-zweeringen, gesteygert tot een top boven alle Wereldsche Machten; met zoo veel Ridderichappen, als Voorvechters; met zoo veel gekapte Orders, als Zoldaten; met zoo veel Voorspraken, Redenaars, Schryvers en Jeugdmeesters, als Jezuiten, Oratores, Dominicanen en andere uytleveren; zoo schein 'er niet te ontbreeken, als een groot Rechtboek, om tegen dat van den Keyzer *Justiniaan* te monsteren. Dit wierd byeen geschikt door *Gratianus* en verscheyde anderen vermeerdert en meer bekrachtigt door nieuwe Concilien en Pauzen.

A. Dit dan zoo sterk en Geestelyk Recht, is uytgebeeld met een Kruys in 't midden van eene Koninglyke Kroon en Bisschoppelyke Myter pralende, zittende voor eene Congregatie van den Paus en Cardinalen, van vooren als eene vreedzame en vriendelyke Vrouw, zonder Ooren, van achteren als een Doodshoofd, onder de minnelyke aanspraken en onderzoeken doodelyk voor de Tegenpartelaars. De Rechterhand houd eene Weegschaal der Rechtvaardigheyd, maar op welke zyde zy overhangt, is zy schrikkelyk, dewyl in de eene hangt het Jok van Slaverny, en in de andere het Vuur der Eeuwigheyd. Die Rechter arm steunt op een groot Boek van *Canones*, zynde de Stokregels uyt de Kerkvergaderingen en Oudvaders opgesteld, en *Decretalia*, of byeen vergaderde Pausselyke Hofkeuren en hare gevolgen; hare Linkerhand zwaayt een Geestelyk vlamme Zwaard, waar mede *Adam* uyt het Lusthof gedreven wierd, en daar in de Hemel-Sleutels, waar van de knop is ten verderve, zynde een Doodshoofd. Zy heeft het Kleed aan van eenen Officiaal, die onder den Bisschoppen, de Vragen, Onderzoeken, en Vonnissen uytvoert, rustende op een *Crocodils* Hoofd, welker Dieren Natuur is (zoo men zegt) tranen te storten, na 't klaauwen van zyn prooy, als of hy barmhertig jegens het gejaagde was.

B. Hier onder zietmen de Geestelyke Tienden, overal door de Kruysvaarten en andere H. Oorlogen ingedrongen. Deze heeft eene Bisschoppelyke lage Myter met een Kruys als een X. of 10. getekent. Een Bedelmonnikskap dekt zyne Rug, van welke die voordeelen veel zyn ingesleept. Om naauw toe te zien, heeft hy een Brill op, met een open Mond gapende na meer, en eene Pen achter 't Oor, van eenen Pausselyken Oppergerechtschryver,

ver, om alles fcherp, en als na Rechten waar te nemen. Over zyne Schou-
 ders gaat eene Band van de Zonnenloop of *Zodiac*, (Tekenkring,) om op al-
 le Maanden na te zien, welke Tienden vervallen zyn. Zyne Rechterhand
 houdt die Staf der Leviten, met welke zy de voorbygaande Kalveren, Gey-
 ten en Schapen merkten voor hare Tienden. In zyne Linkerhand houdt hy
 de Duym in de Voorvinger geflooten, zynde het Merk van 10. by den E-
 gyptenaren, en in die Hand eene Romeynfche Voetmaat, om op elk Huys,
 Hof en Bunder-lands naauw toe te zien, dat het Geestelyk Recht gene fcha-
 de lyde. Het Geestelyk Recht, dat de Engelen gebied, de Hel zyne prooy
 onthaalt, het Vagevuur leegt, is Moeder van deze Tienden, zeggende uyt-
 drukkelyk in de Bulle van Paus *Clemens* voor de Zielen der Pelgrims na Ro-
 men gaande, en zoo ftervende, om de Tienden en inkomen te meerder te
 doen opgroejen: „ Wy willen in geenderhande manieren, dat deze Ziel
 „ zal gevoelen eenige de minfte pynen van het Vagevuur; en vry-gevende aan
 „ alle de Ridders op de Kruysvaarten om 3. of 4. Zielen, die 't haar be-
 „ lieft, uyt het Vagevuur te loffen”. Door welke Hemelfche beloften, licht
 het Aardfche moeft wyken. Waar uyt dan de aanwafch der Tienden fter-
 ker dagelykfeh voortzette. Die *Decimæ* leggen op zyne Schoot, met het
 Merk der Ouden voor de Tienden gebruykelyk, van vier Eenen met een
 dwarsftreep daar boven. Hy zit met zyne Slippen op verfcheyden Schooven
 Graan, Vlas, Hennip en diergelyke; en heeft Hoenders en Duyven Tien-
 den daar by leggen.

C. Tegen de Tienden over, komt die heerlyke *Fonds* der H. Aflaten,
 verbeeld door eenen Dominikaner Monnik, welke voor zyn Borst draagt
 een groot Plakkaat met zyne H. Kroon en Sleutels boven gewapent, zodanig
 als men ziet de Brieven van Aflaat aan de Kerken, waar onder men 't Zegel
 van den Paus ziet hangen; in de Rechterhand houdt hy eene Schotel, waar
 in de Aflaat-gelden, en die der Zielmiffen vergadert worden, waar op hy verze-
 kert, dat, zoo dra de Penning klinkt in het Bekken, op 't zelfde oogenblik de
 Ziel, voor welke geoffert is, ten Vagevuur uyt, enten Hemel invaart; waar
 toe hy in de Linkerhand houdt eene Sleutel van zyne Heyligheyd ontleent,
 met welke hy den Hemel opent, en te gelyk verthoont de Sleutel van de H.
 Poort. Op welke tyd het *Jubilee* zeer fchoone Aflaten en ruymte maakt,
 gelyk met nieuwe Kerken in te wyen, nieuwe Heyligen te *Canonizeeren*;
 waarom ook achter den Aflaat een nieuw Tafereel van eenen nieuw aange-
 fteden Heylig te zien is. Op zyne eene zyde hangt een *Reliquie*-Kasje,
 mede tot die Winkel van Gelukzaligheyd nodig. Hy zit op eene *Tronc* of
 Offerkift, gelyk men in alle Kerken ziet ftaan, met Opschriften van He-
 melbeloften voor den gevers, waar op leggen uytgezopen Wynflessen voor
 de Dronkaarts; Zabels en bebloede Moordftiletten voor de Doodflagers en
 Moordenaars; Stroppen voor die zig zelve uyt de Wereld hebben gehol-
 pen,

pen, losgemaakte Rietbantjes, naar de gewoonte der Hoeren by *Succoth Benoth*, en andere Venus-Tempels gebruykelyk, door welke men de Ontmaagding verbeeld. Deze en zwaarder Zonden worden zeer wel gedekt, gezuyvert en uytgewift, door de Geldzakken en de volle Beurzen, die daar boven op leggen, en gewillig aan den Aflaatverkoper opgedrongen worden. Op deze Offerkist zietmen den Driehoofdigen *Janus*, eene Kindere Trony, een Jongmans Aangezicht, en 't Hoofd van eenen Ouden Gryzaart, om dezelve te vertonen de Tegenwoordige, Aanstaande en Voorleede Tyd; gelyk de Aflaathandelaars in *Europa* wel plegen Aflaat te geven voor de Gedane, Geschiedende en Toekomende Zonden. Hy zet zyne Voet op de Keel van *Cerberus*, den Helhond, met zyne drie Koppen, en heeft hem aan de Keeten als *Hercules*, die dit Gedrocht hebbende onder de Knie, Vryheyd gaf aan de Helsche Zielen, uyt het akelig Schimmenryk te ontsnappen. Onder aan de *Tronc* of Offerkist, staat een Bekken met Yzopwater, van welk Kruid men ook een Kransjen om 't Hoofd van de Aflaat zou kunnen slingeren, met eene kwispel in het zelve Bekken, om daar mede de mildelyk gevende Zondaars te besproeyen en te reynigen; gelyk deze Yzop daar toe in de H. Bladeren dikmaals, tot zulke afwassing der Zonden voorkomt. De geredde Ziel breekt op 't openen van zyne Sleutel door de Wolken, uyt de rook en vlam des Vagevuurs, geholpen door eenen Engel, die hem de Hand leent, om de donkere Wolken van de Ongenade Gods, door den Aflaat open gemaakt, door te breeken.

D. Naast het Geestelyk Recht, zietmen eene zeer zwaarhoofdige dog behulpzame Vrouw staan, die de vrygaaf van Huwelyken of *Dispensatie* vertoont. Deze is met eene Geestelyke Myter en afhangende Priesteressenkappe getooyt; houdende in hare Rechterhand een Passer, met welchen zy heeft afgemeeten, hoe verre de twee Huwelykshanden, die in een geslagen zyn, malkander in Bloedvriendschap bestonden, houdende in hare andere Hand eene Geheyligde Trouwring, door welke zy haar belooft de voltrekking der Huwelyken, al schynt de Natuur van dezelve af te keeren, en het Bloed die te weygeren. Zy heeft twee Herten aan eene Band om haar Hals hangen, na 't belang der Koningryken gekoppelt tegen de Goddelyke Wetten; boven welke zy als Opperste Richteresse de Schikbrief heeft, de *Scapulaire* (Schoudermanteltje,) dat de Priester is gewoon over de Armen der nieuw Getrouwden te kruysfen, heeft zy lang hangende om haar Hals, om den zelve te trekken naar 't behoef der Grooten. Zy heeft voor haar een Tafereel van Huwelyks Liefde, op het welk zy heeft een Huwelyks-Godje of *Cupido*, die een lieffelyk jong endje van eene Boom heeft, om het zelve te doen inenten in eene andere jonge Boom, om alzo te zamen op te wassen. Ja hy heeft Boompjen en end van de zelfde soort, van welke hy een gekoppelt Lichaam maakt, belovende met de konstige Tuynluyden, dat een end

van de zelfde soort en geslacht, steeds beter en schoonder Vruchten dragen zal. Dit middel heeft de H. Stoel zeer looffelyk en wyffelyk uytgevonden, om dus meester te zyn van de Kroonen, dewyl de Verbonden van Huwelyken dikmaals zyn de middelen, om Oorlogen te eyndigen, of zulke Vorstendommen door zulk Trouwen in een te smelten, en door dat middel de Kroonen te groot te maken tegen de Roomschen Macht. Want de Geschiedenissen bewyzen ons klaarlyk, dat toen *Vrankryk* in meer als een Ryk, en veele Vrye Vorsten verdeelt was, en wanneer *Spanje*, nog zoo veele onderscheyden Koningen telde, en de Ryken van *Napels*, *Sicilië*, *Sardinië* en 't *Milanees* aan die Kroon gehecht waren, 't geen meest door Huwelyken is veroorzaakt, de Macht van den H. Stoel veel geduchter, en zyne Blixemen veel verschrikkelyker waren. Nu wierden de Trappen van Bloedverwantschap door 't Geestelyk Recht en zyne uytpluyzende Voorvechters dagelyks naauwer en naauwer gemaakt, om de Grooten te kwellen, en de Penningen der Minderen te krygen.

E. Indien de Vryverklaringen en toestemming op de Huwelyken en Bloedverwantschappen veel voordeel aan de Geestelyke Stoel brachten met minnelijke zaken; geen minder aanwafsch van ontzag kreeg zy door de Geloofsdwang, of Onderzoek, *Inquisitie* genaamt, van de Order der Preekheeren ingevoert. Een grouwel van verwoesting draagt dit Gedrocht herom. Het heeft eene Papenmuts op de Kop, die van giftige Slangen grimmelt. Zyne Tygermuyl is met eene zachte Vrouwe-Mom bedekt. Zyn groot, sterk, maar dor Lyf vertoont de kracht en 't geweld van dit verflindend Ondier, dat zulken zachten Momaanzicht laat blikken aan den Rampzaligen, die onder die Moordbrandsters klaauwen vallen, om de lieve Naam van *Kamer van Genade*, die onder deze Menschen-moordery nog die goede naam voert, te verbeelden. De Fakkelt van Menschenvet in volle vlam zwaaytze om haren Kop, en staat gereed, om dezelve in de Houtstapels te steeken, waar in zy de Lichamen van hare Doemelingen tot Asch verteert. Door welke Christelyke vertoningen, zy hare goede Catholyken vervrolykt. De Duyvels Myter, die den Gevangenen, na datze Jaren lang in Onderaardsche Gaten gekwynt hebben, op 't Hoofd gezet word, en daar nevens de roefte Keetens, met welke zy de gemaakte Kettens boeyt; de geharpuyste Rokken slingeren om haar Arm; de Tygerhuyd dekt haar onbeschaamtheyd; eyndigende het akelig lyf met Draakestaarten, van welke zy de Linker Knie zet op de Boeken *Mozes*, op de Mahomethaansche Tulband, en de Ketterstaf tegen de Joden, Mooren, en Dwaal-Roomschen woedende. De Houtmyt, en 't grouwelyk Offervuur tot de Menschenbrand, zyn tot het Schouwspel gereed, terwyl de uytgemergelde Gevangenen met de yzere Keeten om den Hals, na 't Moordvuur word gesleurt. Die heeft de Mond open, om dat de ingewronge Ballen in zyne Kaken hem beletten het klagen en het sluyten van

van zyne Tanden en Lippen. Dit Ondier overvalt de ongelukkigen met eene stille Trom. Men sleeptze wech, zonder dat iemand weet waar, en de Geloofsgevangen, waarom, dien niets te last geleyd word, maar zig zelve moet beschuldigen; 't geen ze eyndelyk moeten uytvinden, om ten minsten eenige schynstof aan die Rechtbank te geven. Om de minste misgreep in 't Geloof is branden hun voorland. Met spreken, onderwyzen, nog redenvoeren is hier niet te doen; men zegt hen, datze met Rechters, niet met Leeraars te doen hebben. De eerste Vraag is, of de Gevangen geloof in de Roomsche Kerk? zoo neen, branden; zoo ja, dan neemt men de *Decreeten*, en vastgestelde wetten van de Stoel, niet de H. Schrift. Zoo dat Paus *Clemens* het Geloofs-onderzoek-ampt zelf aan Ongeletterden heeft gegeven, die door hun Bloeddorst volmaakten dat aan hunne Wetten te kort schoot. Iets tegen de Rechten, voordeelen, en inkomsten des Stoels te uytten, is branden; maar kan men door Vrienden den Goudhonger van deze Slachtbank stillen, zoo gaanze met eene afzweering, een Schandkleed en andere grillen uyt hunne Kerkers; anders ziet menze in eene Stoel met Keetens geboeyt, met Duyvels beschildert, en een St. Andries-kruys van roode Lappen over Borst en Rug. Hier rondom word dat Vuur door de yverigste Geloovigen aangesteeken, met H. Zeegepraalende Trommen en Trompetten, word de Lucht tot weërgalmen gevult; de Rampzalige gebraden, tot dat de Kniën zyn verbrand; dan stooten de Rakkers van de *Genade-Kamer* de Romp voor over in 't Vuur; de Asch word in de Lucht geworpen met Vervloeking van de Ziel, en tot geheugen van die Goddelyke Menschen-moord, word de naam van den verbranden Ketter onder een geschildert Figuurtje met Duyvels omzet, in de Glazen, of in het Wulft der Kerken geschildert, met den Dag en 't Jaar, in de welke hy verbrand is. De Goederen, waarom het te doen is, zyn voor de H. Kamer. Dusdanig heeftmen met Tovery, Kettery en Weerwolvery, hier en elders duyzenden omgebracht.

F. Achter aan zietmen de beloofde Verlossing uyt het Vagevuur, verbeeld door eenen Engel, die de Sterrekroon van Gelukzaligheyd aan de gezuyverde Ziel zal schenken, en hem de Hand leent, om van dat schromelyk Vagevuur lynrecht ten Hemel in te brengen. Waar van eenige onbeschaamde schreeuwers zig durfden vermeten, kennis en wisse naricht te hebben ontvangen. En zoo gaven de Nazaten hun beste goed wech, om hunner Voorzaten vrygeprevelde Ziel uyt het Vuur te redden, en door de Poorten des Hemels te dringen.

VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Concilien, en Traditien.

BEhalven de buytensporigheden van Joden en Heydenen herkomstig, of van beyde zamen gesmeed, zoo is daar nog ingebroken, en zeer achtbaar geworden, de nagelaten Uytbreiding, die de H. Schriftuur vermeerdert en verbetert heeft, bekend onder den naam van *Traditien*, dat is, Overleveringen. Het H. Woord Gods, alleen uyt de Waarheyd afgedaald; en daarom ook alleen de Sleutel van alle Waarheyd, blyft pal staani, als eene onbewegelyke Rots. Zy word niet geleerd, door de hooge Schoolgeleerden, by Mond, maar door den H. Geest in ons Hert. Zy bralt zuiver, boven alle de verdrayngen der gaauwe Dryvers. Niemands Uytleggingen verbinden eenen anderen tot een onseylbaar Geloof. Hoe zeer zulks door veelen is gedreven, nog redelyker is 't zelve van wakkere Verstandten tegengesproken. De Grootheyd, de Hoogachting, Macht en Rykdom, van de Christen Kerk, te veel verschillende van de zachtmoedige Nederigheyd, en behulpzame Armoede, in Christus gezien, en in zynen Leerlingen door den H. Geest ingegriffiet, zocht naar middelen, om haren glansche te verdedigen.

Dewyl Geest en Letterzin, in de H. Verbonden Gods alom voorkomen, bedienden zig de zoekers van dit nieuwe Gereetschap, van 't gevaar, dat in 't Leezen stak, schreeuwende, *De Letter Dood, maar de Geest maakt Levendig!* Het Boek is in de Openbaringen, gelyk in *Ezechieel*, van buyten en van binnen aan te merken. De Inhoud is voor weynigen te doorgronden. De Oogen van allen kunnen zulken Licht niet verdragen. Wyl het de Godspraak is des H. Geestes, moeten 'er Uytleggers voor Raadvragers zyn. Elke Lettergreep, en stip, draagt diepe Schatten.

Op deze wyze heeft zig de bovendryvende menigte der Bisschopsvergaderingen eene Wet gemaakt, door welke zy Heerlyker konden worden, als Gods Geest zelve; dewyl zy den zelve, aan henlieden, als Rechters onderworpen heeft. En daar en boven om dit Rechterschap klem te geven, hebben ze 'er by gesmeed, de Inspraak, Verlichting en Openbaring, die zy zig vermaten zelfs onmiddelyk van den Hemel te ontfangen. Op die grond steunende, dat het onbillyk was, dat hare, of de nu nog tegenwoordige Kerk, in volle Genade bloeyende, niet zoude rykelyk zoo veel van God ontfangen, dan in de eerste tyden.

A. DEZE OPGEBLAZEN OUDE KERKHELD, zit in de Stoel van *Mozes*, die onder aan is uytgehouden. Zyn nooyt genoeg gevoede Lyf, (want alle dagen neemt hy nog waar zyn Recht, om dikker en grooter te worden, dage-

dagelyks de Overleveringen vermeerderende;) is prachtig gedekt, met eene Biffchoppelyke Mantel, waar op veele Buytenregelmatige Schryvers, verworpen Euangeliften, Oudvaders, Pauzen, en *Concilie*-Schryvers uytgedrukt zyn; houdende in zyne eene Hand een Hert, in welke de Infpraak des Hemels gefchiedde; en in de andere eene Weegfchaal, waar in 't gefchreven Woord op eene Rol van boven met de Duyve, als van den H. Geest uytgevloeyd, gecierd, gewogen word, tegen een Oor, het welk de overgave der aangeblazen Heyligen heeft ingenomen. De Roomsche Kerk fchuylt met de Pauffelyke Waardigheyd pralende, onder zyne Mantel fttaande, door dat middel vast, tegen alle Redenen, ja zelfs tegen de Goddelyke Waarheyd, welker uytlegging aan dezen ouden *Kerkheld* is voorbehouden, met deze macht, dat zoo ras iemand tegen zyne Willekeuren aangaat, of in, of buyten, of boven Gods Schriften, dezelve hier en hier namaals Verban-
nen is.

B. Deze Oude geeft en ontfangt ontzag, aan, en van de Vergadering der Roomsche Biffchoppen, die met zyn Heyligheyd *Concilie* genaamt word. Deze gefchoore Oppermogendheyd heeft zig gedekt met de Pauffelyke Driekroon; want dien alleen, en geen en Vorften, komt de macht toe, *Concilien* te beroepen. Een Cardinaals Mantelyn, Biffchops Mantel, en verdere Hooggeestelyke toefel, dekt het Lyf. In de Rechterhand houd hy eene Hoed van Vryheyd, hebbende die fchoone Eernaam altyd bewaard, al verbrandde men die genen, die op zulke Kerkvergadering, by diere Eeden van Paus en Keyzer, gekomen waren; 't op en toedoen, aanneemen of Verbannen ter Zaligheyd, is in zyne macht; en daarom hangen de twee *St. Pieters Sleutels* aan zyne Zyde, met Diamante onverbreekeleyke Ketens aange Gord. De twyfelingen in Geloofszaken zyn afgedaan, door eene Gemysterde *Sphinx* verbeeld zynde, wanneer zoo een *Concilie* uytspreekt; waarom die *Sphinx* aan eene yzere band legt, die vast is aan de Christen Kerk, der drie deelen, *Europa, Asia, Afrika*, waar van Romen 't Hoofd is, en de Paus het middelpunt; waar na toe, uyt alle hoeken van 't Rond de lynen vergaderen, en met Kinderlyke Gehoorzaamheyd in een loopen. Die twyfelingen moet de *Sphinx* fcheuren en afzweeren, of den Ban en 't Vuur ondergaan, (gelyk men zulken Schrift gefcheurt in hare Klaauwen ziet.) als Ketter, en Kettery-zaayfter. Gelyk hy daarom de gebrokene Wegwyzers Stokken, en de *Hydra* met vele nieuwe uytwaffende Koppen onder de Voeten trapt.

C. De Macht van zulke Vergadering, en haar Hoofd, beftaat uyt grooter en minder Booden en Gezanten. Dit hooge en hoog Eerwaardig Ampt is door een Cardinaals Hoed en zyn Purper gedekt, dragende het Pauffelyk driebubbeld Kruys, als hy met een Gezantschap van de Rechter zyde, ge-
zonden

zonden word aan Keyzer of Koningen, minder of meerder naar de zaken, die te verrichten zyn. Zoo nochtans, dat meestendeel die Gezant of Boodschapper, 't zy ze Cardinaals, Bisschoppen, of Bedienden van de Gerfkamer of Geloofs-kweking te Roomen zyn, van die kracht worden gehouden, dat ze alles als Paus zelve afdoen. De aanzienelykste zyn *Primates* en Hoofdstaatsdienaars der Ryken, die alles 't onderste boven wenden, voor hun eygen welvaard en de Grootheyd des Roomschen Stoels. Het geen men by hem ziet staan, is eene Fonte, of Doopvat, waar op men de zending door Christus Voorbeeld ziet nagebootst: het in of uyt den Ban doen; met de Sleutels en Blixem, Koningen Kroonen, Zalven, Aflaten geven en Vrylaten der Huwelyken, Gewyde Roozen en Deegens, aan den Helden voor den H. Stoel te zenden, en Gewyde Kussens, tot het Bevruchten der Vorstinnen. De Pausselyke Zeegels hangen aan zyne Geloofsbrieven. Zyn Mantelyn is 'er ook meê zaamgehegt, de kracht van zynen Heer en Zender dragende, in 't af en aanzetten der Priesters en anderen; in 't ontfangen der Schatten voor den Paus, over al invoerende eene Oppermacht, in de Oppermacht der Vorsten en Staten; met groot gevaar der Vrye Regeeringen, en Heerschende Vorsten.

D. Het minder soort is van *Simonie* of Verkoop der Geestelyke Gaven door Bedelpapen, Preekheeren of Jezuiten, die Winkels doen van Penningen, Aflaatbrieven, Reliquiekasjens, Beeldjens, Prentjens, Doekjens, ja Gaarne Draden, uyt den Hemel gedaalt, of op andere wonderlyke manieren in de Wereld gebragt, Rozekranssen, H. Gordels en Klederen. Zulken Geestelyken Raapzak ziet men hier Eerwaardig door zyne Geschoore Kruyn, en Baard, Smulpaap in zyne driedubble Kin, hangende Wangen en puylende Oogen. Deze heeft eene *Lazarusklap* in de Hand, en de Eeuwighyde met den Hemel daar in, op zyne Duym. Hy Verkoopt als *Jan Tetzels*, voor de Hervorming, de Aflaten, voor de Zonden, op Jaren en Dagen voor uyt. De Linkerhand schraapt van Ryk en Arm 't laatste Geld by een, voor Kerkenbouw, Turkschen Oorlog, of andere gezochte reedenen. Allerley zonden staan by hem, elk op hare *Tax*; een Boekje van Cynzen, Tienden, en andere Inkomen is in zyne zwaargeladen Buydel, waar van hy wel gemest,

E. Den H. Vader zoo vet en aanzienelyk, maar de Koningryken zoo kaal maakt, dat men achter hem den Paus ziet op eene prachtige Telle ryden, terwyl de Koningen hem moeten leyden by de Toomen of Stegelreepen.

Deze onbillyke handelingen, die veel gedaan hebben tot het overhoop werpen der grootste deelen van *Europa*, gelyk Rusland, Zweeden, Denemarken, half Duytschland, Engeland, Schotland, en Ierland, de meeste Nederlanden, half Zwitserland, en zoo veel van Vrankryk, wierden voorgest-

staan door den Geestelyken stand, die van Order tot Order te verbeelden nu nog myne meening niet en is. Die Geestelyke, hooger of lager, stand, is in vyf soorten te deelen; eene van den Paus, het Opperhoofd, tot Cardinalen, Aardsbisschoppen, en Bisschoppen, Abten, Generaals van Ordens, Prioren, Gardiaans, Leeraars, Papen en Monniken; by verschyden tyden uytgebroyt. De Vervolging met het ware Licht in Christus te gelyk beginnende, kruyste eyndelyk den Zaligmaker, betwiste zyne Opstanding, steenigde *Stephanus*, en vervolgde de rest. De zwaare woede drong eenige naar Hohen en Woestynen, naar 't voorbeeld van zo veele Joden, Propheten, zoo wel als anderen, tegen 't Martelvuur der Heydenen. *Mozes* na *Midian*, *Elias* op de *Rotzen*, *Johannes* en *Christus* in de Woestyne geweeken, hadden dien weg geopent. Het Vuur van Goddelyken yver geleydde anderen met vreugde tot het Zwaard, Kruys, of Vuur; om Christus, door hen beleden en gepredikt, met hun Bloed te bevestigen. Maar eenigen, tot die Kroon niet geroepen, en oordeelende, dat men wel mogte ontgaan de wreedheyd der Ongelovigen, weeken naar onbewoonde plaatzen; daar vervielen zy gewillig eerst, te mets ondanks, tot eenzaamheyd en armoede, die beyden bedorven in eenigen 't Bloed, en alzo de Geesten, te slip starrende op den ingang tot de Gelukzalige Eeuwigheyd, wierden eenige vervoert tot ongeschikte drift, tegen de Menschelykheyd en zig zelve, de Gezelschappen ontsluypende, en hun Lighaam op de Pynbank verscheydener wyze schendende, zoekende in 't Lyf, 't geen ze in den Geest moesten vinden. Van welke eenzinnige kwalykgevoede alleenwoning, de bedorve Herffenen vervielen tot zoo veele Dromen, Gezichten, en Verschyningen, als 'er by meenigte van Spookjens, Duyvels, en Tovergezichten vertelt, van diergelyken aangenomen zyn, welker hard leven, aanzien in anderen makende, dat licht geloof baarde, dat men die uytwerkzels van bedorve Herffenen, voor ware geschiedenissen aannam; en wanneer het tot staven der voordeelen in de Kerk te pas kwam, met algemeen goedkeuren bewaarheede, bevestigde, en heyligde; voorts dezelve afmalende, zoo zeldzame Duyvels en Geesten in gebruik bragt, by St. *Antonis* en anderen, zoo vele vreemde Wanschepzels van Gehoornde, Gevlerkte, en Gestarte Gedochten in de Kerkboeken en Schilderyen plakte, als 'er vreemde grillen den Schilders invielen. Dit was dan het zoo geroemde eenzaam leeven. Dit soort van Woestyniers, Eenlevers, Gemeenlevers, of *Heremyten*, Monniken, Kloostergezellen, zette zig in Abyssinie, Egypte, op de Libanons en Carmelsbergen, of andere Hoolen, waar van zy *Troglodyten* genaamt wierden, neder. Vrouwen, zoo wel als Mannen, hingen hier aan, de Ryksten wierden gevergt om hunlieder middelen, de verwanhoopten liepen 'er na toe uyt weezin tegen den Menschen, die hen gelukkiger gekent hadden; de Luywarts om 't vuyge Bedelgemak, en de loozen, om van die alle te aazen. Immers de rechte oogwitten, om opgetogen in God met Hemelsche bespie-

spiegelingen, zig zelf te overwinnen, de Wereld te ontkomen, en zig Gode toe te Heyligen, (zoo dat nog al te zamen de onnutte eenzaamheid kan rechtveerdigen) waren 'er dun te vinden; gelyk men uyt de Brieven van veele wakkere Mannen van die tyden, als van *Paulus* den Thebaner van Egypte, *St. Antoni*, *Hilarion*, en meer anderen ziet. By den Ouden was een Gebouw, *Hecatopylon* genaamt, van 100. Pylaren, waar mede 't ondersteunt was, draagende een zwaar Paleys daar op.

F. Zoo veele Ordens, onderschragen ten minsten het Roomsche Kerkgeweld.

Het tweede soort dan van deze Byekorf is de zwerm van de Kloosterwespen, van allerhande Verwen, Baarden, en Kruynen, den Honing en het Wasch der Borgers en Boeren verteerende.

Het derde de Geestelykè Adel, Commandeurs, Ridders en diergelyken.

Het vierde gehalveert soort; Voormiddag Geestelyk, Namiddag Wereldlyk.

Het vyfde gansch in de Wereld, maar Klopbroers, *Familiaren* van de *Inquisitie*, Broederschappen der H. Maagd, der Jezuïten enz.

Deze alle hebben echter eenige onderschikking, Uuren, Getyden, Gezangen en Oeffeningen. De zeven Kerkordens Uuren na des Koninglyken Propheet Davids zeggen, die dat getal juyft noemt; zeggende: *dat hy zevenmaal God Lof en Dank gezegt heeft over de Oordeelen van zyne Rechtveerdigheyd.* 's Avonds dan begint de Kerkdienst; en word de VESPERTINE of 't Avond-Gebed genaamt; om dat Christus doenmaals 't Paaschlam at, de Voeten wachte, en 't H. Avondmaal instelde, verbeeld door het Paaschlam in de Schotel. Het Middernachts-Uur toont Christus over de Beeke *Kidron* gaande, om te Bidden in zynen zwaren stryd. De Morgenstonds-Uur, *Cajaphas* Christus vragende en doemende; ten een Uure (naar de Palestynsche Rekening) ziet men de Geesselpaal, de Roeden, Rietstaf, en Doornekroon; ten drie Uuren, *Barrabas* boven Christus gestelt, en vrygelaten; ten zes Uuren Christus Kruysdragende; ten negen Uuren Gestorven, Opgestaan, en 't Ryk des Duyvels omver geworpen; tegen de Avond-Uur van 't Kruys afgehaalt; de Morgen Uur, met de Haan van *Petrus*.

De Gezangen hier na; gelyk van de Lichten en Klokken, die Gewyd moeten zyn. Nu deze zyn naar die der Joden en Heydenen gesmeed. De eerste Christenen klopten op hout, om dat hen zulks meer 't Lyden van Christus inboezemde; en dit is zelfs nog om zyne Oudheyd in Rome gebleven, lang na de Vervolging, en niet by gebrek van Macht, van Metaal gegoten zynde, wierd de eerste groote Klok van Paus Jan XIII. voor St. Laterans Kerk, Gedoopt, *Jan* genaamt, en Gezegt met alle Plechtelykheyd. En deze Plichten wierden de Klok aanbevolen, God te Loven, 't Volk by een

een te roepen, den Geestelyken te waarschuwen, den Doden te beklagen, den Duyvel te verjagen, en de H. Dagen te eeren. De Klokken moeten de Kokordens-Uuren net waarnemen, als mede de Engelen Groetenis aan *Maria*; op deze moet gezet worden, *Weest Gegroet Maria*, of *'t Woord is Vleesch geworden*, om daar mede de booze Geesten te verjagen. Zoo Heerlyke dingen verrichtende, is niet zonder reden zoo menigen Twistgeschil ontstaan, wie zulke mindere of meerdere Klokken in getal of grootheyd mogt hebben, en luyen, of niet.

G. De Dienst in de Kerken, tōt Groeten en Buygen, Knielen en Aanbidden, is drierley; en daarom met drie Hoofden verbeeld, waar van de eene LATERIA, of meer als Slaafsche Buyging en Knieling, wil, Aanbiddende als Goddelyk, alles wat God, den Zaligmaker en H. Geest raakt. Deze draagt daarom voor zyne Borst onder zyn opgeslagen Gezicht ten Hemel, de VERONICA, of Zweetdoek, waar op des Heylands eygen Aangezicht is afgedrukt, met Omtrek, Hayren, Doornekroon, en Verwen. De tweede HYPERDULIA, wat minder, dog ver boven Heyligen Eer, die daar naaft aan volgde, houdende de H. Maagd in zyne Armen. De derde DULIA, meer als Burgerlyke, en minder als by na Goddelyke eer, voor den Heyligen. Zoo als in 't Misboek geordineert word, welk hy op zyne Zyde draagt, nevens 't *Paternoster*. Hy zit geknielt met een Standaard in de Hand, waar op de Heyligen, die gangbaar gehouden worden, en in hunlieder Gulde *Legenden* gedrukt zyn, staan. Hoe vreemder, voor de rest, hoe krachtiger; want dat het Volk minst begrypt, acht het zelve het alderhoogst. *Christoffel* door de Zee, *St. Joris* met den Draak, *St. Hubert* met het Hert, *St. Ursel* met 11000. Maagden, *St. Patricius* in zyn Vagevuur, en alle die Heerlyke gescheften uyt de Gulde *Legenden*. Die van de Wyzere Eeuw zyn door den Roomschen, van anderen hier over bespot, fyn en verstandig verdraayt, en tot *Hieroglyphen* of Merkbeelden gemaakt; gelyk ze mogelyk eerst zoo zyn nagelaten, en door te veel aandacht en verkeerde yver, opgevyzelt, tot zodanige misselyke *Geschiedenissen* voor de onnozele Vrouwen.

EEN EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van den Kerken Ban.

A. **Z**Odanige Kerkelyken Ban is onder den Heydenen, maar byzonder onder den Joden gebruykt geweest; dog niet lichtveerdiglyk; nog zodanig, dat zy hunnen Geloofsgenoten en mede besnedenen gantschelyk affneden het middel, om in hun Geloof te blyven, of dwongen by den Heydenen te wonen, en tot Afgodendienst te vervallen. Der Joden Ban dan is vierderley geweest. De eerste was de afzonderinge van iemand, die uyt drie Legers, het Leger Gods, het Leger der Leviten, en het Leger der Stammen gebannen was. Zodanige aanzeg wierd door den Oppersten Priester ter plaatze gedaan, alwaar 't kwaad voorviel, voor eenen tyd; en daarom zietmen deze afzondering met zulken gewaad pronken. De Rechterhand wyft met den Vinger om hoog, verbeeldende den misflag tegen God begaan te zyn. In de ligste Ban moest een bezoedelde vier ellen lengte van anderen af blyven; waarom hy eene zoo langen Maatstok in de Linkerhand draagt, wyzende op de Kaart van Israëls Legerplaats, alwaar de drie Legers te vinden zyn, en ook den omkreys der Woestyne buyten de griften der Beeken, alwaar de Melaatschen zig moesten behelpen. De tweede was tot ter Dood toe by styfzinnige volherding in 't booze, op de zelve afzondering. De derde, met uytgedane Lamplichten in de Rechterhand, betekent de Verbanning met Steeniging; waarom ook het Doods-hoofd onder des Priesters Voet legt. De vierde was ter Dood, met uyt-schrabben des Naams, en niet besnyden der Kinderen. Voorts alle Vloeken op 't Land, en in de Stad. Maar hoewel zomtyds God den Gelovigen zelf voor eene tyd onder den Heydenen deed wonen; zoo heeft 't nochtans dezelve Godheyd goed gedacht, zyne Straffen niet tot de Zielen der zwakke Misdadigers uyt te strekken; maar die te bewaren voor de gevaren des Heydendoms.

B. DE ROOMSCHE BAN word vertoont door het Beeld van den Apostel *Petrus*, die de twee Sleutelen, van den Hemel te sluyten en te openen, in zyne Rechterhand houd, en in de Linker de Wereld heeft, die met zyn Kruys en Band aan die Sleutels is geketent; welke te Binden en te Ontbinden, het werk van den Paus, en by afdaling der Priesteren, en byna aller Papen is. Aan dezès Apostels Graf zit

C. DE PAUSSELYKE VLOEKBAN, uytgebeeld door *Theodorus* den Paus in 't Jaar 648. tegen *Pyrrhus*, Patriarch der Monothelyten. Uyt den

Mond van den Paus gaat eene Blixemfraal, met allerley Vloeken gemengt; zodanig eene, als hy schreef tegen dezen zynen Vyand op het Graf van St. *Pieter*, met Inkt, in de welke hy het Bloed van Christus uyt den Offerkelk had gemengt; gelyk ook tegen *Phasius*, die zig in de Kerk van *Constantinopelen* had ingedrongen. Deze Blixemfraal gaat door de Sleutels van St. *Pieter*, door hem gevoerd, en snyt Keyzers Kroonen, Vorstelyke Mutzen, en andere Waardigheden overhoop. De Boeken, tegen zyne Heyligheyd geschreven, doet deze Blixem branden, en werpt alles uyt de H. Kerk, die hy door zyne Pausselyke Rok en ontzach dekt.

D Naar de maat der begane mislagen moeten deze verbanningen zwaarder verbeeld worden. Maar alle de zware konnen door den verbannen Bok, *Azazel*, die in de Woestyne gejaagt wierd, verstaan worden. Zodanig zou men ook eene geslachte Zog konnen doen zien voor eene Verbanning, welke de Romeynen namen tot een Voorbeeld van de straf der Goden, op de Verbondbrekers.

E. Hier zietmen een Model van den Kerkenban der oude Grieken en Azianen. Men verthoont dezelve door eene neêrslachtige Zondaresse, in flordige Klederen, met Assche gedekt, door den Priester op haar Hoofd gestrooyt. Zy snyt hare schoone Lokken af, door de welke zy de Pollen verlost heeft; en bekrabt de Wangen en Lippen, op de welke de Liefhebbers plegen te aazen. Zy is blootvoets, houdende eene Geffel-staf, om haar zelve te tuchtigen, in de Hand, Belydenis doende van hare Mislagen openbaarlyk voor de gansche Gemeente, aan den Huylhoek; alwaar de Priester (haar opentlyk hebbende doen zeggen, als op een Kerk-toneel, buyten de Kerken-deur, alle en ieder Zonde in het byzonder) over haar leeft de zeven Boet-Psalmen; tredende met zyne Voet een Hert, van Steen gemaakt. Deze (door haar zelve overtuigde) Zondaresse, moest blyven buyten den Offer-dienst, het Park der Gelovigen, en zelfs buyten de Dopelingen, ja Leerlingen; van verre maar naauwelyks mogende zien den Dienst tot hare weder-vereeniging toe. Voor die Kerkdeuren stond afgeschildert de Naam der Verbanne, met eenige Duyveltjens rondom deszelfs Naam, spouwende, krauwende en bytende op dien Naam; gelyk nog geschied in de Roomsche Kerk-portaalen. Zoo iemand in den Ban is gedaan, zoo word zyn Naam met allerley Gespensen, en Duyvels omschildert, die op de Letteren Vuurbraken van alle kanten, tot dat zy zig beter getoont hebbende, door Vasten, Traanen, Omme-gangen, Kerk-bezoeken, en Aalmoessen, behalven het Priestergeld, genadelyk wederom op eene Paasschen in-en te mets aangenomen worden. Deze openbare manier, van zyne Zonden voor 't gansche Volk te be-

belyden, is naderhand door *Nectarius* verandert, (die kwanswys om de ergernis der Heydenen en Nieuwbekeerden te minderen) beter vond de byzondere Oorbiegt aan een alleen; met trappen geklommen tot de Priesterlyke Oorbiegt.

F. Zodanige Boetvaardigheyd der uytgeworpenen is hier verbeeld door een geplukt, haveloos en berooyt Jongman, die als de Verlore Zoon, in die engte gebracht is, dat hy alles opgeteert en verkwist hebbende, met de Verkens, die hy hoedde, moet Draf eeten aan eene Trog in de Hey. Zulke Boetvaardigheyd heeft eene Spiegel in de Hand, om zig zelve te kennen, en daar uyt te merken het verval van zynen stant; gelyk de Verlore Zoon deed, na zyn verkwiste Hoeren-geld. Even als de Zondaar zyne eyge grouwelen zig voor oogen stellende, zyn verval uyt de Godde-lyke Genade kan zien, in de Spiegel der Wedergeboorte en Trekking des H. Geestes, uyt welke hy tot de vuylnis der Zonden (in welke hy zig gewentelt had) zig heeft gesmeten. Men ziet by die Boetvaardigheyd den Haan, die driemaal voor *Petrus* krayende, hem zyne Verloochening herinnerde, en tot bitter weenen en berouw bragt. Men ziet in zyne Borst een gebroken Hert, zoo als God van den Boetvaardigen eyscht, in de plaats van Offenbloed en Rammenvet. Aan zyne zyde zietmen de scherven van eene Schotel leggen, in welke nog Brood nog Vleesch is, nevens eene ledige Beker, om zyn Vasten, en de tuchtiging van zyn Vleesch (dat door zyne dartelheyd zyn val heeft verhaaft,) door zyne prikkelen te laten zien.

G. Hier achter volgt een schoon Jongman, die ons dient om het ware berouw te doen kennen. Hy is jong en schoon verthoont, met een fris Lyf, als een nieuw Mensch. Hy dankt God met Lofzangen, over zyne weder-gevonde Genade, terwyl de H. Geest aan hem den waren Hemelweg wyft, om hem te doen inwonen in 't Ryk Gods in zyne Ziele. Een nieuw Hert en nieuwen Geest leeft in zynen Boezem. Hy heeft afgeleyd zyne oude vodden van allerley begeerlykheden, en zyn nieuw wit Kleed aangedaan, staande met de Voet in een Wasch-bekken, om te doen zien, dat zyne Voeten gewasschen zyn. Welke reyniging het voorbeeld der Zielzuivering was, en van Christus ook voor 't uysterlyke zoo gebruykt word, met eene zamen-schakeling van de vergiffenis der Zonden. In de Rechterhand ziet men zyne Vrede met God, door de Palmveer, die hy draagt; gelyk ook de weder ingeroepen plegen op de Hoogtyd alzoo in de Gemeente te verschynen, houdende in zyne Arm eene Bykorf, het Merkteken der gedurige naarstigheyd van Goede Werken in de Gemeente. Dog zoo iemand de *Relapsen* of ten tweedemaal verval- lenen, en hunlieder berouw moet laten zien, zoo kan men de Boetvaardig-
A a a 2
heyd

heyd op de grond kruypende, vermagerd, gegeeffelt, en met Steenen op de Borst flaande doen zien, met een Varken of Hond ter zyden, die gewaffchen zynde wederkeert tot zynen drek, of gefpouwt hebbende tot zyn uytbraakzel. Buyten deze Boetvaardigheden fchieten 'er over twee of meer andere zoorten, van welke men in de Huychelarye en Schyndeugd zal aanroeren, die (God betert!) meer als het ware Berouw te vinden is. De hardnekkige vermetelheyd der Zondaren, kan men hier wel behandelen; maar deze zal ook hare plaats wel vinden. Zy kan ftaan met eene opgeheve Hand tegen God, met de Ark van *Noach* achter haar, en de beginffelen der Zondvloed, of de Toren van Babel, die verdonderd word; of in andere Heydensche gevallen, *Niobe* of diergelyken.

H. Maar de eerfte, hier overfchietende, is de overtuiging van het gemoed door *Kain* te zien, die na zyne Broedermoord, waar van hy 't Werktuig in de Hand heeft, in plaats van Gods Aanfchyn te zoeken, om door allerley tranen, zuchten, Hertenberouw, en Zielverfmelting, daar zyne genezing te vinden, waar ze alleen te vinden was, verkeerdelyk den over al by zynen tracht te ontvlieden, niet willende, die wreekende Hand, die hy vreefde, tot Heelfter hebben. Zoo vlucht hy in de woefte Rotzen, en fchrikt voor zyn eygen Schim.

De laafte Ban is die van de Apoftelen, die iemand, naa den Lichame, den Satan overgeven, op dat de Ziel behouden blyve.

I. Uytgezondert in den Hoofdboofwigt *Judas*, een voorbeeld van wanhoop en overgave aan den Duyvel. Deze heeft hier zig zelve opgeknoopt en verwurgt aan eene dorre Boom, het ongerechtig Bloedgeld van zyn Verraad wech geworpen hebbende, als de nypende getuygen van zynen verraden en verkochten Meefter, Gods Zoon. De Darmen ftorten uyt zyne Buyk, gelyk zyne ingetrokke Beenen, verkrompe Handen, en akeelige Kop vertonen, meer Duyvel als Mefch. Hy heeft het ware teken van eenen verfoeyelyken Boofwicht, van andere Mefchen gehaat, een Nachtuyl by zig; die 't licht hatende, zwaarmoedig blaaf en zuft, en van alle andere Vogels gepikt en geplukt word, zoo dra zy hem gewaar worden.

Men zou dien zelve *Judas* ook kunnen verbeelden, zig uyt wanhoop van den Tempelberg nederftortende; om dat Petrus *Hand. I. 18.* duydelyk van hem getuygt, dat hy *voorwaarts overgevallen zynde is midden opgeborften, ende alle zyne Ingewanden zyn uytgestort.* Welke woorden met het gemeen gevoelen, dat zig die Verrader zou hebben verhangen, niet wel fchynen overeen te komen. De Geleerden, welke dit *voor over vallen van Judas* fttaande houden, verklaren het Griekfche

VANDEN KERKEN BAN. LI. HOOFDSTUK. 373

fche woord ἀπὸ γὰρ by *Matth.* XXVII. 5. door *Hy heeft zig zelven verdaan*. Het welk eene algemeene uytdrukking van zyn rampzalig eynde is; en door *Petrus* in de boven aangehaalde plaats nader verklaart wordt. Dog wy hebben liever in onze verbeelding het algemeen gevoelen willen volgen.

TWEE EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Zeven Sacramenten.

DE vermeerdering der Christenen, bracht Macht en Overvloed voor de Geestelyken, en daar door wierd de Roomsche Stoel gestyft, wyl de kleyne Kerkdienaars, aan hunlieder meerderen, en deze aan den Paus, van de byeenvergaderde zommen, het aanzienelykste deel moesten toezenden; om daar door nog grooter Ampten te beklimmen. De *Canones*, *Decreten*, en *Regelen* van dat Hof leerden, dat alle de Sloten, Burgten, Steden en Ryken waren de Erfgoederen van den Heere *Jezus Christus*. En Christus Priesterdom by den Paus, als Hoofd der Kerke, zynde, zoo behoorde alles aan hem toe; want de Grondsteen van de Kerke was de Paus, die daar toe verstond, dat de Bisschoppen niet en waren de Dienaars, maar de Hoofden van de Kerk, en dat de Kerkelyke Goederen, niet alleen waren de Leere des H. Euangeliums, 't H. Vuur van 't Geloof, de Verachting van de Wereld, maar dat die niet min bestonden in de Pachten, Renten, Tienden, Offerhanden, Zilver, Goud, en Juwelen. Waarom die Bisschoppen dan ook van het Prediken afstapten, en maar tot eenige weynige groote zaken zig zelve verledigden, by voorbeeld, Kerken Inwyen, Klokken Doopen, Vormsnel geven, 't Heyligen der Altaren, Zegenen der Mantels, Kleeden, Beelden, en Schilderyen; of die uytstaken in Verstand, aan de Hoven der Koningen meester spelen, de Koninginnen Weduwen opwachten, en innemen; de Vorstendommen onder een verwarren, tegen een doen kanten, Hemel en Aarde bewegen om al het Wereldlyke onder de Macht van Romen te doen bukken; ja eyndelyk zelfs Vorsten en Keurvorsten des Ryks wierden, om de H. Stoel en zig zelve beter te dienen. Hier van kwamen al die gezochte Kerkdiensten; de *Sacramenten* wierden van twee tot meerder, en eyndelyk tot Zeven gemaakt. Waar by nog veele de Zalving der Koningen voor 't achtste houden; en eyndelyk vele Sacramentale diensten en zaaken, als Wywater, Zegenbrood en diegelyke aanhechten. *Sacrament* is een woord van den Zoldaten ontleent, dat den Inrol-eed betekent; in 't Kerkelyke een zichtbaar Teeken van een Onzichtbaar Genaden-Verbond; by veelen niet alleen betekene, maar ook Heyligmakende, als de oorzaak, en het Merk der Genade aangenomen.

A. Het eerste is de Doop, die hier bedient en verbeelt word door een Kind, even geboren, waar op in of boven het Doopvat door den Bisschop Water gesproeyt word (dat men by verloop van tyd, van kostelyke Steenen, Metaal, ja Zilver maakte.) Het Doopbekken stond eertyds buyten de

de Kerk, om te bewyzen dat door den Doop de Menschen eerst, en niet eerder tot de Kerk behoorden. Op dit Doopvat ziet men den H. *Joannes*, *Jezus* Dopende, Zeebladeren en Riet op de Voet, en daar op verbeeld Christus uyt zyn Graf opstaande. Die Doopkuyp moest op eene hooge voet staan, in een holrond, waar in men moest neêrtreden, om te voldoen de gelykenis, als of men met Christus in den Doop begraven was, en daar uyt opstond. Dit Doopwater word eerst Geheyligt. De Gevader neêrgetreden houd het Kind op dat Doopvat. Deze moet niet de Vader zyn, om te betekenen, dat geenzins deze Geestelyke Geboorte met de Vleeschelyke is te vermengen. Dan ontfangt het Kind zyn Naam, onder de Naam van GOD, DEN VADER, ZOON, EN H. GEEST. Het Teekenen en Zalven op 't Voorhoofd, beteekent den bystand des H. Geestes, in den sryd, tegen de Vyanden, den Duyvel enz. en het teeken des Kruyffes, tot verbeelding van het Kruys, het welk zy draagen zullen. Dan worden Neus en Oorgaten door 's Priesters Vingeren met spog geraakt; 't Zout word in de Mond gestreeken, om te betekenen, dat de Wysheyd smaak by hen moet vinden. Deze Doop, gelyk voor is getoont, wierd in de eerste tyden, onverschillig in Rivieren, Meyren, Vyvers en elders gedaan, daar ze tot Jaren gekomen zynde, naakt, zomtyds eens, zomtyds meermaal zig zelve Indompelden. Ja Vrouwen tusschen de Mannen in, om te betekenen door haarlieder naaktheyd dat ook *Christus* naakt geleeden had. Hier op volgt

B. HET VORMZEL, als een Sacrament of Teeken van hope, het welk in de Nek geschied en op andere plaatzen. Men ziet hier een Vormeling Gedoopt op de Kniën leggen, dien de Duyve, als de H. Geest alzo door de Zalving ingewreven word. Deze Zalving vlak na den Doop, beteekent, dat de Gedoopte door 't Vormzel, deel heeft in 't Koningryk van Christus. Zoo dit aan Kinderen gedaan word, zoo moeten de Gevader of Peeters antwoorden; maar zoo 't aan Bejaarden Onderwyzelingen gedaan word, zoo moeten zy zelfs antwoorden, met Waschkaarsen, om haar nieuw Licht te doen schynen, in de Hand, Belydenis doende van haar Geloof. Voor alle deze Zalvingen, moet de Huyd en 't Hoofd met schoone witte Doeken, die men 'er by ziet leggen, wel schoon gewreven worden, op dat deze H. Zalving niet op Onreynen mogt vallen. Op de Voorgrond ziet men de verjaarde of verouderde Zalf verbranden, terwyl de nieuwe in de Vles staat. De Beurs om daar voor te betalen, en de Aalmoessen te vertoonen, legt voor zyne Kniën. Maar om deze Geestelyke Zalving wel te doen geheugen, ziet men den Bisschop aan de Gevormde Dochter (die een *Agnus Dei* van Paasch-Waskaarsen om den Hals moest hebben) eene zachte Kinnebakslag geven, om ook met een de verachting, den Heere Christus aangedaan, te verbeelden.

Om

Om dat die geene, die ten Stryde gaan, Voedzel van noden hebben, ziet men hier

C. DE MIS, welke van veele zoorten is; en in welke de Roomsche Kerk wil, dat Christus Vleesch en Bloed aan den Strydenden Christen word omgedeeft, verbeeld door eenen Priester, die op zyn naar den Hemel gekeert Hoofd heeft het teeken der Gezondheyd, de Vyfhoek der Medicynen; maar met deze 5. Letters, H. E. E. C. M. HOC ENIM EST CORPUS MEUM; *Want dit is myn Lichaam*. Voorts schynt hy Geestelyk te werken met een Hemelstraal op zyne Borst, waar op hy slaat, houdende te gelyk als in de Hand een Lichaam van Christus, 't welk van de Zelfstandigheyd van Brood tot Vleesch en Bloed, als een Lichaamtje gedurig vergrootende met het Misbrood, of de Ouwel van Offerhande daar boven op getekent, met de vyf Wonden, en alzoo de TRANSSUBSTANTIATIE ver-tonende.

(Daar is nog eene CONSUBSTANTIATIE uytgevonden, om dit Hervormt Heyligdom in zyne eer te bewaren, of by geval den Offerende Priester, Dronken, Godslasterlyk, of anders onordentelyk, het Goddelyke schein te ontheiligen; of zoo de Ontfanger ook diergelyk was in de *Miscommunie*.)

En om eene zonderlinge kracht van deze Misdienst te meer te toonen, reykt hy zyne Hand aan eenen Gepynigten in 't Vagevuur, dien hy met Zielmissen meent te redden uyt de smerten, die eenige nu volgens hun gevoelen, al lyden; waar van ook zoo uytstekende voordelen op overschieten, dat men de Offerkassen met Goud en Juweelen, zoo wel als de Beekers, Kandelaars, Kleederen, Schoteltjes, en Schellen ziet flikkeren. De *Ciborie* of Offerkas is hier met het Kruys getopt, door Cherubynen gedekt, door de vier Evangelisten ondersteunt, met gestadig licht van Waschkaarsen bescheenen, en met Bloemfestoenen, Schildery, en Beeldhouwkonst verheerlykt; op eene Tafel van veele prachtige Dekkleeden, met alle Buygingen en Bewegingen, Gezangen en Reukwerken tot den Hemel toe Vergood.

Maar wyl het dikmaals gebeurt, dat de Krygsman te kort schiet, of gewond word; zoo is het aanklagen en vernederen over de zonden (de wonden des strydenden Christens) hier op volgende; het welk eertyds voor de gansche Vergadering geschiedde; de Zondaar openbaar voor de Gemeente belydende. Maar door *Nestarius* te Constantinopelen is eerst ingevoerd voor de Boetvaardigheyd,

D. DE OORBIEGT. De Boetvaardigheyd heeft de Geessel, om zig zelve te Tuchtigen, in de Hand. Zy verbergt haar Aangezicht uyt schaamte, en om te Biechten, houdende de Beurs open tot eene Aalmoes en betaling van den Biechtvader; die de Oorbiecht horende, in eene Biechtstoel zit, als een oud Man met een Patersmuts op 't Hoofd, een Neusdoek voor de

Oogen houdende, en daar mede zig zelve dekkende voor de Tralieschuyf. Zyn Oor ziet men open, om te hooren; maar de Mond met een slot toegesloten, om te zwygen. Om het welk kragtiger te betekenen hy in zyne Hand houd eene Endvogel, wiens toegenepen Gorgel en Hals, het kwakken en gerucht maken belet. Zyn ABSOLVO, *Ik vergeeve het u*, staat voor in de Gevel van de Biechtstoel; voor welke alle Purpere Tabbaarden, alle Kryggeweeren, Schoonheden, en Kroonen moeten knielen. De Priester maakt los de Knopen, die zelfs door Engelen niet te ontbinden zyn, veerdiger als de *Macedonische Zabel* de *Gordiaansche Knoop* in stukken hieuw. Met zulken nadrukkelyken Eertytel, dat gelyk te voren God, door een woord het *Worden*, zoo maakt een *Absolvo* los, alle Netten over de Ziel, al waren ze met Hemelsche boeijens vast gekluystert.

Maar dewyl 'er geen zwaarder stryd en ontstaat, als dan, wanneer men van de Doodziekte afgemat, moet uyt dit Leeven verhuizen, komt de sterfende te hulp,

E. HET LAATSTE OLYZEL, verbeeld door eene zieke Vrouw, die in de Armen van de Dood, door een werkelyk Geraamte uytgebeeld, gekneveld is, God belydende, en in zynen H. Naam zweerende, aan welke de Oogen, Ooren, Neus, Mond, Handen, Voeten, en andere deelen, door, en in welke zy gezondigt heeft, door den Priester gezalfd worden, het Schoteljen in de Hand houdende, en hebbende aan zyne Voeten een Wywatervat en Wykwaft, om door 't besproejen van dat gezegende Water de Duyvelen, op des zieken Ziel loerende, te verjagen.

F. Deze strydende Christenen moeten met goede schikking bestiert worden, waar toe dan het SACRAMENT VAN ORDER is gevonden, gegrond op de Zending van de Apostelen door de overgave van den H. Geest, uyt den Mond des Zaligmakers; verbeeld door 't zienelyk Hoofd, den Paus, uytblazende uyt zynen Mond den H. Geest op zyne Geordenden. Zyn Kleed draagt daarom de bestraalde Duyve voor op, die een Cardinaalshoed in zyne Schoot heeft, met de Rechterhand aan den Bisschop, de H. Schrift en de nagelate *Traditien* of Overleveringen voorhoud, met de Linker de Oplegging der Handen verthoont. Zoo staat onder den Paus een Cardinaal en Bisschop. Aan de purpere Hoed en Mantel by de Drie-kruys-stang merkten den Cardinaal. Aan de Hoed, Staf, Mantel en Boek den Bisschop. Onder die volgen in rang de Diaken, met de Schotel en Beker, tot den Dienst kennelyk. Onder die de Onderdiaken, met de leege Beeker, Handen Uytwischdoek. Onder die de *Acoluthus*, of Lichtopsteker, die eene Waskaars, de Opsteeker en de leege Wynkan van den Aartsdiaken ontfangt. De *Exorcist*, of *Duyvelbander*, heeft een Bezweeringboek in de Linker, en vlamdend Zwaard in de andere Hand, waar boven een Duyvels

vels Figuurtje, als wechgejaagt, te zien is. De Leezer ontfangt de Schrift om te leezen van den Bisschop. De Deurwachter ontfangt, op 't verzoek van den Opperdiaken, de Sleutels. De Zanger, of Psalmist het *Litanie*-of ander H. Muzykboek, zonder kennis van den Bisschop, alleen van den Opperdiaken.

En by deze trappen gaan de mindere Kerkbedienden af van de hoogste trappen, op welker top zyne Heyligheyt zelf zit. Van dezen moeten die, dewelke na den Onderdiaken volgen, het H. Altaar niet raaken. Uyt goede en eenvoudige meeningen komen hier by Diaconessen, *Questoreffen* of Geldgadersters in de Kerken, Verciersters, en Opschiksters der Heyligen en Altaren, Reukwerk-Offeraars, met een oneyndig getal der goede Brengers van Waschkaarsen, kostelyke Lampen en andere pracht; die waarlyk maken, dat in de Roomsche Landen, de Kerken en Kloosters overheerlyk, maar de Borgers Huyzen, en Boere Hutten, slegt en arm zyn; daar in tegendeel onder den Hervormden, de Kooplieden, Borgers, en Boeren Huyzen; van Rykdommen en Huysraden overvloejen, en de Kerken maar matelyk, of slegt zyn. Waar van men een ding kan voor oogen houden, namentlyk de uytrekening der Kerken en Kapellen in Vrankryk, redelyk naauw gereekent, verslinden 1000000. Guldens aan Waschkaarsen in een Jaar. Om nu het nut en nodig te kennen, behoeft men maar na te zien, hoe menig hondert ponden van die verkogt worden, en tot ander gebruyk wech raaken; gelyk ik ze by menigte heb zien verkopen.

Door alle deze nieuwe vonden, is der Christenen Godsdienst, die in *Ceremonien*, als de Mozaische Wet had op den Joden geladen, veel meer als de Joodsche zelve beladen, gebonden, en belemmert. Zynde de Roomsche Christenen meer gedwongen te leeven naar de Regeling der *Canons*, of Pauuselyke en Kerkelyke Besluyten, als naar de Geboden van het eenvoudig Nieuw Verbond van Christus.

G. Het zevende en laatste *Sacrament* is het HUWELYK, hier verbeeld door een jong Man, die in de Linkerhand zyne Trouwring heeft, en zyne Rechter sluyt in die van zyne Liefste Bruyd; dit onderling Verbond bezeegeld met een Kuysche en H. Kus, van Verbintenis in Trouw en Deugd tot de Dood van een van beyden.

Men ziet tusschen hen beyde den inkomende Priester, die zyne Kruysstoole legt als met een Kruys over den armen van hun beyden. Voor hare Voeten moet leggen een gebroken Glas, zoo wel als by den Joden eertyds, nu ook by veele Christenen in Griekenland, by den *Maroniten* en *Cophiten* in gebruyk; om te vertoonen, dat zoo weynig, als dat door den Priester aan stukken gesmeeten Glas kan geheelt worden, zoo weynig ook die Huwelyksband kan worden verbroken.

DRIE EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Roomschen Verkeerde Yver.

DE onverftandige Yver om God te dienen heeft alle deze H. Kerkbezoekingen, Bedevaarten, H. Dagen, en andere Vindingen ingeftelt, en dagelykſch vermeerdert, door de Beveelen en Beſluyten der H. Vaders, de Pauzen; die voornamentlyk acht gaven, op den aanwaſch van hunlieder aanzien, vermogen, en Rykdom; daar nochtans de willekeuren van Godsdienſt, volgens Gods bevelen, en niet naar eygen goeddunken, nog naar de Overleveringen van Menſchen, uyt de Goddelyke Waarheden, ons nagelaten, moeten gehaalt worden. Deze dienſten noemt men zomtyds *Overtollige*, andere *Verdienſtige* werken voor anderen; van de welke de handel niet onvoordelig en is. 'T wech geven van goederen, 't Vaſten, Geeffelen, H. Tochten, zig te ontmannen, om kuyſch te leven, is op eenige plaatzen verdienſtelyk, op andere geboden.

A. DE GROOTE VASTEN, die onder de Plichtwerken is, en zonder Zonde niet nagelaten mag worden; hoewel men inde meeſte Plaatzen, met de vryheyd van Vleefch eten handel dryft, waar van ik de Vrybriefjens, voor een of twee Kroonen, in Vrankryk, Italië en Duytſchland betaalt heb. Deze is als een ſterk Man verbeeld, die echter rank is, om dat Kinderen, Vrouwen, Ouden en Zieken vrygelaten worden, met beſcheydentheyd. Hy is gedekt met eene Kemelshayre Huyd, hebbende zyn begin van Aartsvaders, *Elias*, *Joannes*, ja *Chriſtus* in de afgezonderde Plaatzen; waarom deze in eens Zienders Kemelshayre Kleed gezien word. Op zyn veracht Hoofddekzel ſtaan vier X. zynde 't getal van 40. Dagen, die na veel Kerkgeſchil, dus en zoo de Tyden en Dagen geſchift zynde, vaſt geſtelt zyn gebleven. Zyne Mond is hem toegebonden met eene Koopere Band, waar op Zilveren Sterren ſtaan, op donkerblauwe grond; om te betekenen, dat de Vaſten zoo pleeg gehouden te worden, datze geene Tafel voor 't opgaan der Sterren dekten. Met zyne Rechterhand verwerpt hy de uytſporigſte dolheyd der Vaſtenavond-vreugd, het Momaanzicht, en de Narrenkap, en treed in zyne plicht op den Aſchdag, waar van hy het Aſchkruys voor zyn Voorhoofd draagd, ongehavend van Hayr en Baard. Zyne Middelhordel heeft Bellen aan, om de gril van den *Graaf van half Vaſten* te vertonen; maar daar aan hangt ook een Kloksken der Getyden, en eene Geeffel van Boete. Hy heeft eene Palmveër in de Hand van *Letare*, van Palmzondag; draagt een zwaar Kruys Vrydag en Zaturdag in de Goede Week, en houd eene Schuyf-lantaarn aan eene Koord, van de donkere

Metten. Hy treed eyndigende met Christus uyt het Graf, om zyn Paaschkleed aan te doen, en lustig en rustig zyne schade te verhalen, aan de Hammen, Lamsbouten, en Wynglazen, die zoo lang aan kant moesten.

B. Van de Overtollige Werken, en derzelve loon, den dienst van anderen, zelfs afgestorvenen, zietmen hier de milde Hand voor de Kerk, eene Vrouw als eene Koningin opgezet, met eene Vorstelyke Kroon op haar Hoofd, om dat die veel geven zal, veel hebben moet; dewyl tot deze Deugd het Weduwe Offerpenningsken weynig klinkt. Zy draagt eene rykelyke Mantel, en volle Borsten, aan een welgevoed vet Lyf, houdende in de eene Hand eene Goude Schaal, met welk de Juffertjes (by den Franschen *Gueuses* bedelaarfertjes, genaamt,) omgaan om de ryke Aalmoessen te verzamelen, en in de andere eene Laatste Wil, *Testament*, of *Codicil*, haar afgepracht voor Kloosters en Kerken, om zoo heerlyke Giftbrieven, Renten by de Engelen te vinden, maar niet als eene DONATIO INTER VIVOS, (*Gift onder den Levenden*,) neen, dat is den Rechten eygen, daar schenken Leevende; daar hier in tegendeel de Kerkelyke bedacht hebben eene DONATIO INTER MORTUOS, (*Gifte onder den Dooden*) want deze Vrouw schenkt, als zy Dood zal zyn, hare goederen aan Dooden, om zoo veel Zielmissen voor den afgestorvenen te doen; daar de Levende Offerars niet kwalyk by en varen. Deze Schenkbrieven leggen op eene Tronk, of Kerkkist, en men ziet daar by staan een Hoorn van Overvloed, waar uyt de Tienden van Koorn, Pachthoven, Wynbergen, en andere vaste goederen spruyten. Voorts heeftze eene welgelade Buydel op hare Buyk hangen, om gereed Geld, en Juweelen rykelyk uyt te deelen, aan die ernstige Prevelaars, die haar voor en op 't sterven bang maken, de Zonden uytpluyzende, om te sterker afgang van de BULLA SACRA te krygen. Zy beloven daar voor de Gebedenkracht,

C. EENE NAARE BLEEKE KLOP-ZUSTER, die met een Choordekzel overhangen, hare Handen zamen gekoppelt houd, het Hoofd op zyde laat hangen, hard zucht, onbekende murmelingen rabbeld, en de Oogen gantsch verdraayt houd. Zy houd een groot Kruys in de Armen, en 't Anker van de vertroostende Hope toonende aan den Geever, eet zy menigte Pater-nosters op. Voor haar legt

D. DE WAAK-PLICHT, die Monnikskap, dragende de Schellen, en latende de Klokken klinken van den Avond tot den Morgen, verscheyden Uuren op den Dag. De *Lamp*, by de welke hy in zyn Celleken moet Getyden lezen, staat voor zyne Voeten. Achter deze word

E. ZIELMIS gedaan, volgens de Jeruzalemsche *Liturgie*, dewelke;
ge-

gelyk de Roomsche, en eene Ethiopische, en Armenische alle, de diensten voor den Dooden aanbevelen. 'T geen niet is te verwonderen, dewyl zulks den Dooden geen kwaad, en den Levenden Offeraars veel goed kan doen. De Zielmis is dan door den Dienst best vertoont, met al zyn Kerkelyk toetsel, en Priesterlyke Gewaden. REQUIEM. (Rust) en REFRIGERIUM (Verkoeling.) wenscht haar de Offerpriester, die niet eenmaal 's Jaars, maar dagelyksch die Offerhande op zyn Altaar doet; voor de welke Christus eenmaal voldaan had, aan 't Kruys zig zelve offerende. Dusdanige vreemde toetsel, met de intrée, KYRIE ELEYSON, GLORIA IN EXCELSIS, veelerley Gebeden, Lezers, Zangers, en andere plichten, stuypen, buygen, opheffen, neêrzetten, prevelen, Misbrood in de Wyn, Kus des Vredes, AGNUS DEI, makingen van eene EUCHARISTIE, mening, zegening, en wechzetting, onderzang en tegenzang, schellen en bellen, wierooken en wyen, worden tot dezen Dienst vereyscht; daar nochtans het Voorbeeld en Model zoo eenvoudig is geweest, als men nog in het alderoudste Marmere te Rome kan zien, en zoo my verzekert is, op meer Plaatzzen, in *Morea* en *Egypte*, gelyk hier na gevolgt is.

F. DES HEEREN AVONDMAAL, gehouden in eene Opperzale, met eene Tafel in 't vierkant gedekt, zodanig, dat in de Middelschotel de Handen der Eetenden konden te zamen komen; met vier Rust-of Aanleg-Beddekens, naar de Romeynsche manier. Want *Pompejus*, *Palestina* overmeestert hebbende, heeft die gewoontens, danks of ondanks, doen aannemen. De Heyland *Jezus Christus* legt op de achtbaarste en voorste zyde, met zynen eersten Lieveling *Joannes* naast hem; voorts aan allen zyden, des Heeren Leerlingen. Het Waschvat, in welk de Zaligmaker hunlieder Voeten had gewasschen, de Droogdoek, en, wylze blootvoets aan Tafel zaten, de Pantoffels of Schoenen, leggen daar by. Zy zyn alle met een Diskleed omhangen. De Lamp zietmen boven de Tafel branden, en dat is al de toetsel; veel verschillende van alle de omstandigheden, die naderhand ingevoerd zyn.

Wanneer de Zielen (van niemand genoeg begrepen) aan 't Voordeel, en Staatkunde van 't Priesteramt, zelf der Heydenen, onderworpen wierden, veranderden dezelve in schaduw-of Poppen-maakzels. Plaatzelykheid moete hebben, vond men ook, datze plaats van noden hadden. De Schoolgeleerdheid, en de naamzucht van wat nieuws bedacht te hebben, schafte wat nieuws van tyd tot tyd, door welke de H. Winkel vergroot wierd, en de Heyligen haar wasch kregen. Die plaatzen waren door den Dichters lang ontworpen, en echter in zulk eene ruymte niet in 't Oud Verbond bekend, dat 'er eene aanzienelyke, ja groter menigte Sadduceën was, die de Onsterffelykheid der Zielen loochende, als der Pharizeën, dieze vaststelden. De Christenen hebben daar van meerder licht ontfangen, maar ook ontwyfelbaar veel op rekening van Duyvelen, Engelen, Geesten

en Zielen gezet. De gaauwste Mannen, die gene Monnikentaal en spraken, ontzagen zig lang tegen dien loop te verzetten. Maar die Geesten, door de snelste Grieken en Romeynen wel ontdekt, en beschimpt, in de God-en Duyvelspraken ten toon te zetten; die hebben maar eeven zoo gehardebold, met hare Eeuwen, als men nu zoude doen met de onze. De goede Roomschen hebben zoo net de Geestlanden ontdekt, of zy 'er Kaarten van hadden, en in dat onbewoont Gewest veelderley verblyven, van minder of meerder uytgestrektheyd gevonden. Eerstelyk het diepste der Hel, aan 't Middelpunt der Wereld, de Strafzetel der Opperste geboeyde Duyvelen, en Hoofd-zondaars; de Hel voor den Duyvelen en Dood-zondaars; een Meergloed brandende met Eeuwig Vuur en Zwavel; de tweede Dood zonder sterven; onuytbluffchelyke Vlam van de Eeuwige Rampzaligheid. Voorts de Boot der H. Vaderen, leeg gemaakt Vrydag en Zaterdag, wanneer Christus na zyn sterven ter Helle daalde; het Bootje der Ongedoopte Kinderen; het Voorburg der Helle; 't groot Vagevuur; en St. *Patricius* Vagevuur. De Hel te verbeelden is aan de vinding vry. De Heydenen hebben hunne Hel; de Christenen en Turken elk de hare. Hier heb ik maar getoont, 't geene men den Lichtgelovigen voorprate, door zulke onbeschaamde Monden, die stoutelyk zeyden daar in geweest te zyn.

G. Men ziet hier dan een Oud Zondaar, met de Hoofdhayren vol vlammen; wanhopig en in de uysterste pynen vertoont in de Helse vlammen, met de Oude Slang zelfs in de vlam, zonder schrooken of verbranden. Die heeft de Erfzonde, den Appel der verleyding in de Bek, met minder Slangen, die hem 't Hert knagen, om 't Lyf gellingert. Dit Hert brand met oneyndig Vuur. De laagte der donkere Rots verbeeld de diepte des Afgronds, waar in hy verzonken legt.

H. Hier boven ziet men 't Vagevuur, uytgebeeld door eene zwaar lydende Vrouw, als eene Ziel, daar echter de verlossing voor open staat. Zy moet een zwaarder Vuur, als hier op de Wereld is, doorstaan. Maar deze Ziel in 't Vagevuur ziet beklagelyk om naar de Verdiensten, die voor haar gedaan worden, de Missen, Gebeden, en Aalmoessen; zoo in den Aflaatgever Aanzienlykheyd, in de oorzaak Godvruchtigheyd, en in de verwerker Liefde genoeg is. Zy heeft eene Smeltkroes, waar in het Goud geloutert word, in hare eene Hand, om te bewyzen, dat haar dit Vuur tot eene zuivering strekt; op eene Rooster of gloeyende Traliebrug zittende, daar de Helse Vuurstralen door spelen. Zy steekt erbarmelyk, naa hulp, verkooling en rust snakkende, hare Hand om hoog, die geklonken is aan eene zware Keten, vastgehouden door den Ouden Draak, die de Ziel in zyn geweld

weld wil houden, ftrydende om dezelve, als om het Lyf van *Mozes*, tegen den Aarts-Engel *Michaël* te betwiften, en daar tegen te ftryden.

I. Deze ftryd is de verbeelding van de Vagevuurs-tyd, tuffchen het fterven, lyden, en verloft te worden. Men ziet hier dien Engel, met zeven flikkerende Sterren op zyn Helm, met Vleugelen van een der *Cherubim*. Op zyn Schild ziet men de Goude Naam van CHRISTUS, (die alleen door zyn Lyden de Zielen bevryd, en overwinnende, den Ouden Draak gekluystert heeft,) affchitterende op het Kristal, heerlyk pralen. Zyne Lans doorboort den Ouden Draak zyne alverflindende Strot, en doet hem vergeefs de Zielboeyen in zyne opgesparde Muyl vatten. Om dat evenwel de zuchtende Zielen hare trooft zouden verkrygen, zoo is 'er, tot dienst en geryf der goede Priesteren, eene nette Lyft opgemaakt, van die Heyligen, welker Voorfpraak en Middelaarfchap men in den Hemel gebruyken moet. Deze vindmen in het *Breviarium*, of beknopte Kerkdienstboek verbeeld, door

K. Een Kind van een Jaar, om dat de *Breviarien* alle Jaren vernieuwt worden. Dit Jongfken braveert met de Pauffelyke Kroon, hebbende in zyne eene Hand Tegenzangen, *Canonique* Uuren, vergaderde Beeden, Capitulen, Lofzangen, Antwoorden, *Te Deum Laudamus*, en andere inftellingen. Waarom eene Harp en Snarensfel onder de Bullen en Verzekerschriften der *Protonotariffen* (Opper-gerechts-fchryvers des Pauffelyken Stoels,) leggen, die 't Leven der Martelaars of nieuwe Heyligen bondig maken. Met de andere Hand zet deze Engel-jongen de Eeuwigheyd om het Borstftuk van eenen Gecanonizeerden Heylig, en fchenkt hem een fchynffel, wat minder als de hoofdftaal van Christus, om zyne Geheyligde Kruyn.

L. Ter zyden van hem af zietmen de Vergoding der Heydensche Keyzers, zoo als die op veele Penningen der Romeynen te zien is; alwaar op eene hooge Stapel of Houtmyt, veele Zolderingen allengs Grafnaaldig opklimmende, des overleden Keyzers Voorzaten, Bloedvrienden en Daden vertoont wierden. Daar boven 't Lyk, dat met alle de praal verbrand moest worden, en alom met allerley welriekende Kruyden en kostelyke Praalvaten de Lucht vervulde; en eyndelyk 't hoogfte verdek, waar uyt men een Arend liet vliegen, die de rook en vlammen mydende, en los gelaten, naar zyne aangeboore gewoonte recht om hoog vloog, om de Ziel van den dooden Held na *Jupiter* op te voeren, en als een Gesternte te doen tintelen aan 't blaauw Gewelf; wanneer men zeer licht, hier of elders in die ontelbaarheyd, eene nieuwe Ster vond, die met des Helds naam onderscheyden, Zeegenen en Wonderen beloofde. Dus zietmen het vergoden of de *Consecratie* der H. Mannen door 't *Breviarium*. Maar wel ongelukkige Gedach-

ten, in welke zoo een Heylig gemaakt word, om de overmatige kosten, die dit verheyligen na zig sleept, tot last der nagebleve Vrienden.

M. Den Triumph der Heyligen zietmen hier boven verbeeld, naar een Steenwerk in eene Kerk door my nagetekent, alwaar het *Lam Gods* stond op eene vaste Steenrots van zyne Kerk. Voor dit Lam stond een Beker, waar in het Bloed uyt de Borst des Lams vloot; en zoo gutfte het Bloed uyt vier Voeten, met vier Stroomen tot eene Beek, om die Rots, waar van voort afschietende eene Vloed, in welke de nieuwe Heyligen haar lange witte Klederen wiesfchen; in welk Lams Bloed sneeuw-wit geworden zynde, dieneuze die Heyligen tot haar Bruylofts-kleed by het Lam, om by het zelve te zitten op de verheeye Stoelen, die men voor den Ouderlingen om de Goddelyke Throon heeft gezet, om waar te nemen de zake der Vagevuurs Zielen; voor welke hunlieder tusschenspraak (op de Titul van *Suffragium*) tot voorspraak gebruykt word, tot haar verlossing uyt de pynen der vlammen; waar van uytgesloten bleven, die in Doodzonde storven, en wilens de laatste dienften verzuymden, of onder den verschrikkelyken Ban lagen.

VIER EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Heyligen by den Roomschen Verbeeld.

DE zwakheyd der Menschen, die veel weten, is te groot, om dat zy alles hare bevattig willen onderwerpen; die van slegten is grover, van geen begrip te kunnen maken, als met stoffelyke Beelden. 'T is waar, dat de Alderwyfsten in 't spreken en hooren moeten Beelden vormen, en bezwaarlyk gansch buyten eenige Lichamelyke verbeelding kunnen blyven; waar van zig de Wetgevers en Priesters der Heydenen hebben bedient; maar niets meer tegen het Oneyndig, Onbegrypelyk, en Eeuwig Wezen Gods strydende. Zoo ziet men ook gene gereeder straf, als die over Gods Volk om de Afgodery en haar Beeldendienst; en daar tegen geen gereeder afval, als tot Beelden en Afgoden. *Azie* en *Africa*, als ook *America*, ontdekt wordende, zyn gereeder, tot Beelden geweest als *Europa*; immers van Duytschen, Cimbren en Celten, met hare Spruyten zegt men, dat ze gene Goden in Beelden nog Tempelen geëerd hebben. *Mozes* was naauwlyks op *Sinai*, of *Aäron* maakte *Apis* na, en goot het Gulde Kalf. De Menschen moeten wel opschranderen, eerze van die misbruyken geheel vry zyn. Daar is ook een maat in alles; men kan (hoewel 't gevaarlyk is) de gedachtenis van Ouders of Vorsten door Beelden styven; maar ziet hoe de Pluymstrykery die durft Vergoden. Gaat *Azie*, Griekenland en Rome voorby, en ziet Vrankryk by onze tyd aan. Op gronden, dus zoo gevonden, heeft de Roomsche Kerk de Beelden doorgedrongen, Eeuwen dus, Eeuwen zoo, de Beelden bleeven Meester. Die wierden eerbiedig, maar dun eerst gebruykt; met verloop van tyd is daar in gevallen de Vercierkonst, die heeft met Maalders en Dichters Vryheyd alles bestaan; en men heeft de Beeldsprakkonst niet minder daar in hare rol laten spelen.

A. Maar zoo men konstig dacht den *H. Christoffel* te zetten tot eene Christen Spiegel, en verdichte om de kracht, die 't Vleesch heeft boven den Geest, eenen Reus voor 't Vleesch, die dient zyne booze lusten. *Christoffel*, deze en die gediend hebbende, dient den Duyvel, het Vleesch word getuchtigt, beter geleerd en op de rechte Weg gebracht; een Kluyzenaar brengt door zyn Licht *Christoffel* tot *Jesus*; 't Vleesch moet veele zwarigheden doorstaan, hy moet door de hooge Vloeden stappen, de Christusdragt valt hem zwaar, de Vervolging en andere Verzoekingen moeten het beterend Vleesch lyden, en zoo voort. Daar gaat het geheel van *Christoffel* wel; maar de botte Leeken, en de luye Papen worden, of zyn zoogrof, dat zy meenen, dat het Beeldsprakelyke wezentlyk, en naar de Letter waar

is. Men maakt de groffte Eykenboom tot Beelden van *Christoffel*, die ik van 32. Ellen hoogte heb gezien; die moet met een groote uyt de grond gehaalde Boom, voor Pols of Wandelftok tot over de Kniën door de Zee; daar by moet die Reus kikkhalzen, onder de last van een Kindjen op zyne Schouders, zittende met straalen om zyn Hoofd, en eene Kloot in zyne Hand, daar een Kruys op staat, enz. Die Beeltenis is in 't Gemoed van Ouden gedrukt, en gaat over tot de Kinderen, die zweeren 'er by, dat 'er een H. Man is geweest, een zoogroote Reus, en die wierd door Christus zelfs bekeerd; dien roepen zy aan, als ze op de Zeebaren gevaar lopen. En zoo als in dit geval, is 't in meest allen. De Kerken dragen Schatten, van Goud, Zilver en Konst, en die Eerbied van zoo mild te schenken is niet zonder 't Voordeel der Tempeliers; de best opgeschikte Winkel heeft altyd meest de beste Nering. Al te grof hakt men daar in, als men 't Goddelyk Wezen tot Beelden brengt. Ik heb gezien een Beeld te *Siëna*, met een Blaauw Kleedgedekt, het welk drie Hoofden had, een oud Man met een lange Gryze Baard, voor God den Vader, eens Mans jaren dragende, en naar den trant van de gelykenis, die zy Gods Zoon geven, een met een Vuurig Aangezicht, en eene Duyf op 't Voorhoofd, voor den H. Geest. Zulke grove Beeldspraken zyn van deze plaats niet; maar ik moet evenwel aan die Beeldenstof. 'T geen men over al ziet, zal min stooten. Het eerste dan is een dubbeld Hebreuwfch Jod (") welke men uytspreekt ADONAI, *Onze Heere*. Zulk een Naam ontmoet men in de H. Text, en men vind Penningen, alwaar die Letters met glans rondom, of met eene Cirkel rondom te zien zyn. Dan vind men 'er van SCHADDAI, *Alvoedend of Algenoegzaam*, met eene Zon rondom, en meerder met JEHOVAH, zoo men 't nu met punten leest; het welk die Naam is, dewelke by Eeden, Verbonden en Smeekingen wierd gebruykt. Deze drie by een met eene Driehoekstraal is te gebruyken voor 't H. Wezen der Godheyd in zyne drie Perzonen, voor den Vader en zynen Zoon, met den H. Geest, spreekende.

B. Op de Roomsche wyze ziet men God den Vader als eenen Paus gekroont, met eene lange Gryze Baard, een Opperpriesters Rok aan, houdende de Linkerhand op een Wereld en Hemelskloot, en de Rechter uytgestrekt, als Gebieder over 't Geheel, met Zonnestraalen om zyn Hoofd, en een Geborduurt werk van alles wat men op *Isis* Beeld kon toonen; het welk zyne Onderrok is, zyne Voeten dekkende, om dat men aan de Godheyd geen eynde en kent. Ik vinde onder de Oudste Italiaansche Prenten, een Vuur voor God, volgens den Text, dat Gods Stemme uyt het Vuur gehoord, maar gene gelykenis gezien is. Ik heb 'er ook van oude Neerlandsche gevonden, gemaakt wanneer de *Rhetoryken* en Schilders al naar de Mutzaard rooken, daar voor de Godheyd eene brandende Haage, eene Wolk, eene Zoenkift, of twee Cherubynen verbeeld waren.

C. DE ZOONE GODS staat ter Rechterhand, naakt, gekwetst in zyne Zyde, en aan Handen en Voeten, met eene Purpere Rok omhangen, met de gewoone Baard en Hoofdhayren, de Doornekroon op 't Hoofd, en een Kruysstandaart, als de Cardinalen gebruyken in de eene Hand, met de Vaander Grieken Chr. Vonnis uytsprekende met zyne andere Hand. De H. Geest, als eene Duyve, is tusschen beyden als van hen afvloeyende, met zyn byzonder schynffel omzet.

D. Boven en onder aan de Glansryke Driehoek zyn de vier Evangelisten verbeeld; *Mattheus* met eenen Engel, zynde, gelyk van langerhand by den Menschen is aangenomen, een Gevleugelde Jongeling, of zyn Hoofd met de dobbele Vleugelen van een Cherub; *Marcus* met eenen Gevleugelden Leeuw, als in de Woestyne heerschende; *Lucas* met eenen Os, of Ossenhoofd Gevleugeld; en *Johannes* met een Arend. Deze zyn de Dieren, die in de Prophetische Schriften meer gezien worden. Deze Getuygen van het Vleesch geworden Woord; en zien de ontoegankelyke Throon Gods, welke in den straalryken glans van de Drieëenigheyd gestelt word.

E. Die ontoegankelyke Heerlykheyt word omvat door Choren van Aardsengelen, *Raphael*, *Gabriël*, en andere genoemden of gevonden Opperwerkmeesters der Goddelyke Genade of straf, en konnen alle verbeeld worden (om dat wy Menschen zyn, en onze eigenliefde wil, dat wy niet schoonder keuren, als ons zelve in den besten stand) door Jongelingen, schoon van Aangezicht en Maakzel; wit gekleed, en blauwe dunne Sluyers of weerschyne kleur by hare schoone Vleugelen. Men heeft die Zelfstandigheden, om dat ze vaak werkende en spreekende in den Bybel voorkomen, Manelyk, en om hare behaagelykheyt uyt de volmaaktheyd afdalende, schoon gemaakt, met Vleugelen om hare gezwindheyt. Buyten de welke rondom verscheyden Ronden van andere *Seraphim*, *Cherubim*, en Engelen Hoofden met Vleugelen tusschen Wolken en Vuurstraalen uytkomen.

F. Het naast aan de Goddelyke Driehoek komen van de Rechterzyde de Bloedvrienden naar den Vleesche van Christus, en zyne Moeder *Maria*. Deze met Glans omstraalt, ja tintelende Zonneglans, heeft zeven Deegens, als onze Lieve Vrouwe der zeven Wonden, van hare gelede smerten, in de Boezem steeken. Zy heeft eene Sterrekrans, als Koninginne der Hemelen, als *Isis* by de Egyptenaren, met de Maan onder de Voeten; voorts andere Praal, volgens de werking, die ze by den Roomschen doen moet, want by anderen gelt zy niet hoger dan de *Begenadigde* Maagd, welke van den H. Geest overschaduwet, Gods Zoon in 't Vleesch ontfing. By haar staat *Magdalena* met een Speceryvat, *Martha* met een Wiel, *Joseph* met Tim-

mermans Gereetschap, *Johannes* de Dooper met zyn Hayre-Kleed, en Schelp om te Doopen, *Zacharias*, *Elizabet* en andere met die Merken, welke hen het best onderscheyden. *Lazarus* bewonden, als een die by den *Kanaäniten* in 't Graf word gelegd; wyl hy daar uyt is opgewekt; en de verdere Bloedvrienden naar den Vleesche van *Joseph*. Welke met zyn Gereetschap in eene Mand, aan eene Zaage gedragen, voert de drie Koningen of Wyzen uyt het Oosten, met hunlieder Giften ten Offer tot Christus. *Joseph* van *Arimathea* met zyn Grafflot, *Simon* van *Cyrene* CHRISTUS Kruys dragende, zyn alle de naasten. Gelyk men de Apostelen en Kruysverkondigers aan de Linkerzyde ziet. Alwaar de eerste Bloedgetuyge *Stephanus* met de Steenen, waar mede hy dood gesteenigt is, toonende, en aanzierende den Verlosser, op welke hy zig verzekerde. Deze worden verder met ronden flaauwgeel en roodachtige koleurende, om hunne Hoofden verbeeld. Want de Beeldspraak der Roomsche Kerk onderscheyd vry net alle de rang der Heyligen. De H. *Petrus* met de Sleutels, *Paulus* met het Zwaard, *Andreas* met een Dwarskruys, *Thomas* met een Indiaansche Pyl, *Judas* met een Volders Stok, en *Simon* met eene Spies, nevens anderen, welke pronken moeten met de Werktuygen, door welke zy gedood zyn, of eenig ander onderscheyd, 't welk hen in de *Gulde Legende* word toegeëigent, als Bylen, Houte Hamers, Zakken of ander Tuyg, als een Vel van eenen Gevilden met het Vilmes, en zoo voorts.

G. Na hen ziet men *Polycarpus*, *Dionysius*, *Nicodemus*; verder af, de latere Martelaren, voor Heylige verklaarde Hemellingen, maar van de rechter zyde komen als Zeegepralende, *Laurentius* met zyne Rooster, *Bartholomæus* met zyn Gevilde Huyd, zonder Hoofd, *Sebastianus* met zyne Pylen aan een Boom gehecht, *Didymus* aan eene Kaak, en *Aquilus* op een Rad; tegen welke over men ziet *Franciscus*, *Dominicus*, *Ignatius*, *Theatinus*, en alle de Hoofden en Instellers der H. Ordens, met hare Kappen, Kovels, of Kapoetzen en Kapoetzinnen; Gordels, Touwen en Banden, Schoenen en Sloffen, of Blootsvoets, zoo Geschooren en net, of Ongeschooren en ruyg, als hare Order draagt. Deze van halve Legers Heyligen van hare Ordens gevolgt, zyn onder de Roomschen wel bekend, gelyk *Jacob* met zyne Schelpen, *Ferdinandus*, of *Maria d'Atocha*, die men voor de Beeldspraak der Spanjaarden kan neemen. St. *Michaël*, *Louys*, of *Genoveva* voor de Franschen; St. *Joris* of *Karel* den Grooten voor de Duytschen; St. *Andreas* voor de Bourgonjons, *Petrus* en *Paulus* voor Romanen; *Marcus* voor Venetien.

Buyten dezen gaan de Voorvechters van den Throon, de Engel *Michaël* met de (van *Lucifer* gehaalde) Morgenster op zyne Stormhoed, het Kruys op zyn Kristalle Schild, en de Lans in de Hand, doorsteekende den Hertsvyand Gods. Die *Campioen* is vechten gewoon, en heeft om *Mozes* Lyf al gestreden.
Dog

Dog indien hy in eene andere Stoffe, als stryd tegen de Zonden, of den Duyvel, moet gebruykt worden, ('t welk in alle gelegentheden moet geschieden) zoo moet de Verbeelder waarnemen, hoe men zig van dien H. wil bedienen; want ik heb den Engel *Michaël* gezien met eene Schaal in de Hand, eene Ster voor 't Voorhoofd; en een Vaandel in de Hand, in Odions Vagevuur aan den Berg *Æthna* in Sicilie, de Zielmissen wegende tegen de zonden; zoo ziet men hem hier dan ook ter rechter zyde afdalende; wat lager als de strenge Strafengelen, die de Phiolen van Gods gramschap uytstorten, de Donder en Blixem voeren, de Vuurige Zwaarden dragen, of de Pylen schieten, die in 't verborgen woeden, Pest of Neêrslag der Eerstgeboornen, en Verdelgde Leegers en Steeden uytvoeren, of Pek en Zwavel doen Regenen. In het midden zyn de Engelen van Genade, Troost en blyde Boodschap, met de Aangezichten, Verw der Kleederen en Werktuuygen naar vereisch der zaken. Maar, 't geen de Roomsche Kerk byzonders heeft, is boven rondom, als of het de Ouderlingen van de Openbaring waren; zittende op Prachtige Pausselyke Stoelen, en in hare Wereldsche Praalgewaden met Sterren boven hare Hoofden.

H. En worden door een tweede Cirkel omringt van Geheyligde Cardinalen, als *Borromei*, *Aquaviva* en diergelyken; waar na wederom minder Kerkvoogden, Bisschoppen, Abten en zoo voorts; tot dat ze in sraalen alle in een smelten. Een ding heeft my evenwel als te vreemd gedacht, dat ik te *Milanen* en te *Bolonie* zag; dat men ook in den Hemel plaatste verscheyde H. Overblyfzels, als het Verhoogen des Kruys, de H. Spykers, de LANCIE van *Longinus*, de Doornekroon en andere Werktuuygen van Christus Lyden.

I. Buyten het Naam of Merk der Maatschappy van den Jezuiten, het Teeken van Christus by Constantyn den Grooten, de Doek van *Veronica* met het Aangezicht van Christus beschildert, de welke van eenige Engelen gehouden wierd, en van andere aangebeden, als men te Rom en doet, wanneer de Doek vertoont word. Ik heb daar ook in den Hemel gezien (gelyk tot *Aken*) eenige Engelen, torssende de Naaykamer van de Maagd *Maria*, die nu tot *Loretto* gevest is; de Kruysvinding en Verheffing, niet als Reliquien tot troost der Leevenden, maar als noodzakelyk Cieraad in 't Nieuw *Feruzalem*, om de Kamers der Heyligen op te schikken; de H. Paaschaars, als of die de Beeldspraak der zuivering in den Heyligen toonde, word mede in zoo eenen Roomschen Hemel geplaatst, gelyk het Kabinet van *Loretto* voor de Vervolging der goede Roomsche Geloofsgenoten, welke voor den Vyanden vluchtig, in de Kloven der Rotzen, en over Berg en Dal moeten vluchten. En zoo dragen ook de Engelen 't H. Olyzel tot een Merk der Heyligmaking. Maar boven al staat men verzet, daar by te zien eene

Ciborie, met een Ouwel der Miffè, glinsterende van allerley rechte en kringelende ftraalen, door den Engelen knielende met alle eerbied gevoerd, daar Christus met zyn Verheerlykt Lichaam zelf by Gefchildert ftaat, en voor de Gelukzalige Zielen gene Miffen te doen vallen. Even zoo weynig befcheyd hebben *Paternoflers*, Rozekranffen enz. Deze zyn de Vergode meerder en minder Heyligen der Hoogfte en lager Hemelen. Op de Aarde ziet men 'er ook, verfcheyden in Zee en Rivieren, ja tot in den Afgrond. Deze zyn meefte en minder zoort, als de voornoemde; en zyn de Beeldfpraken van Handwerken en Konften, gelyk de andere zyn Ryken, Steeden, Ordens, Deugden, en welvarende voorspoed.

K. In de Hel ziet men voor Beeldfpraak der Standvastigheyd tegen de verzoeking des Duyvels in Spookten en Gefpenften, den Woefstynier *Antonius*, die al de Duyvelen doet fhrikken voor zyn Kruys en Fakkell, in 't Vagevuur *Patricius*, tot trooft der Zielen in 't Vagevuur, in de Berg *Hecla* op Yfland, of *Tarmel* in Ierland. Die hy met zyn Kruys aanraakt, wyft hy de weg uyt dat Strafhok regelrecht naar den Hemel. Aan de Poort van 't zelve Vagevuur, dat in den *Vesuvius*, *Stromboli*, of *Æthna* in *Sicilie* open gaat, ftaat *Otilia* met eene Wichelroede en Snarenspeel, met welke zy aanroert en verheugt die verloft zyn.

L. Maar zoo de Oude Draak van de Keeten los kan, en zig waagt om den Vroomen op de Wereld te beftooken, dan ziet men de Beeldfpraak van de kracht der Heyligen en Gebeden tegen den Duyvel.

M. En eene Maagd daar by, om te toonen, dat de Draak het op den Zuyverften en Vroomften gemunt heeft.

N. Maar dat men met het teeken des Kruys, op den Ridder *Foris* zyn Schild brallende, den Duyvel wel kan vermeesteren is by haar waar; die heeft Vleugelen, om te toonen, dat hy uyt den Hemel gevallen is, van Vleërmuyzen, als Prince der Duyfternis, met Gieren Bek en Klaauwen, om zyn gretig inflokken der Zielen te doen zien, en een Slangenlyf, als zynde de oude Verleyder uyt het Paradys. *St. Foris* fteekt en doorfteekt het Gedrocht met zyne Lans, en is op een vlug Paard gezeten, om de fpoedige hulp der Heyligen in dien Stryd te verzeekeren met overwinning. Deze is ook het Merkbeeld van *Genua*.

O. Den H. *Hubert* ziet men op zyne Kniën, als een vroom *Lottinger*, met alle ftukken gewapend, het Kruys aanbidden; het welk tuffchen het gewicht of de Hoornen van een Hert verfchynt. Deze is zoo wel als *Eustachius* het Beeldfprakelyke der Edele Jagers; gelyk *Ivo*, *Urbanus* en
Wil-

Willebrord met hare Vaten en Flessen voor de trouwhertige Drinkelingen, zoo wel als de milde *St. Marten*, die voor den Lofkoppen, die haar Goed verkwisten, maar anderen ten besten geven, als een Ridder te Paard ryd, en aan eenen Bedelaar eene Lap schenkt van zyne Reysmantel, die hy met zyne Dágge doorgesneeden heeft. Deze is het Beeldsprakelyke van Utrecht, als *Lambert* van Luyk, *Bavo* van Haarlem enz.

P. De *H. Dionys*, die zyn Hoofd van de Plaats, naa hem vernoemt, tot Parys in een Schotel droeg, is de Bewaar-Engel van Parys, maar om dat de Stad groot is, heeft hy *Marcellus* en *Genoveva* te baat.

Q. Zoo is *Nicolaas* de Bisschop over Amsterdam, en daar van de Beeldsprakelyke geweest, met zyne drie Kinderen in de Waschkuyp, eer de oude Hulk, of de drie Kruyssen met Keyzer *Maximiliaans Kroon* gangbaar waren. Hy dient voor Beeldsprakelyke der goede Ouders en Vrienden, die hare schamele Magen de Hand bieden.

R. *BONIFACIUS* met zyne Doopschelp is van Overysfel en Drent, *Leburinus* van Deventer.

S. Gelyk *Ambrosius* met zyne Staf en Zweep van Milaan de Schutsheer, en Beeldsprakelyke is.

T. Den Blinden *Longinus* ziet men te Paard, (hy beschermt de Rid- ders en kalen Adel,) nog tuurende na de zyde des Zaligmakers, waar in hy met zyne Speer heeft gestookten.

V. DE H. *AARNOUD* met eene witte Meelzak vol Wind, is het Beeldsprakelyke der Molenaars; *Severyn* met de Schietspoel der Weevers; *Crispyn* en *Crispiniaan* der Schoenmakers; *St. Lucas* der Schilders; *Goedman* voor de Snyderen, en *Goar* met eenen zwarten Duyvel met gloeyende Oogen, op zyn Hoofd, en een Pot in de Hand, voor de Pottebakkers. Dus zyn 'er ook voor de Tochten en Reyzen: *St. Jan* voor 't Eerlyke Affcheyd, op Duytsch *St. Jans Valeyd*; de *Drie Koningen* voor Veyligheyd der Koopmanschap tegen Rovers en Partylopers; *St. Antoni* voor de Tochten der *Gallioenen* naar de Westindien; *Xaverius* naar Japan; en *Olaus* naar de Sond; *Odolphus* naar de Noordkaap; *St. Pieter* op de Visschery. Maar men moet die Heyligen opschikken volgens hun werk, en *St. Pieter* moet dan niet met Sleutels, maar met *Visschen* vertoon worden.

W. De Keyzers en Koningen, die Schatten genoeg hebben, om Geheyligt te worden, en die onder den Roomsche Christenen den Hemel zoo na by zyn, als

Cæsar en *Augustus* onder den Romeynen; *Saturnus* en *Jupiter* onder den Grieken; *Belus*, *Osis* en anderen by andere Volkeren, hebben een groot deel in de Paleyzen van den Roomfchen Olympus-Berg. Men ziet daar *Konstantyn* met zyne Zeegenvlag en 't Kruysteeken, EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΗ. dat is: *Hier in is de Overwinning*, als den Beschermer en Staver des waren Geloofs uytdraven. En men zou hem voor den Beschermer der nieuwe Christenheyd neemende, wel moeten zwygen, dat hy nooit Gedoopt is geweest, of jonge Kinderen heeft gedood, om door derzelver verscht Bloed, zyne Melaatsheyd te gencezen. *Irene* de Keyzerin, voor de *Hieroglyphe* der beschermde Beeldendiensts met een Beeld in den Arm, en de Oogen, die zy haren Man uytkrabde, om alleen te Heerschen, in hare Hand. *Swentibol*, die al zyn Ryk en Goed wechschonk, en kaal sturf, voor een Merkbeeld der Alderheerlykste Milde Gevers aan den Geestelyken. *Ferdinand* met de Eerwaardigste *Ciborie* in de Hand, welke hy als de laatste Koning van Spanje in de Slyk te Voet gaande, met de Nederigste Eerbied droeg; voor de ware Nederigheit, het Onderwerp der Godvruchtigen, in den Dienst van 't *Venerabile*. *St. Victor*, komt voor de Looyers, en voor de Verdreeve Vorsten op, en *Rudolphus* voor ware geboogte Herten voor zyne Heyligheyd; de groote *Margareta*, *Norpurg* en *Godela*, al zyn 't Vorstinnen geweest, zoo verstaan zy 't Vroëmoerschap grondig, en worden daar voor verbeeld; maar *Petronella* komt 'er by met een Vlies van een Eytje in hare Hand, voor die met eene Helm gebooren zyn, en gestadig kwaad kunnen zien. De Vrolykste is *Vitus* met een Harlequins Kleed, de Heylig der Dansfers, die op Vastenavond, tusschen twee Capucynen voor *Masquera* ten Hemel indrong.

X. Daar komt de Edele *Geertruyd*, als eene Chanonesse van *Nivelle*, nevens *Ursula*, met elfduyzend Maagden onder hare Roken Sleep, met *Clara*, *Catharina*, *Barbera*, *Agnes* en andere, met Toorens, Raden, Molensteenen, en ander Marteltuug in de Handen. Elk van dezen heeft zyn werk even als *Gallus* voor de Ganzen, *Loy* voor de Paarden, *Hubert* voor de Honden, *Rocchus* voor de Dolle Honden en Pestkolen, en *Antony* voor de Verkens, *Job* en *Lazarus* voor de Spaansche Pokken, *St. Louys*, die zynen Misgod den Zondaar tot pand van zyn Rantzoen liet, voor de H. en mislukte Kruysvaarders.

Dan ziet men in de Zee den grooten *Christoffel*, boven aangeroert, en voor die in Zee verdrinken, die H. Jezuiten, die men tot Antwerpen in de Intreede der Spreekkamer van de Maatschappy geschildert ziet; welke door den Hollanders de Voeten gespoelt, onder de Golven op de grond van de Zee zoo lang Huys hielden, en wierden alle dagen door 't Water heen van de Engelen gedient; nevens zoo oneyndigen reeks uyt de Martelaars Boeken; van de zelve soort, als de

Y. *Bergheylogen*; de Woesteynheylogen, en zulke vreemde Grot-en Rotzbewoonders, dat men, zoo zy geene Heyligen waren, hen voor Landschuymers, of Boschrovers zoude moeten neemen.

Daar leyd een *St. Hieronymus* met een Leeuw, *Asper* met een Beer, *Vitalius* met eene Slang, *Laventius* met een Woud-liczel, gelyk *Elias* met zyne Raven. Deze zyn 't, die den Heyligen hare Kost bescharen, en voor de Beeldspraak dienen van de zorg, die den Hemel draagt voor den Vroomen, om, als zy zelfs niet en zorgen, voor hen den Overvloed te doen gereed maken, gelyk by den Joden zulks door de Kruyk met Manna verbeeld word.

Paulus, de eerste der bekende Alleenwoonders, en Woestyniers, zit in een Hol, met de Bybel alleen, voorzien van eene Palmboom, die hem Kost, Drank, Dekzel, Hut en Brand gaf, voor de Genoegzaamheyd van eenen Godvruchtigen. Dan komt 'er een *Waltprang* uyt Bohemen, die van den Vorstelyken staat afgestapt, in 't Gebergte met Keetens omgord, als *Nebucadnezar* Kruid en Gras knaauwde. Dan zit 'er eene schoone Boetvaardige met een Doodshoofd, huylende, met lang Hayr, in een hoek, aan eene Waterval; voor 't berouw over de ydelheyd. Dan een ander voor de tuchtiging van zig zelve, met eene Steen op zyn Hert kloppende; of naakt zyne dertele Huyd van de kreevel geneezende in de Sneeuw. En eindelyk, op dat 'er niets zoude gebrekkelyk blyven, zoo heeft men dikke Dampen in 't Hoofd, *St. Otilia* en *Valentyn* voor de ontroerde Herffenen gestelt, gelyk de zeeven *Heilige Droomers*, die in een Grot zoo vele Eeuwen sliepen, voor de goede Droomen en de geruiste Slaap.

Deze Heyligen alle zien in de Spiegel van de Drieëenigheyd, al het geen beneeden van hunlieder Aanbidders word begeert. Dit is het middel, dat daar toe gevonden is, om dat men den Heyligen niet meer kon toeschryven, dan *Mozes* en *Elias*, die van den Leevenden niet weeten. Deze H. of Drieëenigheyds-Spiegel dient voor een Beeldspraak, als men den Mensch voor, Smeekeling of Bidder aan eenen Heyligen, tot het geen Gebeden word, toegeeygent vertoont, om het verzochte door die Driehoeks-Spiegel, aan den Heylig, en door hem aan de Maagd *Maria*, of de Godheyd Onmidde-lyk voorgedragen te worden.

VYF EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Roomsche Feestdagen.

BY zoo veele Heyligen, Dienften, Getyden, en Aflaten, komt hier de grootfte der Aflaten, het

A. JUBEL-JAAR. Eene vrolyke, huppelende Maagd, de nieuwe Lente der nieuwe Eeuw aantonende. Zy draagt op haar Hoofd eene Muts van Vryheyd, zynde van ouds al by den Joden van vyftig, tot vyftig Jaren gewoon, aan allen verflaafden Vryheyd te fchenken. Om dat zy eene volle Eeuw fluyt, en eene nieuwe opent, heeftze eene Slang met zyne Staart in de Bek om hare Muts als eene Koordband, waar op de C. van honderd Jaren vol, van Goud flikkert. Zy blaast op een Hoorn, volgens 't bevel van *Mozes*, op den tienden Dag van de zevende Maand; en klinkt om, vergiffenis voor allen fchuldenaars, dat ieder in zyne bezitting wederkeert. Waarom zy de Goude L. van vyftig Jaren in hare Schoot heeft, uyt welke zy mildelyk uytftort allerley verbinteniffen, en Schuldbrieven op die tyd verbroken, de Granen met hare Velden, de Wyngaarden met hare Heuvelen, de Vruchten met hare Hoven en Boomgaarden, ftortze met dezelve rykelykheyd uyt. Eene Band fluyt hare Middel, en ondersteunt hare drie toevallende Borften, op welke band men als op de zoom van hare Rok, vyf en twintig Jaren ziet gemerkt. Zy vertreed met de eene Voet het Slaaffche Jok der Gedwongen Schuld-flaven, en met de andere, eene Geeffelroede, een Schelleken, ende een Pelgrims-ftaf, om de achtergehoute Zonden, Doodzondigen (want die pleegen Schellen te dragen, en de Roomfche zeegenpraalders wierd daarom, tot matiging van hunne hoogmoed, een Schelleken en Geeffel aan 't Oor gehouden) alle en alom kwyt te fchelden, behalven beloften van *Godsdienst* en *Kuysheyd*, en de *Pelgrimagien* of Bedevaarden, die men beloofd had, na *Romen*, *Jeruzalem*, of *Gallicië*. De Rechterhand flaat driemaal op de Jubelpoort, voor *Europa*, *Asia*, en *Afrika*. Drie Sleutels draagt zy ook daarom op hare zyde, van den Hemel, van de Aarde, en van 't Vagevuur. Boven die Poort flaat het *Lam*, dat de Zonden der Wereld wechneemt. De Wywater-kwaft draagtze op hare zyde, aan dezelve Riem, om datze alle Zonden der toegevloeyde Boetelingen wechneemt. Op deze Hooft-poort flaat de Paus; en op de vier andere, flaan zyne Afgezanten. Hier naaft aan zit eene aandachtige Kerkvrouw, van den Joden herkomstig, deze is

B. QUATERTEMPER, of *Viertydig* genaamt. Zy wierd de Vastendag
Ddd 3 der

398 DE HIEROGLYPHEN OF MERKBEELDEN.

der vierde, vyfde, zevende en tiende Maand gezegt, en wylze met vreugde wierd belaft te houden, heeftze Fluyten, Pfalters en Harpen by haar leggen, met eene Vreugdebom op haar Schoot. De eerste wierd om de gebroke Tafelen van *Mozes* geviert; de tweede om de verwoefing van Staden Tempel, door den Chaldeên, en daar na nog erger door den Romeynen; de derde, om het dooden van *Godolias*, en de Joden en Chaldeên, die met hem waren; de laafte, om dat de Koning van Babel zyne Heykrachten toen vergaderde, om *Jeruzalem* aan te taften. Hier na fchynt gericht de aandacht van deze Vafstendaagstyden; zynde eene in de Lente, eene in de Zomer, eene in de Herft, en eene in de Winter, waaromze van Bloemen, Koorn-aayren, Druyven en Pynappels, een Cieraad-kruys over dat Kleed draagt, daar de Joodsche Gefchiedeniffen op te zien waren.

C. DE ZONDAG, zynde voor den Christenen, zeer byzonder en tot hare Ruft-of H. Dag, voor de Zaturdag (der Joden *Sabbath*) ingevoert. Deze Dag zit, om gemakkelyk hare ruft te toonen, met de Handen over malkanderen, opgefchikt met de Kerkfluyer, om den dienst, dien zy, naar de mening der meeften, als dan Gode, by uytinementheyt waarneemt. Zy heeft de Zon op haar Hoofd, waar van ze de naam en de uytstekentheyd draagt. De Schouder-cieraden aan haar Kerk-kleed zyn met Engelen-hoofden verheerlykt, gelyk haar Borft-ftuk, om dat de Engelen gelooft worden op dien Dag gefchapen te zyn; gelykze ook aan hare zydehoud eene Kruyke met Manna, dewyl op dien Dag dat Hemelfch Brood den Joden wierd gefchonken. Maar boven al is zy heerlyk om de Verryzenis van onzen Zaligmaker, wiens Beeltenis, uyt zyn Graf opftaande, zy in eene Prent ver-toont, en tot hare Trooft befpiegelt. Deze word het *Feeft der Feeften*, of *Paafchen* ge-certytelt. Naaft haar aan zit

D. DE KERSDAG, Christus Eernaam dragende. Deze Godsverfchyningdag is die, op de welke het Licht by ons is komen inwoonen; waaromze eene Hemelglans om haar Hoofd draagt. By vele voor 't begin van 't Jaar der Christenen zynde geviert, draagtze het Merk des Jaars om den boord van haar Borftkleed. Zy houd in hare Hand de Kop der Wyzen, met Reukwerk; maar met drie ronde Misbrooden omzet, om dat op Kersdag alleen, de Priesters drie Miffen mogen en moeten doen. In de andere Hand doetze zien de Sterre, die met *Christus* Geboorte naar *Bethlehem* fcheen; en eene Lantaren, om by Nacht na te volgen de Herders, aan welken de Engelen dit geluk verkondigt hadden. Zy wiegt het Eerftgeboren Kindken *Jezus*, dat op die Nacht in de Kribbe wierd gebakert, en in geringe Windzelen gewonden door zyne Moeder *Maria*, het Vleefch aangenomen hebbende, en niet daar in verandert zynde, de Godheyd behoudende, en ons in de Menschheyd gelyk geworden zynde. Zy is gepeerelt en getooyt, om

om dat de Ouden op dien Dag met nieuwe Klederen verscheenen, als of zy den Ouden Mensch alzoo afgeleyd hadden. Aan hare zyde staat

E. DE EPIPHANIA of THEOPHANIA, de God-Verschyndag in de Wolke; op welken de waarlyk Mensch geworden Heyland, op zeer krachtige manieren zig verতোonde God te zyn. De gewoonte der Ouden navolgende draagt zy eene geheyligde Toorts, met welke de eerste Christenen, die verlichting en 't verschynden nabootsten. De H. Geest daalt af op dien Dag, als eene Duyve, verzelt met schitterende Hemelschaaren, en eene Stemme Gods, verklarende, dat *Jezus*, die op dien Dag wierd gedoopt, was zyn *Welbeminde Zoon*. De Zilvere Drinkschaal in hare Hand bewyft het Wonderwerk van de Bruyloft te *Cana in Galileën*, alwaar zyne Godheyd uytblonk, met Wyn van Water te maken. De Réchterhand laat zien de Schotel met twee Viskens, die gediend hadden tot het spyzen van zoo veele duyzend Menschen, houdende in eene Mand voor haar staan de vyf Garsten Brooden. Met drie zulke byzondere Wonderwerken, elk even sterk eene Godheyds kracht bewyzende, pronkt deze Dag, om de Eernaam, als boven, waardig te zyn. Zy is van de Christenen te Romén eerst geviert, om de Heydensche Feesten wegens 't aangaan der alleenheerschende Keyzerstand van *Augustus*, met driedubbelde zegenpraal aanmerkelyk, uyt den weg te schuyven. Het Feest van

F. DE BOODSCHAP AAN MARIA, de aanstaande Moeder van *Jezus*, certyds den 18. *December*, te *Carthago* in *Spanje* geviert, verschikt op den 25. *Maart*, door eene wonderlyke verschyning (een schoon middel, om twist neêr te leggen) van den Paus, dog den zelven 18. *December* vernaamt, met de naam van de *Verwachting Maria*. Deze Dag wierd door de Maan hare ronde Loophoepel verতোont, waar in de H. Drie-eenheyd, met de Vleeschwording des Heeren te zien is. Zy draagt eene Graatboog in de zelve Hand, om met tellen der negen Maanden en de nette Zonnetyd, in zulken Wonderwerks-begin niet te missen. Ook heeft zy *Alexandrynsche* Kleeding aan, die deze Tydrekening en die van de Paasschen netst wisten uyt te reekenen. De Lelytak, die men den boodschappenden Engel in de Hand geeft, draagt zy in hare Hand. En om datze even na de Zonnekeer komt, heeftze haar Onderkleed met allerley Bloemkens van de nieuwe Lente geborduurt.

G. De Dag by de Roomsche Kerk geëert met de naam van het Alderheyligste *Sacrament*, is door *Urbanus* den VII. ingestelt, en van hem met een Eerlied en wydluftige Redenering verheerlykt, en 100. Jaren daar na in *Pavië*, eerst met den Ommegang of Omdragt uytstekende geworden. Deze pratte en prachtig opgetooyde Vrouw, draagt de Sacraments-kas, met den tytel van *Jezus Christus* Lichaam, voor haar, daar in gesloten. De Bif-

schop-

schoppen, of Roomfche *Hoofdleviten* plegen naaft aan de Koets te gaan; en de Slippen te houden, van het kostelyk Goud Laken, waar op deze *Sacraments*-kas ftond; maar na verloop van tyden is verftaan, dat dezelve te Voet, nevens het Volk zou gaan. Heerlyk, maar ook pots-cierlyk is deze Juffer en hare prachtige Kas verzeld. Ik hebze in de Nederlanden met allerley Kermis-vertoningen, van Olifanten, Reuzen en andere grillen zien omgaan; en in Spanje zeer aanzienlyke Mannen gezien, die het voor wat Heyligs hielden, zelf te mogen Mommery, Guycheldansen, Koordefprongen, voor, achter, en op de zyde van dat omgedrage Heyligdom doen. Voor haar ftaat eene prachtige opgeflage Tent, met allerley Tapyten en Zilverwerk, behalven de kostelykheyd van Kruyffen, Beelden, Kerk-en Huysgereetschappen. De Huyzen en Straten, waar door zy omgaat, zyn met allerley Bloemfteoenen en Kranffen behangen, en de Straten met Takken en Groente beftrooyt.

H. Boven komt aantreden eene klagende Vrouw, met eene lange Rouwfali omhangen. Deze draagt eene Doornekroon, als die van het Martelaarfchap; zy heeft de Naamtrek, of het Cyffer van de Maagd Maria, op hare Borft; zy heeft de zeven Degens in hare Boezem fteeken, als de *Zeven Weën*, de Moeder onzes Heylands overgekomen, wie zy ter eere is angeftelt, nevens alle de Heylige Martelaars of Martelareffen. Welke elk op haren Heyligen-of Inwy-dag wel bedacht, waar op deze dog alle te gelyk geviert worden, waar toe Paus *Bonifacius* de IV. Infteller van dien *Marien* en *Allerheyiligen-dag*, den Tempel tot Romen, *Pantheon*, (allen den Goden ter eeren gebouwt, en aan *Jupiter*, bygenaamt de Wrecker, toegeëygend, voorts *Augustus* Zeegenpraal over *M. Antonius* en *Cleopatra*, in den Slag by *Actium* overwonnen, vereeuwigende) van den Keyzer *Phocas* verworven heeft; welke Tempel, 't Verval en de Oudheyd ontrukkt, heerlyk weêr op zyn top opfteekt, en hier van op deze Feeftdag gedragen word.

I. Hier na volgt 'er eene onder de laft bezwykende, die den Feeftdag van de *Vinding* en *Verheffing* van het H. Kruys vertoont. Zy heeft een Lauwerkran om haar Hoofd, als oorzaak van de overwinning van den Keyzer *Heraclius*, die op den Perzen los gaande, heerelyke zeegens op hunlieder Hoofd behaalt; van *Siroi* ontnemende het ware Hout des Kruyces, het welk *Cofroës*, de Vader van *Siroi*, in 't overweldigen van Jeruzalem had wechgevoert. Zy is zonder eenig cieraad, buyten de Lauwerkroon; want de Keyzer had op zyne fchouderen, afgeleyd hebbende zyne Eer-en Amptkleêren, dit Hout blootsvoets op den Berg van *Calvarie* plechtig gedragen, tot welkers geheugen, deze H. Kruys-Verheffing-dag is ingeftelt.

Alle de H. Dagen kunnen zoo verbeeld worden, vertoonende de byzonderheden, door welke zy van andere worden onderscheyden; gelyk St. *Pieter*.

ter in banden, door *Eudoxia*, de Vrouw van Keyzer *Heraclius*, met de *Boeyens* en *Merktekenen* van dien *Apostel*.

De *Afchdag*, de *Witte Donderdag*, de *Goede Vrydag*, en daar aan volgende *Zaturdag*, met de *Gefchiedenissen*, die op 't Avondmaal des Heeren, en zyn Lyden, en op de *Donkere Metten* paffen. Zulke dagen van *Parasceve*, moeten zonder Beeker, of Offerhande zyn, de Hel bestormen, de Zielen uyt het Voorburg lossen, sleepend Geweer dragen, in Rouw gekleed zyn, uytgedompte Kaarssen, gebonde Klokken, en diergelyke eygenschappen dragen.

Aller Kinderen-dag, kan met gespreyd en gesleurd Hayr, een Kind in de Armen betreuren, door eene *Dagge*, of *Moordpriem* van kant geholpen, en een andere *Zuygeling* verplettert voor hare Voeten zien, als eene *Jodin*, of *Galileesche* Vrouw gekleed.

Onze Lieve Vrouwen *Visitatie*, kan de Letters B. V. M. dat is, *BEATA VIRGO MARIA*, op de Borst dragen, en de Eenigheyd der Kerken door een *Granaat-appel* verbeelden.

St. Franciscus Portiuncula den 2. Augustus, kan met zyn Lyf en vyf Wonden worden verbeeld.

Het Feest de H. *Drie-eenheyd*, met het Merk der zelve, zeer aandachtig biddende, in de laatste trap van *Knieldienst*, *Hyperdulia*.

De Feestdag der *Transfiguratie*, of overstapping van de eene tot de andere gedaante van *Christus*, kan als eene *Hungarische* Kruysheldin verbeeld worden, om dat ze van Paus *Calixtus* den III. is ingesteld, wegens de heerlyke Overwinning op *Mahomet* behaalt, in 't verweren van *Alba Regalis* of Grieksch Weyssenburg, door *Hunniades* met een onvergelykelyke dapperheyd, en met een neêrslag van 40000. Turken verdedigt. Zy kan dan de *Merktekenen* van die *Krygseer* voor den *Godsdienst*, by de vertoning des *Zaligmakers* by haar hebben. En zoo zyn meer dagen of tyden, van *Heyligen*, *Patronen*, of *Befchermers* van *Steden* en *Landen* te verbeelden.

K. Maar van alle deze Feestdagen, zou 'er een boven alle het winnen, zynde de *Vierdag* van *Duyzend Jaar*, welke eenige meenen in volle heerlykheyd te zullen overbrengen, wanneer zy met *Christus* hunnen *Koning* zullen in 't *Verheerlykte Vleesch* over de nieuwe *Wereld* heerschen. Deze heerschende Vrouw, heeft een blinkend *Aangezicht*, en is gekroont met eene schitterende *Kroon* van allerley *Gesteente*; zy zit in lange witte *Klederen*, met de *Ryxstaf* van *duyzend Jaar*, door een *M.* verbeeld, in hare *Hand*; aan de *Ryx-zetel* van het *Lam Gods*, haren *Bruydegom* en *Eeuwigen Koning*, en heeft achter haar de *Zetels* der blinkende *Ouderlingen*, als zoo veele *Rechters* der *Volkeren*, verre boven alle de *Bergen*, en het *Dal Josaphats*.

Deze Wereld-smakende en nochtans Geestelyke grootsheyd, is van dezelve aard als de zwakheyd, die den Leerlingen van *Jezus* aanging, wanneer zy zyn Ryk, 't geen hy zegt, *met van deze Wereld te zyn*, elk met den voorrang begeerden by te wonen, en daar van Deelgenoten te worden.

ZES EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Aankomende Hervorming.

A. **D**E HOERE VAN BABEL; zietmen hier in 't midden van de Kerke Gods, zittende op de grootſte der Offerplaatzen, als eene Keyzerinne, die Dronken is van 't Bloed der Martelaren, en geſtadig grooter en laſtiger voor den Vorſten geworden zynde, die met haar geboe- leert hebben; en wreeder tegen de opklarende Waarheyd-beleyders. De *Kop* draagt deze *Jezabel* in hare Hand, waar uyt zy den Grooten der Aarde doet drinken, en dronken zynde, tegen de Belyders der Waarheyd (de *Chriſtenen* genaamt) woeden. De Wereld heeft zy in haar geweld, en prachtige Dartelſchoot. Dit Gedrocht zit op het Beest met zeven Hoofden, en tien Hoornen; waar van de Prophetien en Openbaringen vol zyn. De geſtalte van dien is te net in de H. Letteren nagelaten, om 'er de Liefhebbers door te vermoeyen. Op de Offerplaats in 't midden van de Kerk zietmen het valsche Offervuur der Kinderen *Aarons*, die van Godsuytdrukkelyke wil aftappende, hun eygen Hoofd volgden door valsch Vuur te brengen op het Altaar met valsch-geſmeede Order en Manieren, en van den Hemel de Rechtvaardige wraak voelden, wordende door Blixemvuur verteert. De redenen van zulken Oppermacht in de Kerk, is van den Zuurdeeffem der Heydenen en Joden, hunner Opperpriesteren al te Werelds uytgewaſſe grootheyd, eerst gesproten, en de Onwetenheyd, ja Verduyſtering van alle ware kennis, tot de Heydenſche Staatkunde te brengen, die de H. Ampten en Geheymen, aan den Grootſten en Achtbaarſten te bewaren gevende, (hoewel de Schrandeſte daar mede lachten,) ziende, datze een *groot Niet* te bewaren hadden. Nochtans eyschte 't welzyn van de Regeringen, de waan onder 't Volk te vergrooten, de plechtigheden van Bygeloof te vermeerderen, en dus hun eygen Ontzag en Beurs te vergrooten; waar toe zy dan de grondbeginſſelen van hunnen Godendienſt onnaſpeurlyk deden worden, en hielden; zonder te dulden, dat iemand daar over predikte, 't geen men van de Heydenen niet en vind, en van de Joden zelfs weynig. Ja zy doodden die genen, die dezen Pot met Rozen, door ſpreken of ſchryven te na kwamen; het welke onder den naam van *Dwalers*, of *Ketters*, met verſchrikkelyke Bloed-dooſt nagevolgt is. Dit alles is in 't Beest met zyne Zeven Hoornen, en daar op rydende Hoere des Verderfs, verbeeld.

B. Maar deze ſtraf verdienden, eerſtelyk de walg van het waare Woord, verbeeld door een murmurerende *Food*, die op het valsch Offer-Altaar leunende, de Pot met Hemeliſch *Manna* om verre ſtoot, en daar van walgende,

grypt naar de Kwakkelen, een Vleesch, dat hy met de Dood bekoopt.

C. Ten tweeden, brak van ter zyden in, de opgezette Wil, tegen God en zyn H. Woord, de Verachting van den Bybel; zynde een *Woeft Man*, met eene Kooperen *Hoorn* voor de Kop, van den Valschen Propheet, in *Achabs* tyd, die den Toom van onderwerping in zyne Hand heeft, uyt de Mond in stukken getrokken, met eene gebrooke Harders of Bisschopsstaf; vertredende de Wet, en 't Oud, zoo wel als 't Boek der Zeegelen van 't Nieuw Verbond.

D. Ten derden, de *Kerktwift*; een Lichaam sterk en grof; met een groot Net, om elk over 't Hoofd te halen; drie Koppen draagt deze razende op zyn Lyf, van malkander afzwajende. In de eene Hand draagt hy een *Watervat*, in de andere eene *Vuurpot*, welke te gelyk tegen malkander uytstorten haar geweld, alles in brand steekende, of overstroomende.

E. Ten vierden, de *Dwaling*, die als Landlopende *Pelgrim* loopt met eene Wandelftok; stommelende, en tikkende na de rechte weg, met eene Blindlap voor zyne Oogen, op eene Stelt, door eene Hond getrokken, hobelende van de eene Trap op de andere, tot hy tuymelende den Hals breekt.

F. Ten vyfden de *Wyfeling*, op de Stoel door een *Preek-Monnik* vertoont, die voor hem eene *Kreeft* heeft, die gestadig scheef en kwalyk gaat, in zyne eene Hand eene *Bol*, die gestadig roert, en nooyt vast legt; in de andere heeft hy eene *Chamæleon*, aannemende de koleuren der veranderingen in wetten en tyden, die hem voorkomen; en dragende op zyn wispelurig Breynde Maan, zynde met zyne Maanzieke Herffenen gedurig ongestadig. Terwyl deze op de Kanffel staat, tracht 'er

G. Ten zesden, met alle drift en konstenary, een ander Geestelyke *Amptgierigheyd* tegen op te klauteren, onvermoeyd, en onverzadigt. Dit gebrek is met een *Monnikskap*, en *Rok* gedekt, met zyne Hayren Gordel, en bloote Voeten, een strikt, scherp, en matig leven, voor de Oogen der Wereld omher voerende, maar ondertusschen Abts-mutzen, Bisschopsmyters, en Cardinaals-hoeden, op malkander stapelende, ja tot de Pausselyke Opper-eer klimmende. Al die hooge stands eer doet hem de Herffenen dwarrelen, en ergens stuytende, tiert, raast, en blaast hy, tegen de bezitters, tot dat hy Landen en Steeden overhoop werpt, en vaak zyn loon, van de Wereld, met Kerker, Strop, of Vuur ontfangt. En ach! of deze kwade inbreukmakende Bestormers en Warvogels eens ophielden; en aan de Rampen door zulken gemaakt, en gevoelt, een nut voorbeeld namen, en Vrede, Rust, en waare Kennis te beminnen, en ter Eere Gods voort te kweken.

ken vast stelden ! Maar, by deze vervalte Kerkzeeden, het alzoo bewerkt zynde Oppermeesterschap, valsche Leer, Oproer, en Onkunde, stuytte nochtans niet de Goddelyke Genade, die tusschen die Nacht der Yzere Eeuw, aanblikken liet de glinsterende Vonken, en Straaltjens van zyn Lief en Waakend Oog op zyn H. Verbond, en Goddelyken Eed, voor 't Eeuwig Prieferschap van *Melchizedek*; want zyn nog flaauw Licht in den kleynen, wierd op den Kandelaar gezet.

H. Alhier verbeeld, door den Ziender *Bileam*, op zynen Ezel slaande, waar in men als in eene krachtigste verbeelding ziet, een Propheet door Koningen aanbeden, en door hare Rykdommen en Geschenken bedorven en omgekocht, die heen gaat om 't Volk Gods te Vloeken. Deze Ezelinne, 't verachtste Dier, het Model der Lydzaamheyd, (en zoo men Trappen van verstandelyk soort den Beesten toeschryft) de botste der Viervoetigen, tot Slaaffchen arbeyd geschikt, met Armoede, Honger en Slagen gedrukt, ziet den Engel Gods op den Weg verschynen, die geenzins flonkerde in de Oogen des Valschen Meesters. Dit ongeachte Dier ziet den Engel Gods op den Weg verschynen, die geenzins flonkert in de Oogen des valschen Meesters. Het ziet den Uytwerker van Gods Wil, die *Israëls* goede wil bewerken, en de beoefde Zegeningen van Canaan opdoen, en zet zig schrap, om den Meester uyt den Weg te doen staan, en te wyken voor den Hemelbode. Maar de opgeblazen Baas, zonder uyt te zien, houd zelfs niet op van slaan, als hy al 't Wonderwerk hoort, de Spraak, en Vraag van een Onredelyk Dier; den Engel, Gods werkende Hand, ziet hy tegen dank eyndelyk mede, en moet zyn opgeblazen overmoed laten zinken, en tegen wil en dank van zyne Godlooze voornemens Zegenen, die, welke hy meende te Vloeken, en het Heyl van Gods Volk, voorzien, voorzeggen, en staande houden, eeven als in de duystere tyden het licht onder kleyne Dal-lieden, Bergwerkers, Herders, en Boschhakkers, in *Savoje*, *Bohemen*, de *Alpen*, *Pireneën*, en elders begonnen heeft, die deerlyk gesmeten, mishandelt, gevangen, vermoord en gebrand zyn geweest, om dat het Licht des Heeren, in de Wyngaarden en Bergen toegeschenen had, tot dat de groote Leraars zelf ophielden van slaan, en zelf leerden, de vervolgingen en dreygementen der Vorsten, en medestanders van Babel versmadende.

I. Zoo vond men de vrymoedige Mannen, opstaande uyt den drek der Wanstaltige, dog uytterlyk Zeegevierende Kerk. Die vrymoedige Bloedgetuygenis zietmen hier op de voorgrond, als een sterk en welgevoeden Held; door den arbeyd. Deze van strenge Spieren en Zenuwen, met woest, welig ongehavend Hoofdhayr, is door 't uytzuypen der Geestelyken, zoo verre tot ongeduld en wanhoop gebracht, dat hy tot Goddelyk en Menschelyk regengif moet overvallen. Hy zoekt dan, en vind; hy klopt, en hem word opengedaan; hier en daar ziet, en hoort hy, dat 'er een Verbond Gods

is, een laatste Wil, van God door zynen Geliefden Zoon vervult, door den H. Geest verkondigt en verbreyd. Dit ziet hy in Handen te krygen, en lezende in de Vreeze Gods, zyn H. Nalatenfchap, ziet hy met grimmigheyd, de verwatene Loskoppigheyd der lichtmissende Monniken; hy fluyt zyne Buydel, voor de schrik van 't Vagevuur; hy spouwt uyt de dolle Logentaal van Reyzen en Tochten in *Patricius* Vagevuur; van zoo veele zwevende Geesten van zyne verstorve Vrienden; van zoo veele Spookten, Ikkers, en Duyvels, die uyt de Hel, uyt het Voorburg, en uyt de Booten der Ongedoopten, kwamen verhalen de naare toestand der Lyken. Daarom heeft hy in de eene Hand een Monniken-kop met de geschoore Kruyn, ontdekkende hun vuyl bejach, en grobbelende in de geheymen van de Pauffelike Driekroon, ziet hy den grouwel van dien Kerkelyken Dwingeland inwendig; en schoon hy onnozel als een Schaap, wiens Vacht hy om 't Lyf draagt, zig heeft laten scheeren en villen, zoo word echter zyn te lang geperft geduld, uyt bittere armoede tot een opstand gedrongen; gelyk zyne blindheyd moest uytbersten tot uytkreet der Waarheyd. Dit doet hem de Kruyssen, en Vanen, Bullen, Klokken, Bellen en Schellen, ook Aflaten, Kappen en Kovels, Gordels, Rozekranffen, en al dien Voddewinkel verachten, de Mis in Vleesch-ervorming vervloeken, de Beelden, Kloosters, Kerken en Kapellen bestormen, sloopen, en verwoesten; want zoo gaat de werking van al te taay lyden, als 't uytbarft; hy rukt van leër, en vind Wapens door zyne woede; t'effens ontgolden dit de Papen en Landsheeren in *Zevenbergen* en *Albanië*, alwaar van eenige Grieken, betere Leere gezaayt was; en voortzettende in *Bohemen*, in *Zwitzerland*, en de besneeuwde toppen van de *Alpen*, *Appennynen* en andere Gebergten. Maar te flauw was 't Licht, te woest de toeleg, en zeker gansch verwerpelyk, ja te beschuldigen en te doemen. Hier op volgt de aanval op de Eerst-Gelovigen. Straks zietmen de Houtmyten, de Brandpalen, en allerley Foltering en Beuldery op de been. De Dominikaner Monnik, de Trom en Trompet der Kruysvaart tegen den *Albigoyzen*, met veertig duyzend ingetekende Kruyszoldaten; prevelt hem met het Kruys de laatste troost in 't Oor, barstende van blydschap in de moord.

K. Daar achter staat den Graaf *Raymond* van *Montfoort*, die brand en Moord ten Neufgaten uytblies. Die voert op zyne Speer de gespeete Hoofden der uytgemoorde Ketteren. Maar of zy daar tegen *Hugues*, in *Bohemen* tegen *Ziska*, en over al tegen alle Belyders woeden, nog zietmen uyt den Asch van die belauwerde Doodshoofden den Asch verspreyden, uyt welke zoo veele Fenixen opryzen; 't Zaad der Gelovigen uyt het Bloed der Martelaren.

De List en Meyneed mengen zig onder de Moord en 't Geweld. Men lokt de Belyders en Predikers onder allerley mom van beloften in 't Net der Ver-

Verdelging, of met valsche betigting aan 't Verderf. *Savanarola*, *Jan Hus*, *Hieronymus van Praag*, en zoo veele anderen, worden verbrand; dog de

L. *Gans van Hus*, hoe fchor haar heefsch geluyt ging, was de voorbo-
de der fchelle-zang, van *Luthers Zwaan*. Deze verbeelding fchynt my
niet oneygen voor de Eerfte Hervorming des Pausdoms. Die *Gans van*
Jan Hus, van de Houtfapels van dien Bloedgetuygen afgevlogen, heeft
zekerder voortekens verfehafft, als de *Arenden* uyt de *Lykvlammen* des
Keyzers, van hare krankzinnige Vergoeding.

M. De vergeeffche Tegenftand der Hervorming, zietmen in den *Suyze-*
bollenden vetten Mestpaap; die met *Ezels-ooren* aan 't Hoofd, te grof en bot
gemaakt is, om wel te hooren. Uyt zyne gefchoore *Kruyn* ryft eene *Paauwe-*
ftaart, die vol flikkerende valsche *Oogen* is, en zig uytftrekt op de lange *Pen-*
nen van de wydrenzende *Kerkenmacht*. Hy laat zyne *Solfer-toorts* vallen, ge-
fchikt om de *Martelvieren* (de *Brandhouten*) te ontvlammen. De dulheyt groeyt
in zynen *Waterzuchtigen Gierigen Buyk*, ziende dat hy niet houden kan zy-
nen vetten buydel, die van de *Aflaat* der onbegane *Zonden* volgepropt is. Hy
fchreeuwt en buldert tegen de *Waarheyd*, die doorbreekt tot zyn eygen
fmaat; en hoewel ze hem nodigt haar te omhelzen, hy fluyt 'er de *Ooren*
en *Oogen* voor; hy ziet datze van den *Hemel* afdaalt, maar in zyne *Aard-*
fche wulpsheyd begraven, en gedompelt in zyne welluften, fchrikt hy die
te ontfangen.

N. De *Engel* voor het *Nieuw ontftooke Licht*, toont met zyne jonk-
heyd, de nieuwe oorsprong uyt de fchrikkelyke *Duyfterniffen* opgeheldert. En
dit verbeeldende, draagt hy by 't fchoon jong *Lyf* de *Vleugelen*, waar mede hy
bewyft van den *Hemel* door *Goddelyke Genade* afgedaalt te zyn, hy draagt
tuffchen zyne *Vingers* de *Balzem Gileads*; en die van den jongen *Tobias*,
waar mede de *Schellen* van de *Oogen* van den blinden *Tobias* afvielen. De
moetwillige *Monnik* fluyt daar tegen zyne fchemerende *Oogen*, en hy kan,
in de zeerheyd van die flegte *Ledematen*, niet velen het *Licht* op zyne
rechte *Kandelaar*, dat de wakkere *Mannen* niet onder de *Koornmaat* zetten,
maar voor de *Voeten* des *Heeren*, gelyk de *Zeven Kandelaren* der *Zeven*
Gemeenten, in de *Openbaringe van Joannes*.

ZEVEN EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Waare Leer.

Op het doorglinfteren van deze Goddelyke Waarheyd, word na het twyfelen, en onderzoeken, eene rechtſchapener, en Edelmoediger Vryheyd geboren, van Prediking des Woords Gods; en hier de eerſte vryborſtige Leere. Die is verbeelt door een

A. WAKKER MAN, in zyne ſterkſte jaaren; boven op zyn Hooft is eene Vuurige Vlamme, als eene *Gefpleete Tong*, van den Hemel als op het Pinxterfeeft nedergedaalt; hy heeft een ſtoutmoedig Aangezicht, dragende in zyne Rechterhand een Staf van *Mercurius*, met de Slangen daar om gekronkelt, daar boven aan de Vleugelen van eenen *Cherub* te zien zyn, om te toonen, dat zyne kracht van welſprekenheyd alleen van den Invloed der Hemelſche krachten afvloeyt, met een Hoed van Vryheyd boven op de Staf, bewyzende dat hy niet verplaatſt wil blyven, onder den Ban, of de Plak van Garden der Schoolmeesters, maar als een Vrygemaakte des Heeren, belyd hy zynen Heyland onder den Menſchen, om van hem beleeden te zyn by zynen Mede-Eeuwigen Vader. In de andere Hand houd hy eene Band met Doppen, om de Paarden mede te blinden, in 't omlopen der Roſmolen. Die heeft hy geligt van een groot Volk, het welk by het Paard word vergeleken, tot allerley ſtand te miſleyden, door verloop van tyd, en zamengeſmede Konſtenaryen der Tempeldienaars. Maar echter niet onbekwaam om betere en grootere dingen te doen, als blind, op de Zweep der Prieſters om te lopen, om hare Molen te doen gaan, en 't vette der Aarde voor hen te bereyden. Hy heeft de meeſte vodden, waar mede men hem had omhangen, afgemeten, en maar behouden een licht zuyver Kleed van Gods Heyligheyd; hy ſtaat met beyde zyne Voeten vaſt op, ja in den Hoekſteen Chriſtus, welke onverwrikbaar legt op de Zwaarden, Ketens, Bylen, Mutzaarden, Stroppen, en andere Beulwerktuygen der Vervolgers.

B. Maar zoo gewenſcht gaat dit Prediken niet voort, of het maakt gaande den dommen yver van 't WOESTE GRAAUW, het welk onbezuyftheyd by zyne onkunde voegende, en heugende de ſmertelyke afperſing, de fyne om de Tuynleyding, en 't grove Meesterschap der Geestelyken, in de plaats, van zig met dankbaarheyd aan God voor 't beter Licht, en Gebeden tot verſterking over te geven, zyne woefte Inborſt op de onverdienden uyt ſtort. Men ziet dezen dommen yver met een wreed onghavend Boeren Gezicht, op de dollen Kop eene Beerenhuyd dragen, wiens Klaauwen langs

zyne Schouderen en Armen zwayen; hy vertreed den Toom der Gehoorzaamheyd aan zyne Opper machten, lydende gene breydel aan zyne woefte driften. De geplukte Buydel op zyne Zyde, steekt zyn dollen Vuur aan; tegen de weerlooze Onnozelheyd; hy grypt de arme Nonnen aan, zyne Dolk, op Moord gewet, heeft hy gereed, om ze in de Boezem der Onschuldige te stooten, die de Beelden der Heyligen voor zyne wanhoop zoekt te bewaren, ziende de aangestoke buffels Stroo, om Kerken en Kloosters in Brand te steeken, en de Bylen en Haaken, om alles om te houwen, gereed leggen.

C. DE GODDELYKE GENADE schrikt voor zulken Hervormer, die schoonste Maagd, daalt neer, met een alleraanminnelykst Aangezicht, de Geest Gods, als een Sneeuw-witte Duyve, van Gods Throon nedervliegende, zegend het ware Water des Levens, dat zy in hare Goude Kop draagt, om allen, die na haare Geestelyke Gaven dorsten, te laven; zy breekt door de Rook en 't Stof der in den Afch gelegde Kloosters en Kerken, en draagt in hare Rechterhand eene Olyftak, om door Vreedelievend onderricht, en vruchtbare stichting, den Verdwaalden den rechten weg te leeren, die God wil dat zy zullen gaan. De Engelen-Vleugels, die zy aan hare Schouderen draagt, zyn de Merktekenen van de krachten, welke moeten komen, om in ons beyde het *Willen* en het *Werken* te bewerken. Die Geest Gods is omringt met eene Zonneglanfch van Heerlykheyd, zodanig, als zy de Rechtvaardigen en Gelovigen doet blinken, hier tot Voorbeeld aan hare Medebroeders, en hier na tot Heerlykheyd, als blinkende Sterren, in der Eeuwighyde, voor alle de Hemelsche Schaaren.

D. Door deze beyden is dan de weg gebaant voor de **HERVORMING**. Die Edelmoedige Vrouw, vind de groote Pracht der Roomsche Mogendheyd, de Pilaren, van dien H. Throonstoel bouwvallig, of omgestort; te stout was het werk gedreven, en te hoog opgevyzelt, door verscheyden Domme-kragten, om stevig te kunnen blyven; tegen den aanblik zelf van klaarder Licht, van betere Zeden, en Geestelyke Nederigheyd, volgens de vertrede plicht, van Ootmoed, en Zachtmoedigheyd.

De Wereldlyke Machten hadden die geduchte Overmogendheyd te zwaar op hunlieder halzen, om ze niet af te willen schudden. De gelegendheyd wierd geboren, uyt het schacheren, en den overmoed der Geestelyken, die eerst biddende, dan bedelende, voorts troggelende, maar eyndelyk dwingende, al het vette der Wereld naar zig namen, zynde het altyddurende middel tot de nederwerping der al te groote Geestelyke Macht.

Deze Heldinne dan, onderneemt de gebreken, in de Kerk ingebroken, daar van over *Europa* uytgeborsten, te verbeteren. Zy heeft alle de Oogen van *Argus* nevens hare eyge Arends-Oogen in haar Hoofd, om op het
naauw-

naauwste door te zien, alle de Tyden, die verlopen zyn, en 't verloop, dat in die Tyden ingebroken was. Haar Herte, waar in de Kennisse Gods ontbrand, Vlamt in hare zuivere Boezem, om de Waarheyd voort te planten; waar toe zy vruchtbaar is in yverige werking; dragende meer als twee Borsten, door welke zy verbeeld den overvloed der Werkers, dewelke van tyd tot tyd meerder en onvertzaagder opstonden, om haar twee Zuygelingen aan, en op te kweeken. Zy heeft de Onkruiden beginnen te schoffelen, en heeft de *Hark* in den Arm, om het afgestooken by een te gaderen, en uyt te dragen. De fynder kwaade zaaden, heeft zy in de Zeeve gelegd, om dezelve te ziften, en alles onderzocht hebbende het goede te bewaren. Zy heeft een Kleed aan, waar op Zonnen geweeven zyn, om door die klaare straalen de Spinnewebben te kunnen onderscheyden, en al het Verderffelyk Ongedierte in haar Kleed op te zamelen, en uyt te dragen. Zy staat en treed vast op de Verwoeste Grondmuuren der vervalte Kerke, die zy den Heere wederom hoopt op te Bouwen. Ter linker zyde van deze Manmoedige Vrouw legt de

E. OVERHOOPVALLENDE KERKENMAGT. Deze heeft haar zoo lang bearbeyd, en zoo lang bestreden dagelyksch Offer der Misse van Meelbloeme, tot eene ronde Godheyd verandert, door eene wonderlyke Vleeschwording van haren Gekruyften Zaligmaker in de Kelk, uyt dewelke wat Water en Wyn (niemand als den Offerpriester toegeschonken) gedronken is, als haar Veldteeken in de eene Hand; de ronde Bol der Betoverde Wereld, waar op de *Mammon* gedrukt is, in de andere. Zy heeft gestruykelt; zy is gevallen, en te gelyk zyn veele van hare dertele en grootsche Hoofden Lyfciersfelen afgerukt; de Cardinaals Kruyssen, de Bisschoppelyke Staven, de Driekroon, en hare Blixemende Sleutels, hebben haar geweld, en de Wereld den schrik voor dezelve, verloren. De scherpe punten, geslingert over de Alpen, zyn de klem en nadruk kwyt; de Hoorn, van zoo veel Geld en Schatten, legt uytgestort, en dient nu meer, om 't overschot te klutzen, en het groote gevaar te stuiten, als om ooit weder tot zyne verloore pracht en kracht op te klimmen, hoe zeer daar toe Loosheyd en Boosheyd van de nieuwe strecken zwanger gaan. Derft zy echter de Goden niet ondernemen te buygen, zoo beweegt zy

F. DEN ACHERON, de Helliche kracht van Vervolging, bestaande in drie middelen: *eerst* de Gewetensdwang en haar Geloofs-onderzoek, onder den naam van *Inquisitie* bekend, die zonder redenering de Gevangenen ten Vuure doemt; *ten tweeden* de Zendelingen, van zoo vele Ordens, benevens de Maatschappy van *Lojola*, zoo vele honderd duyzend sterk, alomme alles doorwroetende; *ten derden*, de Princen van een deel van Europa, die, of uyt blindheyd, of uyt belang voor die Stoel, daar zy op zat, Ver-

woefingen, Kruysvaarten en Oorlogen, zonder Genade, ondernemen; om hare Grondwetten tot haar bestaan, te *Trenten* bezwooren, te handhaven. Deze drie middelen zyn verbeeld door een *Cerberus* met drie Koppen, welke dat Heerlyke Hof der Duyfsteriffen bewaart; wiens Oogen vol Gal, Bekken vol Tandten, en gapende Keelen niet uyt en braaken, dan Vuur en Vlammen, uyt dien Poel en Put des Afgronds, alwaar zy t' Huys hooren.

Maar 't blazen, Vuur spouwen, Zwavel braken, en al die opgesparde Muylen, wederhouden niet de onverschrikte voortgang der opgehelderde Waarheyd, verbeeld door

G. EENEN HERKULES; met de Huyd van den Helfchen Briefschenden Leeuw gedekt, die hy neêrvelt, en vermeestert. Zyne Knods is van het kwaftig hout, van hare Schoolgeleertheden gemaakt; en dient tot Knotting van hare eige Koppen. Deze Held verdunt, verstrooyt, en verdryft de opvliegende Vuuren, uyt de Helfche Vervolgingen opgeklommen tegen den Geest Gods, die de Goddelyke Genade, en de Hervorming, en de

H. WAARE CHRISTELYKHEID verzelt en by blyft. Deze Zoetaardige Vreedelievende, en Vriendelyke Maagd, is de Waarheyd naaft gelyk; zy is mede naakt, en toont over al, den zuiveren staat van de Wedergeboorte. Haar schoon Voorhoofd is getekent met de Naame Gods, naar wien zy hare Oogen opilaat, in zyne bespiegeling bezig zynde. Zy Zegepraalt, volgens alle de beloften, eyndelyk over hare Vervolgers. Ter eenre zyde ziet men eene Hand, van eenen der *Seraphinen*, die haar het Rechter Oor doorboort, als de ware en vaste Dienstbode van God; ter andere zyde, ziet men eenen diergelyken, die met eene Vuurige Kool van Gods Altaar, hare Tong aanraakt, om vrymoedig zyn Wóord voor te dragen. Hare onbesproke Wandel blykt op hare Boezem, alwaar men het *Hermelyntje* ziet, het welk liever sterft, dan dat het zig bevekt. Zy draagt volgens den laatsten der Propheten, *Maleachi*, in de Rechterhand het rechte Spysoffer aan God, zynde een gebroken Hert, waar van de reuk opgaat, in de Naame Gods, op een Altaartje, en in de slinker een Wierookvat, met welriekend Reukwerk; dat opgaat tot in den Naam van haren Zaligmaker; met een Compas tusschen beyden, om te verbeelden, dat dit Reuk-en Spysoffer opgaat van den opgang tot den ondergang, zoo als door de Goddelyke Genade deze Voorzeggingen vervult worden, en dagelykch het waare Licht doorbreekt, zelfs tot de *Indianen*, en *Garamanten*, *Kannibalen*, *Tapuyers* en *Hottentots*. Zy volvoert het voorzeyde door den Koninglyken Propheet *David*, en treed met de Voet op de groote Altaarplaatzen, waar op men ziet leggen, de Geyten, Bokken, Stieren en ander Slachtoffer, waar van de Offerrook even als die van *Kain*, niet opgaat naar den Hemel, maar nedergeslagen word; dewyl de Heere niet en begeert het Offer van Stieren, Bokken en Geyten, Scha-

Schape en Lammeren, maar de Herten der Offerders; willende, dat de Deuren des Tempels gesloten worden, op dat die Priesters, die de Wacht daar in hadden, zouden zien, dat 'er een beter Offer door den waren Messias eens Geslacht was, door wiens Bloed, alle Zonden kunnen uytgewischt worden, en die maar eens Geoffert kan worden; niet alle Dagen, als de overhoopvallende Kerkemacht de arme Zielen heeft opgedrongen.

N.º 58.

AGT EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Zeven Perioden.

DE GODGELEERDEN VANDEZEN TYD, hebben nevens de eerste Hervormers, en zelfs eenige groote Mannen; van verscheyden Eeuwen, en Gevoelens, niet als eene nieuwigheyt, maar als een opgehelderde Waarheyd, uyt den zamenhang van Gods Oud Verbond met zyn Nieuw, vastgesteld, eene verscheydenheyd van de Kerke Gods, in hare leydingen, en werkingen tot hare Verheerlyking; dienstig voor den Leergierigen en Troostzoekenden.

Deze verscheyden Standen zyn door den meesten gebragt en gehouden op het Zeven-getal, dat by veele Menschen, byzonder van Heydenen en Joden voor byzonder, uytgemonstert is, en in veele Gereedschappen, Wetten, en Plechtigheden, t'elkens ons voorkomt.

Hoewel 'er geene groter gril kan zyn, als de telling der Menschen, in zaken het Oneyndig Wezen en zyn Bestier, of Huyshouding rakende, voor eene regelmaat te stellen; want nog Maat, nog Tyd, in 't Oneyndige valt; zoo moet nochtans Rang, en Getal, ten opzichte van den Menschen gebruykt worden, om niet alles te doen blyven in eene verwarring tusschen den Leerder en Hoorder. Zelfs 't H. Woord, voor onze zwakheyd, dan stamerende, heeft zig daar van bedient; van de Schepping reets dit Zevental gebruykt, en in de Openbaringe van *Joannes*, met zoo veele Zegelen, Kerken, Bazuynen, en Phiolen bekrachtigt; zynde dan in 't begin, en het eynde, in 't H. Woord uytgekipt, volgens onze tellingen; zoo is hier dit Zevental, in Zeven Tyden, of *Perioden* voorgesteld. Als *zeven* Godspraken, van 't Noodlot der Goddelyke Bruyd; waar van de Propheten, als Vooruytzienders van Gods gehengenissen, tot zyne Eere, de Inspraak ontfongen, de Gezichten zagen, en die verklaart nalieten.

A. De eerste is de *Prediking*; eene sterke Vrymoedige Maagd, hebbende op haar Voorhoofd de *gespleete Tong*, welke op ieder Kruysgezant Gods, op 't Pinxterfeest binnen *Jeruzalem* kwam flikkeren. Want van die tyd stort de Heyland tot zynen en onzen Hemelschen Vader Opgevaren, den H. Geest, (door hem ons belooft,) op zyne Leerlingen neder; het begin van de eerste *Periode*, of Tydbestek.

Zy heeft gekruyst hayr, by na als de schoone *Zwartin* van *Salomon*; die eerst zynen Hovelingen ten spot scheen; uyt hare Mond, die allerley Talen spreekt, gaat het tweesnydende Zwaard van Gods H. Woord, den gekruysten Zoone Gods Predikende, met de eene zyde van het Lemmer der Joden

den Herten doorsnydende, en met de andere der Heydenen Merg doorgrievende. Zy begint het Ryk van Christus, dat van deze Wereld niet en was, in de Zielen van zyne Uytverkorenen, waarom zy de Rykstaf met zyne Naamletters in hare Hand voerd; hare Klederen zyn opgegod, om de Wereld door te gaan leeren, zonder Pracht, zonder Merk van Meesterschap, of iets van de Aardsche Grootsheyd, vast voortgaande op de Steenrotze *Christus*; tot dat de nieuwe Leer, in *Christus* vervolgt, in haar, onder 't smalen der Joden, en 't ergeren der Heydenen, als de jonge Wyngaard, alom hare Looten uytspreydde; en kan schynen te beginnen met het *Pinxterfeest*, zynde omtrent vierendertig Jaaren na de Menschwording van den Zoonne Gods. Zy draagt op haar *Schild* den *Ruyter* op een Wit Paard, met eene *Goude Kroon* op 't Hoofd, en den *Boog* in zyne Hand, om de *Pylen* uyt zyne Goddelyke Koker, aan allen kanten verre uyt te schieten. Op hare *Rug* hangt een Spreektrompet, om van verre gehoord te worden. Deze Zeven zyn wel elk onderscheyden, maar nochtans t'elkens met haren Naasten inlopende, en iets gemeens hebbende; en alzoo is naaft aan haar eene andere Maagd, de tweede, zynde

B. De *Vervolginge*. Deze is wat grover, klagende wegens de Martelkroon van Doornen op haar Hoofd. De Hoofdhayren, waar mede zy gesleurt word, zyn los en verspreyd. Zy heeft moeten uytstaan de schrikkelyke Razerney der Heydensche Landvoogden, en Keyzers (hoewel ik moet belyden, dat ik de Historischryvers van achting nazierende, zoo vele Martelarschappen niet en vinde) en ook veele Moorden, dewelke de eerste Christenen, door de Vergaderingen by nacht zyn overgekomen, wyl de meeste Keyzers, Vadermoorders zynde, voor de zamenzweeringen van anderen vreesden, en der Christenen byeenkomsten als zoo vele te zamenspanningen tegen henlieden aanzagen; behalven dat ook het ware Wit van 't Lyden, en de ware Kennis by veelen gefaalt heeft; en koppige of hovaardige driften, eeniger zuivere Kroonen wel schynen bezoedelt te hebben. Zy heeft hare sterke Staf in 't midden van hare Vyanden geschikt in *Zion*. Zy laat zien den Aarts-Engel *Michaël*, en den grooten Stryd, die in den Hemel wierd gevoert tegen den Draak, op haar Borststuk gedreven; waar op men den Beschuldiger, die de Broeders dag en nacht aanklaagde om 's Lams Bloedwille, ziet verwonnen. Zy heeft de Lendenen met Waarheyd en Gerechtigheyd omgord; het Schild van 't Geloof, en den Helm van Zaligheyd, staan tegen den Kerkersteen, waar aan zy gekluyftert is; het Zwaard des Geestes, de kennis des Gekruyften Christus, draagtze op zyde, hebbende de *Voeten Geschoeyt met de bereydwillichheit van het Euangelium des Vredes*, tegen 't geweld, dat op een Paard, door 't Martelbloed rood geworden zit, met een groot Zwaard in de Handen, om hare rust en vrede van 't Aardryk te nemen. Zy heeft eenen Brandenden Berg in de Handen; *Nero* of andere Keyzers
meer

meer betekende; die zoo veel Scheepen in de Zee geworpen zynde doet vergaan, welke zoo veele reets aanwassende Kerken doet verstooren, verstrooijen en omkomen. Ook toont zy den Brand des Tempels, en des Bergs Zion, die in der *Vespasianen* tyd Verbrand en omgekeerd is, met de Moord van zoo veele Joden en Galileërs of Christenen, die van den Heydenen meest voor eene soort gerekent wierden, dat het getal alle Geloof te boven gaat. Hare *Bazuyn* is een Golftrumpet met welke men de Stormen aanvoerde.

C. aan de andere zyde achter de eerste, volgt de *derde*, zynde de *Wereldsche Verhooging*; namentlyk de tyd, in de welke *Konstantyn*, hoewel zelf een slecht Christen, en Ongedoopt, nogtans de Vervolgers vervolgt, der Christenen byeenkomsten in de Tempelen der Heydenen, van den Afgoden gezuuyert, invoert; en de openbaare Belydenissen der Waarheyd alomme doet ontfangen, binnen en buyten de palen des Roomschen Ryks, gelyk by den Vorsten der *Saracenen* en *Homeriten*, *Borgogjons*, *Ieren*, *Tarters*, *Russen*, *Armenen*, *Bohemers*, *Iberen*, *Swaben*, *Visigotten*, en anderen. Zy heeft daarom het teeken, waar in gezegt word, de Zegenpraal van *Konstantyn den Grooten* bewerkt te zyn, op hare Borst. Zy steekt de *Bazuyn* van Overwinning, uyt den Drakenkop blazende; wyl de booze Geesten, de Heydensche Priesters zelfs begonnen uyt loosheyd te helpen tot deze grootmakinge, veynzende, dat hunne Afgodspraken ophielden, om met meer glimp tot der Christenen Godsdienst over te gaan, die zy wel haaft, zoo wel als de Monniken en Bisschoppen, bedorven, doende veel *Tarwe* en *Gerst* om eene *Penning* veyl zyn. Hoewel de waare Geloovigen, (*de Wyn en Olie*) nochtans gespaart wierden, van den Ruyter die 't verderfinvoerde op zyn zwart Paard, en die de Weegschaal in de Hand droeg, om de Ware van de Lichtgelovigen te scheyden. De Sterre van Alzem, die de goede Fonteynen tot Alzem verkeerden en bedorf, brand op haar Voorhoofd, waar door vele Menschen Geestelyk storven, die verleyd wierden, of door luye eenzaamheyd onnut, van grillen en eigenzinnige Leer vervoert bleven. Dit was het Water, dat de Draak, diens Kop onder hare Voeten staat, uytgulpte, tegen de Vrouw, die een *Mannelyken Zoon* gebaart had, en was geweeken in de Woestyne. Daar zeker de rechte Leer in de tyden van Vervolging, eerst door *Paulus* van *Theben*, *Antonius* en anderen wel beleeft, en met achting uyt den drom en drang der Kettters en Bloedzoekers wierd voortgezet. Zy is sterk *rood*, als de Baarmoeder des Dageraads, en gekoleurt als met den Dauw der Jeugd. De Aarde was die Vrouw behulpzaam, en verslond de Rivieren, die op de Vrouw uytgespogen waren. Zoo trachtete de Duyvel, ziende dat hy de Kerke Gods niet kon dempen, dezelve met zyn uytspouwffel der Dwalingen te verdelgen; gevaarelyker; om dat deze Pylen heymelyker geschoten wierden, en 't Martelaarschap den Menschen wakkerder, maar de Dwalingen veyliger, en laffer maakten.

D. Aan de zyde der Martelary staat de *vierde*; het *Geestelyke Babel*, van den Keyzer *Phocas* en anderen beginnende. Want dewyl de Oppermacht in de Kerk maar een kon hebben, (en God betert!) veele na trachten, gelyk *Gregorius* die 't eerst Vervloekte met groote drift, maar met veel groter innam; zoo hebben al voor dien tyd, veele over eenige Kerken geheerst, de Opzienders over de Leraars, de Bisschoppen over deze, Metropolitane, Patriarchen, en eyndelyk, over allen een Opperste Bisschop; of liever Naam boven alle Namen, Ampt boven alle Ampten. Dewyl echter in Arabie *Mahometh* der Christenen Godsdienst over hoop wierp, en 't Oosten door zyne Nazaten onderbracht, die 't nog onderhouden, 't zy van *Aly*, als de Perzen, of *Osman*, als de Turken, of *Abubekar*, als de Africanen opvolgers; zoo is dit Gedrocht van onderen als een *Pardel*, met Beeren Voeten, geschakeert door veele Verwen, om dat die Mahometaansche zamenstelling opdonderende, in een drabbig Water van Ketteryen, en onvast Christendom, van Joodsch, Heydensch, Christens een eyge zamenstelling had by een gesmeed, om alle vlotte Geesten in zyne Netten te wikkeljen, en door wereldsche Lokaazen te verleyden. Die kreeg de Macht van den *Draak*; zyne Stoel Jeruzalem en Babel in zyn geweld. Hy staat op het Zand der Zee, by *Mecca* of *Medinat al Nabi* (de Stadt van den Profeet,) aan de Perzische Golf. Hy klaauwt met zyne Pooten op de Wereld, waar in men de Dood ziet ryden op een vaal Paard, met de Helle achter zig. Deze vermoordde, de Hel flokte in, die hy spaarde; 't vaal Paard van kwynende verw, zonder verw betekent die doodelyke toestand der ware Kerk, waar in zig een Mensch boven God had verheven. Nochtans bleef ook de Belofte aan *Christus* gezworen, *gy zyt Priester in der Eeuwigheid, na de Order van Melchizedek*. Willende, en Gebiedende, niet Lerende nog Leydende, boven de Kerken, boven de Kroonen, als God zig dragende, en met een driedubbelde Kroon pralende, van Hemel, Aard, en Hel; sluytende en openende, den Hemel en het Vagevuur; schoppende en vestende de Rykstaven en Kroonen. Zyn Misgeboorte draagt hy in de Hand. De Goude Staf van *Phocas* Purper schikt de rest van dezen Zoon des Verderfs op. Zyne Trompet is eene Wraakhoorn van Solphervuur, als die door *Totila* den *Goth* wierd angeblazen, als hy alles in een Bloedbad wilde zetten.

E. Daar op volgt een schoon fier Jongeling, met Gods ware Drie-eenigheids Kennis Verlicht, uyt de ware Fonteyn; deze is de HERVORMING; niet wanneer hier of daar een Godgeeygend Licht de moed had om uyt te flikkeren voor de Waarheyd op de Houtstapels der Bloedhonden, maar als de *Hervorming* Landen en Volkeren raakte omtrent de Eeuw tusschen twaalf en dertien honderd; wanneer de *Albigenzen*, *Mysiers*, *Bohemien*

men en *Ruffen*, zig stelden nevens veele in *Schotland* en elders, tegen de Vleefchwording van 't Offermeel, tegen den Opperstoel van *Petrus* Navolgers, de Aflaten, Beelden en andere ingebroken vindingen voor de Grootheyd van den *Antichrist*. Die Jongeling trekt den Degen uyt, om *Christus* te doen zien, zittende ter Rechterhand zyns Vaders, om in den Dag van zynen Toorn den Koningen, die met het Merk des Beestes getekent waren, te verbreken. Hy draagt op zyne Rug de Schuyftrompet, om te klinken, als men moet opzitten, gelyk men *Jebud* op de hooge Bergen hoorde schei uytblazen, *op Israël!* De Zwaan van LUTHER klapt met hare Vleugelen, hebbende het *Ciborie* om ver geworpen, en Zegepralende op dien Altaar, waar onder de Zielen der gener zuchten, die om 't Geloof aan Gods Woord gedood waren; roepende om wraak. Hy giet eene Beeker uyt op de Ryxzeetel van het Beest; en zyn Ryk word duyfter, de *Sprinkhanen*, de Monniken, Ordens en Jezuiten, komen uyt de Put des Afgronds, om alles met Schorpioenen-staarten te vergiftigen. Zy hebben Vrouwen-Hayr, Leeuwen Bekken, en zyn uyerlyk smeekende, innerlyk steekende, toelachende en verdelgende.

F Hier na volgt de zefde, zynde *de vaste Stand, en klaarder Licht der Hervorming*. De tegenwoordige en ons de naaste Tyd, die, met Engelen Vleugelen aangedaan, door zonderlinge Genade een onverdiende Veyligheyd bezit, na zoo veele heylloze uytmoordende Verwoestingen van Landen en Volkeren. Die sterke Jongeling blaast op eene groote Spreektrompet het Woord Gods uyt tot aan de *Garamanten, Oost en West Indianen*, stort de Toornbeker uyt op den *Eufraat*; zal *Turken* en *Heydenen* bekeeren, zoo de Zendelingen 't rechte oogwit van des Heeren Oogst, waar in zy uytgestoten worden, zonder Werelds belang alleen voor hebben, dat God geve! Lange witte Klederen zyn aan zyn Lichaam; en hy is opgeklommen op de scherpe Rotzen, brekende het Hoofd des Verderfs in veele Landen; vervullende de Ryken met Lyken; oeffenende Gods Oordeel onder de Volkeren. Maar hy moet op zyn weg drinken van de stortende Waterval, die sterk geworden is, uyt de koude Sneeuwtoppen, gesmolten door de warme stralen van Gods ware Woord. Dagelyksch moet hy kampen, dan met oude, dan wederom met nieuwe Beesten; want de Verleyder, verkleed als een Engel des Lichts, levert dagelyksch veele Menschelyke Vindingen op, tot nieuwe Bestormers van het Ryk Gods, onder allerley schyn.

G. De zevende is de *Volkomentheyd van Christus Kerk*; zynde eene zuivere Maagd als de Bruyd van *Christus*, met de Zonne der Gerechtigheyd in haren Boezem, met de ware Bruyloftsklederen aangedaan. Deze heft vrymoedig, en met verzekert gelaat haar Hoofd op, na dat ze langs haren weg uyt de stroomende en neêrstortende Wateren heeft gedronken. Zy is Gode ingelyft,

gelyft, vol van overvloeyende Waarheden; want de Fonteyne, uyt Gods Tempel, is met hare Wateren tot boven hare Lendenen aangewassen. Zy is vol van Yver, Geest, Waarheyd en Kennis; zy heeft de Sleutel *David's* in de eene Hand, en beproeft Goud in de andere. Allerley schaduwen en dekzelen zyn door den H. Geest, als eene Duyve op haar dalende, wech genomen. De last der Wet voelt zy niet, aangedaan van eene Alderheyligste wil, en gezuylert door het Lam. Daarom ziet men de Wet met deszelfs Schaduwkleed van hare Schouderen wechgerukt. Het Oude Testament, en 't Nieuwe, en alle de Zeegelen zyn vervult. Hare Trompetten zyn de Bazuynen der Ryen van de Hoofd-en Aarts-Engelen. Hare blinkende witte Klederen, ter Bruyloft van 't Lam toegerust, dekken nog ten dele haar Lyf, dat zig opbeurt, om in de Gelukzalige Eeuwighed der Volmaaktheden in te gaan. Zy en voert geene Ryxstaf van duyzend Jaaren, als de Wereldsche en Vleeschelyke Kerkhoofden al dikmaals gedroomt hebben. De Rust in 't genot van God, die onuytsprekelyke Vreugde en Vreede in *Christus*, met *Christus*, en van *Christus*, door den H. Geest, is haar Koninkryk, dat ze zocht, en nu heeft gevonden. Alle tegensparteling van Duyvel, Dood, en Hel, Vleesch, Wereld, en wat 'er in ons en buyten ons den Vromen en Uytverkorenen bestryd, is met den ouden Draak, tot in alle Eeuwigheden, in de Eeuwige Poel gedempt en gedoemt. De Puynhopen van 't Werelds en Geestelyk *Babel* zyn onder haar, en zy Zegepraalt over alles; terwyl het Lam op den Throon zit, en als een Leeuw de krachten heeft getoont, in 't breeken en uytvoeren der Zegelen, op den Regenboog het Verbond, met de vier Dieren, de *Evangeliën* met de honderd vierenvertig duyzend Getekenden, van alle Eeuwigheden Verkoren met de Ouderlingen, en alle de Bloedgetuygen, die om 't Lam geleden en gestreeden hebben.

NEGEN EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Hervorming.

Alhoewel door de tyd te verwachten zoude zyn cene meerdere klaarheid in de Waarheden, en grooter lust, om Eernamen in de Godsdiensden te verdienen, zoo wel als van Meester in het beschaven der Zeeden, zoo heeft men dog meerendeels het tegendeel bevonden, en naar 't gemeen Spreekwoord, de Potten zwarter, na datze langer te Vuur hadden gegaan. De hoogste Eer, tot Goddelyk opgevyzelt by den Heydenen, in de Perzonen van hunne hoogste Priesters, gestadig door loftuytingen en onderwerpen te vergroten, is 't werk der minderen geweest; en zoo by onderschikking heeft ieder kleynder maar tot den aanwas van zyn meerder Hoofdgearbeyd, om door tyd of kunst, daar toe opgeklautert, die bewerkte Voorrechten, Winsten en Machten zelve te genieten. De loop der Godgeleerde Oeffeningen, Inspraak, Gezichten, Openbaringen, en allerley geveynsde Vervoeringen en Verrukkingen, liepen slechts op dat wit aan. Ook was dit zoo een algemeen werk der Schoolen en Kloosters, dat men op de ware kennis der Goddelyke zaken niet, dan met gevaar, dorst doelen. Alle daar byna vereezelt, verworf de Paus de grootste Oppermacht; zynde blindeling gehoorzaamt. Voorts waren de voortreffelykste goederen voor de Cardinalen; het overige der inkomens aan Bisschoppen; de rykste Chynsen, Landpachten en Tienden aan Abdyen en Prebenden. Waar uyt zulken aanzien en weelde volgde, dat alle de adelykste Geslachten, om 't eerst snelden, aan 't Hof te Romen zig aangenaam te maken, meer als aan dat van hunlieder Oppervorsten, en te mets zig gansch der Vorsten gehoorzaamheyd onttrokken. De noodzakelykheyd van deze glansch hadden de Christenen geleerd uyt het verval van der Heydenen Opperpriesterschap. Dat stond nog in kracht ten tyde van *Theodosius*, die alle de Renten, Inkomens, Hofftoet, Pracht en Aanzien te gelyk wech nam. Zy zagen daar uyt, hoe 't botte Volk de glimp in de Oogen flikkert, wat Goddelyks het zig verbeeld, van de Goude, Zilveren, en Purpere Rokken, van de getorste weelde, onder Vorstelyke uytspanzelen, van de Paleyzen, en Heerlykheyd der Tempelen, Offerhanden en Huystraden, en vyzelden zamen dat gevaarte van Oppermacht op.

De Keyzers waagden met schaars geluk hier zig tegen aan te kanten; waarom ze niet ongaarne zagen, de Geleertheyd door de Drukkonst herlewende, de vryheyd der wakkere Verstanden opborrelen; en boven alle de stoute Pennen, aanvallende het smeerotzen der Papen. Waar onder de on-

vergeelykelyke MARTINUS LUTHERUS, de voortreffelykste Heyrvoerder is gebleven.

A. De *Geestelyke weelige Dommekragt*, is hier neêrgestampt, zy is door Ezelsooren aan haar Geschooren Kruyn onderscheyden; houdende in de Handen, en slingerende alom de Vrybrieven der Atlaten, en Odtroyen der H. Overblyfzelen; die Kasjens van Steentjens en Beentjens, zynde eene steeds invloeyende Schat. Hare dikverzope Oogen zyn maar bekwaam, die ziene-lyke Heyligdommen, als hare Kraam te behandelen en uyt te venten. In plaats van het ware Heyligdom, de Waartekenen van *Christus* Vleesch en Bloed, welkers gebruyk in de Zielen der ware Gelovigen, als zoo veele Tempelen, Gode geheyligt word, waar door wy over al *Christus* tegenwoordig hebbende, alzoo de zekerste en onfeylbaarste Overblyfzelen van de zekerste Heyligdommen, in plaats van de verdichte, op veele Plaatzten gelyk uytgebromde Overschotten der Heyligen en Martelaars, die zy doet aanbidden, verongelykende de Eere Gods. Die Lofpredikingen, waren hare instromende Vetpotten; bouwende Heerlyke Graven ter eeren der Martelaars, terwyl zy nieuwe Martelaars maakten. Hier van daan vloeyden die kostelyke *Alba's*, *Kazuyffels* en andere Sacrifty-Schatten; van welke zy hier berooft legt, uytgeplukt en ontbloot is. Haar Misbrood, nu door de bekende eenvoudigheyd der Kerke van *Christus*, in verachting gekomen, legt als eene Afgodische Poppekraam met haar overhoop geworpen. De Kruyssen en Vanen worden van de Kinderen door de slyk gesleept. De Zilveren Mirakelen, Handen, Voeten, Billen en Borsten, voor Kermisvodden gesloopt, versmolten en vernietigt; de Myters, Kroonen, en andere Praal, leggen verbryzelt onder haar gemeste Lyf, waar van de Buyk, om de onverzadelijke hebluft is gezwollen, als die der Waterzuchtigen, steeds hakende naar meerder Vocht. Van onderen laat ze zien een gulzige Verkenspoot, en eene geyle Boksvoot, nypende nog, tusschen die Klaauwen, de Stokbeurs der uytgezope Gemeente; die dul geworden, waar en valsch nauwelyks onderscheydende, echter al te onbescheyden, Kloosterbrand, Beeldstormen, Nonnenschending en Papenmoord, onder een gemengelt heeft, alles op de naam en drift van *Hervorming*.

B. *Uwe Zwaan, O Aldermanmoedigste en Heldachtigste* LUTHER geutert Zegenpralende, over die luye Uytzuypers van 't onnozcle Volk. De Moordbranding der Belyders is om ver geschopt, en den Afch heeft stuyvende, met de neêrgeflage Rook en Vonken, deze Stokers, als voor den Gloeyenden Oven van *Bel* verstikt, ja verslonden; uwe Prediking en Schriften vatten Vuur; zy raken de Herten, en doorsnyden 't Merg der Vorsten en hunner Volkeren. Dit groote Licht ging op, als 't Morgenrood, op de Voor-

Voorschriften der Gebrande Martelaars, schein haast over al, en ondekte in zyne kracht zynde, als een Middagzon, al de dikke gemaakte duyfternissen, tot de minste vezelen toe.

C. Dit schoone Licht ziet men voor de *Openbare Verkondiging* van LUTHER opgaan. Die Maagd stout van opslag, zingende zyne Lofzangen, draagt nog de Myter en Kerkgewaad; wyl de zelve nog Bisschoppen en veele Cieraden heeft overgehouden. Maar men ziet op de Myter eenen Haan; welk wakker Dier over *Duytschland* en verder uytkraayt, dat *de Dag des Heeren is gekomen*. Zy is bekleed met eene Hoogleeraars Rok, om de Heerlyke Hooge Scholen, die zy opgesteld heeft. Geweld lydende, heeft ze ook van haar gebeten, en trekt den Degen van tegenweer uyt de Scheede, met welke zy beschermt de Belydenis van *Augsburg*. Men ziet op hare Zyde een Snoeymes en eene Wan, strengelyk de kwaade Ranken snoeyende uyt des Heeren Wyngaard, en 't Onkruid op de grond werpende. Een Borststuk van 't waare Geloof strekt haar, om op te bouwen die ware Eernaald, waar van de Grondsteen de Algenoegzame *Jehova* is, die haar in veele Koningryken tot aan de Noordpool heeft doen doorbreken. Op deze ziet men dien Godvruchtigen Vorst van *Saxen*, die aan den Keyzer *Karel* het *Religions Verbond* op den Ryxdag over gaf, en zoo veel Ballingschap en Gevangenis geleden heeft. Wakkere Koningen en Strydbare Volkeren heeft zy hare Waarheden doen omhelzen, die de zelve zyn welke meer als eens, in andere Eeuwen, Romen, en al zyne Ryken hebben ondergebracht; en nog genoegzaam bloeyen, om 'er 't zelve van te verwachten. Hoewel de Waarheyd beter door andere Wapenen wil Zegevieren, zoo schynt het nochtans niet ganschelyk tegen de Wil van *Christus*, zig zelve te beschermen, en uyt te voeren zyne Openbaringen, die de booze Machten, en 't Gedrocht, dat haar verbind, in 't verderf wil ploffen, om de Aarde te zuiveren.

D. Het Oordeelen, voor die onbedacht zyn, is zwaar; en daarom by vele gemakkelyker, anderen te geloven, als zelf naauw te onderzoeken. Ook lyd de meerder zelden geern het oordeel van zynen minderen, en vermoed lichtelyk, dat het onderzoek en oordeel van zynen minderen, tot nadeelen inbreuk, van zyne achting zal zamen werken. Waarom de *Wysmaking en aanrading* veel op de Herten werkt. In alle tyden is deze Konst om de Zielen te leyden tot het oogwit der groote Voorgangers gebruykt. Zy is naar de verscheydenheyd van den Rader, valsch, verdicht en loos gegrond, of door Gods Geest geleyd, van een H. werking op de Gemoederen. Hier is dezelve afgemaalt, door een bedaagt en deftig Man; want de Jaren en gryze Hayren, nemen de jonge Verstanden licht in. Aan zyne Tong heeft hy veele Gulde Koorden, aan welke hy gevangen houd de toestemming van
zyne

zyne Toehoorders, die hem volgen. Hy heeft zyn Hoofd in de Wolken, om dat hy wil schynen, zyne Openbaringen rechtdraats uyt den Hemel te ontfangen. Hier van toont hy stoutelyk Affchriften en Taferelen; nabootzende de Goddelyke Openbaringen aan *Mozes* geschiedt; maar heeft in de andere Hand, de Mom, door welke hy schendig de Volkeren durft misleyden. Hy draagt zig Goddelyk; en zyne Medestanders helpen hem die Goddelyke zamenspraken uytblateren. Hy heeft aan zyne Zyde eene Kat, het Merkbeeld van Opmerking; een Aap, het voorbeeld van opgesmokte nabootzing; en eenen Hond, het teeken van onderworpen Leerzucht. Een Berg ziet men achter hem, om dat die afgelegenheyd van 't Oog, het bedrog dient te steunen, als in *Mahometh*, *Lycurgus*, en *Numa Pompilius*. Zodanig moet hy de zyne maken, om zyne ondernemingen te doen gelukken. Uytgepikte Heyligen, die zoo van God getrokken, ingeboezemt, en geleyd worden; Pesten van de Wereld, die 't valschelyk durven verdichten. Deze Heylloze Verlyders ontbraken 'er in die Hervorm-tyd niet; want de vlottende gemoederen waren tot allerley indruk bekwaam.

E. Men ziet 'er van de *Geestelyke Guytery*; verbeeld door eenen loozen Schynheyligen, die zyne bedriegery met de Muyzeval op zyn kaale Kop doet zien; waar by een Stal-licht, of dwaal-licht gezien word, het welk een weinig tyds flikkerende den Reyziger voorlicht, tot het hem in 't Water of Moeras doet omkomen. Hy heeft een Staartster in de Hand, zig sterk bedienende, van Luchttekenen en Verschynsselen. Zyne ongeachte Kleding, doet hem schynen een verachter te wezen van het Wereldsche. Een Brief vol H. Vermaningen in zyn Borststuk; zyn opperste Vacht is een Schaapsvel, dekkende zyne grypende Wolfshuyd. Zoo klaauwt hy in de Beurs der Weduwen, die altyd vrezzen, steeds zoeken, en weynig weten. Eene zodanige

F. *Wysneuzige Pilaarbytster* heeft hy onder de kluuyven. Daar op legt hy een Jok, zoo zwaar van Bygeloof en Plechtelykheden, dat ze daar onder zucht. Zy is op groote Rozekransjes of Paternosters prevelende, of gestadig nieuwe Lichten van haren Zielvoogd in groote Kerkboeken naoogende. Zy houd in hare eene Hand, de Bril, door welker valsche Glazen zy leert zien. Zy ontveynst hare Geestelyke Hovaardigheyd, door de mottige onachtzaamheyd op haar Lyf en Goed, het welk zy ruym opschaft aan dien Zielentrooster, die anderen Vasten, en Ingetogendheyd inblaast, om aan 't Vet en het lekker zig te gulziger te ver-aazen. De beste Wyn, de lekkerste Spyze, eene gevulde Beurs is ten besten voor dien H. Viesmuyl, die haar van 't Hemelsche Brood zoo ryklyk doet proeven.

Zulke Boofwichten zyn 'er in dien tyd geweest, zy zyn 'er nog, en zullen 'er altyd zyn; die echter de *Hervorming* gevarelyke schade toebagten, gelyk ze nu nog veele Plaatzten ontruften. Maar

Maar een grouwelyker Dier klom op uyt den Slyk, om in den Afgrond ingezwolgen te worden; het is

G. De *Zonde tegen den H. GEEST*. Of ze verdient dien Grouwel-naam; en is verbeeld door eenen vermetelen Boofwig, die door 't ware Licht geraakt, dat boosaardig en beterwetende uytdompt, en zig zelve tot God, of Gods Zoon, durft verheffen, en doen Aanbidden; naakt verbeeld, maar vol Pokken, om dat 'er niets goeds in nog aan en is; en men zulken heeft gevonden, die zig, als *Israels* Koning, deden eeren, in eene onbeschofte naaktheid voor de Rampzalige Gemeente voor den dag gesprongen; maar met een Zwaard op zyde, om bloeddorftig, Vrouwen zelfs, te onthalzen; dragende des Heeren Ryxstaf, en Zegelring van *Christus*. De Kop en 't Gelaat is verwanhoopt; de piepende Slangen in plaats van Hoofdhaayr, spouwen hem steeds nieuw gif in 't verwate Breyn. Eene bezwymende Zonne ziet men daar achter uytgerezen, om dat men, als zulke Laster-gruwel in groote Verstanden gevallen is, hare affchouwelyke gebreeken dan afgryffelyker ziet, tegen den glans van hare Gaven, met welke zy te voren anderen de Oogen dede schemeren. De Hand is opgeheven, als den Oorlog dreygende tegen den H. Geest. Een Helfsch Vuur, en knagende Worm, in de Borst, en de Bast van *Judas* om zyn Hals, vertoonen 't loon, dat hy zig bereyd. Zulke gevleefde Duyvels vonden nog hier en daar, in die ongestuytmige tyd, die ze met zig in 't verderf sleepten.

H. De *Geestelyke Razerny*, in de arme Herten door die Voorgangers in 't Herdopen, door Nederland en Westphalen met veele Zendelingen gaande gemaakt, ziet men hier naakt lopen, Bekeering en Boete schreeuwende. Zy draagt mede een Koningins Hoofdzierzel, draagende eene Hemelbol met sprankelende Vuurstraalen in hare eene Hand, als of zy den Hemel en alles gebod; eene Oproerfakkelt in hare andere Hand steekt ondertuffchen, waar zy heen zwerft, de Landen aan; de Toom van Gehoorzaamheid, en de Bieze-banden van Eerbaarheid, beyde gebrooken, laat zy vallen, en doet niet als giftige Kettersslangen uyt het Wonderboek voortkweken, van haren Goddelyken Koning en Propheet, die in de Traliekouw van den Munsterschen Dom hangt.

Zoo zeer waren de Gemoederen en Verstanden buyten kennis en oordeel gebracht, dat ze, aan alles twyfelende, alles aanhingen.

ZESTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Afvallige Hervorming.

DE *Verrukkinge des Geestes* is eene Zielestand, waar in de Mensch gebracht word, of door eene uytmuntende Genade van God, die in zulke Ziel zyne Genade openbaart, Gezichten doet zien, aanstaande Heerlykheden, of Straffen, van zynen Eeuwigen Raad, voor de Vervulde Tyd ontdekt; of door eene overmaat van Waken, Ziektens, al te sterke Bespiegeling, Liefde, Haat, Vrees, Hope, of ander lyden, die kwalyk gestelde Hersenen doet draaijen; of een gebrek, Vallende-ziekte, Moeder-cuvel of diergelyk door loosheyd, en boosheyd opgekewekt; of eyndelyk alleen door Kruiden en Dampen listiglyk, ten boozen eynde veroorzaakt, zulks als men in Priesters en Maagden der Godspraken zag. De Verrukkinge door Gods Genade is hier verbeeld door

A. EEN OUD EN DEFTIG MAN, als een Ziender gekleed, met den invloed van Gods Genaden-beeld in zyn Breyn geraakt; met blinde Oogen, van de glansch der Verschyning, als *Paulus* verblind; met zyn Hert in zyne zamengevlochten biddende Handen, als ganschelyk buyten zig zelve. Zyne gedachten zyn Hemelwaarts gevlogen met de Vleugelkens, die men aan zyn Hoofd ziet. Hy is als een opgevoerde door *Cherubyne* Vleugelen opgeheven tot in den Derden Hemel, welkers glinsterende Sterren-hoepen hem omringt hebben. Een Azuur-kleed, met dezelve Sterren-glanfch heeft het Menschelyke van hem gedekt; en zoo als hervormt, dat naauwlyks zyne Been de Wereld raken, die onder hem is. De looze Verrukkingen, als in de *Pythonesse*, of van de Vallende-ziekte, als in *Mahomet*, konnen licht naar hare soorten verthoont worden. Van diergelyke bedienden zig veele nieuwe Volk-beroerders; en van diergelyke aard zyn doenmaals veele der Herdopers, alle schennis en wellust-trekken op Verschyningen, en Hemel-order schuyvende.

B. VROUWEN EN MANS, ONDER DE DOMPELARY, roemden van God tot de eerste Onnozelheyd geroepen te zyn. Onder dezen heyllozen dekmantel speelden moedernaakt, jongen en ouden, zig in wellusten dagelyks badende, en dompelende, eerst in de zuiverste Beeken, en voorts daar op in de vuylste gemeenschap van Zonden, en Ongeregeltheden. Die naakte eenvoudigheyd draagt op de Lendenen de kriele Musschen, van boven gewone dertelheyd, en die bloote onnozelheyd aan zyne zyde, een hitzigen

Waterhond, geern in 't Water ploffende, om de tamfte Watervogels te knappen.

C. De *Schikkelyker Dryvers van die Onnozelheyds-doop waren die der Doopsgezintheyd*, afzettels van *Menno Simons van Witmarsum*, ongeacht en nederig in gewaad, met een groote lompe Hoed van Vryheyd gedekt, waar op men van voren ziet de *Zonnebloem*, het Merkbeeld der Geestelyke Vervoering. Zyn Hoofd hangt als eene Bieze, met neêrgeflage Oogen, naauwelyks Linnen om Hals of Handen. Zyne Mantel is van ontallyke zeer verscheyde Lappen aan een genaayt, om de splitzing, die t'elkens hare Vergaderingen scheurt, te doen zien. Hy dekt zyn Hert met zyne Hand, bewyzende zyn achterhouden, en geveynsde streeken in doen en spreekken. Hy verwerpt Gebeden, Psalm-en Formulier-boek naar invallende drift; alles behandelende op de naam van *Geestelyke Vryheyd*. Hy staat by 't buygend Lis en Riet der Dompelary, dat wel zyne nederigheyd vertoont, maar echter niet ontvlied het Spreekwoord: *Het is het Riet leed, dat de Eykenboom hoog staat*. Dit merkt men ook aan den afkeer van 't Jok der Oppermachten, en den Oorlogs-degen, die beyde leggen onder de twee op malkander fluytende Molensteenen, het Merkbeeld der onderlinge Broederlyke behulpzaamheyd en werkzaamheyd; welke twee Deugden men in de Doopsgezinden wel mag loven en navolgen. Aan zyne andere zyde zietmen eene Byekorf, haar aanwasch en werkluft beyde vertonende, met een Koren-zak, van de Ouden voor de Volks-Regering afgemaalt; aangezien het Volk meer om 't onderhoud, als om de Heerschpraal, meer om den Buyk, als om de Eer denkt; zy, zynde Koopliden, Borgers of Boeren, vergaderen, 't geen Vorsten, Edelen en Zoldaten verkwisten; te vreden met haar staat, tot het derde of vierde Lit, wanneerze door 't Geld opgeblazen, mede naar 't Stadhuys ruyken. In zyne Linkerhand houd hy twee dingen vast, eene Mom, om fyn te schynen, en zyne Beurs, van beyden onaffscheydelyk; eene klappende Exter, vol wufte praat, zit op zyne Hand, met welke hy de Waterschelp des Doops verwerpt, voor de Jaren van Manlyk onderscheyd in 't Geloof.

D. Tegen de Doopsgezindheyd over staat de *Kwakery*, vertoont als een Wyf, door eene Tuymel-geest gedreven, die op eene Ton geklommen, die leeg is, en daarom sterker bromt, wech smyt, Bisschoppelyk, Leeraars, en alderley Kerkgezag en Onderwys. Zoo als men by die *Sleutel*, *Herder-staf*, *Wegwyzers-stok*, en *Gebeden-boek* ziet; zy vertrapt het Kerkboek der *Liturgie*. Op de Ton ziet men eene *Alpische Muys* of *Murmeldier*, om haar prevelen te vertonen. Een zuffe Nacht-uyf is de zwaarmoe-digste geest, die hare hovaardige Borst doet zwellen. Om deze hovaardigheyd

heyd te voldoen, maaktze *Conscientie*-werk te groeten of Eernamen te geven aan Perzonen, die dezelve Amptshalven verdienen.

E. Tuffchen die beyde komt een gedrocht op uyt de Put des Afgronds, de *Socinianery* van *Laelius Socinus*, uyt allerley oude Kettters by een gefmeed. Dit Ondier heeft een lieffelyke doortrapte *Hoeren-trony*, konigtig vleyende, en de Hertten innemende, met op een gestapelde Kunften Twistreedden. Het wild gespreyd Hoofdhayr laat de wuffte opgesmoke Reedenkaveling onderscheyden; dieze schoolswyze voordraagt, en aan een schakelt, om 't Geloof en de H. Texten te verdraayen. De Vleugelen van Sprinkhanen wapperen aan hare Schouders, het Goede van des Heeren Oogft verbytende. In de plaats van Armen klimt zy op, uyt de Slykpoel, met Vosse-klaauwen, zynde by uytstek van die Vossen, die de beste en edelste Looten van Gods Wyngaart afknabbelen en overhoop werpen. De Buyk is gezwollen van Vergif, en eyndigt onder in de gevaarlyke Staart van een *Schorpioen*. De achting, die zy voor de Oude Ketteryen heeft, blykt aan de Geheugpenningen van *Arrius* en *Pelagius*, dieze wederom uyt de grond van de Hel en vergetenheyd opgevoert, doet herleven, en ze polyst, om dezelve nog schoonder glimp voor hare verleyding te geven. Hare looze en verwate Poot slaat zy in de Alderheyligste Drie-eenheyd, verscheurende de Waarheyd en 't Goddelyk Weezen, nu van Gods Zoon, dan van den H. Geest, ja zelfs van God den Vader. Hy is tusschen de *Doopsgezindheyd* en *Kwakery* opgedondert, welker snelste verstanden, een praal maken van die Godschendige Ketternaam; om dat het al zulken Verstanden van Vleesch en Bloed onsmakelyk voorkomt, 't geen zy aan hare Redeneering en bevattig niet onderwerpen konnen. Elendige waanwyzen, die God en zyn H. Woord zig zelve willen onderwerpen, als of zy zelfs de Schepper, en niet de Schepzels, waren.

F. Op eene verheve plaats ziet men heerlyk bezig de *Jansenistery*, zoo genaamt door de partyen naar den Welgeleerden en Hoogwaardigen Hr. *Jansenius*, Biffchop van *Iperen*, die na de Hervorming van *Luther*, *Calvin*, en andere wakkere Voorstanders der Waarheyd, gene kleyne schaaf op 't oneffen Hout van de Roomfche Stoel heeft gelegd. Deze is verbeeld als eene schoone welgevoede Maagd, byna als de naakte Waarheyd, uytgezondert datze in een dun overgeschoten Kleedje nog behield de kleynigheden van Reukoffer, Wierookvat, Heylig Overblyfzel-Kasje, H. Olidoos, gezegende Beeldekens, en ander Poppe-Huyfraad, omze te verwerpen als Erffenis van 't Heyden-of Jodendom; gelyk zy de *Decreten*, *Decretalen*, *Missalen*, *Breviarien*, en *Indulgentie*-Brieven onder de eene Voet treed, vast staande met de andere op eene zekere vierkante Steen der onwrikbare Waarheyd, die ons van Gods milde Genade is toegedeelt,

zulks tonende door de Levende Bronader, die men uyt haar Middelpunt ziet opspringen, en hare Voetstappen besproejen. Die Goddelyke Waarheyd doet zy vryborstig een ieder kennen en onderkennen, door de niet alleen toegelate, maar zelfs gebode Onderzoeking, Leezing en Oeffening in de H. Bladen. Niet bekreunt over de Wederpartyders Schriften, nog Schimp-schriften, laatzte ieder vry te zien en te weten, het weten van anderen. In hare zuivere Boezem zietmen haar Hert door Gods *Genade* getrokken, en geleyd tot den *Wil ten Goede*, de *Gehoorzaamheyd* en *Werkzaamheyd* naar Gods Geboden. Uyt haar Hoofd zietmen opklimmen een zuiver en H. Vuur van Gods Eeuwige *Vooruytziende Roeping*. De Eeuwigheyd omringt deze Goddelyke Leyding, en schikt haar om der Vorsten en der Volkeren Herten, tot haar tyd toe ongevoelig, te raken. Die grootste dezer Perzonaadjen zouden ook al overgekomen zyn om die vryer gevoelens in te neemen, en door hare achtbaarheden te staven, zoo de voornaamsten uyt Staatkunde, dan *Romens gepurperd Hof*, dan der *Lojolisten* of *Jezuiten* looze vinnigheyd niet te zeer hadden willen en moeten ontzien. Deze brave Maagd ondanks hun dreygen, bannen, en blixemen, laat niet na, onvermoeyd te wrikken aan de omverhellende Eernaald van Pauffelyke Kerkmacht. Zy gebruykt eene goede Staale Hark, om 't overschot, dat het Snoeymes, de Zeef en Wan der andere Hervormers ontgaan is, op te halen en wech te helpen.

G. Daar tegen zet zig schrap de *Maatschappy der Jezuiten*. Deze heeft een Staale Schild aan den Arm, om als een Beukelaar hun H. Merk IHS, tegen die aanvallen der Waarheyd te laten dienen. Hunlieder fyne Mantel dekt de rest der gevaarlyke Borst en Ingewanden, die gedriehoekte Mutshoop voert in haar felle Hand drie Scepters, van zoo veele en meerder Vorsten, als zy overmant heeft; dreygende te Vuur en te Zwaard, die aan deze Waarheyd het Oor leenen. Zy zyn waarlyk te meer te dempen, hoe zy meer te vreezen zyn. Van veertig duyzend in 't Jaar 1650, waren zy uytgestoelt en aangewasschen tot tachtig duyzend in den tyd, dat de Staatkundige Hr. *Puffendorf* zyne *Inleydinge tot de Historie van Europa* uytgaf. Nu mogen zy negentig duyzend halen. Wyze Vorsten, dieze ontwortelen; gelukkige Gemeenebesten, daar men hun de Voet licht; en de aldergelukzaligste, daar men ze noyt kende! Hier by vliegen toe Preëkheeren, Bedelmonniken, en al de geschooren Orderkruynen, om die Eernaald voor hare val te stutten. Men ziet daar op de 2. of 3. Sleutels van Hemel, Hel en Aarde, met de Pauffelyke Driekroon, omgekeert, om de schatten van hare onderworpelingen uyt ryke Overvloeds-hoornen te ontfangen; zoo vloeyt daar in 't Geld, van meer als een deel van de Wereld, maar ondertusschen dat deeze Waarheyd onverschrikt bezig blyft, overschaduwyt zy het *Vaticaan* en *St. Pieter* te Romen, met hoop van verder Zeegen.

H. Ach-

H. Achter deze wakkere Maagd zietmen in 't donker een *Bybel-moor-*der vertoont, zynde de affchouwelyke spitsvinnigheyd der *Præadamyten*, uyt de Graven van eenige oude Keters gekropen; naakt vertoont, om dat de Uytgever van dat heylloos Ketter-boek zig zelve heeft moeten bloot stellen, gedwongen tegen zig zelve te schryven, 't geen hy tot boete, zoo loos en booslyk heeft gedaan, dat men kan zien, dat zyne hardnekkigheyd, door de zwakke tegenwerping, de scherpe vindingen van zyne Godslasteryke Stellingen heeft bevoordeelt. Hy spouwt Vuur en Asch uyt tegen den Hemel, die op zyn onbeschaamt Aanzicht neêrvalt, duykende onder zyne nieuwe Wereldkloot, waar in hy Menschen stelt voor onzen eersten Vader *Adam*; waarom men op die Bol Mannen en Vrouwen op de Voorgrond ziet, en *Adam* en *Eva* by den Boom van *Eden* in 't verschiet; als na zyne gedroomde Menschen gevolgt. In zyne Borst zietmen veele Slangen, in zyn Hert uytgebroeyt, die zig zelf in veele verkeerde Gaauwers hebben overgeschoten. Hy houdt in zyne eene Hand een Net, gelyk de Schermvechters hy de Romeynen gebruykten, om hunnen Tegenstanders daar in te vatten, te bedrempelen en af te maken. Zynde zyne Redeneringen zoo scherp en fyn gevonden, datze als een Net, den eenvoudigen over 't Hoofd gehaalt, zouden vangen; in de andere Hand voert hy een tweefnydend Mes, en een Kerk-Tapyt, daar door aan stukken gesneden, waar op de Zon en Maan in *Giboa*, of op het Uurwerk van *Hiskias*, staande of te rug gaande afgemaalt, de Zondvloed, de Arke van *Noach* in de staande golven van 't Roode Meyr, en andere Wonderwerken van Gods Hand verbeeld, te schande gemaakt worden; en aan zyne Natuurlyke vindingen gebonden. Eene vuyle *Rot*, het Merkbeeld van Laster, knabbelt nog aan de randen van 't zelve Tapyt, om op die Kerkschendige Voet, de Wonderdaden van onzen Zaligmaker in 't Nieuw Verbond, mede te ontzenuwen, en de Menschen te verleyden tot de Kettery der *Naturalisten*, welke alles uyt zig zelve gevloeyt, door zig zelve onderhouden, in zig zelve vergaande stellen, zonder God, zyn Oneyndig Bestier, Eeuwigen Raad, Genadige Schepping, Vaderlyke Onderhouding, Wonderbaarlykste Verlossing en Zaligmaking te bedenken, of te geloven. Voor zyne Voeten legt eene gebroke Passer, bewyzende, dat hy *Waarheyd* en *Reden* heeft gebroken, en God openbare vyandschap durft aandoen. Zulke openbare Godslasteraars zyn, en willen zyn buyten Gods Kerk. Maar tot sluyting der Merkbeelden, die de Kettery of 't Bygeloof verdienen, ziet men hier

I. De *Geestelyke Scheuring* het Hek sluyten, onder welke zy alle 't Huys horen. Zy 's als eene fyne Vrouw, maar die een blinddoek voor hare Oogen draagt, verbeeld; wyl zy niet aanziet, als zig zelve, en inkykt in hare eyge goede Werken, als zoo veele opgehoopte Verdiensten, door welke zy
Reyn,

Reyn, en Goddelyk is geworden, om zig zelve met anderen in een Verbond te houden. Die Geestelyke Hovaardigheyd blykt aan de Paauwenstaart, die hare Zottebol dekt. Zy draagt in de Rechterhand eene *Narcisbloem*, het Merkbeeld van de verongelukte *Narcissus*, die op zyn Beeltenis verliest, in 't Spiegelwater omkwam; door de Dichters dus verzonnen, om zulke Eygenliefdige Zotten en Zottinnen af te schilderen. Het Hert van deze eygenwyze en geverniste Kerkvyandin is noyt te zien; maar niemand onderzoekt het nog minder, als zy zelve. Zy hangt 'er een Mombakkus voor, schrikkende voor den Modderpoel, die zy 'er in zou vinden. Met hare afwyzende Hand, uyt Gods Kerk stappende, toont zy hare Scheuring. Had zy Macht, men zou haar niet horen schreeuwen, als, *Reyn af!* willende dat het Zaad der Rechtvaardigen (waar van zy de eerste wil zyn) de Wereld moet bezitten. Zy spreekt met groote opgêstapelde woorden zonder kennis van zaken. Zy heeft nieuw Licht, nieuwe Waarheden, nieuwe Gronden. Verbaaste en vreemde klap, is 't Cieraad daar mede zy hare hoog opgezwolte nieten omzwachtelt; dubbeld Heerlyk, zoo zy wat Grieksche of boven al Hebreeuwsche woorden kan napraten; byzonder in de spoorelooze Rendvoeringen en Gebeden, met een schendig misbruyk der Heyligste Namen voor God uytgehouden, van *Jehova Zebaöth*, *Goël* en diergelyke. Waarom zy ook pronkt met eene Rol van Hebreeuwsche woorden, voor eene Les door haren Zielzorger voorgescreven. Zy heeft voor haar eene *Kreeft*, gedurig, naar zyn Voorbeeld, scheef gaande, zwart gekoleurd, en hardbastig van Huyd, om indruk van goed Onderwys in te neemen; maar boven al fel gereed, om met de getande Schaaren te nypen, die zy beet krygt. De Laster spreekt van ieder kwalyk door hare Mond. Honden, Verkens, Wolven, ja Duyvels Kinderen, zyn de Leden van die Vergaderinge, van welke zy haar heeft afgescheurt; de Herders en Leeraars, Fluweele Proeftongen, weelige Mestbuyken, Hoofsche Plumstrykers, stomme Wachters, Pharizeën, en arger, maar boven al onwetende; want zy alleen weet alles, en nog veel meer. Zwarte en witte verw in Kleeding, is alleen de koleur by haar in H. achting, gelyk by den Roomschen vier, rood, blaauw, wit en geel. Het zwart wyft uyt haar Versterking, en het wit hare Reynigheyd. Hals, Boezem en Armen zyn dicht gelloten, niet om dat die fyne Zuster aan de Broederkens haar Geboel misgunt, maar om de Wellust te noopen met wat minder zien, en wat moeyelyker aankomen. Voor de rest schikt zy in, dat ons Heers Lammerkens (gelyk zy zegt) mede speelen. Zynde by ervarentheyd gebleeken, dat veele zulke afgezonderde, zoo Mans als Vrouwen, tot hare Scheuring verleyd hebben, Ryke, Edele, en Aanzienlyke Partyen, om door derzelver Trouw, laatste Willen, of Giften aan den Armen, Ryk te worden. Eene *Patrys* zit 'er daarom aan hare zyde, zonder gerucht, een van de geylste en dertelste Vogels. De *Heb-
lest*, *Onkuysheyt*, en *Meessterschap*, zyn dan de Geestelyke krachten, die
de

de Scheuring van Gods Kerk maken; alwaar nochtans altyd het Licht op zyn rechte Kandelaar schynt, en de Deur open is, om, zoo ze mochten inkeer krygen, hen als Boetelingen te ontfangen, als nieuwe Kinderen te kosteren, en als verlore Schapen, met dobbele Blydschap in des Heeren Kudde aan te nemen. Hoewel van Gekken grooter verwachting is, als van den Wyzen in hare eyge Oogen; en 't Zout smakeloos geworden zynde, hare redding zelden gezien word; blyvende zulke Bekeering meest in de Mond, en afgeperst door de nood.

K. Wonderlyk wel zyn *alle deze Ketteryen* te vergelyken by de *afgryzelyke Brandende Bergen*, die van binnen met volheyd van de opvliegende Zolpher Dampen, wel over een komen met de Helsche Gloed, die van binner de Herten der Hoofdketters opstookt, die opbruyschende klieft en splyt, de stille Bodem, die duyzend Kuddens van stille Lammeren gaf te Grafen. De Voorbode van de yzelyke barst is een gestadig gedruys, en Aardbeving, gelyk der Ketteryen het mompelen, heymelyk aanblazen, en zamenrotting, die Landen en Steden ontfelt. Het opbarsten, de openbare Scheuring, het Vuurbraken tegen den Hemel, de logenachtige Godslastering, de bezwalingen duysterheyd, het verduyfteren van Gods ware Licht, de Steenen en Gloeyende Puyn, hunne dulgemaakte Zendelingen en Martelaars, het Godloos verterend Vuur over al strooyende; de Asch neêrvallende en Landen en Steeden dempende en overstolpende; de grouwzame Bloedstorting, welke die Wrevelzuchtige en Scheurzieke Boofwichten na zig sleeten; waar van het eynde blyft, eene Poel van stinkend Zwavelwater, in de plaats van 't Vruchtbaar Groen, dat men op die toppen zag voor het jammerlyk eynde, waar in die grouwelyke Ondieren smooren.

EEN EN ZESTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Gereformeerde Godsdienst.

DE HERVORMING aan veele kanten in *Europa* haren gang gaande, wierd zomtyds wederom wel zoo uytspoorig, datze zelf Hervorming nodig had; doende hier te veel uyt onbescheyden iever, elders te weynig uyt believing. Weshalven de

A. HERVORMDE GODSDIENST (nog by uytstek met die naam onderscheyden) haar Hoofd opstak, om de bediening des Evangeliums te doen volgens de eerste Eenvoudigheys Instellingen, en gebruyk der Kerk in *Christus*, en door hem' begonnen. Deze treed met een nederig opslag her voort als een Onbevleete Maagd, zonder Myter, Kerkrok, Borstcieraad, als de Doorne-kroon van 't Martelaarschap om haar ongehuld Hoofd; en de Zonne van Gods Gerechtigheyd in hare Boezem. Men ziet aan 't openen van hare Mond, dat zy de Prediking van Gods Woord oeffent; aan den Beeker en 't Brood onder den Arm, datze het H. Nachtmaal, volgens de Instelling van *Christus* opvolgt; aan het Waschvat voor hare Voeten, dat zy den Doop waarneemt. De Geestelyke Vryheyd zonder overheersching in 't gemoed, zietmen aan de Hoed in hare Schoot, vertredende de Pausselyke Oppermachts-kroon, en de Kruysen van zyne Gezanten, als den waren *Draak*; die de Waarheyd verduystert, verdraayt en verdelgt. Zy is met opene Ooren, om doorboort te zyn, als des Heeren Dienstmaagd, en geschoeyt om te kunnen stryden tegen hare Vyanden. Men ziet haar de Hand uytsteeken naar de helpende Hand Gods, uyt klare en overtuygende kennis van hare zwakheyd, elende en blindheyd, niet als tot Kwaad genegen uyt haar bedorve Natuur door de Erfzonde; ten zy beyde het Willen en Werken van den Hemel beftiert worde. Zoo leyd haar de Goddelyke Hand, en bekroont haar met de Zegenkroon van Eeuwige Gelukzaligheyd, in welke men ziet de Roeeping door Gods Mond verbeeld voor alle Eeuwigheden, in eene Hemelstraal, met de Eeuwigheyd door de Kronkel-Slang verbeeld.

B. Achter haar volgt het PREDIK-AMPT, verbeeld door een deftig Man, wryborsttig verkondigende het Waare Woord; houdende zyne Handen gereed, om dezelve op te leggen aan andere Predikers, zyns gelyken. In zyne Hand is het Merkbeeld der *Waldenzen*, zynde het Licht op zyne rechte Kandelaar, en eene Staf, om de Rechte en Ware Weg der Zaligheyd te wyzen. Hy heeft den Houtmyt der Vervolgers voor zyne Voeten, om die onverschrikt ter getuygenisse van *Christus* op te treden; geruyst onder het Kruys

te Prediken, en niet ongenegen, om in Oost-en West-Indiën aan te kweken de Vruchten van des Heeren Oogst, waar in hy uytgestoten is, tot welker aanmoediging de loffelyke Maatschappy zelfs ook beloningen uytdeeld, op den naam van *Discipel-geld*.

C. HET OUDERLINGSCHAP, met eene gemeene Eernaam, als 't *Predik-ampt*, vernoemt, namentlyk Bisschop of Toeziender; is hier vertoont als eene statige Oude Vrouw, met de Borst vol des H. Geestes. Zy houdt nederig gekleed eene Weegschaal der Zeeden in hare eene Hand, op welke zy ernstig moet acht slaan, maar vooral deftig voorgaan; vry van Partyfchap, Eer en Geldgierigheyd; in de andere Hand houdt zy de *Staatens Bybel*, zoo als die Jaarlyks nagezien word, door zoo veele wakkere Mannen getrouwelyk overgezet, en met Kant-tekeningen geleerdelyk verklaart. De Sleutels der *Kerken-tucht* heeft zy met de andere Kerken-dienaars te zamen in hare macht, om de ergerlyke Godloozen buyten de Gemeenschap der Kerk te sluyten, en wederom de verbeterde Boetelingen te ontfangen in haren Schoot; hoewel zulks om de inbrekende zwakheyd en Partyfchap op eenige Plaatzten, niet zonder wil der Regering mag geschieden.

D. De derde vertoont ons het Ampt van ARMBEDIENDERSCHAP, of DIACONAAT; mede met gelyke of gemengelde namen, in de eerste Kerk, met de twee voorgaande; zoo dat in die Kerk zoo weynig Meesterschap geoeffent mag worden, als van de Priesters over de Propheten, of van de Apostelen over de Zeventig Zendelingen, of van *Petrus* of *Paulus* over hunne Medebroederen. Deze houdt mede haar Oog op de Tucht, dog meest der Armen, welken zy bedient; voor welken zy met de eene Hand de Aalmoessen ontfangt, en met de andere uytdeelt. Aan deze drie is aanbevolen, *eerstelyk*, het Waare Woord te Prediken, den Doop en het H. Avondmaal te bedienen; *ten tweeden*, de Kerktucht te behandelen, Zieken te troosten, Weduwen en Weezen te ondersteunen; *ten derden*, te bedienen de Vredeliefde-Tafelen, (in de Eerste Kerke *Agapæ* genaamt.) In alle de Vergaderingen zietmen die Order door de Apostelen gehouden te zyn, om dat gene Schapen zonder Herders wel kunnen geweyd worden. Alle deze drie zyn bedaagd verbeelt, om dat de jonge Kerk-dienaren te vol wild-vuur, drift en onbescheyd zynde, te licht ergerlyk leven, en twisten in den Kerkenraad laten zien. Alle deze drie moeten, nog kunnen, zonder geroepen te zyn, niet geacht worden te zyn. *Uzza* zou hier achter vertoont zyn, had het de plaats toegelaten, die ongeroepen de Ark aantastende, dood geslagen wierd; en *Uzzia* Melaatsch geworden, om 't aanraken der zelve. *Christus* zelf spreekt ook niet van zyne Leer, maar van den Genen, die hem gezondend heeft. Dog het heeft, myns oordeels, geen onderzoek van noden, of onze Roeping zomwylen door den H. Geest, of door de vleyende verbeelding

ding van ons groot gevoelen, of 't geen schrikkelyker is, door Geld, Gunst of Kuyperyen gedaan is.

E. Achter deze zietmen de *Afgeworpe Beelden*, met de verstrooyde Afgodery, daar omtrent ingekropen of ingedrongen; het verval van zoo vele Capellen, van byeen gesmeede Wonderwerken groot en vet geworden, door de tyd en opmerking der Hervormden buyten klem geraakt, ja zelfs den Verstandigsten Roomschegezinden ten spot geworden; welke indienze nu nog vliegende Vaandels van Processien ontfangen, meer onnozele arme Menschen tellen, als ze van den ouden Overvloed voeden konden. Het leêgstaande Klooster achter haar, heeft ook zyn bewys van de ganfch nodige Hervorming, over deze byeen-geschoolde luye Buyk-priesters en dertele Priestereffen, welke wanorden alle Maatregel en Tucht over 't Hoofd gewassen, nog Taal, nog Kennis, nog Oeffening ter Hand hield, als de vercierde vertellingen van *Columbanus* uyt het Vagevuur, nevens andere wedergekomen, Bekeeringen van Visschen, Ezels en wilde Dieren; voorts opgehoopte Spooksnap van verscheyden Goede en Kwaade Geesten, Gedoemde en Zalige Zielen, verschyningen van Duyvels, Gespenften en Spooken; en dat zoo grof, datmen die Boek-kraam nu wel uyt de Wereld wenfcht. De Ledig-gang van haar zelfs kweekte ook zulke Bedel-brokken aan; zoo datmen tot een voorbeeld nemende 't Klooster van *Egmond* by ons, van de rest der nodige Hervorming kan oordeelen. Het meeste van *Noord-Holland* lag onbebouwt, door de laffe ledig-gang der Aalmoesseniers, die van dat Klooster aafden, en de *Staat* en had zoo ras die goederen niet tot nutter gebruyken gekeert, of deze Luyaarts, missende de Brokken van 't Klooster, wierden gedwongen de Handen tot Kostwinning te gebruyken, waar door zy metter tyd tot ware neerftigheyd raakten, en dat *Landschap* van alles deden overvloeyen en welvaren.

De Hervorming veel wechgenomen hebbende, en byna het overtollige door Menschelyke inzettingen opgedrongen, bleef niet vry, in dezen staat, van schuddingen, door de fyne konstenaryen der Vyanden, en Partyfchap. In 't bestier van 't Gemenebest, lustte het zommige heete Geesten te darten met nieuwe opgedolve Godgeleerde Raadzelwerken. *Jacob Arminius* maakte vyf Schiftpunten openbaar; *Episcopus* polyfste 't Werk; en anderen vermeerderden de Verschillen tot Bloed-baden toe in veele Steeden, en tegen een misbruykt Meesterschap van de hoogste Ampten, van het opgestelde Gemeenebest der Vrye Nederlanden, die hier Kluyftering, daar Ont-halzing, elders Zamenzweeringen der voornaamsten moesten zien, eer dat het Onweêr kalmde. Daar toe dan nodig geoordeelt wierd eene Vergadering der Verstandigsten uyt de Hervormde Ryken en Staaten.

F. Deze wierd genaamt *Kerkenraad der Volkeren*, of SYNODE NATIONO.

TIONAAL, verbeeld door eene zeer Achtbare en wyze Godsgeleerde Vrouw. In de plaats van Myter, dewyl ze over niemand wilde heerschen, ziet men het Wapen van *Dordrecht*, Hollands Voorzittende Stad, welke tot zulke Alderaanzenelykste Vergadering de plaats verschaft. Zy wikt en weegt naauwkeurig tusschen de Wille Gods en der Menschen Verdichtzelen, hebbende eene Driehoek met Gods eerste Naam tegen een Menschen Hert aan hare Weegschaal; de Granaat Appel, het Merkbeeld van Broederlyke eenigheid, hangt haar, als een Juweel om den Hals. Zy heeft de Hebreuwsche Grond-text, met der Apostelen en Oudvaders Affchriften in hare Schoot; met twee Aanzichten op eenen Hals daar by, om de Hemelsche en Aardsche zaken beyde wel tot God en ons te brengen; voorts eene Zeef, om 't Goed van 't Kwaad wel te scheyden, in hare Hand, ziftende het Kaf uyt het Koorn; en een Rad by haar, tot een Merkbeeld, dat hare beezigheyd en voorwerp was Godsgeleerdheyd, welke op het krachtigste van den Ouden door een Rad is vertoont, het welk gestadig opklimt, en maar met het aldergeringste deel aan de Aarde raakt, om door zyne onreynheyd en slyk niet beklontert en onthuft te worden. In hare Schoot legt de Staale Hamer en de Diamante Spykers der Goddelyke Verkiezing en Voorbeschikking, Zegvierende over den Twistelingen. Hare Voet staat vast op eene vierkante Vierhoeksteen, zynde onveranderlyk vastgesteld, en onwrikbaar tegen de wilde opborrelende en al te weelige Geesten, die zy ook Be-eedigt in hun Beroep. By haar staat eene Wereldkloot, om te bewyzen, dat ze is eene Vergadering van alle Volkeren, welke derwaarts hare wakkerste Mannen zonden.

G. Hoewel *Christus* Kerk een Geestelyk Ryk, en niet van deeze Wereld is, zoo heeft nochtans de Wysheyd der Heerschende Staatkunde nut geoordeelt aan zig te houden, de opmerking op de Belluyten en onderneemingen van het Kerkgebied, om (gelyk *Salomon*, *Josaphat*, *Hiskia* en *Josia*, zelfs de Priesters afzetterden, als men aan *Abjathar* en anderen heeft gezien) ook in de Vorm en Perzoonen, na dat de omstandigheden en nood des tyds zulks vorderden, te voorzien, te veranderen, ja zelfs de Stoorders van de Kerkenrust te straffen. Deze Macht word genoemd COMMISSARISCHAP POLITYCQ, en is verbeeld als de hoogste Macht. Derhalven men haar ziet pronken met de Kroon van de Graaffelykheyd, met 's Lands Zwaard van Recht, stavende de vastgestelde en ontfange Order des Geestelyken staats. Hare Raadsheerlyke Purpere Tabaard, is aan ieder Schouder geciert met het Wapen van Holland ter Rechter, en Westvriesland ter slinker zyde. Men ziet in hare Handen eene Harp van *Apollo*, om daar mede te bewyzen, dat het hun Ed. MOG. werk is, goede *Harmonie* of overeenstemming te houden, en door hun gezach in der minne by te doen leggen de opkomende oneffenheden. Hebbende de valsche Wegwyzers Staf, die Slangswyze

wyze gebochelt is, gebroken door hare Hand; gelyk men ook ten zelve eynde ziet het Dieve Slonsjen met zyn vals licht onder de Voet, om heymelyk te betrappen, voor de looze inkruypende Ketteryen, welker opkomend Zaad zy door hare Wysheyd verftikt. Zoo vry nochtans blyft de Hervormde Kerk van grof Meesterschap, Opperpriesters of Paus-macht; want anders zou *Decreet Synodaal*, of *Pontificaal* maar in naam verschillen; of 't laat een ruym Oeffenperk voor de brave Verftanden; gelyk God zelf in zyn Woord aan ons voorgaat, latende naauw de overeenftemmende getuygeniffen van de noodzakelyke Kenniffe Gods, Christus Menschwording; Lyden, Opftanding, H. Geest, Heerlykheyd enz. en wederom daar tegen eene Onuytputtelyke Zee van wonderlyke Verborgentheden, waar uyt dagelyks nieuwe Waarheden, Zamenhangen, Aaneen-keteningen en Toepaffingen opwellen, in welke de wakkere Geesten hunne Oeffeningen kunnen vinden.

H. Twee Zusters zyn beyde hier by gevoegt, waar van de drift de eene naar den grooten GISBERTUS VOETIUS, dien zeer Geleerden Heer, genoemd heeft. Deze is verbeeld door een bleek en diep Aangezicht, neêrgellagen zeer zeedige Oogen, met een zwarte Kerkfali over haar Hoofd gedekt, houdende een kirrend Duyfje in haren Boezem, van den Reynen Geest, die tot God zucht. Zy torft de Pylaar der Deugd langs een naauw Voedpad, houdende eene Teugel in de Hand tegen alle prikkelingen des Vleefches; het Wetboek by haar houdende, en zyne Geboden fcherp opvolgende, met de Lof, dat zy de Zeeden krachtig leert, en brengt op des Heeren Wegen, waar van zy de Wegwyzers Staf in de Hand houdt.

I. Eene heldere Schoonheyd ook van Partylingen, naar de naam van dien diep Geleerden en Godgeleertheyds-Kundigen JOANNES COCCEJUS. Deze meer opgefchikt, hoewel niet buyten de zeedigheyd van haren Kerkendienft, praalt om haar Hoofd met zeven Glanshoepen, zynde de Verdeelingen; welke zy voor gemak, in de H. Beezigheden heeft gevonden, om lichter het geheugen in zyne zwakheyd te gemoet te komen; en wyl de H. Blade-
ren met dat getal, in zoo vele op elkander slaande Merkbeelden fpeelen; zonder aan dit getal hare Zuster te verbinden; alleen om dat zy meent, dit gevoeglyker voor hare klaarheyd te dienen: Zy heeft eene proef van hare Oeffening in hare Handen, toonende de aaneenschakeling van des Ouden Verbonds Voorbeelden, met de Vervullingen in het Nieuwe. Zy ketent dan de opgerichte Kopere Slang der Woestyne aan 't Kruyshout des Heylands, en fpant dezelve krachten op alle gelyk paffende Voorbeelden op 't Lyden, en de Heerlykheyd van haren Zaligmaker. Zy heeft op haar Hoofd eene Passer, het Merkbeeld der *Theorie*, of Biefpiegelende Godgeleertheyds-kunde, hoewel men die hare Zuster, nog haar de Oeffenende niet kan ontneemen. Zy is in de

navor-

navorschingen der Merk-en-Voorbeelden van *Daniël*, *Ezechiël*, en andere hare Prophetische Schrikdieren gestadig beezig, houdende voor haar open het Boek der Openbaringen, wiens zeven Zeegelen opgebrooken zyn; niet verzuymende alle Oudheden te doorsnuffelen. Waarom ze een Vat der Ouden, vol Penningen en andere Merkbeeldingen by haar heeft, met *Syrische*, *Chaldeeuwische*, *Egyptische* en *Grieksche* Oudheden, dienende tot opheldering der Waarheden, ons in de Goddelyke Geschiedenissen nagelaten. Maar boven al gaatze Graazen in de Velden van *Canaän*, in de Woestyne rondom *Sinai* zwerven, en zig verlustigen in den Tempelbouw, vindende daggelyks nieuwer gedachten uyt de Verbonds-Tent in de Woestyne, en uyt de overeenstemmende Bouwcieraden, van *Salomon* en *Ezechiël*, uytleevenende eene rustige Bespiegeling der Verborgte Wonderen. En zoo Psalm zingende, en Propheterende voldoet zy haren Godvruchtigen loop, beyde werkende tot het Gelukzalig opbouwen van 't Ryke Gods, in hare en andere Zielen.

Men vind klachten by de eerste Hervormers der Vervalle Kerk, wegens de overstappingen van eenige haarder Helpers, uyt de eenvoudige Verkondiging van het Woord Gods, tot de opgevyzelde Grieksche en Latynsche Wyfheyd; ja zoo verre, dat 'er waren, die de H. Schrift by na onder de zelve achteden, ja zig niet ontzagen den Kern der zelve uyt de Heydensche nalatenschap te halen. Dit ontydig gebruykt deed een groot kwaad; wyl reets alle Waarheyd en Reeden, door *Sophistry*, en Schoolhazery was verbannen. Om welke meer tegen te gaan, men ook in een kwaad viel van Boersche uytberfing, Schimp en Schendwoorden van 't Graauw, en ander onwaardig Mengelmoes onder Gods H. Woorden. Dus waren, gelyk meest gebeurt, de groove Geesten, de Overstens van het Krygsvolk en 't Graauw, met die grove al te verstantelyke driftige en woeste uytvaringen in hun schik; maar de aangeleyde Oeffening, het ryk geheugen, de schoone Plaatzten van zoo vele Grieksche, Latynsche, Arabische en Hebreuwische Bloemen in zommige loffelyk overvloeyende. Deze meenden, dat hun Licht, fynder dan van anderen, ook behoorde anderen te overstralen. Ook had men terstond zig aan het ware eenvoudige Voedzel uyt Gods Woord zat gegeten, en de Kiefheyd deed den Nieuweligen zelfs denken om die uytgepikte Keurstofjens, als Peerlkens op de Eenvoudige Christen Sluyer te Borduuren. Daar mede gingen de snelle Pennen en welspreekende Tongen in haren Bouw, en wierd het ware fyne Goud, zoo met dit Klatergoud overdekt, datmen Schors voor Kern nam, en Bladen voor Vrucht plukte. Deze overmoed der Geesten kan niet missen, als ze buyten 't matelyke wys willen zyn, te dwaalen. Ook muyten de weelige Verstanten ligtelyk tegen het gewoone. Het is haar te gering en lastig, met anderen te gelyk een recht pad te houden; hier klauteren zy op Heuveljtens, daar wippen ze over Kuylen, en wat vooruytloopende, verhovaardigen ze zig tegen de Eenvoudigen, tot zy hier of daar struykelen, of in Afgronden storten. Haar eygen Bet-weeten is niet in ha-

VAN DE GEREFORMEERDE GODSDIENST. LXI. HOOFDST. 441

re Kamers, niet in de Hooge Scholen te houden; haar weeten is niet, zoo zy niet anderen doen zien, dat ze Bet-weeten. Schryven, Drukken, Kerk en Staat ontstellen is de Vrucht; van den zulken komt een kleyn hayrklovend Verschil. De navolgende Leerling maakt het met 'er tyd tot een Hoofd-onderfcheyd. En dus verschilt men onderling als twee dwers van malkander leggende Lynen, zonder herstelling of lassing van de scheur. Zulks wech te neemen is Pausfelyk en word Gemoeds-dwang; maar wyssfelyk, zig die goede Kerk en Staat-ordere te onderwerpen, een nut Zaad, waar uyt de Verstanden malkanderen oeffenen, en tot meerder vlyt in 't beste aanprikkelen. Zodanige Zuster voegt aan de zyde van deze ingetoooge Zeedige en Godvreezende Maagd.

TWEË EN ZESTIGSTE HOOFDSTUK.

Van Verscheyde Gewaande en den Waaren Hemel.

DE Menschelyke zwakheyd komt nergens overtuygender voor den Dag, als in de verscheydenheden der Godsdiensten. Zomtyds draaft zy zoo hoog, dat zy vast-stelt, dat de Hemelkringen, dat *Azure* Gewelf met zoo veele tintelende Fakkels, en wat 'er in Zee en Land is, en in de ryke Ingewanden van de Natuur word besluten, om haar, en wel om haar alleen, geschapen is. En zoo opgeblazen vormt de Mensch ook zyn Loon, voor zyne Plicht, zoo hoog, dat hy den Goden ten minsten gelyk wil zyn; en droomt daarom van wonderbaarlyke Gelukzaligheden; die ieder naar zyn Landschap, genegenheyd en kennis, verdicht heeft, en zynde van den meesten by uytstekentheyd *Hemel* genaamt, als 't naast aan de Uytspanningen, die de Herffenen zig verbeeld hebben voor de plaats van hare Goddelyke woonstede en Thron. By Merkbeelden moeten zy ons *Hemel* en *Hel* zoo afschilderen; want als 'er de geheyligde Mannen zelfs al ondernamen van te spreken, schotenze te kort in de Uytdrukzelen; en sloten met te zeggen: *Dat zulks noyt Oog gezien, noyt Oor gehoort had, nog immer in 't herte des Menschen was opgeklommen.* De Godheyd, wiens Order onveranderlyk wel werkt, heeft gewilt, dat zyn Schepzel *Reeden* had, en daarom *Wil* zou gebruyken, om die ten besten te bestieren. Derhalven is in alle Volkeren ingestort eene Vrees, voor 't geen die *Wil* kwaad doet, en eene Hope voor 't geen zy goed doet. Die beloning Wereldsch te hebben, was te kleyn, om groote Deugden te baren, of groote Schelmstukken te weêrhouden; wyl 'er ook zommige dingen moeten geacht worden, onnaspoorelyk voor 't Recht, als Meyn-ced, Vergif-geving, en diergelyke. Daarom oordeelde het vernuft dienstiger de Straffe, gelyk ook de Beloning te vereeuwigen. Het Zaligmakend Woord, aan den Uytverkorenen alleen, tot Balzém geworden, is den Joden, Heydenen en Turken voorby gegaan; maar heeft echter, buyten *Saduceën* en *Samaritanen*, Hemel en Hel ingedrukt. Welker verscheydenheden hier met Merkbeelden voorgestelt zyn.

A. Men ziet hier eene HONDSCHË ONGEACHTE SLORDIGHEYD, leeg en laf, luyerende voor de Ton van *Diogenes*. De Kop is breed, met borstelig Hayr en Baard, gereed om op elk zyne Gal uyt te braken. Een *Steen-dog*, elk met blaffen en byten aanransende, staat by hem. Zyne *Stok*, zynde al zyn Huyfraad, houd hy in zyne grove Hand; houdende uyt verachting van al wat *Mode* is, een oud *Net*, uyt hovaardy, om zyne Huyd. Dit Net stinkt van vuyligheyt, en zonder verschoning; om alle welgedane Menschen

fchen in 't Aanzicht te fpouwen. Dit is dezen hare uysterfte *Gelukzaligheyd*, dieze zomtyds duur kopen, maar meerendeels, wel zachtelyk matigen, met onder de Hand, als *Diogenes*, een Fles van de beste Wyn, met Balzendoos, Hoere-fchildery, in hare Vaten of Cellen te hebben. *Curiusfen* te zyn veynzende, maar *Bacchus* Feeften houdende.

B. Degefchikter aart is een HEMEL DER EPIKURISTEN, bestaande op gerustheyd en eene verzekerde kennis van 't Heel-Al begrepen, zodanig, dat alles uyt zyne gewiffe oorzaak bewerkt opstaat, word, en is, ja ook de Mensch zelve; dat 'er eene order uyt de lage Zwavel-hitte des Afgronds opklimt, door hare dampen en uytwaaffeming, de Sterren, Zon en Maan zelfs voedende, die wederom tot onderhoud om laag hare levendmakende ftraalen doen uytvloeyen; dat zulks eens voor al is eene Goddelyke Order; en dat de Godheyd nu ftil rust, gelyk hy zelfs mede doet', in de gevallen ongekrukt, houdende de Boom van 't Noodlot, het welk de Onderaardsche en Boven-Hemelsche krachten zelve verbind. In zyne Hand heeft hy daarom den Blixem van Jupyn aan 't Lot geketent; en in zyne Schoot gerust, de Staalen Hamer van 't Voorbeschik met zyne Diamante Spykers. Ziende de Wereld, die hy in zyne Hand heeft, in zyn binnenfte, en stellende de uytdeeling des geluks buyten zyn bereyk, vind hy zynen Hemel in die geruste overgave van zig zelve aan de zaken. Zyn Hert is met Vleugelen vry vliegende in zyne Boezem, en Hemelwaarts gestelt. Hy bedient zig van de goede kansfen, houd zig ftil by den kwaden, bedient wel de Ampten en Posten hem toevertrouwt, verderft het Mengelmoes van de Wereld niet, latende Slempen, Schacheren, Eygenbaat, en domme Waanwysheyd haren gang gaan, ziende door de Vingeren 't geen Oogluiken velen kan. Eene Fles en Schraap-zyser in de Schoot, toont zynen neergaanden imborst, 't een voor de Maaltyden, 't ander voor de Badstoven. Hy legt op een Tafelbed, met een Myrthe-kransje om 't Hoofd; houdende zig zelve wel gekleed, hoffelyk, en believend; onbekommert wat hier, ja zelfs, wat hier na gebeuren zal. In die *geruste stilte heeft hy zynen Hemel*.

C. DER STOYKEN HEMEL, is eene onbeweeglykheyd in Manmoedige hardvochtigheyd, van Kinds-been af aangezet, en door de oeffening en gewoonte streng ongevoelig geworden, voelt naauwlyks Pynen, Ziekten, Hitte, of Koude; houd zyn gemoed te Edel, als dat het in zyne Ziel zoude gevoelen de pyne van 't Lichaam; verbytende zyne smerten, verachtende Kroonen en Rykstaven, Rykdommen en Schatten, die hy onder de Voeten treed; beminnende den arbeyd, voerende eene Koopere Schyf in zyne Hand van 't Worstel-park, met *Hercules* Knods, verbeeldende alle fier en Heldenwerk, met de Kranffen van de *Olympische* Speelen om zyn Hoofd, en de Leeuwenhuyd om zyne Hals, torssende de zware Pylaar van de Deugd.

Deugd. *Heerlyke Hemel!* was 't spel ernst; maar van dat soort, gelyk van de andere, zien wy onder de Papen, Ordens, Sectarissen en diergelyken zeer veele, die zoo schynen, en zoo leeren, maar wel anders leven.

D. Hier volgt DE HEMEL DER HEYRVOOGDEN, die als Bloedhonden de Wereld overstromende met hunne dulle Krygers, die eer stellen in die verdeling en verwoesting van Landen en Steeden. Daar staat de bloedige Eer, met Goude Lauwrieten, en golvende Vederbossen op den Helm, in haren Hemel; zynde opgerechte Zegestanders van hare Overwinningen, met Burg-en Scheeps-kroonen verrykt; *Cæsars* beeltenis, tot dank, van dat hy 't Gemeene Best overweldigt, de Vryheyd verkracht, en zoo veel Bloed van groote Borgers vergoten heeft. Eene Sterre, waar in de Vleyers hem noemden verandert te zyn, op de Borst, praalt hem in de Oogen; en den Arend houd hy op zyne Wereld-kloot gereed, om uyt zyne Houtmyt op te vliegen, en hem te vergoden, dat is, zyn *Hemel in Prenten, Schriften en Beelden te leeven.*

E. Een ALDERSTAATKUNDIGSTE HEMEL, is die der *Tapoejers, Canibalen*, en meer West-Indischen, die hunlieder Hemel stellen, in het Lyden door hunne Vyanden; hoe zy van de zelve felder gehakt en gekorven worden, hoe zy met meer gloor en pracht weder opstaan in de andere Wereld, zynde haar Hemel. Zy spuwen alle ongelyken, zelf verdicht, tegen hare Vyanden uyt, om hen te verbitteren, en tot wreedheyd te prikkelen; schreeuwende, dat zy hunlieder Vaders gevreten, Zusters geschonden, en Kinders verscheurt hebben, om door Vuur en Kap-messen, gevilt en gerooft te sneuvelen; ten eynde zy dan als *Incos, Inguas, of Vorsten*, weër mogen opstaan. Deze Hemel maakt hen stout, ja happig op die Rampen, die anders yffelyk te vrezzen zouden zyn.

F. Hier naaft by ziet men den HEMEL DER DICHTERS, die de beste Reysbeschryvers van dat Land zyn, genoemt de *Elizeesche Velden*, eene naam van het Ontbinden van alles genomen; alwaar men naar 't Leven, heerlyk en dertel vermaak geniet, van schoone Landen, Fonteynen, Waterstroomen, lieffelyke Heuvelen, en vermakelyke Dalen, schoone Vruchten, lieve Schepzelen van allerley aard, zingende, springende, tierelierende, huppelende, en springende om zyne Ooren, los en onbekommert van eenige zorgen.

G. Dicht hier by is de *Olymp-berg*, die Hemel, daar de Goden op banketeerden. Hadden zy de *Pic* van *Canarië* gekent, zy hadden 'er wel een Hemel van drie verdiepingen van gemaakt. Hier rondom zwerven de *Pythagorische Zielen* in haar vervorming, overzieling-of verandertyd. Die hadden haar Hemel in eene gelukkige verandering, verdient volgens hun doorgebracht leven, niet by zekere overvorming, als Popken, Wurmken, Uyl en Ey, gelyk men in de Bloedelooze Diertjens vind.

H. Ter zyden af, komt *Hercules* opklimmen in der HELDEN-HEMEL, met zyne Leeuwenhuyd en Knods. Afgeleyd hebbende zyne zwaare werken, en te gelyk zyne sterftelykheyd, neemt hy zitplaats onder de Goden. Deze eer kwam zelden iemand toe, maar na de Hel, als zomtyds *Theseus*, *Æacus*, *Rhadamantus*, enz. Echter kwam nu en dan een Boeltje van Jupyn of eenen anderen God, nog tot eene plaats op de Hemels-kloot. De Beer en andere zyn 'er zoo gekomen, en die wat hoger geacht waren, in den Tekenkring.

I. Die van *Canada* hebben op die Leeft gefchoeyt, en haren HEMEL GEMAAKT IN EENE INWONING IN DE STERREN. Hoe zy heerlyker in Veldflagen waren, hoe zy tintelender Sterren wierden aan eene andere Kim.

K. DE TURKSCH EN PERSIAANSCH HEMEL is, naar *Mahomets* Alcoran, eene zamenvloeying van alle weelden en wellusten, schoone Vrouwen, Kinderen, Paarden, Tafel en Bed, pracht en praal van Juwelen, en al wat voortreffelyk, uytstekend, en bekoorlyk is, met zommige dingen van vreemde Beeldspraak by ons (mogelyk ook by *Mahomet*) onbekend, van Kernels, scherpe Bruggen, Engelen-vlerken, en anders.

L. Dan komt ons voor de HEMEL DER WAARE GELOVIGEN, zynde de Overgang en Rust van de Zielen der Uytverkorenen, in de Eeuwige Gelukzaligheyd, verbeeld door eene zuivere Maagd met lange witte Klederen aan, gewasschen van alle hare smetten en vlekken, in het Bloed van haren Heyland, Verlosser en Bruydegom. Zy heeft haar Reyn Hert, en hare Reyne Handen uytgereykt naar het Lam Gods, tot wien alle hare lust, rust, zyn en welzyn is gestiert. Zy heeft zig ontdaan van alle Lichtgelovigheyd, die dweeperyen van allerley gestaltens, van Engelen, Aards-Engelen, Chooren; als mede de Bouwkonstige grillen in zoo veele Hemelen; wel wettende, dat Geestelyk en alleen genadert word tot den Geest der Geesten, dat alle gestaltens, vorm en maakzel voor 't Oneyndig niets is, denkt ze aan gene andere Stad, als het

M. NIEUW JERUSALEM; maar niet om daar Peerle-straaten, Diamante-poorten of Wereldsche praal te vinden; en te vreedden zynde met het geopenbaarde, 't geen zy in eenen nederigen geest heeft nagespoort, met gedurige Vreeze Gods, en verlangen na hare ontbinding, word zy nu ontfangen, en met eene Sterre-kroon verheerlykt. Dog wyl men de wonderbare heerlykheyd van zulke verandering niet kan begrypen, nog uytdrukken, is haar Hoofd in de Wolken ingedrukt. De Tyden zyn vervult; de Vervolgingen en de Stryden, die zy te lyden, of te vreezen had, zyn af; de Zeven Zegelen zyn door 't Lam gebrooken, dat nu zyne Zegepraal in de Eeuwen der Eeuwen zal houden, met die Gelukzalige Bruyd, zyne Kerk, zyne Beminde, zyn Oog-appel, van God zynen Vader aan hem voor alle Eeuwigheden geschonken. Zy heeft haar ook vry gemaakt van alle Aardsche, Wereldsche en Vleeschelyke Bespiegeling, haar Oog of Hert konnende verleyden; gelyk
eeni-

eenigen van hare naaste Vrienden , die eene *Duyzendjarige Regering* in 't Hoofd houden. Die Steen des aanstoots heeft 'er menig doen vallen. De Leerlingen van Christus hadden altyd eene Wereldsche Heerschappy in 't Hoofd; de Joden zagen genen Messias in Christus, om dat 'er geene Krygsmacht, glansch, nog praal by was; de eerste Apostelen zyn niet alle van die drift vry geweest; maar in de tyd der Hervorming heeft men schrikkelijke werken van deze heerschezucht gezien, dan van Naakt-lopers, dan van Wederdopers en Zendelingen van den Munsterschen *Zabaöth*; en in Engeland, de moorddadigste overvallen, van zulke Geestdryvers, die 't Ryk van Christus hier wilden beginnen, maar in 't Bloed van al wat hen voorkwam, gevaarlyke Duyvels en gene Menschen waren; dewelke, zoo hun bedorven Breyn iets ontworpen heeft, zulks voor Gods Openbaringen, den Eenvoudigen opdringen, tot hunlieder dulle ondernemingen aanzetten, en in 't verderf plompen.

Als door eene Storm-wind, zyn dwaaze Herten verleyd geworden. Aan alle kanten heeft men zulken, onder onze Hollanders *Jan van Leyden*, *David Jorisz*: en diergelyken zoo wel gevonden, als onder den Westfalingers, *Krechting*, *Knipperdolling*, en meer anderen. Zy erkennen de Eeuwigheyt en alles Geestelyk, maar evenwel legt hen die Regeer-stuyp in de Herffenen, dieze wel laten zien, zoo zy in hare Gezintheden gehooft worden.

N. Een ander *Hemel* is 'er nog onder de Ware Gelovigen; zynde de HEMEL OP AARDE, OF 'T RYKE GODS IN DE ZIELE. Dit is eene gesteltenis in 't gemoed, bewerkt door de Redenen, gegrond in de H. Schriften, die eerstelyk vast weet, dat God Onveranderlyk zyn Eeuwige Raadsbesluit uytvoert; zy weet de aldernaauwste kennis tot de uysterste kleynigheden, als de haayrkens van der Menschen Hoofd, de prys der Musschen, en diergelyk. De Zegeningen voor af besloten worden uytgevoert, door 't zamenlopen zelf der geringste Waterbellen, Schynfels, Oogenblikken en Vezels; de straffen voor zyne Rechtvaardigheyd, door Vorschen, Muyzen, Mot, Asch en Stof. Dit zoo gezien zynde in de H. Geschiedenissen, en 't voorgezegde door der Propheten, Apostelen en des Heylands Mond, te mets vervult wordende, met onverzette zamenhang der Toepassingen, maakt in 't Hert der Uytverkorenen zulken *Hemel*, die is verbeeld als een lachend en vrolyk Man, met open Armen ontvangende zyn Lot van God. Is dit tot een Doorn voor 't Vleesch, 't is zyn Hemel, door Gods Tuchtiging gezuyvert te worden; is het tot vermaak van hem, hy neemt het tot zyn Hemel, als eene voorsmaak van Gods Genade; hy zit ontkluyfster van de straffe der Wet, zyn kwytshelding-schrift draagt hy over al mede, zynde *Christus* Kruys, die alles voor hem heeft voldaan, en daarom hem hier reets den Hemel schenkt in zyne Ziel, wachtende tot dat de Volheyd van zyne Eeuwigheyd

wigheyd verschynt; als hy klaarder zynen God zal kennen, en die Waarheden begrypen, welke de Uytverkore Vaten Gods hebben geklaagt nog niet te verstaan, en welke den *Waren Hemel* maken, met God, in God, en by God Eeuwig te zyn. De Wereld ver onder hem, en zoo veel als versmaad, raakt hem niet anders als tot zyne Herbergstoel, waar van hy gereed is op te staan, op 't oogenblik, als hem de Godheyd opeyscht, om in zyn ware Vaderland te komen. Hy kreunt zig nog de Rampzaligheden des zelfs, om ze als een *Heraclitus* te beschreyen, nog de Zottigheden, om ze gestadig met eenen *Democritus* uyt te lachen.

O. Eyndelyk komt het DUYZENDJARIG RYK. Die Steen des aanstoots en struykeling voor zoo veelen, alwaar de Vrome Mannen, zelfs ook de Welgeleerden, meynden met Christus te zullen Heerschen, alles Oordeelen en Beltieren, in eene nieuwe Wereld, duyzend Jaren lang; waarom hier *Jezus Christus* in het Vleesch word vertoont met zyn Zwaard tot Rykstaf, en zyn Kroon van Doornen nevens zyn Zeegenstandaard, over *Gog*, *Magog*, den *Antichrist*, den Ouden Draak, enz. De Wereld-Bol met M. van duyzend Jaren is onder zyne Hand; ende een Ouderling, om met hem te Heerschen, zit op eenen Richterstoel aan zyne Zyde.

DRIE EN ZESTIGSTE HOOFDSTUK.

Toepassing.

Verhandelt hebbende de Merkkebeelden, of *Hieroglyphen* der Oude Heydenen, nevens eenige der Joden, en Roomschen, met een verloop van de Godsdiensten, in de voortgang van verscheyden Eeuwen, tot op deze tyd toe, zoo vinde ik niet ondienstig, de Tegenstelling van de uytgediende, zoo wel als valsche Godsdiensten, tegen de ware Zaligmakende Leere, en daar op volgende Eeuwige Gelukzaligheyt, getoetst voor te stellen, om dit Werk te sluyten.

A. Men ziet dan hier de *drie* Ordens der zoogenaamde *Magi*; *eerst* de waarneming der Hemelsteken en Lichten, verbeeld door eenen *Æthiopier*, dewelke van *Chams* Nazaten zynde, van 't ware Licht vreemd gebleven, de werkende Lichten, door 't Oneyndig Weezen geschapen, en uyt zyn Eeuwige Licht voortgevloeyt, in haren loop waarneemt. Hy spoort met zyne Blikke Verrekykers-buys naar de Dwaalsterren, om grover te dwaalen, en die voor den Goddelyken Raad den Menschen aan te pryzen, met haarlieder Meester de Zon, en Meesteresse de Maan. Hy draagt op zyne Kruyfbol den Arend, die om zyn hoog vliegen en streng Oog gezegt word in de Zon te kunnen zien. Het Kattoene Kleed, dat zyne geschrookte Huyd dekt, is beschildert vol Sterren, en Tekenen. Hy meet met eene Passer in de andere Hand, de negen bewegende Hemelen van *Azarcheles*, met de drilling, dwarslopen, en tegenlopen van *Hipparchus*, en *Thebit*; en zoekt vast te stellen eene tweede beweging; en de negende op neegen en veertig Jaren, en eene derde in de achtste; de *Beeving* genoemd, op zeven duyzend Jaren eens. Hy haspelt, na de verscheydenheyt der Waarnemers in zyne Vergode Sterren, wie hy hooger of lager zal plaatzen, wat hy van de tiende Beweging zal zeggen, die met zyne Bollen hollebollig rollende, alle vier en twintig Uuren, van en tot zyne Punt loopt. Hy verschuyft dan die Planeten dikmaals in zyne twyffeling; ondertusschen zyne Pergament-bladen vol krabbelende met lynen en trekken. Aan zyne Zyde staat dat wonderwerk van den Geest, eene uytvinding zeer na-apende Gods zichtbaar Heel-Al, van Konstwerk in een Glas gelloten; zoo als men certyds zegt van *Aiomap*, maar zekerder van *Drebbel* van Alkmaar kan zeggen, die zulken Werk aan *Jacobus*, Koning van Groot Brittanje, toezond; dat zelfs Sneeuw, Regen, en Wind in zyn Glaze Bol maakte. Wonderlyk nochtans zyn wy aan die *Æthiopiërs*, *Chaldeërs*; *Egyptenaars* en *Grieken* verplicht, dat zy de Sterre-kunde zoo verre bewrocht, nagespoort, en nagelaten hebben, dat men op

haar spoor de dwalingen verbeterende, tot vry schoone kennis schynt opgeklimmen te zyn. Onze dank verplicht ons hare Arabische of andere Konstwoorden te houden; hare Merkjens om de lichtheyd te bewaren, en hare Beelden in de Sterren als een Geheugenis-Kunstmiddel niet te veranderen. Want als wy nu van de *Beerin*, het Hayr van *Berenice*, *Orion*, de *Walvis*, en andere bekende Beeltenissen afstapten, of *Zenith*, *Zodiac* en diergelyk in 't Duyts overbrachten, verwarden wy lichter onze en andere Verstandens, als dat wy die verlichten zouden. Driederley zyn de hoedanigheden van die Merkbeeld-Lerende Mannen, *Philosophen*, *Propheten* en *Priesters* te zyn. Het tweede deel staat hier aan de voorgrond, zynde

B. *De Heydensche Prophetie*, een Beeld met twee Staatige Hoofden, beyde bedekt, met de Hoofdsluyer van *Isis*; met het eene Hoofd scherp lettende op de verleeden Geschiedenissen, die onder haar bewaart wierden, om van dezelve een gelyken uytflag in nieuwe voorvallen te voorzeggen; het andere om angsten konstig uyt den Bevreesden te halen; de stant der zaken die hen dringen, tot den Ziender of Propheet toevlucht te nemen. Hy schreeuwt tot hen uyt zware dreygementen, of vleytze met groote gelukken, die hen van de gelukkige Sterrenzameling zyn te verwachten, voorzien met eene Kopere Hoorn voor zyn Voorhoofd, als men by *Achab* in Gods Woord vind. De *Ægyptische* Orakelvragery kan men door den zelve wel vertoonen. Deze Propheet laat zien aan zynen Raadvragers een Tafereel, waar op zyne Godheids *Seris* Zon, en *Isis* Maankracht is, verkeert met eene Kloot boven in de Pootjens van eene *Tor*, door welke een *Aspiclang* kruypt, de Hemelvuuren en Krachten bestierende, om in de Kloot der Aarde, in de onderste Pootjens gehouden, in te vloeyen; waar tegen een *Cynocephalus*, den eersten Bedienden der twee geroemde Godheden met twee Slangen, voor uytgedeelde Levenskrachten, in zyne Klaauwen houd, dreygende met vinnig gebaar van boven allerley Rampen, ten zy ze afgewend worden, door de *Mizithra*, of Middellende Godheyd, den *Agathodæmon*, die hy achter 't Eerste Tafereel tot troost houd. Hy is met eene Vossenhuyd omhangen, latende zyne blaauwe Zakken, als of ze hem niet, maar zyne Middellende Goden raakten, open staan, om te ontfangen de Schatten en Giften,

C. *Der Beangste Vragers*. Die als eene botte Vrouw, met Ezels-ooren aan haar Hoofd, de vrees laat zien, die haar jaagt naar die Papentroost, door 't Konyn, 't welk zy in den Arm houd.

D. *DE VERWONDERING*, Dochter van Onwetenheyd, die zoo bevreesd by haar staat, is nooit vreemd van nieuwsgierigheyd; waarom men de Hoorren van eene jonge Ree, op haar Hoofd ziet, en een Mol in de Boezem. Met hare Handen slaat ze een gat in den Hemel, van 't geen zy hoort, en droomt

droomt te zien. Waaron zy haar gedekt vind met een zwart Nachtkleed. Aan de andere zyde van de Raadvragery ziet men

E. 'T OVERGELOOF, hare Moeder; met gevouwe Handen biddende, dat de Priester voor haar wil Bidden en Offeren. Een Choorkleed dekt haar Lyf en Hoofd. En dit was alles, wat het verblinde Volk onder den Heydensche Goden had. Maar had het God geluft in Voortyden, gelyk 't zyne Genade geluften zal, volgens de Genadige Voorzeggingen, der Heydenen en Joden volheyd in zyn Oogst te trekken, zoo zoude die Natuurkundige Hemelkyker zien, dat zyne Godheyd de Zon, met zoo oneyndig vele namen, en uyt zyne hoedanigheyd vloeyende, zoo verscheyden Goden, als zyne Maan, niet minder naamryk, beyde de Verderving onderworpen waren, en dat de Eeuwige God, de Zon als een zwart Hayrekleed, zyne Kracht en Straalen zoude ontnemen, en de Maan donker Bloedrood doen worden; dat die schone Goden, de Dwaalsterren, die zoo veler Goden Perzonagien hebben gespeelt, dan waarlyk dwalen moesten, vallende uyt hare loop naar beneden, en dat die Hemel, waar in hy zoo veele Goden Paleyzen, en zy zoo veele krachtige Byeenkomsten hielden, of zy alles naar haren loop deden loopen, in malkander als een Boek zamen gerolt; en de Aarde of Niet, of Nieuw zoude worden. De derde,

F. HET HEYDENSCH PRIESTERDOM, van veele soorten, of Dieren en Vogels, of Menschen-slachters, of Eygenzels-moorders. Men ziet daar op de Offersteenen, op eene hoogte neergestapelt; alle *Indische, Ethiopische, Arabische, en Magische Merkbeelden*; een rond ingesloten in een grooter, voor Hemel en Aarde. Een Straal Vuur, met een Water- en Aardbol in zyn Middelpunt, voor de Zonneloop en Kracht, om op de Wereld; een donkre Bol voor de helft der Wereld, en de Maan, met de Nacht; dan een Rond met een Kruys den Hemel en zyne Verdelingen, van Oost, Zuyd, West en Noord tonende; een Rond met een Golfrek onder zig, om 't vlotten der Aarde in de Wateren en zoo voort, te toonen. Op deze Offersteenen leggen Stieren, Geyten, Schapen en Lammeren te branden. Daar by staat een Opperpriesterschap in zyn gewaad, als by de Romeynen; een Scythische Paap, of een der Druyden, Vyanden slachtende; een Arabische, den Moloch haar Kind te verbranden overreykende. Ter rechter zyde

G. EEN BELS PRIESTER, uyt de Chaldeën, zyn Lyf over al doorsnydende, en kervende, en een

H. SYRISCHE GALLUS, of jonge Paap, zig zelve Lubbende. Die zouden, tot den waaren God bekeerdt zynde, zulke ontmenschte mishandelingen

lingen niet voor ons Geheugen hebben nagelaten; maar in 't eens Geslachte Offer van den eenigen Heyland, alle Vergiffenis gezocht en gevonden hebben. De Propheten en Zienders onder hen, zouden voor den Vertoorenden God, geene Middelaars te kennen, te geloven, en te aanbidden, alle gramschap Gods hebben gestilt; en deze drie zouden de Volkeren, met een lieffelyk en licht jok, heel anders, als hare gril en gebaarde-volle Dienstbaarheyd, doen overstappen uyt een zacht leven, tot het Eeuwig Gelukzalig Leven.

DE JOOD zal in de Heerlyke Zegepraal van Christus, met zyne Kerk, zien, hoe verftokte blindheyd hem heeft verhard, om niet uyt de

I. *Arke Noë, en Regenboog, de Opgerechte Slang, de Arke des Verbonds, en zoo vele betekenende krachten in de Tente der Zamenkomste, den Messias op zyne tyd te vinden, de Gloorstralen van Gods inwoning in de Verbondkist, van zynen Voorgang by Nacht in eene Vuur-, by Daag in eene Wolk-kolom; Gods Tempel, en andere grootheden hebben hem misleyd, en de Nederigheyd van dat onnozele Paasch-Lams-Offer doen verachten, vervolgen en Kruisigen.*

Maar gy *Heydenen, Joode, By-of-Overgelovige*, aan welken Naam, of aan welken Godsdienst gy verslaaft blyft, ziet hier voor uw Oog, by tegenstelling, de Christelyke Merkbeelden, en derzelve Goddelyke Vervullingen, tegen uwe Wereldwyze Droomen. Vestigt derhalven dan eerstelyk uw Oog op

K. DE WARE CHRISTENHEYD, eene sterke Maagd, naakt en los gemaakt, van alle uyerlyke schyn of Praal, dragende bereydwillic haar Kruys, en opvolgende het spoor van haren Heyland. Zy heeft de Linkerhand vast aan een Plechtanker van de Hoop, die niet en bedriegt;

L. DEN OUDEN MENSCH, EENE SATYRINNE, met een Paauwestaart op haar trotsche Kop. Zy is aan de Wereld, waar op zy zoo geruft met de verbode Paradys-appel in de Bek steunde, en aan den Duyvel, die om te roonen, dat hy de oude Bedrieger is, met Ketenen vast geklonken. Haar Bovenlyf verthoont eene welgemeste poezele Voedster van haar eygen Vleesch, om het Onderlyt, dat van eene heete Geyt is, in zyne geylheyd te dienen. Onder haar legt eene Toorts, om alles in een brand van tweespalt te zetten. Zy legt by eene afgekapte Boom, met de Byl daar by, om dat ze geene goede Vruchten en droeg.

Na deze lydende Maagd doet zig zeer behaaglyk op, opkomende uyt de Woestyne, als eene Reukpilaar, uytwaassende *Myrrhe, Wierook, en beroekt met allerley Poeder des Kruydeniers,*

M. DE GELUKZALIGE ZIEL, door God getrokken, die in 't Lichaam nog gekerkert, hare Ontbinding te gemoet ziet, haren Bruydegom, met haar *beproeft Goud, gekleed met lange witte Kleederen, gewasschen in Christus Bloed*, met de aangesteke Olie in hare Lamp, tegen gaande. Zy ziet 'er uyt als de *Dageraad, schoon als de Maan, zuiver als de Zon*, die beyden aan, en om haar Hoofd flikkeren. Zy is *schrikkelyk* voor den Duyvel en 't Vleesch, door de Banier van den Zeegenpralende Christus, welken zy in de Linkerhand houdt. Zy verreed het *Verderf, dat op den Middag Verwoest*, het welk voor hare Voeten neêrgeworpen legt, met zyn Seiffen in de Hand, vry zynde van de Openbare Vervolging. De *Pyl die des Daags vliegt*, kan haar niet treffen, zynde de Verlokkende Begeerlykheyd, tot het Aas der Zonden. Zy vrees niet de *schrik des Nachts*, met Vleermuys-Vlerken, en ontsfelde Oogen, schreuwende Mond, en uytgespreyde Armen zwart geverwt. Als de bevreesde Heydenen, Joden, en Roomschen, die zoo vele Spookten, Ikkers, en Schrikgeesten by een gedroomt hebben, en voor haar eygen Droomen lillen. Nog beangstigt voor de *Pestilentie*, die in de donkerheyd grasseert. Deze is een vuyle magere Moordsfiguur, met een Lichaam vol booze Zweeren, hangende Prammen, Slangenhaayr, van die vergiftige Gedrochten, uyt hare verderffelyke Klaauwen, het feyn over al strooyende. Zy blaast een dodelyk Vuur uyt hare bleeke Kaken.

Deze Ketteryen verbeeldende, kan die Lieffelyke Maagd niet vergiften; zy is te zeker op haars Bruydegoms ware Woord.

N. Naast haar is de WERELDYKE DOOD, die met de Palmveêr van Overwinnig in Vreede met God haren Rechter opstaat; om welk te toonen, uyt dit, voor andere, akelig en verschrikkelyk Geraamte, uyt zyne Ooggaten doet zien nieuwyutgesproote Koornaayren, die nooyt heerlyk zouden bloeyen, nog de inlaag van het Zaad zoo dobbel verryken kunnen, ten waare het eerst in de Aarde verging, en scheen te sterven, betekende te gelyk de Opstanding ter Zaligheyd.

O. Alwaar de ZUYVERE ZIEL, door Engelen gedragen, van de wederlevendmakende Kracht Gods, den H. Geest, en den Zoone Gods, het Lam, als haren Bruydegom, in de Onverderffelykheyd en Eeuwige Gelukzaligheyd word overgehaalt. Die Verheerlykte Ziel gaat in de Tempelen Gods, en ziet de Arke zyns Verbonds in zyne Tempel;

en alzoog gaat zy in , in des Algenoegzamen , Eeuwig Verheerlykten Gods Genade , alwaar zy deel ontfangt aan het Ryke zyns

P. ZOONS , dien zy ziet zitten op eene witte Wolk , hebbende op zyn Hoofd een Goude Kroon , en in zyne Hand eene scherpe Schicht , zodanig als men van allen den Griekfchen en Roomschen Vorften ziet , die geene Scepters , maar halve Piekschichten in de Hand voerden ; om dat het de tyd is van zyn Oordeel , als 't Onkruid in boosheyd , en 't goede Zaad in Gerechtigheyd volwassen zyn ; dan zal zy hooren , dat de Ryken des Werelds des Heeren en zyns Gezalfden zyn geworden ; waar over hy in Eeuwigheyd zal Regeeren . Zy zal zien de vierentwintig Oudclingen op hare Stoelen voor God zittende ; hoe zy neêrvallen op hunne Aangezichten , God dankende , dat hy loon geeft aan zyne Dienaars de Propheten , de Heyligen , en Godvreezenden ; die Zegenvierende ingaan tot de Heyrscharen der *Seraphim* en *Cherubim* , met de vier Dieren van de vier Euangelisten , voor zynen Throon . Throonen en Machten , die alle Gods Eeuwigen Lof zingen , en zamen de Hemelen vervullen met de wederklanken van hunlied Eeuwig HALLELUJAH.

Q. Dat RYKE GODS is hier verbeeld , boven den Regenboog , door eene *Slang* , die hare Staart in den Bek heeft , voor desselfs Oneyndigheyd . Door eene Driehoekftraal der Heyligfte Drie-eenigheyd , door eene Vierhoekftraal daar binnen , van de aan alle zyden uytgestrekte glansch en Eere Gods ; en eene ronde Straal in 't Middelpunt , in de welke alles in een woont , in den geen , *die is , die was , en die komen zal* , JEHOVA , die Adonai , in den Heere der Heerlykheden , die zyne Goddelyke eerste Naam in zig heeft gefloten ; te zamen eertyds in een ontoegankelyk Vuur , maar als dan in gulde Hemelstralen tintelende ; de *Aleph* en *Thau* van het Oude Verbond , en de *Alpha* en *Omega* van 't Nieuwe beteken , dat die God alleen is 't Beginffel zonder Begin van alles , en het Eynde zonder Eynde .

Vyf Heerlykheden dragen deze Eeuwigheyd van Gods altyd-duurend Ryk ; de *eerste* is de Eeuwige Vreede Gods , met hare *Palmveêr* ; de *tweede* de Eeuwige Aanbidding Gods , met hare *Gevouwe Handen* ; de *derde* de Eeuwige Grootmaking van Gods H. Naam , met *Opgeheven Hoofden* steeds uytroepende Gods Grootheyd ; de *vierde* het Eeuwig Lofzingen , met de *Harp* ; de *vyfde* de Eeuwige Algenoegzaamheyd in God , met den *Overvloeds Hoorn* ; en de Rust van den Arbeyd der Heyligen , met *eenen Engel* , van wien men de Handen en het weêrwerk niet en ziet .

Dit Heerlyk Ryk heeft alle Genade, Zegen, en Hemelpraal ter Rechter, en het uytstorten der *Phiolen* van Gods Grimmigheyd ter andere zyde; daar men 't wechrollen der Hemelen, verduyfteren van Zon, ververwen van de Maan, 't vallen der Sterren, Donders, Blixemen, en Hagelen ziet; straffende, als men van *Nebucadnezar* leeft, de Gewelddenaars, in KERK en WERELDMACHT; en al den BOOZEN, met eene Helle, die verbittert is, in de ontmoeting van hare komst.

E Y N D E.

1875
The following is a list of the names of the persons who have been admitted to the membership of the Society since the last meeting of the Council, held on the 15th day of December, 1874.

REGISTER

D E R

HOOFDSTUKKEN EN BEELDEN

IN DE HIEROGLYPHICA VERVAT.

I. HOOFDSTUK.

Oorsprong en Voortgang der Merkbeelden.

Pag. 1.

- A. Een *Thebaïsche Vrouw*, als een Zinnebeeld der Merkbeelden.
- B. Een geplysterde Steen van een *Hecate*, waar in zy hare Beelden grift.
- C. De oudste Konstenaar, *Toth*, *Hermes*, of *Manethon*.
- D. De wetenschap der Merkbeelden door een *Geheympriester* of *Schriftgeleerde* vertoont.
- E. De *Diana van Ephezen*, als een Sommier-beeld der geschape dingen.
- F. Een *Graf-naald*, waar op de daden der Koningen door Beelden vertoont worden.
- G. Een *School-of Oeffen-poort* der Geleerden.
- F. De *Wysgeerte* of *Philosophie*, als de Moeder der Merkbeelden, of Priester-taal.
- G. De Oude Wyzen in de Merkbeeldkennis, *Seres* of *Chinezen*, enz.
- H. De Stier *Amunx* of *Apis*, de God der Egyptenaren, een Zinnebeeld van Hemel en Aarde.
- I. De *Vadzige Luyheyd* in Merkbeelden vertoont.
- K. De *Beeftachtigheyd* van *Nebucadnezar* uytgebeeld.
- L. Een *Luye Ransuyt*, verbeeldende den smakeloozen Verachter van Kennis en Wetenschap.
- M. De *Dulle Woefte Koppigheyd*, door *Cain* verbeeld.

II. HOOFDSTUK.

De Naam en Eerste gang der Hieroglyphica in 't gemeen. pag. 15.

- A. De twee *Pilaren van Seth*; waar op de Geschiedenissen der Vaderen.
- B. Een *Pyramide* vol Merkbeelden, nevens derzelver betekenis.
- C. Een *Opper-Vorst*, als *Nimrod*, met zyne hoofsche, maar slaafsche Vlyers.
- D. Een *Chaldeeuwische Wysheyds-priester*, vergodende de Vorsten.
- E. Het *Vuur*, eene Godheyd, brand op den Altaar. Daar nevens een Goddelijke *Plengoffer-lepel*.

III. HOOFDSTUK.

Van de Op- en Doorgang der Merkbeelden. pag. 31.

- A. Het *onderzoek en opheldering der Natuurkunde*, door een *Oud Man* verbeeld.
- B. De *Kuysche Stilzwygentyd*, genaamt *Harpocrates*.
- C. Een *Priester*, in zyn Godsdiensft vertoont.
- D. Eenvoudigheyd der eerste Merkbeelden uyt zeker *stuk harde steen met characters* vertoont.

M m m

E. De

R E G I S T E R.

- E. De *Goden-bezweering* vertoont door een *raazende Paap*.
- F. De *Duyvel-bezweering* door *Hecate* ende een *Paap* vertoont.
- G. *Hor* of *Horus* vertoont door de zichtbare *Wereld*.
- H. De *gemaakte Zoberheyd* door een *Beeldje* van een *Benjaansche Paap* vertoont.
- I. De *Godspraak-vragery* door een bekomert *Krygsman* vertoont.
- K. De *Offerbanden der Merkbeelden*, vertoont door een *Offerdienaar*.
- L. Het *Merkbeeld*, *Mophra* genaamt, vertoont de *Vruchtbaarheid* en *overvloed* der *Natuur* door en in 't *Geheel-Al*.

IV. HOOFDSTUK.

Van de *Goddelyke Huyshouding* en *Raad*-
besluit. pag. 53.

- A. *Eeuwig Alziend* en *Bestierend Oog* omzet met *Gods H. Naam JEHOVA*, door twee *Seraphim* geopenbaart.
- B. De *Terminus* of *Tydpaal*, met zyn *staalen Hamer* en *Diamante Spykers*.
- C. De *Eeuwige Goddelyke Wysheyd*, sterk zonder *eygentlyke Wapenen*.
- D. De *Goddelyke Wil* vertoont in hare *snelheyd* en *lyfster*.
- E. De *Mensch-schepping* verbeeld.
- F. De *Slang*, verbeeldende den *Val* der *Eerst-ouderen*.
- G. De *Troost-Engel*, vertonende den *Leeuw* *uyt den Stam van Juda*.
- H. De *Engel Gabriël*, verkondigende het *Euangelium*.
- I. Het *Lam Gods*, de *Zonden* der *Wereld* wechnemende.
- K. De *Vaders*, voor en onder de *Wet*.
- L. Een *Maazd*, verbeeldende de *Boven-Natuurlyke Godsdienst*.

V. HOOFDSTUK.

Van de *Voorbeschikking*, en het *Noodlot*.
pag. 67.

- A. Het *Beginzel der Schepping* volgens de *Ouden* verbeeld.
- B. De *Eeuwige Voorzienigheyd* volgens het *Geloof* der *Christenen* vertoont.
- C. *Clotho*, de *eerste* der *drie Schikgodinnen*.
- D. *Lachesis*, de *tweede*.
- E. *Atropos*, de *derde*.
- F. De *Diamante Spil*, gedraayt door *Jupiter*.
- G. Het *Noodlot*, door een *tweehoofdige Beeld* vertoont.
- H. *Jupiter Meragetes*, houdende de *Eeuwigheyd*.
- I. De *Begeerte van Voort-teeling* in *Menschen*, *Dieren* enz.
- K. De *Albeheerscher* met zyn *ontoeangelijke Throon*.

VI. HOOFDSTUK.

De *Scheyding* van de *Chaos*, of *War-klomp*.
pag. 79.

- A. *Demogorgon*, *Scheyder* van de *War-klomp*.
- B. *Eneph*, *eerste Godheyd* der *Egyptenaren*.
- C. *Saturnus*, in zyne *hoedanigheden* en *krachten* omtrent het *Heel-Al* verbeeld.
- D. *Pan*, een *Merkbeeld* van het *Vuur*.
- E. Der *Feniciërs Busiris*, met zyne *Argus-Oogen* verbeeld.
- F. *Tunx*, by den *Egyptenaren* voor de *Reddering van de Chaos* genomen.
- G. Der *Chaldeeuwen Venus*, door een *vierkante steen* verbeeld.
- H. De vier *Hoofdstoffen* by de *Palmerynen* verbeeld.
- I. Der *Grieken Juno*, verbeeldende *Hemel en Aarde*.

K. Een

R E G I S T E R.

- K. Een *Merkbeeld der H. Schriften*, en deszelfs verscheyde betekenissen.
- L. *Gods Geest zweevende op de Wateren* in Merkbeeld vertoont.
- M. Het woord BERESCHITH door der Joden *Cabbala* verklaart.
- F. Een Trony met *borstelige Haayren*, *proestende Kaaken*, enz. een Merkbeeld van het *Westen*.

VII. HOOFDSTUK.

- Van de Hemels-loop. pag. 91.
- A. Een *Schildpadde* by de Chineezen een Merkbeeld van de *Wereld*.
- B. *Tuytekong*, een oude Afgod, Voortzetter en Behouder van 't Heel-Al.
- C. De *Sphaera* der Wereld, als Hemelsch en Hoofdstoffelyk verbeeld.
- D. Het Merkbeeld van de *Linie Equinoctiaal*.
- E. De Middaglyn, of *Meridiaan*, door een Nymphje op de Piek van *Teneriffa* verbeeld.
- F. *Apollo*, een Merkbeeld van de *Zon*.
- G. De *Ram*, *Stier*, en *Tweelingen*, Merkbeelden van de *Lente*.
- H. De *Kreeft*, *Leeuw*, en *Maagd*, verbeelden den *Zomer*.
- I. De *Schaal*, *Scorpioen* en *Schutter*, Merkbeelden van de *Herfst*.
- K. De *Bok*, *Waterman*, en *Visschen*, Merkbeelden van de *Winter*.

VIII. HOOFDSTUK.

- Van de Beweging der Planeeten. pag. 95.
- A. De *Zon*, door een *Jongmans* Beeld ver-
toont.
- B. Een *oud verkleumt Man*, een Merkbeeld der *Noorder-pool*.
- C. De *Tyd*, door een *Oud Gryzaard* ver-
beeld.
- D. Een *Jongman* met een doorzettend ge-
blaas uyt zyne Kaaken, enz. verbeeld
het *Oost*.
- E. De *Zuyder-pool*, door een *bolle Trony*,

IX. HOOFDSTUK.

- Van Hemel en Aarde. pag. 105.
- A. De *Grond* en *Bewaring der Stoffe* door de
Groote Moeder Vesta vertoont.
- B. Een *dubbeld Hoofd*, het eene wys en def-
tig van aanzien, het ander stout en
grof, een Merkbeeld van het dubbeld
Asie.
- C. *Europa* in hare voornaamste hodanighe-
den vertoont.
- D. Een *zwart Aangezicht*, het Merkbeeld
van *Africa*.
- E. *America* beurt haar Hoofd uyt de duy-
sterheyd op, en flikkert met hare *Goud-
en Zilver-kroon*.
- F. De bevallige *Gestaltenis-veranderingen der
Wereld*, enz. door *Yunx*, of *Verslandi-
ge Geest* verbeeld.
- G. De *Os Apis*, vertoont de *Maan-keer*.
- H. *Canopus* met zyn Hondskop, een Merk-
beeld van 't *Water*.
- I. *Mendes*, by de Moorenlanders aangebe-
den, als een Merkbeeld der *Hitte*.
- K. *Chenofris*, de H. Gans, verbeeld de
Godsdienstige Plechtigheden.
- L. *Amun* vertoont het *Eerste bewegend We-
zen*.

X. HOOFDSTUK.

- Eerste vervolg van Hemel en Aarde. pag. 111.
- A. *Isis*, *Diana*, enz. het Merkbeeld der
Maan.
- B. *Apis* vertoont de *goede of kwade uyt-
komsten der zaken*.
- C. *Isis*, by de Feniciërs enz. verbeeld.

R E G I S T E R.

- D. *Venus*, onder de Planeeten geëert, hare verscheide Namen en betekenissen.
- E. Twee *Cupido's*, een Merkbeeld van samenloop, byeen-schikking, uytfspruyting en voortzetting.
- F. Een ander soort van *Canopus* verbeeld de *kracht van 't Water*.
- G. *Æsculapius*, de God der *Geneeskunde*.
- H. *Hercules*, als een *driften-temmer* verbeeld.
- I. *Harpocrates*, een Merkbeeld der *Stilzwygentheyd*.
- K. L. M. Drie soorten van *Zielen*, van de Ouden uyt Natolië of Kleyn-Afië overgebracht.

XI. HOOFDSTUK.

Tweede-Vervolg van Hemel en Aarde. p. 117.

- A. De *Driehoofdige Ser*, der Egyptenaren *Osiris*, een Merkbeeld der *Tegenvoordige*, *Toekomende*, en *Voorlede Tyd*.
- B. *Uranus*, met drie Oogen, verbeeld de *Hemelsche*, *Wereldsche*, en *Onderaardsche dingen*.
- C. *Vesta*, de Huysvrouw van *Uranus*, een Merkbeeld der *Aarde*.
- D. *Saturnus*, Zoon van *Uranus* en *Vesta*, een Merkbeeld van den *Tyd*.
- E. *Jupiter*, *Juno*, *Neptunus* en *Pluto*; Merkbeelden van *Vuur*, *Lucht*, *Water* en *Afgrond*.
- F. De *Tweehoofdige Janus* verbeeld een *Tegenwoordigen* en *Voorleden Tyd*; en *Vierhoofdige*, als *Fongeling*, *Man*, *Oud-Man*, en *Bestevaar*, de vier *Tyden van het Jaar*.
- G. *Adadgartia*, als een Godin by de Chaldeeuwen voor de *Scheppende* en *Geschape Natuur* aanbeden.
- H. De *Godheyd*, zyn Werk *Zegenende*, is onverbeeldelyk.

XII. HOOFDSTUK.

Van de Loop van Hemel en Aarde. pag. 121.

- A. Een *Oude Moeder*, het Merkbeeld der *Aarde*.
- B. De *Maan*, en naaste Planeet aan de Aarde, door *Diana* vertoont.
- C. Naast deze word *Mercurius* en *Venus* vertoont.
- D. De *Zon*, boven deze.
- E. Daar na *Mars* en *Jupiter*.
- F. Eyndelyk *Saturnus*, de oude Vader der Goden.
- G. De *Zon*, volgens de klaarder Eeuw, het Middelpunt van 't Geheel-Al.
- H. *Mercurius*, de eerste en dichtste by de *Zon*.
- I. Hem volgt *Venus*.
- K. Op deze volgt de *Aarde*, als een *Oude Moeder* verbeeld.
- L. De *Maan*, zig by haar ophoudende.
- M. *Mars* heeft zyne Kring daar naast aan.
- N. Daar aan volgt *Jupiter*.
- O. Eyndelyk volgt *Saturnus*, met zyne vyf *Dwaalsterren*, als *Lyfstrawanten* omringt.
- P. Het *Geheel-Al*, volgens de verbeelding der Inwoonderen van Siam, als een Beeld met twee Hoofden, gelyk dat van *Janus*, namentlyk een *Oud* voor den *Voorleden*, ende een *Jeugdig*, voor den *Tegenwoordigen Tyd*.

XIII. HOOFDSTUK.

Van de Mensch-Schepping. pag. 127.

- A. De *Brede Raad der XII. Opper-Goden* verbeeld.
- B. *Prometheus*, als Mensch-vormer by de Heydenen aangemerkt.
- C. *Pandora*, een Merkbeeld van de *Verleyding*.

D. *Epi-*

R E G I S T E R.

- D. *Epimetheus*, het Zinnebeeld van den *Bedorven Mensch*.
- E. *Adam* en *Eva* als eerst geschapen ver-
toont.
- F. *Jehova*, de Schepper van het Eerste paar
Menschen.
- G. De *Val* verbeeld.
- H. De *Drie Zielen*, door het *Goddelyk
Vuur* van *Prometheus* ingestort, nevens
hare betekenisse.
- I. De *Goddelyke Trekking* in Zinnebeeld ver-
toont.
- K. De *Boom der Kennisse des Goeds ende des
Kwaads*, hoe by zommige Christenen,
en by de Heydenen begrepen.

XIV. HOOFDSTUK.

Van Gods Volk. pag. 147.

- A. *Adam* verbeeld de Kerk voor den Zond-
vloed.
- B. *Abraham*, een Merkbeeld der Kerk na
den Zondvloed.
- C. *Mozes*, een Zinnebeeld der Kerk onder de
Wet.
- D. *David* vertoont de Kerk onder de Ko-
ningen.
- E. *Rehabeam*, een Zinnebeeld der *Verdeelde
Kerk*.
- F. Een *Man Gods* met den *Mantel van Elias*,
een Merkbeeld der *Goede Propheten*.
- G. De *Valsche Propheten* door een *Heydensch
Priester* vertoont.
- H. De *Wonderberg* van *Sinai* vertoont.
- I. Een *Joodsche Weduwe* het Merkbeeld der
Verloste Kerk.
- K. De *Secten der Nazireen, Pharizeeuwen,
Essëen en Sadduceën* zyn Merkbeelden
der *Verblinde Kerk*.

XV. HOOFDSTUK.

Van Cains Zaad. pag. 157.

- A. De eerste *Monarchie* door een *Babylonisch
Vorst* verbeeld.

- B. C. D. E. F. G. Het *Bygeloof*, ver-
beeld door eene *Gemaskerde Zeedige
Vrouw*, by haar hebbende een vluch-
tende *Haas*; een *Sabeër* met *uytgestrek-
te*; een *Perziaan* met *Gekruyste Armen*;
een *Indiaan* met *gevlochte Handen*, en
de *Domme Omwetenheit* met het *Offer-
Varken*.

- H. I. K. L. De *Zuyvere Geest*, voor de
Waarheyd; en nevens haar het *Paard*,
voor de *goede imborst*; de *Valsche Waan*
en *Schynheyligheit*, tegen haar.

- M. De *Godvruchtige Ziele*, naakt, sterk,
enz. om Goed en Kwaad even gelyk-
moedig van God te ontfangen.

- N. *Cain* en *Habel*, twee Merkbeelden der
valsche en goede drift.

- O. De *Stille Geest*, der *Wereld* onttrok-
ken, God beschouwende als zyn Voor-
werp, *Luft*, en *Leydsman*, door *He-
noch* verbeeld.

XVI. HOOFDSTUK.

Van de Vier Eeuwen. pag. 157.

- A. De *Gulde Eeuw*, zynde het *Ryk van Sa-
turnus*; door een *Jeuugdige Maagd* ver-
beeld.
- B. Een *Landvroschtje*, een Zinnebeeld der
Zilveren Eeuw, van *Jupiter* begon-
nen.
- C. Een *Oud loos Man*, met de *Wolfshuyd
van Lycaon* omhangen, het Merkbeeld
der *Kopere Eeuw*.
- D. De *Yzere Eeuw*, door een *grof, verwa-
ten, wreed en onverzoenelyk Man* ver-
toont.

XVII. HOOFDSTUK.

Van de Zondvloed. pag. 163

- A. De *Natuur* des Menschen in haar *Nabs-
rouw* verbeeld.
- B. *Cain*, de Eerstgeboore Zoon, als *Broe-
dermoorder* vertoont.

R E G I S T E R.

- C. *Lamech*, een Voorbeeld van *Struykrobery* en *Wulpsbeyd*.
- D. *Noachs Arke*, vlottende op de Wateren, een Merkbeeld der *onzekerheyd van Gods Tyd in 't redden*; gelyk de *Rave*, of wederingenome *Duyve* van den *Tyd der Herstelling*.
- E. De *Verdorvenheyd* der Menschen door een *Wolf* verbeeld.
- F. Een *Bloeddorstige Rover*, het Merkbeeld van algemeene *Roof* en *Moordzichte*.
- G. De *Wederspannigheyd* der Stervelingen door den *Reuzen-stryd* verbeeld.
- H. De *Deugd op een Steenklip* in Zee gezeten, een Merkbeeld der *Onredelyke Boosheyd*.
- I. De *Gerechtigheyd*, de laatste der Deugden op Aarde gebleven.
- K. *Iris*, zittende op een *Regenboog*, na het verdrinken der Aarde.
- L. *Neptunus*, met zyne *Zeepaarden*, *Drieland*, en *Tritons* verbeeld.
- L. *Sem*, met den *Staf van Schilo* verbeeld.
- M. *Japheth*, met de *Tente van Sem* in zyne Handen, een Merkbeeld van de *Roeeping der Heydenen*.
- N. *Cham*, Noachs derde Zoon, draagt alle tekenen van zyn Vaders Vloek.
- O. *Nimrod*, de geweldige Jager voor God, het Merkbeeld der *Opperheerschappy en Dwingelandy*.
- P. *Abraham*, de Grondtak van Gods Volk verbeeld.
- Q. *Ismaël*, Abrahams Natuurlyke Zoon, en Vader van XII. Vorsten, als een *Arabisch Boogschutter* verbeeld.
- R. *Izaak*, Abrahams Wettige Zoon, draagt het *Offer-vuur* na een der *Bergen van Moria*.
- S. *Ezau*, als een *Arabisch Partylooper* verbeeld.
- T. *Jacob*, met *ruyge Handschoenen*, waar door hy den Zegen van zyn Vader Izaak wech haalde, enz. met de *Ladder* van zyn Droom in Haran voor zig staande.

XVIII. HOOFDSTUK.

Van de Voorvaders, voor en na de Zondvloed. pag. 169

- A. *Adam*, zynen Val beklagende, verbeeld.
- B. *Eva*, met de *Slang*, haar Verleider, onder hare voeten.
- C. *Cain*, vluchtende met zyne *Moord-Knods*, ende een *Spa*, om het Land te bouwen.
- D. *Abel*, dood leggende by zyne Offerhande.
- E. F. G. *Jubal*, *Tubalcain*, en *Lamech*, Nakomelingen van *Cain*.
- H. *Seth*, derde Zoon van *Adam*, als eerste Vinder der Merkbeelden, met zyne *Pilaren* verbeeld.
- I. *Enoch*, met God wandelende, word wechgenomen.
- K. *Noach*, als tweede Vader der Stervelingen verbeeld.
- V. *Joseph*, in Vorstelyk Gewaad, houdende een *Droombeeld* in de linker, ende een *Ryxstaf* in de Rechterhand.
- W. *Mozes*, de Wetgever, met zyne blinkende *Haayr-Hoornen*, *Wegwyzer-Staf*, en *Steene Tafelen*.
- X. *Aaron*, met zyn *Wierookvat*, *Reukoffer*, en *Slachtmes*. Zyn *Staf* bloeyt, en draagt *Amandelen*. Zyne *Armen* zyn in die van *Mozes* geflooten.
- Y. De Veldheer *Josua*, met zyne *Lans* van Overwinning, doet de *Zon* stil staan.
- Z. *Ehud* verslaat *Eglon* der Moabiten Koning; en blaast op zyn *Bazuyn* gansch *Israël* ter Wapen.

Hier nevens worden verbeeld:

- a. *Gideon*.
 b. *Debora*.
 c. *Jaël*.
 d. *Abimelech*.
 e. *Simson*.

R E G I S T E R.

- f. *Sammël.*
- g. *Saul.*
- h. *David.*
- i. *Salomon.*
- k. *Rehabeam.*
- l. *Stad en Tempel.*
- m. *Elias.*

XIX. HOOFDSTUK.

Van het Volk, en Konings Bestier over
Gods Volk. pag. 177.

- A. Twee Hoofden, een *Oude Mans*, en *Vrouw Trony*, verbeeldende de *eerste en tweede Wereld*, voor en in de tyden van Noach.
- B. Een *Oorlogs-Held* verbeeld de *Overwinning der Richteren* van Gods Volk.
- C. Merktekenen van *Dauids Overwinningen*.
- D. *Salomon* op zyne *Praalryke Ryzzetel*.
- E. De *Tempel-Berg* van Jeruzalem vertoont, en vergeleken.
- F. De *Berg Sinai*, verkozen tot de *Wetgeving*.
- G. Eene *Vuur-Colom*, verbeeldende de *Goddelyke Macht*, ter bescherming van Israël.
- H. Eene *Wolk-Colom*, vertoonende door haar staan en optrekken de *Goddelyke Zorge* voor zyn Volk.

XX. HOOFDSTUK.

Van de Voorzegging en Vervulling der
Tyden. pag. 185.

- A. De *Bescherm-Engel* des Volks Gods, door een *Vrouw* verbeeld.
- B. *David*, de lieffelyke *Harpzanger*, zit op deszelfs zyde.
- C. Tusschen beyden ziet men een der *Seraphynen*, wyzende aan *Ezechiël* de nette *Hemel-maat van den Tempel-bouw*.

- D. Daar achter word vertoont de *Hut of Tabernakel*, door *Mozes* geschikt en uytgevoert.
- E. Der *Chaldeeroven Heerschappy* is door een *Gerulband Vrouw* verbeeld.
- F. Een *Beeld van Osiris*, betekent de *Heerschappy der Egyptenaren*.
- G. De *Macedonische overstroming van Azië* enz. door een *Vuurige Draak* verbeeld.
- H. Een *Zegepralende Geweldenaarster* verbeeld de *Dwingelandy der Romeynen*.
- I. Het *Heydensch Pantheon*, thans in den *Tempel Della Maria Rotonda* te Rome verandert.
- K. De *Bruyd* by *Nacht* gevluucht, en mishandelt, word van haren *Bruydegom* verkwikt.
- L. De *Zegepralende Kerk* door het *Nieuw Jeruzalem* verbeeld.

XXI. HOOFDSTUK.

Van het Lyden van Gods Volk. pag. 193.

- A. DE HEYLIGHEID DES HEEREN voor de *Opperpriesterlyke Tulband* te lezen, een *Zinnebeeld* der *H. Godsprake* onder Israël.
- B. Der *Philistynen Oppergod Dagon* verbeeld.
- C. De twee *Wechvoeringen* van Gods Volk, verbeeld door een *kaal geschooren Hoofd*, zonder *Ooren*, met uytgestooke *Oogen* enz.
- D. De *Herbouwing* van *Stad en Tempel* door een *Plakkaat* op een *Assyrische Zuyt* verbeeld.
- E. Een *Man*, met twee *Hertschoornen* op zyn hoofd, enz. verbeeld de *Herstelling van Staat en Kerk*.
- F. De twee *Koopere Pilaren*, *Jachin* en *Boaz*, enz. verbryzelt en vervoert.

R E G I S T E R.

XXII. HOOFDSTUK.

Van de Afgodery-Smeeding. pag. 197.

- A. De *Zon*, de Oorsprong der Afgodery, door vele zamenstelsels vertoont en aanbeden, komt eerst onder den name van *Adad* voor.
- B. *Thetis*, een Zinnebeeld van het *Water*.
- C. *Bellerophon*, de Voerman der Wolken.
- D. *Jupiter Hammon*, met zyne Ramshoornen, vertoont de *Zonne-straalen* aan beyde zyden van den Aardkloot.
- E. *Upalla*, blinkend wit, verbeeld de *Maan*.
- F. *Isis*, met *Osse-hoornen*, een ander Zinnebeeld der *Maan*.
- G. *Beladad*, by den *Sabeën* aanbeden, als hun opperste Godheid.
- H. De *Zodiacus*, of Teken-kring verbeeld.
- I. *Saturnus*.
- K. *Jupiter*.
- L. *Mars*.
- M. *Venus*.
- N. *Apollo*.
- O. *Luna*.
- P. *Mercurius*. Zamen in hunne Teken van den Dierkring verbeeld.
- Q. *Chapziël*, de eerste der zeven Cabbalistische Engelen, by *Saturnus*.
- R. *Nanaël*, by *Venus*.
- S. *Zadchiël*, by *Jupiter*.
- T. *Michaël*, by *Mercurius*.
- V. *Zamaël*, by *Mars*.
- W. *Gabriël*, by *Luna*.
- X. *Raphaël*, by *Apollo*.
- Y. Een ander *Hemel-wagen*, by de *Arameanen* verbeeld.

XXIII. HOOFDSTUK.

Van de Voortgang der Afgoden. pag. 201.

- A. Een *Ongechooren Paap*, brengt een Offerhande aan *Lilith Jahouk*, gewaande *Voorvrouw* van *Adam*.

- B. *Zeven Steenen* voor zeven *Verhuyzende Sterren* verbeeld en aanbeden.
- C. *Venus*, met een *vierkante Steen* verbeeld.
- D. De *Zon*, met een *spitze Steen*.
- E. De *Wereld*, met een *Rond*.
- F. Een *Indiaan*, door *Danssen*.
- G. Een *Africaan*, door het *schieten van Pylen*.
- H. *Hoogtens* tot *Aanroep-plaatzen* verkooren.
- I. *Zoroastres*, verbeeldende de *Wereld* door een *Eyround*.
- K. Een *Kreeft* met een *Menschen-Hoofd*, verbeeld by den *Chaldeeuwen Voortgang der Jaren*.
- L. De *Bewaar-Geest* verbeeld door een *Rond met twee Vlerken*.
- M. *Babylonische Vrouwen* en *Maagden*, tot *Hoerejacht* aan den weg zittende.
- N. Afgoden door een *Geworgt Kind* verzoent.
- O. Verscheyde soorten van *Wichelary* by *Feniciërs*, *Chinezen*, *Calchers* en *Caramaniers*.
- P. *Beschreve Pylen* der *Meden* en *Perzen*, enz.
- Q. *Cueph*, by de *Egyptenaren* de *Schepper van 't Heel-Al*.
- R. *Isis*, met de *Hoornen der Maan* op haar Hoofd, een *Egyptisch Merkbeeld* van *Lucht*, *Aarde*, en *Zee*.

XXIV. HOOFDSTUK.

Van de Fenicische en Grieksche Godden. pag. 205.

- A. *Saturnus*, Zoon van *Uranus* en *Vesta*, een Merkbeeld der *Tyd*.
- B. *Cybele*, met hare *Burg-Kroon*, onder verscheyde namen voor de *Groote Moeder* bekend, een Zinnebeeld der *Aarde*.
- C. *Jupiter*, de *Oppervoogd* der Goden, verbeeld en beschreven.
- D. *Ju-*

R E G I S T E R.

- D. *Juno*, deszelfs Zuster en Huysvrouw, voor de *Lucht* verbeeld.
- E. *Mercurius*, een Merkbeeld der *Welsprekendheid*, *Koophandel*, en *Arglistigheid*.
- F. Dezelve *Mercurius*, anders verbeeld.
- G. De *Slaap*, verbeeldende een *Zwart-Kleed* enz.
- H. *Minerva*, de Godin der *Wysheyd*, en haar *Dienst*.
- I. Plechtigheyd der *Jonge Maagden* omtrent *Minerva*.
- K. Oorsprong der Fabel van *Proserpina*, door *Pluto* geschaakt.
- L. *Proserpina* verbeeld.
- M. *Ceres*, verbeeld met een *Paardshoofd* enz.
- N. *Triptolemus*, voerende de *Wagen* van *Ceres*.
- O. Een *Kopere Koe*, tusschen *Proserpina* en *Triptolemus*, verbeeld de *Vruchtbaarheid*.
- P. De *Gekroonde Venus Basilissa* verbeeld.
- Q. *Vulcanus*, met *Nyptang* en *Hamer*, zit naast haar.
- K. Twee *Moolen-steenen*, door *Ceres Hoofd* gedekt, voor 't *Algemeen Weluaren* aanbeden.
- L. *Grane*, de *Beminde* van *Fannus*, Zuster en *Vrouw* van *Saturnus*, verbeeld.
- M. *Fannus* in hare *Armen*, hebbende *vier Hoofden*, naar de *vier deelen des Jaars*.
- N. *Hebe*, de *Bloem* der *Jeugd*, ver-
toont.
- O. Het *Geheugen*, als een *jonge Vryster* ver-
beeld.
- P. Het *Beeld* der *Zangkunst* vertoont.
- Q. *Worsteling* en *Krygsoeffening*, verbeeld door
een *sterk Man*.
- R. De *Overdenking* als een *bejaard Man*
voorgefelt.
- S. Het *Beeld* van *Saturnus*, uyt *Egypten*
na *Rhodus* gebracht.

XXVI. HOOFDSTUK.

Van de *Grieksche* en *Romeynsche God-*
den. pag. 221.

XXV. HOOFDSTUK.

Van de *Grieksche Goden.* pag. 215.

- A. *Diana van Ephezen* met alle hare *Merk-*
beeldige Betekenissen.
- B. *Sirena*, als een *springend Vrouwenbeeld*,
met *Vleugels* aan de *Voeten*, een *Merk-*
beeld van de *Hemel-beweging*.
- C. *Arys*, de *Godheyd* der *Bloemen*, ver-
beeld.
- D. *Agetiste*, een *Man-Wyf*.
- E. De *Eclipsis* vertoont.
- F. *Ajoja*, de *Voedster* van *Jupiter*, ver-
beeld.
- G. Een *Gehoornt Hoofd* van *Jupiter*, de twee
Half-ronden der *Wereld* onder zyne *Macht*
betoonende.
- H. *Jupiter Homoreus* verbeeld.
- I. Een *ronde, puntig eyndigende Steen*, *Merk-*
beeld van de *Zon*.
- A. De *Liefde*, *Dochter* van *Venus*, ver-
beeld.
- B. *Pitho*, speelende op een *Harp*, zit met
haar *trekkebekkende Duysjes* voor haar.
- C. De *kuysche Zwaanen* trekken haar voort
op een *weg* met *Roozen* bestrooit;
maar *zy zelve* word verbeeld als een
uygeteerde Vrouw, waar in de *Minne-*
nyd heerscht.
- D. *Cupido* vliegt aan de *eene zyde*, om de
Wagen recht te houden.
- E. *Anterote*, het *Zusje* van *Cupido*, ver-
beeld.
- F. *Hymeneus* en *Thalasio*, beyde *gebruikt*
voor 't *Huwelyks geluk*.
- G. *Cupido der Megarenzen* verbeeld.
- H. *Silennus*, rydende op zynen *Ezel*, een
Merkbeeld der *Dronkenschap*.
- I. Een *Bacchante*, dezen *Silennus* *nafchreew-*
wende.
- K. *Connis*, de *God* der *Gastmaalen*.
- L. De *Ontmaagding* met *Priapus* verbeeld.

Nnn

M. Ho-

R E G I S T E R.

- M. *Homoritus*, een God der *Drinkgelagen*.
- N. *Mars*, de Krygs-God.
- O. De Gelauwrierte *Krygs-roem* vliegt trompettende vooruyt.
- P. Een *Lans* in de grond geveft, vertoont allerley *Zegetekenen*.
- Q. De *Krygs-straf* verbeeld door een *Draak* op een *zwarten Helm*. enz.
- R. Een *Arend* tuffchen roode Pluymen op den *Helm*, enz. een *Zinnebeeld* der *Krygsbeloning*.
- S. Tekenen der *Verwoefing*, door *Mars*. aangerecht.
- T. De *Haas* een Merkbeeld van *Schrik*.
- V. Een *Veelhoofdige Slang* verbeeld de *Vleyers* der Oorlogshoofden.
- W. *Apollo*, het Hoofd der *vleyende Dichters*.
- X. *Pierus*, Vader der negen *Zang-Godinnen*.
- Y. Deze *Negen Zang-Godinnen* verbeeld.
- Z. *Marsyas*, het Merkbeeld van *onbekwame Dichters*.
- H. Het *Geluk* met deszelfs *Wiffelvalligheyd* verbeeld.
- I. De *Mannelyke Wysheyd* over de *Wiffelvalligheyd* Zegepralende.
- K. *Nemefis*, een Merkbeeld van de *Straf der wreede Overwinnaren*.
- L. *Fortuna Augusta*, of *Keyzerlyk Geluk* verbeeld.
- M. *Vesta*, verbeeld door een *Ronde Steen*.
- N. *Mars* blaaft den *Vyanden* fchrik, den *Romeynen* moed in.
- O. *Afculapius* met zyn *Urimaal* enz. een Merkbeeld der *Gezondheyd* of *Heelkonft*.
- P. *Diana* met hare *Toerufing* vertoont.
- Q. Dezelve met een *Hals en Kop van een Sperwer* vertoont.
- R. *Pantheon*, *Aller Goden Tempel* binnen *Rome* vertoont.

XXVIII. HOOFDSTUK.

Van de Goede en Kwaade Goden. pag. 237.

- XXVII. HOOFDSTUK.
- Van de Straf-Goden. pag. 229.
- A. *Jupiter Horcius*, de *Wreeker* der *Meynedigen*.
- B. *Vejovis*, met *Hammons-Hoornen*, een Merkbeeld, betekende, dat een *Schelmftuk* nooit oud wordt.
- C. *Deus Fidius*, de *Romeynfche Godheyd* der *Eedzweeringen*.
- D. De *Gans*, een Merkbeeld der *Wakkerheyd*.
- E. Een *Hond*, aan een *Vlierboom* opgehangen, een Merkbeeld van *Krygsverzuym*.
- F. De *Fortuyn* van 't *Roomfche Ryk* vertoont.
- G. *Hercules*, aan wien voorhenen de *Zegepralen* der *Romeynen* wierden overgebracht.
- A. *Herinus*, der *Indianen* *Kwaade God*. Wier *Goede God Tomezani* onverbeeldelyk is.
- B. *Joosje Tidebaic*, een *booze God* der *Japanders* enz.
- C. Een *Draak*, Merkbeeld van de *Duyvel*, by de *oude Slavonen* enz.
- D. *Abaddon*, by de *Joden* zelfs, als een *Kwaade Godheyd* gevreeft en aangebeden.
- E. De *Verleyder* in *Edens Hof*, met een *Vrouwen Aangezicht* en *Slangenlyf* verbeeld.
- F. Een *Oud Scharbenaarder* in een *wit Doodkleed* vertoont.
- G. Een *Wachthouder der Schatten* yffelyk verbeeld.
- H. Een *Bergmanneje* verbeeld.
- I. Een *Sabor*, met een *menigte Kollen*.
- K. De *Witte Vrouw*, in *zommige Duytsche Hoven* der *Vorften* dood voorzeggende.

L. La

R E G I S T E R.

- L. *Larunda*, Moeder der Harpyen, verbeeld.
- M. De *Harpyen*, Merkbeelden der zware *Mymeringen*. enz.
- N. Ook van *Toorn*, *Wraak*, en diergelyke driften.
- O. De *Nachtmerric*, verbeeld als zittende op de *Nek van een Slaper*.
- P. De *Aardbeving*, door een naare gedaante verbeeld.
- Q. *Scylla* vertoont door een *Schoone Maagd*.
- R. *Charybdis*, onder een *Water slang*, boven een *Zingende Vrouw*.
- S. *Syrtris* als een *Libysche Maagd* verbeeld.
- Q. Diergelyke Gevaarten wierden als *Naalden* opgerecht.
- R. Het grootste gevaarte is dat van *Semiramis*.
- S. *Juttrebok*, en *Schermbok*, twee Godheden der Oude *Wenden*, *Saxen* en *Slavonen*.

XXX. HOOFDSTUK.

XXIX. HOOFDSTUK.

Van de Kwaade Goden. pag. 241.

- A. *Apsis*, by de Egyptenaren een *kwaad Beginzel*.
- B. *Otau*, een kwade Godheyd by de Inwoonderen van *Indoſtan*.
- C. *Zamelouk*, een affchouwelyk Gedrocht van andere Indiaanfche Ryken.
- D. *Typho*, met een *Wereldkloot* op zyn *Wolfskop*, by de Egyptenaren aangebeden.
- E. Een *Jongsken*, het Merkbeeld van een *Ongelukkig Jaar*.
- F. G. H. De Drie *Furien*, of *Helsche Razernyen*, elk op een byzondere wyze verbeeld.
- I. De Bootsman der Hel, *Charon*, vertoont.
- K. Een oude en magere Gedaante, het Merkbeeld van de *Stygische Macht*.
- L. *Furina*, de Moer der *Helsche Furien*, verbeeld.
- M. Het Schrikdier *Chimara* op den oever van de *Styx* vertoont.
- N. De Driehoofdige Helhond *Cerberus* verbeeld.
- O. Der Ouden *Mania*, by ons *Bytebouwen* genaamt.
- P. *Sphynxen* verbeeld als Wandieren, met Vrouwe Aangezichten, Arends-Vleugelen, Leeuwen-Lyf en Voeten.

Van het Goddelyk Woord. pag. 247.

- A. Een schoon *Aangezicht*, meer Engel, als Mensch, het Merkbeeld van dit *H. Woord*.
- B. De Joodsche *Cabbala* verbeeld.
- C. Het *Heydendom*, als de tweede Vyand van het *Goddelyk Woord* vertoont.
- D. De *Beeftige Ommenschelykheyd* der *Hottentotten* enz. verbeeld.
- E. De *Dichtkonst*, dan Vriend, dan Vyand van het *H. Woord*.
- F. Het *Licht der Natuur*, verbeeld als een gevaarlyk Vriend van het *Goddelyk Licht*.
- G. Een *Twyffelachtig Vriend* van dit zelve Licht verbeeld.
- H. Een meenigte van *Dwalingen*, met *Ezels-ooren*, enz. vertoont.

XXXI. HOOFDSTUK.

Van de Joodsche Stand by Christus Tyden. pag. 251.

- A. De *Mofora* ondersteunt de H. Schriften.
- B. De *Talmud*, als de *Wetten*, *Rechten* en *Zeden* beschavende, verbeeld.
- C. Het *Sanhedrin* door een *Opper-Priester* vertoont.
- D. De *Ab Beth Din*, dat is, *Vader van den Raad*, verbeeld.
- E. De *Nafî*, zorgende voor de zaken des Konings.

R E G I S T E R.

- F. De *Joodsche Beul*, met *Leër-riemen*, *Geessel-roeden*, en *Byl*.
 G. *Hopelooze staat der Joden*.

XXXII. HOOFDSTUK.

Van Christus in 't Vleesch. pag. 255.

- A. De *Kerke Gods* als een *Bruyd* van haren *Heyland* verbeeld.
 B. De *Heyland* aan zyne *Bruyd* een *Beker* toereykende.
 C. De *Zegevierende Kerke Gods* verbeeld.
 D. Een *Gryzaard* met de *Hand* op den *Mond*, verbeeld het *verbreken der Wet*.
 E. De *derde Kerke* na de *Opvaart* van *Christus* ten *Hemel* verbeeld.
 F. Eene *Poort*, hebbende de *Arke van Noach* op haar *Voorgevel*, een *Merkteken* der *Bewaarde Kerke*.

XXXIII. HOOFDSTUK.

Van de Eerste Kerke. pag. 259.

- A. De *Zegepralende Gemeente van Christus* verbeeld.
 B. Het *Martelaarschap der Christenen*.
 C. De *Kerkelyke Tweedracht* door een *Wan-schepzel* vertoont.
 D. *Woestynery* of *Heremyts-leven* door een *uytgemergeld Oud Man* vertoont.
 E. *Paulus* en *Barnabas*, voorbeelden der *Apostelen*, brengende het *Euangelium* tot de *Heydenen*.

XXXIV. HOOFDSTUK.

Van de Heydensche Godspraken. pag. 263.

- A. Het *Orakel* van den *Delphischen Apollo*.
 B. Een *Orakel-Paap* verbeeld.
 C. Een *Scythische dulle Priesteresse*.
 D. De *Dodoonsche Eykeboom*.
 E. De *Egyptische Apis*.

- F. De *Roomsche Renbaan*.
 G. De *Bedriegeryen* van later tyden verbeeld.
 H. Een *Uytlegger* van *Petosyris Almanak*.

XXXV. HOOFDSTUK.

Van de Vrede van Gods Kerke. pag. 269.

- A. De *Vrede der Kerke* door een *schoone Bruyd* verbeeld.
 B. De *Vryheyd*, *Zuster* der *Vrede*, onderzoekster der *Goddelyke Schriften*.
 C. *Yffelyke gedaante* van den *Antichrist* vertoont.
 D. *Valsche Profetie* door een *Krankhoofdige* verbeeld.
 E. Een *Priester der Godinne Moeder* een *ander Zinnebeeld*.
 F. Een *Verkondiger* van het *Euangelium*, met een *Spreektrumpet* in de *Hand*.
 G. De *Zedigwyze Heylschrift*, de *Pen* voerende voor de *Waarheyd*, tegen *Geneldenaars* en *Ketters*.
 H. Een *Oud wys Man*, *grys* geworden in de *Grond-texten*.
 I. De *Loverhut* op des *Heeren Berg* vertoont.
 K. De *Hemelsche Ruyter*, op zyn *Wis Paard*.

XXXVI. HOOFDSTUK.

Van het Vastgesteld Geloof. pag. 273.

- A. Het *Veld-teken des Geloofs* der *Christenheyd*.
 B. De *XII. Geloofs-Artykelen*, als een *Naald* vertoont.
 C. Het *Jodendom* door het *Christen Geloof* vertreden.
 D. Het *Heydendom* onder de *Christenen* nog *redenkavelende*.
 E. De *Christelyke Geloofs-Moeder* door *Algemeene Kerkvergaderingen* ondersteunt.
 F. De

R E G I S T E R.

- F. De *Kerkvergadering van Niceën*, doemen-
de de *Ariaansche Kettery*.
- G. *Macedonius*, door de *Kerkvergadering*
van *Constantinopelen* gedoemt.
- H. Het *Concilie van Ephezen* tegen de *Ne-*
storiaansche Kettery.
- I. Het *Eurychiaansch Ketterdom* door het
Concilie van Chalcedon veroordeelt.
- K. De *Satan*, als een *Engel des Lichts* ver-
beeld.
- L. De *Twyffelmoedige Onzekerheyd* vertoont.
- M. De *Geestelyke Uytzuypery* verbeeld.
- N. Een *Tartuf* verbeeld de *Scherpe Fyn-*
heyd.
- E. De *Kettery* met *Ezels-ooren* verbeeld.
- F. De *Vervolging der Kerk* in *Merkbeeld*
vertoont.
- G. De *Zondigende Kerk* schrikt niet voor
de *Geestelyke Opgeblazenheyd*.
- H. Het *schadelyk Vosje*, ontwortelende des
Heeren *Wyngaard*.
- I. De *Booze Geest* zaayt 's Nachts *Onkruid*
in des Heeren *Akker*.
- K. Een *Palm-boom*, het *Merkbeeld* van een
vast betrouwen op God.
- L. Op deze rust de *Eenvoudige Kerk*.
- M. Een *Maagd* met een *gekrookt Riet* in
de eene, en de *Merktekenen* van *Kreu-*
pelen, *Melaatschen* enz. in de andere
Hand, is een *Merkbeeld* van de *kracht*
der *Wonderwerken*.

XXXVII. HOOFDSTUK.

Van de *Waarheyd* en hare *Vyanden*.
pag. 279.

- A. Een *vasse welgemaakte Maagd*, het
Merkbeeld der *Godgeleerdheyd*.
- B. De *Afzetzels der Oude Slang* kanten zig
hier tegen aan.
- C. De *Twistredenkaveling* een *Vyandin* van
het *Licht* der *Goddelyke kennis*.
- D. Het *zogenaaemde Geheym der Geheymen*,
als de *ware Vyand* der *kennisse Gods*,
verbeeld.
- E. De *Duyvel-jagery*, eene *verdoemelyke*
Vyandin der *Goddelyke kennis*.
- F. De *Verschyning Gods in Droomen* ver-
beeld.
- N. *Dagon* by de *Arke van Gods Genade-*
Verbond in *stukken gebroken*, een
Merkbeeld der *Goddelyke Wonderen*.
- O. Het *Wonderbeeld van Nebucadnezar* ver-
brooken, een ander *Merkbeeld*.

XXXIX. HOOFDSTUK.

Van het *Verval* tot *Kettery*. pag. 291.

- A. Een *verzuisf* en *slaaffsch Gemoed* verbeeld.
- B. Een *Jongman*, met een *Weêrhaan* in zy-
ne *hersenen*, enz. een *Merkbeeld* van
Twyffeling.
- C. De *driftige Nieuwsgierigheyd*, door een
jonge *Vryster* verbeeld.
- D. Eene *eenvoudig gekleede Vrouw*, het *Merk-*
beeld van een *matig en recht Onder-*
zoek.
- E. De *Goddelyke Waarheyd* door een *Nacht-*
beeld vertoont.
- F. De *Verborgte Kerke Gods* verwelkomt de
Waarheyd.
- G. De *Kerk-pestes*, met *schoone Vrouwen-*
tronien, *Sprinkhanen Lichamen* verbeeld.
- H. De *Schoolhazery* der *Leeraren* van *On-*
nutte Wetenschappen verbeeld.
- I. De *Koninginne van de Verborgentheden der*
Ongerechtigheyd vertoont.

R E G I S T E R.

XL. HOOFDSTUK.

- Van het Kerk-Bestier. pag. 297
- A. Het *Oudste Stuk*, als een *Beeld der Eerste Kerk* aangemerkt.
  - C. Het *Kruyn-scheeren* ingevoerd.
  - D. De *Bisschoppelyke Staat* verbeeld.
  - E. De *Apostolische Kerk*, hebbende *Jezus Christus* tot haren *Hoeksteen*.
  - F. De *Theosophistry*, of spitsvindige Schoolkennis Gods, een heymelyke Vyandin der *Strydende Kerk*.
  - G. De *H. Brigitta* broeyt vele *Herffen-poppen* uyt.
  - H. De *Traditiën* of *Overleveringen* der *Roomfche-Kerk* verbeeld.
  - I. De *Gulde Legendes* van den *Grooten Christoffel*.
  - K. Het zoogenaamde *Euangelie van den H. Geest*, door den Abt *Joachim* en anderen zamengeflanft.
  - L. Oorsprong van de *Toewyng der Christen Kerken*.

XLI. HOOFDSTUK.

- Van de Oorsprong en Voortgang der Ordens in de Roomfche Kerk. pag. 303.
- A. *Antonius*, insteller der *Woestyniers*.
  - B. Het *Bidden*, door een *Vrouw* verbeeld.
  - C. Een *Oud en droog Man*, het Merkbeeld van *Meditatie*.
  - D. Een *Jongman* met een *Boek* in de eene Hand, en het *doorbladerende* met de andere Hand, een *Zinnebeeld* van het *Lezen*.
  - E. Het *Waken* verbeeld door een *snelle Tronie* en *wakkere Oogen*, opgewekt door het schellen van het *Kloksken*, boven haar *Hoofd*.
  - F. De *vlugheyte van wel te schryven* verbeeld.

- G. Een wakkere *Machabeische Moeder*, het Merkbeeld der *Vrymoedige Belydenis*.
- H. De *Kerk*, zittende op een *Rotz*, met de *Paußelyke Muts* vertoont.
- I. Het *Nonnen-leven*.
- K. Het *Stift-Jufferfchap*.
- L. Het *Leven der Begynen*.
- M. De *Kweezels*.
- N. De *Dominicanen*, vlagge-voeders der *Ordens*.
- O. De *Societeyt der Jezuïten* vertoont.
- P. Andere *Oproermakers*, als een *yffelyk Gedrocht* vertoont.

XLII. HOOFDSTUK.

- Van de Tweedracht der Kerken. pag. 311.
- A. *Twee Rammen*, op elkander stootende, een Merkbeeld der *Kerkelyke Tweedracht*.
  - B. De *Eerste Christen Kerk in Palestina* verbeeld.
  - C. De *Roomfche Kerk*.
  - D. De *Griekfche Kerk*.
  - E. De *H. Maagd* met haar *Kindeken Jezus*, de eerste stoffe der *Beeldmakery* in de *Kerk*.
  - F. *Latria*.
  - G. *Hyperdulia*.
  - H. *Dulia*.
  - I. *Mozes*, verbryzelende het *Gulde Kalf*, een Merkbeeld der *Beeldstormery*.
  - K. De *Beeldstormery* vertoont.
  - L. De *Sante-Kraam* of *Geestelyke Winkel* der *Roomfche Kerk*, door een *gefchoore Geestelyke* verbeeld.
  - M. Een *magere bleeke Vrouw*, het Merkbeeld der *Vasten*.
  - N. Het *Vagevuur* met zyne *Zielen* vertoont.

XLIII.

R E G I S T E R.

XLIII. HOOFDSTUK.

Van den Indrang tot Oppermacht der Roomfche Stoel. pag. 311.

- A. De *Stegelceep* van het *Pauffelyk Paard* door den *Keyzer* vastgehouden.
- B. *Aripere*, *Koning* der *Longobarden*, maakt den *Roomfchen Biffchop* tot een *Wereldfch Prins*.
- C. *Phocas*, *Moordenaar* van *Keyzer Mauritijs*, verzekert de *Pauffelyke Heerlykbeden*.
- D. De *Pauffelyke Wereldmacht*, door een *Bejaard Man* vertoont, met een *Scepter in de Hand*.
- E. Een veroudert *Afbeeldzel* van een *Kerk-Uyl*, een *Merkbeeld* der *Pauffelyke Krygsmacht*.
- F. *Kroon*, *Offerbeker*, en *Kruys*, by de *Pauffelyke uytgang* gedragen.
- G. De *Plak*, een *Merkbeeld* der *Regering* en *Verbetering*; nevens de *Sleutels* aan den *Paus* overgegeven.
- H. De *Paus* met de *Rechter Voet* op den *Nek* van *Keyzer Fredericus Barbaroffa* verbeeld.
- I. Met de *linker Voet*, waarvan de *Pantoffel* door *Keyzer Henrik gekust* word, fchopt *Caleftinus* de *Kroon* van zyn en zyne *Keyzerins Hoofd*.
- K. *Cardinaals Hoeden*, *Biffchops Myters* enz. aan de *Pauffelyke Voeten*.
- L. De *Beurs* enz. aan den *Paus* overgelevert.
- M. De *Pauffelyke Drekstoel* verbeeld.
- N. De *Zilverne Penningen* aan den *Paus* overgegeven.
- O. De *H. Kelk* voor de *Offerwyn* vertoont.
- P. De *Plechtigeden* omtrent het *Foodfche Werboek*, enz.
- Q. De *Goude Roos*, op *Zondag* van *Latare* door den *Paus* vertoont.
- R. De *H. Degen* op *Kersnacht* gezegent.
- S. De *Pauffelyke Cavalcade*, als hy uyt ryd.

XLIV. HOOFDSTUK.

Van de Ontchriftende Kerk. pag. 323.

- A. Een *Oud*, *deftig* en *nederig Man*, het *Merkbeeld* van het *Apostel-Ampt*.
- B. Het *Evangeliftfchap* door een *Vuurrige Vlam* verbeeld.
- C. Het *Onderling- of Opzienderschap* verbeeld.
- D. Het *Diakenschap* met twee *Hoornen* van *Overvloed* verbeeld.
- E. De *H. Jacobus*, *Voorzitter* van een *Kerkelyke Vergadering*.
- F. Het *Metropolitaanfchap* of *Primaatschap*, met zyne *Aartsvaders Muts* vertoont.
- G. De *Ryksverdeeling* door een *ronde en platte Schyf* verbeeld.
- H. De *Geestelyke Monarchie*, als een *trotfche Vrouw* verbeeld.
- I. Zy treedt de *opkomende Ketteryen* met de *Voet*.
- K. Zy treedt ook op het *Hert* der *Vermoorde Belyders*.
- L. De *Zaligmaker* op een *Wolk-Stoel* verbeeld.
- M. *Petrus*, zittende op een *Vergulde Stoel*.

XLV. HOOFDSTUK.

Van de Afgefcheurde Kerken. pag. 329.

- A. De *Coptifche Godsdienst* met een *Kruys-Myter* op een *Tulband* gedekt.
- B. De *Godsdienst* der *Armeniers*, met een *Patriarchs Muts* en *Perziaanfch Kleed* verbeeld.
- C. *Paap Fans Geloof*, of de *Godsdienst* der *Abyffinen* verbeeld.
- D. De *Maronytifche Seete* of *Godsdienst*, verbeeld door een *Overprieft* en zyne *Vrouw*.

E. Een

R E G I S T E R.

- E. Een *Aethiopische Capel*, waar in op een *Communie-Tafel* word vertoont een *groot Kruys*, ende een *Genade-Korf*, enz.
- F. De *Verwoesting der Christen Kerken* door den *Turk* verbeeld.

XLVI. HOOFDSTUK.

Van de Mahomethaansche Beginzelen.
pag. 335.

- A. Een *Muhammedaan* in zyne woede verbeeld.
- B. De *Zarazynsche*, half Nestoriaansche en half Heydensche *Afgodistery* vertoont.
- C. De *Perziaansche Godsdienst*.
- D. Het *Muhammedaansche Geloof*.
- E. De *Kruysvaart-Ridders* verbeeld.
- F. Het overweldigen van *Damiate* door de *Haarlemmers* vertoont.

XLVII. HOOFDSTUK.

Van den Mahomethaanschen Godsdienst.
pag. 343.

- A. Een *Beeldsprakige verbeelding* van *Mahomeths Godsdienst*.
- B. Het *Heydensche Priesterdom* verbeeld.
- C. Een *Wafschvat*, het Merkbeeld van *lichamelyke Reyniging*.
- D. *Alborac*, Mahomeths Ezel, vertoont.
- E. De *Huychelary*, Beeldsprakelyk voorgestelt.
- F. Een *Weduwe*, het Merkbeeld der *Grieksche Kerk*.
- G. De *Grieksche Kerkscheuring* door een *Blinden* verbeeld.
- H. De *Verleyding* op een *Rotzsteen* zonder lover of gras voorgestelt.
- I. De *Oude Slange*, een Merkbeeld der *Verleyding*.
- K. Der *Misleyders spooreloosbeyd* verbeeld.
- L. *Adam* en *Eva* uyt Edens Hof gejaagt, een Merkbeeld van een *al te laat Naberoon*.

XLVIII. HOOFDSTUK.

Van de Kruysvaarders en andere Ordens.
pag. 351.

- A. De *Armoede* door een sterke, niet uytgemergelde *Dochter*, verbeeld.
- B. De *Nederige Gehoorzaamheyd* vertoont.
- C. De *Kruysheyd* verbeeld.
- D. De *Johanniter-Order*.
- E. De *Duytsche Ridder-Order*.
- F. De *Cistercienser Order* van *Calatrava*.
- G. De *Order* van *St. Jacob te Compostella*.
- H. De *Ridderschap van de Genet*.
- I. De *Ridderschap van de Ster*.
- K. De *Ridder-Order van de Annonciada*.
- L. De *Ridder-Order van 't Schip*.
- M. De *Order der Vriezen* en *Batavieren*.
- N. De *Heylige Yver*, als aandryffter der *Ridders*, verbeeld.

XLIX. HOOFDSTUK.

Van de Macht des Roomschen Stoels.
pag. 357.

- A. Een *Kruys*, in 't midden van een *Koninglyke Kroon*, en *Bischoppelyke Myter*, het Merkbeeld van het *Geestelyk Recht*.
- B. De *Geestelyke Tienden* verbeeld.
- C. De *Aflaaten* door een *Dominicaner Monnik* verbeeld.
- D. De *Dispensatie*, of *Toelating* van *Huwelyken*, door een *zwaarhoofdige*, maar *behelpzame Vrouw* vertoont.
- E. Een *Gedrocht*, hebbende een *Papen-muts* op de *Kop*, die van *giftige Slangen* grimmelt, het Merkbeeld der *Inquisitie*.
- F. De *Verlossing uyt het Vagevuur*, door een *Engel* verbeeld.

L. HOOFD-

R E G I S T E R.

L. HOOFDSTUK.

Van de Conciliën en Traditien. pag. 363.

- A. Een *Opgeblazen oud Kerkbeeld in Mozes Stoel* zittende verbeeld.
- B. De *Paus in zyn Gezag* vertoont.
- C. De *Toestel van een Cardinaal*.
- D. *Simonie*, of *Verkooping der Geestelyke gaven*, vertoont.
- E. De *Paus te Paard rydende* word van *Koningen* geleyd.
- F. Een *Lylt van Klooster-Ordens*.
- G. De *Kerkdienst met drie Hoofden* verbeeld.

LI. HOOFDSTUK.

Van den Kerken-Ban. pag. 369.

- A. Een *Merkbeeld van der Fooden Kerkeleyken Ban*.
- B. Het *Beeld van Petrus* vertoont den *Roomschen Ban*.
- C. De *Paußelyke Vloek-ban* door *Paus Theodorus* voorgestelt.
- D. De *Bok Azazel*, een *Merkbeeld van Verbanning*.
- E. De *neêrflachtige Zondaresse*, het *Merkbeeld der oude Grieken en Azianen*.
- F. De *Boetvaardigheyd* als een *berooyt Jongman* verbeeld.
- G. Een *Lofzingend frisch Jongman* het *Merkbeeld van een opregt Berouw*.
- H. De *Wanhopige Kain*, voor *God vliedende*.
- I. *Judas*, rampzaliger als een *voorwerp van den Apostel-Ban*.

LII. HOOFDSTUK.

Van de Zeven Sacramenten. pag. 375.

- A. De *Doop*.
- B. Het *Vormzel*.
- C. De *Mis*.
- D. De *Oorbiecht*.

- E. Het *laatste Olyzel*.
- F. De *Order*.
- G. Het *Huwelyk*.

LIII. HOOFDSTUK.

Van den Roomschen Verkeerden Yver. pag. 381.

- A. De *Groote Vasten*, onder de *eerste plichtwerken*.
- B. Eene *Vrouw*, als eene *Koningin* opgezet; een *Merkbeeld der Overtollige Werken*.
- C. Een *naare bleeke Klop-Zuster*.
- D. De *Waak-plicht* verbeeld.
- E. De *Ziel-mis* volgens de *Jeruzalemsche Liturgie* gedaan.
- F. Het *Eerste Avondmaal* verbeeld.
- G. Een *Oud Zondaar* in de *Helsche Vlam* vertoont.
- H. Het *Vagevuur* verbeeld.
- I. De *Stryd tusschen Michaël en den Ouden Draak*.
- K. Een *Jarig Kind* het *Merkbeeld van het Breviarium*.
- L. De *Vergoding der Heydensche Keyzeren* enz.
- M. De *Zegepraal der Heyligen* verbeeld.

LIV. HOOFDSTUK.

Van de Heyligen by den Roomschen verbeeld. pag. 387.

- A. *St. Christoffel*, als een *Christen-Spiegel* vertoont.
- B. *God de Vader* by den *Roomschen* als een *gekroonde Paus* verbeeld.
- C. *God de Zoon*, en *H. Geest* verbeeld.
- D. De *Vier Evangelisten* verbeeld.
- E. *Aarts-Engelen*, *Seraphim*, *Cherubim* enz.
- F. De *Moeder-Maagd Maria*, nevens andere *Bloedvrienden* van den *Zaligmaker* na den *Vleesche* vertoont.
- G. *Polycarpus*, *Dionysius*, *Nicodemus*, nevens

R E G I S T E R.

- vens eenige *Martelaren*, en *Instellers van Ordens*. enz.
- H. *Borromei*, *Aquaviva*, en andere zogenaamde *Heylige Cardinalen*.
- I. Het Merk van de *Maatschappy der Jezuiten*, en *Doek van Veronica* enz. ver-
toont.
- K. *Antonius*, de *Woestynier*, doet de *Duyvelen in de Hel* schrikken.
- L. De *Kracht der Heyligen en Gebeden* tegen den *Duyvel* in *Beeldspraak*.
- M. Eene *Zuyvere Maagd*, een voorwerp van den *Ouden Draak*.
- N. *St. Foris* in zyn *stryd en overwinning* verbeeld.
- O. *St. Hubert* aanbid het *Kruys*, tusschen de *Hoornen van een Hert*. enz.
- P. *St. Dionys*, *dragende zyn Hoofd in een Schootel*.
- Q. *St. Nicolaas* met zyne *drie Kinderen in de Waschkryp*.
- R. *Bonifacius* met zyne *Doopschelp*.
- S. *Ambrosius* met zyn *Staf en Zweep*.
- T. De *Blinde Longinus* met zyne *Speer*, te *Paard zittende*.
- V. *St. Aarnoud*, de *Molenaars Patroon*.
- W. *Konstantyn* met zyne *Zeege-ulag*.
- X. *St. Geertruyd*, nevens *Ursula* met hare *elf duyzend Maagden* onder hare *Rokken*, enz.
- Y. *Allerley Berg-Heyligen*, *Grot-en Rotz-bewoonders*.
- H. Eene *Klagende Vrouw*, het *Merkbeeld der Smerten van Maria*.
- I. De *Verheffing van het H. Kruys* ver-
toont.
- K. De *Vierdag van duyzend Jaar* door een *Praalryke Vrouw* verbeeld.

LVI. HOOFDSTUK.

Van de Aankomende Hervorming. pag. 304.

- A. De *Hoere van Babel* in 't midden van de *Kerke Gods* ver-
toont.
- B. Een *Murmurerende Food*, een *Merkbeeld* van den *Walg van het Ware Woord*.
- C. Een *Woest Man*, het *Merkbeeld* van de *opgezette Wil tegen God en zyn Woord*.
- D. De *Kerk-Twist* verbeeld.
- E. Een *Pelgrim*, het *Merkbeeld* der *Dwa-ling*.
- F. De *Wyfeling* door een *Preëk-Monnik* ver-
beeld.
- G. De *Ampigierigheyd* in een *Monniks-kap* ver-
toont.
- H. *Bileam* met zyn *Ezel* ver-
toont.
- I. *Vrymoedige Mannen* in de *Wanstatige Kerk* opstaande.
- K. De *Moorddadige Graaf Raymond van Montfoort* verbeeld.
- L. De *Gans van Hus* voorboode van *Luthers Zwaan*.
- M. Een *zuyzebollende vette Mest-paap*, het *Merkbeeld* van den *vergeeffschen tegenstand der Hervorming*.
- N. Een *Engel* verbeeld het *nieuw ontstookten Licht der Hervorming*.

LV. HOOFDSTUK.

Van de Roomsche Feestdagen. pag. 398.

- A. Eene *vrolyk-huppelende Maagd*, *Merkbeeld* van het *Jubel-jaar*.
- B. Eene *Aandachtige Kerkvrouw*, het *Merkbeeld* van *Quarertemper*.
- C. De *Zondag* in *Merkbeeld* ver-
toont.
- D. De *Kersdag* verbeeld.
- E. Het *Feest van Epiphania* verbeeld.
- F. De *Boodschap aan Maria*.
- G. *St. Sacraments-dag*.

LVII. HOOFDSTUK.

Van de Ware Leere. pag. 409.

- A. De *Goddelyke Waarheyd* verbeeld.
- B. Het *Woeste Graanw* gaande gemaakt.
- C. Een *schoone Maagd* het *Merkbeeld* der *Goddelyke Genade*.
- D. De *Weg tot de Hervorming* gebaant.
- E. Die

R E G I S T E R.

- E. Die *overhoop gevalle Kerk-macht* vertoont.
- F. De *Helsche kracht der Vervolging* door drie middelen verbeeld.
- G. De *Voortgang der opgehelderde Waarheyd* door *Hercules* verbeeld.
- H. Een *Vriendelyke Maagd* het Merkbeeld der *Ware Christelykheyd*.

LVIII. HOOFDSTUK.

Van de Zeven Perioden. pag. 415.

- A. Een *sterke vrymoedige Maagd*, met een *gespleete Tong* op het Voorhoofd, een Merkbeeld der *Prediking*.
- B. De *Vervolging* door een *Maagd met een Martelkroon van Doornen* verbeeld.
- C. De *Wereldsche verhoging der Kerke* vertoont.
- D. Het *Geestelyk Babel*, beginnende van den *Keyzer Phocas* enz.
- E. Een *schoon sier Jongeling*, het Merkbeeld der *Hervorming*.
- F. De *Vaste Stand*, en klaarder *Licht der Hervorming* vertoont.

LIX. HOOFDSTUK.

Van de Hervorming. pag. 421.

- A. De *Geestelyke weelge Dommekracht* met *Ezels-ooren* verbeeld.
- B. *Luthers Zwaan* vertoont.
- C. Het *Licht* voor de *openbare verkondiging van Luther* opgaande, door een *Maagd* verbeeld.
- D. Een *bedaagt en deftig Man*, het Merkbeeld van *Aanrading*.
- E. Een *Schynheylige*, het Merkbeeld der *Geestelyke guytery*.
- F. Een *Wysneuzige Pilaarbytster* vertoont.
- G. De *Zonde tegen den H. Geest*.
- H. De *Geestelyke Razerny*.

LX. HOOFDSTUK.

Van de Afvallige Hervorming. pag. 427.

- A. De *Verrukking* door *Gods Genade* door een *Oud en deftig Man* verbeeld.
- B. *Naakte Mannen en Vrouwen* onder de *Dompelary* vertoont.
- C. De *Doopsgezinden*, afzetfels van *Meno Simons*.
- D. Een *Wyf*, door een *Tuymelgeest gedreven*, het Merkbeeld van *Kwakery*.
- E. De *Socimianery* uyt allerley oude *Ketters* zamen gesmeed.
- F. De *Fansenistery* verbeeld.
- G. De *Maatschappy der Jezuiten* zet zig schrap tegen de *Fansenisten*.
- H. De *Bybelmoordery der Pra-Adamiten* vertoont.
- I. Eene *fyne Vrouw* het Merkbeeld der *Geestelyke Scheuring*.
- K. *Brandende Bergen* als een Merkbeeld der *Ketteryen* vertoont.

LXI. HOOFDSTUK.

Van den Gereformeerden Godsdienst.

pag. 433.

- A. Een *Onbevleete Maagd*, het Merkbeeld van den *Hervormden Godsdienst*.
- B. Het *Predik-amp* door een *defstig Man* verbeeld.
- C. Het *Onderling schap*.
- D. Het *Diakenschap*. } verbeeld.
- E. De *Afgeworpe Beelden* enz.
- F. Het *Synode Nationaal van Dordrecht*.
- G. De *Wereldlyke Macht*, onder den name van *Commissarischap Polityk* verbeeld.
- H. I. *Gisbertus Voetius*, en *Johannes Coccejus*, als twee *Zusters* vertoont.

R E G I S T E R.

LXIII. HOOFDSTUK.

LXII. HOOFDSTUK.

Van Verscheyde Gewaande, en den Waren Hemel. pag. 443.

Toepassing.

pag. 449.

- A. Eene *Hondsche ongeachte Slordigheyd* verbeeld.
- B. De *Hemel der Epikuristen*.
- C. Der *Stoyken Hemel*.
- D. De *Hemel der Heyrvoogden*.
- E. Een *Alderstaatkundigste Hemel*.
- F. De *Hemel der Dichters*.
- G. De *Olympus-berg*, Hemel der Heydensche Goden. Rondom deze zwerven de *Pythagorische Zielen*.
- H. *Hercules* klimt in den *Helden-Hemel*.
- I. De *Hemel van die van Canada*.
- K. De *Turksche en Perziansche Hemel*.
- L. De *Hemel der Ware Gelovigen*.
- M. Het *Nieuw Jeruzalem*.
- N. De *Hemel op Aarde*, of 't *Ryke Gods in de Ziele*.
- O. Het *Duyzendjarig Ryk*.
- A. *Drie Ordens* der zoogenaamde *Magi*.
- B. Een *Tweehoofdig Beeld* vertoont de *Heydensche Prophetie*.
- C. Een *botte Vrouw met Ezels-ooren*, het Merkbeeld der *Beangste Vragers*.
- D. De *Verwondering*, *Dochter der Onwettenheyd*, vertoont.
- E. Het *Overgeloof*, hare *Moeder*, verbeeld.
- F. Het *Heydensch Priesterschap* verbeeld.
- G. Een *Bels Priester*.
- H. Een *Syrische Gallus*, of *gelubde Paap*.
- I. De *Arke van Noach*, *Regenboog*, *oprechte Slang* enz. brengen den *Jood* niet tot het *Geloof*.
- K. Een *Sterke Maagd*, het Merkbeeld der *Ware Christenheyd*.
- L. De *Oude Mensch*.
- M. De *Gelukzalige Ziele*.
- N. De *Wereldsche Dood*.
- O. De *Zuyvere Ziele* in de *Gelukzaligheyd* overgehaalt.
- P. *Gods Zoon* zittende op een *Witte Wolk*.
- Q. Het *Ryk Gods* boven een *Regenboog* verbeeld.

E Y N D E.

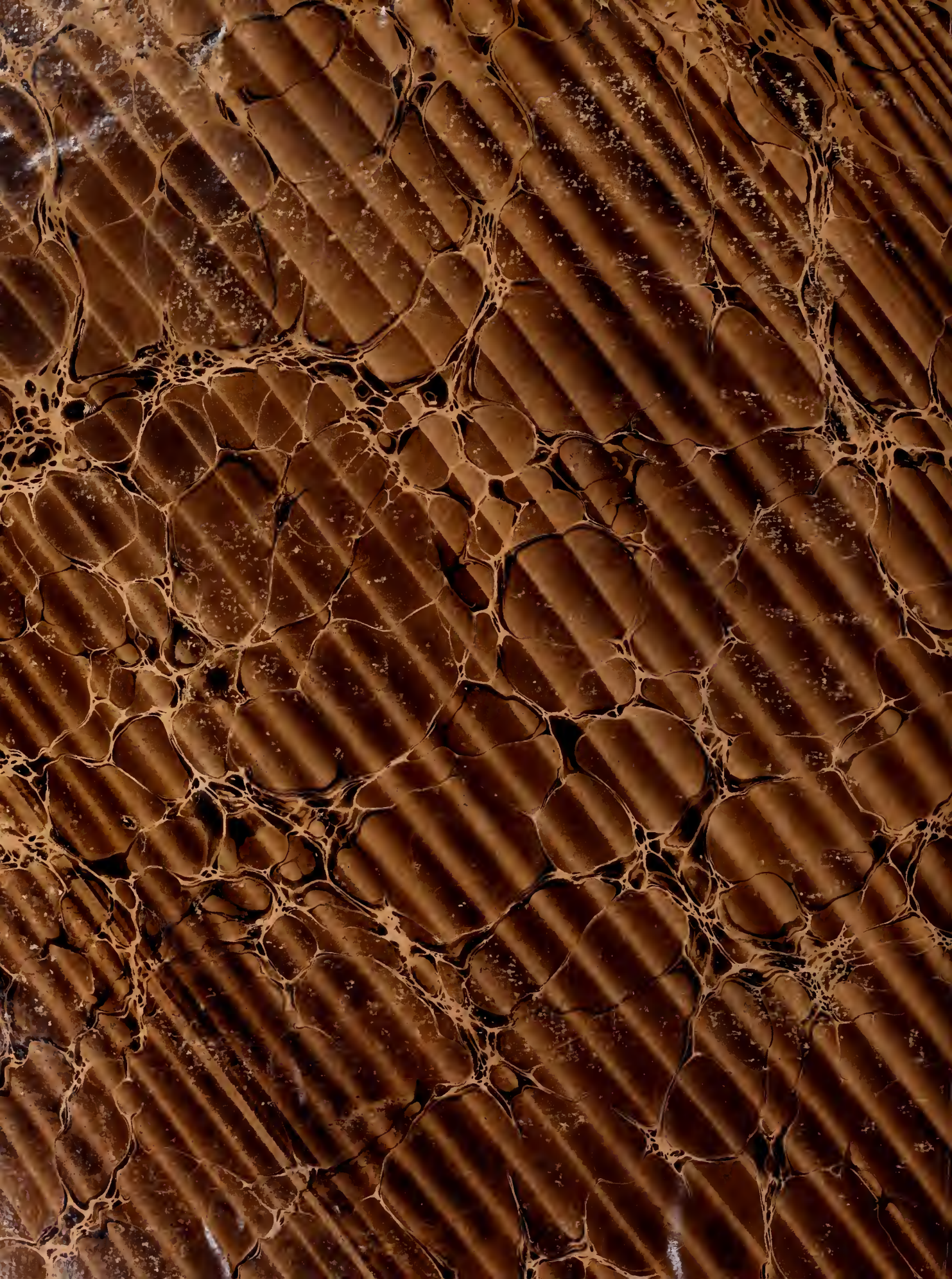

km.

SPECIAL
73-B
15274

THE GETTY CENTER
LIBRARY

